។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អង្គុត្តរនិកាយេ

ទុកនិបាត-ដីកា

១. បឋមបណ្ណាសកំ

១. កម្មការណវគ្គោ

១. វជ្ជសុត្តវណ្ណនា

១. ទុកនិបាតស្ស បឋមេ **បហារសាធនត្ថន្តិ** ទណ្ឌប្បហារស្ស សុខសិទ្ធិ-អត្ថំ។ កញ្ជិតោ និព្ពត្តំ កញ្ជិយំ, អារនាលំ, យំ ពិលង្គន្តិបិ វុច្ចតិ, តំ យត្ថ សិញ្ចតិ, សា កញ្ជិយឧក្ខលិកា ពិលង្គថាលិកា, តំសទិសំ ការណំ **ពិលង្គថាលិកំ។ សីសកដាហំ ឧប្បាដេត្វា**តិ អយោគុឡប្បវេសប្បមាណំ ឆិទ្ទំ កត្វា។ **សង្ខមុណ្ឌកម្មការណន្តិ** សង្ខំ វិយ មុណ្ឌករណំ កម្មការណំ។ **រាហុមុខកម្មការណន្តិ** រាហុមុខគតសូរិយសទិសកម្មការណំ។

ជោតិមាលិកន្តិ ជោតិមាលវន្តំ កម្មការណំ។ **ហត្ថបជ្ជោតិកន្តិ** ហត្ថស្ស បជ្ជោតនកម្មការណំ។ **ឯរកវត្តកម្មការណន្តិ** ឯរកវត្តសទិសេ សរីរតោ ចម្មវត្តេ ឧប្បាដនកម្មការណំ។ **ចីរកវាសិកកម្មការណន្តិ** សរីរតោ ឧប្បាដិតវត្តចីរកេហិ និវាសាបនកម្មការណំ។ តំ ករោន្តា យថា គីវតោ បដ្ឋាយ វទ្ធេ កន្តិត្វា កដិយំ ឋបេន្តិ, ឯវំ គោប្ផកតោ បដ្ឋាយ កន្តិត្វាបិ កដិយមេវ ឋបេន្តិ។ អដ្ឋកថាយំ បន “កដិតោ បដ្ឋាយ កន្តិត្វា គោប្ផកេសុ ឋបេន្តី”តិ វុត្តំ។ **ឯណេយ្យកកម្មការណន្តិ** ឯណិមិគសទិសកម្មការណំ។ **អយវលយានិ ទត្វា**តិ អយវលយានិ បដិមុញ្ចិត្វា។ **អយសូលានិ កោដ្ដេន្តី**តិ កប្បរជណ្ណុកកោដីសុ អយសូលានិ បវេសេន្តិ។ **តន្តិ** តំ តថាកតកម្មការណំ សត្តំ។

ពឡិសមំសិកន្តិ ពលិសេហិ មំសុប្បាដនកម្មការណំ។ **កហាបណិកន្តិ** កហាបណមត្តសោ ឆិន្ទនកម្មការណំ។ **កោដ្ដេន្តី**តិ ឆិន្ទន្តិ។ **ខារាបតច្ឆិកន្តិ** តច្ឆេត្វា ខារាបសិញ្ចនកម្មការណំ។ **បលិឃបរិវត្តិកន្តិ** បលិឃស្ស វិយ បរិវត្តនកម្មការណំ។ **ឯកាពទ្ធំ ករោន្តិ** អយសូលស្ស កោដ្ដនេន។ **បលាលបីឋកន្តិ** បលាលបីឋស្ស វិយ សរីរស្ស សំវេល្លនកម្មការណំ។ **ការណិកា**តិ ឃាតនការកា។ **បលាលវដ្ដិំ វិយ កត្វា**តិ យថា បលាលបីឋំ ករោន្តា បលាលំ វដ្ដិំ កត្វា សំវេល្លនវសេន បុន វេឋេន្តិ, ឯវំ ករោន្តីតិ អត្ថោ។ **ឆាតកសុនខេហី**តិ ខុទ្ទកេហិ កោលេយ្យកសុនខេហិ។ តេ ហិ ពលវន្តា ជវយោគា សូរា ច ហោន្តិ។ **សហស្សភណ្ឌិកន្តិ** សហស្សត្ថវិកំ។

យាហន្តិ យំ អហំ។ **យន្តិ** ច ការណវចនំ។ តេនាហ **“យេន អហ”ន្តិ**។ **ឆិន្នមូលកេ**តិ តណ្ហាមូលស្ស ឧច្ឆិន្នត្តា សញ្ឆិន្នមូលកេ។

វជ្ជសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បធានសុត្តវណ្ណនា

២. ទុតិយេ **ឧភតោព្យូឡ្ហសង្គាមប្បវេសនសទិសន្តិ** យុទ្ធត្ថាយ ឧភតោរាសិកតចតុរង្គិនិសេនាមជ្ឈប្បវេសនសទិសំ។ **ទានញ្ច យុទ្ធញ្ច សមានមាហូ**តិ ឯត្ថ កថំ បនីទមុភយំ សមានំ? ជីវិតវិនាសភីរុកោ ហិ យុជ្ឈិតុំ ន សក្កោតិ, ភោគក្ខយភីរុកោ ទានំ ទាតុំ ន សក្កោតិ។ “ជីវិតញ្ច រក្ខិស្សាមិ, យុជ្ឈិស្សាមី”តិ ហិ វទន្តោ ន យុជ្ឈតិ, ជីវិតេ បន អាលយំ វិស្សជ្ជេត្វា “ហត្ថបាទាទិច្ឆេទោ វា ហោតុ មរណំ វា, គណ្ហិស្សាមេតំ ឥស្សរិយ”ន្តិ ឧស្សហន្តោវ យុជ្ឈតិ ។ “ភោគេ ច រក្ខិស្សាមិ, ទានញ្ច ទស្សាមី”តិ វទន្តោបិ ន ទទាតិ, ភោគេសុ បន អាលយំ បិស្សជ្ជេត្វា “មហាទានំ ទស្សាមី”តិ ឧស្សហន្តោវ ទេតិ។ ឯវំ ទានញ្ច យុទ្ធញ្ច សមំ ហោតិ។ កិញ្ច ភិយ្យោ – **អប្បាបិ សន្តា ពហុកេ ជិនន្តិ**, យថា ច យុទ្ធេ អប្បកាបិ វីរបុរិសា ពហុកេ ភីរុបុរិសេ ជិនន្តិ, ឯវំ សទ្ធាទិសម្បន្នោ អប្បកម្បិ ទានំ ទទន្តោ ពហុវិធំ លោភទោសឥស្សាមច្ឆរិយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាទិភេទំ តប្បដិបក្ខំ អភិភវតិ, ពហុញ្ច ទាន

វិបាកំ អធិគច្ឆតិ។ ឯវម្បិ ទានញ្ច យុទ្ធញ្ច សមានំ។ តេនាហ “**អប្បម្បិ ចេ សទ្ទហានោ ទទាតិ, តេនេវ សោ ហោតិ សុខី បរត្ថា**”តិ។

អគារស្ស ហិតំ កសិគោរក្ខាទិ អគារិយំ, តំ នត្ថិ ឯត្ថាតិ **អនគារិយំ,** បព្ពជ្ជាតិ អាហ “**អគារស្ម...បេ.... អនគារិយំ បព្ពជ្ជ**”ន្តិ។ **សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គត្ថាយា**តិ ឯត្ថ ចត្តារោ ឧបធី – កាមុបធិ, ខន្ធុបធិ, កិលេសុបធិ, អភិសង្ខារុបធីតិ។ កាមាបិ ហិ “យំ បញ្ច កាមគុណេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្សំ, អយំ កាមានំ អស្សាទោ”តិ (អ. និ. ៩.៣៤) ឯវំ វុត្តស្ស សុខស្ស, តទស្សាទនិមិត្តស្ស វា ទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ ឧបធីយតិ ឯត្ថ សុខន្តិ ឥមិនា វចនត្ថេន “ឧបធី”តិ វុច្ចន្តិ។ ខន្ធាបិ ខន្ធមូលកស្ស ទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ, កិលេសាបិ អបាយទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ, អភិសង្ខារាបិ ភវទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ “ឧបធី”តិ វុច្ចន្តិ។ សព្ពេសំ ឧបធីនំ បដិនិស្សគ្គោ បហានំ ឯត្ថាតិ សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គំ, និព្ពានំ។ តេនាហ “**សព្ពេសំ ខន្ធូបធិ...បេ.... និព្ពានស្ស អត្ថាយា**”តិ។

បធានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តបនីយសុត្តវណ្ណនា

៣. តតិយេ **តបនីយា**តិ ឯត្ថ កត្តុអត្ថេ អនីយ-សទ្ទោតិ អាហ “**តបន្តីតិ តបនីយា**”តិ។ **តបន្តី**តិ វិពាធេន្តិ, វិហេឋេន្តីតិ អត្ថោ។ តបនំ វា ទុក្ខំ, ទិដ្ឋេ ចេវ ធម្មេ អភិសម្បរាយញ្ច តស្ស ឧប្បាទនេន ចេវ អនុពលប្បទានេន ច ហិតាតិ **តបនីយា**។ អថ វា តបន្តិ តេនាតិ តបនំ, អនុតាបោ, វិប្បដិសារោតិ អត្ថោ។ តស្ស ហេតុភាវតោ ហិតាតិ **តបនីយា។ អនុសោចតី**តិ វិប្បដិសារី ហុត្វា កតាកតំ អនុគម្ម សោចតិ។ សោចនញ្ហិ កតត្តា ច ហោតិ អកតត្តា ច។ តថា ចេវ បាឡិយំ វិភត្តំ។ នន្ទយក្ខាទីនំ វត្ថូនិ បាកដានីតិ តានិ អទស្សេត្វា ទ្វេភាតិកវត្ថុំ ទស្សេន្តោ “**តេ កិរ**”តិ អាទិមាហ។ តត្ថ **តេ**តិ ទ្វេ ភាតរោ។ **បុន កី មគ្គសី**តិ បុន កី ឥច្ឆសិ។

តបនីយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឧបញ្ញាតសុត្តវណ្ណនា

៥. បញ្ចមេ **ឥមញ្ហិ ធម្មទ្វយ**ន្តិ កុសលេសុ ធម្មេសុ អសន្តុដ្ឋិតា, បធានស្មឹ អនោសក្កនសង្ខាតំ ធម្មទ្វយំ។ **ឥមិនា**តិ “អសន្តុដ្ឋិតា កុសលេសុ ធម្មេសូ”តិ វចនេន។ **ឥមំ ទីបេតី**តិ “យាវ សោ ឧប្បជ្ជតិ, ន តាវាហំ សន្តុដ្ឋោ អហោសិ”ន្តិ ឯតំ បរិយន្តំ កត្វា វត្តមានត្ថំ ទីបេតិ។ **បធានស្មិ**ន្តិ វីរិយារម្ភេ។ **ឥមមត្ថ**ន្តិ “បធានស្មិញ្ចា”តិអាទិនា វុត្តមត្ថំ។ វីរិយប្បវាហេ វត្តមានេ អន្តរា ឯវ បដិគមនំ និវត្តនំ បដិវានំ, តទស្ស អត្ថីតិ បដិវានី, ន បដិវានី អប្បដិវានី, តស្ស ភាវោ **អប្បដិវានិតា,** អនោសក្កនាតិ អាហ “**អប្បដិវានិតាតិ អប្បដិក្កមនា អនោសក្កនា**”តិ។ តត្ថ **អនោសក្កនា**តិ អប្បដិនិវត្តិ។

អាគមនីយបដិបទាតិ សមថវិបស្សនាសង្ខាតា បុព្ពភាគបដិបត្តិ។ សា ហិ អាគច្ឆន្តិ វិសេសមធិគច្ឆន្តិ ឯតាយ, អាគច្ឆតិ វា វិសេសាធិគមោ ឯតាយាតិ អាគមនីយា, សា ឯវ បដិបជ្ជិតព្ពតោ បដិបទាតិ អាគមនីយបដិបទា។ **អប្បដិវានបធាន**ន្តិ ឱសក្កនារហិតប្បធានំ, អន្តរា អនោសក្កិត្វា កតវីរិយន្តិ អត្ថោ។

ឧបញ្ញាតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សំយោជនសុត្តវណ្ណនា

៦. ឆដ្ឋេ សំយោជនានំ ហិតា បច្ចយភាវេនាតិ **សំយោជនិយា,** តេភូមកា ធម្មា។ តេនាហ “**ទសន្នំ សំយោជនាន**”ន្តិអាទិ។ សំយោជនិយេ ធម្មេ អស្សាទតោ អនុបស្សតិ សីលេនាតិ អស្សាទានុបស្សី, តស្ស ភាវោ **អស្សាទានុបស្សិតា។ និព្ពិទានុបស្សិតា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឧក្កណ្ឋនវសេនា**តិ សំយោជនិយេសុ តេភូមកធម្មេសុ និព្ពិន្ទនវសេន។ ជននំ **ជាតិ,** ខន្ធានំ បាតុភាវោតិ អាហ “**ជាតិយាតិ ខន្ធនិព្ពត្តិតោ**”តិ, ខន្ធានំ តត្ថ តត្ថ ភវេ អបរាបរំ និព្ពត្តិតោតិ អត្ថោ។ **ខន្ធបរិបាកោ** ឯកភវបរិយាបន្នានំ ខន្ធានំ បុរាណភាវោ។ ឯកភវបរិយាបន្នជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធវិច្ឆេទវសេន ខន្ធានំ ភេទោ ឥធ មរណន្តិ អាហ “**មរណេនាតិ ខន្ធភេទតោ**”តិ។ **អន្តោនិជ្ឈានំ** ចិត្តសន្តាបោ។ **បរិទេវោ** នាម ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស វាចាវិប្បលាបោ។ សោ

ច សោកសមុដ្ឋានោតិ អាហ “**តន្និស្សិតលាលប្បិតលក្ខណេហិ បរិទេវេហី**”តិ។ **លាលប្បិតំ** វាចាវិប្បលាបោ, សោ ច អត្ថតោ សទ្ទោយេវ។

ទុក្ខន្តិ ឥធ កាយិកំ ទុក្ខំ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**កាយបដិបីឡនទុក្ខេហី**”តិ។ **មនោវិឃាតទោមនស្សេហី**តិ មនសោ វិឃាតករេហិ ទោមនស្សេហិ។ ព្យាបាទសម្បយោគេន មនសោ វិហនននរសញ្ហិ ទោមនស្សំ។ ភុសោ អាយាសោ **ឧបាយាសោ** យថា “ភុសមាទានំ ឧបាទាន”ន្តិ, សោ ច អត្ថតោ ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស អធិមត្តចេតោទុក្ខប្បភាវិតោ ទោសោយេវ។ កាយចិត្តានញ្ហិ អាយាសនវសេន ទោសស្សេវ បវត្តិអាការោ ឧបាយាសោតិ វុច្ចតិ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នោ។ តំ ចុទ្ទសហិ អកុសលចេតសិកេហិ អញ្ញោ ឯកោ ចេតសិក ធម្មោតិ ឯកេ។ យំ វិសាទោតិ ច វទន្តិ។

សំយោជនសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. កណ្ហសុត្តវណ្ណនា

៧. សត្តមេ យថា “កណ្ហា គាវី”តិអាទីសុ កាឡវណ្ណេន សមន្នាគតា “កណ្ហា”តិ វុច្ចតិ, ន ឯវំ កាឡវណ្ណតាយ ធម្មា “កណ្ហា”តិ វុច្ចន្តិ, អថ ខោ កណ្ហាភិជាតិនិព្ពត្តិហេតុតោ អប្បភស្សរភាវករណតោ វា “កណ្ហា”តិ វុច្ចន្តីតិ ទស្សេន្តោ “**ន កាឡវណ្ណតាយា**”តិអាទិមាហ។ **កណ្ហតាយា**តិ កណ្ហាភិជាតិតាយ។ **កណ្ហាភិជាតី**តិ ច អបាយា វុច្ចន្តិ មនុស្សេសុ ច ទោភគ្គិយំ។ **សរសេនា**តិ សភាវេន។ ន ហិរិយតិ ន លជ្ជតីតិ អហិរិកោ, បុគ្គលោ, ចិត្តំ, តំ សម្បយុត្តធម្មសមុទាយោ វា។ តស្ស ភាវោ អហិរិក្កន្តិ វត្តព្ពេ ឯកស្ស ក-ការស្ស លោបំ កត្វា **អហិរិក**ន្តិ វុត្តន្តិ អាហ “**អហិរិកន្តិ អហិរិកភាវោ**”តិ។ ន ឱត្តប្បតីតិ អនោត្តាបី, បុគ្គលោ, យថាវុត្តធម្មសមុទាយោ វា, **តស្ស** ភាវោ **អនោត្តប្ប**ន្តិ អាហ “**អនោត្តាបិភាវោ**”តិ។

កណ្ហសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សុក្កសុត្តវណ្ណនា

៨. អដ្ឋមេ “សុក្កំ វត្ថ”ន្តិអាទីសុ វិយ ន វណ្ណសុក្កតាយ ធម្មានំ សុក្កតា, អថ ខោ សុក្កាភិជាតិហេតុតោ បភស្សរភាវករណតោ ចាតិ ទស្សេន្តោ “**ន វណ្ណសុក្កតាយា**”តិអាទិមាហ។ **សុក្កតាយា**តិ សុក្កាភិជាតិតាយ។ ហិរី បាបធម្មេ គូថំ វិយ បស្សន្តី ជិគុច្ឆតីតិ អាហ “**បាបតោ ជិគុច្ឆនលក្ខណា ហិរី**”តិ។ ឱត្តប្បំ តេ ឧណ្ហំ វិយ បស្សន្តំ តតោ ភាយតីតិ វុត្តំ “**ភាយនលក្ខណំ ឱតប្ប**”ន្តិ។ ឥទញ្ច ហិរោត្តប្បំ អញ្ញមញ្ញវិប្បយោគី បាបតោ វិមុខភូតញ្ច, តស្មា នេសំ ឥទំ នានាករណំ – អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានា ហិរី, ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ។ អត្តាធិបតិ ហិរី, លោកាធិបតិ ឱតប្បំ។ លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតា ហិរី, ភយសភាវសណ្ឋិតំ ឱត្តប្បំ។ សប្បតិស្សវលក្ខណា ហិរី, វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្បន្តិ។

តត្ថ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានំ ហិរិំ ចតូហិ ការណេហិ សមុដ្ឋាបេតិ ជាតិំ បច្ចវេក្ខិត្វា, វយំ, សូរភាវំ, ពាហុសច្ចំ បច្ចវេក្ខិត្វា។ កថំ? “បាបករណំ នាមេតំ ន ជាតិសម្បន្នានំ កម្មំ, ហីនជច្ចានំ កេវដ្ដាទីនំ កម្មំ, មាទិសស្ស ជាតិសម្បន្នស្ស ឥទំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ តាវ ជាតិំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាបំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា “បាបករណំ នាមេតំ ទហរេហិ កត្តព្ពំ កម្មំ, មាទិសស្ស វយេ ឋិតស្ស ឥទំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ វយំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាបំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា “បាបករណំ នាមេតំ ទុព្ពលជាតិកានំ កម្មំ, មាទិសស្ស សូរភាវសម្បន្នស្ស ឥទំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ សូរភាវំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាបំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា “បាបកម្មំ នាមេតំ អន្ធពាលានំ កម្មំ, ន បណ្ឌិតានំ, មាទិសស្ស បណ្ឌិតស្ស ពហុស្សុតស្ស ឥទំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ ពាហុសច្ចំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាបំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ ឯវំ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានំ ហិរិំ ចតូហិ ការណេហិ សមុដ្ឋាបេតិ, សមុដ្ឋាបេត្វា ច ហិរិំ និស្សាយ បាបកម្មំ ន ករោតិ។

កថំ ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ? “សចេ ត្វំ បាបកម្មំ ករិស្សសិ, ចតូសុ បរិសាសុ គរហប្បត្តោ ភវិស្សសិ, តតោ តំ សីលវន្តោ សព្រហ្មចារី វិវជ្ជិស្សន្តី”តិ បច្ចវេក្ខិត្វា ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ និស្សាយ បាបកម្មំ ន ករោតិ។ ឯវំ ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ។

កថំ អត្តាធិបតិ ហិរី? ឥធេកច្ចោ កុលបុត្តោ អត្តានំ អធិបតិំ ជេដ្ឋកំ កត្វា “មាទិសស្ស សទ្ធាបព្ពជិតស្ស ពហុស្សុតស្ស ធុតធរស្ស ន យុត្តំ បាបកម្មំ កាតុ”ន្តិ បាបំ ន ករោតិ។ ឯវំ អត្តាធិបតិ ហិរី។ តេនាហ ភគវា “សោ

អត្តានំយេវ អធិបតឹ ករិត្វា អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតិ, សាវជ្ជំ បជហតិ, អនវជ្ជំ ភាវេតិ, សុទ្ធំ អត្តានំ បរិហរតី”តិ (អ. និ. ៣.៤០)។

កថំ លោកាធិបតិ ឱត្តប្បំ? ឥធេកច្ចោ កុលបុត្តោ លោកំ អធិបតឹ ជេដ្ឋកំ កត្វា “សចេ ខោ ត្វំ បាបកម្មំ ករេយ្យាសិ, សព្រហ្មចារិនោ តាវ តំ ជានិស្សន្តិ, មហិទ្ធិកា មហានុភាវា លោកេ ច សមណព្រាហ្មណា ទេវតា ច, តស្មា តេ ន យុត្តំ បាបំ កាតុ”ន្តិ បាបកម្មំ ន ករោតិ។ យថាហ – “មហា ខោ បនាយំ លោកសន្និវាសោ, មហន្តស្មិំ ខោ បន លោកសន្និវាសេ សន្តិ សមណព្រាហ្មណា ឥទ្ធិមន្តោ ទិព្ពចក្ខុកា បរចិត្តវិទុនោ។ តេ ទូរតោបិ បស្សន្តិ, អាសន្នាបិ ន ទិស្សន្តិ, ចេតសាបិ ចិត្តំ ជានន្តិ, តេបិ មំ ឯវំ ជានិស្សន្តិ ‘បស្សថ, ភោ, ឥមំ កុលបុត្តំ, សទ្ធា អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតោ សមានោ វោកិណ្ណោ វិហរតិ បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហី’តិ។ សន្តិ ទេវតា ឥទ្ធិមន្តិនិយោ ទិព្ពចក្ខុកា បរចិត្តវិទុនិយោ, តា ទូរតោបិ បស្សន្តិ, អាសន្នាបិ ន ទិស្សន្តិ, ចេតសាបិ ចិត្តំ ជានន្តិ, តាបិ មំ ជានិស្សន្តិ ‘បស្សថ, ភោ, ឥមំ កុលបុត្តំ, សទ្ធា អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតោ សមានោ វោកិណ្ណោ វិហរតិ បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហី’តិ…បេ… សោ លោកំយេវ អធិបតឹ ករិត្វា អកុសលំ…បេ… បរិហរតី”តិ។ ឯវំ លោកាធិបតិ ឱត្តប្បំ។

លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតាតិ ឯត្ថ **លជ្ជា**តិ លជ្ជនាការោ, តេន សភាវេន សណ្ឋិតា ហិរី។ **ភយ**ន្តិ អបាយភយំ, តេន សភាវេន សណ្ឋិតំ ឱត្តប្បំ។ តទុភយំ បាបបរិវជ្ជនេ បាកដំ ហោតិ។ តត្ថ យថា ទ្វីសុ អយោគុឡេសុ ឯកោ សីតលោ ភវេយ្យ គូថមក្ខិតោ, ឯកោ ឧណ្ហោ អាទិត្តោ។ តេសុ យថា សីតលំ គូថមក្ខិតត្តា ជិគុច្ឆន្តោ វិញ្ញុជាតិកោ ន គណ្ហាតិ, ឥតរំ ឌាហភយេន។ ឯវំ បណ្ឌិតោ លជ្ជាយ ជិគុច្ឆន្តោ បាបំ ន ករោតិ, ឱត្តប្បេន អបាយភយភីតោ បាបំ ន ករោតិ, ឯវំ **លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតា ហិរី, ភយសភាវសណ្ឋិតំ ឱត្តប្បំ**។

កថំ សប្បតិស្សវលក្ខណា ហិរី, វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្បំ? ឯកច្ចោ ហិ ជាតិមហត្តបច្ចវេក្ខណា, សត្ថុមហត្តបច្ចវេក្ខណា, ទាយជ្ជមហត្តបច្ចវេក្ខណា, សព្រហ្មចារិមហត្តបច្ចវេក្ខណាតិ ឯវំ ចតូហិ ការណេហិ តត្ថ គារវេន សប្បតិស្សវលក្ខណំ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេត្វា បាបំ ន ករោតិ។ ឯកច្ចោ អត្តានុវាទភយំ, បរានុវាទភយំ, ទណ្ឌភយំ, ទុគ្គតិភយន្តិ ឯវំ ចតូហិ ការណេហិ វជ្ជតោ ភាយន្តោ វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្បំ បច្ចុបដ្ឋាបេត្វា បាបកម្មំ ន ករោតិ។ ឯត្ថ ច អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានាទិតា ហិរោត្តប្បានំ តត្ថ តត្ថ បាកដភាវេន វុត្តា, ន បន នេសំ កទាចិ អញ្ញមញ្ញវិប្បយោគោ។ ន ហិ លជ្ជនំ និព្ភយំ, បាបភយំ វា អលជ្ជនំ អត្ថីតិ។ ឯវមេត្ថ វិត្ថារតោ អត្ថវណ្ណនា វេទិតព្ពា។

សុក្កសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ចរិយសុត្តវណ្ណនា

៩. នវមេ **លោក**ន្តិ សត្តលោកំ។ **សន្ធារេន្តី**តិ អាចារសន្ធារណវសេន ធារេន្តិ។ **ឋបេន្តី**តិ មរិយាទាយំ ឋបេន្តិ។ **រក្ខន្តី**តិ អាចារសន្ធារណេន មរិយាទាយំ ឋបេត្វា រក្ខន្តិ។ **គរុចិត្តីការវសេន ន បញ្ញាយេថា**តិ គរុំ កត្វា ចិត្តេ ករណវសេន ន បញ្ញាយេថ, អយមាចារោ ន លព្ភេយ្យ។ **មាតុច្ឆាតិ វា**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទ្យត្ថោ។ តេន មាតុលានីតិ វា អាចរិយភរិយាតិ វា គរូនំ ទារាតិ វាតិ ឥមេ សង្គណ្ហាតិ។ តត្ថ មាតុ ភគិនី **មាតុច្ឆា**។ មាតុលភរិយា **មាតុលានី។ គរូនំ ទារា** មហាបិតុចូឡបិតុជេដ្ឋភាតុអាទីនំ គរុដ្ឋានិយានំ ភរិយា។ **យថា អជេឡកា**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – យថា អជេឡកាទយោ តិរច្ឆានា ហិរោត្តប្បរហិតា មាតាតិ សញ្ញំ អកត្វា ភិន្នមរិយាទា សព្ពត្ថ សម្ភេទេន វត្តន្តិ, ឯវមយំ មនុស្សលោកោ យទិ លោកបាលធម្មា ន ភវេយ្យុំ, សព្ពត្ថ សម្ភេទេន វត្តេយ្យ។ យស្មា បនិមេ លោកបាលកធម្មា លោកំ បាលេន្តិ, តស្មា នត្ថិ សម្ភេទោតិ។

ចរិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វស្សូបនាយិកសុត្តវណ្ណនា

១០. ទសមេ **អបញ្ញត្តា**តិ អននុញ្ញាតា, អវិហិតា វា។ **វស្សេ**តិ វស្សារត្តំ សន្ធាយ វទតិ, **ឧតុវស្សេ**តិ ហេមន្តំ សន្ធាយ។ **ឯកិន្ទ្រិយំ ជីវំ វិហេឋេន្តា**តិ រុក្ខលតាទីសុ ជីវសញ្ញិតាយ ឯវមាហំសុ។ **ឯកិន្ទ្រិយ**ន្តិ ច កាយិន្ទ្រិយំ អត្ថីតិ មញ្ញមានា វទន្តិ។ **សង្ឃាតំ អាបាទេន្តា**តិ វិនាសំ អាបាទេន្តា។ **សំកសាយិស្សន្តី**តិ អប្បោស្សុក្កា និពទ្ធវាសំ វសិស្សន្តិ។ **អបរជ្ជុគតាយ អាសាឡ្ហិយា ឧបគន្តព្ពា**តិ ឯត្ថ អបរជ្ជុ គតាយ អស្សាតិ អបរជ្ជុគតា, តស្សា អបរជ្ជុគតាយ អតិក្កន្តាយ, អបរស្មិំ ទិវសេតិ អត្ថោ, តស្មា អាសាឡ្ហិបុណ្ណមាយ អនន្តរេ បាដិបទទិវសេ

ឧបគន្តព្ពាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **មាសគតាយ អាសាឡ្ហិយា ឧបគន្តព្ពា**តិ មាសោ គតាយ អស្សាតិ មាសគតា, តស្សា មាសគតាយ អតិក្កន្តាយ, មាសេ បរិបុណ្ណេតិ អត្ថោ។ តស្មា អាសាឡ្ហិបុណ្ណមតោ បរាយ បុណ្ណមាយ អនន្តរេ បាដិបទទិវសេ ឧបគន្តព្ពាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

វស្សូបនាយិកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កម្មការណវគ្គវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា និដ្ឋិតា។

២. អធិករណវគ្គវណ្ណនា

១១. ទុតិយវគ្គស្ស បឋមេ អប្បដិសង្ខានេ ន កម្បតីតិ **បដិសង្ខានពលំ,** ឧបបរិក្ខនបញ្ញាយេតំ នាមំ។ វីរិយសីសេន សត្ត ពោជ្ឈង្គេ ភាវេន្តស្ស ឧប្បន្នំ ពលំ **ភាវនាពលំ**។ វីរិយុបត្ថម្ភេន ហិ កុសលភាវនា ពលវតី ថិរា ឧប្បជ្ជតិ, តថា ឧប្បន្នា ពលវតី កុសលភាវនា ពលវន្តោ សត្ត ពោជ្ឈង្គាតិបិ វុច្ចន្តិ។ អត្ថតោ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គសីសេន សត្ត ពោជ្ឈង្គា ហោន្តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ – "តត្ថ កតមំ ភាវនាពលំ? យា កុសលានំ ធម្មានំ អាសេវនា ភាវនា ពហុលីកម្មំ, ឥទំ វុច្ចតិ ភាវនាពលំ។ សត្តបិ ពោជ្ឈង្គា ភាវនាពល"ន្តិ (ធ. ស. ១៣៦១)។

អកម្បិយដ្ឋេនាតិ បដិបក្ខេហិ អកម្បនីយដ្ឋេន។ **ទុរភិភវនដ្ឋេនា**តិ ទុរភិភវនីយដ្ឋេន។ **អនជ្ឈោមទ្ទនដ្ឋេនា**តិ អធិភវិត្វា អនវមទ្ទនដ្ឋេន។ **ឯតានី**តិ ឯតានិ យថាវុត្តានិ ទ្វេបិ ពលានិ។ **ឯតទគ្គំ នាគតន្តិ** "ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, ទ្វិន្នំ ពលានំ យទិទំ ភាវនាពល"ន្តិ ឯវមេត្ថ ឯតទគ្គំ នាគតន្តិ អត្ថោ។

១២. ទុតិយេ វិវេកំ និស្សិតន្តិ ***វិវេកនិស្សិតំ,*** យថា វា វិវេកវសេន បវត្តំ ឈានំ "វិវេកជ"ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ វិវេកវសេន បវត្តោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ "វិវេកនិស្សិតោ"តិ ទដ្ឋព្ពោ។ និស្សយដ្ឋោ ច វិបស្សនាមគ្គានំ វសេន មគ្គផលានំ វេទិតព្ពោ, អសតិបិ វា បុព្ពាបរភាវេ "បដិច្ចសមុប្បាទោ"តិ ឯត្ថ បច្ចយេន សមុប្បាទនំ វិយ អវិនាភាវិធម្មព្យាបារា និស្សយនភាវនា សម្ភវន្តីតិ។ "តទង្គសមុច្ឆេទនិស្សរណវិវេកនិស្សិត"ន្តិ វត្វា បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកនិស្សិតស្ស អវចនំ "សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតី"តិអាទិនា ឥធ ភាវេតព្ពានំ សម្ពោជ្ឈង្គានំ វុត្តត្តា។ ភាវិតពោជ្ឈង្គស្ស ហិ សច្ឆិកាតព្ពា ពលពោជ្ឈង្គា, តេសំ កិច្ចំ បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកោ។ **អជ្ឈាសយតោ**តិ "និព្ពានំ សច្ឆិករិស្សាមី"តិ បវត្តអជ្ឈាសយតោ។ យទិបិ ហិ វិបស្សនាក្ខណេ សង្ខារារម្មណំ ចិត្តំ, សង្ខារេសុ បន អាទីនវំ ទិស្វា តប្បដិបក្ខេ និព្ពានេ និន្នតាយ អជ្ឈាសយតោ និស្សរណវិវេកនិស្សិតោ ហោតិ ឧណ្ហាភិភូតស្ស បុគ្គលស្ស សីតនិន្នចិត្តតា វិយ។

"**បញ្ចវិធវិវេកនិស្សិតម្បីតិ ឯកេ**"តិ វត្វា តត្ថ យថាវុត្តវិវេកត្តយតោ អញ្ញំ វិវេកទ្វយំ ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេតុំ "**តេ ហី**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ឈានក្ខណេ តាវ កិច្ចតោ វិក្ខម្ភនវិវេកនិស្សិតំ, វិបស្សនាក្ខណេ អជ្ឈាសយតោ បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកនិស្សិតំ ភាវេតីតិ វត្តព្ពំ "ឯវាហំ អនុត្តរំ វិមោក្ខំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមី"តិ តត្ថ និន្នជ្ឈាសយតាយ។ តេនាហ "**តស្មា តេសំ មតេនា**"តិអាទិ។ ហេដ្ឋា កសិណជ្ឈានក្កហណេន អារុប្បានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ, តស្មា "ឯតេសំ ឈានាន"ន្តិ ឥមិនាបិ តេសំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ យស្មា បហានវិនយោ វិយ វិរាគនិរោធាបិ ឥធាធិប្បេតវិវេកេន អត្ថតោ និព្ពិសិដ្ឋា, តស្មា វុត្តំ "**ឯស នយោ វិរាគនិស្សិតន្តិអាទីសូ**"តិ។ តេនាហ "***វិវេកត្ថា ឯវ ហិ វិរាគាទយោ***"តិ។

វោស្សគ្គ-សទ្ទោ បរិច្ចាគត្ថោ បក្ខន្ទនត្ថោ ចាតិ វោស្សគ្គស្ស ទុវិធតា វុត្តា។ វោស្សជ្ជនញ្ហិ បហានំ វិស្សជ្ជភាវេន និរោធនបក្ខន្ទនម្បិ ច ។ តស្មា វិបស្សនាក្ខណេ តទង្គវសេន មគ្គក្ខណេ សមុច្ឆេទវសេន បដិបក្ខស្ស បហានំ វោស្សគ្គោ, តថា វិបស្សនាក្ខណេ តន្និន្នភាវេន, មគ្គក្ខណេ អារម្មណករណេន វិស្សជ្ជសភាវតា វោស្សគ្គោតិ វេទិតព្ពំ។ តេនេវាហ "**តត្ថ បរិច្ចាគវោស្សគ្គោ**"តិអាទិ។ **អយំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ**តិ អយំ មិស្សកវសេន វុត្តោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ **យថាវុត្តេន បការេនា**តិ តទង្គប្បហានសមុច្ឆេទប្បហានប្បការេន តន្និន្នតទារម្មណប្បការេន ច។ បុព្ពេ វោស្សគ្គវចនស្សេវ អត្ថស្ស វុត្តត្តា អាហ "**សកលេន វចនេនា**"តិ។ **បរិណមន្ត**ន្តិ វិបស្សនាក្ខណេ តទង្គតន្និន្នប្បការេន បរិណមន្តំ។ **បរិណត**ន្តិ មគ្គក្ខណេ សមុច្ឆេទតទារម្មណប្បការេន បរិណតំ។ បរិណាមោ នាម ឥធ បរិបាកោតិ អាហ "**បរិបច្ចន្តំ បរិបក្កញ្ចា**"តិ។ បរិបាកោ ច អាសេវនលាភេន លទ្ធសាមត្ថិយស្ស កិលេសេ បរិច្ចជិតុំ និព្ពានំ បក្ខន្ទិតុំ តិក្ខវិសទភាវោ។ តេនាហ "**អយញ្ហី**"តិអាទិ។ **ឯស នយោ**តិ យ្វាយំ នយោ "វិវេកនិស្សិត"ន្តិអាទិនា សតិសម្ពោជ្ឈង្គេ វុត្តោ, សេសេសុ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទីសុបិ ឯសេវ នយោ, ឯវំ តត្ថ នេតព្ពន្តិ អត្ថោ។

"វិវេកនិស្សិត"ន្តិអាទីសុ លព្ភមានមត្ថំ សាមញ្ញតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឥធាធិប្បេតមត្ថំ ទស្សេន្តោ "**ឥធ បនា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សព្ពសង្ខតេហី**តិ សព្ពេហិ បច្ចយសមុប្បន្នធម្មេហិ។ **សព្ពេស**ន្តិ សង្ខតធម្មានំ។ ***វិវេកំ អារម្មណំ កត្វា***តិ និព្ពានសង្ខាតំ វិវេកំ អារម្មណំ កត្វា។ **តញ្ច ខោ**តិ តទេវ សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ។

១៣. តតិយេ **ចិត្តេកគ្គត្តាយា**តិ ចិត្តសមាធានត្ថាយ, ទិដ្ឋធម្មេ សុខវិហារាយាតិ អត្ថោ។ ចិត្តេកគ្គតាសីសេន ហិ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ វុត្តោ។ សុក្ខវិបស្សកខីណាសវានំ វសេន ហេតំ វុត្តំ។ តេ ហិ សមាបជ្ជិត្វា "ឯកគ្គចិត្តា សុខំ ទិវសំ វិហរិស្សាមា"តិ ឥច្ចេវ កសិណបរិកម្មំ កត្វា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេន្តិ។ **វិបស្សនា**

បាទកត្ថាយាតិអាទីសុ បន សេក្ខបុថុជ្ជនា “សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ សមាហិតេន ចិត្តេន វិបស្សិស្សាមា”តិ និព្ពត្តេន្តា វិបស្សនាបាទកត្ថាយ ភាវេន្តិ។

យេ បន អដ្ឋ សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ “ឯកោបិ ហុត្វា ពហុធា ហោតី”តិ (ទី. និ. ១.២៣៨; ម. និ. ១.១៤៧; សំ. និ. ២.៧០; ៥.៨៣៤, ៨៤២) វុត្តនយា អភិញ្ញាយោ បត្ថេន្តា និព្ពត្តេន្តិ, តេ **អភិញ្ញាបាទកត្ថាយ** ភាវេន្តិ។ យេ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា និរោធសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា “សត្តាហំ អចិត្តា ហុត្វា ទិដ្ឋេវ ធម្មេ និរោធំ និព្ពានំ បត្វា សុខំ វិហរិស្សាមា”តិ និព្ពត្តេន្តិ, តេ **និរោធបាទកត្ថាយ** ភាវេន្តិ។ យេ បន អដ្ឋ សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា “អបរិហីនជ្ឈានា ព្រហ្មលោកេ ឧប្បជ្ជិស្សាមា”តិ និព្ពត្តេន្តិ, តេ **ភវវិសេសត្ថាយ** ភាវេន្តិ។

យុត្តំ តាវ ចិត្តេកគ្គតាយ ភវវិសេសត្ថតា វិយ វិបស្សនាបាទកត្ថតាបិ ចតុក្កជ្ឈានសាធារណាតិ តេសំ វសេន “ចត្តារិ ឈានានី”តិ វចនំ, អភិញ្ញាបាទកត្ថតា បន និរោធបាទកត្ថតា ច ចតុត្ថស្សេវ ឈានស្ស អាវេណិកា, សា កថំ ចតុក្កជ្ឈានសាធារណា វុត្តាតិ? បរម្បរាធិដ្ឋានភាវតោ។ បទដ្ឋានបទដ្ឋានម្បិ ហិ បទដ្ឋានន្តិ វុច្ចតិ ការណការណន្តិ យថា “តិណេហិ ភត្តំ សិទ្ធ”ន្តិ។

១៤. ចតុត្ថេ **សសកស្ស ឧប្បតនំ វិយ ហោតី**តិ បថវិជិគុច្ឆនសសកស្ស ឧប្បតនំ វិយ ហោតិ។ តត្ថាយំ អត្ថសល្លាបិកា ឧបមា – បថវី កិរ សសកំ អាហ – “ហេ សសកា”តិ។ សសកោ អាហ – “កោ ឯសោ”តិ។ កស្មា មមេវ ឧបរិ សព្ពឥរិយាបថេ កប្បេន្តោ ឧច្ចារបស្សាវំ ករោន្តោ មំ ន ជានាសីតិ? សុដ្ឋុ តយា អហំ ទិដ្ឋោ, មយា អក្កន្តដ្ឋានញ្ហិ អង្គុលគ្គេហិ ផុដ្ឋដ្ឋានំ វិយ ហោតិ, វិស្សដ្ឋឧទកំ អប្បមត្តកំ, ករីសំ កដកផលមត្តំ, ហត្ថិអស្សាទីហិ បន អក្កន្តដ្ឋានម្បិ មហន្តំ, បស្សាវោបិ នេសំ ឃដមត្តោ, ឧច្ចារោបិ បច្ឆិមត្តោ ហោតិ, អលំ មយ្ហំ តយាតិ ឧប្បតិត្វា អញ្ញស្មឹ ឋានេ បតិតោ។ តតោ នំ បថវី អាហ – “អហោ ទូរំ គតោបិ ននុ មយ្ហំយេវ ឧបរិ បតិតោសី”តិ? សោ បុន តំ ជិគុច្ឆន្តោ ឧប្បតិត្វា អញ្ញត្ថ បតិតោ។ ឯវំ វស្សសហស្សម្បិ ឧប្បតិត្វា ឧប្បតិត្វា បតមានោ សសកោ នេវ បថវិយា អន្តំ បាបុណិតុំ សក្កោតិ។ **ន គោធិ**ន្តិ ន បុព្ពកោធឹ។ **ឥតរេស**ន្តិ វិបញ្ចិតញ្ញូនេយ្យបទបរមានំ។

១៥. បញ្ចមេ សមថេហិ អធិករីយតិ វូបសម្មតីតិ អធិករណំ, អដ្ឋារស ភេទករវត្ថូនិ និស្សាយ ឧប្បន្នោ វិវាទោយេវ **វិវាទាធិករណំ**។ “ឥធ ភិក្ខូ ភិក្ខុំ អនុវទន្តិ សីលវិបត្តិយា វា”តិអាទិនា (ចូឡវ. ២១៥) ចតស្សោ វិបត្តិយោ និស្សាយ ឧប្បន្នោ អនុវាទោយេវ **អនុវាទាធិករណំ**។ បញ្ចបិ អាបត្តិក្ខន្ធា **អាបត្តាធិករណំ**។ “សត្តបិ អាបត្តិក្ខន្ធា អាបត្តាធិករណ”ន្តិ (ចូឡវ. ២១៥) វចនតោ អាបត្តិយេវ **អាបត្តាធិករណំ**។ “យា សង្ឃស្ស កិច្ចយតា ករណីយតា អបលោកនកម្មំ ញត្តិកម្មំ ញត្តិទុតិយកម្មំ ញត្តិចតុត្ថកម្ម”ន្តិ (ចូឡវ. ២១៥) ឯវមាគតំ ចតុព្ពិធំ សង្ឃកិច្ចំ **កិច្ចាធិករណ**ន្តិ វេទិតព្ពំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

១៦. ឆដ្ឋេ **អបាកដនាមោ**តិ “សេលោ, កូដទន្តោ”តិអាទិនា អនភិញ្ញាតោ។ **យេន វា ការណេនា**តិ ហេតុម្ហិ ឥទំ ករណវចនំ។ ហេតុអត្ថោ ហិ កិរិយាការណំ, ន ករណំ វិយ កិរិយត្ថោ, តស្មា នានប្បការគុណវិសេសាធិគមត្ថា ឥធ ឧបសង្កមនកិរិយាតិ “អន្នេន វសតិ, អជ្ឈេនេន វសតី”តិអាទីសុ វិយ ហេតុអត្ថមេវេតំ ករណវចនំ យុត្តំ, ន ករណត្ថំ តស្ស អយុជ្ជមានត្តាតិ វុត្តំ “យេន វា ការណេនា”តិ។ អវិភាគតោ សតតំ បវត្តិតនិរតិសយសាទុវិបុលាមតរសសទ្ធម្មផលតាយ សាទុផលនិច្ចផលិតមហារុក្ខេន ភគវា ឧបមិតោ។ សាទុផលូបភោគាធិប្បាយគ្គហណេនេវ ហិ រុក្ខស្ស សាទុផលតា គហិតាតិ។ **ឧបសង្កមី**តិ ឧបសង្កន្តោ។ សម្បត្តកាមតាយ ហិ កិញ្ចិ ឋានំ គច្ឆន្តោ តំតំបទេសាតិក្កមនេន ឧបសង្កមិ, ឧបសង្កន្តោតិ ច វត្តព្ពតំ លភតិ។ តេនាហ “**គតោតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ, ឧបគតោតិ អត្ថោ។ **ឧបសង្កមិត្វា**តិ បុព្ពកាលកិរិយានិទ្ទេសោតិ អាហ “**ឧបសង្កមនបរិយោសានទីបន**”ន្តិ។ **តតោ**តិ យំ ឋានំ បត្តោ “ឧបសង្កមី”តិ វុត្តោ, តតោ ឧបគតដ្ឋានតោ។

យថា ខមនីយាទីនិ បុច្ឆន្តោតិ យថា ភគវា “កច្ចិ តេ, ព្រាហ្មណ, ខមនីយំ, កច្ចិ យាបនីយ”ន្តិអាទិនា ខមនីយាទីនិ បុច្ឆន្តោ តេន ព្រាហ្មណេន សទ្ធឹ សមប្បវត្តមោទោ អហោសិ បុព្ពភាសិតាយ, ឯវំ សោបិ ព្រាហ្មណោ តទនុករណេន ភគវតា សទ្ធឹ សមប្បវត្តមោទោ អហោសីតិ យោជនា។ តំ បន សមប្បវត្តមោទតំ ឧបមាយ ទស្សេតុំ “**សីតោទកំ វិយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សម្មោទិត**ន្តិ សំសន្ទិតំ។ **ឯកីភាវ**ន្តិ សម្មោទនកិរិយាយ សមានតំ។ **ខមនីយ**ន្តិ “ឥទំ ចតុចក្កំ នវទ្វារំ សរីរយន្តំ ទុក្ខពហុលតាយ សភាវតោ ទុស្សហំ, កច្ចិ ខមិតុំ សក្កុណេយ្យ”ន្តិ បុច្ឆតិ។ **យាបនីយ**ន្តិ អាហារាទិប្បដិពទ្ធវុត្តិកំ ចិរប្បពន្ធសង្ខាតាយ យាបនាយ កច្ចិ យាបេតុំ សក្កុណេយ្យំ។ សីសរោគាទិអាពាធាភាវេន **កច្ចិ អប្បាពាធំ**។ ទុក្ខជីវិកាភាវេន **កច្ចិ អប្បាតង្កំ**។ តំតំកិច្ចករណេ

ឧដ្ឋានសុខតាយ **កច្ចិ លហុដ្ឋានំ**។ តទនុរូបពលយោគតោ **កច្ចិ ពលំ** ។ សុខវិហារសព្ភាវេន **កច្ចិ ផាសុវិហារោ** អត្ថីតិ សព្ពត្ថ កច្ចិ-សទ្ទំ យោជេត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ពលប្បត្តា បីតិ **បីតិ**យេវ។ តរុណបីតិ **បាមោជ្ជំ**។ សម្មោទំ ជនេតិ ករោតីតិ សម្មោទនីកំ, តទេវ **សម្មោទនីយំ**។ សម្មោទិតព្ពតោ សម្មោទនីយន្តិ ឥមំ បន អត្ថំ ទស្សេតុំ **“សម្មោទិតុំ យុត្តភាវតោ”**តិ អាហ។ **សរិតព្ពភាវតោ**តិ អនុស្សរិតព្ពភាវតោ។ “សរណីយ”ន្តិ វត្តព្ពេ ទីឃំ កត្វា **“សារណីយ”**ន្តិ វុត្តំ។ **សុយ្យមានសុខតោ**តិ អាបាថគតមធុរតំ អាហ, **អនុស្សរិយមានសុខតោ**តិ វិមទ្ទរមណីយតំ។ **ព្យញ្ជនបរិសុទ្ធតាយា**តិ សភាវនិរុត្តិភាវេន តស្សា កថាយ វចនចាតុរិយមាហ។ **អត្ថបរិសុទ្ធតាយា**តិ អត្ថស្ស និរុបក្កិលេសតំ។ **អនេកេហិ បរិយាយេហី**តិ អនេកេហិ ការណេហិ។

អតិទូរអច្ចាសន្នប្បដិក្ខេបេន នាតិទូរំ នច្ចាសន្នំ នាម គហិតំ, តំ បន អវកំសតោ ឧភិន្នំ បសារិតហត្ថា សង្ឃដ្ដនេន ទដ្ឋព្ពំ។ **គីវំ បសារេត្វា**តិ គីវំ បរិវដ្ដនវសេន បសារេត្វា។

ឯតទវោចាតិ ឯតំ “កោ នុ ខោ, ភន្តេ, ហេតូ”តិអាទិបុច្ឆាវចនំ អវោច។ តេនេវ “ឯតទវោចា”តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា **ទុវិធា ហិ បុច្ឆា**តិអាទិនា បុច្ឆាវិភាគំ ទស្សេតិ។ តត្ថ អគារេ និយុត្តោ អគារិកោ, តស្ស បុច្ឆា **អគារិកបុច្ឆា**។ អគារិកតោ អញ្ញោ អនគារិកោ បព្ពជ្ជូបគតោ, តស្ស បុច្ឆា **អនគារិកបុច្ឆា**។ កិញ្ចាបិ អញ្ញត្ថ “ជនកោ ហេតុ, បគ្គាហកោ បច្ចយោ។ អសាធារណោ ហេតុ, សាធារណោ បច្ចយោ។ សភាគោ ហេតុ, អសភាគោ បច្ចយោ។ បុព្ពកាលិកោ ហេតុ, សហបវត្តោ បច្ចយោ”តិអាទិនា ហេតុបច្ចយា វិភជ្ជ វុច្ចន្តិ។ ឥធ បន “ចត្តារោ ខោ, ភិក្ខវេ, មហាភូតា ហេតុ ចត្តារោ មហាភូតា បច្ចយោ រូបក្ខន្ធស្ស បញ្ញាបនាយា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៨៦) វិយ ហេតុបច្ចយសទ្ទា សមានត្ថាតិ ទស្សេន្តោ **“ឧភយម្បេតំ ការណវេវចនមេវា”**តិ អាហ។ **វិសមចរិយា**តិ ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ។

អភិក្កន្តាតិ អតិក្កន្តា, វិគតាតិ អត្ថោតិ អាហ **“ខយេ ទិស្សតី”**តិ។ តថា ហិ “និក្ខន្តោ បឋមោ យាមោ”តិ ឧបរិ វុត្តំ។ **អភិក្កន្តតរោ**តិ អតិវិយ កន្តតរោ មនោរមោ, តាទិសោ ច សុន្ទរោ ភទ្ទកោ នាម ហោតីតិ អាហ **“សុន្ទរេ ទិស្សតី”**តិ។ **កោ**តិ ទេវនាគយក្ខគន្ធព្ពាទីសុ កោ កតមោ? **មេ**តិ មម។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **ឥទ្ធិយា**តិ ឥមាយ ឯវរូបាយ ទេវិទ្ធិយា។ **យសសា**តិ ឥមិនា ឯទិសេន បរិវារេន បរិច្ឆេទេន ច។ **ជល**ន្តិ វិជ្ជោតមានោ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ អតិវិយ កន្តេន កមនីយេន អភិរូបេន។ **វណ្ណេនា**តិ ឆវិវណ្ណេន សរីរវណ្ណនិភាយ។ **សព្ពា ឱភាសយំ ទិសា**តិ ទស ទិសា បភាសេន្តោ, ចន្ទោ វិយ សូរិយោ វិយ ច ឯកោភាសំ ឯកាលោកំ ករោន្តោតិ គាថាយ អត្ថោ។ **អភិរូបេ**តិ ឧឡាររូបេ សម្បន្នរូបេ។

“ចោរោ, ចោរោ; សប្បោ, សប្បោ”តិអាទីសុ **ភយេ អាមេឌិតំ**។ “វិជ្ឈ, វិជ្ឈ; បហរ, បហរា”តិអាទីសុ **កោធេ**។ “សាធុ, សាធូ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣២៧.សំ. និ. ២.១២៧; ៣.៣៥; ៥.១០៨៥) **បសំសាយំ**។ “គច្ឆ, គច្ឆ; លុនាហិ, លុនាហី”តិអាទីសុ **តុរិតេ**។ “អាគច្ឆ, អាគច្ឆា”តិអាទីសុ **កោតូហលេ**។ “ពុទ្ធោ, ពុទ្ធោតិ ចិន្តេន្តោ”តិអាទីសុ (ពុ. វំ. ២.៤៤) **អច្ឆរេ**។ “អភិក្កមថាយស្មន្តោ, អភិក្កមថាយស្មន្តោ”តិអាទីសុ **ហាសេ**។ “កហំ ឯកបុត្តក, កហំ ឯកបុត្តកា”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.៣៥៣; សំ. និ. ២.៦៣) **សោកេ**។ “អហោ សុខំ, អហោ សុខ”ន្តិអាទីសុ (ឧទា. ២០; ទី. និ. ៣.៣០៥; ចូឡវ. ៣៣២) **បសាទេ**។ **ច**-សទ្ទោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ។ តេន គរហាអសម្មានាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ “បាបោ, បាបោ”តិអាទីសុ **គរហាយំ**។ “អភិរូបក, អភិរូបកា”តិអាទីសុ **អសម្មានេ** ទដ្ឋព្ពំ។

នយិទំ អាមេឌិតវសេន ទ្វិក្ខត្តុំ វុត្តំ, អថ ខោ អត្ថទ្វយវសេនាតិ ទស្សេន្តោ **“អថ វា”**តិអាទិមាហ។ “អភិក្កន្ត”ន្តិ វចនំ អបេក្ខិត្វា នបុំសកវសេន វុត្តំ, តំ បន ភគវតោ វចនំ ធម្មស្ស ទេសនាតិ កត្វា តថា វុត្តំ **“ភោតោ គោតមស្ស ធម្មទេសនា”**តិ។ ទុតិយបទេបិ ឯសេវ នយោ។ **ទោសនាសនតោ**តិ រាគាទិកិលេសវិធមនតោ។ **គុណាធិគមនតោ**តិ សីលាទិគុណានំ សម្បាបនតោ។ យេ គុណេ ទេសនា អធិគមេតិ, តេសុ បធានភូតេ តាវ ទស្សេតុំ **“សទ្ធាជននតោ បញ្ញាជននតោ”**តិ វុត្តំ។ សទ្ធាបមុខា ហិ លោកិយា គុណា, បញ្ញាបមុខា លោកុត្តរា ។

សីលាទិអត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថតោ**, សភាវនិរុត្តិសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនតោ**។ សុវិញ្ញេយ្យសទ្ទប្បយោគតាយ **ឧត្តានបទតោ**, សណ្ហសុខុមភាវេន ទុវិញ្ញេយ្យត្ថតាយ **គម្ភីរត្ថតោ**។ សិនិទ្ធមុទុមធុរសទ្ទប្បយោគតាយ **កណ្ណសុខតោ**, វិបុលវិសុទ្ធបេមនីយត្ថតាយ **ហទយង្គមតោ**។ មានាតិមានវិធមនេន **អនត្តុក្កំសនតោ**, ថម្ភសារម្ភនិម្មទ្ទនេន **អបរវម្ភនតោ**។ ហិតាធិប្បាយប្បវត្តិយា បរេសំ រាគបរិឡាហាទិវូបសមនេន **ករុណាសីតលតោ**, កិលេសន្ធការវិធមនេន **បញ្ញាវទាតតោ**។ ករវីករុតមញ្ជុតាយ **អាបាថរមណីយតោ**, បុព្ពាបរាវិរុទ្ធសុ

វិសុទ្ធត្ថតាយ **វិមទ្ទក្ខមតោ**។ អាបាថរមណីយតាយ **ឯវំ សុយ្យមានសុខតោ**, វិមទ្ទក្ខមតាយ ហិតជ្ឈាសយប្ប វត្តិតតាយ ច **វីមំសិយមានហិតតោ** ។ **ឯវមាទីហីតិ អាទិ**-សទ្ទេន សំសារចក្កនិវត្តនតោ, សទ្ធម្មចក្កប្ប វត្តនតោ, មិច្ឆាវាទវិគមនតោ, សម្មាវាទបតិដ្ឋាបនតោ, អកុសលមូលសមុទ្ធរណតោ, កុសលមូលសំរោបនតោ, អបាយទ្វារបិធានតោ, សគ្គមោក្ខទ្វារវិវរណតោ, បរិយុដ្ឋានវូបសមនតោ, អនុសយសមុគ្ឃាតនតោតិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អធោមុខដ្ឋបិតន្តិ កេនចិ អធោមុខំ ឋបិតំ។ **ហេដ្ឋាមុខជាត**ន្តិ សភាវេនេវ ហេដ្ឋាមុខជាតំ។ **ឧបរិមុខ**ន្តិ ឧទ្ធំមុខំ។ **ឧគ្ឃាដេយ្យា**តិ វិវដំ ករេយ្យ។ **ហត្ថេ គហេត្វា**តិ “បុរត្ថាភិមុខោ ឧត្តរាភិមុខោ វា គច្ឆា”តិអាទីនិ អវត្វា ហត្ថេ គហេត្វា “និស្សន្ទេហំ ឯស មគ្គោ, ឯវំ គច្ឆេយ្យា”តិ វទេយ្យ។ **កាឡបក្ខចាតុទ្ទសី**តិ កាឡបក្ខេ ចាតុទ្ទសី។

និក្កុជ្ជិតំ អាធេយ្យស្ស អនាធារភូតំ ភាជនំ អាធារភាវាបាទនវសេន **ឧក្កុជ្ជេយ្យ**។ ហេដ្ឋាមុខជាតតាយ **សទ្ធម្មវិមុខំ,** អធោមុខឋបិតតាយ **អសទ្ធម្មេ បតិត**ន្តិ ឯវំ បទទ្វយំ យថារហំ យោជេតព្ពំ, ន យថាសង្ខ្យំ។ កាមំ កាមច្ឆន្ទាទយោបិ បដិច្ឆាទកា នីវរណភាវតោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ បន សវិសេសំ បដិច្ឆាទិកា សត្តេ មិច្ឆាភិនិវេសនវសេនាតិ អាហ **“មិច្ឆាទិដ្ឋិគហនបដិច្ឆន្ន”**ន្តិ។ តេនាហ ភគវា “មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមាហំ, ភិក្ខវេ, វជ្ជំ វទាមី”តិ (អ. និ. ១.៣១០)។ សព្ពោ អបាយគាមិមគ្គោ **កុម្មគ្គោ** “កុច្ឆិតោ មគ្គោ”តិ កត្វា។ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ ឧជុបដិបក្ខតាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទយោ អដ្ឋ មិច្ឆត្តធម្មា **មិច្ឆាមគ្គោ**។ តេនេវ ហិ តទុភយប្បដិបក្ខតំ សន្ធាយ **“សគ្គមោក្ខមគ្គំ អាវិករោន្តេនា”**តិ វុត្តំ។ សប្បិអាទិសន្និស្សយោ បទីបោ ន តថា ឧជ្ជលោ, យថា តេលសន្និស្សយោតិ **តេលបជ្ជោតគ្គហណំ។ ឯតេហិ បរិយាយេហី**តិ ឯតេហិ និក្កុជ្ជិតុក្កុជ្ជនបដិច្ឆន្នវិវរណាទិឧបមោបមិតព្ពាការេហិ។

បសន្នការន្តិ បសន្នេហិ កាតព្ពំ សក្ការំ។ **សរណ**ន្តិ បដិសរណំ។ តេនាហ **“បរាយណ”**ន្តិ។ បរាយណភាវោ ច អនត្ថនិសេធនេន អត្ថសម្បដិបាទនេន ច ហោតីតិ អាហ **“អឃស្ស, តាតា, ហិតស្ស ច វិធាតា”**តិ។ **អឃស្សា**តិ ទុក្ខតោតិ វទន្តិ, បាបតោតិ បន អត្ថោ យុត្តោ។ និស្សក្កេ ចេតំ សាមិវចនំ។ ឯត្ថ ច នាយំ គមិ-សទ្ទោ នី-សទ្ទាទយោ វិយ ទ្វិកម្មកោ, តស្មា យថា “អជំ គាមំ នេតី”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ “ភគវន្តំ សរណំ គច្ឆាមី”តិ វត្តុំ ន សក្កា។ “សរណន្តិ គច្ឆាមី”តិ បន វត្តព្ពំ។ ឥតិ-សទ្ទោ ចេត្ថ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ។ តស្ស ចាយមត្ថោ – គមនញ្ច តទធិប្បាយេន ភជនំ ជាននំ វាតិ ទស្សេន្តោ **“ឥតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភជាមី**តិអាទីសុ បុរិមស្ស បុរិមស្ស បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ អត្ថវចនំ។ **ភជនំ** វា សរណាធិប្បាយេន ឧបសង្កមនំ។ **សេវនំ** សន្តិកាវចរតា។ **បយិរុបាសនំ** វត្តប្បដិវត្តករណេន ឧបដ្ឋានន្តិ ឯវំ សព្ពថាបិ អនញ្ញសរណតំយេវ ទីបេតិ។ “គច្ឆាមី”តិ បទស្ស ពុជ្ឈាមីតិ អយមត្ថោ កថំ លព្ភតីតិ អាហ **“យេសំ ហី”**តិអាទិ។

អធិគតមគ្គេ សច្ឆិកតនិរោធេតិ បទទ្វយេនបិ ផលដ្ឋា ឯវ ទស្សិតា, ន មគ្គដ្ឋាតិ តេ ទស្សេន្តោ **“យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ ចា”**តិ អាហ។ ននុ ច កល្យាណបុថុជ្ជនោបិ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជតីតិ វុច្ចតីតិ? កិញ្ចាបិ វុច្ចតិ, និប្បរិយាយេន បន មគ្គដ្ឋា ឯវ តថា វត្តព្ពា, ន ឥតរេ សម្មត្តនិយាមោក្កមនាភាវតោ។ តថា ហិ តេ ឯវ វុត្តា **“អបាយេសុ អបតមានេ ធារេតី”**តិ។ សម្មត្តនិយាមោក្កមនេន ហិ អបាយវិនិមុត្តិសម្ភវោ។ **អក្ខាយតី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទ្យត្ថោ, បការត្ថោ វា។ តេន “យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (ឥតិវុ. ៩០; អ. និ. ៤.៣៤) សុត្តបទំ សង្គណ្ហាតិ, **“វិត្ថារោ”**តិ វា ឥមិនា។ ឯត្ថ ច អរិយមគ្គោ និយ្យានិកតាយ, និព្ពានំ តស្ស តទត្ថសិទ្ធិហេតុតាយាតិ ឧភយមេវ និប្បរិយាយេន ធម្មោតិ វុត្តោ។ និព្ពានញ្ហិ អារម្មណបច្ចយភូតំ លភិត្វា អរិយមគ្គោ តទត្ថសិទ្ធិយា សំវត្តតិ, តថាបិ យស្មា អរិយផលានំ “តាយ សទ្ធាយ អវូបសន្តាយា”តិអាទិវចនតោ មគ្គេន សមុច្ឆិន្នានំ កិលេសានំ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានកិច្ចតាយ និយ្យានានុគុណតាយ និយ្យានបរិយោសានតាយ ច។ បរិយត្តិធម្មស្ស បន និយ្យានិកធម្មសមធិគមហេតុតាយាតិ ឥមិនា បរិយាយេន វុត្តនយេន ធម្មភាវោ លព្ភតិ ឯវ។ ស្វាយមត្ថោ បាឋារុឡ្ហោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ **“ន កេវល”**ន្តិអាទិមាហ។

កាមរាគោ ភវរាគោតិ ឯវមាទិភេទោ សព្ពោបិ រាគោ វិរជ្ជតិ បហីយតិ ឯតេនាតិ **រាគវិរាគោ**តិ **មគ្គោ កថិតោ**។ ឯជាសង្ខាតាយ តណ្ហាយ អន្តោនិជ្ឈានលក្ខណស្ស សោកស្ស ច តទុប្បត្តិយំ សព្ពសោ បរិក្ខីណត្តា **អនេជមសោកន្តិ ផលំ កថិតំ។ អប្បដិកូល**ន្តិ អវិរោធទីបនតោ កេនចិ អវិរុទ្ធំ, ឥដ្ឋំ បណីតន្តិ វា អត្ថោ។ បគុណរូបេន បវត្តិតត្តា, បកដ្ឋគុណវិភាវនតោ វា **បគុណំ**។ សព្ពធម្មក្ខន្ធា កថិតាតិ យោជនា។

ទិដ្ឋិសីលសង្ឃាតេនាតិ “យាយំ ទិដ្ឋិ អរិយា និយ្យានិកា និយ្យាតិ តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយ, តថារូបាយ ទិដ្ឋិយា ទិដ្ឋិសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤, ៣៥៧; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤; អ. និ. ៦.១២; បរិ. ២៧៤) ឯវំ វុត្តាយ ទិដ្ឋិយា, “យានិ តានិ សីលានិ អខណ្ឌានិ អច្ឆិទ្ទានិ អសពលានិ អកម្មាសានិ ភុជិស្សានិ វិញ្ញុប្បសត្ថានិ អបរាមដ្ឋានិ សមាធិសំវត្តនិកានិ, តថារូបេហិ សីលេហិ សីលសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤; អ. និ. ៦.១២; បរិ. ២៧៤) ច ឯវំ វុត្តានំ សីលានញ្ច សំហតភាវេន, ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ **សំហតោ**តិ ឃដិតោ, សមេតោតិ អត្ថោ។ អរិយបុគ្គលា ហិ យត្ថ កត្ថចិ ទូរេ ឋិតាបិ អត្តនោ គុណសាមគ្គិយា សំហតា ឯវ។ **អដ្ឋ ច បុគ្គល ធម្មទសា តេ**តិ តេ បុរិសយុគវសេន ចត្តារោបិ បុគ្គលវសេន អដ្ឋេវ អរិយធម្មស្ស បច្ចក្ខទស្សាវិតាយ ធម្មទសា។ តីណិ វត្ថូនិ សរណន្តិ គមនេន តិក្ខត្តុំ គមនេន ច **តីណិ សរណគមនានិ**។ **បដិវេទេសី**តិ អត្តនោ ហទយគតំ វាចាយ បវេទេសិ។

សរណគមនស្ស វិសយប្បភេទផលសំកិលេសភេទានំ វិយ កត្តុវិភាវនា តត្ថ កោសល្លាយ ហោតីតិ សរណគមនេសុ អត្ថកោសល្លត្ថំ “**សរណំ, សរណគមនំ, យោ ច សរណំ គច្ឆតិ, សរណគមនប្បភេទោ, សរណគមនផលំ, សំកិលេសោ, ភេទោតិ អយំ វិធិ វេទិតព្ពោ**”តិ វុត្តំ តេន វិនា សរណគមនស្សេវ អសម្ភវតោ។ កស្មា បនេត្ថ វោទានំ ន គហិតំ, ននុ វោទានវិភាវនាបិ តត្ថ កោសល្លាយ ហោតីតិ? សច្ចមេតំ, តំ បន សំកិលេសគ្គហណេន អត្ថតោ ទីបិតំ ហោតីតិ ន គហិតំ។ យានិ ហិ នេសំ សំកិលេសការណានិ អញ្ញាណាទីនិ, តេសំ សព្ពេន សព្ពំ អនុប្បន្នានំ អនុប្បាទនេន, ឧប្បន្នានញ្ច បហានេន វោទានំ ហោតីតិ។

ហឹសត្ថស្ស ធាតុសទ្ទស្ស វសេនេតំ បទំ ទដ្ឋព្ពន្តិ “**ហឹសតីតិ សរណ**”ន្តិ វត្វា តំ បន ហឹសនំ កេសំ, កថំ, កស្សាតិ ចោទនំ សោធេន្តោ “**សរណគតាន**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភយ**ន្តិ វដ្ដភយំ។ **សន្តាស**ន្តិ ចិត្តុត្រាសំ។ តេនេវ ចេតសិកទុក្ខស្ស គហិតត្តា **ទុក្ខ**ន្តិ កាយិកំ ទុក្ខំ។ **ទុគ្គតិបរិកិលេស**ន្តិ ទុគ្គតិបរិយាបន្នំ សព្ពម្បិ ទុក្ខំ។ តយិទំ សព្ពំ បរតោ **ផលកថាយ** អាវិ ភវិស្សតិ។ **ឯត**ន្តិ សរណន្តិ បទំ។ ឯវំ អវិសេសតោ សរណសទ្ទស្ស បទត្ថំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិសេសតោ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ហិតេ បវត្តនេនា**តិ “សម្បន្នសីលា, ភិក្ខវេ, វិហរថា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៦៤, ៦៩) អត្ថេ និយោជនេន។ **អហិតា និវត្តនេនា**តិ “បាណាតិបាតស្ស ខោ បាបកោ វិបាកោ អភិសម្បរាយ”ន្តិអាទិនា អាទីនវទស្សនាទិមុខេន អនត្ថតោ និវត្តនេន។ **ភយំ ហឹសតី**តិ ហិតាហិតេសុ អប្បវត្តិប្បវត្តិហេតុកំ ព្យសនំ អប្បវត្តិករណេន វិនាសេតិ ពុទ្ធោ។ **ភវកន្តារា ឧត្តារណេន** មគ្គសង្ខាតោ ធម្មោ។ ឥតរោ អស្សាសទានេន សត្តានំ ភយំ ហឹសតីតិ យោជនា។ **ការាន**ន្តិ ទានវសេន បូជាវសេន ច ឧបនីតានំ សក្ការានំ។ **វិបុលផលប្បដិលាភករណេន** សត្តានំ ភយំ ហឹសតិ សង្ឃោ អនុត្តរទក្ខិណេយ្យភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **ឥមិនាបិ បរិយាយេនា**តិ ឥមិនាបិ វិភជិត្វា វុត្តេន ការណេន។

“សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា, ស្វាក្ខាតោ ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ”តិ ឯវំ បវត្តោ តត្ថ រតនត្តយេ បសាទោ តប្បសាទោ, តទេវ រតនត្តយំ គរុ ឯតស្សាតិ តគ្គរុ, តព្ភាវោ តគ្គរុតា, តប្បសាទោ ច តគ្គរុតា ច តប្បសាទតគ្គរុតា។ តាហិ **តប្បសាទតគ្គរុតាហិ**។ វិធុតទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសម្មោហអស្សទ្ធិយាទិតាយ **វិហតកិលេសោ**។ តទេវ រតនត្តយំ បរាយណំ គតិ តាណំ លេណន្តិ ឯវំ បវត្តិយា **តប្បរាយណតាការប្បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ សរណគមនំ** សរណន្តិ គច្ឆតិ ឯតេនាតិ។ **តំសមង្គី**តិ តេន យថាវុត្តចិត្តុប្បាទេន សមន្នាគតោ។ **ឯវំ ឧបេតី**តិ ឯវំ ភជតិ សេវតិ បយិរុបាសតិ, ឯវំ វា ជានាតិ ពុជ្ឈតីតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯត្ថ ច បសាទគ្គហណេន លោកិយសរណគមនមាហ។ តញ្ហិ បសាទប្បធានំ។ គរុតាគហណេន លោកុត្តរំ។ អរិយា ហិ រតនត្តយគុណាភិញ្ញតាយ បាសាណច្ឆត្តំ បិយ គរុំ កត្វា បស្សន្តិ, តស្មា តប្បសាទេន វិក្ខម្ភនវសេន វិហតកិលេសោ, តគ្គរុតាយ សមុច្ឆេទវសេនាតិ យោជេតព្ពំ អគារវករណហេតូនំ សមុច្ឆិន្នតោ។ តប្បរាយណតា បនេត្ថ តគ្គតិកតាតិ តាយ ចតុព្ពិធម្បិ វក្ខមានំ សរណគមនំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អវិសេសេន វា បសាទគរុតា ជោតិតាតិ បសាទគ្គហណេន អវេច្ចប្បសាទស្ស ឥតរស្ស ច គហណំ, តថា គរុតាគហណេនាតិ ឧភយេនបិ ឧភយំ សរណគមនំ យោជេតព្ពំ។

មគ្គក្ខណេ ឥជ្ឈតីតិ យោជនា។ **និព្ពានារម្មណំ ហុត្វា**តិ ឯតេន អត្ថតោ ចតុសច្ចាធិគមោ ឯវ លោកុត្តរសរណគមនន្តិ ទស្សេតិ។ តត្ថ ហិ និព្ពានធម្មោ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន, មគ្គធម្មោ ភាវនាភិសមយវសេន បដិវិជ្ឈិយមានោយេវ សរណគមនត្ថំ សាធេតិ, ពុទ្ធគុណា បន សាវកគោចរភូតា បរិញ្ញាភិសមយវសេន, តថា អរិយសង្ឃគុណា។ តេនាហ “**កិច្ចតោ សកលេបិ រតនត្តយេ ឥជ្ឈតី**”តិ។ ឥជ្ឈន្តញ្ច សហេវ ឥជ្ឈតិ, ន លោកិយំ វិយ បដិបាដិយា អសម្មោហប្បដិវេធេន បដិវិទ្ធត្តាតិ អធិប្បាយោ។ យេ បន វទន្តិ “ន សរណគមនំ និព្ពានារម្មណំ ហុត្វា បវត្តតិ, មគ្គស្ស អធិគតត្តា បន អធិគតមេវ ហោតិ ឯកច្ចានំ តេ

វិជ្ជាទីនំ លោកិយវិជ្ជានយោ វិយា”តិ, តេសំ លោកិយមេវ សរណគមនំ សិយា, ន លោកុត្តរំ, តញ្ច អយុត្តំ ទុវិធស្សាបិ ឥច្ឆិតព្ពត្តា។

តន្តិ លោកិយសរណគមនំ។ **សទ្ធាបដិលាភោ** “សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា”តិអាទិនា។ **សទ្ធាមូលិកា**តិ យថាវុត្ត សទ្ធាបុព្ពង្គមា។ **សម្មាទិដ្ឋិ** ពុទ្ធសុពុទ្ធតំ, ធម្មសុធម្មតំ, សង្ឃសុប្បដិបត្តិញ្ច លោកិយាវពោធវសេនេវ សម្មា ញាយេន ទស្សនតោ។ **សទ្ធាមូលិកា ច សម្មាទិដ្ឋី**តិ ឯតេន សទ្ធូបនិស្សយា យថាវុត្តលក្ខណា បញ្ញា លោកិយសរណគមនន្តិ ទស្សេតិ។ តេនាហ **“ទិដ្ឋិជុកម្មន្តិ វុច្ចតី”**តិ។ ទិដ្ឋិយេវ អត្តនោ បច្ចយេហិ ឧជុ ករិយតីតិ កត្វា , ទិដ្ឋិ វា ឧជុ ករិយតិ ឯតេនាតិ **ទិដ្ឋិជុកម្មំ,** តថាបវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ។ ឯវញ្ច កត្វា “តប្បរាយណតាការប្ប វត្តោ ចិត្តុប្បាទោ”តិ ឥទញ្ច វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ, សទ្ធាបុព្ពង្គមសម្មាទិដ្ឋិគ្គហណំ បន ចិត្តុប្បាទស្ស តប្បធានតាយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សទ្ធាបដិលាភោ**តិ ឥមិនា មាតាទីហិ ឧស្សាហិតទារកាទីនំ វិយ ញាណវិប្បយុត្តំ សរណគមនំ ទស្សេតិ, **សម្មាទិដ្ឋី**តិ ឥមិនា ញាណសម្បយុត្តំ សរណគមនំ។

តយិទំ លោកិយំ សរណគមនំ។ អត្តា សន្និយ្យាតីយតិ អប្បីយតិ បរិច្ចជីយតិ ឯតេនាតិ **អត្តសន្និយ្យាតនំ,** យថាវុត្តំ ទិដ្ឋិជុកម្មំ។ តំ រតនត្តយំ បរាយណំ បដិសរណំ ឯតស្សាតិ តប្បរាយណោ, បុគ្គលោ ចិត្តុប្បាទោ វា, តស្ស ភាវោ **តប្បរាយណតា,** យថាវុត្តំ ទិដ្ឋិជុកម្មមេវ។ សរណន្តិ អធិប្បាយេន សិស្សភាវំ អន្តេវាសិកភាវំ ឧបគច្ឆតិ ឯតេនាតិ **សិស្សភាវូបគមនំ**។ សរណគមនាធិប្បាយេនេវ បណិបតតិ ឯតេនាតិ **បណិបាតោ**។ សព្ពត្ថ យថាវុត្ត ទិដ្ឋិជុកម្មវសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អត្តបរិច្ចជន**ន្តិ សំសារទុក្ខនិស្សរណត្ថំ អត្តនោ អត្តភាវស្ស បរិច្ចជនំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ពុទ្ធាទីនំយេវា**តិ អវធារណំ អត្តសន្និយ្យាតនាទីសុបិ តត្ថ តត្ថ វត្តព្ពំ។ ឯវញ្ហិ តទញ្ញនិវត្តនំ កតំ ហោតិ។

ឯវំ អត្តសន្និយ្យាតនាទីនិ ឯកេន បការេន ទស្សេត្វា ឥទានិ អបរេហិបិ បការេហិ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តេន បរិយាយន្តរេហិបិ អត្តសន្និយ្យាតនំ កតមេវ ហោតិ អត្ថស្ស អភិន្នត្តាតិ ទស្សេតិ។ **អាឡវកាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សាតាគិរិហេមវតាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ននុ ចេតេ អាឡវកាទយោ មគ្គេនេវ អាគតសរណគមនា, កថំ តេសំ តប្បរាយណតាសរណគមនំ វុត្តន្តិ? មគ្គេនាគតសរណគមនេហិបិ “សោ អហំ វិចរិស្សាមិ…បេ…. សុធម្មតំ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៩៤)។ តេ មយំ វិចរិស្សាម, គាមា គាមំ នគា នគំ…បេ…. សុធម្មត”ន្តិ (សុ. និ. ១៨២) ច តេហិ តប្បរាយណតាការស្ស បវេទិតត្តា តថា វុត្តំ។

សោ បនេស ញាតិ…បេ…. វសេនាតិ ឯត្ថ ញាតិវសេន, ភយវសេន, អាចរិយវសេន, ទក្ខិណេយ្យវសេនាតិ បច្ចេកំ “វសេនា”តិ បទំ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **ញាតិវសេនា**តិ ញាតិភាវវសេន។ ឯវំ សេសេសុបិ ។ **ទក្ខិណេយ្យបណិបាតេនា**តិ ទក្ខិណេយ្យតាហេតុកេន បណិបតនេនាតិ អត្ថោ។ **ឥតរេហី**តិ ញាតិភាវាទិវសប្ប វត្តេហិ តីហិ បណិបាតេហិ។ **ឥតរេហី**តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **“តស្មា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វន្ទតី**តិ បណិបាតស្ស លក្ខណវចនំ ។ **ឯវរូប**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកំ សន្ធាយ វទតិ។ សម្បរាយិកញ្ហិ និយ្យានិកំ វា អនិយ្យានិកំ វា អនុសាសនី បច្ចាសីសន្តោ ទក្ខិណេយ្យបណិបាតមេវ ករោតីតិ អធិប្បាយោ។ **សរណគមនប្បភេទោ**តិ សរណគមនវិភាគោ។

អរិយមគ្គោ ឯវ លោកុត្តរំ សរណគមនន្តិ អាហ **“ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ វិបាកផល”**ន្តិ។ **សព្ពទុក្ខក្ខយោ**តិ សកលស្ស វដ្ដទុក្ខស្ស អនុប្បាទនិរោធោ។ **ឯត**ន្តិ “ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតី”តិ (ធ. ប. ១៩០) ឯវំ វុត្តំ អរិយសច្ចានំ ទស្សនំ។

និច្ចតោ អនុបគមនាទិវសេនាតិ និច្ចន្តិ អគ្គហណាទិវសេន។ **អដ្ឋាន**ន្តិ ហេតុប្បដិក្ខេបោ។ **អនវកាសោ**តិ បច្ចយប្បដិក្ខេបោ។ ឧភយេនបិ ការណមេវ បដិក្ខិបតិ។ **យ**ន្តិ យេន ការណេន។ **ទិដ្ឋិសម្បន្នោ**តិ មគ្គទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ សោតាបន្នោ។ **កញ្ចិ សង្ខារ**ន្តិ ចតុភូមកេសុ សង្ខតសង្ខារេសុ ឯកសង្ខារម្បិ។ **និច្ចតោ ឧបគច្ឆេយ្យា**តិ និច្ចោតិ គណ្ហេយ្យ។ **សុខតោ ឧបគច្ឆេយ្យា**តិ “ឯកន្តសុខី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា”តិ (ទី. និ. ១.៧៦, ៧៩) ឯវំ អត្តទិដ្ឋិវសេន សុខតោ គាហំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តចិត្តេន បន អរិយសាវកោ បរិឡាហវូបសមនត្ថំ មត្តហត្ថិបរិតាសិតោ វិយ ចោក្ខព្រាហ្មណោ ឧក្ការភូមឹ កញ្ចិ សង្ខារំ សុខតោ ឧបគច្ឆតិ។ អត្តវារេ កសិណាទិបញ្ញត្តិសង្គហត្ថំ “សង្ខារ”ន្តិ អវត្វា **“កញ្ចិ ធម្ម”**ន្តិ វុត្តំ។ ឥមេសុបិ ឋានេសុ ចតុភូមកវសេនេវ បរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ តេភូមកវសេនេវ វា។ យំ យញ្ហិ បុថុជ្ជនោ គាហវសេន គណ្ហាតិ, តតោ តតោ អរិយសាវកោ គាហំ វិនិវេឋេតិ។

មាតរន្តិអាទីសុ ជនិកា **មាតា**, ជនកោ **បិតា**, មនុស្សភូតោ ខីណាសវោ **អរហា**តិ អធិប្បេតោ។ កឹ បន អរិយសាវកោ អញ្ញំ ជីវិតា វោរោបេយ្យាតិ? ឯតម្បិ អដ្ឋានំ, បុថុជ្ជនភាវស្ស បន មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថំ អរិយភាវស្ស ច ផលទស្សនត្ថំ ឯវំ វុត្តំ។ **បទុដ្ឋចិត្តោ**តិ វធកចិត្តេន បទុដ្ឋចិត្តោ។ **លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យា**តិ ជីវមានកសរីរេ ខុទ្ទកមក្ខិកាយ បិវនមត្តម្បិ លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យ។ **សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យា**តិ សមានសំវាសកំ សមានសីមាយំ ឋិតំ សង្ឃំ "កម្មេន ឧទ្ទេសេន វោហរន្តោ អនុស្សាវនេន សលាកគ្គាហេនា"តិ (បរិ. ៤៥៨) ឯវំ វុត្តេហិ បញ្ចហិ ការណេហិ ភិន្ទេយ្យ។ **អញ្ញំ សត្ថារ**ន្តិ អញ្ញំ តិត្ថករំ "អយំ មេ សត្ថា"តិ ឯវំ គណ្ហេយ្យាតិ **នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី**តិ អត្ថោ។

ន តេ គមិស្សន្តិ អបាយន្តិ តេ ពុទ្ធំ សរណំ គតា តន្និមិត្តំ អបាយំ ន គមិស្សន្តិ, ទេវកាយំ បន បរិបូរេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **ទសហិ ឋានេហី**តិ ទសហិ ការណេហិ។ **អធិគណ្ហន្តី**តិ អធិភវន្តិ។

វេលាមសុត្តាទិវសេនាតិ ឯត្ថ "ករីសស្ស ចតុត្ថភាគប្បមាណានំ ចតុរាសីតិសហស្សសង្ខានំ សុវណ្ណបាតិរូបិយបាតិកំសបាតីនំ យថាក្កមំ រូបិយសុវណ្ណហិរញ្ញបូរានំ សព្ពាលង្ការប្បដិមណ្ឌិតានំ ចតុរាសីតិយា ហត្ថិសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា អស្សសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា រថសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា ធេនុសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា កញ្ញាសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា បល្លង្កសហស្សានំ, ចតុរាសីតិយា វត្ថកោដិសហស្សានំ, អបរិមាណស្ស ច ខជ្ជភោជ្ជាទិភេទស្ស អាហារស្ស បរិច្ចជនវសេន សត្តមាសាធិកានិ សត្ត សំវច្ឆរានិ និរន្តរំ បវត្តវេលាមមហាទានតោ ឯកស្ស សោតាបន្នស្ស ទិន្នទានំ មហប្ផលតរំ។ តតោ សតំ សោតាបន្នានំ ទិន្នទានតោ ឯកស្ស សកទាគាមិនោ, តតោ ឯកស្ស អនាគាមិនោ, តតោ ឯកស្ស អរហតោ, តតោ ឯកស្ស បច្ចេកពុទ្ធស្ស, តតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស, តតោ ពុទ្ធប្បមុខស្ស សង្ឃស្ស ទិន្នទានំ មហប្ផលតរំ, តតោ ចាតុទ្ទិសំ សង្ឃំ ឧទ្ទិស្ស វិហារករណំ, តតោ សរណគមនំ មហប្ផលតរ"ន្តិ ឥមមត្ថំ បកាសេន្តស្ស **វេលាមសុត្តស្ស** (អ. និ. ៩.២០) វសេន។ វុត្តញ្ហេតំ "យំ, គហបតិ, វេលាមោ ព្រាហ្មណោ ទានំ អទាសិ មហាទានំ, យោ ឯកំ ទិដ្ឋិសម្បន្នំ ភោជេយ្យ, ឥទំ តតោ មហប្ផលតរ"ន្តិអាទិ (អ. និ. ៩.២០)។ **វេលាមសុត្តាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន **អគ្គប្បសាទសុត្តា**ទីនំ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អញ្ញាណំ វត្ថុត្តយស្ស គុណានំ អជាននំ តត្ថ សម្មោហោ, "ពុទ្ធោ នុ ខោ, ន នុ ខោ"តិអាទិនា វិចិកិច្ឆា **សំសយោ។ មិច្ឆាញាណំ** តស្ស គុណានំ អគុណភាវបរិកប្បនេន វិបរីតគ្គាហោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន អនាទរាគារវាទីនំ សង្គហោ។ **ន មហាជុតិក**ន្តិ ន ឧជ្ជលំ, អបរិសុទ្ធំ អបរិយោទាតន្តិ អត្ថោ។ **ន មហាវិប្ផារ**ន្តិ អនុឡារំ។ **សាវជ្ជោ**តិ ទិដ្ឋិតណ្ហាទិវសេន សទោសោ។ លោកិយំ សរណគមនំ សិក្ខាសមាទានំ វិយ អគ្គហិតកាលបរិច្ឆេទំ ជីវិតបរិយន្តមេវ ហោតិ, តស្មា តស្ស ខន្ធភេទេន ភេទោតិ អាហ "**អនវជ្ជោ កាលកិរិយាយា**"តិ។ **សោ**តិ អនវជ្ជោ សរណគមនភេទោ។ សតិបិ អនវជ្ជត្តេ ឥដ្ឋផលោបិ ន ហោតីតិ អាហ "**អផលោ**"តិ។ កស្មា? **អវិបាកត្តា**។ ន ហិ តំ អកុសលន្តិ។

កោ ឧបាសកោតិ សរូបបុច្ឆា, តស្មា "កីលក្ខណោ ឧបាសកោ"តិ វុត្តំ ហោតិ។ **កស្មា**តិ ហេតុបុច្ឆា។ តេន កេន បវត្តិនិមិត្តេន ឧបាសកសទ្ទោ តស្មឹ បុគ្គលេ និរុឡ្ហោតិ ទស្សេតិ ។ តេនាហ "**កស្មា ឧបាសកោតិ វុច្ចតី**"តិ។ សទ្ទស្ស អភិធេយ្យោ បវត្តិនិមិត្តំ តទត្ថស្ស តព្ភាវការណំ។ **កិមស្ស សីល**ន្តិ កីទិសំ អស្ស ឧបាសកស្ស សីលំ, កិត្តកេន សីលេនាយំ សីលសម្បន្នោ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ **កោ អាជីវោ**តិ កោ អស្ស សម្មាអាជីវោ? សោ បន មិច្ឆាជីវស្ស បរិវជ្ជនេន ហោតីតិ សោបិ វិភជីយតីតិ។ **កា វិបត្តី**តិ កា សីលស្ស, អាជីវស្ស វា វិបត្តិ។ អនន្តរស្ស ហិ វិធិ វា បដិសេធោ វាតិ។ **កា សម្បត្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

យោ កោចីតិ ខត្តិយាទីសុ យោ កោចិ។ តេន សរណគមនមេវេត្ថ ការណំ, ន ជាតិអាទិវិសេសោតិ ទស្សេតិ។ **ឧបាសនតោ**តិ តេនេវ សរណគមនេន តត្ថ ច សក្កច្ចកិរិយាយ អាទរគារវពហុមានាទិយោគេន បយិរុបាសនតោ។ **វេរមណិយោ**តិ វេរំ វុច្ចតិ បាណាតិបាតាទិទុស្សីល្យំ, តស្ស មណនតោ ហននតោ វិនាសនតោ វេរមណិយោ, បញ្ច វិរតិយោ វិរតិប្បធានត្តា តស្ស សីលស្ស។ តេនេវាហ "**បដិវិរតោ ហោតី**"តិ។

មិច្ឆាវណិជ្ជាតិ ន សម្មាវណិជ្ជា អយុត្តវណិជ្ជា អសារុប្បវណិជ្ជា។ **បហាយា**តិ អករណេនេវ បជហិត្វា។ **ធម្មេនា**តិ ធម្មតោ អនបេតេន។ តេន អញ្ញម្បិ អធម្មិកំ ជីវិកំ បដិក្ខិបតិ។ **សមេនា**តិ អវិសមេន។ តេន កាយវិសមាទិទុច្ចរិតំ វជ្ជេត្វា កាយសមាទិនា សុចរិតេន អាជីវំ ទស្សេតិ។ **សត្ថវណិជ្ជា**តិ អាយុធភណ្ឌំ កត្វា វា ការេត្វា វា យថាកតំ វា បដិលភិត្វា តស្ស វិក្កយោ។ **សត្តវណិជ្ជា**តិ មនុស្សវិក្កយោ។ **មំសវណិជ្ជា**តិ សូនការាទយោ វិយ មិគសូករាទិកេ បោសេត្វា មំសំ សម្បាទេត្វា វិក្កយោ។ **មជ្ជវណិជ្ជា**តិ យំ កិញ្ចិ មជ្ជំ យោជេត្វា តស្ស វិក្កយោ។ **វិស**

វណិជ្ជាតិ វិសំ យោជេត្វា វិសំ គហេត្វា វា តស្ស វិក្កយោ។ តត្ថ សត្ថវណិជ្ជា បរោបរោធនិមិត្តតាយ អករណីយា វុត្តា។ សត្តវណិជ្ជា អភុជិស្សភាវករណតោ, មំសវិសវណិជ្ជា វធហេតុតោ, មជ្ជវណិជ្ជា បមាទដ្ឋានតោ។

តស្សេវាតិ បញ្ចវេរមណិលក្ខណស្ស សីលស្ស ចេវ បញ្ចមិច្ឆាវណិជ្ជាលក្ខណស្ស អាជីវស្ស ច។ **វិបត្តី**តិ ភេទោ បកោបោ ច។ **យាយា**តិ យាយ បដិបត្តិយា។ **ចណ្ឌាលោ**តិ ឧបាសកចណ្ឌាលោ។ **មល**ន្តិ ឧបាសកមលំ។ **បដិកុដ្ឋោ**តិ ឧបាសកនិហីនោ។ ពុទ្ធាទីសុ កម្មកម្មផលេសុ ច សទ្ធាវិបរិយាយោ អស្សទ្ធិយំ មិច្ឆាធិមោក្ខោ, យថាវុត្តេន អស្សទ្ធិយេន សមន្នាគតោ **អស្សទ្ធោ**។ យថាវុត្តសីលវិបត្តិអាជីវវិបត្តិវសេន **ទុស្សីលោ**។ “ឥមិនា ទិដ្ឋាទិនា ឥទំ នាម មង្គលំ ហោតី”តិ – ឯវំ ពាលជនបរិកប្បិតកោតូហលសង្ខាតេន ទិដ្ឋសុតមុតមង្គលេន សមន្នាគតោ **កោតូហលមង្គលិកោ។ មង្គលំ បច្ចេតី**តិ ទិដ្ឋមង្គលាទិភេទំ មង្គលមេវ បត្តិយាយតិ។ **នោ កម្ម**ន្តិ កម្មស្សកតំ នោ បត្តិយាយតិ។ **ឥតោ ពហិទ្ធា**តិ ឥតោ សព្ពញ្ញុពុទ្ធសាសនតោ ពហិទ្ធា ពាហិរកសមយេ។ **ទក្ខិណេយ្យំ បរិយេសតី**តិ ទុប្បដិបន្នំ ទក្ខិណារហសញ្ញី គវេសតិ។ **បុព្ពការំ ករោតី**តិ ទានមាននាទិកំ កុសលកិរិយំ បឋមតរំ ករោតិ។ ឯត្ថ ច ទក្ខិណេយ្យបរិយេសនបុព្ពការេ ឯកំ កត្វា បញ្ច ធម្មា វេទិតព្ពា។

វិបត្តិយំ វុត្តវិបរិយាយេន **សម្បត្តិ** វេទិតព្ពា។ អយំ បន វិសេសោ – ចតុន្នម្បិ បរិសានំ រតិជននដ្ឋេន ឧបាសកោវ រតនំ **ឧបាសករតនំ**។ គុណសោភាកិត្តិសទ្ទសុគន្ធតាហិ ឧបាសកោវ បទុមំ **ឧបាសកបទុមំ**។ តថា **ឧបាសកបុណ្ឌរីកោ**។

អាទិម្ហីតិ អាទិអត្ថេ។ **កោដិយ**ន្តិ បរិយន្តកោដិយំ។ **វិហារគ្គេនា**តិ ឱវរកកោដ្ឋាសេន, “ឥមស្មឹ គព្ភេ វសន្តានំ ឥទំ នាម ផលំ បាបុណាតី”តិអាទីនា តំ តំ វសនដ្ឋានកោដ្ឋាសេនាតិ អត្ថោ។ **អជ្ជត**ន្តិ អជ្ជ ឥច្ចេវ អត្ថោ។

បាណេហិ ឧបេតន្តិ ឥមិនា តស្ស សរណគមនស្ស អាបាណកោដិកតំ ទស្សេន្តោ “**យាវ មេ ជីវិតំ បវត្តតី**”តិអាទីនិ វត្វា បុន ជីវិតេនបិ តំ វត្ថុត្តយំ បដិបូជេន្តោ សរណគមនំ រក្ខាមីតិ ឧប្បន្នំ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស អធិប្បាយំ វិភាវេន្តោ “**អហញ្ហី**”តិអាទិមាហ។ **បាណេហិ ឧបេត**ន្តិ ហិ យាវ មេ បាណា ធរន្តិ, តាវ សរណំ ឧបេតំ។ ឧបេន្តោ ច ន វាចាមត្តេន ន ឯកវារំ ចិត្តុប្បាទមត្តេន, អថ ខោ បាណានំ បរិច្ចជនវសេនបិ យាវជីវំ ឧបេតន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

១៧-១៨. សត្តមេ **ជាណុស្សោណី**តិ នេតំ តស្ស មាតាបិតូហិ កតំ នាមំ, អបិច ខោ ឋានន្តរប្បដិលាភលទ្ធន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ជាណុស្សោណីតិ ឋានន្តរំ កិរ**”តិអាទិ។ **ឯកំ ឋានន្តរ**ន្តិ ឯកំ បុរោហិតដ្ឋានំ។ ឧណ្ហីសអាទិកកុធភណ្ឌេហិ សទ្ធឹ លទ្ធំ តថា ចស្ស រញ្ញោ ទិន្នន្តិ វទន្តិ។ តេនាហ “**រញ្ញោ សន្តិកេ ច លទ្ធជាណុស្សោណិសក្ការត្តា**”តិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។ អដ្ឋមនវមេសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

២០-២១. ទសមេ **ទុន្និក្ខិត្ត**ន្តិ ទុដ្ឋុ និក្ខិត្តំ បទបច្ចាភដ្ឋំ កត្វា មនសិ ឋបិតំ។ បជ្ជតិ ញាយតិ អត្ថោ ឯតេនាតិ **បទំ**, អត្ថំ ព្យញ្ជយតិ បកាសេតីតិ **ព្យញ្ជនំ**, បទមេវ។ តេនេវាហ “**ឧប្បដិបាដិយា…បេ…. ព្យញ្ជនន្តិ វុច្ចតី**”តិ។ បទសមុទាយព្យតិរេកេន វិសុំ បាឡិ នាម នត្ថីតិ អាហ “**ឧភយមេតំ បាឡិយាវ នាម**”ន្តិ។ បកដ្ឋានញ្ហិ វចនប្បពន្ធានំ អាឡិយេវ បាឡីតិ វុច្ចតិ។ សេសមេត្ថ ឯកាទសមញ្ច ឧត្តានត្ថមេវ។

អធិករណវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ពាលវគ្គវណ្ណនា

២២-២៤. តតិយស្ស បឋមទុតិយគតិយានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

២៥. ចតុត្ថេ **នេតព្ពោ**តិ អញ្ញតោ អាហរិត្វា ពោធេតព្ពោ, ញាបេតព្ពោតិ អត្ថោ។

២៧. ឆដ្ឋេ **នោ ចេបិ បដិច្ឆាទេត្វា ករោន្តី**តិ បាណាតិបាតាទីនិ ករោន្តោ សចេបិ អប្បដិច្ឆាទេត្វា ករោន្តិ។ **បដិច្ឆន្នមេវា**តិ វិញ្ញូហិ គរហិតព្ពភាវតោ បដិច្ឆាទនារហត្តា បដិច្ឆន្នមេវាតិ វុច្ចតិ។ អវីចិអាទយោ បទេសវិសេសា តត្ថូបបន្នា សត្តា ច និរយគ្គហណេន គហិតាតិ អាហ **"និរយោតិ សហោកាសកា ខន្ធា"**តិ។ តិរច្ឆានយោនិ នាម វិសុំ បទេសវិសេសោ នត្ថីតិ អាហ **"តិរច្ឆានយោនិយំ ខន្ធាវ លព្ភន្តី"**តិ។

៣១. ទសមេ អត្ថោ ផលំ តទធីនវុត្តិតាយ វសោ ឯតស្សាតិ **អត្ថវសោ,** ហេតូតិ អាហ **"អត្ថវសេតិ ការណានី"**តិ។ **អរញ្ញវនបត្ថានី**តិ អរញ្ញលក្ខណប្បត្តានិ វនបត្ថានិ។ វនបត្ថ-សទ្ទោ ហិ សណ្ឌភូតេ រុក្ខសមូហេបិ វត្តតីតិ អរញ្ញគ្គហណំ។ វនីយតិ វិវេកកាមេហិ ភជីយតិ, វនុតេ វា តេ អត្តសម្បត្តិយា វសនត្ថាយ យាចន្តោ វិយ ហោតីតិ វនំ, បតិដ្ឋហន្តិ ឯត្ថ វិវេកកាមា យថាធិប្បេតវិសេសាធិគមេនាតិ បត្ថំ, វនេសុ បត្ថំ គហនដ្ឋានេ សេនាសនំ **វនបត្ថំ។ កិញ្ចាបី**តិ អនុជាននសម្ភាវនត្ថេ និបាតោ។ កឹ អនុជានាតិ? និប្បរិយាយតោ អរញ្ញភាវំ គាមតោ ពហិ អរញ្ញន្តិ។ តេនាហ **"និប្បរិយាយេនា"**តិអាទិ។ កឹ សម្ភាវេតិ? អារញ្ញកង្គនិប្ផាទកត្តំ។ យញ្ហិ អារញ្ញកង្គនិប្ផាទកំ, តំ វិសេសតោ អរញ្ញន្តិ វត្តព្ពន្តិ។ តេនាហ **"យំ តំ បញ្ចធនុសតិក"**ន្តិអាទិ។ **និក្ខមិត្វា ពហិ ឥន្ទខីលា**តិ ឥន្ទខីលតោ ពហិ និក្ខមិត្វា, តតោ ពហិ បដ្ឋាយាតិ អត្ថោ។ **ពហិ ឥន្ទខីលា**តិ វា យត្ថ ទ្វេ តីណិ ឥន្ទខីលានិ, តត្ថ ពហិទ្ធា ឥន្ទខីលតោ បដ្ឋាយ។ យត្ថ តំ នត្ថិ, តទរហដ្ឋានតោ បដ្ឋាយាតិ វទន្តិ។ **គាមន្ត**ន្តិ គាមសមីបំ។ **អនុបចារដ្ឋាន**ន្តិ និច្ចកិច្ចវសេន ន ឧបចរិតព្ពដ្ឋានំ។ តេនាហ **"យត្ថ ន កសីយតិ ន វបីយតី"**តិ។

អត្តនោ ច ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារន្តិ ឯតេន សត្ថា អត្តនោ វិវេកាភិរតឹ បកាសេតិ។ តត្ថ ទិដ្ឋធម្មោ នាម អយំ បច្ចក្ខោ អត្តភាវោ, សុខវិហារោ នាម ចតុន្នំ ឥរិយាបថវិហារានំ ផាសុតា។ ឯកកស្ស ហិ អរញ្ញេ អន្តមសោ ឧច្ចារបស្សាវកិច្ចំ ឧបាទាយ សព្ពេ ឥរិយាបថា ផាសុកា ហោន្តិ, តស្មា ទិដ្ឋធម្មេ សុខវិហារំ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារ**ន្តិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

បច្ឆិមញ្ច ជនតំ អនុកម្បមានោតិ កថំ អរញ្ញវាសេន បច្ឆិមា ជនតា អនុកម្បិតា ហោតិ? សទ្ធាបព្ពជិតា ហិ កុលបុត្តា ភគវតោ អរញ្ញវាសំ ទិស្វា "ភគវាបិ នាម អរញ្ញសេនាសនានិ ន មុញ្ចតិ, យស្ស នេវត្ថិ បរិញ្ញាតព្ពំ ន បហាតព្ពំ ន ភាវេតព្ពំ ន សច្ឆិកាតព្ពំ, កិមង្គំ បន មយ"ន្តិ ចិន្តេត្វា តត្ថ វសិតព្ពមេវ មញ្ញិស្សន្តិ, ឯវំ ខិប្បមេវ ទុក្ខស្សន្តករា ភវិស្សន្តិ។ ឯវំ បច្ឆិមា ជនតា អនុកម្បិតា ហោតិ។ ឯតមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ **"បច្ឆិមេ មម សាវកេ អនុកម្បន្តោ"**តិ។

៣២. ឯកាទសមេ វិជ្ជំ ភជន្តីតិ **វិជ្ជាភាគិយា,** វិជ្ជាភាគេ វិជ្ជាកោដ្ឋាសេ វត្តន្តីតិបិ **វិជ្ជាភាគិយា។ បទំ បច្ឆិន្ទតី**តិ មគ្គចិត្តស្ស បតិដ្ឋំ ឧបច្ឆិន្ទតិ, មគ្គចិត្តំ បតិដ្ឋាបេតុំ ន ទេតីតិ អត្ថោ។ **ឧព្ពដ្ដេត្វា**តិ សមុច្ឆេទវសេន សមូលំ ឧទ្ធរិត្វា។ **អដ្ឋសុ ឋានេសូ**តិ ពុទ្ធាទីសុ អដ្ឋសុ ឋានេសុ។ **រាគស្ស ខយវិរាគេនា**តិ រាគស្ស ខយសង្ខាតេន វិរាគេន, រាគស្ស អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។

ពាលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សមចិត្តវគ្គវណ្ណនា

៣៣. ចតុត្ថស្ស បឋមេ ភវន្តិ ឯត្ថ បតិដ្ឋហន្តីតិ ភូមិ, អសប្បុរិសានំ ភូមិ **អសប្បុរិសភូមិ។ សប្បុរិសភូមិយម្បិ** ឯសេវ នយោ។ កតំ ន ជានាតីតិ **អកតញ្ញូ**, អសមត្ថសមាសោយំ គមកត្តា “អសូរិយបស្សា”តិអាទីសុ វិយ។ តេនាហ “**កតំ ន ជានាតី**”តិ។ **អកតវេទី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បាកដំ កត្វា ន ជានាតី**តិ “ឥទញ្ចិទញ្ច មយ្ហំ ឥមិនា កត”ន្តិ សង្ឃមជ្ឈគណមជ្ឈាទីសុ បាកដំ កត្វា ន ជានាតិ, ន បកាសេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឧបញ្ញាត**ន្តិ ថោមនាវសេន ឧបគន្ត្វា ញាតំ។ តេនាហ “**វណ្ណិត**”ន្តិអាទិ។

៣៤. ទុតិយេ វស្សសតបរិមាណមាយុ អស្សាតិ **វស្សសតាយុកោ**, វស្សសតាយុកតញ្ច វស្សសតាយុកកាលេ ជាតស្សេវ ហោតិ, នាញ្ញស្សាតិ អាហ “**វស្សសតាយុកកាលេ ជាតោ**”តិ។ វស្សសតំ ជីវតិ សីលេនាតិ **វស្សសតជីវី។ វស្សសត**ន្តិ ច អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ តេនាហ “**សកលំ វស្សសតំ ជីវន្តោ**”តិ។ មាតាបិតូនំ មាតាវ ពហូបការតរាតិ តស្សាយេវ បធានភាវេន បដិកាតព្ពត្តា ទក្ខិណំ អំសកូដំ វទន្តិ។ **ហទយលោហិតំ បាយេត្វា**តិ ខីរំ សន្ធាយ វទតិ។ លោហិតញ្ហិ ខីរភាវេន បរិណាមំ គច្ឆតិ។ **ត្យាស្សា**តិ តេ អស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

៣៥. តតិយេ **តេនុបសង្កមី**តិ ឯត្ថ យេនាធិប្បាយេន សោ ព្រាហ្មណោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិ, តំ បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ “**សោ ហិ ព្រាហ្មណោ**”តិអាទិមាហ។ **វិវដ្ដនបញ្ហ**ន្តិ យំ បញ្ហំ បុដ្ឋោ វិវដ្ដិត្វា កថេសិ, អវិបរីតំ កត្វា សម្បាទេតុំ ន សក្កោតិ, តាទិសំ បញ្ហន្តិ អត្ថោ។ **ឧភតោកោដិកំ បញ្ហ**ន្តិ ឧភោហិ កោដីហិ យុត្តំ បញ្ហំ។ “កឹវាទី ភវំ គោតមោ”តិ ហិ បុដ្ឋោ “កិរិយវាទិម្ហី”តិ វា វទេយ្យ “អកិរិយវាទិម្ហី”តិ វា, តស្មា ឥមស្ស បញ្ហស្ស វិស្សជ្ជនេ “កិរិយវាទិម្ហី”តិ ឯកា កោដិ, “អកិរិយវាទិម្ហី”តិ ទុតិយាតិ កោដិទ្វយយុត្តោ អយំ បញ្ហោ។ **ឧគ្គិលិតុ**ន្តិ ទ្វេ កោដិយោ មោចេត្វា កថេតុំ អសក្កោន្តោ ពហិ នីហរិតុំ អត្ថតោ អបនេតុំ ន សក្ខិស្សតិ។ ទ្វេ កោដិយោ មោចេន្តោ ហិ តំ ពហិ នីហរតិ នាម។ **និគ្គិលិតុ**ន្តិ បុច្ឆាយ ទោសំ ទត្វា ហារេតុំ អសក្កោន្តោ បវេសេតុំ ន សក្ខិស្សតិ។ តត្ថ ទោសំ ទត្វា ហារេន្តោ ហិ គិលិត្វា វិយ អទស្សនំ គមេន្តោ បវេសេតិ នាម។ **កឹលទ្ធិកោ**តិ កឹទិដ្ឋិកោ។ វទន្តិ ឯតេនាតិ វាទោ, ទិដ្ឋិ។ កោ វាទោ ឯតស្សាតិ **កឹវាទី។ កិមក្ខាយី**តិ កិមភិធាយី, កីទិសី ធម្មកថា។ តេនាហ “**កឹ នាម...បេ.... បុច្ឆតី**”តិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

៣៦. ចតុត្ថេ ទក្ខិណំ អរហន្តីតិ **ទក្ខិណេយ្យា**។ អាហុនំ វុច្ចតិ ទានំ, តំ អរហន្តីតិ **អាហុនេយ្យា**។

៣៧. បញ្ចមេ កថមយំ មិគារមាតា នាម ជាតាតិ អាហ “**សា ហី**”តិអាទិ។ **សព្ពជេដ្ឋកស្ស បុត្តស្សា**តិ អត្តនោ បុត្តេសុ សព្ពបឋមំ ជាតស្ស បុត្តស្ស។ **អយ្យកសេដ្ឋិនោវ សមាននាមកត្តា**តិ មិគារសេដ្ឋិនា ឯវ សទិសនាមកត្តា។ តស្សា កិរ សព្ពជេដ្ឋស្ស បុត្តស្ស នាមគ្គហណទិវសេ អយ្យកស្ស មិគារសេដ្ឋិស្សេវ នាមំ អកំសុ។ **អនិពទ្ធវាសោ ហុត្វា**តិ ឯកស្មឹយេវ វិហារេ និពទ្ធវាសោ អហុត្វា។ **ធុវបរិភោគានី**តិ និយតបរិភោគានិ។ ននុ ភគវា កទាចិ ចារិកម្បិ បក្កមតិ, កថំ តានិ សេនាសនានិ ធុវបរិភោគេន បរិភុញ្ជតីតិ អាហ “**ឧតុវស្សំ ចារិកំ ចរិត្វាបី**”តិអាទិ។ តត្ថ **ឧតុវស្ស**ន្តិ ហេមន្តគិម្ហេ សន្ធាយ វទតិ។ **មគ្គំ ឋបេត្វា**តិ ថេរស្ស អាគមនមគ្គំ ឋបេត្វា។ **ឧណ្ហវលាហកា**តិ ឧណ្ហឧតុនោ បច្ចយភូតមេឃមាលាសមុដ្ឋាបកា ទេវបុត្តា។ តេសំ កិរ តថាចិត្តុប្បាទសមកាលមេវ យថិច្ឆិតំ ឋានំ ឧណ្ហំ ផរមានា, វលាហកមាលា នាតិពហលា ឥតោ ចិតោ នភំ ឆាទេន្តី វិធាវតិ។ ឯស នយោ **សីតវលាហកវស្សវលាហកាសុ។ អព្ភវលាហកា** បន ទេវតា សីតុណ្ហវស្សេហិ វិនា កេវលំ អព្ភបដលស្សេវ សមុដ្ឋាបកា វេទិតព្ពា។ កេវលំ វា វាតស្សេវ, តេនេវ ទេវតា វាតវលាហកា។

ឯត្ថ ច យំ វស្សានេ ច សិសិរេ ច អព្ភំ ឧប្បជ្ជតិ, តំ ឧតុសមុដ្ឋានំ បាកតិកមេវ។ យំ បន អព្ភម្ហិយេវ អតិអព្ភំ សត្តាហម្បិ ចន្ទសូរិយេ ឆាទេត្វា ឯកន្ធការំ ករោតិ, យញ្ច ចិត្តវេសាខមាសេសុ អព្ភំ, តំ ទេវតានុភាវេន ឧប្បន្នំ អព្ភន្តិ វេទិតព្ពំ។ យោ ច តស្មឹ តស្មឹ ឧតុម្ហិ ឧត្តរទក្ខិណាទិបកតិវាតោ ហោតិ, អយំ ឧតុសមុដ្ឋានោ។ វាតេបិ វនរុក្ខក្ខន្ធាទិប្បទាលនោ អតិវាតោ នាម អត្ថិ។ អយញ្ចេវ, យោ ច អញ្ញោបិ អកាលវាតោ, អយញ្ច ទេវតានុភាវេន និព្ពត្តោ។ យំ គិម្ហានេ ឧណ្ហំ, តំ ឧតុសមុដ្ឋានិកំ បាកតិមេវ។ យំ បន ឧណ្ហេបិ អតិឧណ្ហំ សីតកាលេ ច ឧប្បន្នំ ឧណ្ហំ, តំ ទេវតានុភាវេន និព្ពត្តំ។ យំ វស្សានេ ច ហេមន្តេ ច សីតំ ហោតិ, តំ ឧតុសមុដ្ឋានមេវ។ យំ បន សីតេបិ អតិសីតំ, គិម្ហេ ច ឧប្បន្នំ សីតំ, តំ ទេវតានុភាវេន និព្ពត្តំ។ យំ វស្សិកេ ចត្តារោ មាសេ វស្សំ, តំ ឧតុសមុដ្ឋានមេវ, យំ បន វស្សេយេវ អតិវស្សំ, យញ្ច ចិត្តវេសាខមាសេសុ វស្សំ, តំ ទេវតានុភាវេន និព្ពត្តំ។

តត្រិទំ វត្ថុ – ឯកោ កិរ វស្សវលាហកទេវបុត្តោ តគរកូដវាសិខីណាសវត្ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា វន្ទិត្វា អដ្ឋាសិ។ ថេរោ – “កោសិ ត្វ”ន្តិ បុច្ឆិ។ អហំ, ភន្តេ, វស្សវលាហកោ ទេវបុត្តោតិ ។ តុម្ហាកំ កិរ ចិត្តេន ទេវោ វស្សតីតិ? អាម, ភន្តេតិ។ បស្សិតុកាមា មយន្តិ។ តេមិស្សថ, ភន្តេតិ។ មេឃសីសំ វា គជ្ជិតំ វា ន បញ្ញាយតិ, កថំ តេមិស្សាមាតិ? ភន្តេ, អម្ហាកំ ចិត្តេន ទេវោ វស្សតិ, តុម្ហេ បណ្ណសាលំ បវិសថាតិ។ សាធុ ទេវបុត្តាតិ បាទេ ធោវិត្វា បណ្ណសាលំ បាវិសិ។ ទេវបុត្តោ តស្មិំ បវិសន្តេយេវ ឯកំ គីតំ គាយិត្វា ហត្ថំ ឧក្ខិបិ, សមន្តា តិយោជនដ្ឋានំ ឯកមេឃំ អហោសិ។ ថេរោ អឌ្ឍតិន្តោ បណ្ណសាលំ បវិដ្ឋោតិ។

កាមំ ហេដ្ឋា វុត្តាបិ ទេវតា ចាតុមហារាជិកាវ, តា បន តេន តេន វិសេសេន វត្វា ឥទានិ តទញ្ញេ បឋមភូមិកេ កាមាវចរទេវេ សាមញ្ញតោ គណ្ហន្តោ **“ចាតុមហារាជិកា”**តិ អាហ។ ធតរដ្ឋវិរូឡ្ហកវិរូបក្ខកុវេរសង្ខាតា ចត្តារោ មហារាជានោ ឯតេសន្តិ **ចាតុមហារាជិកា,** តេ សិនេរុស្ស បព្ពតស្ស វេមជ្ឈេ ហោន្តិ។ តេសុ បព្ពតដ្ឋកាបិ អត្ថិ អាកាសដ្ឋកាបិ។ តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា។ ខិឌ្ឌាបទោសិកា មនោបទោសិកា ចន្ទិមា ទេវបុត្តោ សូរិយោ ទេវបុត្តោតិ ឯតេ សព្ពេបិ ចាតុមហារាជិកទេវលោកដ្ឋា ឯវ។

តាវតឹសាតិ តាវតឹសានំ ទេវានំ នាមំ, តេបិ អត្ថិ បព្ពតដ្ឋកា, អត្ថិ អាកាសដ្ឋកា, តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា។ តថា **យាមា**ទីនំ។ ឯកទេវលោកេបិ ហិ ទេវានំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ អប្បត្តា នាម នត្ថិ។ តត្ថ មឃេន មាណវេន សទ្ធឹ មចលគាមេ កាលំ កត្វា តេត្តឹស សហបុញ្ញការិនោ ឯត្ថ និព្ពត្តាតិ តំ សហចារិតំ ឋានំ តេត្តឹសំ, តទេវ តាវតឹសំ, តំ និវាសោ ឯតេសន្តិ តាវតឹសាតិ វទន្តិ។ យស្មា បន សេសចក្កវាឡេសុបិ ឆកាមាវចរទេវលោកា អត្ថិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “សហស្សំ ចាតុមហារាជិកានំ សហស្សំ តាវតឹសាន”ន្តិ (អ. និ. ៣.៨១)។ តស្មា នាមបណ្ណត្តិយេវេសា តស្ស ទេវលោកស្សាតិ វេទិតព្ពា។ ទុក្ខតោ យាតា អបយាតាតិ **យាមា**។ អត្តនោ សិរិសម្បត្តិយា តុសំ ឥតា គតាតិ **តុសិតា**។ និម្មានេ រតិ ឯតេសន្តិ **និម្មានរតិនោ**។ **វសវត្តី ទេវតា**តិ បរនិម្មិតវសវត្តិនោ ទេវា។ បរនិម្មិតេសុ ភោគេសុ វសំ វត្តេន្តីតិ **បរនិម្មិតវសវត្តិនោ**។

ព្រូហិតោ បរិវុឌ្ឍោ តេហិ តេហិ ឈានាទីហិ វិសិដ្ឋេហិ គុណេហីតិ ព្រហ្មា។ វណ្ណវន្តតាយ ចេវ ទីឃាយុកតាយ ច ព្រហ្មបារិសជ្ជាទីហិ មហន្តោ ព្រហ្មាតិ **មហាព្រហ្មា**។ តស្ស បរិសាយំ ភវា បរិចារិកាតិ **ព្រហ្មបារិសជ្ជា**។ តស្សេវ បុរោហិតដ្ឋានេ ឋិតាតិ **ព្រហ្មបុរោហិតា**។ អាភស្សរេហិ បរិត្តា អាភា ឯតេសន្តិ **បរិត្តាភា**។ អប្បមាណា អាភា ឯតេសន្តិ **អប្បមាណាភា**។ ទីបិកាយ អច្ចិ វិយ ឯតេសំ សរីរតោ អាភា ឆិជ្ជិត្វា ឆិជ្ជិត្វា បតន្តី វិយ សរតិ វិស្សរតីតិ **អាភស្សរា**, យថាវុត្តប្បភាយ អាភាសនសីលា វា **អាភស្សរា**។ **សុភា**តិ សោភនា បភា។ **សុភា**តិ ហិ ឯកគ្ឃនា និច្ចលា សរីរាភា វុច្ចតិ , សា បរិត្តា សុភា ឯតេសន្តិ **បរិត្តសុភា**។ អប្បមាណា សុភា ឯតេសន្តិ **អប្បមាណសុភា**។ សុភេន ឱកិណ្ណា វិកិណ្ណា, សុភេន សរីរប្បភាវណ្ណេន ឯកគ្ឃនា សុវណ្ណមញ្ជូសាយ ឋបិតសម្បជ្ជលិតកញ្ចនបិណ្ឌសស្សិរិកាតិ **សុភកិណ្ណា**។ តត្ថ សោភនាយ បភាយ កិណ្ណា សុភាកិណ្ណាតិ វត្តព្ពេ ភា-សទ្ទស្ស រស្សត្តំ អន្តិម ណ-ការស្ស ហ-ការញ្ច កត្វា **“សុភកិណ្ហា”**តិ វុត្តំ។ វិបុលផលា វេហប្ផលា។ **វិបុលផលា**តិ ច វិបុលសន្តសុខវណ្ណាទិផលា។ អប្បកេន កាលេន អត្តនោ ឋានំ ន វិជហន្តីតិ **អវិហា**។ កេនចិ ន តបនីយាតិ **អតប្បា**។ អកិច្ឆេន សុខេន បស្សិតព្ពា មនុញ្ញរូបតាយាតិ **សុទស្សា**។ សុបរិសុទ្ធទស្សនតាយ សម្មា បស្សន្តិ សីលេនាតិ **សុទស្សី**។ ឧក្កដ្ឋសម្បត្តីហិ យោគតោ នត្ថិ ឯតេសំ កនិដ្ឋា សម្បត្តីតិ **អកនិដ្ឋា**។

កាយសក្ខីហីតិ នាមកាយេន ទេសនាយ សម្បដិច្ឆនវសេន សក្ខិភូតេហិ។ **ហលាហល**ន្តិ កោលាហលំ។ **មហគ្គតចិត្តេនា**តិ ចតុត្ថជ្ឈានបាទកេន អភិញ្ញាចិត្តេន។

ននុ ច “អជ្ឈត្តន្តិ កាមភវោ, ពហិទ្ធាតិ រូបារូបភវោ”តិ ច អយុត្តមេតំ? យស្មិញ្ហិ ភវេ សត្តា ពហុតរំ កាលំ វសន្តិ, សោ នេសំ អជ្ឈត្តំ។ យស្មិញ្ច អប្បតរំ កាលំ វសន្តិ, សោ នេសំ ពហិទ្ធាតិ វត្តុំ យុត្តំ។ រូបារូបភវេ ច សត្តា ចិរតរំ វសន្តិ, អប្បតរំ កាមភវេ, តស្មា “អជ្ឈត្តន្តិ កាមភវោ, ពហិទ្ធាតិ រូបារូបភវោ”តិ កស្មា វុត្តន្តិ អាហ **“កិញ្ចាបី”**តិអាទិ។ **ចតុត្ថមេវ កោដ្ឋាស**ន្តិ វិវដ្ដដ្ឋាយិសង្ខាតំ ចតុត្ថំ អសង្ខ្យេយ្យកប្បំ។ **ឥតរេសូ**តិ សំវដ្ដសំវដ្ដដ្ឋាយិវិវដ្ដសង្ខាតេសុ តីសុ អសង្ខ្យេយ្យកប្បេសុ។ **អាលយោ**តិ សង្គោ។ **បត្ថនា**តិ “កថំ នាម តត្រូបបន្នា ភវិស្សាមា”តិ អភិបត្ថនា។ **អភិលាសោ**តិ តត្រូបបជ្ជិតុកាមតា។ **តស្មា**តិអាទិនា យថាវុត្តមត្ថំ និគមេតិ។

ឯត្ថាយំ អធិប្បាយោ – កស្សចិបិ កិលេសស្ស អវិក្ខម្ភិតត្តា កេនចិបិ បការេន វិក្ខម្ភនមត្តេនបិ អវិមុត្តោ កាមភវោ អជ្ឈត្តគ្គហណស្ស អត្តានំ អធិកិច្ច ឧទ្ទិស្ស បវត្តគ្គាហស្ស វិសេសបច្ចយោតិ អជ្ឈត្តំ នាម។ តត្ថ ពន្ធនំ អជ្ឈត្តសំយោជនំ, តេន សំយុត្តោ **អជ្ឈត្តសំយោជនោ**។ តព្ពិបរិយាយតោ **ពហិទ្ធាសំយោជនោ**តិ។

ឆន្ទរាគវសេនេវ អជ្ឈត្តសំយោជនំ ពហិទ្ធាសំយោជនញ្ច បុគ្គលំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឱរម្ភាគិយឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនវសេនបិ ទស្សេតុំ **“ឱរម្ភាគិយានិ វា”**តិអាទិមាហ។ ឱរំ វុច្ចតិ កាមធាតុ, បដិសន្ធិយា បច្ចយភាវេន តំ ឱរំ ភជន្តីតិ **ឱរម្ភាគិយានិ**។ តត្ថ ច កម្មុនា វិបាកំ សត្តេន ច ទុក្ខំ សំយោជេន្តីតិ **សំយោជនានិ**, សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសកាមរាគបដិឃា។ ឧទ្ធំ វុច្ចតិ រូបារូបធាតុ, វុត្តនយេនេតំ ឧទ្ធំ ភជន្តីតិ **ឧទ្ធម្ភាគិយានិ**, សំយោជនានិ។ រូបរាគារូបរាគមានុទ្ធច្ចាវិជ្ជា។ អថ វា ឱរម្ភាគោ វុច្ចតិ កាមធាតុ រូបារូបភវតោ ហេដ្ឋាភូតត្តា, តត្រូបបត្តិយា បច្ចយភាវតោ ឱរម្ភាគស្ស ហិតានីតិ **ឱរម្ភាគិយានិ** យថា “វច្ឆាយោគោ ទុហកោ”តិ។ ឧទ្ធម្ភាគោ នាម មហគ្គតភាវោ, តស្ស ហិតានិ **ឧទ្ធម្ភាគិយានិ**។ បាទេសុ ពទ្ធបាសាណោ វិយ បញ្ចោរម្ភាគិយសំយោជនានិ ហេដ្ឋា អាកឌ្ឍមានាការានិ ហោន្តិ។ ហត្ថេហិ គហិតរុក្ខសាខា វិយ បញ្ចុទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានិ ឧបរិ អាកឌ្ឍមានាការានិ។ យេសញ្ហិ សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនិ អប្បហីនានិ, តេ ភវគ្គេបិ និព្ពត្តេ ឯតានិ អាកឌ្ឍិត្វា កាមភវេយេវ បាតេន្តិ, តស្មា ឯតានិ បញ្ច គច្ឆន្តំ វារេន្តិ, គតំ បុន អានេន្តិ។ រូបរាគាទីនិ បញ្ច គច្ឆន្តំ ន វារេន្តិ, អាគន្តុំ បន ន ទេន្តិ។

អសមុច្ឆិន្នេសុ ឱរម្ភាគិយសំយោជនេសុ លទ្ធបច្ចយេសុ ឧទ្ធម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ អគណនូបគានិ ហោន្តីតិ លព្ភមានានម្បិ បុថុជ្ជនានំ វសេន អវិភជិត្វា អរិយានំ យោគវសេន វិភជិតុកាមោ **“ឧភយម្បិ ចេត”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វដ្ដនិស្សិតមហាជនស្សា**តិ បុថុជ្ជនេ សន្ធាយ វទតិ។ **ទ្វេធា បរិច្ឆិន្នោ**តិ កាមសុគតិរូបារូបភវវសេន ទ្វីហិ បការេហិ បរិច្ឆិន្នោ។

វច្ឆកសាលោបមំ ឧត្តានត្ថមេវ។ ឱបម្មសំសន្ទនេ បន កស្សចិ កិលេសស្ស អវិក្ខម្ភិតត្តា, កថញ្ចិបិ អវិមុត្តោ កាមភវោ អជ្ឈត្តគ្គហណស្ស វិសេសបច្ចយត្តា, ឥមេសំ សត្តានំ អព្ភន្តរដ្ឋេន **អន្តោ** នាម។ រូបារូបភវោ តព្ពិបរិយាយតោ **ពហិ** នាម។ តថា ហិ យស្ស ឱរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ អប្បហីនានិ, សោ អជ្ឈត្តសំយោជនោ វុត្តោ។ យស្ស តានិ បហីនានិ, សោ ពហិទ្ធាសំយោជនោ។ តស្មា អន្តោ អសមុច្ឆិន្នពន្ធនតាយ ពហិ ច បវត្តមានភវង្គសន្តានតាយ **អន្តោពទ្ធោ ពហិសយិតោ** នាម។ និរន្តរប្បវត្តភវង្គសន្តានវសេន ហិ សយិតវោហារោ។ កាមំ នេសំ ពហិពន្ធនម្បិ អសមុច្ឆិន្នំ, អន្តោពន្ធនស្ស បន មូលតាយ ឯវំ វុត្តំ។ តេនាហ **“សំយោជនំ បន តេសំ កាមាវចរូបនិពទ្ធមេវា”**តិ។ ឥមិនា នយេន សេសត្ថយេបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯត្តាវតា ច កិរាតិ **កិរ**-សទ្ទោ អរុចិសំសូចនត្ថោ។ តេនេត្ថ អាចរិយវាទស្ស អត្តនោ អរុច្ចនភាវំ ទីបេតិ។ “សីលវា”តិ អនាមដ្ឋវិសេសសាមញ្ញតោ សីលសង្ខេបេន គហិតំ, តញ្ច ចតុព្ពិធន្តិ អាចរិយត្ថេរោ **“ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ ឧទ្ទិសិត្វា”**តិ អាហ។ **តត្ថា**តិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលេសុ។ **ជេដ្ឋកសីល**ន្តិ បធានសីលំ។ **ឧភយត្ថា**តិ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេសុ, និទ្ទេសេ វិយ ឧទ្ទេសេបិ បាតិមោក្ខសំវរោវ ថេរេន វុត្តោ “សីលវា”តិ វុត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ។ សីលគ្គហណញ្ហិ បាឡិយំ បាតិមោក្ខសំវរវសេនេវ អាគតំ។ តេនាហ **“បាតិមោក្ខសំវរោយេវា”**តិអាទិ។ តត្ថ អវធារណេន ឥតរេសំ តិណ្ណំ ឯកទេសេន បាតិមោក្ខន្តោគធភាវំ ទីបេតិ។ តថា ហិ អនោលោកិយោលោកនេ អាជីវហេតុ ច សិក្ខាបទវីតិក្កមេ គិលានបច្ចយស្ស អបច្ចវេក្ខិតបរិភោគេ ច អាបត្តិ វិហិតាតិ។ **តីណី**តិ ឥន្ទ្រិយសំវរសីលាទីនិ។ **សីលន្តិ វុត្តដ្ឋានំ នាម អត្ថី**តិ សីលបរិយាយេន តេសំ កត្ថចិ សុត្តេ គហិតដ្ឋានំ នាម កឹ អត្ថិ យថា “បាតិមោក្ខសំវរោ”តិ? អាចរិយស្ស សម្មុខតាយ អប្បដិក្ខិបន្តោ ឧបចារេន បុច្ឆន្តោ វិយ វទតិ។ តេនាហ **“អននុជានន្តោ”**តិ។ **ឆទ្វាររក្ខាមត្តកមេវា**តិ តស្ស សល្លហុកភាវមាហ ចិត្តាធិដ្ឋានភាវមត្តេន បដិបាកតិកភាវាបត្តិតោ។ ឥតរទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **បច្ចយុប្បត្តិមត្តក**ន្តិ ផលេន ហេតុំ ទស្សេតិ។ ឧប្បាទនហេតុកា ហិ បច្ចយានំ ឧប្បត្តិ។ **ឥទមត្ថ**ន្តិ ឥទំ បយោជនំ ឥមស្ស បច្ចយស្ស បរិភុញ្ជនេតិ អធិប្បាយោ។ **និប្បរិយាយេនា**តិ ឥមិនា ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនិ តីណិ បធានស្ស សីលស្ស បរិបាលនវសេន បវត្តិយា បរិយាយសីលានិ នាមាតិ ទស្សេតិ។ ឥទានិ បាតិមោក្ខសំវរស្សេវ បធានភាវំ ព្យតិរេកតោ អន្វយតោ ច ឧបមាយ វិភាវេតុំ **“យស្សា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សោ** បាតិមោក្ខសំវរោ។ **សេសានិ** ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនិ។

បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោតិ យោ ហិ នំ បាតិ រក្ខតិ, តំ មោក្ខេតិ មោចេតិ អាបាយិកាទីហិ ទុក្ខេហីតិ បាតិមោក្ខន្តិ លទ្ធនាមេន សិក្ខាបទសីលេន បិហិតកាយវចីទ្វារោ។ សោ បន យស្មា ឯវំភូតោ តេន សមន្នាគតោ នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“បាតិមោក្ខសំវរេន សមន្នាគតោ”**តិ។

អបរោ នយោ – កិលេសានំ ពលវភាវតោ, បាបកិរិយាយ ច សុករភាវតោ, បុញ្ញកិរិយាយ ច ទុក្ករភាវតោ ពហុក្ខត្តុំ អបាយេសុ បតនសីលោតិ បាតី, បុថុជ្ជនោ។ អនិច្ចតាយ វា ភវាទីសុ កម្មវេគក្ខិត្តោ ឃដិយន្តំ វិយ អនវដ្ឋានេន បរិព្ភមនតោ គមនតោ គមនសីលោតិ បាតី, មរណវសេន តម្ហិ តម្ហិ សត្តនិកាយេ អត្តភាវស្ស បាតនសីលោ វា បាតី, សត្តសន្តានោ, ចិត្តមេវ វា។ តំ បាតឹ សំសារទុក្ខតោ មោក្ខេតីតិ **បាតិមោក្ខំ**។ ចិត្តស្ស ហិ វិ

មោក្ខេន សត្តោ វិមុត្តោតិ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ហិ “ចិត្តវោទានា វិសុជ្ឈន្តី”តិ, “អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុត្ត”ន្តិ (មហាវ. ២៨) ច។

អថ វា អវិជ្ជាទិនា ហេតុនា សំសារេ បតតិ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ បាតិ, “អវិជ្ជានីវរណានំ សត្តានំ តណ្ហាសំយោជនានំ សន្ធាវតំ សំសរត”ន្តិ (សំ. និ. ២.១២៤) ហិ វុត្តំ, តស្ស បាតិនោ សត្តស្ស តណ្ហាទិសំកិលេសត្តយតោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ **បាតិមោក្ខោ**។ “កណ្ឋេកាឡោ”តិអាទីនំ វិយស្ស សមាសសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

អថ វា បាតេតិ វិនិបាតេតិ ទុក្ខេតិ បាតិ, ចិត្តំ។ វុត្តញ្ហិ –

“ចិត្តេន នីយតេ លោកោ, ចិត្តេន បរិកស្សតី”តិ; (សំ. និ. ១.៦២);

តស្ស បាតិនោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ **បាតិមោក្ខោ**។ បតតិ វា ឯតេន អបាយទុក្ខេ សំសារទុក្ខេ ចាតិ បាតិ, តណ្ហាទិសំកិលេសោ។ វុត្តញ្ហិ –

“តណ្ហា ជនេតិ បុរិសំ, (សំ. និ. ១.៥៦-៥៧) តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ”តិ (ឥតិវុ. ១៥, ១០៥; អ. និ. ៤.៩) ច អាទិ;

តតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ **បាតិមោក្ខោ**។

អថ វា បតតិ ឯត្ថាតិ បាតិ, ឆ អជ្ឈត្តិកពាហិរានិ អាយតនានិ។ វុត្តញ្ហិ –

“ឆសុ លោកោ សមុប្បន្នោ, ឆសុ កុព្ពតិ សន្ថវ”ន្តិ (សំ. និ. ១.៧០; សុ. និ. ១៧១);

តតោ ឆអជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនសង្ខាតតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ **បាតិមោក្ខោ**។

អថ វា បាតោ វិនិបាតោ អស្ស អត្ថីតិ បាតី, សំសារោ។ តតោ មោក្ខោតិ **បាតិមោក្ខោ**។

អថ វា សព្ពលោកាធិបតិភាវតោ ធម្មិស្សរោ ភគវា “បតី”តិ វុច្ចតិ, មុច្ចតិ ឯតេនាតិ មោក្ខោ, បតិនោ មោក្ខោ បតិមោក្ខោ តេន បញ្ញត្តត្តាតិ, បតិមោក្ខោ ឯវ **បាតិមោក្ខោ**។ សព្ពគុណានំ វា មូលភាវតោ ឧត្តមដ្ឋេន បតិ ច សោ យថាវុត្តដ្ឋេន មោក្ខោ ចាតិ បតិមោក្ខោ, បតិមោក្ខោ ឯវ **បាតិមោក្ខោ**។ តថា ហិ វុត្តំ “បាតិមោក្ខន្តិ អាទិមេតំ មុខមេតំ បមុខមេត”ន្តិ (មហាវ. ១៣៥) វិត្ថារោ។

អថ វា ប-ឥតិ បការេ, អតីតិ អច្ចន្តត្ថេ និបាតោ, តស្មា បការេហិ អច្ចន្តំ មោក្ខេតីតិ **បាតិមោក្ខោ**។ ឥទញ្ហិ សីលំ សយំ តទង្គវសេន, សមាធិសហិតំ បញ្ញាសហិតញ្ច វិក្ខម្ភនវសេន, សមុច្ឆេទវសេន ច អច្ចន្តំ មោក្ខេតិ មោចេតីតិ **បាតិមោក្ខោ**។ បតិ បតិ មោក្ខោតិ វា បតិមោក្ខោ, តម្ហា តម្ហា វីតិក្កមទោសតោ បច្ចេកំ មោក្ខោតិ អត្ថោ។ បតិមោក្ខោ ឯវ **បាតិមោក្ខោ**។ មោក្ខោ វា និព្ពានំ, តស្ស មោក្ខស្ស បតិពិម្ពភូតោតិ បតិមោក្ខោ។ សីលសំវរោ ហិ សូរិយស្ស អរុណុគ្គមនំ វិយ និព្ពានស្ស ឧទយភូតោ តប្បដិភាគោ វិយ យថារហំ កិលេសនិព្ពាបនតោ បតិមោក្ខំ, បតិមោក្ខំយេវ **បាតិមោក្ខំ**។

អថ វា មោក្ខំ បតិ វត្តតិ, មោក្ខាភិមុខន្តិ វា បតិមោក្ខំ, បតិមោក្ខមេវ **បាតិមោក្ខ**ន្តិ ឯវមេត្ថ បាតិមោក្ខសទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អាចារគោចរសម្បន្នោតិ កាយិកវាចសិកអវីតិក្កមសង្ខាតេន អាចារេន, នវេសិយាទិគោចរតាទិសង្ខាតេន គោចរេន សម្បន្នោ, សម្បន្នអាចារគោចរោតិ អត្ថោ។ **អប្បមត្តកេសូ**តិ បរិត្តកេសុ អនាបត្តិគមនីយេសុ។ “ទុក្កដទុព្ភាសិតមត្តេសូ”តិ អបរេ។ **វជ្ជេសូ**តិ គារយ្ហេសុ។ តេ បន ឯកន្តតោ អកុសលសភាវា ហោន្តីតិ អាហ “**អកុសលធម្មេសូ**”តិ។ **ភយទស្សី**តិ ភយតោ ទស្សនសីលោ, បរមាណុមត្តម្បិ វជ្ជំ សិនេរុប្បមាណំ វិយ កត្វា ភាយនសីលោ។ **សម្មា អាទិយិត្វា**តិ សម្មទេវ សក្កច្ចំ សព្ពសោវ អាទិយិត្វា។ **សិក្ខាបទេសូ**តិ និទ្ទារណេ ភុម្មន្តិ សមុទាយតោ អវយវនិទ្ធារណំ ទស្សេន្តោ “**សិក្ខាបទេសុ តំ តំ សិក្ខាបទំ សមាទិយិត្វា សិក្ខតី**”តិ អត្ថមាហ, សិក្ខាបទមេវ ហិ សមាទាតព្ពំ សិក្ខិតព្ពញ្ចាតិ អធិប្បាយោ។ **យំ កិញ្ចិ សិក្ខាបទេសូ**តិ សិក្ខាកោដ្ឋាសេសុ មូលបញ្ញត្តិអនុបញ្ញត្តិសព្ពត្ថបញ្ញត្តិបទេសបញ្ញត្តិអាទិភេទំ យំ កិញ្ចិ សិក្ខិតព្ពំ។ យំ បដិបជ្ជិតព្ពំ

បូរេតព្ពំ សីលំ, តំ បន ទ្វារវសេន ទុវិធមេវាតិ អាហ “**កាយិកំ វា វាចសិកំ វា**”តិ។ តមស្មិ អត្ថវិកប្បេ **សិក្ខាបទេសូ**តិ អាធារេ ភុម្មំ សិក្ខាភាគេសុ កស្សចិ វិសុំ អគ្គហណតោ។ តេនាហ “**តំ សព្ពំ**”ន្តិ។

អញ្ញតរំ ទេវឃនន្តិ អញ្ញតរំ ទេវនិកាយំ។ **អាគាមី ហោតីតិ** បដិសន្ធិវសេន អាគមនសីលោ ហោតិ។ **អាគន្តាតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥមិនា អង្គេនាតិ** ឥមិនា ការណេន។

សុក្ខវិបស្សកោ យេភុយ្យេន ចតុធាតុវវត្ថានមុខេន កម្មដ្ឋានាភិនិវេសី ហោតីតិ អាហ “**សុក្ខវិបស្សកស្ស ធាតុកម្មដ្ឋានិកភិក្ខុនោ**”តិ។ វុត្តមេវត្ថំ សម្បិណ្ឌេត្វា និគមេន្តោ “**បឋមេន អង្គេនា**”តិអាទិមាហ។

ចិត្តស្ស សុខុមភាវោ ឥធ សុខុមត្ថភាវមាបន្នេន ទដ្ឋព្ពោតិ អាហ “**សព្ពាបិ ហិ តា**”តិអាទិ។ **តន្តិវសេនាតិ** កេវលំ តន្តិដ្ឋបនវសេន, ន បន ថេរស្ស កស្សចិ មគ្គស្ស វា ផលស្ស វា ឧប្បាទនត្ថាយ, នាបិ សម្មាបដិបត្តិយំ យោជនត្ថាយាតិ អធិប្បាយោ។

៣៨. ឆដ្ឋេ **មហាកច្ចានោតិ** គិហិកាលេ ឧជ្ជេនិរញ្ញោ បុរោហិតបុត្តោ អភិរូបោ ទស្សនីយោ បាសាទិកោ សុវណ្ណវណ្ណោ ច។ វរណា នាម រុក្ខោ, តស្ស អវិទូរេ ភវត្តា នគរម្បិ វរណសទ្ទេន វុច្ចតីតិ អាហ “**វរណា នាម ឯកំ នគរ**”ន្តិ។ ទ្វន្ទបទស្ស បច្ចេកំ អភិសម្ពន្ធោ ហោតីតិ ហេតុសទ្ទំ បច្ចេកំ យោជេត្វា ទស្សេន្តោ “**កាមរាគាភិនិវេសហេតូ**”តិអាទិមាហ។ ហេតុសទ្ទេន សម្ពន្ធេ សតិ យោ អត្ថោ សម្ភវតិ, តំ ទស្សេតុំ “**ឥទំ វុត្តំ ហោតី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កាមរាគេន អភិនិវិដ្ឋត្តាតិ** ឯតេន កាមរាគាភិនិវេសហេតូតិ ឥមស្ស អត្ថំ ទីបេតិ, តថា **វិនិពទ្ធត្តាតិ**អាទីហិ កាមរាគវិនិពទ្ធហេតូតិអាទីនំ។ **តតោ មុខោតិ** តទភិមុខោ។ **មានន្តិ** អាឡ្ហកាទិមានភណ្ឌំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

៣៩. សត្តមេ **មធុរាយន្តិ** ឧត្តរមធុរាយំ។ **គុន្ទាវនេតិ** កណ្ហគុន្ទាវនេ, កាឡបិប្បលិវនេតិ អត្ថោ។ **ជរាជិណ្ណោតិ** ជរាយ ជិណ្ណោ, ន ព្យាធិអាទីនំ វសេន ជិណ្ណសទិសេ នាបិ អកាលិកេន ជរាយ អភិភូតេ។ **វយោវុទ្ធោតិ** ជិណ្ណត្តា ឯវ ចស្ស វយោវុទ្ធិប្បត្តិយា វុទ្ធេន សីលាទិវុទ្ធិយា។ **ជាតិមហល្លកេតិ** ជាតិយា មហន្តតាយ ចិររត្តតាយ មហល្លកេ, ន ភោគបរិវារាទីហីតិ អត្ថោ។ **អទ្ធគតេតិ** ឯត្ថ **អទ្ធ**-សទ្ទោ ទីឃកាលវាចីតិ អាហ “**ទីឃកាលទ្ធានំ អតិក្កន្តេ**”តិ។ **វយោតិ** បុរិមបទលោបេនាយំ និទ្ទេសោតិ អាហ “**បច្ឆិមវយ**”ន្តិ, វស្សសតស្ស តតិយកោដ្ឋាសសង្ខាតំ បច្ឆិមវយំ អនុប្បត្តេតិ អត្ថោ។

ភវតិ ឯត្ថ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ **ភូមិ**, ការណន្តិ អាហ “**យេន ការណេនា**”តិអាទិ។ **បរិបក្កោតិ** បរិណតោ, វុទ្ធិភាវំ បត្តោតិ អត្ថោ។ **មោឃជិណ្ណោតិ** អន្តោ ថិរករណានំ ធម្មានំ អភាវេន តុច្ឆជិណ្ណោ នាម។ ពាលទារកោបិ ទហរោតិ វុច្ចតីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ “**យុវា**”តិ វុត្តំ។ អតិក្កន្តបឋមវយោ ឯវ សត្តា សភាវេន បលិតសិរា ហោន្តីតិ បឋមវយេ ឋិតភាវំ ទស្សេតុំ “**សុសុកាឡកេសោ**”តិ វុត្តំ។ **ភទ្រេនាតិ** លទ្ធកេន។ ឯកច្ចោ ហិ ទហរោបិ សមានោ កាណោ វា ហោតិ កុណិអាទីនំ វា អញ្ញតរោ, សោ ន ភទ្រេន យោព្ពនេន សមន្នាគតោ នាម ហោតិ។ យោ បន អភិរូបោ ហោតិ ទស្សនីយោ បាសាទិកោ សព្ពសម្បត្តិសម្បន្នោ យំ យទេវ អលង្ការបរិហារំ ឥច្ឆតិ, តេន តេន អលង្កតោ ទេវបុត្តោ វិយ ចរតិ, អយំ ភទ្រេន យោព្ពនេន សមន្នាគតោ នាម ហោតិ។ តេនេវាហ “**យេន យោព្ពនេន សមន្នាគតោ**”តិអាទិ។

យម្ហិ សច្ចញ្ច ធម្មោ ចាតិ យម្ហិ បុគ្គលេ សោឡសហាការេហិ បដិវិទ្ធត្តា ចតុព្ពិធំ សច្ចំ, ញាណេន សច្ឆិកតត្តា នវវិធលោកុត្តរធម្មោ ច អត្ថិ។ **អហឹសាតិ** ទេសនាមត្តមេតំ, យម្ហិ បន ចតុព្ពិធាបិ អប្បមញ្ញាភាវនា អត្ថីតិ អត្ថោ។ **សំយមោ ទមោតិ** សីលញ្ចេវ ឥន្ទ្រិយសំវរោ ច។ **វន្តមលោតិ** មគ្គញាណេន នីហដមលោ។ **ធីរោតិ** ធិតិសម្បន្នោ។ **ថេរោតិ** សោ ឥមេហិ ថិរភាវការណេហិ សមន្នាគតត្តា ថេរោតិ បវុច្ចតីតិ អត្ថោ។

៤០. អដ្ឋមេ “**ចោរា ពលវន្តោ ហោន្តី**”តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា យេហិ ការណេហិ តេ ពលវន្តោ ហោន្តិ, តេសំ សព្ភាវំ ទស្សេន្តោ “**បក្ខសម្បន្នា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **និវាសដ្ឋានសម្បន្នតា** គិរិទុគ្គាទិសព្ភាវតោ។ **អតិយាតុន្តិ** អន្តោ យាតុំ, គន្តុំ បវិសិតុន្តិ អត្ថោ។ តំ បន អន្តោបវិសនំ កេនចិ ការណេន ពហិគតស្ស ហោតីតិ អាហ “**ពហិទ្ធា ជនបទចារិកំ ចរិត្វា**”តិអាទិ។ **និយ្យាតុន្តិ** ពហិ និក្ខមិតុំ។ តញ្ច ពហិនិក្ខមនំ ពហិទ្ធាករណីយេ សតិ សម្ភវតីតិ អាហ “**ចោរា ជនបទំ វិលុម្បន្តី**”តិអាទិ។ **អនុសញ្ញាតុន្តិ** អនុសញ្ចរិតុំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

៤១. នវមេ **មិច្ឆាបដិបត្តាធិករណហេតូតិ** ឯត្ថ **អធិ**-សទ្ទោ អនត្ថកោតិ អាហ “**មិច្ឆាបដិបត្តិយា ករណហេតូ**”តិ។ **ន អារាធកោតិ** ន សម្បាទកោ ន បរិបូរកោ។ ញាយតិ បដិវិជ្ឈនវសេន និព្ពានំ គច្ឆតីតិ

ញាយោ, សោ ឯវ តំសមង្គិនំ វដ្ដទុក្ខបាតតោ ធារណដ្ឋេន ធម្មោតិ **ញាយោ ធម្មោ,** អរិយមគ្គោ។ សោ បនេត្ថ សហ វិបស្សនាយ អធិប្បេតោតិ អាហ "**សហវិបស្សនកំ មគ្គ**"ន្តិ។ **អារាធនំ** នាម សំសិទ្ធិ, សា បន យស្មា សម្បាទនេន បរិបូរណេន ឥច្ឆិតា, តស្មា វុត្តំ "**សម្បាទេតុំ បូរេតុ**"ន្តិ។

៤២. ទសមេ **ទុគ្គហិតេហី**តិ អត្ថតោ ព្យញ្ជនតោ ច ទុដ្ឋុ គហិតេហិ, ឩនាធិកវិបរីតបទបច្ចាភដ្ឋាទិវសេន វិលោមេត្វា គហិតេហីតិ អត្ថោ។ **ឧប្បដិបាដិយា គហិតេហី**តិ ឥទំ បន និទស្សនមត្តំ ទុគ្គហស្ស ឩនាធិកាទិវសេនបិ សម្ភវតោ។ តេនេវាហ "**អត្ថនោ ទុគ្គហិតសុត្តន្តានំយេវ អត្ថញ្ច បាឡិញ្ច ឧត្តរិតរំ កត្វា ទស្សេន្តី**"តិ។

សមចិត្តវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បរិសវគ្គវណ្ណនា

៤៣. បញ្ចមស្ស បឋមេ **ឧទ្ធច្ចេន សមន្នាគតា**តិ អកប្បិយេ កប្បិយសញ្ញិតាយ, កប្បិយេ អកប្បិយសញ្ញិតាយ, អវជ្ជេ វជ្ជសញ្ញិតាយ, វជ្ជេ អវជ្ជសញ្ញិតាយ ឧទ្ធច្ចប្បកតិកា។ យេ ហិ វិនយេ អបកតញ្ញុនោ សំកិលេសវោទានិយេសុ ធម្មេសុ ន កុសលា សកិញ្ចនការិនោ វិប្បដិសារពហុលា, តេសំ អនុប្បន្នញ្ច ឧទ្ធច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នញ្ច ភិយ្យោភាវំ វេបុល្លំ អាបជ្ជតិ។ សារាភាវេន តុច្ឆត្តា នឡោ វិយាតិ **នឡោ**, មានោតិ អាហ **"ឧន្នឡាតិ ឧគ្គតនឡា"**តិ។ តេនាហ **"ឧដ្ឋិតតុច្ឆមានា"**តិ។ មានោ ហិ សេយ្យស្ស សេយ្យោតិ សទិសោតិ ច បវត្តិយា វិសេសតោ តុច្ឆោ។ **ចាបល្លេនា**តិ ចបលភាវេន, តណ្ហាលោលុប្បេនាតិ អត្ថោ។ **មុខខរា**តិ មុខេន ផរុសា, ផរុសវាទិនោតិ អត្ថោ។

វិកិណ្ណវាចាតិ វិស្សដវចនា សម្ផប្បលាបិតាយ អបរិយន្តវចនា។ តេនាហ **"អសំយតវចនា"**តិអាទិ។ **វិស្សដ្ឋសតិនោ**តិ សតិវិរហិតា។ បច្ចយវេកល្លេន វិជ្ជមានាយបិ សតិយា សតិកិច្ចំ កាតុំ អសមត្ថតាយ ឯវំ វុត្តា។ ន សម្បជានន្តីតិ **អសម្បជានា**, តំយោគនិវត្តិយំ ចាយំ អការោ "អហេតុកា ធម្មា (ធ. ស. ទុកមាតិកា ២), អភិក្ខុកោ អាវាសោ"តិអាទីសុ (ចូឡវ. ៧៦) វិយាតិ អាហ **"និប្បញ្ញា"**តិ, បញ្ញារហិតាតិ អត្ថោ។ បាឡិយំ **វិព្ភន្តចិត្តា**តិ ឧព្ភន្តចិត្តា។ សមាធិវិរហេន លទ្ធោកាសេន ឧទ្ធច្ចេន តេសំ សមាធិវិរហានំ ចិត្តំ នានារម្មណេសុ បរិព្ភមតិ វនមក្កដោ វិយ វនសាខាសុ។ **បាកតិន្ទ្រិយា**តិ សំវរាភាវេន គិហិកាលេ វិយ វិវដឥន្ទ្រិយា។ តេនាហ **"បកតិយា ឋិតេហិ"**តិអាទិ។ **វិវដេហី**តិ អសំវុតេហិ។

៤៤. ទុតិយេ **ភណ្ឌនំ វុច្ចតិ កលហស្ស បុព្ពភាគោ**តិ កលហស្ស ហេតុភូតា បរិភាសា តំសទិសី ច អនិដ្ឋកិរិយា ភណ្ឌនំ នាម។ **កលហជាតា**តិ ហត្ថបរាមាសាទិវសេន មត្ថកប្បត្តោ កលហោ ជាតោ ឯតេសន្តិ កលហជាតាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **វិវុទ្ធវាទ**ន្តិ "អយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ"តិអាទិនា វិរុទ្ធវាទភូតំ វិវាទំ។ មុខសន្និស្សិតតាយ វាចា ឥធ "មុខ"ន្តិ អធិប្បេតាតិ អាហ **"ទុព្ភាសិតា វាចា មុខសត្តិយោតិ វុច្ចន្តី"**តិ។ ចតុព្ពិធម្បិ សង្ឃកម្មំ សីមាបរិច្ឆិន្នេហិ បកតត្តេហិ ភិក្ខូហិ ឯកតោ កត្តព្ពត្តា **ឯកកម្មំ** នាម។ បញ្ចវិធោបិ បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ ឯកតោ ឧទ្ទិសិតព្ពត្តា **ឯកុទ្ទេសោ** នាម។ បញ្ញត្តំ បន សិក្ខាបទំ សព្ពេហិបិ លជ្ជីបុគ្គលេហិ សមំ សិក្ខិតព្ពភាវតោ **សមសិក្ខតា** នាម ។ បាឡិយំ **ខីរោទកីភូតា**តិ យថា ខីរញ្ច ឧទកញ្ច អញ្ញមញ្ញំ សំសន្ទតិ, វិសុំ ន ហោតិ, ឯកត្តំ វិយ ឧបេតិ។ សតិបិ ហិ ឧភយេសំ កលាបានំ បរមត្ថតោ ភេទេ បចុរជនេហិ បន ទុវិញ្ញេយ្យនានត្តំ ខីរោទកំ សមោទិតំ អច្ចន្តមេវ សំសដ្ឋំ វិយ ហុត្វា តិដ្ឋតិ, ឯវំ សាមគ្គិវសេន ឯកត្តុបគតចិត្តុប្បាទា វិយាតិ ខីរោទកីភូតាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **មេត្តាចក្ខូហី**តិ មេត្តាចិត្តំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា ឱលោកនចក្ខូហិ។ តានិ ហិ បិយភាវទីបនតោ "បិយចក្ខូនី"តិ វុច្ចន្តិ។

៤៥. តតិយេ **អគ្គវតី**តិ ឯត្ថ **អគ្គ**-សទ្ទោ ឧត្តមបរិយាយោ, តេន វិសិដ្ឋស្ស បុគ្គលស្ស, វិសិដ្ឋាយ វា បដិបត្តិយា គហណំ ឥធាធិប្បេតន្តិ អាហ **"អគ្គវតីតិ ឧត្តមបុគ្គលវតី"**តិអាទិ។ អវិគតតណ្ហតាយ តំ តំ បរិក្ខារជាតំ ពាហុំ លន្តិ អាទិយន្តីតិ ពាហុលា, ពាហុលា ឯវ **ពាហុលិកា** យថា "វេនយិកោ"តិ (អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨; ម. និ. ១.២៤៦)។ តេ បន យស្មា បច្ចយពាហុភាវាយ យុត្តប្បយុត្តា នាម ហោន្តិ, តស្មា អាហ **"ចីវរាទិពាហុល្លាយ បដិបន្នា"**តិ។ សិក្ខាយ អាទរគារវាភាវតោ សិថិលំ អទឡ្ហំ គណ្ហន្តីតិ **សាថលិកា**តិ វុត្តំ។ **សិថិល**ន្តិ ច ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ, សិថិលសទ្ទេន វា សមានត្ថស្ស សាថលសទ្ទស្ស វសេន សាថលិកាតិ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ **អវគមនដ្ឋេនា**តិ អធោគមនដ្ឋេន, ឱរម្ភាគិយភាវេនាតិ អត្ថោ។ **ឧបធិវិវេកេ**តិ សព្ពុបធិបដិនិស្សគ្គតាយ ឧបធិវិវិត្តេ។ **ឱរោបិតធុរា**តិ ឧជ្ឈិតុស្សាហា។ **ទុវិធម្បិ វីរិយ**ន្តិ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច វីរិយំ។

៤៦. ចតុត្ថេ **ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិ ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស បច្ចក្ខតោ អគ្គហិតភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **ឯត្តកមេវ ទុក្ខ**ន្តិ តស្ស បរិច្ឆិជ្ជ អគ្គហិតភាវទស្សនត្ថំ។ **ឥតោ ឧទ្ធំ ទុក្ខំ នត្ថី**តិ អនវសេសេត្វា អគ្គហិតភាវទស្សនត្ថំ។ **យថាសភាវតោ នប្បជានន្តី**តិ សរសលក្ខណប្បដិវេធេន អសម្មោហតោ នប្បដិវិជ្ឈន្តិ។ អសម្មោហបដិវេធោ ច យថា តស្មិំ ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា ទុក្ខស្ស រូបាទិបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិ។ **អច្ចន្តក្ខយោ**តិ អច្ចន្តក្ខយនិមិត្តំ និព្ពានំ។ **អសមុប្បត្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ យំ និព្ពានំ មគ្គស្ស អារម្មណបច្ចយដ្ឋេន ការណភូតំ អាគម្ម តទុភយម្បិ និរុជ្ឈតិ, តំ តេសំ អសមុប្បត្តិ និព្ពានំ ទុក្ខនិរោធោតិ វុច្ចតិ។

៤៧. បញ្ចមេ វិសេសនស្ស បរនិបាតេន **"បរិសាកសដោ"**តិ វុត្តន្តិ អាហ **"កសដបរិសា"**តិអាទិ។ "កសដបរិសា"តិ ហិ វត្តព្ពេ "បរិសាកសដោ"តិ វុត្តំ។ **បរិសាមណ្ឌោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

៤៨. ឆដ្ឋេ **គម្ភីរាតិ** អគាធា ទុក្ខោគាឡ្ហា។ **បាឡិវសេនាតិ** ឥមិនា យោ ធម្មបដិសម្ភិទាយ វិសយោ គម្ភីរភាវោ, តមាហ។ ធម្មប្បដិវេធស្ស ហិ ទុក្ករភាវតោ ធម្មស្ស បាឡិយា ទុក្ខោគាឡ្ហតាយ គម្ភីរភាវោ។ "**បាឡិវសេន គម្ភីរា**"តិ វត្វា "**សល្លសុត្តសទិសា**"តិ វុត្តំ តស្ស "អនិមិត្តមនញ្ញាត"ន្តិអាទិនា (សុ. និ. ៥៧៩) បាឡិវសេន គម្ភីរតាយ លព្ភនតោ។ តថា ហិ តត្ថ តា គាថា ទុវិញ្ញេយ្យរូបា តិដ្ឋន្តិ។ ទុវិញ្ញេយ្យញ្ហិ ញាណេន ទុក្ខោគាឡ្ហន្តិ កត្វា "គម្ភីរ"ន្តិ វុច្ចតិ។ បុព្ពាបរមេត្ថ កាសញ្ចិ គាថានំ ទុវិញ្ញេយ្យតាយ ទុក្ខោគាឡ្ហមេវ, តស្មា តំ "បាឡិវសេន គម្ភីរា"តិ វុត្តំ។ ឥមិនាវ នយេន "**អត្ថវសេន គម្ភីរា**"តិ ឯត្ថាបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **មហាវេទល្លសុត្តស្ស** (ម. និ. ១.៤៤៩ អាទយោ) អត្ថវសេន គម្ភីរតា សុវិញ្ញេយ្យាវ។ លោកំ ឧត្តរតីតិ លោកុត្តរោ, នវវិធោ អប្បមាណធម្មោ។ សោ អត្ថភូតោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **លោកុត្តរា**។ តេនាហ "**លោកុត្តរអត្ថទីបកា**"តិ។

សត្តសុញ្ញំ ធម្មមត្តមេវាតិ សត្តេន អត្តនា សុញ្ញំ កេវលំ ធម្មមត្តមេវ។ **ឧគ្គហេតព្ពំ បរិយាបុណិតព្ពន្តិ** លិង្គវចនវិបល្លាសេន វុត្តន្តិ អាហ "**ឧគ្គហេតព្ពេ ច បរិយាបុណិតព្ពេ ចា**"តិ។ កវិនោ កម្មំ កវិតា។ យំ បនស្ស កម្មំ, តំ តេន កតន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ "**កវិតាតិ កវីហិ កតា**"តិ។ **ឥតរន្តិ** កាវេយ្យាតិ បទំ, កាព្យន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **កាព្យន្តិ** ច កវិនា វុត្តន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ "**តស្សេវ វេវចន**"ន្តិ។ **វិចិត្រអក្ខរាតិ** វិចិត្តាការក្ខរា វិញ្ញាបនីយា។ **សាសនតោ ពាហិរកាតិ** ន សាសនាវចរា។ **តេសំ សាវកេហីតិ** ពុទ្ធានំ សាវកាតិ អបញ្ញាតានំ យេសំ កេសញ្ចិ សាវកេហិ។ **ន ចេវ អញ្ញមញ្ញំ បដិបុច្ឆន្តីតិ** យេ វាចេន្តិ, យេ ច សុណន្តិ, តេ អញ្ញមញ្ញំ អត្ថាទីនិ នប្បដិបុច្ឆន្តិ, កេវលំ វាចនសវនមត្តេនេវ បរិតុដ្ឋា ហោន្តិ។ **ចារិកំ ន វិចរន្តីតិ** អសុកស្មិំ ឋានេ អត្ថាទីនិ ជានន្តា អត្ថីតិ បុច្ឆនត្ថាយ ចារិកំ ន គច្ឆន្តិ តាទិសស្ស បុគ្គលស្ស អភាវតោ តស្ស ច បុព្ពាបរវិរោធតោ។ **កថំ រោបេតព្ពន្តិ** កេន បការេន និក្ខិបិតព្ពំ។ អត្ថោ នាម សភាវតោ អនុសន្ធិតោ សម្ពន្ធតោ បុព្ពាបរតោ អាទិបរិយោសានតោ ច ញាតោ សម្មាញាតោ ហោតីតិ អាហ "**កោ អត្ថោ**"តិអាទិ។ **អនុត្តានីកតន្តិ** អក្ខរសន្និវេសាទិនា អនុត្តានីកតំ។ **កង្ខាយាតិ** សំសយស្ស។

៤៩. សត្តមេ កិលេសេហិ អាមសិតព្ពតោ អាមិសំ, ចត្តារោ បច្ចយា។ តទេវ គរុ គរុកាតព្ពំ ឯតេសំ, ន ធម្មោតិ **អាមិសគរូ**។ តេនាហ "**លោកុត្តរធម្មំ លាមកតោ គហេត្វា ឋិតបរិសា**"តិ។ ឧភតោ ភាគតោ វិមុត្តោតិ **ឧភតោភាគវិមុត្តោ។ ទ្វីហិ ភាគេហិ** ទ្វេ វារេ វិមុត្តោ។ **បញ្ញាយ វិមុត្តោតិ** សមថសន្និស្សយេន វិនា អគ្គមគ្គបញ្ញាយ វិមុត្តោ។ តេនាហ "**សុក្ខវិបស្សកខីណាសវោ**"តិ ។ **កាយេនាតិ** នាមកាយេន។ **ឈានផស្សំ ផុសិត្វាតិ** អដ្ឋសមាបត្តិសញ្ញិតំ ឈានផស្សំ អធិគមវសេន ផុសិត្វា។ បច្ឆា និរោធំ និព្ពានំ យថា អាលោចិតំ នាមកាយេន សច្ឆិករោតីតិ **កាយសក្ខី**។ ន តុ វិមុត្តោ ឯកច្ចានំ អាសវានំ អបរិក្ខីណត្តា។ **ទិដ្ឋន្តំ បត្តោតិ** ទិដ្ឋស្ស អន្តោ អនន្តរោ កាលោ ទិដ្ឋន្តោ, ទស្សនសង្ខាតស្ស សោតាបត្តិមគ្គញាណស្ស អនន្តរំ បត្តោតិ អត្ថោ។ បឋមផលតោ បដ្ឋាយ ហិ យាវ អគ្គមគ្គា ទិដ្ឋិប្បត្តោ។ តេនាហ "**ឥមេ ទ្វេបិ ឆសុ ឋានេសុ លព្ភន្តី**"តិ។

សទ្ទហន្តោ វិមុត្តោតិ ឯតេន សព្ពថា អវិមុត្តស្ស សទ្ធាមត្តេន វិមុត្តភាវទស្សនេន សទ្ធាវិមុត្តស្ស សេក្ខភាវមេវ វិភាវេតិ។ **សទ្ធាវិមុត្តោតិ** វា សទ្ធាយ អធិមុត្តោតិ អត្ថោ។ **ឆសុ ឋានេសូតិ** បឋមផលតោ បដ្ឋាយ ឆសុ ឋានេសុ។ **ធម្មំ អនុស្សរតីតិ** បឋមមគ្គបញ្ញាសង្ខាតំ ធម្មំ អនុស្សរតិ។ **សទ្ធំ អនុស្សរតីតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឧភោបិ ហេតេ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋាយេវ។ **ឥមំ កស្មា គណ្ហន្តីតិ** ឯវំ ឯកន្តបាសំសេសុ អរិយេសុ គយ្ហមានេសុ ឥមំ ឯកន្តនិន្ទិតំ លាមកំ ទុស្សីលំ កស្មា គណ្ហន្តិ។ សព្ពេសុ សព្ពតា សទិសេសុ លព្ភមានោបិ វិសេសោ ន បញ្ញាយតិ, វិសភាគេ បន សតិ ឯវំ បញ្ញាយតិ បដភាវេន វិយ ចិត្តបដស្សាតិ អាហ "**ឯកច្ចេសុ បនា**"តិអាទិ។ **គន្ថិតាតិ** អវពទ្ធា។ **មុច្ឆិតាតិ** មុច្ឆំ សម្មោហំ អាបន្នា។ **ឆន្ទរាគអបកឌ្ឍនាយាតិ** ឆន្ទរាគស្ស អបនយនត្ថំ។ **និស្សរណបញ្ញាយាតិ** តតោ និស្សរណាវហាយ បញ្ញាយ វិរហិតា។

បញ្ញាធុរេនាតិ វិបស្សនាភិនិវេសេន។ **អភិនិវិដ្ឋោតិ** វិបស្សនាមគ្គំ ឱតិណ្ណោ។ **តស្មិំ ខណេតិ** សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ។ **ធម្មានុសារី នាម** បញ្ញាសង្ខាតេន ធម្មេន អរិយមគ្គសោតស្ស អនុស្សរណតោ។ **កាយសក្ខី នាម** នាមកាយេន សច្ឆិកាតព្ពស្ស និព្ពានស្ស សច្ឆិករណតោ។ វិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទានំ វសេន **ទ្វិក្ខត្តុំ**។ អរូបជ្ឈានេហិ រូបកាយតោ, អគ្គមគ្គេន សេសកាយតោតិ **ទ្វីហិ ភាគេហិ** និស្សក្កវចនញ្ចេតំ។ ទិដ្ឋន្តំ បត្តោ, ទិដ្ឋត្តា វា បត្តោតិ **ទិដ្ឋិប្បត្តោ**។ តត្ថ **ទិដ្ឋន្តំ បត្តោតិ** ទស្សនសង្ខាតស្ស សោតាបត្តិមគ្គញាណស្ស អនន្តរំ បត្តោតិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋត្តាតិ** ចតុសច្ចទស្សនសង្ខាតាយ បញ្ញាយ និរោធស្ស ទិដ្ឋត្តា។ ឈានផស្សរហិតាយ សាតិសយាយ បញ្ញាយ ឯវ វិមុត្តោតិ **បញ្ញាវិមុត្តោ**។ សេសំ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

៥០. អដ្ឋមេ ន សមាតិ **វិសមា**។ កាយកម្មាទីនំ វិសមត្តា តតោ ឯវ តត្ថ បក្ខលនំ សុលភន្តិ អាហ "**សបក្ខលនដ្ឋេនា**"តិ។ **និប្បក្ខលនដ្ឋេនាតិ** បក្ខលនាភាវេន។ **ឧទ្ធម្មានីតិ** ធម្មតោ អបេតានិ។ **ឧព្ពិនយានីតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

៥១. នវមេ **អធម្មិកា**តិ អធម្មេ និយុត្តា។ តេនាហ “**និទ្ធម្មា**”តិ, ធម្មរហិតាតិ អត្ថោ។

៥២. ទសមេ **គណ្ហន្តី**តិ បវត្តេន្តិ។ **ន ចេវ អញ្ញមញ្ញំ សញ្ញាបេន្តី**តិ មូលតោ បដ្ឋាយ តំ អធិករណំ យថា រូបសម្មតិ, ឯវំ អញ្ញមញ្ញំ ឥតរីតរេ ន សម្មា ជានាបេន្តិ។ សញ្ញាបនត្ថំ សន្និបាតេ សតិ តត្ថ យុត្តបត្តករណេន សញ្ញត្តិយា ភវិតព្ពំ, តេ បន សញ្ញាបនត្ថំ ន សន្និបតន្តិ។ **ន បេក្ខាបេន្តី**តិ តំ អធិករណំ មូលតោ បដ្ឋាយ អញ្ញមញ្ញំ ន បេក្ខាបេន្តិ។ អសញ្ញត្តិយេវ អត្តនា គហិតបក្ខស្ស ពលំ ឯតេសន្តិ **អសញ្ញត្តិពលា។ ន តថា មន្តេន្តី**តិ សន្និដ្ឋិបរាមាសិអាធានគ្គាហិទុប្បដិនិស្សគ្គិភាវេន តថា ន មន្តេន្តិ។ តេនាហ “**ថាមសា**”តិអាទិ។ **ឧត្តានត្ថោយេវ** កណ្ហបក្ខេ វុត្តប្បដិបក្ខេន គហេតព្ពត្តា។

បរិសវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

២. ទុតិយបណ្ណាសកំ

(៦) ១. បុគ្គលវគ្គវណ្ណនា

៥៣. ទុតិយបណ្ណាសកស្ស បឋមេ ហិតគ្គហណេន មេត្តា វុត្តា ហោតិ, ន ករុណា, អនុកម្បាគហណេន បន ករុណាតិ **ចក្កវត្តិនា សទ្ធឹ គហិតត្តា “លោកានុកម្បាយា”តិ ន វុត្តំ**។ និប្បរិយាយតោ លោកានុកម្បា នាម សម្មាសម្ពុទ្ធាធីនាតិ។ **ទ្វេ**តិ មនុស្សទេវសម្បត្តិវសេន ទ្វេ សម្បត្តិយោ។ តា ទ្វេ, និព្ពានសម្បត្តិ ចាតិ **តិស្សោ**។

៥៤. ទុតិយេ ពហុសោ លោកេ ន ចិណ្ណា ន បវត្តា មនុស្សាតិ **អាចិណ្ណមនុស្សា**។ កទាចិទេវ ហិ នេសំ លោកេ និព្ពត្តិ អភូតបុព្ពា ភូតាតិ **អព្ភុតមនុស្សា**។

៥៥. តតិយេ **ទសសុ ចក្កវាឡសហស្សេសុ អនុតាបំ ករោតិ** តស្ស ឯកពុទ្ធខេត្តភាវតោ។

៥៦. ចតុត្ថេ **ថូបស្ស យុត្តា**តិ ធាតុយោ បក្ខិបិត្វា ថូបករណស្ស យុត្តា។

៥៧. បញ្ចមេ **អត្តនោ អានុភាវេនា**តិ សយម្ភុញាណេន។ **ពុទ្ធា**តិ ពុទ្ធវន្តោ។

៥៨. ឆដ្ឋេ **បហីនត្តា ន ភាយតី**តិ អត្តសិនេហាភាវតោ ន ភាយតិ។ សក្កាយទិដ្ឋិគ្គហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ, អត្តសិនេហស្ស បដិឃស្ស តទេកដ្ឋសម្មោហស្ស ច វសេន ភាយនំ ហោតីតិ តេសម្បិ បហីនត្តា ន ភាយតិ, អញ្ញថា សោតាបន្នាទីនំ អភយេន ភវិតព្ពំ សិយា។ **សក្កាយទិដ្ឋិយា ពលវត្តា**តិ ឯត្ថ អហំការសម្មោហនតាទីនម្បិ ពលវត្តាតិ វត្តព្ពំ។

៥៩. សត្តមេ **អស្សាជានីយោ**តិ លិខន្តិ, **ឧសភាជានីយោ**តិ បន បាឋោតិ។

៦១. នវមេ **តត្ថា**តិ អន្តរាបណេ។ **ឯកោ**តិ ទ្វីសុ កិន្នរេសុ ឯកោ។ អម្ពិលិកាផលញ្ច អទ្ទសាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **អម្ពិលិកាផល**ន្តិ តិន្តិណីផលន្តិ វទន្តិ, ចតុរម្ពិលន្តិ អបរេ។ **ទ្វេ អត្ថេ**តិ បាឡិយំ វុត្តេ ទ្វេ អត្ថេ។

៦២. ទសមេ យថាអារទ្ធេ កិច្ចេ វត្តមានេ អន្តរា ឯវ បដិគមនំ បដិវានំ, នត្ថិ ឯតស្ស បដិវានន្តិ **អប្បដិវានោ**។ តត្ថ អសំកោចប្បត្តោ។ តេនាហ **“អនុក្កណ្ឋិតោ”**តិអាទិ។

៦៣. ឯកាទសមេ **សន្និវាស**ន្តិ សហវាសំ។ យថា អសប្បុរិសា សហ វសន្តា អញ្ញមញ្ញំ អគារវេន អនាទរិយំ ករោន្តិ, តប្បដិក្ខេបេន សប្បុរិសានំ សគារវប្បដិបត្តិទស្សនបរមិទំ សុត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។

៦៤. ទ្វាទសមេ **ទ្វីសុបិ បក្ខេសូ**តិ វិវាទាបន្នានំ ភិក្ខូនំ ទ្វីសុបិ បក្ខេសុ។ **សំសរមានា**តិ បវត្តមានា។ **ទិដ្ឋិបឡាសោ**តិ ទិដ្ឋិសន្និស្សយោ បឡាសោ យុគគ្គាហោ។ **អាឃាតេន្តោ**តិ អាហនន្តោ ពាធេន្តោ។ **អនភិរាធនវសេនា**តិ យស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស តទញ្ញេសញ្ច អត្ថស្ស អនភិរាធនវសេន។ **សព្ពម្បេត**ន្តិ វចីសំសារោតិ សព្ពម្បេតំ។ អត្តនោ ចិត្តេ បរិសាយ ច ចិត្តេតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។

បុគ្គលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៧) ២. សុខវគ្គវណ្ណនា

៦៥. ទុតិយស្ស បឋមេ **សព្ពកាមនិប្ផត្តិមូលកំ សុខ**ន្តិ អនវសេសឧបភោគបរិភោគវត្ថុនិប្ផត្តិហេតុកំ កាមសុខំ។ **បព្ពជ្ជាមូលកំ សុខ**ន្តិ បព្ពជ្ជាហេតុកំ បវិវេកសុខំ។

៦៦. ទុតិយេ **កាមេ**តិ បញ្ច កាមគុណេ, សព្ពេបិ វា តេភូមកេ ធម្មេ។ វុត្តញ្ហេតំ “សព្ពេបិ តេភូមកា ធម្មា កមនីយដ្ឋេន កាមា”តិ (មហានិ. ១)។ **នេក្ខម្មំ វុច្ចតិ បព្ពជ្ជា** ឃរពន្ធនតោ និក្ខន្តត្តា។ និព្ពានមេវ វា –

“បព្ពជ្ជា បឋមំ ឈានំ, និព្ពានញ្ច វិបស្សនា;
សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា, នេក្ខម្មន្តិ បវុច្ចរេ”តិ។ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ១០៩) –

ហិ វុត្តំ។

៦៧. តតិយេ ឧបធី វុច្ចន្តិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា, តន្និស្សិតំ សុខំ **ឧបធិសុខំ**។ តប្បដិបក្ខតោ **និរុបធិសុខំ លោកុត្តរសុខំ**។

៦៨. ចតុត្ថេ វដ្ដបរិយាបន្នំ សុខំ **វដ្ដសុខំ**។ និព្ពានារម្មណំ សុខំ **វិវដ្ដសុខំ**។

៦៩. បញ្ចមេ **សំកិលេស**ន្តិ សំកិលិដ្ឋំ។ តេនាហ **“វដ្តគាមិសុខ”**ន្តិ។ **វិវដ្តសុខ**ន្តិ មគ្គផលសហគតំ សុខំ។

៧០. ឆដ្ឋេ អរិយានមេវ សុខំ **អរិយសុខំ**, អរិយញ្ច តំ សុខញ្ចាតិបិ **អរិយសុខំ**។ អនរិយានមេវ សុខំ **អនរិយសុខំ**។ អនរិយញ្ច តំ សុខញ្ចាតិបិ **អនរិយសុខំ**។

៧១. សត្តមេ **ត**ន្តិ ចេតសិកសុខំ។

៧២. អដ្ឋមេ សហ បីតិយា វត្តតីតិ **សប្បីតិកំ**, បីតិសហគតំ សុខំ។ សភាវតោ វិរាគតោ ច នត្ថិ ឯតស្ស បីតីតិ **និប្បីតិកំ សុខំ**។ អដ្ឋកថាយំ បនេត្ថ ឈានសុខមេវ ឧទ្ធដំ, តថា ច “លោកិយសប្បីតិកសុខតោ លោកិយនិប្បីតិកសុខំ អគ្គ”ន្តិ វុត្តំ។ លោកិយនិប្បីតិកម្បិ ហិ អគ្គំ លព្ភតេវាតិ ភូមន្តរំ ភិន្ទិត្វា អគ្គភាវោ វេទិតព្ពោ។

៧៣. នវមេ សាតសភាវមេវ សុខំ **សាតសុខំ**, ន ឧបេក្ខាសុខំ វិយ អសាតសភាវំ។ កាមញ្ចេត្ថ កាយវិញ្ញាណសហគតម្បិ សាតសុខមេវ, អដ្ឋកថាយំ បន “តីសុ ឈានេសុ សុខ”ន្តេវ វុត្តំ។

៧៤. ទសមេ សមាធិសម្បយុត្តំ សុខំ **សមាធិសុខំ**។ ន សមាធិសម្បយុត្តំ សុខំ **អសមាធិសុខំ**។

៧៥. ឯកាទសមេ សុត្តន្តកថា ឯសាតិ **“សប្បីតិកំ ឈានទ្វយ”**ន្តិ វុត្តំ។

៧៧. តេរសមេ រូបជ្ឈានំ រូបំ ឧត្តរបទលោបេន, តំ អារម្មណំ ឯតស្សាតិ **រូបារម្មណំ**។ ចតុត្ថជ្ឈានគ្គហណំ បន យទស្ស បដិយោគី, តេន សមានយោគក្ខមទស្សនបរំ។ **យំ កិញ្ចិ រូប**ន្តិ យំ កិញ្ចិ រុប្បនលក្ខណំ រូបំ។ តប្បដិក្ខេបេន **អរូបំ** វេទិតព្ពំ។

សុខវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៨) ៣. សនិមិត្តវគ្គវណ្ណនា

៧៨-៧៩. តតិយស្ស បឋមេ និមីយតិ ឯត្ថ ផលំ អវសេសបច្ចយេហិ បក្ខិបីយតិ វិយាតិ **និមិត្តំ**, ការណន្តិ អាហ “**សនិមិត្តាតិ សការណា**”តិ។ **ទុតិយាទីសូ**តិ ទុតិយសុត្តាទីសុ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា និទានាទិបទានម្បិ ការណបរិយាយមេវ ទីបេតិ។ និទទាតិ ផលន្តិ **និទានំ**, ហិនោតិ ផលំ បតិដ្ឋាតិ ឯតេនាតិ **ហេតុ**, សង្ខរោតិ ផលន្តិ **សង្ខារោ**, បដិច្ច ឯតស្មា ផលំ ឯតីតិ **បច្ចយោ**, រុប្បតិ និរុប្បតិ ផលំ ឯត្ថាតិ **រូប**ន្តិ ឯវំ និទានាទិបទានម្បិ ហេតុបរិយាយតា វេទិតព្ពា។

៨៤. សត្តមេ **បច្ចយភូតាយា**តិ សហជាតាទិបច្ចយភូតាយ។

៨៧. ទសមេ សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតោតិ សង្ខតោ, សង្ខតោ ធម្មោ អារម្មណំ ឯតេសន្តិ **សង្ខតារម្មណា។ មគ្គក្ខណេ ន ហោន្តិ នាម** បហីយន្តីតិ កត្វា។ **នាហេសុ**ន្តិ ឯត្ថ “វុច្ចន្តី”តិ អជ្ឈាហរិតព្ពំ។ **យាវ អរហត្តា ទេសនា ទេសិតា** តំតំសុត្តបរិយោសានេ “ន ហោន្តី”តិ វុត្តត្តា។

សនិមិត្តវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៩) ៤. ធម្មវគ្គវណ្ណនា

៨៨. ចតុត្ថស្ស បឋមេ **ផលសមាធី**តិ ចតូសុបិ អរិយផលេសុ សមាធិ។ តថា **ផលបញ្ញា** វេទិតព្ពា។

៨៩. ទុតិយេ សម្បយុត្តធម្មេ បរិគ្គណ្ហាតីតិ **បគ្គាហោ**។ ន វិក្ខិបតីតិ **អវិក្ខេបោ**។

៩០. តតិយេ នមនដ្ឋេន **នាមំ**។ រុប្បនដ្ឋេន **រូបំ**។ សម្មសនចារស្ស អធិប្បេតត្តា “**ចត្តារោ អរូបក្ខន្ធា**”ត្វេវ វុត្តំ។ តេនាហ “**ធម្ម-កោដ្ឋាសបរិច្ឆេទញាណំ នាម កថិត**”ន្តិ។

៩១. ចតុត្ថេ វិជាននដ្ឋេន **វិជ្ជា**។ វិមុច្ចនដ្ឋេន **វិមុត្តិ**។

៩២. បញ្ចមេ ភវោ នាម សស្សតំ សទា ភាវតោ, សស្សតវសេន ឧប្បជ្ជនទិដ្ឋិ **ភវទិដ្ឋិ**។ វិភវោ នាម ឧច្ឆេទោ វិនាសនដ្ឋេន, វិភវវសេន ឧប្បជ្ជនទិដ្ឋិ **វិភវទិដ្ឋិ។ ឧត្តានត្ថានេវ** ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា។

៩៥. អដ្ឋមេ ទុក្ខំ វចោ ឯតស្មិំ វិប្បដិកូលគាហិម្ហិ វិបច្ចនីកសាតេ អនាទរេ បុគ្គលេតិ ទុព្ពចោ, តស្ស កម្មំ ទោវចស្សំ, តស្ស ទុព្ពចស្ស បុគ្គលស្ស អនាទរិយវសេន បវត្តា ចេតនា។ តស្ស ភាវោ **ទោវចស្សតា។ តស្ស ភាវោ**តិ ច តស្ស យថាវុត្តស្ស ទោវចស្សស្ស អត្ថិភាវោ, អត្ថតោ ទោវចស្សមេវ។ វិត្ថារតោ បនេសា “តត្ថ កតមា ទោវចស្សតា? សហធម្មិកេ វុច្ចមានេ ទោវចស្សាយ”ន្តិ **អភិធម្មេ** អាគតា។ សា អត្ថតោ សង្ខារក្ខន្ធោ ហោតិ។ ចតុន្នំ វា ខន្ធានំ ឯតេនាការេន បវត្តានំ ឯតំ អធិវចនន្តិ វទន្តិ។

បាបយោគតោ បាបា អស្សទ្ធាទយោ បុគ្គលា ឯតស្ស មិត្តាតិ បាបមិត្តោ, តស្ស ភាវោ **បាបមិត្តតា**។ វិត្ថារតោ បនេសា “តត្ថ កតមា បាបមិត្តតា? យេ តេ បុគ្គលា អស្សទ្ធា ទុស្សីលា អប្បស្សុតា មច្ឆរិនោ ទុប្បញ្ញា។ យា តេសំ សេវនា និសេវនា សំសេវនា ភជនា សម្ភជនា ភត្តិ សម្ភត្តិ តំសម្បវង្កតា”តិ (ធ. ស. ១៣៣៣) ឯវំ អាគតា។ សាបិ អត្ថតោ ទោវចស្សតា វិយ ទដ្ឋព្ពា។ យាយ ហិ ចេតនាយ បុគ្គលោ បាបសម្បវង្កោ នាម ហោតិ, សា ចេតនា ចត្តារោបិ វា អរូបិនោ ខន្ធា តទាការប្បវត្តា **បាបមិត្តតា**។

៩៦. នវមេ សុខំ វចោ ឯតស្មិំ បទក្ខិណគាហិម្ហិ អនុលោមសាតេ សាទរេ បុគ្គលេតិ **សុព្ពចោ**តិអាទិនា, កល្យាណា សទ្ធាទយោ បុគ្គលា ឯតស្ស មិត្តាតិ **កល្យាណមិត្តោ**តិអាទិនា វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៩៧. ទសមេ បឋវីធាតុអាទយោ សុខធាតុកាមធាតុអាទយោ ច ឯតាស្វេវ អន្តោគធាតិ ឯតាសុ កោសល្លេ ទស្សិតេ តាសុបិ កោសល្លំ ទស្សិតមេវ ហោតីតិ “**អដ្ឋារស ធាតុយោ**”តិ វុត្តំ។ **ធាតូតិ ជានន**ន្តិ ឥមិនា អដ្ឋារសន្នំ ធាតូនំ សភាវបរិច្ឆេទិកា សវនធារណសម្មសនប្បដិវេធបញ្ញា វុត្តា។ តត្ថ ធាតូនំ សវនធារណបញ្ញា សុតមយា, ឥតរា ភាវនាមយា។ តត្ថាបិ សម្មសនបញ្ញា លោកិយា ។ វិបស្សនា ហិ សា, ឥតរា លោកុត្តរា។ លក្ខណាទិវសេន អនិច្ចាទិវសេន ច មនសិករណំ មនសិការោ, តត្ថ កោសល្លំ **មនសិការកុសលតា**។ អដ្ឋារសន្នំយេវ ធាតូនំ សម្មសនប្បដិវេធបច្ចវេក្ខណបញ្ញា មនសិការកុសលតា, សា អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេន តិធា ភិន្នា។ តថា ហិ សម្មសនបញ្ញា តស្សា អាទិ, បដិវេធបញ្ញា មជ្ឈេ, បច្ចវេក្ខណបញ្ញា បរិយោសានំ។

៩៨. ឯកាទសមេ អាបត្តិយោវ អាបត្តិក្ខន្ធា។ តា បន អន្តរាបត្តីនំ អគ្គហណេន បញ្ច, តាសំ គហណេន សត្ត ហោន្តីតិ អាហ “**បញ្ចន្នញ្ច សត្តន្នញ្ច អាបត្តិក្ខន្ធាន**”ន្តិ។ **ជានន**ន្តិ “ឥមា អាបត្តិយោ, ឯត្តកា អាបត្តិយោ, ឯវញ្ច តាសំ អាបជ្ជនំ ហោតី”តិ ជាននំ។ ឯវំ តិប្បការេន ជាននបញ្ញា ហិ អាបត្តិកុសលតា នាម។ អាបត្តិតោ វុដ្ឋាបនប្បយោគតាយ កម្មភូតា វាចា កម្មវាចា, តថាភូតា អនុស្សាវនវាចា។ “ឥមាយ កម្មវាចាយ ឥតោ អាបត្តិតោ វុដ្ឋានំ ហោតិ, ហោន្តញ្ច បឋមេ, តតិយេ វា អនុស្សាវនេ យ្យ-ការំ បត្តេ, ‘សំវរិស្សាមី’តិ វា បទេ បរិយោសិតេ ហោតី”តិ ឯវំ តំ តំ អាបត្តីហិ វុដ្ឋានបរិច្ឆេទជាននបញ្ញា **អាបត្តិវុដ្ឋានកុសលតា។ វុដ្ឋាន**ន្តិ ច យថាបន្នាយ អាបត្តិយា យថា តថា អនន្តរាយតាបាទនំ។ ឯវំ វុដ្ឋានគ្គហណេនេវ ទេសនាយបិ សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។

ធម្មវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១០) ៥. ពាលវគ្គវណ្ណនា

៩៩. បញ្ចមស្ស បឋមេ **អនាគតំ ភារំ វហតីតិ** អត្តនោ អសម្បត្តំ ភារំ វហតិ។ អថេរោវ សមានោ ថេរេហិ វហិតព្ពំ ពីជនគ្គាហធម្មជ្ឈេសនាទិភារំ វហតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អដ្ឋកថាយំ** (មហាវ. អដ្ឋ. ១៥៩-១៦០) បន យស្មា សម្មជ្ជនាទិនវវិធំ បុព្ពកិច្ចំ អាណត្តោនេវ កាតព្ពំ, បាតិមោក្ខញ្ច អាណត្តោនេវ ឧទ្ទិសិតព្ពំ, តស្មា តំ សព្ពំ វិនា អាណត្តិយា ករោន្តោ អនាគតំ ភារំ វហតិ នាមាតិ ទស្សេតុំ **“សម្មជ្ជនី បទីបោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ យញ្ហិ “អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, ឧបោសថាគារំ សម្មជ្ជិតុ”ន្តិអាទិនា នយេន **បាឡិយំ** អាគតំ។ អដ្ឋកថាសុ ច –

> “សម្មជ្ជនី បទីបោ ច, ឧទកំ អាសនេន ច;
> ឧបោសថស្ស ឯតានិ, ‘បុព្ពករណ’ន្តិ វុច្ចតិ។
>
> “ឆន្ទបារិសុទ្ធិឧតុក្ខានំ, ភិក្ខុគណនា ច ឱវាទោ;
> ឧបោសថស្ស ឯតានិ, ‘បុព្ពកិច្ច’ន្តិ វុច្ចតី”តិ។ (មហាវ. អដ្ឋ ១៦៨) –

ឯវំ ទ្វីហិ នាមេហិ នវវិធំ បុព្ពកិច្ចំ ទស្សិតំ, តំ អកត្វា ឧបោសថំ កាតុំ ន វដ្ដតិ។ តស្មា “អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, ថេរេន ភិក្ខុនា នវំ ភិក្ខុំ អាណាបេតុ”ន្តិ វចនតោ ថេរេន អាណត្តេន អគិលានេន ភិក្ខុនា ឧបោសថាគារំ សម្មជ្ជិតព្ពំ, បានីយំ បរិភោជនីយំ ឧបដ្ឋបេតព្ពំ, អាសនំ បញ្ញាបេតព្ពំ, បទីបោ កាតព្ពោ, អករោន្តោ ទុក្កដំ អាបជ្ជតិ។

ថេរេនបិ បតិរូបំ ញត្វា អាណាបេតព្ពំ, អាណាបេន្តេនបិ យំ កិញ្ចិ កម្មំ ករោន្តោ វា សទា កាលមេវ ឯកោ វា ភារនិត្ថរណកោ វា សរភាណកធម្មកថិកាទីសុ វា អញ្ញតរោ ន ឧបោសថាគារសម្មជ្ជនត្ថំ អាណាបេតព្ពោ, អវសេសា បន វារេន អាណាបេតព្ពា។ សចេ អាណត្តោ សម្មជ្ជនី តាវកាលិកម្បិ ន លភតិ, សាខាភង្គំ កប្បិយំ ការេត្វា សម្មជ្ជិតព្ពំ, តម្បិ អលភន្តស្ស លទ្ធកប្បិយំ ហោតិ។ បទីបករណេបិ វុត្តនយេនេវ អាណាបេតព្ពោ, អាណាបេន្តេន ច “អមុកស្មិំ នាម ឱកាសេ តេលំ វា កបល្លិកា វា អត្ថិ, តំ គហេត្វា ករោហី”តិ វត្តព្ពោ។ សចេ តេលាទីនិ នត្ថិ, បរិយេសិតព្ពានិ។ បរិយេសិត្វា អលភន្តស្ស លទ្ធកប្បិយំ ហោតិ។ អបិ ច កបាលេ អគ្គិ ជាលេតព្ពោ។ អាសនបញ្ញាបនាណត្តិយម្បិ វុត្តនយេនេវ អាណាបេតព្ពោ, អាណត្តេន ច សចេ ឧបោសថាគារេ អាសនានិ នត្ថិ, សង្ឃិកាវាសតោ អាហរិត្វា បញ្ញាបេត្វា បុន អាហរិតព្ពានិ, អាសនេសុ អសតិ កដសារកេបិ តដ្ដិកាយោបិ បញ្ញាបេតុំ វដ្ដតិ, តាសុបិ អសតិ សាខាភង្គានិ កប្បិយំ ការេត្វា បញ្ញាបេតព្ពានិ។ កប្បិយការកំ អលភន្តស្ស លទ្ធកប្បិយំ ហោតិ។

ឆន្ទបារិសុទ្ធីតិ ឯត្ថ ឧបោសថករណត្ថំ សន្និបតិតេ សង្ឃេ ពហិ ឧបោសថំ កត្វា អាគតេន សន្និបាតដ្ឋានំ គន្ត្វា កាយសាមគ្គី អទេន្តេន ឆន្ទោ ទាតព្ពោ។ យោបិ គិលានោ វា កិច្ចប្បសុតោ វា, តេន បារិសុទ្ធី ទេន្តេន ឆន្ទោ ទាតព្ពោ។ កថំ ទាតព្ពោ? ឯកស្ស ភិក្ខុនោ សន្តិកេ “ឆន្ទំ ទម្មិ, ឆន្ទំ មេ ហរ, ឆន្ទំ មេ អារោចេហី”តិ អយមត្ថោ កាយេន វា វាចាយ វា ឧភយេន វា វិញ្ញាបេតព្ពោ។ ឯវំ ទិន្នោ ហោតិ ឆន្ទោ។ អកតូបោសថេន បន គិលានេន វា កិច្ចប្បសុតេន វា បារិសុទ្ធិ ទាតព្ពា។ កថំ ទាតព្ពា? ឯកស្ស ភិក្ខុនោ សន្តិកេ “បារិសុទ្ធី ទម្មិ, បារិសុទ្ធី មេ ហរ, បារិសុទ្ធី មេ អារោចេហី”តិ អយមត្ថោ កាយេន វា វាចាយ វា ឧភយេន វា វិញ្ញាបេតព្ពោ។ ឯវំ ទិន្នា ហោតិ បារិសុទ្ធិ។ តំ បន ទេន្តេន ឆន្ទោបិ ទាតព្ពោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, តទហុបោសថេ បារិសុទ្ធី ទេន្តេន ឆន្ទម្បិ ទាតុំ, សន្តិ សង្ឃស្ស ករណីយ”ន្តិ។ តត្ថ បារិសុទ្ធិទានំ សង្ឃស្សបិ អត្តនោបិ ឧបោសថករណំ សម្បាទេតិ, ន អវសេសំ សង្ឃកិច្ចំ។ ឆន្ទទានំ សង្ឃស្សេវ ឧបោសថករណញ្ច សេសកិច្ចញ្ច សម្បាទេតិ, អត្តនោ បន ឧបោសថោ អកតោយេវ ហោតិ, តស្មា បារិសុទ្ធី ទេន្តេន ឆន្ទោបិ ទាតព្ពោ។

ឧតុក្ខានន្តិ “ហេមន្តាទីនំ ឧតូនំ ឯត្តកំ អតិក្កន្តំ, ឯត្តកំ អវសិដ្ឋ”ន្តិ ឯវំ ឧតូនំ អាចិក្ខនំ។ **ភិក្ខុគណនា**តិ “ឯត្តកា ភិក្ខូ ឧបោសថគ្គេ សន្និបតិតា”តិ ភិក្ខូនំ គណនា។ ឥទម្បិ ឧភយំ កត្វាវ ឧបោសថោ កាតព្ពោ។ **ឱវាទោ**តិ ភិក្ខុនោវាទោ។ ន ហិ ភិក្ខុនីហិ យាចិតំ ឱវាទំ អនារោចេត្វា ឧបោសថំ កាតុំ វដ្ដតិ។ ភិក្ខុនិយោ ហិ “ស្វេ ឧបោសថោ”តិ អាគន្ត្វា “អយំ ឧបោសថោ ចាតុទ្ទសោ, បន្នរសោ”តិ បុច្ឆិត្វា បុន ឧបោសថទិវសេ អាគន្ត្វា “ភិក្ខុនិសង្ឃោ, អយ្យ, ភិក្ខុសង្ឃស្ស បាទេ វន្ទតិ, ឱវាទូបសង្កមនញ្ច យាចតិ, លភតុ កិរ, អយ្យ, ភិក្ខុនិសង្ឃោ ឱវាទូបសង្កមន”ន្តិ ឯវំ ឱវាទំ យាចន្តិ។ តំ ឋបេត្វា ពាលគិលានគមិយេ អញ្ញោ សចេបិ អារញ្ញកោ ហោតិ, អប្បដិគ្គហេតុំ ន លភតិ, តស្មា យេន សោ បដិគ្គហិតោ, តេន ភិក្ខុនា ឧបោសថគ្គេ បាតិ

មោក្ខុទ្ទេសកោ ភិក្ខុ ឯវំ វត្តព្ពោ “ភិក្ខុនិសង្ឃោ, ភន្តេ, ភិក្ខុសង្ឃស្ស បាទេ វន្ទតិ, ឱវាទូបសង្កមនញ្ច យាចតិ, លភតុ កិរ, ភន្តេ, ភិក្ខុនិសង្ឃោ ឱវាទូបសង្កមន”ន្តិ។

បាតិមោក្ខុទ្ទេសកេន វត្តព្ពំ – “អត្ថិ កោចិ ភិក្ខុ ភិក្ខុនោវាទកោ សម្មតោ”តិ។ សចេ ហោតិ កោចិ ភិក្ខុ ភិក្ខុនោវាទកោ សម្មតោ, តតោ តេន សោ វត្តព្ពោ – “ឥត្ថន្នាមកោ ភិក្ខុ ភិក្ខុនោវាទកោ សម្មតោ, តំ ភិក្ខុនិសង្ឃោ ឧបសង្កមតូ”តិ។ សចេ នត្ថិ, តតោ តេន បុច្ឆិតព្ពំ – “កោ អាយស្មា ឧស្សហតិ ភិក្ខុនិយោ ឱវទិតុ”ន្តិ។ សចេ កោចិ ឧស្សហតិ, សោបិ ច អដ្ឋហិ អង្គេហិ សមន្នាគតោ, តំ តត្ថេវ សម្មន្និត្វា ឱវាទប្បដិគ្គាហកោ វត្តព្ពោ – “ឥត្ថន្នាមោ ភិក្ខុ ភិក្ខុនោវាទកោ សម្មតោ, តំ ភិក្ខុនិសង្ឃោ ឧបសង្កមតូ”តិ។ សចេ បន ន កោចិ ឧស្សហតិ, បាតិមោក្ខុទ្ទេសកេន វត្តព្ពំ – “នត្ថិ កោចិ ភិក្ខុ ភិក្ខុនោវាទកោ សម្មតោ, បាសាទិកេន ភិក្ខុនិសង្ឃោ សម្បាទេតូ”តិ។ ឯត្តាវតា ហិ សិក្ខត្តយសង្គហិតំ សកលំ សាសនំ អារោចិតំ ហោតិ។ តេន ភិក្ខុនា “សាធូ”តិ សម្បដិច្ឆិត្វា បាដិបទេ ភិក្ខុនីនំ អារោចេតព្ពំ។ បាតិមោក្ខម្បិ “ន, ភិក្ខវេ, អនជ្ឈិដ្ឋេន បាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសិតព្ពំ, យោ ឧទ្ទិសេយ្យ, អាបត្តិ ទុក្កដស្សា”តិ វចនតោ អនាណត្តេន ន ឧទ្ទិសិតព្ពំ។ “ថេរាធេយ្យំ បាតិមោក្ខ”ន្តិ ហិ វចនតោ សង្ឃត្ថេរោ វា បាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសេយ្យ , “អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, យោ តត្ថ ភិក្ខុ ព្យត្តោ បដិពលោ, តស្សាធេយ្យំ បាតិមោក្ខ”ន្តិ វចនតោ នវកតរោ វា ថេរេន អាណត្តោ។ ទុតិយាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

១០៩. ឯកាទសមេ **ន កុក្កុច្ចាយិតព្ពំ កុក្កុច្ចាយតីតិ** ន កុក្កុច្ចាយិតុំ យុត្តកំ កុក្កុច្ចាយតិ។ សូករមំសំ លភិត្វា “អច្ឆមំស”ន្តិ កុក្កុច្ចាយតិ, “សូករមំស”ន្តិ ជានន្តោបិ “អច្ឆមំស”ន្តិ កុក្កុច្ចាយតិ, ន បរិភុញ្ជតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ មិគមំសំ “ទីបិមំស”ន្តិ, កាលេ សន្តេយេវ “កាលោ នត្ថី”តិ, អប្បវារេត្វា “បវារិតោម្ហី”តិ, បត្តេ រជស្មិំ អបតិតេយេវ “បតិត”ន្តិ, អត្តានំ ឧទ្ទិស្ស មច្ឆមំសេ អកតេយេវ “មំ ឧទ្ទិស្ស កត”ន្តិ កុក្កុច្ចាយតិ។ **កុក្កុច្ចាយិតព្ពំ ន កុក្កុច្ចាយតីតិ** កុក្កុច្ចាយិតុំ យុត្តំ ន កុក្កុច្ចាយតិ។ អច្ឆមំសំ លភិត្វា “សូករមំស”ន្តិ ន កុក្កុច្ចាយតិ, “អច្ឆមំស”ន្តិ ជានន្តោបិ “សូករមំស”ន្តិ ន កុក្កុច្ចាយតិ, មទ្ទិត្វា វីតិក្កមតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ ទីបិមំសំ មិគមំសន្តិ...បេ.... អត្តានំ ឧទ្ទិស្ស មច្ឆមំសេ កតេ “មំ ឧទ្ទិស្ស កត”ន្តិ ន កុក្កុច្ចាយតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អដ្ឋកថាយំ បន “ន កុក្កុច្ចាយិតព្ពន្តិ សង្ឃភោគស្ស អបដ្ឋបនំ អវិចារណំ ន កុក្កុច្ចាយិតព្ពំ នាម, តំ កុក្កុច្ចាយតិ។ កុក្កុច្ចាយិតព្ពន្តិ តស្សេវ បដ្ឋបនំ វិចារណំ, តំ ន កុក្កុច្ចាយតី”តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ។ តត្ថ **សង្ឃភោគស្សាតិ** សង្ឃស្ស ចតុបច្ចយបរិភោគត្ថាយ ទិន្នខេត្តវត្ថុតឡាកាទិកស្ស, តតោ ឧប្បន្នធញ្ញហិរញ្ញាទិកស្ស ច សង្ឃស្ស ភោគស្ស។ **អបដ្ឋបនន្តិ** អសំវិទហនំ។ តេនាហ “**អវិចារណ**”ន្តិ។ **តស្សេវាតិ** យថាវុត្តស្សេវ សង្ឃភោគស្ស។

ពាលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

៣. តតិយបណ្ណាសកំ

(១១) ១. អាសាទុប្បជហវគ្គវណ្ណនា

១១៩. តតិយបណ្ណាសកស្ស បឋមេ ទុក្ខេន បជហិតព្ពាតិ **ទុប្បជហា។ ទុច្ចជា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ទ្វិន្នំ អាសានំ ទុច្ចជភាវោ កថំ ជានិតព្ពោតិ បឋមំ តាវ លាភាសាយ ទុច្ចជភាវំ វិភាវេតិ “**លាភាសាយា**”តិអាទិនា។ **ឧភតោព្យូឡ្ហ**ន្តិ យុទ្ធត្ថាយ ឧភតោ សន្និបតិតំ។ **បក្ខន្ទន្តី**តិ អនុប្បវិសន្តិ។ **ជីវិតាសាយ ទុប្បជហត្តា**តិអាទិនា ជីវិតាសាយ ទុច្ចជភាវំ វិភាវេតិ។

១២០. ទុតិយេ **ទុល្លភា**តិ ន សុលភា។ **ឥណំ ទេមីតិ សញ្ញំ ករោតី**តិ ឯវំ សញ្ញំ ករោន្តោ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច “បុព្ពការីតិ បឋមំ ឧបការស្ស ការកោ។ កតញ្ញូ កតវេទីតិ តេន កតំ ញត្វា បច្ឆា ការកោ។ តេសុ បុព្ពការី ‘ឥណំ ទេមី’តិ សញ្ញំ ករោតិ, បច្ឆា ការកោ ‘ឥណំ ជីរាបេមី’តិ សញ្ញំ ករោតី”តិ ឯត្តកមេវ ឥធ វុត្តំ។ បុគ្គលបណ្ណត្តិសំវណ្ណនាយំ (បុ. ប. អដ្ឋ. ៨៣) បន –

“បុព្ពការីតិ បឋមមេវ ការកោ។ កតវេទីតិ កតំ វេទេតិ, វិទិតំ បាកដំ ករោតិ។ តេ អគារិយានគារិយេហិ ទីបេតព្ពា។ អគារិកេសុ ហិ មាតាបិតរោ បុព្ពការិនោ នាម, បុត្តធីតរោ បន មាតាបិតរោ បដិជគ្គន្តា អភិវាទនាទីនិ តេសំ កុរុមានា កតវេទិនោ នាម។ អនគារិយេសុ អាចរិយុបជ្ឈាយា បុព្ពការិនោ នាម, អន្តេវាសិកសទ្ធិវិហារិកា អាចរិយុបជ្ឈាយេ បដិជគ្គន្តា អភិវាទនាទីនិ ច តេសំ កុរុមានា កតវេទិនោ នាម។ តេសំ អាវិភាវត្ថាយ ឧបជ្ឈាយបោសកសោណត្ថេរាទីនំ វត្ថូនិ កថេតព្ពានិ។

“អបរោ នយោ – បរេន អកតេយេវ ឧបការេ អត្តនិ កតំ ឧបការំ អនបេក្ខិត្វា ការកោ បុព្ពការី, សេយ្យថាបិ មាតាបិតរោ ចេវ អាចរិយុបជ្ឈាយា ច។ សោ ទុល្លភោ សត្តានំ តណ្ហាភិភូតត្តា។ បរេន កតស្ស ឧបការស្ស អនុរូបប្បវត្តិ អត្តនិ កតំ ឧបការំ ឧបការតោ ជានន្តោ វេទិយន្តោ កតញ្ញូកតវេទី សេយ្យថាបិ មាតាបិតុអាចរិយុបជ្ឈាយេសុ សម្មាបដិបន្នោ។ សោបិ ទុល្លភោ សត្តានំ អវិជ្ជាភិភូតត្តា។ អបិច អការណវច្ឆលោ បុព្ពការី, សការណវច្ឆលោ កតញ្ញូកតវេទី។ ‘ករិស្សតិ មេ’តិ ឯវមាទិការណនិរបេក្ខកិរិយោ បុព្ពការី, ‘ករិស្សតិ មេ’តិ ឯវមាទិការណសាបេក្ខកិរិយោ កតញ្ញូកតវេទី។ តមោជោតិបរាយណោ បុព្ពការី, ជោតិជោតិបរាយណោ កតញ្ញូកតវេទី។ ទេសេតា បុព្ពការី, បដិបជ្ជិតា កតញ្ញូកតវេទី។ សទេវកេ លោកេ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ បុព្ពការី, អរិយសាវកោ កតញ្ញូកតវេទី”តិ វុត្តំ។

តត្ថ ការណេន វិនា បវត្តហិតចិត្តោ **អការណវច្ឆលោ**។ អនាគតម្ហិ បយោជនំ អបេក្ខមានោ “ករិស្សតិ មេ”តិអាទិនា ចិត្តេន បឋមំ គហិតំ តាទិសំ កតំ ឧបាទាយ កតញ្ញូ ឯវ នាម ហោតិ, ន បុព្ពការីតិ អធិប្បាយេន “**ករិស្សតិ មេតិ ឯវមាទិការណសាបេក្ខកិរិយោ កតញ្ញូកតវេទី**”តិ វុត្តំ។ **តមោជោតិបរាយណោ** បុញ្ញផលានិ អនុបជីវន្តោ ឯវ បុញ្ញានិ ករោតីតិ “**បុព្ពការី**”តិ វុត្តោ។ បុញ្ញផលំ ឧបជីវន្តោ ហិ កតញ្ញូបក្ខេ តិដ្ឋតិ។

១២១. តតិយេ **តិត្តោ**តិ សុហិតោ បរិយោសិតោ និដ្ឋិតកិច្ចតាយ និរុស្សុក្កោ។ គុណបារិបូរិយា ហិ បរិបុណ្ណោ យាវទត្ថោ ឥធ តិត្តោ វុត្តោ។ **តប្បេតា**តិ អញ្ញេសម្បិ តិត្តិករោ។ **បច្ចេកពុទ្ធោ ច តថាគតសាវកោ ច ខីណាសវោ តិត្តោ**តិ ឯត្ថ បច្ចេកពុទ្ធោ នវលោកុត្តរធម្មេហិ សយំ តិត្តោ បរិបុណ្ណោ, អញ្ញំ បន តប្បេតុំ ន សក្កោតិ។ តស្ស ហិ ធម្មកថាយ អភិសមយោ ន ហោតិ, សាវកានំ បន ធម្មកថាយ អបរិមាណានំ ទេវមនុស្សានំ អភិសមយោ ហោតិ។ ឯវំ សន្តេបិ យស្មា តេ ធម្មំ ទេសេន្តា ន អត្តនោ វចនំ កត្វា កថេន្តិ, ពុទ្ធានំ វចនំ កត្វា កថេន្តិ, សោតុំ និសិន្នបរិសាបិ – “អយំ ភិក្ខុ ន អត្តនា បដិវិទ្ធំ ធម្មំ កថេតី”តិ ចិត្តីការំ ករោតិ។ ឥតិ សោ ចិត្តីការោ ពុទ្ធានំយេវ ហោតិ។ ឯវំ តត្ថ សម្មាសម្ពុទ្ធោវ តប្បេតា នាម។ យថា ហិ “អសុកស្ស នាម ឥទញ្ចិទញ្ច ទេថា”តិ រញ្ញា អាណត្តេ កិញ្ចាបិ អានេត្វា ទេន្តិ, អថ ខោ រាជាវ តត្ថ ទាយកោ។ យេហិបិ លទ្ធំ ហោតិ, តេ “រញ្ញា អម្ហាកំ ឋានន្តរំ ទិន្នំ, ឥស្សរិយវិភវោ ទិន្នោ”ត្វេវ គណ្ហន្តិ, ន “រាជបុរិសេហី”តិ ឯវំសម្បទមិទំ វេទិតព្ពំ។

១២២. ចតុត្ថេ **ទុត្តប្បយា**តិ អតប្បយា, ន សក្កា កេនចិ តប្បេតុំ។ យោ ហិ ឧបដ្ឋាកកុលំ វា ញាតិកុលំ វា និស្សាយ វសមានោ ចីវរេ ជិណ្ណេ តេហិ ទិន្នំ ចីវរំ និក្ខិបតិ, ន បរិភុញ្ជតិ ។ បុនប្បុនំ ទិន្នម្បិ គហេត្វា និក្ខិបតេវ។ យោ ច តេនេវ នយេន លទ្ធំ លទ្ធំ វិស្សជ្ជេតិ, បរស្ស ទេតិ, បុនប្បុនំ លទ្ធម្បិ តថេវ ករោតិ។ ឥមេ ទ្វេ បុគ្គលា សកដេហិបិ បច្ចយេ ឧបនេន្តេន តប្បេតុំ ន សក្កាតិ ទុត្តប្បយា។

១២៣. បញ្ចមេ **ន វិស្សជ្ជេតី**តិ អត្តនោ អកត្វា បរស្ស ន ទេតិ, អតិរេកេ បន សតិ ន និក្ខិបតិ, បរស្ស ទេតិ។ តេនេវាហ “**សព្ពំយេវ បរេសំ ន ទេតី**”តិអាទិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ “យោ ភិក្ខុ ឧបដ្ឋាកកុលា វា ញាតិកុលា វា ជិណ្ណចីវរោ សាដកំ លភិត្វា ចីវរំ កត្វា បរិភុញ្ជតិ ន និក្ខិបតិ, អត្តទុតិយំ ទត្វា បារុបន្តោបិ បុនបិ ទិយ្យមានេ សហសា នប្បដិគ្គណ្ហាតិ។ យោ ច លទ្ធំ លទ្ធំ អត្តនា បរិភុញ្ជតិ, បរេសំ ន ទេតិ។ ឥមេ ទ្វេបិ សុខេន សក្កាតប្បេតុន្តិ សុតប្បយា”តិ។

១២៤-១២៧. ឆដ្ឋសត្តមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

អាសាទុប្បជហវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១២) ២. អាយាចនវគ្គវណ្ណនា

១៣១. **សទ្ធោ ភិក្ខូ**តិ សទ្ធាយ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ។ យោ ភិក្ខុ សារិបុត្តមោគ្គល្លានេហិ សទិសភាវំ បត្ថេតិ, សោ យេហិ គុណេហិ សារិបុត្តមោគ្គល្លានា ឯតទគ្គេ ឋបិតា, តេ គុណេ អត្តនោ អភិកង្ខេយ្យាតិ អាហ “**យាទិសោ សារិបុត្តត្ថេរោ បញ្ញាយា**”តិអាទិ។ **ឥតោ ឧត្តរិ បត្ថេន្តោ មិច្ឆា បត្ថេយ្យា**តិ សារិបុត្តមោគ្គល្លានានំ យេ បញ្ញាទយោ គុណា ឧបលព្ភន្តិ, តតោ ឧត្តរិ បត្ថេន្តោ មិច្ឆា បត្ថេយ្យ។ អគ្គសាវកគុណបរមា ហិ សាវកគុណមរិយាទា។ តេសំ សាវកគុណានំ យទិទំ អគ្គសាវកគុណា, ន តតោ បរំ សាវកគុណា នាម អត្ថិ។ តេនេវាហ “**យំ នត្ថិ, តស្ស បត្ថិតត្តា**”តិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

១៣៥. បញ្ចមេ យស្ស គុណា ខតា ឧបហតា ច, សោ **ខតោ ឧបហតោ** នាម ហោតីតិ អាហ “**គុណានំ ខតត្តា**”តិអាទិ។ **ខតត្តា**តិ ឆិន្នត្តា។ **ឧបហតត្តា**តិ នដ្ឋត្តា។ តេនាហ “**ឆិន្នគុណំ នដ្ឋគុណន្តិ អត្ថោ**”តិ។ អបុញ្ញស្ស បសវោ នាម អត្ថតោ បដិលាភោតិ អាហ “**បសវតីតិ បដិលភតី**”តិ, អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។ **អននុបវិសិត្វា**តិ ញាណេន អនោគាហេត្វា។ សេសមេត្ថ ឆដ្ឋាទីនិ ច សុវិញ្ញេយ្យានេវ។

អាយាចនវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៣) ៣. ទានវគ្គវណ្ណនា

១៤២. តតិយស្ស បឋមេ ទីឃតីតិ **ទានំ,** ទេយ្យធម្មស្សេតំ អធិវចនំ។ ទីយតិ អនេនាតិ វា **ទានំ,** បរិច្ចាគចេតនាយេតំ អធិវចនំ។ អយំ ទុវិធោបិ អត្ថោ ឥធាធិប្បេតោតិ អាហ “**ទិយ្យនកវសេន ទានានី**”តិអាទិ។ តត្ថ **ទិយ្យនកវសេនា**តិ ទាតព្ពវសេន។ **អមតបត្តិបដិបទ**ន្តិ អមតប្បត្តិហេតុភូតំ សម្មាបដិបទំ។

១៤៣-១៥១. ទុតិយាទីនិ ច សុវិញ្ញេយ្យានេវ។

ទានវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៤) ៤. សន្ថារវគ្គវណ្ណនា

១៥២. ចតុត្ថស្ស បឋមេ អាមិសស្ស ច ធម្មស្ស ច អលាភេន អត្តនោ បរស្ស ច អន្តរេ សម្ភវន្តស្ស ឆិទ្ទស្ស វិវរស្ស ភេទស្ស សន្ថរណំ បិទហនំ សង្គណ្ហនំ សន្ថារោ។ អយញ្ហិ លោកសន្និវាសោ អលព្ភមានេន អាមិសេន ធម្មេន ចាតិ ទ្វីហិ ឆិទ្ទោ។ តស្ស តំ ឆិទ្ទំ យថា ន បញ្ញាយតិ , ឯវំ បីឋស្ស វិយ បច្ចត្ថរណេន អាមិសេន ធម្មេន ច សន្ថរណំ សង្គណ្ហនំ សន្ថារោតិ វុច្ចតិ។ ឯត្ថ ច អាមិសេន សង្គហោ **អាមិសសន្ថារោ** នាម។ តំ ករោន្តេន មាតាបិតូនំ ភិក្ខុគតិកស្ស វេយ្យាវច្ចករស្ស រញ្ញោ ចោរានញ្ច អគ្គំ អគ្គហេត្វាបិ ទាតុំ វដ្ដតិ។ អាមសិត្វា ទិន្នេហិ រាជានោ ច ចោរា ច អនត្ថម្បិ ករោន្តិ, ជីវិតក្ខយម្បិ បាបេន្តិ។ អនាមសិត្វា ទិន្នេន អត្តមនា ហោន្តិ, ចោរនាគវត្ថុអាទីនិ ចេត្ថ វត្ថូនិ កថេតព្ពានិ។ តានិ សមន្តបាសាទិកាយ **វិនយដ្ឋកថាយំ** (បារា. ១៨៥) វិត្ថារិតានិ។ សក្កច្ចំ ឧទ្ទេសទានំ បាឡិវណ្ណនា ធម្មកថាកថនន្តិ ឯវំ ធម្មេន សង្គហោ **ធម្មសន្ថារោ** នាម។

១៥៣-១៦៣. ទុតិយាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

សន្ថារវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៥) ៥. សមាបត្តិវគ្គវណ្ណនា

១៦៤. បញ្ចមស្ស បឋមេ "ឥតោ បុព្ពេ បរិកម្មំ បវត្តំ, ឥតោ បរំ ភវង្គំ មជ្ឈេ សមាបត្តី"តិ ឯវំ សហ បរិកម្មេន អប្បនាបរិច្ឆេទប្បជាននា បញ្ញា **សមាបត្តិកុសលតា**។ វុដ្ឋានេ កុសលភាវោ **វុដ្ឋានកុសលតា**។ បគេវ វុដ្ឋានបរិច្ឆេទកញ្ញាណន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

១៦៥. ទុតិយេ ឧជុនោ ភាវោ **អជ្ជវំ,** អជិម្ហតា អកុដិលតា អវង្កតាតិ អត្ថោ។ **អភិធម្មេបិ** (ធ. ស. ១៣៤៦) វុត្តំ – "តត្ថ កតមោ អជ្ជវោ? យា អជ្ជវតា អជិម្ហតា អកុដិលតា អវង្កតា, អយំ វុច្ចតិ អជ្ជវោ"តិ។ **អនជ្ជវញ្ច** អជ្ជវប្បដិក្ខេបេន វេទិតព្ពំ។ គោមុត្តវង្កតា, ចន្ទលេខាវង្កតា, នង្គលកោដិវង្កតាតិ ហិ តយោ អនជ្ជវា។ ឯកច្ចោ ហិ ភិក្ខុ បឋមវយេ មជ្ឈិម-បច្ឆិមវយេ ច ឯកវីសតិយា អនេសនាសុ ឆសុ ច អគោចរេសុ ចរតិ, អយំ គោមុត្តវង្កតា នាម, អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា បដិបត្តិយា វង្កភាវតោ។ ឯកោ បឋមវយេ បច្ឆិមវយេ ច ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ បូរេតិ, លជ្ជី កុក្កុច្ចកោ សិក្ខាកាមោ ហោតិ, មជ្ឈិមវយេ បុរិមសទិសោ, អយំ ចន្ទលេខាវង្កតា នាម, បដិបត្តិយា មជ្ឈដ្ឋានេ វង្កភាវាបត្តិតោ។ ឯកោ បឋមវយេបិ មជ្ឈិមវយេបិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ បូរេតិ, លជ្ជី កុក្កុច្ចកោ សិក្ខាកាមោ ហោតិ, បច្ឆិមវយេ បុរិមសទិសោ, អយំ នង្គលកោដិវង្កតា នាម, បរិយោសានេ វង្កភាវាបត្តិតោ។ ឯកោ សព្ពមេតំ វង្កតំ បហាយ តីសុ វយេសុ បេសលោ លជ្ជី កុក្កុច្ចកោ សិក្ខាកាមោ ហោតិ, តស្ស យោ សោ ឧជុភាវោ, ឥទំ អជ្ជវំ នាម, សព្ពត្ថ ឧជុភាវសិទ្ធិតោ។

មទ្ទវន្តិ ឯត្ថ "លជ្ជវ"ន្តិបិ បឋន្តិ។ ឯវំ បនេត្ថ អត្ថោ – "តត្ថ កតមោ លជ្ជវោ? យោ ហិរីយតិ ហិរីយិតព្ពេន ហិរីយតិ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា, អយំ វុច្ចតិ លជ្ជវោ"តិ ឯវំ វុត្តោ លជ្ជិភាវោ លជ្ជវំ នាម។ ឥទំ បនេត្ថ និព្ពចនំ – លជ្ជតីតិ លជ្ជោ, ហិរិមា, តស្ស ភាវោ **លជ្ជវំ,** ហិរីតិ អត្ថោ។ លជ្ជា ឯតស្ស អត្ថីតិ លជ្ជី យថា "មាលី មាយី"តិ, តស្ស ភាវោ លជ្ជិភាវោ, សា ឯវ លជ្ជា។

១៦៦. តតិយេ **អធិវាសនខន្តីតិ** ឯត្ថ អធិវាសនំ វុច្ចតិ ខមនំ។ តញ្ហិ បរេសំ ទុក្កដំ ទុរុត្តញ្ច បដិវិរោធាករណេន អត្តនោ ឧបរិ អារោបេត្វា វាសនតោ "អធិវាសន"ន្តិ វុច្ចតិ។ អធិវាសនលក្ខណា ខន្តិ អធិវាសនខន្តិ។ សុចិសីលតា **សោរច្ចំ**។ សា ហិ សោភនកម្មរតតា។ សុដ្ឋុ វា បាបតោ ឱរតភាវោ វិរតតាតិ អាហ "**សុរតភាវោ**"តិ។ តេនេវ **អភិធម្មេបិ** (ធ. ស. ១៣៤៩) –

> "តត្ថ កតមំ សោរច្ចំ? យោ កាយិកោ អវីតិក្កមោ វាចសិកោ អវីតិក្កមោ កាយិកវាចសិកោ អវីតិក្កមោ, ឥទំ វុច្ចតិ សោរច្ចំ, សព្ពោបិ សីលសំវរោ សោរច្ច"ន្តិ – អាគតោ។

១៦៧. ចតុត្ថេ សខិលោ វុច្ចតិ សណ្ហវាចោ, តស្ស ភាវោ **សាខល្យំ,** សណ្ហវាចតា។ តេនាហ "**សណ្ហវាចាវសេន សម្មោទមានភាវោ**"តិ។ សណ្ហវាចាវសេន ហិ សម្មោទមានស្ស បុគ្គលស្ស ភាវោ នាម សណ្ហវាចតា។ តេនេវ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. ១៣៥០) –

> "តត្ថ កតមំ សាខល្យំ? យា សា វាចា អណ្ឌកា កក្កសា បរកដុកា បរាភិសជ្ជនី កោធសាមន្តា អសមាធិសំវត្តនិកា, តថារូបិំ វាចំ បហាយ យា សា វាចា នេលា កណ្ណសុខា បេមនីយា ហទយង្គមា បោរី ពហុជនកន្តា ពហុជនមនាបា, តថារូបិំ វាចំ ភាសិតា ហោតិ, យា តត្ថ សណ្ហវាចតា សខិលវាចតា អផរុសវាចតា, ឥទំ វុច្ចតិ សាខល្យ"ន្តិ វុត្តំ។

តត្ថ **អណ្ឌកាតិ** សទោសេ សវណេ រុក្ខេ និយ្យាសបិណ្ឌោ, អហិច្ឆត្តាទីនិ វា ឧដ្ឋិតានិ អណ្ឌកានីតិ វទន្តិ, ផេគ្គុរុក្ខស្ស បន កុថិតស្ស អណ្ឌានិ វិយ ឧដ្ឋិតា ចុណ្ណបិណ្ឌិយោ វា គណ្ឋិយោ វា អណ្ឌកា។ ឥធ បន ព្យាបជ្ជនកក្កសាទិសភាវតោ កណ្ឌកប្បដិភាគេន វាចា អណ្ឌកាតិ វុត្តា។ បទុមនាឡំ វិយ សោតំ ឃំសយមានា បវិសន្តី **កក្កសា** ទដ្ឋព្ពា។ កោធេន និព្ពត្តា តស្ស បរិវារភូតា **កោធសាមន្តា**។ បុរេ សំវទ្ធនារី **បោរី**។ សា វិយ សុកុមារា មុទុកា វាចា បោរី វិយាតិ បោរី។ **សណ្ហវាចតាតិ**អាទិនា តំ វាចំ បវត្តមានំ ទស្សេតិ។

១៦៨. បញ្ចមេ "**អវិហឹសាតិ ករុណាបុព្ពភាគោ**"តិ ឯត្តកមេវ ឥធ វុត្តំ, ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយ **សង្គីតិសុត្តវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៤) បន "អវិហឹសាតិ ករុណាបិ ករុណាបុព្ពភាគោបី"តិ វុត្តំ។ **អភិធម្មេបិ** (វិភ. ១៨២) "តត្ថ កតមា អវិហឹសា? យា សត្តេសុ ករុណា ករុណាយនា ករុណាយិតត្តំ ករុណាចេតោវិមុត្តិ, អយំ វុច្ចតិ អវិហឹសា"តិ អាគតំ។ ឯត្ថាបិ ហិ យា កាចិ ករុណា "ករុណា"តិ វុត្តា, ករុណាចេតោវិមុត្តិ បន អប្បនាប្បត្តាវ។

សុចិសទ្ទតោ ភាវេ យការំ ឥការស្ស ច ឧការាទេសំ កត្វា អយំ និទ្ទេសោតិ អាហ “**សោចព្យំ សុចិភាវោ**”តិ។ ឯត្ថ ច **សោចព្យន្តិ** សីលវសេន សុចិភាវោតិ វុត្តំ។ ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយ **សង្គីតិសុត្តវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៤) បន “សោចេយ្យន្តិ មេត្តាយ ច មេត្តាបុព្ពភាគស្ស ច វសេន សុចិភាវោ”តិ វុត្តំ។ តេនេវ **អភិធម្មេបិ** “តត្ថ កតមំ សោចព្យំ? យា សត្តេសុ មេត្តិ មេត្តាយនា មេត្តាយិតត្តំ មេត្តាចេតោវិមុត្តិ, ឥទំ វុច្ចតិ សោចព្យ”ន្តិ និទ្ទេសោ កតោ។ ឯត្ថាបិ ហិ “មេត្តី”តិអាទិនា យា កាចិ មេត្តា វុត្តា, មេត្តាចេតោវិមុត្តិ បន អប្បនាប្បត្តាវ។

១៦៩-១៧១. ឆដ្ឋសត្តមអដ្ឋមានិ ហេដ្ឋា វុត្តនយានេវ។

១៧២. នវមេ កាមំ សម្បយុត្តធម្មេសុ ថិរភាវោបិ ពលដ្ឋោ ឯវ, បដិបក្ខេហិ បន អកម្បនីយតំ សាតិសយំ ពលដ្ឋោតិ វុត្តំ “**មុដ្ឋស្សច្ចេ អកម្បនេនា**”តិអាទិ។

១៧៣. ទសមេ បច្ចនីកធម្មសមនតោ **សមថោ**, សមាធីតិ អាហ “**សមថោតិ ចិត្តេកគ្គតា**”តិ។ អនិច្ចាទិនា វិវិធេនាការេន ទស្សនតោ បស្សនតោ **វិបស្សនា**, បញ្ញាតិ អាហ “**សង្ខារបរិគ្គាហកញ្ញាណ**”ន្តិ។

១៧៤. ឯកាទសមេ **ទុស្សីល្យន្តិ** សមាទិន្នស្ស សីលស្ស ភេទករោ វីតិក្កមោ។ **ទិដ្ឋិវិបត្តីតិ** “អត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនយប្បវត្តាយ សម្មាទិដ្ឋិយា ទូសិកា មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ អាហ “**ទិដ្ឋិវិបត្តីតិ មិច្ឆាទិដ្ឋី**”តិ។

១៧៥. ទ្វាទសមេ **សីលសម្បទាតិ** សព្ពភាគតោ តស្ស អនូនតាបត្តិ បរិបុណ្ណភាវោ សីលសម្បទា។ បរិបូរណត្ថោ ហេត្ថ សម្បទាសទ្ទោ។ តេនេវាហ “**បរិបុណ្ណសីលតា**”តិ។ **ទិដ្ឋិសម្បទាតិ** អត្ថិកទិដ្ឋិអាទិសម្មាទិដ្ឋិបារិបូរិភាវេន បវត្តំ ញាណំ។ តញ្ច កម្មស្សកតាសម្មាទិដ្ឋិអាទិវសេន បញ្ចវិធំ ហោតីតិ អាហ “**តេន កម្មស្សកតា**”តិ។

១៧៦. តេរសមេ **សីលវិសុទ្ធីតិ** វិសុទ្ធី បាបេតុំ សមត្ថំ សីលំ, ចិត្តវិសុទ្ធិអាទិឧបរិវិសុទ្ធិយា បច្ចយោ ភវិតុំ សមត្ថំ វិសុទ្ធសីលន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សុវិសុទ្ធមេវ ហិ សីលំ តស្សា បទដ្ឋានំ ហោតិ។ តេនាហ “**សីលវិសុទ្ធីហិ វិសុទ្ធិសម្បាបកំ សីល**”ន្តិ។ ឯត្ថាបិ **វិសុទ្ធិសម្បាបកន្តិ** ចិត្តវិសុទ្ធិអាទិឧបរិវិសុទ្ធិយា សម្បាបកន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. ១៣៧២) បនាយំ “តត្ថ កតមា សីលវិសុទ្ធិ? កាយិកោ អវីតិក្កមោ វាចសិកោ អវីតិក្កមោ កាយិកវាចសិកោ អវីតិក្កមោ, អយំ វុច្ចតិ សីលវិសុទ្ធី”តិ ឯវំ វិភត្តា។

ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ វិសុទ្ធី បាបេតុំ សមត្ថំ ទស្សនញ្ញាណំ ទស្សនវិសុទ្ធិ, បរមត្ថវិសុទ្ធី និព្ពានញ្ច បាបេតុំ ឧបនេតុំ សមត្ថំ កម្មស្សកតញ្ញាណាទិ សម្មាទស្សនន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**វិសុទ្ធិសម្បាបិកា...បេ.... បញ្ចវិធាបិ វា សម្មាទិដ្ឋី**”តិ។ ឯត្ថាបិ **វិសុទ្ធិសម្បាបិកាតិ** ញាណទស្សនវិសុទ្ធិយា ទស្សននិព្ពានសង្ខាតាយ បរមត្ថវិសុទ្ធិយា ច សម្បាបិកាតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. ១៣៧៣) បនាយំ “តត្ថ កតមា ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ? កម្មស្សកតញ្ញាណំ, សច្ចានុលោមិកំ ញាណំ, មគ្គស្ស មគ្គសមង្គិស្ស ញាណំ, ផលសមង្គិស្ស ញាណ”ន្តិ ឯវំ វុត្តំ។

ឯត្ថ ច ឥទំ អកុសលកម្មំ នោ សកំ, ឥទំ បន កម្មំ សកន្តិ ឯវំ ព្យតិរេកតោ អន្វយតោ ច កម្មស្សកតជាននញ្ញាណំ **កម្មស្សកតញ្ញាណំ**។ តិវិធទុច្ចរិតញ្ហិ អត្តនា កតម្បិ បរេន កតម្បិ នោ សកកម្មំ នាម ហោតិ អត្ថភញ្ជនតោ, សុចរិតំ សកកម្មំ នាម អត្ថជននតោ។ វិបស្សនាញាណំ បន វចីសច្ចញ្ច អនុលោមេតិ, បរមត្ថសច្ចញ្ច ន វិលោមេតីតិ **សច្ចានុលោមិកញ្ញាណន្តិ** វុត្តំ។ វិបស្សនាញាណញ្ហិ លក្ខណានិ បដិវិជ្ឈនត្ថំ អារម្មកាលេ “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា”តិ បវត្តំ វចីសច្ចញ្ច អនុលោមេតិ, តថេវ បដិវិជ្ឈនតោ បរមត្ថសច្ចំ និព្ពានញ្ច ន វិលោមេតិ ន វិរាធេតិ ឯកន្តេនេវ សម្បាបនតោ។

១៧៧. ចុទ្ទសមេ **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ** បឋមមគ្គសម្មាទិដ្ឋិ វុត្តា។ **យថាទិដ្ឋិស្ស ច បធានន្តិ** តំសម្បយុត្តមេវ វីរិយំ។ តេនេវ **ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៤) “ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ ញាណទស្សនំ កថិតំ។ យថាទិដ្ឋិស្ស ច បធានន្តិ តំសម្បយុត្តមេវ វីរិយ”ន្តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ហិ **ញាណទស្សនន្តិ** ញាណភូតំ ទស្សនំ។ តេន ទស្សនមគ្គំ វទតិ។ **តំសម្បយុត្តមេវ វីរិយន្តិ** បឋមមគ្គសម្បយុត្តវីរិយមាហ។ អបិច **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ** សព្ពាបិ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ។ **យថាទិដ្ឋិស្ស ច បធានន្តិ** តំសម្បយុត្តមេវ វីរិយំ។ តេនេវ **ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ** “អបិច បុរិមបទេន ចតុមគ្គញ្ញាណំ, បច្ឆិមបទេន តំសម្បយុត្តំ វីរិយ”ន្តិ វុត្តំ។

អថ វា **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ** កម្មស្សកតញ្ញាណាទិសង្ខាតា សព្ពាបិ សម្មាទិដ្ឋិ វុត្តា។ **យថាទិដ្ឋិស្ស ច បធានន្តិ** យោ ចេតសិកោ វីរិយារម្ភោ...បេ.... សម្មាវាយាមោតិ។ អយមេវ បាឡិយា សមេតិ។ អភិធម្មេ ហិ “ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ ខោ

បនាតិ យា បញ្ញា បជាននា…បេ…. អមោហោ ធម្មវិចយោ សម្មាទិដ្ឋិ។ យថាទិដ្ឋិស្ស ច បធានន្តិ យោ ចេតសិកោ វីរិយារម្ភោ…បេ…. សម្មាវាយាមោ”តិ ឯវមេយំ ទុកោ វិភត្តោ។ តេនេវ **អភិធម្មដ្ឋកថាយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣៧៤) “យា បញ្ញា បជាននាតិអាទីហិ ហេដ្ឋា វុត្តានិ កម្មស្សកតញាណាទីនេវ ចត្តារិ ញាណានិ វិភត្តានិ។ ‘យោ ចេតសិកោ វីរិយារម្ភោ’តិអាទីហិ បទេហិ និទ្ទិដ្ឋំ វីរិយំ គហិតំ បញ្ញាយ លោកិយដ្ឋានេ លោកិយំ, លោកុត្តរដ្ឋានេ លោកុត្តរ”ន្តិ វុត្តំ។

តថាបិ វិសុទ្ធិសម្បាបិកា ចតុមគ្គសម្មាទិដ្ឋិ, បញ្ចវិធាបិ វា សម្មាទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ អធិប្បាយេន “**ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ វិសុទ្ធិសម្បាបិកា សម្មាទិដ្ឋិយេវា**”តិ វុត្តំ។ **ហេដ្ឋិមមគ្គសម្បយុត្តំ វីរិយ**ន្តិ ឥទំ បន “យថាទិដ្ឋិស្ស ច បធានន្តិ បឋមមគ្គសម្បយុត្តំ វីរិយន្តិ វុត្ត”ន្តិ អធិប្បាយេន វទតិ។ ឯត្ថ ច តំតំភាណកានំ មតភេទេនាយំ វណ្ណនាភេទោតិ ន អដ្ឋកថាវចនានំ អញ្ញមញ្ញវិរោធោ សង្កិតព្ពោ។ អថ យថាទិដ្ឋិស្ស ច បធានន្តិ ហេដ្ឋិមមគ្គសម្បយុត្តមេវ វីរិយំ កស្មា វុត្តន្តិ អាហ “**តញ្ហិ តស្សា ទិដ្ឋិយា អនុរូបត្តា**”តិអាទិ។ តត្ថ **តស្សា ទិដ្ឋិយា**តិ ហេដ្ឋិមមគ្គសម្បយុត្តាយ ទិដ្ឋិយា។ **យថាទិដ្ឋិស្សា**តិ អនុរូបទិដ្ឋិស្ស កល្យាណទិដ្ឋិស្ស និព្ពត្តិតប្បការទិដ្ឋិស្ស វា និព្ពត្តេតព្ពបធានានុរូបទិដ្ឋិស្ស យថាទិដ្ឋិប្បវត្តកិរិយស្ស វាតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថំ សំវណ្ណយន្តិ។

១៧៨. បន្នរសមេ សមត្តំ តុស្សនំ តិត្តិ សន្តុដ្ឋិ, នត្ថិ ឯតស្ស សន្តុដ្ឋីតិ អសន្តុដ្ឋិ, អសន្តុដ្ឋិស្ស ភាវោ **អសន្តុដ្ឋិតា**។ យា កុសលានំ ធម្មានំ ភាវនាយ អសន្តុដ្ឋស្ស ភិយ្យោកម្យតា, តស្សា ឯតំ អធិវចនំ។ តាយ ហិ សមង្គិភូតោ បុគ្គលោ សីលំ បូរេត្វា ឈានំ ឧប្បាទេតិ, ឈានំ លភិត្វា វិបស្សនំ អារភតិ, អារទ្ធវិបស្សកោ អរហត្តំ អគ្គហេត្វា អន្តរា វោសានំ នាបជ្ជតិ, “អលមេត្តាវតា កតមេត្តាវតា”តិ សង្កោចំ ន ជាបុណាតិ។ តេនាហ “**អញ្ញត្រ អរហត្តមគ្គា កុសលេសុ ធម្មេសុ អសន្តុដ្ឋិភាវោ**”តិ។ តត្រ **អញ្ញត្រ អរហត្តមគ្គា**តិ អរហត្តមគ្គសម្បត្តំ វិនាតិ អត្ថោ។ “អប្បដិវានិតា ច បធានស្មិ”ន្តិ ឥទំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវាតិ ន វិភត្តំ។

១៧៩. សោឡសមេ មុដ្ឋា នដ្ឋា សតិ ឯតស្សាតិ មុដ្ឋស្សតិ, តស្ស ភាវោ **មុដ្ឋស្សច្ច**ន្តិ អាហ “**មុដ្ឋស្សច្ចន្តិ មុដ្ឋស្សតិភាវោ**”តិ។ **មុដ្ឋស្សតិភាវោ**តិ ច សតិប្បដិបក្ខោ ធម្មោ, ន សតិយា អភាវមត្តំ។ **អសម្បជញ្ញ**ន្តិ “តត្ថ កតមំ អសម្បជញ្ញំ? យំ អញ្ញាណំ អទស្សនំ…បេ…. អវិជ្ជាលង្គី មោហោ អកុសលមូល”ន្តិ (ធ. ស. ១៣៥៧) ឯវំ វុត្តា អវិជ្ជាយេវ។ តថា ហិ វិជ្ជាបដិបក្ខា អវិជ្ជា វិជ្ជាយ បហាតព្ពតោ, ឯវំ សម្បជញ្ញប្បដិបក្ខា អសម្បជញ្ញំ ។ យស្មា បន សម្បជញ្ញប្បដិបក្ខេ សតិ តស្ស វសេន ញាណស្ស អភាវោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**អញ្ញាណភាវោ**”តិ។

១៨០. សត្តរសមេ **អបិលាបនលក្ខណា សតី**តិ ឧទកេ លាពុ វិយ យេន ចិត្តំ អារម្មណេ បិលវិត្វា វិយ តិដ្ឋតិ, ន ឱគាហតិ, តំ បិលាបនំ។ ន បិលាបនំ អបិលាបនំ, តំ លក្ខណំ សភាវោ ឯតិស្សាតិ អបិលាបនលក្ខណា។

សមាបត្តិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

១. កោធបេយ្យាលំ

១៨១. តតោ បរេសុ កោធវគ្គាទីសុ **ឧបនន្ធនលក្ខណោ**តិ កុជ្ឈនវសេន “អក្កោច្ឆិ មំ អវធិ ម”ន្តិអាទិនា (ធ. ប. ៣, ៤) ចិត្តបរិយោនន្ធនលក្ខណោ។ បុព្ពកាលិកំ កោធំ ឧបនយ្ហតិ ពន្ធតិ, កុជ្ឈនាការំ បពន្ធតិ ឃដេតិ។ អាឃាតវត្ថុនា ចិត្តំ ពន្ធន្តី វិយ ហោតីតិ អបរកាលោ កោធោ ឧបនាហោ។ សុដ្ឋុ កតំ ការណំ ឧបការោ សុកតការណំ, តស្ស បុព្ពការិតាលក្ខណស្ស គុណស្ស មក្ខនំ ឧទកបុញ្ឆនិយា វិយ សរីរានុគតស្ស ឧទកស្ស បុញ្ឆនំ វិនាសនំ លក្ខណមេតស្សាតិ **សុកតករណមក្ខនលក្ខណោ**។ តថា ហិ សោ បរេសំ គុណានំ មក្ខនដ្ឋេន មក្ខោតិ វុច្ចតិ។ ពហុស្សុតេបិ បុគ្គលេ អជ្ឈោត្ថរិសុ, “ឦទិសស្ស ច ពហុស្សុតស្ស អនិយតា គហិតា, តវ ច មម ច កោ វិសេសោ”តិអាទិនា នយេន ឧប្បជ្ជមានោ យុគគ្គាហី បលាសោតិ អាហ “**យុគគ្គាហលក្ខណោ បលាសោ**”តិ។ តត្ថ យុគគ្គាហោ នាម សមធុរគ្គាហោ, អសមម្បិ អត្តនា សមំ កត្វា គណ្ហនំ។ បលាសតីតិ **បលាសោ**, បរេសំ គុណេ ឌំសិត្វា ទន្តេហិ វិយ ឆិន្ទិត្វា អត្តនោ គុណេហិ សមេ ករោតីតិ អត្ថោ។

ឧសូយនលក្ខណាតិ បរេសំ សក្ការាទីនិ ខិយ្យនលក្ខណា។ មច្ឆេរស្ស ភាវោ **មច្ឆរិយំ**។ តញ្ហ អាវាសមច្ឆរិយាទិវសេន បញ្ចវិធន្តិ អាហ “**បញ្ចមច្ឆេរភាវោ មច្ឆរិយ**”ន្តិ។ **មច្ឆរាយនលក្ខណ**ន្តិ អត្តនោ សម្បត្តិយា បរេហិ សាធារណភាវេ អសហនលក្ខណំ។ **កតប្បដិច្ឆាទនលក្ខណា**តិ កតបាបប្បដិច្ឆាទនលក្ខណា។ កេរាដិកភាវេន ឧប្បជ្ជមានំ សាឋេយ្យន្តិ អាហ “**កេរាដិកលក្ខណំ សាឋេយ្យ**”ន្តិ។ អញ្ញថា អត្តនោ បវេទនបុគ្គលោ កេរាដិកោ នេកតិកវាណិជោតិ វទន្តិ។ កេរាដិកោ ហិ បុគ្គលោ អានន្ទមច្ឆោ វិយ ហោតិ។

១៨៧. **យថាភតំ និក្ខិត្តោ ឯវំ និរយេ**តិ យថា អាភតំ កញ្ចិ អាហរិត្វា ឋបិតោ, ឯវំ អត្តនោ កម្មុនា និក្ខិត្តោ និរយេ ឋបិតោយេវាតិ អត្ថោ។

២. អកុសលបេយ្យាលំ

១៨១-២០០. ទុក្ខស្ស វឌ្ឍិ ឯតេសន្តិ **ទុក្ខវឌ្ឍិកា**។ យេ ហិ ទុក្ខំ វឌ្ឍេន្តិ, បុនប្បុនំ ឧប្បាទេន្តិ, ទុក្ខស្ស វឌ្ឍិ តេសំ អត្ថីតិ ឯវំ វុត្តំ។ **សុខវឌ្ឍិកា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

៣. វិនយបេយ្យាលំ

២០១. អត្ថវសេតិ វុទ្ធិវិសេសេ អានិសំសវិសេសេ។ តេសំ បន សិក្ខាបទបញ្ញត្តិការណត្តា អាហ “**ទ្វេ ការណានិ សន្ធាយា**”តិ។ អត្ថោយេវ វា **អត្ថវសោ**, ទ្វេ អត្ថេ ទ្វេ ការណានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា អត្ថោ ផលំ តទធីនវុត្តិតាយ វសោ ឯតស្សាតិ **អត្ថវសោ**, ការណន្តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្វោ។ យថា “អនភិជ្ឈា ធម្មបទ”ន្តិ វុត្តេ អនភិជ្ឈា ឯកោ ធម្មកោដ្ឋាសោតិ អត្ថោ ហោតិ។ ឯវមិធាបិ **សិក្ខាបទ**ន្តិ សិក្ខាកោដ្ឋាសោ សិក្ខាយ ឯកោ បទេសោតិ អយមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្វោតិ អាហ “**សិក្ខាបទំ បញ្ញត្តន្តិ សិក្ខាកោដ្ឋាសោ ឋបិតោ**”តិ។

សង្ឃសុដ្ឋុ នាម សង្ឃស្ស សុដ្ឋុភាវោ “សុដ្ឋុ ទេវា”តិ (បារា. អដ្ឋ. ៣៩) អាគតដ្ឋានេ វិយ “សុដ្ឋុ, ភន្តេ”តិ វចនសម្បដិច្ឆនភាវោ។ តេនាហ “**សង្ឃសុដ្ឋុតាយាតិ សង្ឃស្ស សុដ្ឋុភាវាយា**”តិអាទិ។ **ទុម្មង្កូនំ បុគ្គលានំ និគ្គហាយា**តិ ទុម្មង្កូ នាម ទុស្សីលបុគ្គលា។ យេ មង្កុតំ អាបាទិយមានាបិ ទុក្ខេន អាបជ្ជន្តិ, វីតិក្កមំ ករោន្តា វា កត្វា វា ន លជ្ជន្តិ, តេសំ និគ្គហត្ថាយ។ តេ ហិ សិក្ខាបទេ អសតិ “កឹ តុម្ហេហិ ទិដ្ឋំ, កឹ សុតំ, កឹ អម្ហេហិ កតំ, កតរស្មឹ វត្ថុស្មឹ កតមំ អាបត្តឹ រោបេត្វា អម្ហេ និគ្គណ្ហថា”តិ សង្ឃំ វិហេឋេស្សន្តិ, សិក្ខាបទេ បន សតិ តេសំ សង្ឃោ សិក្ខាបទំ ទស្សេត្វា ធម្មេន វិនយេន សត្ថុសាសនេន និគ្គហេស្សតិ។ តេន វុត្តំ “ទុម្មង្កូនំ បុគ្គលានំ និគ្គហាយា”តិ។

បេសលានំ ភិក្ខូនំ ផាសុវិហារាយាតិ បេសលានំ បិយសីលានំ ភិក្ខូនំ ផាសុវិហារត្ថាយ។ បិយសីលា ហិ ភិក្ខូ កត្តព្ពាកត្តព្ពំ សាវជ្ជានវជ្ជំ វេលំ មរិយាទំ អជានន្តា សិក្ខត្តយបារិបូរិយា ឃដមានា កិលមន្តិ, ឧព្ពាឡ្ហា ហោន្តិ, កត្តព្ពាកត្តព្ពំ បន សាវជ្ជានវជ្ជំ វេលំ មរិយាទញ្ច ញត្វា សិក្ខត្តយបារិបូរិយា ឃដេន្តា ន កិលមន្តិ, ន ឧព្ពាឡ្ហា ហោន្តិ។ តេន តេសំ សិក្ខាបទប្បញ្ញាបនា ផាសុវិហារាយ សំវត្តតិ។ យោ វា ទុម្មង្កូនំ បុគ្គលានំ និគ្គហោ, ស្វេវ ឯតេសំ ផាសុវិហារោ។ ទុស្សីលបុគ្គលេ និស្សាយ ហិ ឧបោសថោ ន តិដ្ឋតិ, បវារណា ន តិដ្ឋតិ, សង្ឃកម្មានិ នប្បវត្តន្តិ, សាមគ្គី ន ហោតិ, ភិក្ខូ អនេកគ្គា ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាកម្មដ្ឋានាទីនិ អនុយុញ្ជិតុំ ន សក្កោន្តិ។ ទុស្សីលេសុ បន និគ្គហិតេសុ សព្ពោបិ អយំ ឧបទ្ទវោ ន ហោតិ, តតោ បេសលា ភិក្ខូ ផាសុ វិហរន្តិ។ ឯវំ “បេសលានំ ភិក្ខូនំ ផាសុវិហារាយា”តិ ឯត្ថ ទ្វិធា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

“ន វោ អហំ, ចុន្ទ, ទិដ្ឋធម្មិកានំយេវ អាសវានំ សំវរាយ ធម្មំ ទេសេមី”តិ (ទី. និ. ៣.១៨២) ឯត្ថ វិវាទមូលភូតា កិលេសា អាសវាតិ អាគតា។

“យេន ទេវូបបត្យស្ស, គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ;
យក្ខត្តំ យេន គច្ឆេយ្យំ, មនុស្សត្តញ្ច អព្ពជេ;
តេ មយ្ហំ អាសវា ខីណា, វិទ្ធស្តា វិនឡីកតា”តិ។ (អ. និ. ៤.៣៦) –

ឯត្ថ តេភូមកំ កម្មំ អវសេសា ច អកុសលា ធម្មា។ ឥធ បន បរូបវាទវិប្បដិសារវធពន្ធនាទយោ ចេវ អបាយទុក្ខភូតា ច នានប្បការា ឧបទ្ទវា អាសវាតិ អាហ – “**ទិដ្ឋធម្មេ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ វីតិក្កមបច្ចយា បដិលទ្ធព្ពាន**”ន្តិអាទិ។ យទិ ហិ ភគវា សិក្ខាបទំ ន បញ្ញាបេយ្យ, តតោ អសទ្ធម្មប្បដិសេវនអទិន្នាទានបាណាតិបាតាទិហេតុ យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ បរូបវាទាទយោ ទិដ្ឋធម្មិកា នានប្បការា អនត្ថា, យេ ច តន្និមិត្តមេវ និរយាទីសុ និព្ពត្តស្ស បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណាទិវសេន មហាទុក្ខានុភវនប្បការា អនត្ថា, តេ សន្ធាយ ឥទំ វុត្តំ “**ទិដ្ឋធម្មិកានំ អាសវានំ សំវរាយ សម្បរាយិកានំ អាសវានំ បដិឃាតាយា**”តិ។ ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខោ អត្តភាវោ, តត្ថ ភវា **ទិដ្ឋធម្មិកា**។ សម្បរេតព្ពតោ បេច្ច គន្តព្ពតោ សម្បរាយោ, បរលោកោ, តត្ថ ភវា **សម្បរាយិកា**។

អកុសលវេរានន្តិ បាណាតិបាតាទិបញ្ចទុច្ចរិតានំ។ តានិ វេរការណត្តា “វេរានី”តិ វុច្ចន្តិ, បុគ្គលេសុ បន ឧប្បជ្ជមានានិ វេរានិ។ **តេ ឯវ វា ទុក្ខធម្មា**តិ ហេដ្ឋា វុត្តា វធពន្ធនាទយោ។ **តេសំ បក្ខុបច្ឆេទនត្ថាយា**តិ តេសំ បាបិច្ឆានំ បក្ខុបច្ឆេទាយ គណភោជនសទិសំ សិក្ខាបទំ បញ្ញត្តំ។ **បណ្ឌិតមនុស្សាន**ន្តិ លោកិយបរិក្ខកជនានំ។ តេ ហិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា សតិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តឹ ញត្វា វា យថាបញ្ញត្តំ បដិបជ្ជមានេ ភិក្ខូ ទិស្វា វា – “យានិ វត លោកេ មហាជនស្ស រជ្ជនទុស្សនមុយ្ហនដ្ឋានានិ, តេហិ ឥមេ សមណា សក្យបុត្តិយា អារកា វិហរន្តិ, ទុក្ករំ វត ករោន្តិ, ភារិយំ វត ករោន្តី”តិ បសាទំ អាបជ្ជន្តិ វិនយបិដកេ បោត្ថកំ ទិស្វា មិច្ឆាទិដ្ឋិកតវេទិព្រាហ្មណោ វិយ។ **ឧបរូបរិបសាទភាវាយា**តិ ភិយ្យោ ភិយ្យោ បសាទុប្បាទនត្ថំ។ យេបិ ហិ សាសនេ បសន្នា កុលបុត្តា, តេបិ សិក្ខា

បទបញ្ញត្តិំ វា ញត្វា យថាបញ្ញត្តំ បដិបជ្ជមានេ ភិក្ខូ វា ទិស្វា “អហោ, អយ្យា, ទុក្ករការិនោ, យេ យាវជីវំ ឯកភត្តំ ព្រហ្មចរិយំ វិនយសំវរំ អនុបាលេន្តី”តិ ភិយ្យោ ភិយ្យោ បសីទន្តិ។

សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតត្ថន្តិ បរិយត្តិសទ្ធម្មោ, បដិបត្តិសទ្ធម្មោ, អធិគមសទ្ធម្មោតិ តិវិធស្សាបិ សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតត្ថំ។ តត្ថ បិដកត្តយសង្គហិតំ សព្ពម្បិ ពុទ្ធវចនំ **បរិយត្តិសទ្ធម្មោ** នាម។ តេរស ធុតគុណា, ចុទ្ទស ខន្ធកវត្តានិ, ទ្វេអសីតិ មហាវត្តានិ, សីលសមាធិវិបស្សនាតិ អយំ **បដិបត្តិសទ្ធម្មោ** នាម។ ចត្តារោ អរិយមគ្គា ចត្តារិ ច សាមញ្ញផលានិ និព្ពានញ្ចាតិ អយំ **អធិគមសទ្ធម្មោ** នាម។ សោ សព្ពោ យស្មា សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា សតិ ភិក្ខូ សិក្ខាបទញ្ច តស្ស វិភង្គញ្ច តទត្ថជោតនត្ថំ អញ្ញញ្ច ពុទ្ធវចនំ បរិយាបុណន្តិ, យថាបញ្ញត្តញ្ច បដិបជ្ជមានា បដិបត្តិំ បូរេត្វា បដិបត្តិយា អធិគន្តព្ពំ លោកុត្តរធម្មំ អធិគច្ឆន្តិ, តស្មា សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា ចិរដ្ឋិតិកោ ហោតិ។

បញ្ចវិធស្សាបិ វិនយស្សាតិ តទង្គវិនយាទិវសេន បញ្ចប្បការស្ស វិនយស្ស។ **វិនយដ្ឋកថាយំ** (បារា. អដ្ឋ. ៣៩) បន សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា សតិ សំវរវិនយោ ច បហានវិនយោ ច សមថវិនយោ ច បញ្ញត្តិវិនយោ ចាតិ ចតុព្ពិធោបិ វិនយោ អនុគ្គហិតោ ហោតិ ឧបត្ថម្ភិតោ សុបត្ថម្ភិតោ។ តេន វុត្តំ “**វិនយានុគ្គហាយា**”តិ។ តត្ថ **សំវរវិនយោ**តិ សីលសំវរោ, សតិសំវរោ, ញាណសំវរោ, ខន្តិសំវរោ, វីរិយសំវរោតិ បញ្ចវិធោបិ សំវរោ យថាសកំ សំវរិតព្ពានំ វិនេតព្ពានញ្ច កាយទុច្ចរិតាទីនំ សំវរណតោ សំវរោ, វិនយនតោ វិនយោតិ វុច្ចតិ។ **បហានវិនយោ**តិ តទង្គប្បហានំ, វិក្ខម្ភនប្បហានំ, សមុច្ឆេទប្បហានំ, បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ, និស្សរណប្បហានន្តិ បញ្ចវិធម្បិ បហានំ យស្មា ចាគដ្ឋេន បហានំ, វិនយនដ្ឋេន វិនយោ, តស្មា បហានវិនយោតិ វុច្ចតិ។ **សមថវិនយោ**តិ សត្ត អធិករណសមថា។ **បញ្ញត្តិវិនយោ**តិ សិក្ខាបទមេវ។ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា ហិ វិជ្ជមានាយ ឯវ សិក្ខាបទសម្ភវតោ សិក្ខាបទសង្ខាតោ បញ្ញត្តិវិនយោតិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា អនុគ្គហិតោ ហោតិ។

២០២-២៣០. ភិក្ខូនំ បញ្ចតិ និទានបារាជិកសង្ឃាទិសេសានិយតវិត្ថារុទ្ទេសវសេន បញ្ច ភិក្ខូនំ ឧទ្ទេសា។ **ភិក្ខុនីនំ ចត្តារោ**តិ ភិក្ខូនំ វុត្តេសុ អនិយតុទ្ទេសំ ឋបេត្វា អវសេសា ចត្តារោ។

ឯហិភិក្ខូបសម្បទាតិ “ឯហិ ភិក្ខូ”តិ វចនមត្តេន បញ្ញត្តឧបសម្បទា។ ភគវា ហិ ឯហិភិក្ខុភាវាយ ឧបនិស្សយសម្បន្នំ បុគ្គលំ ទិស្វា រត្តបំសុកូលន្តរតោ សុវណ្ណវណ្ណំ ទក្ខិណហត្ថំ នីហរិត្វា ព្រហ្មឃោសំ និច្ឆារេន្តោ “ឯហិ ភិក្ខុ, ចរ ព្រហ្មចរិយំ សម្មា ទុក្ខស្ស អន្តកិរិយាយា”តិ វទតិ។ តស្ស សហេវ ភគវតោ វចនេន គិហិលិង្គំ អន្តរធាយតិ, បព្ពជ្ជា ច ឧបសម្បទា ច រុហតិ, ភណ្ឌុ កាសាវវសនោ ហោតិ – ឯកំ និវាសេត្វា ឯកំ បារុបិត្វា ឯកំ អំសេ ឋបេត្វា វាមអំសកូដេ អាសត្តនីលុប្បលវណ្ណមត្តិកាបត្តោ។

> “តិចីវរញ្ច បត្តោ ច, វាសិ សូចិ ច ពន្ធនំ;
> បរិស្សាវនេន អដ្ឋេតេ, យុត្តយោគស្ស ភិក្ខុនោ”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២១៥; ម. និ. អដ្ឋ. ១.២៩៤; ២.៣៤៩; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.១៩៨; បារា. អដ្ឋ. ៤៥ បទភាជនីយវណ្ណនា; អប. អដ្ឋ. ១.អវិទូរេនិទានកថា; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ២៧.អវិទូរេនិទានកថា; ជា. អដ្ឋ. ១.អវិទូរេនិទានកថា; មហានិ. អដ្ឋ. ២០៦) –

ឯវំ វុត្តេហិ អដ្ឋហិ បរិក្ខារេហិ សរីរេ បដិមុក្កេហិយេវ វស្សសតិកត្ថេរោ វិយ ឥរិយាបថសម្បន្នោ ពុទ្ធាចរិយកោ ពុទ្ធុបជ្ឈាយកោ សម្មាសម្ពុទ្ធំ វន្ទមានោយេវ តិដ្ឋតិ។

សរណគមនូបសម្បទាតិ “ពុទ្ធំ សរណំ គច្ឆាមី”តិអាទិនា នយេន តិក្ខត្តុំ វាចំ ភិន្ទិត្វា វុត្តេហិ តីហិ សរណគមនេហិ អនុញ្ញាតឧបសម្បទា។ **ឱវាទូបសម្បទា**តិ ឱវាទប្បដិគ្គហណឧបសម្បទា។ សា ច “តស្មាតិហ តេ, កស្សប, ឯវំ សិក្ខិតព្ពំ ‘តិព្ពំ មេ ហិរោត្តប្បំ, បច្ចុបដ្ឋិតំ ភវិស្សតិ ថេរេសុ នវេសុ មជ្ឈិមេសូ’តិ។ ឯវញ្ហិ តេ, កស្សប, សិក្ខិតព្ពំ។ តស្មាតិហ តេ, កស្សប, ឯវំ សិក្ខិតព្ពំ ‘យំ កិញ្ចិ ធម្មំ សុណិស្សាមិ កុសលូបសំហិតំ, សព្ពំ តំ អដ្ឋឹ កត្វា មនសិ ករិត្វា សព្ពចេតសា សមន្នាហរិត្វា ឱហិតសោតោ ធម្មំ សុណិស្សាមី’តិ, ឯវញ្ហិ តេ, កស្សប, សិក្ខិតព្ពំ។ តស្មាតិហ តេ, កស្សប, ឯវំ សិក្ខិតព្ពំ ‘សាតសហគតា ច មេ កាយគតាសតិ ន វិជហិស្សតី’តិ, ឯវញ្ហិ តេ, កស្សប, សិក្ខិតព្ព”ន្តិ (សំ. និ. ២.១៥៤) ឥមិនា ឱវាទប្បដិគ្គហណេន មហាកស្សបត្ថេរស្ស អនុញ្ញាតឧបសម្បទា។

បញ្ហាព្យាករណូបសម្បទា នាម សោបាកស្ស អនុញ្ញាតឧបសម្បទា។ ភគវា កិរ បុព្ពារាមេ អនុចង្កមន្តំ សោបាកសាមណេរំ “ឧទ្ធុមាតកសញ្ញាតិ វា, សោបាក, រូបសញ្ញាតិ វា ឥមេ ធម្មា នានត្ថា នានាព្យញ្ជនា, ឧទាហុ

ឯកត្ថា ព្យញ្ជនមេវ នានន្តិ ទស អសុភនិស្សិតេ បញ្ហេ បុច្ឆិ។ សោ ព្យាកាសិ។ ភគវា តស្ស សាធុការំ ទត្វា “កតិ វស្សោសិ, ត្វំ សោបាកា”តិ បុច្ឆិ។ សត្តវស្សោហំ ភគវាតិ។ សោបាក, ត្វំ មម សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន សទ្ធឹ សំសន្ទិត្វា បញ្ហេ ព្យាកាសីតិ អារទ្ធចិត្តោ ឧបសម្បទំ អនុជានិ។ អយំ បញ្ហព្យាករណូបសម្បទា។

ញត្តិចតុត្ថឧបសម្បទា នាម ភិក្ខូនំ ឯតរហិ ឧបសម្បទា។ **គរុធម្មូបសម្បទា**តិ គរុធម្មប្បដិគ្គហណេន ឧបសម្បទា។ សា ច មហាបជាបតិយា អដ្ឋគរុធម្មប្បដិគ្គហណេន អនុញ្ញាតា ។ **ឧភតោសង្ឃេ ឧបសម្បទា** នាម ភិក្ខុនិយា ភិក្ខុនិសង្ឃតោ ញត្តិចតុត្ថេន, ភិក្ខុសង្ឃតោ ញត្តិចតុត្ថេនាតិ ឥមេហិ ទ្វីហិ កម្មេហិ អនុញ្ញាតា អដ្ឋវាចិកូបសម្បទា។ **ទូតេន ឧបសម្បទា** នាម អឌ្ឍកាសិយា គណិកាយ អនុញ្ញាតា ឧបសម្បទា។

ញត្តិកម្មំ នវ ឋានានិ គច្ឆតីតិ កតមានិ នវ ឋានានិ គច្ឆតិ? ឱសារណំ, និស្សារណំ, ឧបោសថោ, បវារណា, សម្មុតិ, ទានំ, បដិគ្គហំ, បច្ចុក្កឌ្ឍនំ, កម្មលក្ខណញ្ញេវ នវមន្តិ ឯវំ វុត្តានិ នវ ឋានានិ គច្ឆតិ។ តត្ថ “សុណាតុ មេ, ភន្តេ, សង្ឃោ, ឥត្ថន្នាមោ ឥត្ថន្នាមស្ស អាយស្មតោ ឧបសម្បទាបេក្ខោ, អនុសិដ្ឋោ សោ មយា, យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, ឥត្ថន្នាមោ អាគច្ឆេយ្យ, អាគច្ឆាហីតិ វត្តព្ពោ”តិ (មហាវ. ១២៦) ឯវំ ឧបសម្បទាបេក្ខស្ស ឱសារណា **ឱសារណា** នាម។

“សុណន្តុ មេ, អាយស្មន្តា, អយំ ឥត្ថន្នាមោ ភិក្ខុ ធម្មកថិកោ, ឥមស្ស នេវ សុត្តំ អាគច្ឆតិ, នោ សុត្តវិភង្គោ, សោ អត្ថំ អសល្លក្ខេត្វា ព្យញ្ជនច្ឆាយាយ អត្ថំ បដិពាហតិ។ យទាយស្មន្តានំ បត្តកល្លំ, ឥត្ថន្នាមំ ភិក្ខុំ វុដ្ឋាបេត្វា អវសេសា ឥមំ អធិករណំ វូបសមេយ្យាមា”តិ ឯវំ ឧព្ពាហិកវិនិច្ឆយេ ធម្មកថិកស្ស ភិក្ខុនោ និស្សារណា **និស្សារណា** នាម។

“សុណាតុ មេ, ភន្តេ, សង្ឃោ, អជ្ជុបោសថោ បន្នរសោ។ យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, សង្ឃោ ឧបោសថំ ករេយ្យា”តិ ឯវំ ឧបោសថកម្មវសេន ឋបិតា ញត្តិ **ឧបោសថោ** នាម។

“សុណាតុ មេ, ភន្តេ, សង្ឃោ, អជ្ជ បវារណា បន្នរសី។ យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, សង្ឃោ បវារេយ្យា”តិ ឯវំ បវារណាកម្មវសេន ឋបិតា ញត្តិ **បវារណា** នាម។

“សុណាតុ មេ, ភន្តេ, សង្ឃោ, ឥត្ថន្នាមោ ឥត្ថន្នាមស្ស អាយស្មតោ ឧបសម្បទាបេក្ខោ។ យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, អហំ ឥត្ថន្នាមំ អនុសាសេយ្យ”ន្តិ, “យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, ឥត្ថន្នាមោ ឥត្ថន្នាមំ អនុសាសេយ្យា”តិ, “យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, អហំ ឥត្ថន្នាមំ អន្តរាយិកេ ធម្មេ បុច្ឆេយ្យ”ន្តិ, “យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, ឥត្ថន្នាមោ ឥត្ថន្នាមំ អន្តរាយិកេ ធម្មេ បុច្ឆេយ្យា”តិ, “យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, អហំ ឥត្ថន្នាមំ វិនយំ បុច្ឆេយ្យ”ន្តិ, “យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, ឥត្ថន្នាមោ ឥត្ថន្នាមំ វិនយំ បុច្ឆេយ្យា”តិ, “យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, អហំ ឥត្ថន្នាមេន វិនយំ បុដ្ឋោ វិស្សជ្ជេយ្យ”ន្តិ, “យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, ឥត្ថន្នាមោ ឥត្ថន្នាមេន វិនយំ បុដ្ឋោ វិស្សជ្ជេយ្យា”តិ ឯវំ អត្តានំ វា បរំ វា សម្មន្និតុំ ឋបិតា ញត្តិ **សម្មុតិ** នាម។

“សុណាតុ មេ, ភន្តេ, សង្ឃោ, ឥទំ ចីវរំ ឥត្ថន្នាមស្ស ភិក្ខុនោ និស្សគ្គិយំ សង្ឃស្ស និស្សដ្ឋំ។ យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, សង្ឃោ ឥមំ ចីវរំ ឥត្ថន្នាមស្ស ភិក្ខុនោ ទទេយ្យា”តិ, “យទាយស្មន្តានំ បត្តកល្លំ, អាយស្មន្តា ឥមំ ចីវរំ ឥត្ថន្នាមស្ស ភិក្ខុនោ ទទេយ្យុ”ន្តិ ឯវំ និស្សដ្ឋចីវរបត្តាទីនំ ទានំ **ទានំ** នាម។

“សុណាតុ មេ, ភន្តេ, សង្ឃោ, អយំ ឥត្ថន្នាមោ ភិក្ខុ អាបត្តឹ សរតិ វិវរតិ ឧត្តានឹ ករោតិ ទេសេតិ។ យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, អហំ ឥត្ថន្នាមស្ស ភិក្ខុនោ អាបត្តឹ បដិគ្គណ្ហេយ្យ”ន្តិ, “យទាយស្មន្តានំ បត្តកល្លំ, អហំ ឥត្ថន្នាមស្ស ភិក្ខុនោ អាបត្តឹ បដិគ្គណ្ហេយ្យ”ន្តិ, តេន វត្តព្ពោ “បស្សសី”តិ? អាម បស្សាមីតិ។ “អាយតឹ សំវរេយ្យាសី”តិ ឯវំ អាបត្តិប្បដិគ្គហោ **បដិគ្គហោ** នាម។

“សុណន្តុ មេ, អាយស្មន្តា អាវាសិកា, យទាយស្មន្តានំ បត្តកល្លំ, ឥទានិ ឧបោសថំ ករេយ្យាម, បាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសេយ្យាម, អាគមេ កាលេ បវារេយ្យាមា”តិ, តេ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ ភណ្ឌនការកា កលហការកា សង្ឃេ អធិករណការកា តំ កាលំ អនុវសេយ្យុំ, អាវាសិកេន ភិក្ខុនា ព្យត្តេន បដិពលេន អាវាសិកា ភិក្ខូ ញាបេតព្ពា “សុណន្តុ មេ, អាយស្មន្តា អាវាសិកា, យទាយស្មន្តានំ បត្តកល្លំ, ឥទានិ ឧបោសថំ ករេយ្យាម, បាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសេយ្យាម, អាគមេ ជុណ្ហេ បវារេយ្យាមា”តិ ឯវំ កតា បវារណា **បច្ចុក្កឌ្ឍនា** នាម។

សព្ពេហេវ ឯកជ្ឈំ សន្និបតិតព្ពំ, សន្និបតិត្វា ព្យត្តេន ភិក្ខុនា បដិពលេន សង្ឃោ ញាបេតព្ពោ “សុណាតុ មេ, ភន្តេ, សង្ឃោ, អម្ហាកំ ភណ្ឌនជាតានំ កលហជាតានំ វិវាទាបន្នានំ វិហរតំ ពហុ អស្សាមណកំ អជ្ឈាចិណ្ណំ ភាសិតបរិក្កន្តំ។ សចេ មយំ ឥមាហិ អាបត្តីហិ អញ្ញមញ្ញំ ការេស្សាម, សិយាបិ តំ អធិករណំ កក្ខឡត្តាយ វាឡត្តាយ ភេទាយ សំវត្តេយ្យ។ យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, សង្ឃោ ឥមំ អធិករណំ តិណវត្ថារកេន វូបសមេយ្យ ឋបេត្វា ថុល្លវជ្ជំ, ឋបេត្វា គិហិបដិសំយុត្ត”ន្តិ ឯវំ តិណវត្ថារកសមថេ កតា សព្ពបឋមា សព្ពសង្គាហិកញត្តិ **កម្មលក្ខណំ** នាម។

ញត្តិទុតិយំ កម្មំ សត្ត ឋានានិ គច្ឆតីតិ កតមានិ សត្ត ឋានានិ គច្ឆតិ? ឱសារណំ , និស្សារណំ, សម្មុតិ, ទានំ, ឧទ្ធរណំ, ទេសនំ, កម្មលក្ខណញ្ញេវ សត្តមន្តិ ឯវំ វុត្តានិ សត្ត ឋានានិ គច្ឆតិ។ តត្ថ វឌ្ឍស្ស លិច្ឆវិនោ បត្តនិក្កុជ្ជនវសេន ខន្ធកេ វុត្តា **និស្សារណា**, តស្សេវ បត្តុក្កុជ្ជនវសេន វុត្តា **ឱសារណា** ច វេទិតព្ពា។ សីមាសម្មុតិ តិចីវរេន អវិប្បវាសសម្មុតិ សន្ថតសម្មុតិ ភត្តុទ្ទេសកសេនាសនគ្គាហាបកភណ្ឌាគារិក- ចីវរប្បដិគ្គាហក- ចីវរភាជក-យាគុភាជក-ផលភាជក-ខជ្ជភាជក-អប្បមត្តកវិស្សជ្ជក- សាដិយគ្គាហាបក-បត្តគ្គាហាបក- អារាមិកបេសក-សាមណេរបេសកសម្មុតីតិ ឯតាសំ សម្មុតីនំ វសេន **សម្មុតិ** វេទិតព្ពា។ កឋិនចីវរទានមតកចីវរទានវសេន **ទានំ** វេទិតព្ពំ។ កឋិនុទ្ធារណវសេន **ឧទ្ធារោ** វេទិតព្ពោ។ កុដិវត្ថុវិហារវត្ថុទេសនាវសេន **ទេសនា** វេទិតព្ពា។ យា បន តិណវត្ថារកសមថេ សព្ពសង្គាហិកញត្តិញ្ច ឯកេកស្មឹ បក្ខេ ឯកេកំ ញត្តិញ្ចាតិ តិស្សោបិ ញត្តិយោ ឋបេត្វា បុន ឯកស្មឹ បក្ខេ ឯកា, ឯកស្មឹ បក្ខេ ឯកាតិ ទ្វេបិ ញត្តិទុតិយកម្មវាចា វុត្តា។ តាសំ វសេន **កម្មលក្ខណំ** វេទិតព្ពំ។

ញត្តិចតុត្ថកម្មំ សត្ត ឋានានិ គច្ឆតីតិ កតមានិ សត្ត ឋានានិ គច្ឆតិ? ឱសារណំ, និស្សារណំ, សម្មុតិ, ទានំ, និគ្គហំ, សមនុភាសនំ, កម្មលក្ខណញ្ញេវ សត្តមន្តិ ឯវំ វុត្តានិ សត្ត ឋានានិ គច្ឆតិ។ តត្ថ តជ្ជនីយកម្មាទីនំ សត្តន្នំ កម្មានំ វសេន **និស្សារណា**, តេសំយេវ ច កម្មានំ បដិប្បស្សម្ភនវសេន **ឱសារណា** វេទិតព្ពា។ ភិក្ខុនោវាទកសម្មុតិវសេន **សម្មុតិ** វេទិតព្ពា។ បរិវាសទានមានត្តទានវសេន **ទានំ** វេទិតព្ពំ។ មូលាយបដិកស្សនកម្មវសេន **និគ្គហោ** វេទិតព្ពោ។ ឧក្ខិត្តានុវត្តិកា, អដ្ឋ យាវតតិយកា, អរិដ្ឋោ, ចណ្ឌកាឡី ច ឥមេតេ យាវតតិយកាតិ ឥមាសំ ឯកាទសន្នំ សមនុភាសនានំ វសេន **សមនុភាសនា** វេទិតព្ពា។ ឧបសម្បទកម្មអព្ភានកម្មវសេន **កម្មលក្ខណំ** វេទិតព្ពំ។

ធម្មសម្មុខតាតិអាទីសុ យេន ធម្មេន, យេន វិនយេន, យេន សត្ថុសាសនេន សង្ឃោ កម្មំ ករោតិ, អយំ **ធម្មសម្មុខតា, វិនយសម្មុខតា, សត្ថុសាសនសម្មុខតា**។ តត្ថ **ធម្មោ**តិ ភូតវត្ថុ។ **វិនយោ**តិ ចោទនា ចេវ សារណា ច។ **សត្ថុសាសនំ** នាម ញត្តិសម្បទា ចេវ អនុសាវនសម្បទា ច។ យាវតិកា ភិក្ខូ កម្មប្បត្តា, តេ អាគតា ហោន្តិ, ឆន្ទារហានំ ឆន្ទោ អាហដោ ហោតិ, សម្មុខីភូតា នប្បដិក្កោសន្តិ, អយំ **សង្ឃសម្មុខតា**។ យស្ស សង្ឃោ កម្មំ ករោតិ, តស្ស សម្មុខីភាវោ **បុគ្គលសម្មុខតា**។ សេសមេត្ថ វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។

ឥតិ មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ទុកនិបាតវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា សមត្តា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អង្គុត្តរនិកាយេ

តិកនិបាត-ដីកា

១. បឋមបណ្ណាសកំ

១. ពាលវគ្គោ

១. ភយសុត្តវណ្ណនា

១. តិកនិបាតស្ស បឋមេ **ភយន្តិ** ភីតិ ចេតសោ ព្យធោតិ អាហ “**ចិត្តុត្រាសោ**”តិ។ **ឧបទ្ទវោ**តិ អន្តរាយោ។ តស្ស បន វិក្ខេបការណត្តា វុត្តំ “**អនេកគ្គតាការោ**”តិ។ **ឧបសគ្គោ**តិ ឧបសជ្ជនំ, ទេវតោបបីឡាទិនា អប្បដិការវិឃាតាបត្តិ។ សា បន យស្មា បដិការាភាវេន វិហញ្ញមានស្ស កិញ្ចិ កាតុំ អសមត្ថស្ស ឱសីទនការណំ, តស្មា វុត្តំ “**តត្ថ តត្ថ លគ្គនាការោ**”តិ។ **យថាវុត្តេ ទិវសេ អនាគច្ឆន្តេសូ**តិ វញ្ចេត្វា អាគន្តុំ និយមិតទិវសេ អនាគច្ឆន្តេសុ។ **ទ្វារេ អគ្គិំ ទត្វា**តិ ពហិ អនិក្ខមនត្ថាយ ទ្វារេ អគ្គិំ ទត្វា។

នឡេហិ ឆន្នបដិច្ឆន្នាតិ នឡេហិ តិណច្ឆទនសង្ខេបេន ឧបរិ ឆាទេត្វា តេហិយេវ ទារុកុដិកនិយាមេន បរិតោបិ ឆាទិតា។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា តិណេហិ ឆន្នតំ សេសសម្ភារានំ រុក្ខមយតញ្ច អតិទិសតិ។

វិធវបុត្តេតិ អន្តភាវោបលក្ខណំ។ តេ ហិ និប្បិតិកា អវិនីតា អសំយតា យំ កិញ្ចិ ការិនោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

ភយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. លក្ខណសុត្តវណ្ណនា

២. ទុតិយេ លក្ខីយតិ ពាលោ អយន្តិ ញាយតិ ឯតេនាតិ លក្ខណំ, កម្មំ លក្ខណមេតស្សាតិ **កម្មលក្ខណោ**តិ អាហ “**កាយទ្វារាទិបវត្តំ កម្ម**”ន្តិអាទិ។ អបទីយន្តិ ទោសា ឯតេន រក្ខីយន្តិ, លូយន្តិ ឆិជ្ជន្តិ វាតិ អបទានំ, សត្តានំ សម្មា, មិច្ឆា វា បវត្តប្បយោគោ។ តេន សោភតីតិ **អបទានសោភនី** ។ តេនាហ “**បញ្ញា នាមា**”តិអាទិ។ **អត្តនោ ចរិតេនេវា**តិ អត្តនោ ចរិយាយ ឯវ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

លក្ខណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៤. ចិន្តីសុត្តាទិវណ្ណនា

៣-៤. តតិយេ **ឯតេហី**តិ ទុច្ចិន្តិតចិន្តិតាទីហិ។ ឯតេន លក្ខណសទ្ទស្ស សរណត្ថតមាហ។ **តានេវា**តិ លក្ខណានិ ឯវ។ **អស្សា**តិ ពាលស្ស។ ពាលោ អយន្តិ និមីយតិ សញ្ជានីយតិ ឯតេហីតិ **ពាលនិមិត្តានិ**។ អបទានំ វុច្ចតិ, វិខ្យាតំ កម្មំ, ទុច្ចិន្តិតចិន្តិតាទីនិ ច ពាលេ វិខ្យាតានិ អសាធារណភាវេន។ តស្មា “**ពាលស្ស អបទានានី**”តិ។ អភិជ្ឈាទីហិ ទុដ្ឋំ ទូសិតំ ចិន្តិតំ ទុច្ចិន្តិតំ, តំ ចិន្តេតីតិ **ទុច្ចិន្តិតចិន្តី**។ លោភាទីហិ ទុដ្ឋំ ភាសិតំ មុសាវាទាទី ភាសតីតិ **ទុព្ភាសិតភាសី**។ តេសំយេវ វសេន កត្តព្ពតោ ទុក្កដកម្មំ បាណាតិបាតាទី ករោតីតិ **ទុក្កដកម្មការី**។ តេនាហ “**ចិន្តយន្តោ**”តិអាទិ។ **វុត្តានុសារេនា**តិ “ពាលោ អយ”ន្តិអាទិនា វុត្តស្ស អត្ថវចនស្ស “បណ្ឌិតោ អយន្តិ ឯតេហិ លក្ខីយតី”តិអាទិនា អនុស្សរណេន។ **មនោសុចរិតាទីនំ វសេនា**តិ “ចិន្តយន្តោ អនភិជ្ឈាព្យាបាទសម្មាទស្សនវសេន សុចិន្តិតមេវ ចិន្តេតី”តិអាទិនា មនោសុចរិតាទីនំ តិណ្ណំ សុចរិតានំ វសេន យោជេតព្ពានិ។ ចតុត្ថំ វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។

ចិន្តីសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-១០. អយោនិសោសុត្តាទិវណ្ណនា

៥-១០. បញ្ចមេ **កតិ នុ ខោ អនុស្សតិដ្ឋានានី**តិអាទិ ឆក្កេ អាវិ ភវិស្សតីតិ។ **ឯវំ ចិន្តិត**ន្តិ អយោនិសោ ចិន្តិតំ។ **អបញ្ហមេវ បញ្ហន្តិ កថេសី**តិ អបញ្ហមេវ បញ្ហោ អយន្តិ មញ្ញមានោ វិស្សជ្ជេសិ។ **ទសវិធំ ព្យញ្ជនពុទ្ធឹ អបរិហាបេត្វា**តិ –

> “សិថិលំ ធនិតញ្ច ទីឃរស្សំ, គរុកំ លហុកញ្ច និគ្គហីតំ;
> សម្ពន្ធំ វវត្ថិតំ វិមុត្តំ, ទសធា ព្យញ្ជនពុទ្ធិយា បភេទោ”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១៩០; ម. និ. អដ្ឋ. ២.២៩១; បរិ. អដ្ឋ. ៤៨៥; វិ. សង្គ. អដ្ឋ. ២៥២) –

ឯវំ វុត្តំ ទសវិធំ ព្យញ្ជនពុទ្ធី អបរិហាបេត្វា។

តត្ថ ឋានករណានិ សិថិលានិ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ អក្ខរំ **សិថិលំ**, តានិយេវ ធនិតានិ អសិថិលានិ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ អក្ខរំ **ធនិតំ**។ ទ្វិមត្តកាលំ **ទីឃំ**, ឯកមត្តកាលំ **រស្សំ**។ **គរុក**ន្តិ ទីឃមេវ, យំ វា “អាយស្មតោ ពុទ្ធរក្ខិតត្ថេរស្សា”តិ សំយោគបរំ កត្វា វុច្ចតិ, **លហុក**ន្តិ រស្សមេវ, យំ វា “អាយស្មតោ ពុទ្ធរក្ខិតថេរស្សា”តិ ឯវំ វិ សំយោគបរំ កត្វា វុច្ចតិ។ **និគ្គហីត**ន្តិ យំ ករណានិ និគ្គហេត្វា អវិស្សជ្ជេត្វា អវិវដេន មុខេន សានុនាសិកំ កត្វា វត្តព្ពំ។ **សម្ពន្ធ**ន្តិ យំ បរបទេន សម្ពន្ធិត្វា “តុណ្ហស្សា”តិ វុច្ចតិ។ **វវត្ថិត**ន្តិ យំ បរបទេន អសម្ពន្ធំ កត្វា វិច្ឆិន្ទិត្វា “តុណ្ហី អស្សា”តិ វុច្ចតិ។ **វិមុត្ត**ន្តិ យំ ករណានិ អនិគ្គហេត្វា វិស្សជ្ជេត្វា វិវដេន មុខេន សានុនាសិកំ អកត្វា វុច្ចតិ។ **ទសធា ព្យញ្ជនពុទ្ធិយា បភេទោ**តិ ឯវំ សិថិលាទិវសេន ព្យញ្ជនពុទ្ធិយា អក្ខរុប្បាទកចិត្តស្ស ទសប្បការេន បភេទោ។ សព្ពានិ ហិ អក្ខរានិ ចិត្តសមុដ្ឋានានិ យថាធិប្បេតត្ថព្យញ្ជនតោ ព្យញ្ជនានិ ច។

“**អដ្ឋានំ ខោ ឯតំ, អាវុសោ សារិបុត្តា**”តិអាទិ បញ្ចកេ អាវិ ភវិស្សតិ។ “**កតិ នុ ខោ, អានន្ទ, អនុស្សតិដ្ឋានានី**”តិអាទិ បន ឆក្កេ អាវិ ភវិស្សតិ។ ឆដ្ឋាទីសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

អយោនិសោសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ពាលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. រថការវគ្គោ

១. ញាតសុត្តវណ្ណនា

១១. ទុតិយស្ស បឋមេ ញាតោយេវ បញ្ញាតោតិ អាហ “**ញាតោ បញ្ញាតោ**”តិ។ កស្ស អននុលោមិកេតិ អាហ “**សាសនស្ស**”តិ, សាសនស្ស អននុលោមិកេ អប្បតិរូបេតិ អត្ថោ។ ឥទានិ អននុលោមិកសទ្ទស្ស និព្ពចនំ ទស្សេន្តោ “**ន អនុលោមេតីតិ អននុលោមិក**”ន្តិ អាហ ។ **សាសនស្ស**តិ វា សាសនន្តិ អត្ថោ។ សាសនំ ន អនុលោមេតីតិ អននុលោមិកន្តិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សភាគវិសភាគ**ន្តិ លិង្គតោ សភាគវិសភាគំ។ “**វិយបុគ្គលេ**”**តិ អាហា**តិ លិង្គសភាគេហិ អវិសេសេត្វា អាហ។ **ឧម្មាទំ បាបុណី**តិ សោ កិរ សីលំ អធិដ្ឋាយ បិហិតទ្វារគព្ភេ សយនបិដ្ឋេ និសីទិត្វា ភរិយំ អារព្ភ មេត្តំ ភាវេន្តោ មេត្តាមុខេន ឧប្បន្នេន រាគេន អន្ធីកតោ ភរិយាយ សន្តិកំ គន្តុកាមោ ទ្វារំ អសល្លក្ខេត្វា ភិត្តឹ ភិន្ទិត្វាបិ និក្ខមិតុកាមតាយ ភិត្តឹ បហរន្តោ សព្ពរត្តឹ ភិត្តិយុទ្ធមកាសិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ញាតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សារណីយសុត្តវណ្ណនា

១២. ទុតិយេ **ចតុបារិសុទ្ធិសីលម្បិ បព្ពជ្ជានិស្សិតមេវា**តិ ឥមិនា បព្ពជ្ជូបគតសមនន្តរមេវ ចតុបារិសុទ្ធិសីលម្បិ សមាទិន្នមេវ ហោតីតិ ទស្សេតិ។ **មគ្គសន្និស្សិតានេវ ហោន្តី**តិ មគ្គាធិគមត្ថាយ បដិបជ្ជិតព្ពត្តា កសិណបរិកម្មាទីនិ មគ្គសន្និស្សិតានេវ ហោន្តិ, តស្មា មគ្គគ្គហណេនេវ តេសម្បិ គហណំ វេទិតព្ពំ, តេហិ វិនា មគ្គាធិគមស្ស អសម្ភវតោតិ អធិប្បាយោ។

អគ្គមគ្គាធិគមេន អសម្មោហប្បដិវេធស្ស សិខាបត្តត្តា មគ្គធម្មេសុ វិយ ផលធម្មេសុបិ សាតិសយោ អសម្មោហោតិ “**សយំ អភិញ្ញា**”តិ វុត្តំ, សាមំ ជានិត្វាតិ អត្ថោ។ តថា ជាននា បនស្ស សច្ឆិករណំ អត្តបច្ចក្ខកិរិយាតិ “**សច្ឆិកត្វា**”តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**អត្តនាវ អភិវិសិដ្ឋាយ បញ្ញាយ បច្ចក្ខំ កត្វា**”តិ។ តថា សច្ឆិកិរិយា ចស្ស អត្តនិ បដិលាភោតិ “ឧបសម្បជ្ជា”តិ វុត្តន្តិ អាហ “បដិលភិត្វា”តិ។

សារណីយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អាសំសសុត្តវណ្ណនា

១៣. តតិយេ **សន្តោ**តិ ឯត្ថ **សន្ត**-សទ្ទោ “ទីឃំ សន្តស្ស យោជន”ន្តិអាទីសុ (ធ. ប. ៦០) កិលន្តភាវេ អាគតោ។ “អយញ្ច វិតក្កោ, អយញ្ច វិចារោ សន្តោ ហោន្តិ សមិតា”តិអាទីសុ (វិភ. ៥៧៦) និរុទ្ធភាវេ។ “អធិគតោ ខោ ម្យាយំ ធម្មោ, គម្ភីរោ ទុទ្ទសោ ទុរនុពោធោ សន្តោ បណីតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៦៧; ម. និ. ១.២៨១; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៧-៨) សន្តញាណគោចរតាយំ។ “ឧបសន្តស្ស សទា សតិមតោ”តិអាទីសុ (ឧទា. ២៧) កិលេសវូបសមេ។ “សន្តោ ហវេ សព្ភិ បវេទយន្តី”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៥១) សាធូសុ។ “បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, មហាចោរា សន្តោ សំវិជ្ជមានា”តិអាទីសុ (បារា. ១៩៥) អត្ថិភាវេ។ ឥធាបិ អត្ថិភាវេយេវាតិ អាហ “**សន្តោតិ អត្ថិ ឧបលព្ភន្តី**”តិ។ តត្ថ **អត្ថី**តិ លោកសង្កេតវសេន សំវិជ្ជន្តិ។ អត្ថិភាវោ ហេត្ថ បុគ្គលសម្ពន្ធេន វុត្តត្តា លោកសមញ្ញាវសេនេវ វេទិតព្ពោ, ន បរមត្ថវសេន។ អត្ថីតិ ចេតំ និបាតបទំ ទដ្ឋព្ពំ “អត្ថិ ឥមស្មិំ កាយេ កេសា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១១០) វិយ។

សំវិជ្ជមានាតិ ឧបលព្ភមានា។ យញ្ហិ សំវិជ្ជតិ, តំ ឧបលព្ភតិ។ តេនាហ “**សំវិជ្ជមានាតិ តស្សេវ វេវចន**”ន្តិ។ **អនាសោ**តិ បត្ថនារហិតោ។ តេនាហ “**អបត្ថនោ**”តិ។ អាសំសតិ បត្ថេតីតិ **អាសំសោ**។ វេណុវេត្តាទិវិលីវេហិ សុប្បាទិភាជនការកា **វិលីវការកា**។ មិគមច្ឆាទីនំ និសាទនតោ **នេសាទា**, មាគវិកមច្ឆពន្ធាទយោ។ រថេសុ ចម្មេន នហនករណតោ **រថការា** , ធម្មការា។ បុកតិ ករីសស្ស នាមំ, តំ កុសេន្តិ អបនេន្តីតិ **បុក្កុសា**, បុប្ផច្ឆឌ្ឌកា។

ទុព្ពណ្ណោតិ វិរូបោ។ **ឱកោដិមកោ**តិ អារោហាភាវេន ហេដ្ឋិមកោ, រស្សកាយោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**លកុណ្ឌកោ**”តិ។ លកុ វិយ យដិកា វិយ ខេតិ បវត្តតីតិ ហិ **លកុណ្ឌកោ**, រស្សោ។ កណតិ និមីលតីតិ **កាណោ**។ តំ

បនស្ស និមីលនំ ឯកេន អក្ខិនា ទ្វីហិបិ ចាតិ អាហ “**ឯកក្ខិកាណោ វា ឧភយក្ខិកាណោ វា**”តិ។ កុណនំ កុណោ, ហត្ថវេកល្លំ។ តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **កុណី។ ខញ្ជោ** វុច្ចតិ បាទវិកលោ។ ហេដ្ឋិមកាយសង្ខាតោ សរីរស្ស បក្ខោ បទេសោ ហតោ អស្សាតិ **បក្ខហតោ**។ តេនាហ “**បីឋសប្បី**”តិ។ បទីបេ បទីបនេ ឯតព្ពំ នេតព្ពន្តិ **បទីបេយ្យំ**, តេលាទិឧបករណំ។

អាសំ ន ករោតីតិ រជ្ជាភិសេកេ កនិដ្ឋោ បត្ថនំ ន ករោតិ ជេដ្ឋេ សតិ កនិដ្ឋស្ស អនធិការត្តា។ អភិសេកំ អរហតីតិ អភិសេការហោ, **ន អភិសេការហោ** កាណកុណិអាទិទោសសមន្នាគតោ។

សីលស្ស ទុដ្ឋ នាម នត្ថិ, តស្មា អភាវត្ថោ ឥធ ទុ-សទ្ទោតិ អាហ “**និស្សីលោ**”តិ។ “បាបំ បាបេន សុករ”ន្តិអាទីសុ (ឧទា. ៤៨; ចូឡវ. ៣៤៣) វិយ បាប-សទ្ទោ និហីនបរិយាយោតិ អាហ “**លាមកធម្មោ**”តិ។ សីលវិបត្តិយា វា **ទុស្សីលោ**។ ទិដ្ឋិវិបត្តិយា **បាបធម្មោ**។ កាយវាចាសំវរភេទេន វា **ទុស្សីលោ**, មនោសំវរភេទេន, សតិសំវរាទិភេទេន វា **បាបធម្មោ**។ អសុទ្ធប្បយោគតាយ **ទុស្សីលោ**, អសុទ្ធាសយតាយ **បាបធម្មោ**។ កុសលសីលវិរហេន **ទុស្សីលោ**, អកុសលសីលសមន្នាគមេន **បាបធម្មោ។ អសុចីហី**តិ អបរិសុទ្ធេហិ។ **សង្កាហិ សរិតព្ពសមាចារោ**តិ “ឥមស្ស មញ្ញេ ឥទំ កម្ម”ន្តិ ឯវំ បរេហិ សង្កាយ សរិតព្ពសមាចារោ។ តេនាហ “**កិញ្ចិ ទេវា**”តិអាទិ។ **អត្តនាយេវ វា សង្កាហិ សរិតព្ពសមាចារោ**តិ ឯតេនបិ កម្មសាធនតំយេវ សង្កស្សរសទ្ទស្ស ទស្សេតិ។ អត្តនោ សង្កាយ បរេសំ សមាចារកិរិយំ សរតិ អាសង្កតិ វិធាវតីតិបិ **សង្កស្សរសមាចារោ**តិ ឯវមេត្ថ កត្តុសាធនតាបិ ទដ្ឋព្ពា។ តស្ស ហិ ទ្វេ តយោ ជនេ កថេន្តេ ទិស្វា “មម ទោសំ មញ្ញេ កថេន្តី”តិ តេសំ សមាចារំ សង្កាយ សរតិ ធាវតិ។

ឯវំបដិញ្ញោតិ សលាកគ្គហណាទីសុ “កិត្តកា វិហារេ សមណា”តិ គណនាយ អារទ្ធាយ “អហម្បិ សមណោ, អហម្បិ សមណោ”តិ បដិញ្ញំ ទត្វា សលាកគ្គហណាទីនិ ករោតីតិ សមណោ អហន្តិ ឯវំសមណប្បដិញ្ញោ។ **សុម្ភកបត្តធរ**តិ មត្តិកាបត្តធរេ។ **បូតិនា កម្មេនា**តិ សំកិលិដ្ឋកម្មេន, និគ្គុណតាយ វា គុណសារវិរហិតត្តា **អន្តោបូតិ**។ កសម្ពុកចវរោ ជាតោ សញ្ជាតោ អស្សាតិ **កសម្ពុជាតោ**តិ អាហ “**សញ្ជាតរាគាទិកចវរោ**”តិ។ អថ វា កសម្ពុ វុច្ចតិ តិន្តកុណបកសដំ ឧទកំ, ឥមស្មិញ្ច សាសនេ ទុស្សីលោ នាម ជិគុច្ឆនីយត្តា តិន្តកុណបឧទកសទិសោ, តស្មា កសម្ពុ វិយ ជាតោតិ **កសម្ពុជាតោ។ លោកុត្តរធម្មឧបនិស្សយស្ស នត្ថិតាយា**តិ យត្ថ បតិដ្ឋិតេន សក្កា ភវេយ្យ អរហត្តំ លទ្ធុំ, តស្សា បតិដ្ឋាយ ភិន្នត្តា វុត្តំ។ **មហាសីលស្មឹ បរិបូរការិតាយា**តិ យត្ថ បតិដ្ឋិតេន សក្កា ភវេយ្យ អរហត្តំ បាបុណិតុំ, តស្មឹ បរិបូរការិតាយ។

អាសំសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចក្កវត្តិសុត្តវណ្ណនា

១៤. ចតុត្ថេ **ចតូហិ សង្គហវត្ថូហី**តិ ទានបិយវចនអត្ថចរិយាសមានត្តតាសង្ខាតេហិ ចតូហិ សង្គហការណេហិ។ **ចក្កំ វត្តេតី**តិ អាណាចក្កំ បវត្តេតិ។ **ចក្ក**ន្តិ វា ឥធ រតនចក្កំ វេទិតព្ពំ។ អយញ្ហិ ចក្កសទ្ទោ សម្បត្តិយំ, លក្ខណេ, រថង្គេ, ឥរិយាបថេ, ទានេ, រតនធម្មខុរចក្កាទីសុ ច ទិស្សតិ។ “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, ចក្កានិ, យេហិ សមន្នាគតានំ ទេវមនុស្សាន”ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៣១) ហិ សម្បត្តិយំ ទិស្សតិ។ “បាទតលេសុ ចក្កានិ ជាតានី”តិ (ទី. និ. ២.៣៥; ៣.២០៤) ឯត្ថ លក្ខណេ។ “ចក្កំវ វហតោ បទ”ន្តិ (ធ. ប. ១) ឯត្ថ រថង្គេ។ “ចតុចក្កំ នវទ្វារ”ន្តិ (សំ. និ. ១.២៩) ឯត្ថ ឥរិយាបថេ។ “ទទំ ភុញ្ជ មា ច បមាទោ, ចក្កំ វត្តយ សព្ពបាណិន”ន្តិ (ជា. ១.៧.១៤៩) ឯត្ថ ទានេ។ “ទិព្ពំ ចក្ករតនំ បាតុរហោសី”តិ (ទី. និ. ២.២៤៣) ឯត្ថ រតនចក្កេ។ “មយា បវត្តិតំ ចក្ក”ន្តិ (សុ. និ. ៥៦២) ឯត្ថ ធម្មចក្កេ។ “ឥច្ឆាហតស្ស បោសស្ស, ចក្កំ ភមតិ មត្ថកេ”តិ (ជា. ១.៥.១០៣) ឯត្ថ ខុរចក្កេ។ “ខុរបរិយន្តេន ចក្កេនា”តិ (ទី. និ. ១.១៦៦) ឯត្ថ បហរណចក្កេ។ “អសនិវិចក្ក”ន្តិ (ទី. និ. ៣.៦១) ឯត្ថ អសនិមណ្ឌលេ។ ឥធ បនាយំ រតនចក្កេ ទដ្ឋព្ពោ។

កិត្តាវតា បនាយំ ចក្កវត្តី នាម ហោតិ? ឯកង្គុលទ្វង្គុលមត្តម្បិ ចក្ករតនំ អាកាសំ អព្ភុគ្គន្ត្វា បវត្តតិ។ សព្ពចក្កវត្តីនញ្ហិ និសិន្នាសនតោ ឧដ្ឋហិត្វា ចក្ករតនសមីបំ គន្ត្វា ហត្ថិសោណ្ឌសទិសបនាឡឹ សុវណ្ណភិង្ការំ ឧក្ខិបិត្វា ឧទកេន អព្ភុក្កិរិត្វា “អភិវិជិនាតុ ភវំ ចក្ករតន”ន្តិ វចនសមនន្តរមេវ វេហាសំ អព្ភុគ្គន្ត្វា ចក្ករតនំ បវត្តតីតិ។ យស្ស បវត្តិសមកាលមេវ, សោ រាជា ចក្កវត្តី នាម ហោតិ។

ធម្មោតិ ទសកុសលកម្មបថធម្មោ, ទសវិធំ វា ចក្កវត្តិវត្តំ។ ទសវិធេ វា កុសលធម្មេ អគរហិតេ វា រាជធម្មេ និយុត្តោតិ **ធម្មិកោ**។ តេន ច ធម្មេន សកលលោកំ រញ្ជេតីតិ **ធម្មរាជា**។ ធម្មេន វា លទ្ធរជ្ជត្តា **ធម្មរាជា**។ ចក្ក

វត្តីហិ ធម្មេន ញាយេន រជ្ជំ អធិគច្ឆតិ, ន អធម្មេន។ **ទសវិធេន ចក្កវត្តិវត្តេនា**តិ ទសប្បភេទេន ចក្កវត្តីនំ វត្តេន។

កី បន តំ ទសវិធំ ចក្កវត្តិវត្តន្តិ? វុច្ចតេ –

"កតមំ បន តំ, ទេវ, អរិយំ ចក្កវត្តិវត្តន្តិ? តេន ហិ ត្វំ, តាត, ធម្មំយេវ និស្សាយ ធម្មំ សក្ករោន្តោ ធម្មំ គរុំ ករោន្តោ ធម្មំ មានេន្តោ ធម្មំ បូជេន្តោ ធម្មំ អបចាយមានោ ធម្មទ្ធជោ ធម្មកេតុ ធម្មាធិបតេយ្យោ ធម្មិកំ រក្ខាវរណគុត្តិំ សំវិទហស្សុ អន្តោជនស្មិំ ពលកាយស្មិំ ខត្តិយេសុ អនុយន្តេសុ ព្រាហ្មណគហបតិកេសុ នេគមជានបទេសុ សមណព្រាហ្មណេសុ មិគបក្ខីសុ។ មា ច តេ, តាត, វិជិតេ អធម្មការោ បវត្តិត្ថ។ យេ ច តេ, តាត, វិជិតេ អធនា អស្សុ, តេសញ្ច ធនមនុប្បទេយ្យាសិ។ យេ ច តេ, តាត, វិជិតេ សមណព្រាហ្មណា មទប្បមាទា បដិវិរតា ខន្តិសោរច្ចេ និវិដ្ឋា ឯកមត្តានំ ទមេន្តិ, ឯកមត្តានំ សមេន្តិ, ឯកមត្តានំ បរិនិព្ពាបេន្តិ។ តេ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមិត្វា បរិបុច្ឆេយ្យាសិ បរិគ្គណ្ហេយ្យាសិ – 'កឹ, ភន្តេ, កុសលំ កឹ អកុសលំ, កឹ សាវជ្ជំ កឹ អនវជ្ជំ, កឹ សេវិតព្ពំ កឹ ន សេវិតព្ពំ, កឹ មេ ករិយមានំ ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ អស្ស, កឹ វា បន មេ ករិយមានំ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ អស្សា'តិ។ តេសំ សុត្វា យំ អកុសលំ, តំ អភិនិវជ្ជេយ្យាសិ, យំ កុសលំ, តំ សមាទាយ វត្តេយ្យាសិ។ ឥទំ ខោ, តាត, តំ អរិយំ ចក្កវត្តិវត្ត"ន្តិ –

ឯវំ **ចក្កវត្តិសុត្តេ** (ទី. និ. ៣.៨៤) អាគតនយេន អន្តោជនស្មិំ ពលកាយេ ឯកំ, ខត្តិយេសុ ឯកំ, អនុយន្តេសុ ឯកំ, ព្រាហ្មណគហបតិកេសុ ឯកំ, នេគមជានបទេសុ ឯកំ, សមណព្រាហ្មណេសុ ឯកំ, មិគបក្ខីសុ ឯកំ, អធម្មការប្បដិក្ខេបោ ឯកំ, អធនានំ ធនានុប្បទានំ ឯកំ, សមណព្រាហ្មណេ ឧបសង្កមិត្វា បញ្ហបុច្ឆនំ ឯកន្តិ ឯវមេវំ តំ ចក្កវត្តិវត្តំ ទសវិធំ ហោតិ។ គហបតិកេ បន បក្ខិជាតេ ច វិសុំ កត្វា គណ្ហន្តស្ស ទ្វាទសវិធំ ហោតិ។

អញ្ញថា វត្តិតុំ អទេន្តោ សោ ធម្មោ អធិដ្ឋានំ ឯតស្សាតិ តទធិដ្ឋានំ។ តេន **តទធិដ្ឋានេន ចេតសា**។ **សក្ករោន្តោ**តិ អាទរកិរិយាវសេន ករោន្តោ។ តេនាហ "**យថា**"តិអាទិ។ **គរុំ ករោន្តោ**តិ បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុករណវសេន គរុំ ករោន្តោ។ តេនេវាហ "**តស្មិំ គារវុប្បត្តិយា**"តិ។ **ធម្មាធិបតិភូតាគតភាវេនា**តិ ឥមិនា យថាវុត្តធម្មស្ស ជេដ្ឋកភាវេន បុរិមតរំ អត្តភាវេសុ សក្កច្ចំ សមុបចិតភាវំ ទស្សេតិ។ **ធម្មវសេនេវ ច សព្ពកិរិយានំ ករណេនា**តិ ឯតេន ឋាននិសជ្ជាទីសុ យថាវុត្តធម្មនិន្នបោណបព្ភារភាវំ ទស្សេតិ។ **អស្សា**តិ រក្ខាវរណគុត្តិយា។ **បរំ រក្ខន្តោ**តិ អញ្ញំ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអនត្ថតោ រក្ខន្តោ។ តេនេវ បររក្ខសាធនេន ខន្តិអាទិគុណេន អត្តានំ តតោ ឯវ រក្ខតិ។ **មេត្តចិត្តតា**តិ មេត្តចិត្តតាយ។ **និវាសនបារុបនគេហាទីនិ** សីតុណ្ហាទិប្បដិពាហនេន **អាវរណំ**។

អន្តោជនស្មិន្តិ អព្ភន្តរភូតេ បុត្តទារាទិជនេ។ **សីលសំវរេ បតិដ្ឋាបេន្តោ**តិ ឥមិនា រក្ខំ ទស្សេតិ។ **វត្ថគន្ធមាលាទីនិ ចស្ស ទទមានោ**តិ ឥមិនា អាវរណំ, ឥតរេន គុត្តិំ។ **សម្បទានេនបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន សីលសំវរេសុ បតិដ្ឋាបនាទីនំ សម្បិណ្ឌេតិ។ ឯស នយោ បរេសុបិ បិ-សទ្ទគ្គហណេ។ និគមោ និវាសោ ឯតេសន្តិ **នេគមា**។ ឯវំ **ជានបទា**តិ អាហ "**តថា និគមវាសិនោ**"តិអាទិនា។

រក្ខាវរណគុត្តិយា កាយកម្មាទីសុ សំវិទហនំ ឋបនំ នាម តទុបទេសោយេវាតិ វុត្តំ "**កថេត្វា**"តិ។ **ឯតេសូ**តិ បាឡិយំ វុត្តេសុ សមណាទីសុ។ **បដិវត្តេតុំ ន សក្កា** ខីណានំ កិលេសានំ បុន អនុប្បជ្ជនតោ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ចក្កវត្តិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សចេតនសុត្តវណ្ណនា

១៥. បញ្ចមេ ឥសយោ បតន្តិ សន្និបតន្តិ ឯត្ថាតិ **ឥសិបតន**ន្តិ អាហ "**ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសង្ខាតាន**"ន្តិអាទិ។ **សព្ពូបករណានិ សជ្ជេត្វា**តិ សព្ពានិ រុក្ខស្ស ឆេទនតច្ឆនាទិសាធនានិ ឧបករណានិ វញ្ចា អាណត្តទិវសេយេវ សជ្ជេត្វា។ នានា ករីយតិ ឯតេនាតិ **នានាករណំ**, នានាភាវោតិ អាហ "**នានត្ត**"ន្តិ។ **នេស**ន្តិ សរលោបេនាយំ និទ្ទេសោតិ អាហ "**ន ឯស**"ន្តិ។ តថា **អត្ថេស**ន្តិ ឯត្ថាបីតិ អាហ "**អត្ថិ ឯស**"ន្តិ។ បវត្តនត្ថំ អភិសង្ខរណំ **អភិសង្ខារោ**, តស្ស **គតិ** វេគសា បវត្តិ។ តំ សន្ធាយាហ "**បយោគស្ស គមន**"ន្តិ។

សគណ្ឋាតិ ខុទ្ទានុខុទ្ទកគណ្ឋា។ តេនាហ “**ឧណ្ណតោណតដ្ឋានយុត្តា**”តិ។ **សកសាវា**តិ សកសដា។ តេនាហ “**បូតិសារេនា**”តិអាទិ។ **ឯវំ គុណបតនេន បតិតា**តិ យថា តំ ចក្កំ នាភិអរនេមីនំ សទោសតាយ ន បតិដ្ឋាសិ, ឯវមេកច្ចេ បុគ្គលា កាយវង្កាទិវសេន សទោសតាយ គុណបតនេន បតិតា សកដ្ឋានេ ន តិដ្ឋន្តិ។ ឯត្ថ ច ផរុសវាចាទយោបិ អបាយគមនីយា សោតាបត្តិមគ្គេនេវ បហីយន្តីតិ ទដ្ឋព្ពា។

សចេតនសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អបណ្ណកសុត្តវណ្ណនា

១៦. ឆដ្ឋេ វិរជ្ជនកិរិយា នាម បច្ឆា សមាទាតព្ពតាយ អបណ្ណកប្បយោគសមាទានា វិយ ហោតិ, អវិរជ្ជនកិរិយា បន បច្ឆា អសមាទាតព្ពតាយ អនូនាតិ តំសមង្គិបុគ្គលោ អបណ្ណកោ, តស្ស ភាវោ **អបណ្ណកតា**តិ អាហ “**អបណ្ណកបដិបទន្តិ អវិរុទ្ធបដិបទ**”ន្តិអាទិ។ យស្មា សា អធិប្បេតត្ថសាធនេន ឯកំសិកា វដ្ដតោ និយ្យានាវហា, តត្ថ ច យុត្តិយុត្តា អសារាបគតា អវិរុទ្ធតាយ អបច្ចនីកា អនុលោមិកា អនុធម្មភូតា ច, តស្មា វុត្តំ “**ឯកំសបដិបទ**”ន្តិអាទិ។ **ន តក្កគ្គាហេន វា នយគ្គាហេន វា**តិ តក្កគ្គាហេន វា បដិបន្នោ ន ហោតិ នយគ្គាហេន វា អបណ្ណកបដិបទំ បដិបន្នោ។ តត្ថ **តក្កគ្គាហេន វា**តិ អាចរិយំ អលភិត្វា “ឯវំ មេ សុគតិ, និព្ពានំ វា ភវិស្សតី”តិ អត្តនោ តក្កគ្គហណមត្តេន។ **នយគ្គាហេនា**តិ បច្ចក្ខតោ អទិស្វា នយតោ អនុមានតោ គហណេន។ **ឯវំ គហេត្វា បដិបន្នោ**តិ តក្កមត្តេន, នយគ្គាហេន វា បដិបន្នោ។ បណ្ឌិតសត្ថវាហោ វិយ សម្បត្តីហិ ន បរិហាយតីតិ យោជនា។

យំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ បរិហានញ្ច អបរិហានញ្ច សន្ធាយ **ជាតកេ** (ជា. ១.១.១) វុត្តំ។ អយំ បនេត្ថ គាថាយ អត្ថយោជនា – **អបណ្ណកំ ឋានំ** អវិរុទ្ធការណំ និយ្យានិកការណំ **ឯកេ** ពោធិសត្តប្បមុខា បណ្ឌិតមនុស្សា គណ្ហឹសុ។ យេ បន តេ ពាលសត្ថវាហបុត្តប្បមុខា **តក្កិកា អាហុ**, តេ **ទុតិយំ** សាបរាធំ អនេកំសិកំ ឋានំ អនិយ្យានិកំ ការណំ អគ្គហេសុំ, តេ កណ្ហបដិបទំ បដិបន្នា។ តត្ថ សុក្កបដិបទា អបរិហានិបដិបទា, កណ្ហបដិបទា បរិហានិបដិបទា, តស្មា យេ សុក្កបដិបទំ បដិបន្នា, តេ អបរិហីនា សោត្ថិភាវំ បត្តា។ យេ បន កណ្ហបដិបទំ បដិបន្នា, តេ បរិហីនា អនយព្យសនំ អាបន្នាតិ ឥមមត្ថំ ភគវា អនាថបិណ្ឌិកស្ស គហបតិនោ វត្វា ឧត្តរិ ឥទមាហ “**ឯតទញ្ញាយ មេធាវី, តំ គណ្ហេ យទបណ្ណក**”ន្តិ។

តត្ថ **ឯតទញ្ញាយ មេធាវី**តិ មេធាតិ លទ្ធនាមាយ វិសុទ្ធាយ ឧត្តមាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតោ កុលបុត្តោ ឯតំ អបណ្ណកំ ឋានំ ទុតិយញ្ចាតិ ទ្វីសុ អតក្កគ្គាហតក្កគ្គាហសង្ខាតេសុ ឋានេសុ គុណទោសំ វុទ្ធិហានី អត្ថានត្ថំ ញត្វាតិ អត្ថោ។ **តំ គណ្ហេ យទបណ្ណក**ន្តិ យំ អបណ្ណកំ ឯកំសិកំ សុក្កបដិបទាអបរិហានិយបដិបទាសង្ខាតំ និយ្យានិកការណំ, តទេវ គណ្ហេយ្យ។ កស្មា? ឯកំសិកាទិភាវតោយេវ។ ឥតរំ បន ន គណ្ហេយ្យ។ កស្មា? អនេកំសិកាទិភាវតោយេវ។

យវន្តិ តាយ សត្តា អមិស្សិតាបិ សមានជាតិតាយ មិស្សិតា វិយ ហោន្តីតិ **យោនិ**។ សា បន អត្ថតោ អណ្ឌាទិឧប្បត្តិដ្ឋានវិសិដ្ឋោ ខន្ធានំ ភាគសោ បវត្តិវិសេសោតិ អាហ “**ខន្ធកោដ្ឋាសោ យោនិ នាមា**”តិ។ **ការណំ យោនិ នាម**, យោនីតិ តំ តំ ផលំ អនុបចិតញាណសម្ភារេហិ ទុរវគាហភេទតាយ មិស្សិតំ វិយ ហោតីតិ។ យតោ ឯកត្តនយេន សោ ឯវាយន្តិ ពាលានំ មិច្ឆាគាហោ។ **បស្សាវមគ្គោ យោនិ នាម** យវន្តិ តាយ សត្តា យោនិសម្ពន្ធេន មិស្សិតា ហោន្តីតិ។ **បគ្គហិតា** អនុដ្ឋានេន, បុនប្បុនំ អាសេវនាយ **បរិបុណ្ណា**។

“**ចក្ខុតោបី**”តិអាទិម្ហិ បន ចក្ខុវិញ្ញាណាទិវីថីសុ តទនុគតមនោវិញ្ញាណវីថីសុ ច កិញ្ចាបិ កុសលាទីនំ បវត្តិ អត្ថិ, កាមាសវាទយោ ឯវ បន វណតោ យូសំ វិយ បគ្ឃរនកអសុចិភាវេន សន្ទន្តិ, តស្មា តេ ឯវ “**អាសវា**”តិ វុច្ចន្តិ។ តត្ថ ហិ បគ្ឃរនកអសុចិម្ហិ អាសវសទ្ទោ និរុឡ្ហោតិ។ **ធម្មតោ យាវ គោត្រភូ**តិ តតោ បរំ មគ្គផលេសុ អប្បវត្តនតោ វុត្តំ។ ឯតេ ហិ អារម្មណករណវសេន ធម្មេ គច្ឆន្តា តតោ បរំ ន គច្ឆន្តិ។ ននុ តតោ បរំ ភវង្គាទីនិបិ គច្ឆន្តីតិ ចេ? ន, តេសម្បិ បុព្ពេ អាលម្ពិតេសុ លោកិយធម្មេសុ សាសវភាវេន អន្តោគធត្តា តតោ បរតាភាវតោ។ ឯត្ថ ច គោត្រភុវចនេន គោត្រភុវោទានផលសមាបត្តិបុរេចារិកបរិកម្មានិ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ បឋមមគ្គបុរេចារិកមេវ វា គោត្រភុ អវធិនិទស្សនភាវេន គហិតំ, តតោ បរំ បន មគ្គផលសមានតាយ អញ្ញេសុ មគ្គេសុ មគ្គវីថិយំ សមាបត្តិវីថិយំ និរោធានន្តរញ្ច បវត្តមានេសុ ផលេសុ និព្ពានេ ច អាសវានំ បវត្តិ និវារិតាតិ វេទិតព្ពំ។ **សវន្តី**តិ គច្ឆន្តិ, អារម្មណករណវសេន បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ អវធិអត្ថោ អា-ការោ, អវធិ ច មរិយាទាភិវិធិភេទតោ ទុវិធោ។ តត្ថ មរិយាទំ កិរិយំ ពហិ កត្វា បវត្តតិ យថា “អាបាដលិបុត្តំ

វុឌ្ឍោ ទេវោ’’តិ។ អភិវិធិ បន កិរិយំ ព្យាបេត្វា បវត្តតិ យថា ‘‘អាភវគ្គំ ភគវតោ យសោ បវត្តតី’’តិ។ អភិវិធិអត្ថោ ចាយមា-ការោ ឥធ គហិតោតិ វុត្តំ ‘‘**អន្តោករណត្ថោ**’’តិ។

មទិរាទយោតិ **អាទិ**-សទ្ទេន សិន្ទុវកាទម្ពរិកាបោតិកាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ចិរបារិវាសិយដ្ឋោ** ចិរបរិវុដ្ឋតា បុរាណភាវោ។ **អវិជ្ជា នាហោសីតិអាទី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន ‘‘បុរិមា, ភិក្ខវេ, កោដិ ន បញ្ញាយតិ ភវតណ្ហាយា’’តិ (អ. និ. ១០.៦២) ឥទំ **សុត្តំ** សង្គហិតំ។ អវិជ្ជាសវភវាសវានំ ចិរបរិវុដ្ឋតាយ ទស្សិតាយ តព្ភាវភាវិនោ កាមាសវស្ស ចិរបរិវុដ្ឋតា ទស្សិតាវ ហោតិ។ អញ្ញេសុ ច យថាវុត្តេ ធម្មេ ឱកាសញ្ច អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានេសុ មានាទីសុ វិជ្ជមានេសុ អត្តត្តនិយាទិគ្គាហវសេន អភិព្យាបនំ មទករណវសេន អាសវសទិសតា ច ឯតេសំយេវ, ន អញ្ញេសន្តិ ឯតេស្វេវ អាសវសទ្ទោ និរុឡ្ហោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **អាយតំ** អនាទិកាលិកត្តា។ **បសវន្តី**តិ ផលន្តិ។ ន ហិ កិញ្ចិ សំសារទុក្ខំ អត្ថិ, យំ អាសវេហិ វិនា ឧប្បជ្ជេយ្យ។ **បុរិមានិ ចេត្ថា**តិ ឯតេសុ ចតូសុ អត្ថវិកប្បេសុ បុរិមានិ តីណិ។ **យត្ថា**តិ យេសុ សុត្តាភិធម្មប្បទេសេសុ។ **តត្ថ យុជ្ជន្តិ** កិលេសេសុយេវ យថាវុត្តស្ស អត្ថត្តយស្ស សម្ភវតោ។ **បច្ឆិមំ កម្មេបី**តិ បច្ឆិមំ ‘‘អាយតំ វា សំសារទុក្ខំ សវន្តិ បសវន្តី’’តិ វុត្តនិព្ពចនំ កម្មេបិ យុជ្ជតិ ទុក្ខប្បសវនស្ស កិលេសកម្មសាធារណត្តា។

ទិដ្ឋធម្មា វុច្ចន្តិ បច្ចក្ខភូតា ខន្ធា, ទិដ្ឋធម្មេ ភវា **ទិដ្ឋធម្មិកា។ វិវាទមូលភូតា**តិ វិវាទស្ស មូលការណភូតា កោធូបនាហមក្ខបលាសឥស្សាមច្ឆរិយមាយាសាឋេយ្យថម្ភសារម្ភមានាតិមានា។ **យេន ទេវូបបត្យស្សា**តិ យេន កម្មកិលេសប្បការេន អាសវេន ទេវេសុ ឧបបត្តិ និព្ពត្តិ អស្ស មយ្ហន្តិ សម្ពន្ធោ។ **គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ** អាកាសចារី អស្សន្តិ វិភត្តិ វិបរិណាមេត្វា យោជេតព្ពំ។ ឯត្ថ ច យក្ខគន្ធព្ពវិនិមុត្តា សព្ពា ទេវតា ទេវគ្គហណេន គហិតា។ នឡោ វុច្ចតិ មូលំ, តស្មា **វិនឡីកតា**តិ វិគតនឡា វិគតមូលា កតាតិ អត្ថោ។ **អវសេសា ច អកុសលា ធម្មា**តិ អកុសលកម្មតោ អវសេសា អកុសលា ធម្មា អាសវាតិ អាគតាតិ សម្ពន្ធោ។

បដិឃាតាយាតិ បដិសេធនាយ។ **បរូបវាទ…បេ…. ឧបទ្ទវាតិ** ឥទំ យទិ ភគវា សិក្ខាបទំ ន បញ្ញាបេយ្យ, តតោ អសទ្ធម្មប្បដិសេវនអទិន្នាទានបាណាតិបាតាទិហេតុ យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ បរូបវាទាទយោ ទិដ្ឋធម្មិកា នានប្បការា អនត្ថា, យេ ច តន្និមិត្តមេវ និរយាទីសុ និព្ពត្តស្ស បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណាទិវសេន មហាទុក្ខានុភវាទិប្បការា អនត្ថា, តេ សន្ធាយ វុត្តំ។

តេ បនេតេតិ ឯតេ កាមរាគាទិកិលេសតេភូមកកម្មបរូបវាទាទិឧប្បទ្ទវប្បការា អាសវា។ **យត្ថា**តិ យស្មឹ វិនយាទិបាឡិប្បទេសេ។ **យថា**តិ យេន ទុវិធាទិប្បការេន អវសេសេសុ ច សុត្តន្តេសុ តិធា អាគតាតិ សម្ពន្ធោ។ និរយំ គមេន្តីតិ **និរយគាមិនិយា។ ឆក្កនិបាតេ**តិ ឆក្កនិបាតេ អាហុនេយ្យសុត្តេ (អ. និ. ៦.៥៨)។ តត្ថ ហិ អាសវា ឆធា អាគតា។

សវសភេទោតិ ខណិកនិរោធោ។ **ខីណាការោ**តិ អច្ចន្តាយ ខីណតា។ អាសវា ខីយន្តិ បហីយន្តិ ឯតេនាតិ **អាសវក្ខយោ,** មគ្គោ។ អាសវានំ ខយន្តេ ឧប្បជ្ជនតោ **អាសវក្ខយោ,** ផលំ។ អាសវក្ខយេន បត្តព្ពតោ អាសវា ខីយន្តិ ឯត្ថាតិ **អាសវក្ខយោ,** និព្ពានំ។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៥៥៧-៥៦០) វិត្ថារិតោ, តស្មា តត្ថ, តំ សំវណ្ណនាយ ច វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

តថាតិ តមិនា វិសុទ្ធិមគ្គេ វិត្ថារិតតំ ឧបសំហរតិ។ កុសលប្បវត្តឹ អាវរន្តិ និវារេន្តីតិ **អាវរណីយា។ បុរិមប្បវត្តិវសេនា**តិ និទ្ទោក្កមនតោ បុព្ពេ កម្មដ្ឋានស្ស បវត្តិវសេន។ **បបេត្វា**តិ ហត្ថគតំ កិញ្ចិ ឋបេន្តោ វិយ កម្មដ្ឋានំ សតិសម្បជញ្ញវសេន ឋបេត្វា កម្មដ្ឋានមេវ មនសិករោន្តោ និទ្ទំ ឱក្កមតិ, ឈានសមាបន្នោ វិយ យថាបរិច្ឆិន្នេនេវ កាលេន បពុជ្ឈមានោ កម្មដ្ឋានំ ឋបិតដ្ឋានេ គណ្ហន្តោយេវ បពុជ្ឈតិ នាម។ តេន វុត្តំ ‘‘**តស្មា…បេ…. នាម ហោតី**’’តិ។ **មូលកម្មដ្ឋានេ**តិ អាទិតោ បដ្ឋាយ បរិហរិយមានកម្មដ្ឋានេ។ **បរិគ្គហកម្មដ្ឋានវសេនា**តិ សយនំ ឧបគច្ឆន្តេន បរិគ្គហមានកម្មដ្ឋានមនសិការវសេន។ សោ បន ធាតុមនសិការវសេន ឥច្ឆិតព្ពោតិ ទស្សេតុំ ‘‘**អយំ ហី**’’តិអាទិ វុត្តំ។

អបណ្ណកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អត្តព្យាពាធសុត្តវណ្ណនា

១៧. សត្តមេ ព្យាពាធនំ ទុក្ខាបនន្តិ អាហ ‘‘**អត្តព្យាពាធាយាតិ អត្តទុក្ខាយា**’’តិ។ មគ្គផលចិត្តប្បាទាបិ កាយសុចរិតាទិសង្គហោ ឯវាតិ អាហ ‘‘**អវារិតានេវា**’’តិ។

អត្តព្យាពាធសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ទេវលោកសុត្តវណ្ណនា

១៨. អដ្ឋមេ **ឥតីតិ បទសន្ធិព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតា**តិ បុរិមបទានំ បច្ឆិមបទេហិ អត្ថតោ សហិតតាយ ព្យញ្ជនានំ វាក្យានំ សិលិដ្ឋតាយ ទីបនេ និបាតោ។

ទេវលោកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បឋមបាបណិកសុត្តវណ្ណនា

១៩. នវមេ **ឧគ្ឃាដេត្វា**តិ អាសនទ្វារញ្ចេវ ភណ្ឌបសិព្ពកេ ច វិវរិត្វា។ **នាធិដ្ឋាតី**តិ តំតំកយវិក្កយេ អត្តនា វោយោគំ នាបជ្ជតិ។ **ទិវាកាលេ**តិ មជ្ឈន្ហិកសមយេ។ **អស្សាមិកោ ហោតិ** តីសុបិ កាលេសុ លទ្ធព្ពលាភស្ស អលភនតោ។ អបតិវាតាពាធំ **វត្តិដ្ឋានំ**។ ឆាយុទកសម្បន្នំ **ទិវាដ្ឋានំ។ វិបស្សនាបិ វឌ្ឍតិ** វិបស្សនាកម្មិកោយេវ។ តេនបិ ហិ នវធា ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខត្តំ អាបាទេន្តេន សមាធិនិមិត្តំ គហេតព្ពំ, វិបស្សនានិមិត្តំ សមាហិតាការសល្លក្ខណាយ។

បឋមបាបណិកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទុតិយបាបណិកសុត្តវណ្ណនា

២០. ទសមេ **វិសិដ្ឋធុរោ**តិ វិសិដ្ឋធុរសម្បគ្គាហោ វីរិយសម្បន្នោ។ ញាណវីរិយាយត្តា ហិ អត្ថសិទ្ធិយោ។ តេនាហ “**ឧត្តមធុរោ**”តិអាទិ។ **វិក្កាយិកភណ្ឌ**ន្តិ វិក្កយេតព្ពភណ្ឌំ។ **និក្ខិត្តធនេនា**តិ និទហិត្វា ឋបិតធនវសេន។ **វឡញ្ជនកវសេនា**តិ ទិវសេ ទិវសេ ទាតព្ពភោគវសេន វឡញ្ជិតព្ពធនវសេន។ **ឧបភោគបរិភោគភណ្ឌេនា**តិ ឧបភោគបរិភោគូបករណេន។ **និបតន្តី**តិ និបាតេន្តិ, អត្តនោ ធនគ្គហេន និបាតវុត្តិកេ ករោន្តិ។ តេនាហ “**និមន្តេន្តី**”តិ។

ញាណថាមេនាតិ ញាណស្ស ថិរភាវេន។ **ញាណបរក្កមេនា**តិ ញាណសហិតេន វីរិយេន។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថភេទញ្ហិ យេន សុតេន ឥជ្ឈតិ, តំ សុតំ នាម។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ទស្សេន្តោ “**ឯកនិកាយ…បេ. … ពាហុស្សុតា**”តិ អាហ។ **អាគតោ**តិ សុប្បវត្តិភាវេន ស្វាគតោ។ តេនាហ “**បគុណោ បវត្តិតោ**”តិ។ អភិធម្មេ អាគតា កុសលាទិក្ខន្ធាទិភេទភិន្នា ធម្មា សុត្តន្តបិដកេបិ ឱតរន្តីតិ “**ធម្មធរាតិ សុត្តន្តបិដកធរា**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ ន ហិ អាភិធម្មិកភាវេន វិនា និប្បរិយាយតោ សុត្តន្តបិដកញ្ញុតា សម្ភវតិ។ **ទ្វេមាតិកាធរា**តិ ភិក្ខុភិក្ខុនិមាតិកាវសេន ទ្វេមាតិកាធរាតិ វទន្តិ, “វិនយាភិធម្មមាតិកាធរា”តិ យុត្តំ។ **បរិបុច្ឆតី**តិ សព្ពភាគេន បុច្ឆិតព្ពំ បុច្ឆតិ។ តេនាហ “**អត្ថានត្ថំ ការណាការណំ បុច្ឆតី**”តិ។ **បរិគ្គណ្ហាតី**តិ វិចារេតិ។

ន ឯវំ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោតិ ឯវំ ទេសនានុក្កមេន អត្ថោ ន គហេតព្ពោ។ អញ្ញោ ហិ ទេសនាក្កមោ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន បវត្តនតោ, អញ្ញោ បដិបត្តិក្កមោ។ **ហេដ្ឋិមេន វា បរិច្ឆេទោ**តិ សីលសមាធិបញ្ញាសង្ខាតេសុ តីសុ ភាគេសុ កត្ថចិ ហេដ្ឋិមនយេន ទេសនាយ បរិច្ឆេទំ វេទិតព្ពំ សីលេន, កត្ថចិ ឧបរិមេន ភាគេន បញ្ញាយ, កត្ថចិ ទ្វីហិបិ ភាគេហិ សីលបញ្ញាវសេន។ ឥធ បន សុត្តេ ឧបរិមេន ភាគេន បរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោតិ វត្វា តំ ទស្សេន្តោ “**តស្មា**”តិអាទិមាហ។ យស្មា វា ភគវា វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន បឋមំ កល្យាណមិត្តំ ទស្សេន្តោ អរហត្តំ បវេទេត្វា “តយិទំ អរហត្តំ ឥមាយ អារទ្ធវីរិយតាយ ហោតី”តិ ទស្សេន្តោ វីរិយារម្ភំ បវេទេត្វា “ស្វាយំ វីរិយារម្ភោ ឥមិនា កល្យាណមិត្តសន្និស្សយេន ភវតី”តិ ទស្សេន្តោ និស្សយសម្បត្តិំ បវេទេតិ ហេដ្ឋាទស្សិតនិទស្សនានុរូបន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ទុតិយបាបណិកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

រថការវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បុគ្គលវគ្គោ

១. សមិទ្ធសុត្តវណ្ណនា

២១. តតិយស្ស បឋមេ **វុច្ចតី**តិ កាយសក្ខិអាទីសុ បុគ្គលេសុ អតិវិយ សុន្ទរតរបណីតតរភាវេន តេ ចិត្តស្ស អភិរុចិឧប្បាទកោ កតមោតិ បុច្ឆតិ។ **សទ្ធិន្ទ្រិយំ ធុរំ អហោសិ** សទ្ធាធុរំ មគ្គវុដ្ឋានន្តិ កត្វា, សេសិន្ទ្រិយានិ បន កថន្តិ អាហ **“សេសានី”**តិអាទិ។ **បដិវិទ្ធមគ្គោវា**តិ តីហិបិ ថេរេហិ អត្តនោ អត្តនោ បដិវិទ្ធអរហត្តមគ្គោ ឯវ កថិតោ, តស្មា ន សុករំ ឯកំសេន ព្យាកាតុំ “អយំ...បេ.... បណីតតរោ ចា”តិ។ **ភុម្មន្តរេនេវ កថេសិ** “តីសុបិ បុគ្គលេសុ អគ្គមគ្គដ្ឋោវ បណីតតរោ”តិ។

សមិទ្ធសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. គិលានសុត្តវណ្ណនា

២២. ទុតិយេ **ហិតានី**តិ ភព្យានិ។ **វុទ្ធិករានី**តិ អារោគ្យាទិវុទ្ធិករានិ។ **អនុច្ឆវិក**ន្តិ ឧបដ្ឋានកិរិយាយ អនុរូបំ។ **វាតាបមាររោគេនា**តិ វាតរោគេន ច អបមាររោគេន ច, វាតនិទានេន វា អបមាររោគេន។ **និដ្ឋប្បត្តគិលានោ**តិ “តមិនា រោគេន ន ចិរស្សេវ មរិស្សតី”តិ និដ្ឋំ បត្តោ គិលានោ។ **ខិបិតកំ** នាម វមថុរោគោ។ **កច្ឆូ**តិ ថុល្លកច្ឆុអាពាធោ។ **តិណបុប្ផកជរោ** វិសមវាតសម្ផស្សជរោគោ។ **យេស**ន្តិ យេសំ រោគានំ។ **បដិជគ្គនេនា**តិ បដិការមត្តេន។ **ផាសុក**ន្តិ ព្យាធិវូបសមនេន សរីរស្ស ផាសុភាវោ។ ព្យាធិនិទានសមុដ្ឋានជាននេន **បណ្ឌិតោ,** បដិការកិរិយាយ យុត្តការិតាយ **ទក្ខោ,** ឧដ្ឋានវីរិយសម្បត្តិយា **អនលសោ**។

បទបរមោ បុគ្គលោ កថិតោ សម្មត្តនិយាមោក្កមនស្ស អយោគ្គភាវតោ។ អលភន្តោវ តថាគតប្បវេទិតំ ធម្មវិនយំ សវនាយ ឱក្កមតិ និយាមំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តំ បច្ចេកពោធី។ **យ**ន្តិ, យតោ។ **ឱវាទំ លភិត្វា**តិ អាភិសមាចារិកវត្តំ ឱវាទមត្តំ។ ឯត្តកោបិ ហិ តស្ស ហិតាវហោតិ។ **តន្និស្សិតោវា**តិ វិបញ្ចិតញ្ញូនិស្សិតោវ ហោតិ។ **បុនប្បុនំ ទេសេតព្ពោវ** សម្មត្តនិយាមោក្កមនស្ស យោគ្គភាវតោ។

គិលានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សង្ខារសុត្តវណ្ណនា

២៣. តតិយេ វិវិធេហិ អាការេហិ អាពាធនតោ ព្យាពាធោវ ព្យាពជ្ឈំ, កាយិកំ ចេតសិកញ្ច ទុក្ខំ។ សហ ព្យាពជ្ឈេន វត្តតីតិ **សព្យាពជ្ឈំ**។ តេនាហ **“សទុក្ខ”**ន្តិ។ **ចេតនារាសិ**ន្តិ បុព្ពចេតនាទិរាសីំ។ ចេតនំ បុនប្បុនំ បវត្តេន្តោ **“រាសី ករោតិ បិណ្ឌំ ករោតី”**តិ ច វុត្តោ។ **សទុក្ខ**ន្តិ និរន្តរទុក្ខំ។ តេនាហ **“សាពាធំ និរស្សាទ”**ន្តិ។ **អត្ថី**តិ ឧជុកំ ទុក្ខវេទនា នត្ថីតិ អវត្តព្ពត្តា វុត្តំ។ អនិដ្ឋសភាវត្តា អនិដ្ឋារម្មណត្តា ច ទុក្ខបក្ខិការ សា ទដ្ឋព្ពា។ ន ហិ អកុសលវិបាកា ឥដ្ឋា នាម អត្ថិ, កុសលវិបាកា បន ឧបេក្ខាវេទនា តត្ថ អប្បាវសរា។ **អដ្ឋកថាយំ** បន និរយស្ស ទុក្ខពហុលត្តា ទុក្ខស្ស ច តត្ថ ពលវតាយ សា អព្ពោហារិកដ្ឋានេ ឋិតាតិ វុត្តំ។ **ឧបមំ កត្វា អាហដោ** វិសេសោ វិយ សាមញ្ញស្ស យថា អយោបិណ្ឌិរោហិនោ វិយ រូបានន្តិ។ **បដិភាគឧបមា**តិ បដិពិម្ពឧបមា។

តេ អត្តហេត្វាតិ ហេដ្ឋិមព្រហ្មលោកេ អត្តហេត្វា។ **វោមិស្សកសុខទុក្ខ**ន្តិ វិមិស្សកសុខទុក្ខំ បីតិមិស្សកភាវតោ។ **កម្ម**ន្តិ ជាបកម្មំ។ កម្មសីសេន ផលំ វទតិ។ កាមញ្ចេត្ថ “អព្យាពជ្ឈំ លោកំ ឧបបជ្ជតី”តិ អាគតំ, “អព្យាពជ្ឈា ផស្សា ផុសន្តី”តិ បន វចនេន លោកុត្តរផស្សាបិ សង្គយ្ហន្តីតិ **“តីណិ សុចរិតានិ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកានិ កថិតានី”**តិ វុត្តំ។

សង្ខារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ពហុការសុត្តវណ្ណនា

២៤. ចតុត្ថេ **អវស្សយំ គតោ**តិ វដ្ដទុក្ខបរិមុត្តិយា អវស្សយោ មយ្ហន្តិ សរណគមនក្កមេន ឧបគតោ ហោតិ។ **សតន្តិក**ន្តិ សបរិយត្តិធម្មំ។ **អគ្គហិតសរណបុព្ពស្សា**តិ អគ្គហិតបុព្ពសរណស្ស។ **អកតាភិនិវេសស្ស វសេន វុត្ត**ន្តិ តស្មិំ អត្តភាវេ ន កតោ សរណគមនាភិនិវេសោ យេនាតិ អកតាភិនិវេសោ, តស្ស វសេន វុត្តំ។

កាមំ បុព្ពេបិ សរណទាយកោ អាចរិយោ វុត្តោ, បព្ពជ្ជាទាយកោបិ សរណទាយកោវ។ បុព្ពេ បន ឧបាសកភាវាបាទករសេន សរណទាយកោ អធិប្បេតោ។ ឥទំ បន គហិតបព្ពជ្ជស្ស សរណគមនំ។ បព្ពជា ហិ សវិសេសំ សរណគមនន្តិ បព្ពជ្ជាទាយកោ បុន វុត្តោ។ **ឯតេ**តិ បព្ពជ្ជាទាយកាទយោ។ **ទុវិធេន បរិច្ឆិន្នា**តិ លោកិយធម្មសម្បាបកោ លោកុត្តរធម្មសម្បាបកោតិ ទ្វិប្បការេន បរិច្ឆិន្នា, កតាភិនិវេសអកតាភិនិវេសវសេន វា។ **ឧបរី**តិ បឋមមគ្គតោ ឧបរិ។ **នេវ សុករោតី**តិ អាចរិយេន កតស្ស ឧបការស្ស មហានុភាវត្តា តស្ស បតិការំ នាម កាតុំ ន សក្កោតិ។

ពហុការសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វជិរូបមសុត្តវណ្ណនា

២៥. បញ្ចមេ **អរុ**ឥតិ បុរាណំ ទុដ្ឋវណំ វុច្ចតិ។ ក-ការោ បទសន្ធិករោតិ អរុក្ខូបមំ ចិត្តំ ឯតស្សាតិ **អរុក្ខូបមចិត្តោ** អប្បមត្តកស្សបិ ទុក្ខស្ស អសហនតោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥត្តរកាលោភាសេនា**តិ បរិត្តមេវ កាលោ ញាណោភាសវិរហេន។ **លគតី**តិ កោជាសង្គវសេន កុប្បន្តោ បុគ្គលោ សម្មុខា, “កឹ វទសី”តិអាទិនា បរម្មុខា ច ឧបនយ្ហនវសេន លគតិ, ន តណ្ហាសង្គវសេន។ **កុប្បតី**តិ កុជ្ឈតិ។ **ព្យាបជ្ជតី**តិ វិបន្នចិត្តោ ហោតិ។ **ថទ្ធភាវំ អាបជ្ជតិ** ព្លសកម្បិ មុទុត្តាភាវតោ។ **ទុដ្ឋារុកោ**តិ មំសលោហិតានំ ទុដ្ឋភាវេន បកតិភាវំ ជហិត្វា ឋិតោ ទុដ្ឋវណោ។ “ទុដ្ឋារុកា”តិបិ បឋន្តិ, តត្ថាបិ តាការោ បទសន្ធិករោ។

តស្សាតិ ទុដ្ឋារុកស្ស។ **សវន**ន្តិ អសុចិវិសន្ទនំ។ **ឧទ្ធុមាតស្ស វិយា**តិ កោធេន ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ ធុមាតកស្ស វិយ កោធូបាយាសស្ស អវិស្សជ្ជនតោ។ **ចណ្ឌិកតស្សា**តិ កុបិតស្ស។ ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈាបិ កិលេសា តេហិ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទិតត្តា សមុច្ឆិន្នា, តថាបិ តស្មឹ សន្តានេ អគ្គមគ្គស្ស អនុប្បន្នត្តា តត្ថ អប្បហីនាបិ កិលេសា អត្ថេវាតិ កត្វា តេសំ ញាណានំ វិជ្ជូបមតា វុត្តា, ន តេហិ មគ្គេហិ បហីនានំ កិលេសានំ អត្ថិភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

វជិរូបមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សេវិតព្ពសុត្តវណ្ណនា

២៦. ឆដ្ឋេ **ឧបសង្កមិតព្ពោ**តិ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមិតព្ពោ។ **អល្លីយិតព្ពោ**តិ ឆាយាយ វិយ វិនាភាវេនាយ និល្លីយិតព្ពោ។ **បុនប្បុនំ ឧបាសិតព្ពោ**តិ អភិណ្ហសោ ឧបនិសីទិតព្ពោ។ **អនុទ្ទយា**តិ មេត្តាបុព្ពភាគោ។ **ឧបសង្កមិតុំ វដ្ដតី**តិ “ឯតស្ស សីលេន អភិវុឌ្ឍិ ភវិស្សតី”តិ ឧបការត្ថំ ឧបសេវនាទិ វដ្ដតិ។

ន បដិហញ្ញិស្សតីតិ “អបេហិ, កឹ ឯតេនា”តិ បដិក្ខេបាភាវតោ បិយសីលត្តា ន បដិហញ្ញិស្សតិ។ **ផាសុ ភវិស្សតី**តិ ទ្វីសុ ហិ សីលវន្តេសុ ឯកេន សីលស្ស វណ្ណេ កថិតេ ឥតរោ អនុមោទតិ។ តេន តេសំ កថា ផាសុ ចេវ ហោតិ បវត្តិនី ច។ ឯកស្មឹ បន ទុស្សីលេ សតិ ទុស្សីលស្ស សីលកថា ទុក្កថា, នេវ សីលកថា ហោតិ, ន ផាសុ ហោតិ, ន បវត្តិនី។ ទុស្សីលស្ស ហិ សីលកថា អផាសុ ភវិស្សតិ។ សីលកថាយ វុត្តមត្ថំ សមាធិបញ្ញាកថាសុបិ អតិទិសតិ **“សមាធិបញ្ញាកថាសុបិ ឯសេវ នយោ”**តិ។ ទ្វេ ហិ សមាធិលាភិនោ សមាធិកថំ សប្បញ្ញា ច បញ្ញាកថំ កថេន្តា រត្តឹ វា ទិវសំ វា អតិក្កមន្តម្បិ ន ជានន្តិ។

តត្ថ តត្ថ បញ្ញាយ អនុគ្គហេស្សាមីតិ តស្មឹ តស្មឹ អនុគ្គហេតព្ពេ បញ្ញាយ សោធេតព្ពេ វឌ្ឍេតព្ពេ ច អធិកសីលំ និស្សាយ ឧប្បន្នបញ្ញាយ អនុគ្គហេស្សាមីតិ អត្ថោ។ តញ្ច អនុគ្គណ្ហនំ សីលស្ស អសប្បាយានុបការធម្មេ វជ្ជេត្វា តប្បដិបក្ខសេវនេន ហោតីតិ អាហ **“សីលស្ស អសប្បាយេ”**តិអាទិ។ សីលស្ស អសប្បាយានុបការធម្មា នាម អនាចារាគោចរាទយោ, តប្បដិបក្ខតោ ឧបការធម្មា វេទិតព្ពា។ **តស្មឹ តស្មឹ ឋានេ**តិ តំតំសិក្ខាកោដ្ឋាសបទដ្ឋានេ។ **អនុគ្គណ្ហាតិ នាមា**តិ អភិន្នំ អសំកិលិដ្ឋំ កត្វា អនុគ្គណ្ហាតិ នាម។ **ខារបរិស្សាវនេ**តិ រជកានំ ឩសខារាទិខារបរិស្សាវនបដេ។ **ហាយតី**តិ សីលាទិនា បរិហាយតិ។ **សេដ្ឋំ បុគ្គល**ន្តិ សីលាទិគុណេហិ សេដ្ឋំ ឧត្តរិតរំ ឧត្តមំ បុគ្គលំ។

សេវិតព្ពសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ជិគុច្ឆិតព្ពសុត្តវណ្ណនា

២៧. សត្តមេ **អញ្ញត្ថច្ឆតី**តិ ឯត្ថ អភិ-សទ្ទាបេក្ខាយ “ន”ន្តិ សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**អស្សា**”តិ “តំ ខោ បន ភវន្តំ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ **បាបកោ កិត្តិសទ្ទោ**តិ លាមកភាវេន កថេតព្ពសទ្ទោ។ **គូថកូបោ វិយ ទុស្សីល្យ**ន្តិ ឯតេន ទុស្សីលស្ស គូថសទិសត្តមេវ ទស្សេតិ។ **វចន**ន្តិ អនិដ្ឋវចនំ។ **បុរិមនយេនេវា**តិ “គូថកូបោ វិយ ទុស្សីល្យ”ន្តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តនយេន។ **សុចិមិត្តោ**តិ សីលាចារសុទ្ធិយា សុចិមិត្តោ។ សហ អយន្តិ បវត្តន្តីតិ **សហាយា**តិ អាហ “**សហគាមិនោ**”តិ។

ជិគុច្ឆិតព្ពសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. គូថភាណីសុត្តវណ្ណនា

២៨. អដ្ឋមេ **គូថភាណី**តិ គូថសទិសវចនត្តា គូថភាណី។ យថា ហិ គូថំ នាម មហាជនស្ស អនិដ្ឋំ ហោតិ, ឯវមេវ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស វចនំ ទេវមនុស្សានំ អនិដ្ឋំ ហោតិ។ **ទុគ្គន្ធកថ**ន្តិ កិលេសាសុចិសំកិលិដ្ឋតាយ គូថំ វិយ ទុគ្គន្ធវាយនកថំ។ **បុប្ផភាណី**តិ សុបុប្ផសទិសវចនត្តា បុប្ផភាណី ។ យថា ហិ ផុល្លានិ វស្សិកានិ វា អធិមុត្តិកានិ វា មហាជនស្ស ឥដ្ឋានិ កន្តានិ ហោន្តិ, ឯវមេវ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស វចនំ ទេវមនុស្សានំ ឥដ្ឋំ ហោតិ កន្តំ។ **បុប្ផានិ វិយា**តិ ចម្បកសុមនាទិសុគន្ធបុប្ផានិ វិយ។ **សុគន្ធកថ**ន្តិ សុចិគន្ធវាយនកថំ កិលេសទុគ្គន្ធាភាវតោ។ **មធុភាណី**តិ ឯត្ថ “មុទុភាណី”តិបិ បឋន្តិ។ ឧភយត្ថាបិ ហិ មធុរវចនោតិ អត្ថោ។ យថា ហិ ចតុមធុរំ នាម មធុរំ បណីតំ, ឯវមេវ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស វចនំ ទេវមនុស្សានំ មធុរំ ហោតិ។ **មធុរកថ**ន្តិ កណ្ណសុខតាយ បេមនីយតាយ ច សទ្ទតោ អត្ថតោ ច មធុរសភាវកថំ។ **អត្តហេតុ វា**តិ អត្តនោ វា ហត្ថបាទាទិច្ឆេទនហរណហេតុ។ **បរហេតុ វា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តេនាហ “**អត្តនោ វា**”តិអាទិ។

“នេលង្គោតិ ខោ, ភន្តេ, សីលានមេតំ អធិវចន”ន្តិ **សុត្តេ** (សំ. និ. ៤.៣៤៧) អាគតត្តា វុត្តំ “**ឯត្ថ វុត្តសីលំ វិយា**”តិ។ **បូរេ**តិ គុណានំ បារិបូរិយំ។ **សុកុមារា**តិ អផរុសតាយ មុទុកា កោមលា។ **បុរស្សា**តិ ឯត្ថ **បុរ**-សទ្ទោ តន្និវាសិវាចកោ ទដ្ឋព្ពោ “គាមោ អាគតោ”តិអាទីសុ វិយ។ តេនាហ “**នគរវាសីន**”ន្តិ។ មនំ អប្បាយតិ វឌ្ឍេតីតិ **មនាបា**។ តេនាហ “**ចិត្តវុទ្ធិករា**”តិ។

គូថភាណីសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អន្ធសុត្តវណ្ណនា

២៩. នវមេ **អន្ធោ**តិអាទីសុ បាឡិបទេសុ បឋមោ ទិដ្ឋធម្មិកភោគសំហរណបញ្ញាចក្ខុនោ ច សម្បរាយិកត្ថសាធនបញ្ញាចក្ខុនោ ច អភាវា “អន្ធោ”តិ វុច្ចតិ, ទុតិយោ បន ទិដ្ឋធម្មិកភោគ...

បញ្ញាចក្ខូតិ អាយកោសល្លភូតា បញ្ញាចក្ខុ។ តេនាហ “**ផាតិំ ករេយ្យា**”តិ។ **អធមុត្តមេ**តិ អធមេ ចេវ ឧត្តមេ ច។ **បដិបក្ខវសេនា**តិ បដិបក្ខស្ស អត្ថិតាវសេន។ **សុក្កសប្បដិភាគា**តិ សុក្កធម្មេហិ បហាយកេហិ សប្បដិភាគាតិ ជានេយ្យ។ **កណ្ហសប្បដិភាគា**តិ កណ្ហធម្មេហិ បហាតព្ពេហិ សប្បដិភាគាតិ ជានេយ្យ។

តថាជាតិកាតិ យាទិសេហិ សបុត្តទារបរិជនសញ្ញាតិមិត្តពន្ធវគ្គំ អត្តានំ សុខេតិ បីណេតិ, តាទិសា ភោគាបិ ន សន្តិ។ **បុញ្ញានិ ច ន ករោតី**តិ សមណព្រាហ្មណកបណទ្ធិកយាចកានំ សន្តប្បនវសេន បុញ្ញានិ ន ករោតិ។ **ឧភយត្ថា**តិ ឧភយស្មិំ លោកេ, ឧភយស្មិំ វា អត្ថេតិ វិគ្គហោតិ ទស្សេន្តោ “**ឥធលោកេ**”តិអាទិមាហ។ **ឧភយេនា**តិ វុត្តមត្ថំ យោជេត្វា ទស្សេតុំ “**កថ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **យស្មិំ ឋានេ**តិ យស្មិំយេវ ឋានេ។ **ន សោចតី**តិ សោកហេតូនំ តត្ថ អភាវតោ ន សោចតិ។

អន្ធសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អវកុជ្ជសុត្តវណ្ណនា

៣០. ទសមេ **អវកុជ្ជបញ្ញោ**តិ និក្កុជ្ជបញ្ញោ។ តេនាហ “**អធោមុខបញ្ញោ**”តិ។ **បុព្ពបដ្ឋបនា**តិ បឋមារម្ភោ។ **សន្និដ្ឋាន**ន្តិ កថាបរិយោសានំ។ **អប្បនា**តិ ទេសនាយ និដ្ឋាបនំ។ អនេកេ វា អនុសន្ធិយោតិ យោជេតព្ពំ។ **សមាធិ វា**តិអាទីសុ លោកុត្តរធម្មា បរមត្ថតោ សាសនន្តិ តទុគ្គោបាទកសមាធិ តស្ស អាទីតិ វុត្តោ, តទាសន្នត្តា វិបស្សនា, តស្ស មូលភាវេន ឯកទេសត្តា មគ្គោ។

សាសនស្ស បារិបូរិសុទ្ធិយោ នាម សត្ថារា ទេសិតនិយាមេនេវ សិទ្ធា, តា បនេត្ថ កថេន្តស្ស វសេន គហេតព្ពាតិ ទស្សេតុំ “**អនូនំ កត្វា ទេសេន្តី**”តិ, “**និគ្គណ្ឋិំ កត្វា ទេសេន្តី**”តិ ច វុត្តំ។ តត្ថ **និជ្ជដន្តិ** និគ្គុម្ពំ អនាកុលំ។ **និគ្គណ្ឋិន្តិ** គណ្ឋិដ្ឋានរហិតំ សុវិញ្ញេយ្យំ កត្វា។

អាកិណ្ណានីតិ អាកិរិត្វា សំកិរិត្វា ឋបិតានីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បក្ខិត្តានី**”តិ។ **ឧច្ចង្កោ វិយ ឧច្ចង្គបញ្ញោ បុគ្គលោ ទដ្ឋព្ពោតិ** ឧច្ចង្គសទិសបញ្ញតាយ ឧច្ចង្គបញ្ញោ។ ឯវំ បញ្ញា វិយ បុគ្គលោបិ ឧច្ចង្កោ វិយ ហោតិ, តស្មិំ ធម្មានំ អចិរដ្ឋានតោតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។ យថា ច ឧច្ចង្គសទិសា បញ្ញា, ឯវំ និក្កុជ្ជកុម្ភសទិសា បញ្ញា ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពា។

សំវិទហនបញ្ញាយាតិ “ឯវំ កតេ ឥទំ នាម ភវិស្សតី”តិ ឯវំ តំតំអត្ថកិច្ចំ សំវិធាតុំ សមត្ថតាយ វិចារណបញ្ញាយ រហិតោ។ **សេយ្យោតិ** សេដ្ឋោ បាសំសោ។ **បុព្ពភាគបដិបទន្តិ** ចិត្តវិសុទ្ធិអាទិកំ អរិយមគ្គស្ស អធិគមាយ បុព្ពភាគបដិបត្តឹ។

អវកុជ្ជសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ទេវទូតវគ្គោ

១. សព្រហ្មកសុត្តវណ្ណនា

៣១. ចតុត្ថស្ស បឋមេ **សព្រហ្មកានី**តិ សសេដ្ឋកានិ។ **យេស**ន្តិ យេសំ កុលានំ។ **បុត្តាន**ន្តិ បុត្តេហិ។ បូជិតសទ្ទយោគេន ហិ ឥទំ ករណត្ថេ សាមិវចនំ។ **តេនា**តិ អាហារាទិនា។ **បដិជគ្គិតា គោបិតា**តិ យថាកាលំ តស្ស តស្ស ទាតព្ពស្ស ទានេន វេយ្យាវច្ចស្ស ច ករណេន បដិជគ្គិតា ចេវ ឧប្បន្នានត្ថប្បហរណេន គោបិតា ច ហោន្តិ។ **តេស**ន្តិ មាតាបិតូនំ។ **ព្រហ្មាទិភាវសាធនត្ថ**ន្តិ តេសំ គុណានំ អត្ថិតាយ លោកេ ព្រហ្មា នាម វុច្ចតិ, អាចរិយោ នាម វុច្ចតិ, អាហុនេយ្យោ នាម វុច្ចតិ, តេ មាតាបិតូនំ បុត្តកំ បដិលភន្តីតិ ទស្សនវសេន នេសំ ព្រហ្មាទិភាវសាធនត្ថំ “ពហុការា”តិ, វត្វា តំ តេសំ ពហុការតំ នានាការតោ ទស្សេតុំ **“អាបាទកា”**តិអាទិ វុត្តំ។ មាតាបិតរោ ហិ បុត្តានំ ជីវិតស្ស អាបាទកា, សរីរស្ស បោសកា, អាចារសមាចារានំ សិក្ខាបកា សកលស្សបិ ឥមស្ស លោកស្ស ទស្សេតារោ។ តេនាហ “**បុត្តានំ ហី**”តិអាទិ។ ឥដ្ឋារម្មណំ តាវ តេ ទស្សេន្តុ, អនិដ្ឋារម្មណំ កថន្តិ? តម្បិ ទស្សេតព្ពមេវ វជ្ជនីយភាវជានាបនត្ថំ។

អវិជហិតា ហោន្តីតិ តាសំ ភាវនាយ ព្រហ្មានំ ព្រហ្មលោកេ ឧប្បន្នត្តា អវិជហិតា ហោន្តិ ភាវនា។ **លោភនីយវយស្មី** បឋមយោព្ពនេ អតិវិយ មុទុភាវប្បត្តទស្សនត្ថំ **សតវិហត**គ្គហណំ។ **បាដិយេក្ក**ន្តិ វិសុំ។ **ឥមិនា ការណេនា**តិ ឥមិនា យថាវុត្តេន បុត្តេសុ បវត្តិតេហិ អតិក្កមេន មេត្តាទិសមុប្បត្តិសង្ខាតេន ការណេន។

ថរុសិប្បន្តិ អសិសត្តិកុន្តកលាបាទិអាយុធសិប្បំ។ **មុទ្ទាគណនា**តិ អង្គុលិសំកោចនាទិនា ហត្ថមុទ្ទាយ គណនា។ **អាទិ**សទ្ទេន បាណាទីនំ សង្គហោ។ **បច្ឆាចរិយា នាម** មាតាបិតូនំ សន្តិកេ ឧគ្គហិតគហដ្ឋវត្តស្សេវ បុគ្គលស្ស យថាសកំ ហត្ថាចរិយាទីនំ សិប្បគ្គាហាបនន្តិ កត្វា សព្ពបឋមំ អាចរិយា នាមាតិ យោជេតព្ពំ។ អានីយ ហុតំ **អាហុតំ**។ បការេហិ ហុតំ **បាហុតំ។ អភិសង្ខត**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។

នមោ ករេយ្យាតិ សាយំ បាតំ ឧបដ្ឋានំ គន្ត្វា “ឥទំ មយ្ហំ ឧត្តមបុញ្ញក្ខេត្ត”ន្តិ នមក្ការំ ករេយ្យ។ **តាយ នំ បារិចរិយាយា**តិ ឯត្ថ **នំ**ន្តិ និបាតមត្តំ, យថាវុត្តបរិចរណេនាតិ អត្ថោ ។ អថ វា **បារិចរិយាយា**តិ ភរណកិច្ចករណកុលវំសប្បតិដ្ឋានាបនាទិនា បញ្ចវិធឧបដ្ឋានេន។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “បញ្ចហិ ខោ, គហបតិបុត្ត, ឋានេហិ បុត្តេន បុរត្ថិមា ទិសា មាតាបិតរោ បច្ចុបដ្ឋាតព្ពា – ‘ភតោ នេសំ ភរិស្សាមិ, កិច្ចំ នេសំ ករិស្សាមិ, កុលវំសំ ឋបេស្សាមិ, ទាយជ្ជំ បដិបជ្ជាមិ, អថ វា បន បេតានំ កាលកតានំ ទក្ខិណំ អនុប្បទស្សាមី’តិ។ ឥមេហិ ខោ, គហបតិបុត្ត, បញ្ចហិ ឋានេហិ បុត្តេន បុរត្ថិមា ទិសា មាតាបិតរោ បច្ចុបដ្ឋិតា បញ្ចហិ ឋានេហិ បុត្តំ អនុកម្បន្តិ, បាបា និវារេន្តិ, កល្យាណេ និវេសេន្តិ, សិប្បំ សិក្ខាបេន្តិ, បតិរូបេន ទារេន សំយោជេន្តិ, សមយេ ទាយជ្ជំ និយ្យាទេន្តី”តិ (ទី. និ. ៣.២៦៧)។

អបិច យោ មាតាបិតរោ តីសុ វត្ថូសុ អភិប្បសន្នេ កត្វា សីលេសុ វា បតិដ្ឋាបេត្វា បព្ពជ្ជាយ វា និយោជេត្វា ឧបដ្ឋហតិ, អយំ មាតាបិតូបដ្ឋាកានំ អគ្គោតិ វេទិតព្ពោ។ សា បនាយំ បារិចរិយា បុត្តស្ស ឧភយលោកហិតសុខាវហាតិ តំ ទស្សេតុំ “**ឥធេវ នំ បសំសន្តិ, បេច្ច សគ្គេ បមោទតី**”តិ វុត្តំ។ **បសំសន្តី**តិ “អយំ បុគ្គលោ មាតុគ្គេយ្យោ បេត្តេយ្យោ សគ្គសំវត្តនិយំ បដិបទំ បូរេតី”តិ ឥធេវ នំ បសំសន្តិ។ **អាមោទតិ** អាទិតោ បដ្ឋាយ មោទប្បត្តិយា។ **បមោទតិ** នានប្បការមោទសម្បវត្តិយា។

សព្រហ្មកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អានន្ទសុត្តវណ្ណនា

៣២. ទុតិយេ **តថាជាតិកោ**តិ តថាសភាវោ។ **ចិត្តេកគ្គតាលាភោ**តិ ចិត្តេកគ្គតាយ អធិគមោ។ រូបមេវ កិលេសុប្បត្តិយា ការណភាវតោ **រូបនិមិត្តំ**។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សស្សតាទិនិមិត្ត**ន្តិ សស្សតុច្ឆេទភាវនិមិត្តំ។ **បុគ្គលនិមិត្ត**ន្តិ បុគ្គលាភិនិវេសននិមិត្តំ។ **ធម្មនិមិត្ត**ន្តិ ធម្មារម្មណសង្ខាតំ និមិត្តំ។ “សិយា នុ ខោ, ភន្តេ”តិ ថេរេន បុដ្ឋោ ភគវា “សិយា”តិ អវោច លោកុត្តរសមាធិប្បដិលាភំ សន្ធាយ។ សោ ហិ និព្ពានំ សន្តំ បណីតន្តិ ច បស្សតិ។ តេនាហ “**ឥធានន្ទា**”តិអាទិ។

និព្ពានំ សន្តន្តិ សមាបត្តី អប្បេត្វាតិ និព្ពានំ សន្តន្តិ អាភុជិត្វា ផលសមាបត្តី អប្បេត្វា ។ **ទិវសម្បី**តិ អាទិនា អសង្ខតាយ ធាតុយា អច្ចន្តសន្តបណីតាទិភាវំ ទស្សេតិ។ **អដ្ឋវិធេ**តិ “សន្តំ បណីតំ សព្ពសង្ខារសមថោ សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គោ តណ្ហាក្ខយោ វិរាគោ និរោធោ និព្ពាន”ន្តិ ឯវំ អដ្ឋវិធេ អាភោគសញ្ញិតេ សមន្នាហារេ។ និទ្វារណេ ចេតំ ភុម្មំ។ **ឥមស្មឹ ឋានេ...បេ.... លព្ភន្តេវា**តិ “ឥធានន្ទ, ភិក្ខុនោ ឯវំ ហោតី”តិ អាគតេ ឥមស្មឹ សុត្តប្បទេសេ ឯកោបិ អាភោគសមន្នាហារោ ចេបិ សព្ពេ អដ្ឋបិ អាភោគសមន្នាហារា លព្ភន្តេវ សមន្នាហរតំ អត្ថាវហត្តា។

ញាណេន ជានិត្វាតិ វិបស្សនាញាណសហិតេន មគ្គញាណេន ជានិត្វា។ **បរានិ ច ឱបរានិ ច** ចក្ខាទីនិ អាយតនានិ។ **សន្តតាយា**តិ បដិប្បស្សទ្ធិតាយ។ **កាយទុច្ចរិតាទិធូមវិរហិតោ**តិ កាយទុច្ចរិតាទិ ឯវ សន្តាបនដ្ឋេន ធូមោ, តេន វិរហិតោ។ **អនីឃោ**តិ អបាបោ។ **ជាតិជរាគហណេនេវ ព្យាធិមរណម្បិ គហិតមេវា**តិ តព្ភាវភាវតោតិ វុត្តំ។

អានន្ទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សារិបុត្តសុត្តវណ្ណនា

៣៣. តតិយេ, “សារិបុត្ត, មយា សំខិត្តេន ទេសិតំ ធម្មំ តាទិសេនបិ ន សុករំ វិញ្ញាតុ”ន្តិ ឥមិនា អធិប្បាយេនេវ វទន្តោ ថេរស្ស ញាណំ សព្ពមតិក្កមំ។ **អញ្ញាតារោ ច ទុល្លភា**តិ ហិ ឥមិនា សាមញ្ញវចនេន សារិបុត្តត្ថេរម្បិ អន្តោគធំ កត្វា ទស្សេន្តោ តេនបិ អត្តនោ ទេសនាយ ទុប្បដិវិទ្ធភាវំ ទស្សេតិ។

សម្មាតិ ហេតុនា ការណេន។ តេនាហ **“ឧបាយេនា”**តិអាទិ។ **មានាភិសមយា**តិ មានស្ស ទស្សនាភិសមយា។ បហានាភិសមយោតិ ច ទស្សនាភិសមយោតិ ច បរិញ្ញាភិសមយោ វុត្តោ។ អរហត្តមគ្គោ ហិ បរិញ្ញាកិច្ចសិទ្ធិយា កិច្ចវសេន មានំ បស្សតិ, អសម្មោហប្បដិវេធវសេនាតិ វុត្តំ ហោតិ, អយមស្ស ទស្សនាភិសមយោ។ តេន ទិដ្ឋោ បន បហានាភិសមយោ ច។ ទស្សនាភិសមយេន ហិ បរិញ្ញាភិសមយមេវ បហីយតិ។ ទិដ្ឋវិសេន ទិដ្ឋសត្តានំ ជីវិតំ វិយ អយមស្ស បហានាភិសមយោ ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន បហានាភិសមយស្ស ទស្សនាភិសមយនានន្តរិយកត្តា “បហានាភិសមយេន”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ បហានាភិសមយេ ហិ គហិតេ ទស្សនាភិសមយោ គហិតោវ ហោតិ។

អន្តមកាសិ ទុក្ខស្សាតិ អរហត្តមគ្គេន មានស្ស បហីនត្តា យេ ឥមេ “កាយពន្ធនស្ស អន្តោ ជីរតិ (ចូឡវ. ២៧៨), ហរិតន្តំ វា”តិ (ម. និ. ១.៣០៤) ឯវំ វុត្តអន្តិមមរិយាទន្តោ ច “អន្តមិទំ, ភិក្ខវេ, ជីវិកាន”ន្តិ (សំ. និ. ៣.៨០; ឥតិវុ. ៩១) ឯវំ វុត្តលាមកន្តោ ច “សក្កាយោ ឯកោ អន្តោ”តិ (សំ. និ. ៣.១០៣) ឯវំ វុត្តកោដ្ឋាសន្តោ ច “ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្ស សបច្ចយសង្ខយា”តិ ឯវំ វុត្តកោដ្ឋាសន្តោ ចាតិ ចត្តារោ អន្តា, តេសុ សព្ពស្សេវ វដ្ដទុក្ខស្ស អទុំ ចតុត្ថកោដិសង្ខាតំ អន្តមកាសិ, បរិច្ឆេទំ បរិវដុមំ អកាសិ, អន្តិមសមុទយមត្តាវសេសំ ទុក្ខមកាសីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ **“វដ្ដទុក្ខស្ស អន្តមកាសី”**តិ។

ននុ ច “បហាន”ន្តិ ឥមស្ស និទ្ទេសេ និព្ពានំ អាគតំ? ឥធ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានសង្ខាតំ អរហត្តផលំ វុត្តំ, តស្មា និទ្ទេសេនាយំ វណ្ណនា វិរុជ្ឈតីតិ អាហ **“និទ្ទេសេ បនា”**តិអាទិ។ **តត្ថ តានិ បទានិ អាគតានី**តិ តស្មឹ និទ្ទេសេ “បហានំ រូបសមំ បដិនិស្សគ្គ”ន្តិអាទីនិ (ចូឡនិ. ៧៥ ឧទយមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ) បទានិ អាគតានិ។

ធម្មតក្កបុរេជវន្តិ ឥមិនា តស្មឹ ចតុត្ថជ្ឈានវិមោក្ខេ ឋត្វា ឈានង្គានិ វិបស្សិត្វា អធិគតំ អរហត្តវិមោក្ខំ វទតិ។ អរហត្តវិមោក្ខស្ស ហិ មគ្គសម្បយុត្តសម្មាសង្កប្បសង្ខាតោ ធម្មតក្កោ បុរេជវោ ហោតិ។

សារិបុត្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. និទានសុត្តវណ្ណនា

៣៤. ចតុត្ថេ **បិណ្ឌករណត្ថាយា**តិ អាយូហនវសេន រាសិករណត្ថាយ។ **អភិន្នានី**តិ ឯកទេសេនបិ អខណ្ឌិតានិ។ ភិន្នកាលតោ បដ្ឋាយ ហិ ពីជំ ពីជកិច្ចាយ ន ឧបកប្បតិ។ **អបូតីនី**តិ ឧទកតេមនេន បូតិភាវំ ន ឧបគតានិ។ បូតិពីជញ្ហិ ពីជត្ថាយ ន ឧបកប្បតិ។ តេនាហ **“បូតិភាវេន អពីជត្តំ អប្បត្តានី”**តិ។ **ន វាតេន ន ច អាតបេន ហតានី**តិ វាតេន ច អាតបេន ច ន ហតានិ, និរោជតំ ន បាបិតានិ។ និរោជញ្ហិ កសដពីជំ

ពីជត្ថាយ ន ឧបកប្បតិ។ **សារាទានី**តិ តណ្ឌុលសារស្ស អាទានតោ សារាទានិ។ និស្សារញ្ហិ ពីជំ ពីជត្ថាយ ន ឧបកប្បតិ។ តេនាហ “**គហិតសារានី**”តិ, បតិដ្ឋិតសារានីតិ អត្ថោ។ **សន្និចយភាវេន សុខំ សយិតានី**តិ ចត្តារោ មាសេ កោដ្ឋបក្ខិត្តនិយាមេនេវ សុខសយិតានិ។

កម្មវិភត្តីតិ កម្មវិភាគោ។ ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខភូតោ បច្ចុប្បន្នោ អត្តភាវោ, តត្ថ វេទិតព្ពផលំ កម្មំ **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ**។ បច្ចុបន្នភវតោ អនន្តរំ វេទិតព្ពផលំ កម្មំ **ឧបបជ្ជវេទនីយំ**។ **អបរបរិយាយវេទនីយ**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មានន្តរភវតោ អញ្ញស្មិំ អត្តភាវបរិយាយេ អត្តភាវបរិវត្តេ វេទិតព្ពផលំ កម្មំ។ បដិបក្ខេហិ អនភិភូតតាយ បច្ចយវិសេសេន បដិលទ្ធវិសេសតាយ ច ពលវភាវប្បត្តា តាទិសស្ស បុព្ពាភិសង្ខារស្ស វសេន សាតិសយា ហុត្វា បវត្តា បឋមជវនចេតនា តស្មិំយេវ អត្តភាវេ ផលទាយិនី **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយកម្មំ នាម**។ សា ហិ វុត្តាការេន ពលវតី ជវនសន្តានេ គុណវិសេសយុត្តេសុ ឧបការានុបការវសប្បវត្តិយា អាសេវនាលាភេន អប្បវិបាកតាយ ច បឋមជវនចេតនា ឥតរទ្វយំ វិយ បវត្តសន្តានុបរមាបេក្ខំ ឱកាសលាភាបេក្ខញ្ច កម្មំ ន ហោតីតិ ឥធេវ បុប្ផមត្តំ វិយ បវត្តិវិបាកមត្តំ ផលំ ទេតិ។ **តថា អសក្កោន្ត**ន្តិ កម្មស្ស វិបាកទានំ នាម ឧបធិប្បយោគាទិបច្ចយន្តរសមវាយេនេវ ហោតីតិ តទភាវតោ តស្មិំយេវ អត្តភាវេ វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តំ។ **អហោសិកម្ម**ន្តិ អហោសិ ឯវ កម្មំ, ន តស្ស វិបាកោ អហោសិ អត្ថិ ភវិស្សតិ ចាតិ ឯវំ វេទិតព្ពំ កម្មំ។

អត្ថសាធិកាតិ ទានាទិបាណាតិបាតាទិអត្ថស្ស និប្ផាទិកា។ កា បន សាតិ អាហ “**សត្តមជវនចេតនា**”តិ។ សា ហិ សន្និដ្ឋាបកចេតនា វុត្តនយេន បដិលទ្ធវិសេសា បុរិមជវនចេតនាហិ លទ្ធាសេវនា ច សមានា អនន្តរត្តភាវេ វិបាកទាយិនី **ឧបបជ្ជវេទនីយកម្មំ នាម**។ **បុរិមឧបមាយយេវា**តិ មិគលុទ្ទកោបមាយយេវ។

សតិ សំសារប្បវត្តិយាតិ ឥមិនា អសតិ សំសារប្បវត្តិយំ អហោសិកម្មបក្ខេ តិដ្ឋតិ វិបច្ចនោកាសស្ស អភាវតោតិ ទីបេតិ។ **យំ គរុក**ន្តិ យំ អកុសលំ មហាសាវជ្ជំ, កុសលញ្ច មហានុភាវំ កម្មំ។ កុសលំ វា ហិ ហោតុ អកុសលំ វា, យំ គរុកំ មាតុឃាតាទិកម្មំ វា មហគ្គតកម្មំ វា, តទេវ បឋមំ វិបច្ចតិ។ តេនាហ “**កុសលាកុសលេសុ បនា**”តិអាទិ។ **យំ ពហុល**ន្តិ យំ ពហុលំ អភិណ្ហសោ កតំ សមាសេវិតំ។ តេនាហ “**កុសលាកុសលេសុ បន យំ ពហុលំ ហោតី**”តិអាទិ។ **យទាសន្នំ នាម** មរណកាលេ អនុស្សរិតំ កម្មំ, អាសន្នកាលេ កតេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ អាហ “**យំ បន កុសលាកុសលេសុ អាសន្នមរណេ**”តិអាទិ។ **អនុស្សរិត**ន្តិ បរិព្យត្តភាវេន អនុស្សរិតំ។

តេសំ អភាវេតិ តេសំ យំគរុកាទីនំ តិណ្ណំ កម្មានំ អភាវេ។ **យត្ថ កត្ថចិ វិបាកំ ទេតី**តិ បដិសន្ធិជនកវសេន វិបាកំ ទេតិ។ បដិសន្ធិជនកវសេន ហិ គរុកាទិកម្មចតុក្កំ វុត្តំ។ តត្ថ គរុកំ សព្ពបឋមំ វិបច្ចតិ, គរុកេ អសតិ ពហុលីកតំ, តស្មិំ អសតិ យទាសន្នំ , តស្មិំ អសតិ “កដត្តា វា បនា”តិ វុត្តំ បុរិមជាតីសុ កតកម្មំ វិបច្ចតិ។ ពហុលាសន្នបុព្ពកតេសុ ច ពលាពលំ ជានិតព្ពំ។ បាបតោ បាបន្តរំ កល្យាណញ្ច, កល្យាណតោ កល្យាណន្តរំ បាបញ្ច ពហុលីកតំ។ តតោ មហាតោវ បុព្ពកតាទិ អប្បញ្ច ពហុលានុស្សរណេន វិប្បដិសារាទិជននតោ, បដិបក្ខស្ស អបរិបុណ្ណតាយ អារទ្ធវិបាកស្ស កម្មស្ស កម្មសេសស្ស វា អបរបរិយាយវេទនីយស្ស អបរិក្ខីណតាយ សន្តតិយា បរិណាមវិសេសតោតិ តេហិ តេហិ ការណេហិ អាយូហិតផលំ បឋមំ វិបច្ចតិ។ **មហានារទកស្សបជាតកេ** (ជា. ២.២២.១១៥៣ អាទយោ) វិទេហរញ្ញោ សេនាបតិ អលាតោ, ពីជកោ ទាសោ, រាជកញ្ញា រុចា ច ឯត្ថ និទស្សនំ។ តថា ហិ វុត្តំ ភគវតា –

> “តត្រានន្ទ, យ្វាយំ បុគ្គលោ ឥធ បាណាតិបាតី…បេ…. មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា អបាយំ ទុគ្គតិំ វិនិបាតំ និរយំ ឧបបជ្ជតិ, បុព្ពេ វាស្ស តំ កតំ ហោតិ បាបកម្មំ ទុក្ខវេទនីយំ, បច្ឆា វាស្ស តំ កតំ ហោតិ បាបកម្មំ ទុក្ខវេទនីយំ, មរណកាលេ វាស្ស ហោតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ សមត្តា សមាទិន្នា, តេន សោ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា អបាយំ ទុគ្គតិំ វិនិបាតំ និរយំ ឧបបជ្ជតី”តិ –

អាទិ ។ សព្ពំ **មហាកម្មវិភង្គសុត្តំ** (ម. និ. ៣.៣០៣) វិត្ថារេតព្ពំ។ កឹ ពហុនា។ យំ តំ តថាគតស្ស មហាកម្មវិភង្គញាណំ, តស្សេវាយំ វិសយោ, យទិទំ តស្ស តស្ស កម្មស្ស តេន តេន ការណេន បុព្ពាបរវិបាកតាសមត្ថីយតិ។

ឥទានិ ជនកាទិកម្មចតុក្កំ វិភជន្តោ “**ជនកំ នាមា**”តិអាទិមាហ។ **បវត្តេ ន ជនេតី**តិ បវត្តិវិបាកំ ន ជនេតិ។ បឋមនយេ ជនកកម្មស្ស បដិសន្ធិវិបាកមត្តស្សេវ វុត្តត្តា តស្ស បវត្តិវិបាកទាយកត្តម្បិ អនុជានន្តោ “**អបរោ នយោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ បដិសន្ធិទានាទិវសេន វិបាកសន្តានស្ស និព្ពត្តកំ **ជនកំ**។ សុខទុក្ខសន្តានស្ស នាមរូបប្បពន្ធស្ស វា ចិរតរំ បវត្តិហេតុភូតំ **ឧបត្ថម្ភកំ**។ តេនាហ “**សុខទុក្ខំ ឧបត្ថម្ភេតិ, អទ្ធានំ ប**

វត្តតី”តិ។ ឧបបីឡកំ សុខទុក្ខប្បពន្ធេ បវត្តមានេ សណិកំ សណិកំ ហាបេតិ។ តេនាហ “**សុខទុក្ខំ បីឡេតិ ពាធេតិ, អទ្ធានំ បវត្តិតុំ ន ទេតី**”តិ។

វាតកាឡកោ មហល្លកោ ចោរេ ឃាតេតុំ ន សក្កោតីតិ សោ កិរ មហល្លកកាលេ ឯកប្បហារេន សីសំ ឆិន្ទិតុំ ន សក្កោតិ, ទ្វេ តយោ វារេ បហរន្តោ មនុស្សេ កិលមេតិ, តស្មា តេ ឯវមាហំសុ។ **អនុលោមិកំ ខន្តឹ បដិលភិត្វា**តិ សោតាបត្តិមគ្គស្ស ឱរតោ អនុលោមិកំ ខន្តឹ លភិត្វា ។ **តរុណវច្ឆាយ គាវិយា មទ្ទិត្វា ជីវិតក្ខយំ បាបិតោ**តិ ឯកា កិរ យក្ខិនី ធេនុវេសេន អាគន្ត្វា ឧរេ បហរិត្វា មារេសិ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ នគរេ ភវោ **នាគរិយោ**។

ឃាតេត្វាតិ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា។ កម្មស្ស ឧបច្ឆិន្ទនំ នាម តស្ស វិបាកប្បដិពាហនមេវាតិ អាហ “**តស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា**”តិ។ តញ្ច អត្តនោ វិបាកុប្បត្តិយា ឱកាសករណន្តិ វុត្តំ “**អត្តនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ ករោតី**”តិ។ វិបច្ចនាយ កតោកាសំ កម្មំ វិបក្កមេវ នាម ហោតីតិ អាហ “**ឯវំ បន កម្មេន កតេ ឱកាសេ តំ វិបាកំ ឧប្បន្នំ នាម វុច្ចតី**”តិ។ ឧបបីឡកំ អញ្ញស្ស វិបាកំ ឧបច្ឆិន្ទតិ, ន សយំ អត្តនោ វិបាកំ ទេតិ។ ឧបឃាតកំ បន ទុព្ពលកម្មំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា អត្តនោ វិបាកំ ឧប្បាទេតីតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ កិញ្ចិ ព ហ្វាពាធតាទិបច្ចយុបសន្និបាតេន វិបាកស្ស វិពាធកំ ឧបបីឡកំ, តថា វិបាកស្សេវ ឧបច្ឆេទកំ។ ឧបឃាតកកម្មំ បន ឧបឃាតេត្វា អត្តនោ វិបាកស្ស ឱកាសករណេន វិបច្ចនេ សតិ ជនកមេវ សិយា។ ជនកាទិភាវោ នាម វិបាកំ បតិ តច្ឆិតញ្ញោ, ន កម្មំ បតីតិ វិបាកស្សេវ ឧបឃាតកតា យុត្តា វិយ ទិស្សតិ, វីមំសិតព្ពំ។

អបរោ នយោ – យស្មឹ កម្មេ កតេ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច វិបាកកដត្តារូបានំ ឧប្បត្តិ ហោតិ, តំ **ជនកំ**។ យស្មឹ បន កតេ អញ្ញេន ជនិតស្ស ឥដ្ឋស្ស វា អនិដ្ឋស្ស វា ផលស្ស វិពាធកវិច្ឆេទកបច្ចយានុប្បត្តិយា ឧប ព្រូហនបច្ចយុប្បត្តិយា ជនកសាមត្ថិយានុរូបំ បរិសុទ្ធិចិរតរប្បពន្ធា ហោតិ, តំ **ឧបត្ថម្ភកំ**។ ជនកេន និព្ពត្តិតំ កុសលផលំ វា អកុសលផលំ វា យេន បច្ចនីកភូតេន រោគធាតុវិសមតាទិនិមិត្តតាយ វិពាធយតិ, តំ **ឧបបីឡកំ**។ យេន បន កម្មុនា ជនកសាមត្ថិយវសេន ចិរតរប្បពន្ធារហម្បិ សមានំ ផលំ វិច្ឆេទកបច្ចយុប្បត្តិយា ឧបហញ្ញតិ វិច្ឆិជ្ជតិ, តំ **ឧបឃាតក**ន្តិ អយមេត្ថ សារោ។

តត្ថ កេចិ ទុតិយស្ស កុសលភាវំ តត្ថត្តមាគតស្ស អប្បាពាធទីឃាយុកតាសំវត្តនវសេន, បច្ឆិមានំ ទ្វិន្នំ អកុសលភាវំ ពហ្វាពាធអប្បាយុកតាសំវត្តនវសេន វណ្ណេន្តិ។ តថា ច វុត្តំ មជ្ឈិមនិកាយេ **ចូឡកម្មវិភង្គសុត្តវណ្ណនាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ៣.២៩០) –

“ចត្តារិ ហិ កម្មានិ – ឧបបីឡកំ, ឧបច្ឆេទកំ, ជនកំ, ឧបត្ថម្ភកន្តិ។ ពលវកម្មេន ហិ និព្ពត្តំ បវត្តេ ឧបបីឡកំ អាគន្ត្វា អត្ថតោ ឯវំ វទតិ នាម ‘សចាហំ បឋមតរំ ជានេយ្យំ, ន តេ ឥធ និព្ពត្តិតុំ ទទេយ្យំ, ចតូសុយេវ តំ អបាយេសុ និព្ពត្តាបេយ្យំ។ ហោតុ, ត្វំ យត្ថ កត្ថចិ និព្ពត្ត, អហំ ឧបបីឡកកម្មំ នាម តំ បីឡេត្វា និរោជំ និយូសំ កសដំ ករិស្សាមី’តិ។ តតោ បដ្ឋាយ តំ តាទិសំ ករោតិ។ កឹ ករោតិ? បរិស្សយំ ឧបនេតិ, ភោគេ វិនាសេតិ។

“តត្ថ ទារកស្ស មាតុកុច្ឆិយំ និព្ពត្តកាលតោ បដ្ឋាយ មាតុ អស្សាទោ វា សុខំ វា ន ហោតិ, មាតាបិតូនំ បីឡាវ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ បរិស្សយំ ឧបនេតិ។ ទារកស្ស បន មាតុកុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តកាលតោ បដ្ឋាយ គេហេ ភោគា ឧទកំ បត្វា លោណំ វិយ រាជាទីនំ វសេន នស្សន្តិ, កុម្ភទោហនធេនុយោ ខីរំ ន ទេន្តិ, សូរតា គោណា ចណ្ឌា ហោន្តិ, កាណា ហោន្តិ, ខញ្ជា ហោន្តិ, គោមណ្ឌលេ រោគោ បតតិ, ទាសាទយោ វចនំ ន ករោន្តិ, វាបិតំ សស្សំ ន ជាយតិ, គេហគតំ គេហេ, អរញ្ញគតំ អរញ្ញេ នស្សតិ, អនុបុព្ពេន ឃាសច្ឆាទនមត្តំ ទុល្លភំ ហោតិ, គព្ភបរិហារោ ន ហោតិ, វិជាតកាលេ មាតុ ថញ្ញំ ឆិជ្ជតិ, ទារកោ បរិហារំ អលភន្តោ បីឡិតោ និរោជោ និយូសោ កសដោ ហោតិ។ ឥទំ ឧបបីឡកកម្មំ នាម។

“ទីឃាយុកកម្មេន បន និព្ពត្តស្ស ឧបច្ឆេទកកម្មំ អាគន្ត្វា អាយុំ ឆិន្ទតិ។ យថា ហិ បុរិសោ អដ្ឋុសភគមនំ កត្វា សរំ ខិបេយ្យ, តមញ្ញោ ធនុតោ មុត្តមត្តំ មុគ្គរេន បហរិត្វា តត្ថេវ បាតេយ្យ, ឯវំ ទីឃាយុកកម្មេន និព្ពត្តស្ស ឧបច្ឆេទកកម្មំ អាយុំ ឆិន្ទតិ។ កឹ ករោតិ? ចោរានំ អដវឹ បវេសេតិ, វាឡមច្ឆោទកំ ឱតារេតិ, អញ្ញតរំ វា បន សបរិស្សយឋានំ ឧបនេតិ។ ឥទំ ឧបច្ឆេទកកម្មំ នាម។ ‘ឧបឃាតក’ន្តិបិ ឯតស្សេវ នាមំ។ បដិសន្ធិនិព្ពត្តកំ បន កម្មំ ជនកកម្មំ នាម។ អប្បភោគកុលាទីសុ និព្ពត្តស្ស ភោគសម្បទាទិករណេន ឧបត្ថម្ភកកម្មំ ឧបត្ថម្ភកកម្មំ នាម។

“បរិត្តកម្មេនបិ និព្ពត្តំ ឯតំ បវត្តេ បាណាតិបាតាទិវិរតិកម្មំ អាគន្ត្វា អត្ថតោ ឯវំ វទតិ នាម ‘សចាហំ បឋមតរំ ជានេយ្យំ, ន តេ ឥធ និព្ពត្តិតុំ ទទេយ្យំ, ទេវលោកេយេវ តំ និព្ពត្តាបេយ្យំ, ហោតុ, ត្វំ យត្ថ កត្ថចិ និព្ពត្ត, អហំ ឧបត្ថម្ភកកម្មំ នាម ឧបត្ថម្ភំ តេ ករិស្សាមី’តិ ឧបត្ថម្ភំ ករោតិ។ កឹ ករោតិ? បរិស្សយំ នាសេតិ, ភោគេ ឧប្បាទេតិ។

“តត្ថ ទារកស្ស មាតុកុច្ឆិយំ និព្ពត្តកាលតោ បដ្ឋាយ មាតាបិតូនំ សុខមេវ សាតមេវ ហោតិ។ យេបិ បកតិយា មនុស្សាមនុស្សបរិស្សយា ហោន្តិ, តេ សព្ពេ អបគច្ឆន្តិ ។ ឯវំ បរិស្សយំ នាសេតិ។ ទារកស្ស បន មាតុកុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តកាលតោ បដ្ឋាយ គេហេ ភោគានំ បមាណំ ន ហោតិ, និធិកុម្ភិយោ បុរតោបិ បច្ឆតោបិ គេហំ បវិដ្ឋមានា បវិសន្តិ។ មាតាបិតរោ បរេហិ ឋបិតធនស្សបិ សម្មុខីភាវំ គច្ឆន្តិ, ធេនុយោ ពហុខីរា ហោន្តិ, គោណា សុខសីលា ហោន្តិ, វប្បដ្ឋានេ សស្សានិ សម្បជ្ជន្តិ, វឌ្ឍិយា វា សម្បយុត្តំ, តាវកាលិកំ វា ទិន្នំ ធនំ អចោទិតា សយមេវ អាហរិត្វា ទេន្តិ, ទាសាទយោ សុព្ពចា ហោន្តិ, កម្មន្តា ន បរិហាយន្តិ, ទារកោ គព្ភតោ បដ្ឋាយ បរិហារំ លភតិ, កោមារិកវេជ្ជា សន្និហិតាវ ហោន្តិ។ គហបតិកុលេ ជាតោ សេដ្ឋិដ្ឋានំ, អមច្ចកុលាទីសុ ជាតោ សេនាបតិដ្ឋានាទីនិ លភតិ។ ឯវំ ភោគេ ឧប្បាទេតិ។ សោ អបរិស្សយោ សភោគោ ចិរំ ជីវតិ។ ឥទំ ឧបត្ថម្ភកកម្មំ នាម។ ឥមេសុ ចតូសុ បុរិមានិ ទ្វេ អកុសលានេវ, ជនកំ កុសលម្បិ អកុសលម្បិ, ឧបត្ថម្ភកំ កុសលមេវា”តិ។

ឯត្ថ វិពាធូបឃាតា នាម កុសលវិបាកម្ហិ ន យុត្តាតិ អធិប្បាយេន “ទ្វេ អកុសលានេវា”តិ វុត្តំ។ ទេវទត្តាទីនំ បន នាគាទីនំ ឥតោ អនុប្បទិន្នយាបនកបេតានញ្ច នរកាទីសុ អកុសលវិបាកូបត្ថម្ភនូបបីឡនូបឃាតកានិ សន្តីតិ ចតុន្នម្បិ កុសលាកុសលភាវោ ន វិរុជ្ឈតិ។ ឯវញ្ច កត្វា យា ពហូសុ អានន្តរិយេសុ កតេសុ ឯកេន គហិតប្បដិសន្ធិកស្ស ឥតរេសំ តស្ស អនុពលប្បទាយិតា វុត្តា, សាបិ សមត្ថិតា ហោតិ។

សុត្តន្តបរិយាយេន ឯកាទស កម្មានិ វិភជិត្វា ឥទានិ អភិធម្មបរិយាយបន្ថំ ទស្សេន្តោ “**អត្ថេកច្ចានិ បាបកានិ កម្មសមាទានានី**”តិអាទិនា **វិភង្គបាឡឹ** (វិភ. ៨១០) ទស្សេតិ។ តត្ថ **គតិសម្បត្តិបដិពាឡ្ហានី**តិ គតិសម្បត្តិយា បដិពាហិតានិ និវារិតានិ បដិសេធិតានិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ ច **គតិសម្បត្តី**តិ សម្បន្នគតិ ទេវលោកោ ច មនុស្សលោកោ ច។ **គតិវិបត្តី**តិ វិបន្នគតិ ចត្តារោ អបាយា។ **ឧបធិសម្បត្តី**តិ អត្តភាវសមិទ្ធិ។ **ឧបធិវិបត្តី**តិ ហីនអត្តភាវតា។ **កាលសម្បត្តី**តិ សុរាជសុមនុស្សកាលសង្ខាតោ សម្បន្នកាលោ។ **កាលវិបត្តី**តិ ទុរាជទុម្មនុស្សកាលសង្ខាតោ វិបន្នកាលោ។ **បយោគសម្បត្តី**តិ សម្មាបយោគោ។ **បយោគវិបត្តី**តិ មិច្ឆាបយោគោ។

ឥទានិ យថាវុត្តបាឡិយា អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**តត្ថា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អនិដ្ឋារម្មណានុភវនារហេ កម្មេ វិជ្ជមានេយេវា**តិ ឥមិនា អនិដ្ឋារម្មណានុភវននិមិត្តកស្ស បាបកម្មស្ស សព្ភាវំ ទស្សេតិ។ **តំ កម្ម**ន្តិ តំ បាបកំ កម្មំ។ ឯកច្ចស្ស ហិ អនិដ្ឋារម្មណានុភវននិមិត្តំ ពហុបាបកម្មំ វិជ្ជមានម្បិ គតិវិបត្តិយំ ឋិតស្សេវ វិបច្ចតិ។ យទិ បន សោ ឯកេន កល្យាណកម្មេន គតិសម្បត្តិយំ ទេវេសុ វា មនុស្សេសុ វា និព្ពត្តេយ្យ, តាទិសេ ឋានេ អកុសលស្ស វារោ នត្ថិ, ឯកន្តំ កុសលស្សេវាតិ តំ កម្មំ គតិសម្បត្តិបដិពាឡ្ហំ ន វិបច្ចតិ។ **បតិពាហិតំ ហុត្វា**តិ ពាធិតំ ហុត្វា។ **អត្តភាវសមិទ្ធិយ**ន្តិ សរីរសម្បត្តិយំ។ **កិលិដ្ឋកម្មស្សា**តិ ហត្ថិមេណ្ឌអស្សពន្ធកគោបាលកាទិកម្មស្ស។ **បលាយិតព្ពយុត្តកាលេ**តិ ហត្ថិអាទិបច្ចត្ថិកសមាគមកាលេ។ **លញ្ជំ ទេតី**តិ ឯវំ មេ ពាធតំ បរេសំ វសេន ហោតីតិ ទេតិ។ **ចោរិកយុត្តកាលេ**តិ បក្ខពលាទីនំ លព្ភមានកាលេ។ **អន្តរកប្បេ**តិ បរិយោសានប្បត្តេ អន្តរកប្បេ។

អភិធម្មនយេន សោឡស កម្មានិ វិភជិត្វា **បដិសម្ភិទាមគ្គបរិយាយេន** (បដិ. ម. ១.២៣៤-២៣៥) ទ្វាទស កម្មានិ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**អបរានិបិ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ អតីតភវេសុ កតស្ស កម្មស្ស អតីតភវេសុយេវ វិបក្កវិបាកំ គហេត្វា “អហោសិ កម្មំ អហោសិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**យំ កម្មំ អតីតេ អាយូហិត**”ន្តិអាទិ។ **វិបាកវារ**ន្តិ វិបច្ចនាវសរំ វិបាកវារំ។ “វិបាកវារំ លភតី”តិ ឥមិនា វុត្តមេវត្ថំ “**បដិសន្ធឹ ជនេសី**”តិអាទិនា វិភាវេតិ។ តត្ថ **បដិសន្ធឹ ជនេសី**តិ ឥមិនា ច បដិសន្ធិទាយកស្ស កម្មស្ស បវត្តិវិបាកទាយិតាបិ វុត្តា ហោតិ។ បវត្តិវិបាកស្សេវ បន ទាយកំ រូបជនកសីសេន វទតិ។ តស្សេវ អតីតស្ស កម្មស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយស្ស ឧបបជ្ជវេទនីយស្ស ច បច្ចយវេកល្លេន អតីតភវេសុយេវ អវិបក្កវិបាកញ្ច, អតីតេយេវ បរិនិព្ពុតស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយឧបបជ្ជវេទនីយអបរបរិយាយវេទនីយស្ស កម្មស្ស អវិបក្កវិបាកញ្ច គហេត្វា “អហោសិ កម្មំ នាហោសិ កម្មវិបាកោ”តិបិ វុត្តន្តិ អាហ “**យំ បន វិបាកវារំ ន លភី**”តិអាទិ។

អតីតស្មេវ កម្មស្ស អវិបក្កវិបាកស្ស បច្ចុប្បន្នភវេ បច្ចយសម្បត្តិយា វិបច្ចមានំ វិបាកំ គហេត្វា “អហោសិ កម្មំ អត្ថិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**យំ បន អតីតេ អាយូហិត**”ន្តិអាទិមាហ។ អតីតស្សេវ កម្មស្ស អតិក្កន្តវិបាកកាលស្ស ច បច្ចុប្បន្នភវេ បរិនិព្ពាយន្តស្ស ច អវិបច្ចមានវិបាកំ គហេត្វា “អហោសិ កម្មំ នត្ថិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**អលទ្ធវិបាកវារ**”ន្តិអាទិ។ អតីតស្សេវ កម្មស្ស វិបាការហស្ស អវិបក្កវិបាកស្ស អនាគតភវេ បច្ចយសម្បត្តិយា វិបច្ចិតព្ពំ វិបាកំ គហេត្វា “អហោសិ កម្មំ ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**យំ បន អតីតេ អាយូហិត**”ន្តិអាទិមាហ។ អតីតស្សេវ កម្មស្ស អតិក្កន្តវិបាកកាលស្ស ច អនាគតភវេ បរិនិព្ពាយិតព្ពស្ស អវិបច្ចិតព្ពវិបាកញ្ច គហេត្វា “អហោសិ កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**យំ អនាគតេ វិបាកវារំ ន លភិស្សតី**”តិអាទិ។ ឯវំ តាវ អតីតកម្មំ អតីតបច្ចុប្បន្នានាគតវិបាកាវិបាកវសេន ឆធា ទស្សិតំ។

ឥទានិ បច្ចុប្បន្នភវេ កតស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយស្ស ឥធេវ វិបច្ចមានំ វិបាកំ គហេត្វា “អត្ថិ កម្មំ អត្ថិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**យំ បន ឯតរហិ អាយូហិត**”ន្តិអាទិមាហ។ **យំ បន ឯតរហិ វិបាកវារំ ន លភតី**តិអាទិនា តស្សេវ បច្ចុប្បន្នស្ស កម្មស្ស បច្ចយវេកល្លេន ឥធ អវិបច្ចមានញ្ច ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បរិនិព្ពាយន្តស្ស ឥធ អវិបច្ចមានញ្ច វិបាកំ គហេត្វា “អត្ថិ កម្មំ នត្ថិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ បច្ចុប្បន្នស្សេវ កម្មស្ស ឧបបជ្ជវេទនីយស្ស អបរបរិយាយវេទនីយស្ស ច អនាគតភវេ វិបច្ចិតព្ពវិបាកំ គហេត្វា “អត្ថិ កម្មំ ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**យំ បន ឯតរហិ អាយូហិតំ អនាគតេ វិបាកវារំ លភិស្សតី**”តិអាទិ។ បច្ចុប្បន្នស្សេវ កម្មស្ស ឧបបជ្ជវេទនីយស្ស បច្ចយវេកល្លេន អនាគតភវេ អវិបច្ចិតព្ពញ្ច អនាគតភវេ បរិនិព្ពាយិតព្ពស្ស អបរបរិយាយវេទនីយស្ស អវិបច្ចិតព្ពញ្ច វិបាកំ គហេត្វា “អត្ថិ កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**យំ បន វិបាកវារំ ន លភិស្សតី**”តិអាទិ។

ឯវញ្ច បច្ចុប្បន្នកម្មំ បច្ចុប្បន្នានាគតវិបាកាវិបាកវសេន ចតុធា ទស្សេត្វា ឥទានិ អនាគតភវេ កតស្ស កម្មស្ស អនាគតេ វិបច្ចិតព្ពវិបាកំ គហេត្វា “ភវិស្សតិ កម្មំ ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**យំ បនានាគតេ អាយូហិស្សតី**”តិអាទិមាហ។ តស្សេវ អនាគតស្ស កម្មស្ស បច្ចយវេកល្លេន អវិបច្ចិតព្ពញ្ច អនាគតភវេ បរិនិព្ពាយិតព្ពស្ស អវិបច្ចិតព្ពញ្ច វិបាកំ គហេត្វា “ភវិស្សតិ កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**យំ បន វិបាកវារំ ន លភិស្សតី**”តិអាទិ ។ ឯវំ អនាគតកម្មំ អនាគតវិបាកាវិបាកវសេន ទ្វិធា ទស្សិតំ។ **ឯវ**ន្តិអាទិនា យថាវុត្តទ្វាទសកម្មានិ និគមេតិ។

ឥទានិ សព្ពេសុ យថាវុត្តប្បភេទេសុ កម្មេសុ យានិ អភិធម្មនយេន វិភត្តានិ សោឡស កម្មានិ, យានិ ច បដិសម្ភិទាមគ្គបរិយាយេន វិភត្តានិ ទ្វាទស កម្មានិ, តានិ សព្ពានិ សុត្តន្តិកបរិយាយេន វិភត្តេសុ ឯកាទសវិធេសុយេវ កម្មេសុ អន្តោគធានិ, តានិ ច ទិដ្ឋធម្មវេទនីយឧបបជ្ជវេទនីយអបរបរិយាយវេទនីយេសុ តីសុយេវ អន្តោគធានីតិ ទស្សេន្តោ “**ឥតិ ឥមានិ ចេវា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អត្តនោ ឋានា ឱសក្កិត្វា**តិ អត្តនោ យថាវុត្តទ្វាទសសោឡសប្បភេទសង្ខាតដ្ឋានតោ បរិហាបេត្វា, តំ តំ បភេទំ ហិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯកាទសកម្មានិយេវ ភវន្តី**តិ តំសភាវានំយេវ កម្មានំ ទ្វាទសធា សោឡសធា ច វិភជិត្វា វុត្តត្តា ឯវមាហ។ យស្មា ឯកាទសធា វុត្តកម្មានិ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយានិ វា សិយុំ ឧបបជ្ជវេទនីយានិ វា អបរបរិយាយវេទនីយានិ វា, តស្មា វុត្តំ “**តីណិយេវ កម្មានិ ហោន្តី**”តិ។

តេសំ សង្កមនំ នត្ថីតិ តេសំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទីនំ សង្កមនំ នត្ថិ, សង្កមនំ ឧបបជ្ជវេទនីយាទិភាវាបត្តិ។ តេនាហ “**យថាឋានេយេវ តិដ្ឋន្តី**”តិ, អត្តនោ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទិដ្ឋានេយេវ តិដ្ឋន្តីតិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយមេវ ហិ បឋមជវនចេតនា, ឧបបជ្ជវេទនីយមេវ សត្តមជវនចេតនា, មជ្ឈេ បញ្ច អបរបរិយាយវេទនីយមេវាតិ នត្ថិ តេសំ អញ្ញមញ្ញំ សង្កមោ, តស្មា អត្តនោ អត្តនោ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទិសភាវេយេវ តិដ្ឋន្តិ។ តេនេវ ភគវតា – “ទិដ្ឋេ វា ធម្មេ, ឧបបជ្ជ វា, អបរេ វា បរិយាយេ”តិ តយោ វិកប្បា ទស្សិតា។ តេនេវាហ “**ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ កម្ម**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ “**ទិដ្ឋេ វា ធម្មេ**”តិ **សត្ថា ន វទេយ្យា**តិ អសតិ និយាមេ ន វទេយ្យ។ យស្មា បន តេសំ សង្កមនំ នត្ថិ, និយតសភាវា ហិ តានិ, តស្មា សត្ថា “ទិដ្ឋេ វា ធម្មេ”តិអាទិមវោច។

សុក្កបក្ខេតិ “អលោភោ និទានំ កម្មានំ សមុទយាយា”តិអាទិនា អាគតេ កុសលបក្ខេ។ **និរុទ្ធេ**តិ អរិយមគ្គាធិគមេន អនុប្បាទនិរោធេន និរុទ្ធេ។ **តាលវត្ថុ វិយ កត**ន្តិ យថា តាលេ ឆិន្នេ បិតដ្ឋានេ កិញ្ចិ ន ហោតិ, ឯវំ កម្មេ បហីនេ កិញ្ចិ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **តាលវត្ថូ**តិ វា មត្ថកច្ឆិន្នោ តាលោ វុត្តោ បត្តផលមកុលសូចិអាទីនំ អភាវតោ។ តតោ ឯវ សោ **អវិរុឡ្ហិធម្មោ**។ ឯវំ បហីនកម្មោ សត្តសន្តានោ។ តេនាហ “**មត្ថកច្ឆិន្នតាលោ វិយា**”តិ។ **អនុអភាវំ កតំ** បច្ឆតោ ធម្មប្បវត្តិយា អភាវតោ។ តេនាហ “**យថា**”តិអាទិ។ **អប្បវត្តិកតកាលោ**

វិយាតិ ពីជានំ សព្ពសោ អប្បវត្តិយា កតកាលោ វិយ។ **ឆិន្នមូលកាន**ន្តិ កិលេសមូលស្ស សព្ពសោ ឆិន្នត្តា ឆិន្នមូលកានំ។ កិលេសា ហិ ខន្ធានំ មូលានិ។

វេទនីយន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អញ្ញំ វត្ថុ នត្ថី**តិ អញ្ញំ អធិដ្ឋានំ នត្ថិ។ សុគតិសញ្ញិតាបិ ហេដ្ឋិមន្តេន សង្ខារទុក្ខតោ អនបគតត្តា ទុគ្គតិយោ ឯវាតិ វុត្តំ “សព្ពា ទុគ្គតិយោ”តិ, ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ លោភោ ឯតស្ស ការណភូតោ អត្ថីតិ **លោភំ,** លោភនិមិត្តំ កម្មំ។ តថា **ទោស**ន្តិ ឯត្ថាបិ។ តេនាហ **“លោភទោសសីសេន លោភជញ្ច ទោសជញ្ច កម្មមេវ និទ្ទិដ្ឋ”**ន្តិ។ **វដ្ដវិវដ្ដ**ន្តិ វដ្ដញ្ច វិវដ្ដញ្ច។

និទានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ហត្ថកសុត្តវណ្ណនា

៣៥. បញ្ចមេ **អាឡវិយ**ន្តិ អាឡវិរដ្ឋេ, ន អាឡវិនគរេ។ តេនាហ **“អាឡវិយន្តិ អាឡវិរដ្ឋេ”**តិ។ **អថា**តិ អវិច្ឆេទត្ថេ និបាតោ។ តត្ថ ភគវតោ និសជ្ជាយ អវិច្ឆិន្នាយ ឯវាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“ឯវ”**ន្តិអាទិ។ **ហត្ថតោ ហត្ថំ គតត្តា**តិ អាឡវកស្ស យក្ខស្ស ហត្ថតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ហត្ថំ, តតោ រាជបុរិសានំ ហត្ថំ គតត្តា។

មាយស្សាតិ មាឃមាសស្ស។ ឯវំ **ផគ្គុនស្សា**តិ ឯត្ថាបិ។ **ខុរន្តរេហិ កទ្ទមោ ឧគ្គន្ត្វា តិដ្ឋតី**តិ កទ្ទមោ ខុរន្តរេហិ ឧគ្គន្ត្វា តិដ្ឋតិ។ **ចតូហិ ទិសាហិ វាយន្តោ វាតោ វេរម្ភោតិ វុច្ចតិ** វេរម្ភវាតសទិសត្តា។

បញ្ចទ្វារកាយន្តិ បញ្ចទ្វារានុសារេន បវត្តំ វិញ្ញាណកាយំ។ **ខោភយមានា**តិ កិលេសខោភវសេន ខោភយមានា ចិត្តំ សង្ខោភំ ករោន្តា។ **ចេតសិកា**តិ មនោទ្វារិកចិត្តសន្និស្សិតា។ តេនាហ **“មនោទ្វារំ ខោភយមានា”**តិ។ **សោ រាគោ**តិ តំសទិសោ រាគោ។ ភវតិ ហិ តំសទិសេ តព្ពោហារោ យថា “សា ឯវ តិត្តិរិកា, តានិ ឯវ ឱសធានី”តិ។ យាទិសោ ហិ ឯកស្ស បុគ្គលស្ស ឧប្បជ្ជនករាគោ, តាទិសោ ឯវ តតោ អញ្ញស្ស រាគភាវសាមញ្ញតោ។ តេន វុត្តំ **“តថារូបោ រាគោ”**តិអាទិ។ ឥច្ឆិតាលាភេន រជនីយេសុ វា និរុទ្ធេសុ វត្ថូសុ ទោមនស្សុប្បត្តិយា ទោសបរិឡាហានំ សម្ភវោ វេទិតព្ពោ។

ន លិម្បតិ អនុបលិត្តចិត្តត្តា។ **សីតិភូតោ** និព្ពុតសព្ពបរិឡាហត្តា។ **អាសត្តិយោ វុច្ចន្តិ តណ្ហាយោ** តត្ថ តត្ថ អាសញ្ជនដ្ឋេន។ **ទរថ**ន្តិ បរិឡាហជាតំ។ **ចេតសោ**តិ សាមិវចនំ។

ហត្ថកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ទេវទូតសុត្តវណ្ណនា

៣៦. ឆដ្ឋេ **ទេវទូតានី**តិ លិង្គវិបល្លាសំ កត្វា វុត្តន្តិ អាហ **“ទេវទូតា”**តិ, ឧភយលិង្គំ វា ឯតំ បទំ, តស្មា នបុំសកលិង្គវសេន បាឡិយំ វុត្តស្ស បុល្លិង្គវសេន អត្ថទស្សនំ កតំ។ **ទេវោតិ មច្ចូ**តិ អភិភវនដ្ឋេន សត្តានំ អត្តនោ វសេ វត្តាបនតោ មច្ចុរាជា “ទេវោ”តិ វុច្ចតិ។ យថា ហិ ទេវោ បកតិសត្តេ អភិភវតិ, ឯវំ មច្ចុ សព្ពសត្តេ អភិភវតិ, តស្មា ទេវោ វិយាតិ ទេវោ។ **“តស្ស ទូតា”**តិ វត្វា ឥទានិស្ស ទូតេ តេសំ ទូតភាវញ្ច វិភាវេតុំ **“ជិណ្ណព្យាធិមតា ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តេន ចោទនត្ថេន ទេវស្ស ទូតា វិយាតិ ទេវទូតាតិ ទស្សេតិ។ “អហំ អសុកំ បមទ្ទិតុំ អាគមិស្សាមិ, តុវំ តស្ស កេសេ គហេត្វា មា វិស្សជ្ជេហី”តិ មច្ចុទេវស្ស អាណាករា ទូតា វិយាតិ ហិ ទូតាតិ វុច្ចន្តិ។

ឥទានិ សទ្ធាតព្ពដ្ឋេន ទេវា វិយ ទូតាតិ ទេវទូតាតិ ទស្សេន្តោ **“ទេវា វិយ ទូតា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អលង្កតប្បដិយត្តាយា**តិ ឥទំ អត្តនោ ទិព្ពានុភាវំ អាវិកត្វា ឋិតាយាតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **ទេវតាយ ព្យាករណសទិសមេវ ហោតិ** ន ចិរស្សេវ ជរាព្យាធិមរណស្ស សម្ភវតោ។ **វិសុទ្ធិទេវាន**ន្តិ ខីណាសវព្រហ្មានំ។ តេ ហិ ចរិមភវេ ពោធិសត្តានំ ជិណ្ណាទិភេទំ ទស្សេន្តិ, តស្មា អន្តិមភវិកពោធិសត្តានំ វិសុទ្ធិទេវេហិ ឧបដ្ឋាបិតភាវំ ឧបាទាយ តទញ្ញេសម្បិ តេហិ អនុបដ្ឋាបិតានម្បិ តថា វោហរិតព្ពតា បរិយាយសិទ្ធាតិ វេទិតព្ពា។ **ទិស្វាវា**តិ វិសុទ្ធិទេវេហិ ទស្សិតេ ទិស្វាវ។ តតោយេវ ហិ តេ វិសុទ្ធិទេវានំ ទូតា វុត្តា។

កស្មា អារទ្ធន្តិ កេវលំ ទេវទូតេ ឯវ សរូបតោ អទស្សេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ ទេវានំ ទូតានំ ទស្សនូបាយត្តា តថា វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ **“ទេវទូតា...បេ.... សមនុយុញ្ជតី”**តិ អាហ។ តត្ថ **ទេវទូតា...បេ.... ទស្សនត្ថ**ន្តិ ទេវទូតានំ អនុយុញ្ជនដ្ឋានូបគស្ស កម្មស្ស ទស្សនត្ថំ។

ឯកច្ចេ ថេរាតិ អន្ធកាទិកេ វិញ្ញាណវាទិនោ ច សន្ធាយ វទតិ។ នេរយិកេ និរយេ បាលេន្តិ តតោ និគ្គន្តុំ អប្បទានវសេន រក្ខន្តីតិ **និរយបាលា**។ អថ វា និរយបាលតាយ នេរយិកានំ និរយទុក្ខេន បរិយោនទ្ធាយ អលំ សមត្ថាតិ **និរយបាលា។ តន្តិ** “នត្ថិ និរយបាលា”តិ វចនំ។ **បដិសេធិតមេវា**តិ “អត្ថិ និរយេសុ និរយបាលា អត្ថិ ចការណិកា”តិអាទិនា នយេន **អភិធម្មេ** (កថា. ៨៦៦) បដិសេធិតមេវ។ យទិ និរយបាលា នាម ន សិយុំ, កម្មការណាបិ ន ភវេយ្យ។ សតិ ហិ ការណិកេ កម្មការណាយ ភវិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“យថា ហី”**តិអាទិ។ ឯត្ថាហ – “កឹ បនេតេ និរយបាលា នេរយិកា, ឧទាហុ អនេរយិកា”តិ។ កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ នេរយិកា និរយសំវត្តនិយេន កម្មេន និព្ពត្តា, សយម្បិ និរយទុក្ខំ បច្ចនុភវេយ្យុំ, តថា សតិ អញ្ញេសំ នេរយិកានំ ឃាតនាយ អសមត្ថា សិយុំ, “ឥមេ នេរយិកា ឥមេ និរយបាលា”តិ វវត្ថានញ្ច ន សិយា។ យេ ច យេ ឃាតេន្តិ, តេហិ សមានរូបពលប្បមាណេហិ ឥតរេសំ ភយសន្តាសា ន សិយុំ។ អថ អនេរយិកា, នេសំ តត្ថ កថំ សម្ភវោតិ? វុច្ចតេ – អនេរយិកា និរយបាលា អនិរយគតិសំវត្តនិយកម្មនិព្ពត្តិតោ។ និរយូបបត្តិសំវត្តនិយកម្មតោ ហិ អញ្ញេនេវ កម្មុនា តេ និព្ពត្តន្តិ រក្ខសជាតិកត្តា។ តថា ហិ វទន្តិ សព្ពត្ថិវាទិនោ –

> “កោធា ក្រូរកម្មន្តា, បាបាភិរុចិនោ តថា;
> ទុក្ខិតេសុ ច នន្ទន្តិ, ជាយន្តិ យមរក្ខសា”តិ។

តត្ថ យទេកេ វទន្តិ “ឃាតនាទុក្ខំ បដិសំវេទេយ្យុំ, អថ វា អញ្ញមញ្ញំ ឃាតេយ្យុ”ន្តិអាទិ, តយិទំ អសារំ និរយបាលានំ នេរយិកភាវស្សេវ អភាវតោ។ យទិបិ អនេរយិកា និរយបាលា, អយោមយាយ បន អាទិត្តាយ សម្បជ្ជលិតាយ សជោតិភូតាយ និរយភូមិយា បរិក្កមមានា កថំ ទាហទុក្ខំ នានុភវន្តីតិ? កម្មានុភាវតោ។ យថា ហិ ឥទ្ធិមន្តោ ចេតោវសិប្បត្តា មហាមោគ្គល្លានាទយោ នេរយិកេ អនុកម្បន្តា ឥទ្ធិពលេន និរយភូមឹ ឧបគតា ទាហទុក្ខេន ន ពាធីយន្តិ, ឯវំ សម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥទ្ធិវិសយស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោតិ ចេ? ឥទម្បិ តំសមានំ កម្មវិបាកស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោ។ តថារូបេន ហិ កម្មុនា តេ និព្ពត្តា យថា និរយទុក្ខេន អពាធិតា ឯវ ហុត្វា នេរយិកេ ឃាតេន្តិ, ន ចេត្តកេន ពាហិរវិសយាភាវោ យុជ្ជតិ ឥដ្ឋានិដ្ឋតាយ បច្ចេកំ ទ្វារបុរិសេសុបិ វិភត្តសភាវត្តា។ តថា ហិ ឯកច្ចស្ស ទ្វារស្ស បុរិសស្ស ច ឥដ្ឋំ ឯកច្ចស្ស អនិដ្ឋំ, ឯកច្ចស្ស ច អនិដ្ឋំ ឯកច្ចស្ស ឥដ្ឋំ ហោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា យទេកេ វទន្តិ “នត្ថិ កម្មវសេន តេជសា បរូបតាបន”ន្តិអាទិ, តទបាហតំ ហោតិ។ យំ បន វទន្តិ “អនេរយិកានំ តេសំ កថំ តត្ថ សម្ភវោ”តិ និរយេ នេរយិកានំ ឃាតនាសព្ភាវភាវតោ។ នេរយិកសត្តឃាតនាយោគ្គញ្ហិ អត្តភាវំ និព្ពត្តេន្តំ កម្មំ តាទិសនិកន្តិ វិនាមិតំ និរយដ្ឋានេ ឯវ និព្ពត្តេតិ។ តេ ហិ នេរយិកេហិ អធិកតរពលារោហបរិណាហា អតិវិយភយានកទស្សនា ក្រូរតរបយោគា ច ហោន្តិ។ ឯតេនេវ តត្ថ នេរយិកានំ វិពាធកកាកសុនខាទីនម្បិ និព្ពត្តិយា អត្ថិភាវោ សំវណ្ណិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

កថមញ្ញគតិកេហិ អញ្ញគតិកពាធននិ្ត ច ន វត្តព្ពំ អញ្ញត្ថាបិ តថា ទស្សនតោ។ យំ បនេកេ វទន្តិ “អសត្តសភាវា ឯវ និរយេ និរយបាលា និរយេ សុនខាទយោ ចា”តិ, តម្បេតេសំ មតិមត្តំ អញ្ញត្ថ តថា អទស្សនតោ។ ន ហិ កាចិ អត្ថិ តាទិសី ធម្មប្បវត្តិ, យា អសត្តសភាវា, សម្បតិសត្តេហិ អប្បយោជិតា ច អត្ថកិច្ចំ សាធេន្តី ទិដ្ឋបុព្ពា។ បេតានំ បានីយនិវារកានំ ទណ្ឌាទិហត្ថានញ្ច បុរិសានំ សព្ភាវេ អសត្តភាវេ ច វិសេសការណំ នត្ថីតិ តាទិសានំ សព្ភាវេ កឹ បាបកានំ វត្តព្ពំ។ សុបិនោបឃាតោបិ អត្ថកិច្ចសមត្ថតាយ អប្បមាណំ ទស្សនាទិមត្តេនបិ តទត្ថសិទ្ធិតោ។ តថា ហិ សុបិនេ អាហារូបភោគាទិនា ន អត្ថសិទ្ធិ, ឥទ្ធិនិម្មានរូបំ បនេត្ថ លទ្ធបរិហារំ ឥទ្ធិវិសយស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោ។ ឥធាបិ កម្មវិបាកស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោតិ ចេ? តំ ន, អសិទ្ធត្តា។ នេរយិកានំ កម្មវិបាកោ និរយបាលាតិ សិទ្ធមេតំ, វុត្តនយេន បាឡិតោ ច តេសំ សត្តភាវោ ឯវ សិទ្ធោ។ សក្កា ហិ វត្តុំ សត្តសង្ខាតា និរយបាលសញ្ញិតា ធម្មប្បវត្តិ សាភិសន្ធិកបរូបឃាតិ អត្ថកិច្ចសព្ភាវតោ ឱជាហារាទិ រក្ខសសន្តតិ វិយ។ អភិសន្ធិបុព្ពកតា ចេត្ថ ន សក្កា បដិក្ខិបិតុំ តថា តថា អភិសន្ធិយា ឃាតនតោ។ តតោ ឯវ នសង្ឃាតបព្ពតេហិ អនេកន្តិកតា។ យេ បន វទន្តិ “ភូតវិសេសា ឯវ តេ វណ្ណសណ្ឋានាទិវិសេសវន្តោ ភេរវាការា នរកបាលាតិ សមញ្ញំ លភន្តី”តិ, តទសិទ្ធំ ឧជុកមេវ បាឡិយំ “អត្ថិ និរយេ និរយបាលា”តិ វាទស្ស បតិដ្ឋាបិតត្តា។

អបិច យថា អរិយវិនយេ នរកបាលានំ ភូតមត្តតា អសិទ្ធា, តថា បញ្ញត្តិមត្តវាទិនោបិ ភូតមត្តតា អសិទ្ធា សព្ពសោ រូបធម្មានំ អត្ថិភាវស្សេវ អប្បដិជាននតោ។ ន ហិ តស្ស ភូតានិ នាម បរមត្ថតោ សន្តិ។ យទិ បរមត្ថំ គហេត្វា វោហរតិ, អថ កស្មា ចក្ខុរូបាទីនិ បដិក្ខិបតីតិ? តិដ្ឋតេសា អនវដ្ឋិតតក្កានំ អប្បហីនវិបល្លាសានំ វាទវីមំសា។ ឯវំ អត្ថេវ និរយេ និរយបាលាតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។ សតិ ច នេសំ សព្ភាវេ

អសតិបិ ពាហិរេ វិសយេ នរកេ វិយ ទេសាទិនិយមោ ហោតីតិ វាទោ ន សិជ្ឈតិ, សតិ ឯវ បន ពាហិរេ វិសយេ ទេសាទិនិយមោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ទេវទូតសរាបនវសេន សត្តេ យថូបចិតេ បុញ្ញកម្មេ យមេតិ និយមេតីតិ យមោ។ តស្ស យមស្ស វេមានិកបេតានំ រាជភាវតោ វណ្ណោ។ តេនាហ “**យមរាជា នាម វេមានិកបេតរាជា**”តិ។ **កម្មវិបាក**ន្តិ អកុសលកម្មវិបាកំ។ វេមានិកបេតា ហិ កណ្ហសុក្កវសេន មិស្សកំ កម្មំ កត្វា វិនិបាតិកទេវតា វិយ សុក្កេន កម្មុនា បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តិ។ តថា ហិ មគ្គផលភាគិនោបិ ហោន្តិ, បវត្តិយំ បន កម្មានុរូបំ កទាចិ បុញ្ញផលំ, កទាចិ អបុញ្ញផលំ បច្ចនុភវន្តិ។ យេសំ បន អរិយមគ្គោ ឧប្បជ្ជតិ, តេសំ មគ្គាធិគមតោ បដ្ឋាយ បុញ្ញផលមេវ ឧប្បជ្ជតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អបុញ្ញផលំ បុព្ពេ វិយ កដុកំ ន ហោតិ, មនុស្សត្តភាវេ ឋិតានំ វិយ មុទុកមេវ ហោតីតិ អបរេ។ **ធម្មិកោ រាជា**តិ ឯត្ថ តស្ស ធម្មិកភាវោ ធម្មទេវបុត្តស្ស វិយ ឧប្បត្តិនិយតោ ធម្មតាវសេន វេទិតព្ពោ។ **ទ្វារេសូ**តិ អវីចិមហានរកស្ស ចតូសុ ទ្វារេសុ។ **ខីណាសវា ព្រាហ្មណា នាម** ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន។

អនុយោគវត្តន្តិ អនុយោគេ កតេ វត្តិតព្ពវត្តំ។ **អារោបេន្តោ**តិ ការាបេន្តោ, អត្តនោ បុច្ឆំ ឧទ្ទិស្ស បដិវចនំ ទាបេន្តោ បុច្ឆតិ។ បរស្ស ហិ អធិប្បាយំ ញាតុំ ឥច្ឆន្តោ តទុបគំ បយោគំ ករោន្តោ បុច្ឆតិ នាម។ **លទ្ធិ**ន្តិ គាហំ។ **បតិដ្ឋាបេន្តោ**តិ តត្ថ និច្ចកាលំ ការាបេន្តោ។ **ការណំ បុច្ឆន្តោ**តិ យុត្តឹ បុច្ឆន្តោ។ **សមនុភាសតី**តិ យថានុយុត្តមត្ថំ វិភូតំ កត្វា កថេតិ។

ជិណ្ណន្តិ ជរាបត្តិយា ជិណ្ណំ។ ឯកច្ចោ ទហរកាលតោ បដ្ឋាយ បណ្ឌុរោគាទិនា អភិភូតកាយតាយ ជិណ្ណសទិសោ ហោតិ, អយំ ន តថា ជរាបត្តិយា ជិណ្ណោតិ ទស្សេតិ។ **គោបានសី វិយ វង្ក**ន្តិ វង្កគោបានសី វិយ វង្កំ។ ន ហិ វង្កភាវស្ស និទស្សនត្ថំ អវង្កគោបានសី គយ្ហតិ។ **ភគ្គ**ន្តិ ភគ្គសរីរំ កដិយំ ភគ្គកាយត្តា។ តេនាហ “**ឥមិនាបិស្ស វង្កភាវមេវ ទីបេតី**”តិ។ **ទណ្ឌបដិសរណ**ន្តិ ឋានគមនេសុ ទណ្ឌោ បដិសរណំ ឯតស្សាតិ ទណ្ឌបដិសរណំ តេន វិនា វត្តិតុំ អសមត្ថត្តា។ តេនាហ “**ទណ្ឌទុតិយ**”ន្តិ។ **ជរាតុរ**ន្តិ ជរាយ បត្តតសំកិលន្តកាយំ។ សព្ពសោ កិមិហតំ វិយ មហាខល្លាដំ សីសមស្សាតិ **មហាខល្លាដសីសំ។ សញ្ជាតវលិ**ន្តិ សមន្តតោ ជាតវលិកំ។ **ជរាធម្មោ**តិ ជរាបកតិកោ។ តេនាហ “**ជរាសភាវោ**”តិ។ សភាវោ ច នាម តេជោធាតុយា ឧណ្ហតា វិយ ន កទាចិ វិគច្ឆតីតិ អាហ “**អបរិមុត្តោ ជរាយ**”តិអាទិ។

អត្តនោ ឯវំ វទតិ នាម, វាចាយ អវទន្តោបិ អត្ថាបត្តិតោ ឯវំ វទន្តោ វិយ ហោតិ វិញ្ញូនន្តិ អត្ថោ។ **តរុណោ អហោសិ** យោព្ពនេន សមន្នាគតោ។ ឧរូនំ ពលំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ឩរុពលី**។ តេន ទូរេបិ គមនាគមនលង្ឃនាទិសមត្ថតំ ទស្សេតិ, **ពាហុពលី**តិ បន ឥមិនា ហត្ថេហិ កាតព្ពកិច្ចសមត្ថតំ, **ជវ**គ្គហណេន វេគសា បវត្តិសមត្ថតំ។ **អន្តរហិតា**តិ នដ្ឋា។ ឯត្ថ ច **ន ខោ បនាហ**ន្តិអាទិ ជរាយ ទេវទូតភាវទស្សនំ។ តេនាហ “**តេនេស ទេវទូតោ នាម ជាតោ**”តិ។ អាពាធស្ស អត្ថិតាយ **អាពាធិកំ**។ វិវិធំ ទុក្ខំ អាទហតីតិ ព្យាធិ, វិសេសេន វា អាធិយតិ ឯតេនាតិ ព្យាធិ, ព្យាធិ សំជាតោ ឯតស្សាតិ **ព្យាធិតំ**។ ឯស នយោ **ទុក្ខិត**ន្តិ ឯត្ថាបិ។

ទុតិយំ ទេវទូតន្តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ព្យាធិនា អភិហតោ**តិ ព្យាធិនា ពាធិតោ, ឧបទ្ទុតោតិ អត្ថោ។

វិបរិភិន្នវណ្ណោតិ វិបរិភិន្ននីលវណ្ណោ។ តញ្ហិ យត្ថ យត្ថ គហិតបុព្ពកំ, តត្ថ តត្ថ បណ្ឌុវណ្ណំ, មំសុស្សទដ្ឋានេ រត្តវណ្ណំ, យេភុយ្យេន ច នីលសាដកបារុតំ វិយ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “វិបរិភិន្ននីលវណ្ណោ”តិ។

“**កោ លភតិ, កោ ន លភតី**”តិ និរយុបគស្សេវ វសេនាយំ វិចារណាតិ “**យេន តាវ ពហុ បាបំ កត**”ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ពហុ បាបំ កត**ន្តិ ពហុសោ បាបំ កតំ។ តេន បាបស្ស ពហុលីករណមាហ។ **ពហូ**តិ វា មហន្តំ។ មហន្តោបិ ហិ ពហុសទ្ទោ ទិស្សតិ “ពហុ វត កតំ អស្សា”តិអាទីសុ, គរុកន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សោ គរុកំ ពហុលំ វា បាបំ កត្វា ឋិតោ និរយេ និព្ពត្តតិយេវ, ន យមបុរិសេហិ យមស្ស សន្តិកំ នីយតីតិ។ **បរិត្ត**ន្តិ បមាណបរិត្តតាយ កាលបរិត្តតាយ ច បរិត្តំ។ បុរិមស្មឹ អត្ថេ អគរូតិ អត្ថោ, ទុតិយស្មឹ អពហុលន្តិ។ យថាវុត្តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **កត្តព្ពមេវ ករោន្តី**តិ ទណ្ឌមេវ ករោន្តិ។ **អនុវិជ្ជិត្វា**តិ វីមំសិត្វា។ **វិនិច្ឆយដ្ឋាន**ន្តិ អដ្ដករណដ្ឋានំ។ **បរិត្តបាបកម្មា**តិ ទុព្ពលបាបកម្មា។ **អត្តនោ ធម្មតាយា**តិ បរេហិ អសារិយមានេបិ អត្តនោ ធម្មតាយ សរន្តិ។ តេ ហិ បាបកម្មស្ស ទុព្ពលភាវតោ កតូបចិតស្ស ច ឱកាសារហកុសលកម្មស្ស ពលវភាវតោ អត្តនោ ធម្មតាយបិ សរន្តិ។ **សារិយមានាបី**តិ “ឥទំ នាម តយា កតំ បុញ្ញកម្ម”ន្តិ បរេហិ សារិយមានាបិ។

អាកាសចេតិយន្តិ គិរិសិខរេ អព្ភោកាសេ វិវដង្គណេ កតចេតិយំ។ **រត្តបដេនា**តិ រត្តវណ្ណេន បដេន **បូជេសិ** បដាកំ កត្វា។ **អគ្គិជាលសទ្ទ**ន្តិ បដបដាយន្តំ នរកេ អគ្គិជាលសទ្ទំ សុត្វាវ។ **អត្តនា បូជិតបដំ អនុស្សរី**តិ តទា បដាកាយ វាតប្បហារសទ្ទេ និមិត្តស្ស គហិតត្តា “មយា តទា អាកាសចេតិយេ បូជិតរត្តបដសទ្ទោ វិយា”តិ អត្តនា បូជិតបដំ អនុស្សរិ។

សុមនបុប្ផកុម្ភេនាតិ កុម្ភបរិមាណេន សុមនបុប្ផរាសិនា។ “ទសាធិកំ នាឡិសហស្សកុម្ភ”ន្តិ កេចិ, “បញ្ច អម្ពណ”ន្តិ អបរេ។ **តីហិបិ ន សរតិ** ពលវតោ បាបកម្មេន ព្យាមោហិតោ។ **តុណ្ហី អហោសី**តិ “កម្មារហោ អយ”ន្តិ តត្ថ បដិការំ អបស្សន្តោ តុណ្ហី អហោសិ។

ឯកបក្ខច្ឆទនមត្តាហីតិ មជ្ឈិមប្បមាណស្ស គេហស្ស ឯកច្ឆទនប្បមាណេហិ។ **សុត្តាហតំ ករិត្វា**តិ កាឡសុត្តំ បាតេត្វា។ យថា រថោ សព្ពសោ បជ្ជលិតោ ហោតិ អយោមយោ, ឯវំ យុគាទយោបិស្ស បជ្ជលិតា សជោតិភូតា ឯវ ហោន្តីតិ អាហ “**សទ្ធី…បេ…. រថេ យោជេត្វា**”តិ។ **មហាកូដាគារប្បមាណ**ន្តិ សត្តភូមកមហាកូដាគារប្បមាណំ។

វិភត្តោតិ សត្តានំ សាធារណេន បាបកម្មុនា វិភត្តោ។ **ហីនំ កាយ**ន្តិ ហីនំ សត្តនិកាយំ, ហីនំ វា អត្តភាវំ។ **ឧបាទានេ**តិ ចតុព្ពិធេ ឧបាទានេ។ អត្ថតោ បន តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គាហោតិ អាហ “**តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គហណេ**”តិ ។ សម្ភវតិ ជរាមរណំ ឯតេនាតិ **សម្ភវោ,** ឧបាទានន្តិ អាហ “**ជាតិយា ច មរណស្ស ច ការណភូតេ**”តិ។ **អនុបាទា**តិ អនុបាទាយ។ តេនាហ “**អនុបាទិយិត្វា**”តិ។ **សកលវដ្ដទុក្ខំ អតិក្កន្តា**តិ ចរិមចិត្តនិរោធេន វដ្ដទុក្ខស្ស កិលេសានម្បិ អសម្ភវតោ សព្ពំ វដ្ដទុក្ខំ អតិក្កន្តា។

ទេវទូតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ចតុមហារាជសុត្តវណ្ណនា

៣៧. សត្តមេ អមា សហ វត្តន្តិ តស្មិំ តស្មិំ កិច្ចេតិ **អមច្ចា,** សហិតា។ បរិសតិ ភវាតិ **បារិសជ្ជា,** បរិវារដ្ឋានិយា បរិសាបរិយាបន្នា។ តេនាហ “**បរិចារិកទេវតា**”តិ។ **តាតា**តិ អាលបនំ។ **ឯវ**ន្តិ “កច្ចិ ពហូ មនុស្សា”តិអាទិនា វុត្តាការេន។ **អដ្ឋ វារេ**តិ ឯកស្មិំ អឌ្ឍមាសេ ចតុក្ខត្តុំ តថា តតរស្មិន្តិ ឯវំ អដ្ឋ វារេ។ **អធិដ្ឋហន្តី**តិ អធិតិដ្ឋន្តិ។ **បដិជាគរោន្តី**តិ បដិ បដិ ជាគរោន្តិ។ បុញ្ញំ ករោន្តា ហិ សត្តា ជាគរោន្តិ នាម កាតព្ពកិច្ចប្បសុតត្តា, ឥតរេ បន សុបន្តិ នាម សហិតបរហិតវិមុត្តត្តា។ ចាតុទ្ទសិឧបោសថស្ស អនុគមនំ វិយ បន្នរសិឧបោសថស្ស បច្ចុគ្គមនំ ន លព្ភតិ ទិវសាភាវតោ។

តតោតិ តតោ តតោ។ **តំ ឧបនិស្សាយា**តិ តា តា គាមនិគមរាជធានិយោ ឧបនិស្សាយ។ **អធិវត្ថា**តិ អារាមវនរុក្ខាទីសុ អធិវត្ថា ទេវតា។ **តេ**តិ តេ ទេវា។ **សន្ទាយ កថេតី**តិ ភគវា កថេតិ។ **វុត្ត**ន្តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។

និច្ចំ និពទ្ធំ ឧបោសថោ សំវច្ឆរេ សំវច្ឆរេ បដិ បដិ ហរិតព្ពតោ បវត្តេតព្ពតោ **បាដិហារិយបក្ខោ នាម។ គុណង្គេហី**តិ ឧបោសថង្គេហិ។

វុត្ថវាសោតិ វុសិតព្រហ្មចរិយវាសោ។ **កត្តព្ពកិច្ច**ន្តិ ទុក្ខាទីសុ បរិញ្ញាតាទិកិច្ចំ។ **ឱតារេត្វា**តិ ឆឌ្ឌេត្វា។ **បរិក្ខីណភវសំយោជនោ**តិ សព្ពសោ ខីណភវពន្ធនោ។ **ការណេន ជានិត្វា**តិ វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ជានិត្វា។

ជានន្តោតិ “អរហន្តានំ អនុករណប្បដិបត្តិ ឯសា, យទិទំ សម្មទេវ ឧបោសថានុដ្ឋាន”ន្តិ ឯវំ ឧបោសថកម្មស្ស គុណំ ជានន្តោ។ **ឯវរូបេនា**តិ យាទិសោ ភគវតោ ឧបោសថភាវោ វិហិតោ, ឯវរូបេន អរហន្តានុករណេន ឧបោសថកម្មេន។ **សក្កា** បហិតត្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា ខីណាសវសម្បត្តិំ បាបុណិតុំ។ **អដ្ឋមំ ឧត្តានត្ថមេវ** សត្តមេ វុត្តនយត្តា។

ចតុមហារាជសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សុខុមាលសុត្តវណ្ណនា

៣៩. នវមេ **និទ្ទុក្ខោ**តិ កាយិកចេតសិកទុក្ខវិរហិតោ។ សទុក្ខេ ហិ សរិយាតេ សុខុមាលត្តា អនវសរា, តស្មា សុខិតោ និទ្ទុក្ខតាយ សុខុមាលោ នាម។ យាវស្ស សុខុមាលត្តា បរមុក្កំសគតាតិ អាហ “**បរមសុខុមាលោ**”តិ។ អតិវិយ សុខុមាលោតិ អត្ថោ។ អន្តមតីតំ **អច្ចន្តំ**។ សព្ពទា សុខុមាលោតិ អាហ “**សតតនិទ្ទុក្ខោ**”តិ។ **ចរិយកាលេ**តិ ពោធិចរិយាយ ចរណកាលេ។ **តេនា**តិ ពោធិសត្តេន។ អញ្ញត្ថ បន **បទុម**ន្តិ រត្តំ កមលំ។ **បុណ្ឌរីក**ន្តិ សេតំ វុច្ចតិ។ **ឥតរា**តិ ឥតរបោក្ខរណិយោ។ “**ពោធិសត្តស្ស កិរ**”តិអាទិកំ បោក្ខរណីនំ ឧប្បត្តិទស្សនំ។ **កុទ្ទាលកម្មការេ**តិ ខណកេ។ **បោក្ខរណិដ្ឋានានី**តិ បោក្ខរណិខណនយោគ្គដ្ឋានានិ។ **គណ្ហាបេសី**តិ ខណាបេសិ។ បោក្ខរណិសទ្ទោ ចេត្ថ តាទិសេ ជលាសយេ និរុឡ្ហោ ទដ្ឋព្ពោ បង្កជាទិសទ្ទា វិយ។ សោបានពាហុកានំ មត្ថកដ្ឋានំ **ឧណ្ហីស**ន្តិ អធិប្បេតំ។ **ឧទកសេចននាឡិកា**តិ ឧទកច្ឆដាវិស្សជ្ជននាឡិយន្តានិ។ **បញ្ចវិធា**តិ វណ្ណវសេន ជាតិវសេន ច។

ខោ បនស្សាតិ និបាតមត្តំ។ កាសិក-សទ្ទោ អតិវិយ សណ្ហេ សុខុមេ មហគ្ឃវត្ថេ និរុឡ្ហោ, អញ្ញស្មិម្បិ តថាជាតិកេ រុឡ្ហីវសេន បវត្តតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ “**អកាសិកំ ចន្ទន**”ន្តិ។ ហេមន្តេ វាសោ ហេមន្តំ, ហេមន្តំ អរហតីតិ **ហេមន្តិកោ**, បាសាទោ។ “**ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ**”តិ វត្វា តទេវ នេសំ អរហតំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ ហេមន្តិកោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សជាលានី**តិ សជាលវាតបានានិ, **ឧទកយន្តានី**តិ ឧទកធារាវិស្សន្ទនកយន្តានិ។ **បាសាទមត្ថកេ**តិ បាសាទស្ស ឧបរិអាកាសតលេ។ **ពន្ធិត្វា**តិ បយោជិតយន្តេ សុក្ខមហឹសចម្មំ ពន្ធិត្វា។ **យន្តំ បរិវត្តេត្វា**តិ យថាបយោជិតំ យន្តំ បាសាណារោបនត្ថញ្ចេវ បុន តេសំ វិស្សជ្ជនត្ថញ្ច បរិវត្តេត្វា។ **តស្មឹ វិស្សជ្ជេន្តី**តិ ឆទនបិដ្ឋេ ពទ្ធសុក្ខមហឹសចម្មេ វិស្សជ្ជេន្តិ។

សហស្សថាមន្តិ បុរិសសហស្សពលំ, បុរិសសហស្សេន វហិតព្ពភារវហំ។ **បល្លង្កេ និសិន្នោវា**តិ រតនមយបល្លង្កេ យថានិសិន្នោ ឯវ។ **ឧប្បតនាការបត្ត**ន្តិ ឧប្បតិត្វា ឋិតំ វិយ។ **ជិយំ បោថេន្តស្សា**តិ ជិយាឃាតំ ករោន្តស្ស។ **ជិយប្បហារសទ្ទោ**តិ ជិយាឃាតសទ្ទោ។ **យន្តេ ពទ្ធ**ន្តិ យន្តពទ្ធំ កត្វា ឋបិតំ។ **សទ្ទន្តរេ**តិ ថាមមជ្ឈិមស្ស បុរិសស្ស សទ្ទសវនដ្ឋានេ។ គាវុតស្ស ចតុត្ថោ ភាគោ កោសោតិបិ វុច្ចតិ ទ្វិសហស្សទណ្ឌប្បមាណដ្ឋានំ។

សព្ពដ្ឋានានីតិ មហាបុរិសស្ស តានិ តានិ សព្ពានិ វសនដ្ឋានានិ។ **សិខាពទ្ធោ**តិ បុរិសភាវស្សេវ វិសេសតោ ទស្សនមេតំ។ **ន ឧប្បិលាវិតភាវត្ថ**ន្តិ ឧប្បិលាវិតភាវសង្ខាតំ អត្ថំ ន កថេសីតិ អត្ថោ។ តស្ស ហិ ពោធិម្ហូលេយេវ សេតុឃាតោ។ **តេនេវា**តិ អប្បមាទលក្ខណស្ស ទីបនតោ ឯវ។ **អត្តានំ អតិក្កមិត្វា**តិ អត្តនោ ជរាបត្តឹ អចិន្តេត្វា អដ្ដីយតិ។ **ន បនេស មគ្គេន បហីនោ** តទា មគ្គស្ស អនធិគតត្តា។ **សិក្ខំ បដិក្ខិបិត្វា**តិ យថាសមាទិន្នសិក្ខំ បហាយ។

អវិបរីតព្យាធិអាទិសភាវាវាតិ ឯកន្តេន ព្យាធិអាទិសភាវា ឯវ។ **ឯវំ ជិគុច្ឆាវិហារេនា**តិ ឯវំ សកលស្សេវ វដ្ដទុក្ខស្ស ជិគុច្ឆនវិហារេន វិហរន្តស្ស។ **ឯវំ ជិគុច្ឆន**ន្តិ ឯវំ បរស្ស ជិគុច្ឆនំ។ **បរំ អជិគុច្ឆមានោ**តិ ករុណាយនេន ឯវំ បរំ អជិគុច្ឆន្តោ។ **អភិភោស្មី**តិ អភិភវិតា អស្មិ។ **ឧស្សាហោ អហូ**តិ ចតុរង្គសមន្នាគតំ វីរិយមេវ ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវីរិយញ្ច អហោសិ, យេន មគ្គព្រហ្មចរិយបរាយណោ ជាតោ។

សុខុមាលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អាធិបតេយ្យសុត្តវណ្ណនា

៤០. ទសមេ អភិភវិត្វា បវត្តនដ្ឋេន អធិបតិ យំ កិញ្ចិ ជេដ្ឋកំ ន ការកំ អត្តានំ អធិបតីតិ កត្វា អត្តា ឯវ អធិបតិ, តតោ អាគតំ **អត្តាធិបតេយ្យំ**។ តេនាហ “**អត្តាន**”ន្តិអាទិ។ **លោក**ន្តិ សត្តលោកំ។ សោ ច ខោ ឥទ្ធិវិធាទិគុណវិសេសយុត្តោ អធិប្បេតោ អធិបតិភាវស្ស អធិប្បេតត្តា។ **នវវិធំ លោកុត្តរធម្ម**ន្តិ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន វុត្តំ។ **ឥតិ ភវោ**តិ ឯវំ សម្បត្តិភវោ, តត្ថ ឯវំ អភិវុទ្ធីតិ។ **សម្បត្តិភវស្ស ហេតូ**តិ តំតំសម្បត្តិភវស្ស តត្ថ ច អភិវុទ្ធិយា ហេតុ។ ជាតិនិមិត្តស្ស កម្មភវស្ស កតូបចិតត្តា **ជាតិ អន្វោបវិដ្ឋា។ ជរាទីសុបិ ឯសេវ នយោ** ហេតុសិទ្ធិយា ផលសិទ្ធិតោ។

អសល្លីនន្តិ ន សង្កោចប្បត្តំ។ **ឧបដ្ឋិតា**តិ កាយាទិសភាវសល្លក្ខណវសេន ឧបដ្ឋិតា។ **អសម្មុដ្ឋា** សម្មោសាភាវតោ។ **អសារទ្ធោ**តិ សារម្ភស្ស សារម្ភហេតូនញ្ច វិក្ខម្ភនេន អសារទ្ធោ។ **ឯកគ្គំ** អនេកគ្គភាវស្ស ទូរសមុស្សាបិតត្តា។ **និម្មលំ កត្វា**តិ រាគាទិមលានំ អបនយនេន មលរហិតំ កត្វា។ **គោបាយតី**តិ សំកិលេសានត្ថតោ រក្ខតិ។ **អយ**ន្តិ ឯវំបដិបន្នោ ភិក្ខុ។ **សុទ្ធមត្តានំ បរិហរតិ** អសុទ្ធភាវស្ស កិលេសស្សបិ អភាវតោ។

អតិក្កមិត្វា មញ្ញសីតិ អសក្ខី កត្វា មញ្ញសិ។ តាយ តណ្ហាយ និព្ពត្តោតិ តម្មយោ, តណ្ហាវសិកោ។ តស្ស ភាវោ តម្មយតា, តស្សា **តម្មយតាយ** អភាវេន។ **ន ហាយតិ** បញ្ញាទិគុណវេបុល្លប្បត្តិយា។

អាធិបតេយ្យសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទេវទូតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ចូឡវគ្គោ

១. សម្មុខីភាវសុត្តវណ្ណនា

៤១. បញ្ចមស្ស បឋមេ សម្មុខោ ភវតិ យេន សោ សម្មុខីភាវោ, បុរតោ វិជ្ជមានតា, តស្មា **សម្មុខីភាវា។ បុញ្ញកម្ម**ន្តិ ទានសង្ខាតំ បុញ្ញកម្មំ។ **ទ្វេ ធម្មា សុលភា** ពាហិរត្តា យថាសកំ បច្ចយសមវាយេន លព្ភនតោ។ **សទ្ធា បន ទុល្លភា** បចុរជនស្ស អនវដ្ឋិតកិច្ចត្តា។ តេនេវាហ **“បុថុជ្ជនស្សា”**តិអាទិ។

សម្មុខីភាវសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. តិឋានសុត្តវណ្ណនា

៤២. ទុតិយេ មច្ឆរិយមេវ មលំ មច្ឆរិយមលំ, ចិត្តស្ស មលីនសភាវាបាទនតោ វិគតំ មច្ឆរិយមលំ ឯត្ថាតិ **វិគតមច្ឆរិយមលំ**។ គេហាភាវេន កោចិ កិញ្ចិ ទេន្តោបិ តត្ថ អាសត្តិំ ន វិស្សជ្ជេតិ, អយំ បន ន តាទិសោតិ អាហ **“វិស្សដ្ឋចាគោ”**តិ។ **មលីនហត្ថោវ** ចិត្តវិសុទ្ធិយា អភាវតោ។ **ធោតហត្ថោវ** ធោតហត្ថេន កាតព្ពកិច្ចសាធនតោ។ តេន វុត្តំ – “ចិត្តេ សុទ្ធេ វិសុជ្ឈន្តិ, ឥតិ វុត្តំ មហេសិនា”តិ។ **យាចិតុំ យុត្តោ** យាចកានំ មនោរថបូរណតោ។ **យាចយោគោ** បយោគាសហេហិ យាចកេហិ សុដ្ឋុ យុត្តភាវតោ។ តំសមង្គី ឯវ តត្ថ រតោ នាម, ន ចិត្តមត្តេនេវាតិ អាហ **“ទានំ…បេ… រតោ នាម ហោតី”**តិ។

“ឧច្ចា, ភន្តេ”តិ វត្វា អយំ មំ ឧច្ចតោ វទតីតិ ចិន្តេយ្យាតិ បុន **“នាតិឧច្ចា តុម្ហេ”**តិ អាហ, សរីរេនាតិ អធិប្បាយោ។ **មេចកវណ្ណស្សា**តិ នីលោភាសស្ស។ **បុច្ឆី**តិ ភិក្ខូ បុច្ឆិ។ **ភូមិយំ លេខំ លិខន្តោ អច្ឆី**តិ បឋមំ មញ្ចេ និបជ្ជិត្វា ឧដ្ឋាយ ភូមិយំ លេខំ លិខន្តោ អច្ឆិ “អខីណាសវោតិ មញ្ញនា ហោតូ”តិ។ តថា ហិ រាជា ខីណាសវស្ស នាម…បេ… និវត្តិ។ **ធជបគ្គហិតាវា**តិ បគ្គហិតធជាវ។ **សិលាចេតិយដ្ឋាន**ន្តិ ថូបារាមស្ស ច មហាចេតិយស្ស ច អន្តរេ សិលាយ កតចេតិយដ្ឋានំ។ **ចេតិយំ…បេ… អដ្ឋាសិ** សាវកស្ស តំ កូដាគារន្តិ កត្វា។

បច្ឆាភាគេនាតិ ធម្មកថិកស្ស ថេរស្ស បិដ្ឋិបស្សេន។ **គោនសោ**តិ មណ្ឌលសប្បោ។ ធម្មស្សវនន្តរាយ ពហូនំ សគ្គមគ្គប្បដិលាភន្តរាយោ ភវេយ្យាតិ អធិប្បាយេន **“ធម្មស្សវនន្តរាយំ ន ករិស្សាមី”**តិ ចិន្តេសិ។ **វិសំ វិក្ខម្ភេត្វា**តិ វិបស្សនាតេជេន វិសវេគំ វិក្ខម្ភេត្វា។ **គាថាសហស្ស**ន្តិ គាថាសហស្សវន្តំ។ **បដ្ឋានគាថាយា**តិ បដ្ឋាបនគាថាយ, អាទិគាថាយាតិ អត្ថោ។ **បដ្ឋាន…បេ… អវសានគាថំ ឯវ វវត្ថបេសិ**, ន ទ្វិន្នំ អន្តរេ វុត្តំ កិលន្តកាយត្តា។ **សរភាណំ** សាយន្ហធម្មកថា។ **បគ្គណ្ហាតី**តិ បច្ចគ្ឃំ ករោន្តី គណ្ហាតិ, សក្កច្ចំ សុណាតីតិ អត្ថោ។ ធម្មកថនទិវសេ ធម្មកថិកានំ អកិលមនត្ថំ សទ្ធា ឧបាសកា សិនិទ្ធភោជនំ មធុបានកញ្ច ទេន្តិ សរស្ស មធុរភាវាយ សប្បិមធុកតេលាទិញ្ច ភេសជ្ជំ។ តេនាហ **“អរិយវំសំ កថេស្សាមី”**តិអាទិ។ **ចតូហិ ទាឋាហិ ឌំសិត្វា**តិ ទន្ទឡ្ហទដ្ឋភាវទស្សនំ។ **ចរិស្សាមី**តិ សម្មានេស្សាមិ, សក្កច្ចំ សុណិស្សាមីតិ អត្ថោ។ **និម្មថេត្វា**តិ និម្មទ្ទិត្វា, អបនេត្វាតិ អត្ថោ។

តិឋានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អត្ថវសសុត្តវណ្ណនា

៤៣. តតិយេ អត្ថោ នាម ផលំ, តំ ឯតស្ស វសោតិ **អត្ថវសោ**។ ហេតុ, អត្ថោ ឯតស្ស អត្ថីតិ អត្ថោ, សោ ឯវាតិ អាហ **“តយោ អត្ថេ តីណិ ការណានី”**តិ។ ធម្មទេសនា នាម ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ បកាសនាតិ អាហ **“ចតុសច្ចធម្មំ បកាសេតី”**តិ។ **អដ្ឋកថំ ញាណេន បដិសំវេទី**តិ បាឡិបទានំ អត្ថំ វិវរណញាណេន បដិ បដិ សំវេទនសីលោ “អយំ ឥមស្ស ភាសិតស្ស អត្ថោ”តិ។ ឯតេន អត្ថបដិសម្ភិទា ព្យាបារមាហ។ **បាឡិធម្មំ បដិសំវេទី**តិ បាឡិគតី បាឡី បទវិវរណំ បដិ បដិ សំវេទនសីលោ។ ឯតេន ធម្មបដិសម្ភិទាព្យាបារមាហ។

អត្ថវសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. កថាបវត្តិសុត្តវណ្ណនា

៤៤. ចតុត្ថេ **បវត្តិនី**តិ យាវ អធិប្បេតត្ថនិគមនា អវិច្ឆេទេន បវត្តិនី។ បដិឃាតាភាវេន **អប្បដិហតា។ និយ្យានិកា** សប្បាដិហីរកា។

កថាបវត្តិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បណ្ឌិតសុត្តវណ្ណនា

៤៥. បញ្ចមេ **បណ្ឌិតបញ្ញត្តានី**តិ បណ្ឌិតេហិ បឋមំ បញ្ញត្តានិ។ **កថិតានី**តិ សេយ្យសោ កថិតានិ។ **មហាបុរិសេហី**តិ ពុទ្ធពោធិសត្តេហិ។ **ករុណា**តិ ករុណាចេតោវិមុត្តិ វុត្តា។ **បុព្ពភាគោ**តិ តស្ស ឧបចារោ។ **ទមោតិ ឥន្ទ្រិយសំវរោ** “មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ ទមន”ន្តិ កត្វា។ **អត្តទមន**ន្តិ ចិត្តទមនំ។ **បុណ្ណោវាទេ** (ម. និ. ៣.៣៩៦) “សក្ខិស្សសិ ខោ, ត្វំ បុណ្ណ, ឥមិនា ទមូបសមេនា”តិ អាគតត្តា **ទមោតិ វុត្តា ខន្តិបិ។ អាឡវកេ** អាឡវកសុត្តេ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៩០) “សច្ចា ទមា ចាគា”តិ ឯវំ **វុត្តា បញ្ញាបិ** ឥមស្មិំ សុត្តេ “ទមោ”តិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ **រក្ខនំ គោបនំ បដិជគ្គន**ន្តិ មាតាបិតូនំ មនុស្សមនុស្សកតូបទ្ទវតោ រក្ខនំ, ព្យាធិអាទិអនត្ថតោ គោបនំ, ឃាសច្ឆាទនាទីហិ វេយ្យាវច្ចករណេន បដិជគ្គនំ។ **សន្តោ នាម** សព្ពកិលេសទរថបរិឡាហូបសមេន ឧបសន្តកាយវចីសមាចារតាយ ច។ **ឧត្តមដ្ឋេន សន្តាន**ន្តិ មត្តេយ្យតាទីហិ សេដ្ឋដ្ឋេន សន្តានំ។

ឥធ ឥមេសំយេវ តិណ្ណំ ឋានានំ ករណេនាតិ ឥមស្មិំ សុត្តេ អាគតានំ តិណ្ណំ ឋានានំ ករណេន និព្ពត្តនេន។ **ឯតានិ...បេ.... ការណានី**តិ មាតុបដ្ឋានំ បិតុបដ្ឋានន្តិ ឯតានិ ទ្វេ ឧត្តមបុរិសានំ ការណានិ។ ឧត្តមកិច្ចករណេន ហិ មាតាបិតុឧបដ្ឋាកា “ឧត្តមបុរិសា”តិ វុត្តា។ តេនាហ **“មាតាបិតុ...បេ.... វុត្តោ”**តិ។ អនុបទ្ទវភាវេន **ខេមំ**។

បណ្ឌិតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សីលវន្តសុត្តវណ្ណនា

៤៦. ឆដ្ឋេ **លោកិយលោកុត្តរមិស្សក**ន្តិ ឯត្ថ “មនុស្សា បុញ្ញំ បសវន្តី”តិ អវិសេសេន វុត្តត្តា ភាវនាមយស្សបិ បុញ្ញស្ស សង្គណ្ហនតោ លោកុត្តរស្សបិ សម្ភវោ ទដ្ឋព្ពោ។

សីលវន្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សង្ខតលក្ខណសុត្តវណ្ណនា

៤៧. សត្តមេ សមេច្ច សម្ភូយ បច្ចយេហិ កតំ **សង្ខតំ។ និមិត្តានី**តិ សញ្ជាននស្ស និមិត្តានិ។ ហេតុបច្ចយសមវាយេ ឧប្បជ្ជនំ **ឧប្បាទោ,** អត្តលាភោ។ **វយោ**តិ ភង្គោ។ **ឋិតស្ស**តិ ឧប្បាទក្ខណតោ ឧទ្ធំ ឋិតិក្ខណបត្តស្ស។ សា បនស្ស អវត្ថា ឧប្បាទាវត្ថាយ ភិន្នាតិ កត្វា អញ្ញថត្តំ ជរាតិ ច វុត្តា។ យស្មា ធម្មោ ឧប្បជ្ជមានោ ឯវ ភិជ្ជតិ, តថា សតិ ឧប្បាទភង្គា សមានក្ខណា សិយុំ, ន ច តំ យុជ្ជតិ, តស្មា ឧប្បាទាវត្ថាយ ភិន្នា ភង្គាភិមុខាវត្ថា ជរាតិ វេទិតព្ពា។ យេ បន “សង្ខារានំ ឋិតិ នត្ថី”តិ វទន្តិ, តេសំ តំ មិច្ឆា។ យថា ហិ ឥស្សេវ ធម្មស្ស ឧប្បាទាវត្ថាយ ភិន្នា ភង្គាវត្ថា ឥច្ឆិតា, អញ្ញថា “អញ្ញំ ឧប្បជ្ជតិ, អញ្ញំ និរុជ្ឈតី”តិ អាបជ្ជតិ, ឯវំ ឧប្បជ្ជមានស្ស ភង្គាភិមុខា ធម្មា ឥច្ឆិតព្ពា។ សា ច ឋិតិក្ខណោ។ ន ហិ ឧប្បជ្ជមានោ ភិជ្ជតីតិ សក្កា វិញ្ញាតុន្តិ។

សង្ខតន្តិ តេភូមកា ធម្មា បច្ចយសមុប្បន្នត្តា។ យទិ ឯវំ មគ្គផលធម្មា កថន្តិ អាហ **“មគ្គផលានិ បនា”**តិអាទិ។ លក្ខណកថា ហិ យាវទេវ សម្មសនត្ថា។ **ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បាទោ,** ន ឋានភង្គក្ខណេសុ។ កស្មា? ឧប្បាទឧប្បាទក្ខណានំ អញ្ញមញ្ញំ បរិច្ឆិន្នត្តា។ យថា ហិ ឧប្បាទសង្ខាតេន វិការេន ឧប្បាទក្ខណោ បរិច្ឆិន្នោ, ឯវំ ឧប្បាទក្ខណេនបិ ឧប្បាទោ បរិច្ឆិន្នោ។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ ធម្មប្បវត្តិមត្តតាយបិ កាលស្ស លោកសមញ្ញាវសេនេវ វុត្តំ។ **លក្ខណំ ន សង្ខតំ, សង្ខតំ ន លក្ខណ**ន្តិ នេសំ ភេទទស្សនំ។ អវត្ថាវតោ ហិ អវត្ថា ភិន្នាវាតិ។ **បរិច្ឆិន្ន**ន្តិ ឯត្ថ ឧប្បាទវយេហិ តាវ សង្ខតំ បរិច្ឆិន្នំ ហោតុ, ជរាយ បន តំ កថំ បរិច្ឆិន្នន្តិ វុច្ចតិ? ន វុច្ចតិ បរិច្ឆេទោ បុព្ពន្តាបរន្តមត្តេន, អថ ខោ សភាវភេទេនាតិ នាយំ ទោសោ។ **សង្ខតំ** ធម្មជាតំ **បរិច្ឆិន្នំ** គតព្ពន្តំ ធម្មជាតំ សង្ខតន្តិ បញ្ញាយតិ ឯវំ តេសំ អភាវេន និព្ពានមេតន្តិ លក្ខិតព្ពតោ សញ្ជានិតព្ពតោ។ ឥទានិ **“យថា ហី”**តិអាទិនា យថាវុត្តមត្ថំ ឧបមាហិ វិភាវេតិ។

សង្ខតលក្ខណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អសង្ខតលក្ខណសុត្តវណ្ណនា

៤៨. អដ្ឋមេ **អសង្ខតស្សា**តិ វុត្តនយេន ន សង្ខតស្ស។ តេនាហ “**បច្ចយេហិ**”តិអាទិ។ យថា ឧប្បាទាទីនំ ភាវេន សង្ខតធម្មជាតំ សង្ខតន្តិ បញ្ញាយតិ, ឯវំ តេសំ អភាវេន និព្ពានំ អសង្ខតន្តិ បញ្ញាយតិ។

អសង្ខតលក្ខណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បព្ពតរាជសុត្តវណ្ណនា

៤៩. នវមេ ឥធ **សាល**-សទ្ទោ រុក្ខសាមញ្ញបរិយាយោ, ន រុក្ខវិសេសបរិយាយោតិ អាហ “**មហាសាលាតិ មហារុក្ខា**”តិ។ **កុលជេដ្ឋក**ន្តិ តស្មឹ កុលេ ជេដ្ឋភូតំ សាមិភូតំ។ **សិលាមយោ** ន បំសុមយោ មិស្សកោ ច។ គាមំ គាមូបចារញ្ច បបេត្វា សព្ពំ អរញ្ញន្តិ អាហ “**អរញ្ញស្មិន្តិ អគាមកដ្ឋានេ**”តិ។ មហន្តោ បព្ពតោ សេលោតិ យោជនា។

បព្ពតរាជសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អាតប្បករណីយសុត្តវណ្ណនា

៥០. ទសមេ **សវីរសម្ភាវាន**ន្តិ សវិរេ សម្ភូតានំ។ **ទុក្ខាន**ន្តិ អនិដ្ឋានំ។ **ពាហលាន**ន្តិ និរន្តរប្បវត្តិយា អវិរឡានំ។ **តាបនវសេនា**តិ ទុក្ខាបនវសេន។ **តិព្ពាន**ន្តិ ក្ខរានំ។ តាសំ យថាវុត្តានំ អធិវាសនាយ បហាតព្ពទុក្ខវេទនានំ បជហនំ នាម ខមនមេវាតិ អាហ “**ខមនត្ថាយា**”តិ ។ **អាណាបេត្វា**តិ “អាតប្បំ ករណីយ”ន្តិ ពុទ្ធាណំ វិធាយ។ **លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតា** សសម្ភារានំ មគ្គធម្មានំ កថិតត្តា។

អាតប្បករណីយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. មហាចោរសុត្តវណ្ណនា

៥១. ឯកាទសមេ មហាពលវចោរោ **មហាចោរោ**តិ អាហ “**មហន្តោ ពលវចោរោ**”តិ។ **ពលវចោរោ**តិ ច មហាថាមតាយ មហាបរិវារតាយ មហាចោរិយកម្មសមត្ថតាយ ច វេទិតព្ពោ។ មហតំ គាមនិគមានំ វិលុប្បនំ **មហាវិលោបោ។ តំ តំ ការណំ បក្ខិបិត្វា**តិ តំ តំ អករណមេវ ការណំ កត្វា តប្បដិពទ្ធាយ កថាយ បក្ខិបិត្វា។ **អត្ថំ កថយិស្សន្តី**តិ តស្ស តស្ស អត្ថញ្ច កថយិស្សន្តិ។ **ហរន្តា**តិ អបនេន្តា បរិហរន្តា។ **ទសវត្ថុកាយា**តិ “សស្សតោ លោកោ”តិ (ម. និ. ១.២៦៩) អាទិទសវត្ថុសន្និស្សិតាយ។ **អន្តំ គហេត្វា ឋិតទិដ្ឋិយា**តិ តមេវ សស្សតាទិអន្តំ គហេត្វា អវិស្សជ្ជេត្វា ឋិតទិដ្ឋិយា។

មហាចោរសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចូឡវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

២. ទុតិយបណ្ណាសកំ

(៦) ១. ព្រាហ្មណវគ្គោ

១. បឋមទ្វេព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា

៥២. ព្រាហ្មណវគ្គស្ស បឋមេ **ជរាជិណ្ណា**តិ ជរាវសេន ជិណ្ណា, ន ព្យាធិអាទីនំ វសេន ជិណ្ណសទិសត្តា ជិណ្ណា។ **វយោវុទ្ធា**តិ វយសោ វុទ្ធិប្បត្តិយា វុទ្ធា, ន សីលាទិវុទ្ធិយា។ **ជាតិមហល្លកា**តិ ជាតិយា មហន្តតាយ ចិររត្តញ្ញុតាយ ជាតិមហល្លកា។ **តយោ អទ្ធេ អតិក្កន្តា**តិ បឋមោ, មជ្ឈិមោ, បច្ឆិមោតិ តយោ អទ្ធេ អតីតា។ **តតិយំ វយំ អនុប្បត្តា**តិ តតោ ឯវ បច្ឆិមំ វយំ អនុប្បត្តា។ **អកតភយបរិត្តាណា**តិ ឯត្ថ **ភយបរិត្តាណ**ន្តិ ទុគ្គតិភយតោ បរិត្តាយកំ បុញ្ញំ, តំ អកតំ ឯតេហីតិ អកតភយបរិត្តាណា។ **បតិដ្ឋាកម្ម**ន្តិ សុគតិសង្ខាតប្បតិដ្ឋាវហំ កម្មំ។ **ឧបសំហរិយតី**តិ សម្បាបិយតិ។ “ឧបនីយតី”តិ វុត្តំ, កី កេន ឧបនីយតីតិ អាហ “**អយញ្ហិ ជាតិយា ជរំ ឧបនីយតី**”តិអាទិ។ **អយ**ន្តិ លោកោ។ ជាតោ ន ជាតភាវេនេវ តិដ្ឋតិ, អថ ខោ តតោ បរំ ជរំ បាបិយតិ, ជរាយ ព្យាធិ បាបិយតិ។ ឯវំ បរតោ បរំ ទុក្ខមេវ ឧបនីយតិ។

តាយនង្គេនាតិ រក្ខនង្គេន។ **និលីយនង្គេនា**តិ និលីនដ្ឋានភាវេន។ **បតិដ្ឋានង្គេនា**តិ បតិដ្ឋានភាវេន។ **អវស្សយនង្គេនា**តិ អវស្សយិតព្ពភាវេន។ **ឧត្តមគតិវសេនា**តិ បរមគតិភាវេន។

បឋមទ្វេព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយទ្វេព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា

៥៣. ទុតិយេ ភជិតព្ពង្គេន បរេសំ ភាជិតព្ពង្គេន **ភាជនំ**, ភណ្ឌកំ។

ទុតិយទ្វេព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៤. អញ្ញតរព្រាហ្មណសុត្តាទិវណ្ណនា

៥៤-៥៥. តតិយេ យេសំ រាគាទីនំ អប្បហានេន បុរិសស្ស អត្តព្យាពាធាទីនំ សម្ភវោ, បហានេន អសម្ភវោតិ ឯវំ រាគាទីនំ បហាយកោ អរិយធម្មោ មហានុភាវតាយ មហានិសំសតាយ ច សាមំ បស្សិតព្ពោតិ **សន្ទិដ្ឋិកោ**។ ឥមិនា នយេន សេសេសុ បទេសុបិ យថារហំ នីហរិត្វា វត្តព្ពោ។ សទ្ទត្ថោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាសុ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៤៧) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ ចតុត្ថំ ឧត្តានត្ថមេវ។

អញ្ញតរព្រាហ្មណសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. និព្ពុតសុត្តវណ្ណនា

៥៦. បញ្ចមេ **ន កាលន្តរ បត្តព្ព**ន្តិ យទា សច្ចប្បដិវេធោ, តទា ឯវ លទ្ធព្ពត្តា ន កាលន្តរេ បត្តព្ពំ។ មគ្គញាណេន ឧបនេតព្ពត្តា ឧបនេយ្យំ។ ឧបនេយ្យមេវ **ឱបនេយ្យិក**ន្តិ អាហ “**បដិបត្តិយា ឧបគន្តព្ព**”ន្តិ។

និព្ពុតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បលោកសុត្តវណ្ណនា

៥៧. ឆដ្ឋេ **អាចរិយបាចរិយាន**ន្តិ អាចរិយានម្បិ អាចរិយានំ។ **និរន្តរផុដោ នេរយិកសត្តេហិ** និរយគាមិកម្មស្ស ការកានំ ពហុភាវា។ **ឧភយម្បេត**ន្តិ យថាវុត្តំ អត្ថទ្វយំ។ **ឃននិវាសត**ន្តិ គាមានំ ឃនសន្និវាសតំ។ **ឯកន្តេនេវ អធម្មោ**តិ អយោនិសោមនសិការហេតុកត្តា អនត្ថហេតុតាយ ច និយមេនេវ អធម្មោ។ **ន អធម្មរាគោតិ អធិប្បេតោ**តិ បរបរិក្ខារេសុ រាគោ វិយ ន មហាសាវជ្ជោតិ កត្វា វុត្តំ។ តថា ហិ សកសកបរិក្ខារវិសយោ រាគោ វិសមលោភោ វិយ ន ឯកន្តតោ អបាយុប្បត្តិជនកោ។ បរបរិក្ខារេសុ ឧប្បជ្ជមានស្ស មហាសាវជ្ជតាយ **អធម្មរាគតា។ លោភស្ស សមកាលោ នាម នត្ថិ** កាយទុច្ចរិតាទីនំ វិយ អយោនិសោមនសិការសមុដ្ឋានត្តា។ **ឯសា**តិ ឯសោ បាបធម្មោ។ **សមលោភោ** វិសមលក្ខណាភាវតោ។ តថា ហិ តំសមុដ្ឋានោ

បយោគោ មិច្ឆាចារោតិ ន វុច្ចតិ។ **អវត្ថុបដិសេវនសង្ខាតេនា**តិ យំ លោកិយសាធុសមនុញ្ញាតំ រាគស្ស វត្ថុដ្ឋានំ, តតោ អញ្ញស្មិំ វត្ថុស្មិំ បដិសេវនសង្ខាតេន។

វីហិធសស្សានន្តិ សាលិវីហិអាទិនានប្បការសស្សានំ។ **ទុស្សស្សន្តិ** បច្ចយទូសេន ទូសិតំ សស្សំ។ **សម្បជ្ជមានេ**តិ និប្ផជ្ជនតោ បគេវ គព្ភបរិវុទ្ធិកាលេ។ **បាណកា**តិ សលភាទិបាណកា។ **បតន្តី**តិ សស្សានំ មត្ថកេ បតន្តិ។ **សលាកាមត្តមេវ សម្បជ្ជតី**តិ វឌ្ឍិត្វា គព្ភំ គហេតុំ អសមត្ថំ សម្បជ្ជតិ។ **តេ**តិ វាឡអមនុស្សា។ **លទ្ធោកាសា**តិ យក្ខាធិបតីហិ អនុញ្ញាតត្តា លទ្ធោកាសា។

បលោកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. វច្ឆគោត្តសុត្តវណ្ណនា

៥៨. សត្តមេ **មហាវិបាក**ន្តិ ឧឡារផលំ ពហុវិបាកំ។ **ធម្មោ នាម** កថិតកថា “អត្ថំ ទហតិ វិទហតី”តិ កត្វា។ **អនុធម្មោ នាម** បដិកថនំ “តំ អនុគតោ ធម្មោ”តិ កត្វា។ សហ ធម្មេនាតិ សហធម្មោ, សោ ឯវ **សហធម្មិកោ**។ ធម្មសទ្ទោ ចេត្ថ ការណបរិយាយោតិ អាហ “**សការណោ**”តិ។ **វាទស្សា**តិ វចនស្ស។ **អនុបាតោ** អនុបច្ឆា បវត្តិ។

បរិបន្ថេ តិដ្ឋតីតិ **បារិបន្ថិកោ**។ បន្ថេ ឋត្វា បរេសំ សាបតេយ្យំ ឆិន្ទនតោ **បន្ថទូហនចោរោ**។ យទិ បច្ចវេក្ខណញាណំ, កថំ តំ អសេក្ខន្តិ អាហ “**អសេក្ខស្ស បវត្តត្តា**”តិ។ **ឥតរានី**តិ សីលក្ខន្ធាទីនិ។ **សយម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទោ “អសេក្ខស្ស បវត្តា ចា”តិ ឥមមត្ថំ សម្បិណ្ឌេតិ។

និព្ពិសេវនោតិ វិសេវនរហិតោ វិគតវិលោមភាវោ។ **ន ឧបបរិក្ខន្តី**តិ ន វិចារេន្តិ។ ជាតី និព្ពត្តី យាតិ ឧបគច្ឆតីតិ **ជាតិយោ**, ជាតោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**យត្ថ កត្ថចិ កុលជាតេ**”តិ។

កេវលីតិ កេវលវា, បារិបូរិមាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បរិបុណ្ណភាវេន យុត្តោ**”តិ។ **ឯតំ** កេវលីតិ បទំ។ **អភិញ្ញាបារ**ន្តិ អភិជានស្ស បារំ។ បរិយន្តំ គតត្តា **បារគូ**។ ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។ **ខេត្តវិនិច្ឆយសវនេនា**តិ “ឥមេហិ សីលាទិគុណសម្បន្នា សទេវកេ លោកេ បុញ្ញស្ស ខេត្តំ, តទញ្ញោ ន ខេត្ត”ន្តិ ឯវំ ខេត្តវិនិច្ឆយសវនេន រហិតា។

វច្ឆគោត្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. តិកណ្ណសុត្តវណ្ណនា

៥៩. អដ្ឋមេ **ទុរាសទា**តិ ទុរុបសង្កមនា។ **គរហា មុច្ចិស្សតី**តិ មយិ ឯវំ កថេន្តេ សមណោ គោតមោ កិញ្ចិ កថេស្សតិ, ឯវំ មេ វចនមត្តម្បិ ន លទ្ធន្តិ អយំ គរហា មុច្ចិស្សតីតិ។ **បណ្ឌិតា**តិ បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតា។ **ធីរា**តិ ធិតិសម្បន្នា។ **ព្យត្តា**តិ បរវាទមទ្ទនសមត្ថេន វេយ្យត្តិយេន សមន្នាគតា។ **ពាហុស្សុតា**តិ ពាហុសច្ចវន្តោ។ **វាទិនោ**តិ វាទិមគ្គកុសលា។ **សម្មតា**តិ ពហុនោ ជនស្ស សាធុសម្មតា។ **បណ្ឌិតាទិអាការបរិច្ឆេទ**ន្តិ តេសំ តេវិជ្ជានំ បណ្ឌិតាការាទិអាការបរិច្ឆេទំ។ អាការសទ្ទោ ការណបរិយាយោ, បរិច្ឆេទសទ្ទោ បរិមាណត្ថោតិ អាហ “**ឯត្តកេន ការណេនា**”តិ។

យថាតិ យេនាការេន, យេន ការណេនាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**យថាតិ ការណវចន**”ន្តិ។ “**ទ្វីហិបិ បក្ខេហី**”តិ វត្វា តេ បក្ខេ សរូបតោ ទស្សេន្តោ “**មាតិតោ ច បិតិតោ ចា**”តិ អាហ។ តេសំ បក្ខានំ វសេនស្ស សុជាតតំ ទស្សេតុំ “**យស្ស មាតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ជនកជនិកាភាវេន វិនាបិ លោកេ មាតាបិតុសមញ្ញា ទិស្សតិ, ឥធ បន សា ឱរសបុត្តវសេនេវ ឥច្ឆិតាតិ ទស្សេតុំ “**សំសុទ្ធគហណិកោ**”តិ វុត្តំ។ គព្ភំ គណ្ហាតិ ធារេតីតិ **គហណី,** គព្ភាសយសញ្ញិតោ មាតុកុច្ឆិប្បទេសោ។ យថាភុត្តស្ស អាហារស្ស វិបាចនវសេន គណ្ហនតោ អឆឌ្ឌនតោ **គហណី,** កម្មជតេជោធាតុ។

បិតា ច មាតា ច បិតរោ, បិតូនំ បិតរោ បិតាមហា, តេសំ យុគោ **បិតាមហយុគោ,** តស្មា “យាវ សត្តមា បិតាមហយុគា បិតាមហទ្វន្ទា”តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន ទ្វន្ទំ អគ្គហេត្វា “យុគន្តិ អាយុប្បមាណំ វុច្ចតី”តិ វុត្តំ។ **យុគ**-សទ្ទស្ស ច អត្ថកថា ទស្សិតា “**បិតាមហោយេវ បិតាមហយុគ**”ន្តិ។ **បុព្ពបុរិសា**តិ បុរិសគ្គហណញ្ចេត្ថ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសវសេន កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ហិ “មាតិតោ”តិ បាឡិវចនំ សមត្ថិតំ

ហោតិ។ **អក្ខិត្តោ**តិ អក្ខេបោ។ **អនវក្ខិត្តោ**តិ សទ្ធថាលិបាកាទីសុ អនវក្ខិត្តោ ន ឆឌ្ឌិតោ។ **ជាតិវាទេនា**តិ ហេតុម្ហិ ករណវចនន្តិ ទស្សេតុំ **“កេន ការណេនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច “ឧភតោ...បេ.... បិតាមហយុគា”តិ ឯតេន ព្រាហ្មណស្ស យោនិទោសាភាវោ ទស្សិតោ សំសុទ្ធគហណិកតាកិត្តនតោ។ “អក្ខិត្តោ”តិ ឥមិនា កិរិយាបរាធាភាវោ។ សំសុទ្ធជាតិកាបិ ហិ សត្តា កិរិយាបរាធេន ខេបំ បាបុណន្តិ។ “អនុបក្កុដ្ឋោ”តិ ឥមិនា អយុត្តសំសគ្គាភាវោ។ អយុត្តសំសគ្គញ្ហិ បដិច្ច សត្តា សុទ្ធជាតិកា កិរិយាបរាធរហិតាបិ អក្កោសំ លភន្តិ។

តន្តិ គរហាវចនំ។ **មន្តេ បរិវត្តេតី**តិ វេទេ សជ្ឈាយតិ, បរិយាបុណាតីតិ អត្ថោ។ **មន្តេ ធារេតី**តិ យថាអធីតេ មន្តេ អសម្មុដ្ឋេ កត្វា ហទយេ ឋបេតិ។

ឱដ្ឋបហតករណវសេនាតិ អត្ថាវធារណវសេន។ **សនិឃណ្ឌុកេដុភាន**ន្តិ ឯត្ថ វចនីយវាចកភាវេន អត្ថំ សទ្ទញ្ច ខណ្ឌតិ ភិន្ទតិ វិភជ្ជ ទស្សេតីតិ និខណ្ឌុ, សោ ឯវ ឥធ ខ-ការស្ស ឃ-ការំ កត្វា **“និឃណ្ឌូ”**តិ វុត្តោ។ កិដតិ គមេតិ កិរិយាទិវិភាគំ, តំ វា អនវសេសបរិយាទានតោ គមេន្តោ បូរេតីតិ **កេដុភំ។ វេវចនប្បកាសក**ន្តិ បរិយាយសទ្ទទីបកំ, ឯកេកស្ស អត្ថស្ស អនេកបរិយាយវចនវិភាវកន្តិ អត្ថោ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ អនេកេសម្បិ អត្ថានំ ឯកសទ្ទវចនីយតាវិភាវនវសេនបិ តស្ស គន្ថស្ស បវត្តត្តា។ វចីភេទាទិលក្ខណា កិរិយា កប្បីយតិ វិកប្បីយតិ ឯតេនាតិ កិរិយាកប្បោ, សោ បន វណ្ណបទសម្ពន្ធបទត្ថាទិវិភាគតោ ពហុកប្បោតិ អាហ **“កិរិយាកប្បវិកប្បោ”**តិ។ ឥទញ្ច មូលកិរិយាកប្បគន្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សោ ហិ មហាវិសយោ សតសហស្សបរិមាណោ នមាចរិយាទិប្បករណំ។ ឋានករណាទិវិភាគតោ និព្ពចនវិភាគតោ ច អក្ខរា បភេទីយន្តិ ឯតេហីតិ **អក្ខរប្បភេទា**, សិក្ខានិរុត្តិយោ។ **ឯតេស**ន្តិ ចតុន្នំ វេទានំ។

បទន្តិ ចតុព្ពិធំ, បញ្ចវិធំ វា បទំ, តំ បទំ កាយតីតិ **បទកោ**, តេយេវ វា វេទេ បទសោ កាយតីតិ **បទកោ។ តទវសេស**ន្តិ វុត្តាវសេសំ វាក្យំ។ ឯត្តាវតា សទ្ទព្យាករណំ វត្វា បុន “ព្យាករណ”ន្តិ អត្ថព្យាករណមាហ។ តំ តំ សទ្ទំ តទត្ថញ្ច ព្យាករោតិ ព្យាចិក្ខតិ ឯតេនាតិ **ព្យាករណំ**, សទ្ទសត្ថំ។ អាយតី ហិតំ តេន លោកោ ន យតតិ ន ឦហតីតិ **លោកាយតំ**។ តញ្ហិ គន្ថំ និស្សាយ សត្តា បុញ្ញកិរិយាយ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេន្តិ។

អសីតិ មហាសាវកាតិ អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញោ, វប្បោ, ភទ្ទិយោ, មហានាមោ, អស្សជិ, នាឡកោ, យសោ, វិមលោ, សុពាហុ, បុណ្ណជិ, គវម្បតិ, ឧរុវេលកស្សបោ, នទីកស្សបោ, គយាកស្សបោ, សារិបុត្តោ, មហាមោគ្គល្លានោ, មហាកស្សបោ, មហាកច្ចានោ, មហាកោដ្ឋិកោ, មហាកប្បិនោ, មហាចុន្ទោ, អនុរុទ្ធោ, កង្ខារេវតោ, អានន្ទោ, នន្ទកោ, ភគុ, នន្ទិយោ, កិមិលោ, ភទ្ទិយោ, រាហុលោ, សីវលិ, ឧបាលិ, ទព្ពោ, ឧបសេនោ, ខទិរវនិយរេវតោ, បុណ្ណោ មន្តានិបុត្តោ, បុណ្ណោ សុនាបរន្តកោ, សោណោ កុដិកណ្ណោ, សោណោ កោឡិវិសោ, រាធោ, សុភូតិ, អង្គុលិមាលោ, វក្កលិ, កាឡុទាយី, មហាឧទាយី, បិលិន្ទវច្ឆោ, សោភិតោ, កុមារកស្សបោ, រដ្ឋបាលោ, វង្គីសោ, សភិយោ, សេលោ, ឧបវាណោ, មេឃិយោ, សាគតោ, នាគិតោ, លកុណ្ឌកភទ្ទិយោ, បិណ្ឌោលោ ភារទ្វាជោ, មហាបន្ថកោ, ចូឡបន្ថកោ, ពាកុលោ, កុណ្ឌធានោ, ទារុចីរិយោ, យសោជោ, អជិតោ , តិស្សមេត្តេយ្យោ, បុណ្ណកោ, មេត្តគុ, ធោតកោ, ឧបសីវោ, នន្ទោ, ហេមកោ, តោទេយ្យោ, កប្បោ, ជតុកណ្ណី, ភទ្រាវុធោ, ឧទយោ, បោសលោ, មោឃរាជា, បិង្គិយោតិ ឯតេ អសីតិ មហាសាវកា នាម។

កស្មា បនេតេ ឯវ ថេរា “មហាសាវកា”តិ វុច្ចន្តីតិ? អភិនីហារស្ស មហន្តភាវតោ។ តថា ហិ ទ្វេ អគ្គសាវកាបិ មហាសាវកេសុ អន្តោគធា។ តេ ហិ សាវកបារមិញាណស្ស មត្ថកប្បត្តិយា សាវកេសុ អគ្គធម្មាធិគមេន អគ្គដ្ឋានេ ឋិតាបិ អភិនីហារមហន្តតាសាមញ្ញេន “មហាសាវកា”តិបិ វុច្ចន្តិ, ឥតរេ បន បកតិសាវកេហិ សាតិសយំ មហាភិនីហារា។ តថា ហិ តេ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កតបណិធានា, តតោ ឯវ សាតិសយំ អភិញ្ញាសមាបត្តីសុ វសិនោ បភិន្នប្បដិសម្ភិទា ច។ កាមំ សព្ពេបិ អរហន្តោ សីលវិសុទ្ធិអាទិកេ សម្បាទេត្វា ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សុប្បតិដ្ឋិតចិត្តា សត្ត ពោជ្ឈង្គេ យថាភូតំ ភាវេត្វា មគ្គប្បដិបាដិយា អនវសេសតោ កិលេសេ ខេបេត្វា អគ្គផលេ បតិដ្ឋហន្តិ, តថាបិ យថា សទ្ធាវិមុត្តតោ ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស, បញ្ញាវិមុត្តតោ ច ឧភតោភាគវិមុត្តស្ស បុព្ពភាគភាវនាវិសេសសិទ្ធោ មគ្គភាវនាវិសេសោ, ឯវំ អភិនីហារមហន្តត្តបុព្ពយោគមហន្តត្តា ហិ សសន្តានេ សាតិសយស្ស គុណវិសេសស្ស និប្ផាទិតត្តា សីលាទីហិ គុណេហិ មហន្តា សាវកាតិ មហាសាវកា។ តេសុយេវ បន យេ ពោធិបក្ខិយធម្មេសុ បាមោក្ខភាវេន ធុរភូតានំ សម្មាទិដ្ឋិសង្កប្បាទីនំ សាតិសយំ កិច្ចានុភាវនិប្ផត្តិយា ការណភូតាយ តជ្ជាភិនីហារាភិនីហដាយ សក្កច្ចំ និរន្តរំ ចិរកាលសម្ភាវិតាយ សម្មាបដិបត្តិយា យថាក្កមំ បញ្ញាយ សមាធិស្មិញ្ច ឧក្កដ្ឋបារមិប្បត្តិយា សវិសេសំ សព្ពគុណេហិ អគ្គភាវេ ឋិតា, តេ សារិបុត្តមោគ្គល្លានា។ ឥតរេ អដ្ឋសត្តតិ ថេរា សាវកបារមិយា មត្ថកេ សព្ពសាវកានំ អគ្គភាវេន អដ្ឋិតត្តា “មហាសាវកា”ឥច្ចេវ វុច្ចន្តិ។ បកតិសាវកា បន អភិនីហារមហន្តត្តាភាវតោ បុព្ពយោគមហន្តត្តាភាវតោ ច

“សត្ថុសាវកា”តច្ចេវ វុច្ចន្តិ។ តេ បន អគ្គសាវកា វិយ មហាសាវកា វិយ ច ន បរិមិតា, អថ ខោ អនេកសតា អនេកសហស្សា។

វយតីតិ **វយោ**, អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ កត្ថចិ អបរិកិលមន្តោ អវិត្ថាយន្តោ តេ គន្ថេ សន្តានេតិ បណេតីតិ អត្ថោ។ ទ្វេ បដិសេធា បកតិ គមេន្តីតិ ទស្សេតុំ **“អវយោ ន ហោតី”**តិ វត្វា តត្ថ អវយំ ទស្សេតុំ **“អវយោ នាម...បេ.... ន សក្កោតី”**តិ វុត្តំ។

តជាតិ តមស្មឹ សុត្តេ។ **ឯត**ន្តិ “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទិវចនំ។ តតិយវិជ្ជាធិគមាយ បដិបត្តិក្កមោ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៧០) សាតិសយំ វិត្ថារិតោ, តថា តជ អវត្តកាមតាយ **ភយភេរវសុត្តា**ទីសុ (ម. និ. ១.៣៤ អាទយោ) វិយ សង្ខេបតោ ច វត្តុកាមតាយ “ទ្វិន្នំ វិជ្ជាន”មិច្ចេវ វុត្តំ។

វិជ្ជាតិ បុព្ពេនិវាសប្បដិច្ឆាទកស្ស មោហក្ខន្ធស្ស វិជ្ឈនដ្ឋេនបិ វិជ្ជា។ **មោហោ បដិច្ឆាទកដ្ឋេន តមោតិ វុច្ចតិ** តមោ វិយាតិ កត្វា។ កាតព្ពតោ ករណំ, ឱភាសោវ ករណំ **ឱភាសករណំ**, អត្តនោ បច្ចយេហិ ឱភាសភាវេន និព្ពត្តេតព្ពដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **អយំ អត្ថោ**តិ អយមេវ អធិប្បេតត្ថោ។ **បសំសាវចន**ន្តិ តស្សេវ អត្ថស្ស ថោមនាវចនំ បដិបក្ខវិធមនបវត្តិវិសេសានំ ពោធនតោ។ **យោជនា**តិ បសំសាវសេន វុត្តបទានំ អត្ថទស្សនវសេន វុត្តបទស្ស ច យោជនា។ **អវិជ្ជា វិហតា**តិ ឯតេន វិជ្ជនដ្ឋេន វិជ្ជាតិ អយម្បិ អត្ថោ ទីបិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **យស្មា វិជ្ជា ឧប្បន្នា**តិ ឯតេន វិជ្ជាបដិបក្ខា អវិជ្ជា, បដិបក្ខតា ចស្សា បហាតព្ពភាវេន វិជ្ជាយ ច បហាយកភាវេនាតិ ទស្សេតិ។ **ឥតរស្មិម្បិ បទទ្វយេ**តិ “តមោ វិហតោ, អាលោកោ ឧប្បន្នោ”តិ បទទ្វយេបិ។ **ឯសេវ នយោ**តិ យថាវុត្តយោជនំ អតិទិសតិ។ តត្ថាយំ យោជនា – ឯវំ អធិគតវិជ្ជស្ស តមោ វិហតោ វិទ្ធស្តោ។ កស្មា? យស្មា អាលោកោ ឧប្បន្នោ ញាណាលោកោ បាតុភូតោតិ។ **បេសិតត្តស្សា**តិ យថាធិប្បេតត្ថសិទ្ធិប្បត្តិំ វិស្សដ្ឋចិត្តស្ស, បឋមវិជ្ជាធិគមាយ បេសិតចិត្តស្សាតិ វុត្តំ ហោតិ។

វិបស្សនាបាទកន្តិ ឥមិនា តស្ស ឈានចិត្តស្ស និព្ពេធភាគិយតមាហ។ វិបស្សនា តិវិធា វិបស្សកបុគ្គលភេទេន។ មហាពោធិសត្តានញ្ហិ បច្ចេកពោធិសត្តានញ្ច វិបស្សនា ចិន្តាមយញាណសំវឌ្ឍិតត្តា សយម្ភុញាណភូតា, ឥតរេសំ សុតមយញាណសំវឌ្ឍិតត្តា បរោបទេសសម្ភូតា។ សា “ឋបេត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ អវសេសរូបារូបជ្ឈានានំ អញ្ញតរតោ វុដ្ឋាយា”តិអាទិនា អនេកធា អរូបមុខវសេន ចតុធាតុវវត្ថានេ វុត្តានំ តេសំ តេសំ ធាតុបរិគ្គហមុខានំ អញ្ញតរមុខវសេន ច អនេកធាវ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៣០៦) នានានយតោ វិភាវិតា។ មហាពោធិសត្តានំ បន ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សមុខេន បភេទគមនតោ នានានយំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសន្និស្សយស្ស អរិយមគ្គញាណស្ស អធិដ្ឋានភូតំ បុព្ពភាគញាណគព្ភំ គណ្ហាបេន្តំ បរិបាកំ គច្ឆន្តំ បរមគម្ភីរំ សណ្ហសុខុមតរំ អនញ្ញសាធារណំ វិបស្សនាញាណំ ហោតិ, យំ អដ្ឋកថាសុ “មហាវជិរញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ យស្ស ច បវត្តិវិភាគេន ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សប្បភេទស្ស បាទកភាវេន សមាបជ្ជិយមានា ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខា ទេវសិកំ សត្ថុ វឡញ្ជនកសមាបត្តិយោ វុច្ចន្តិ, ស្វាយំ ពុទ្ធានំ វិបស្សនាចារោ បរមត្ថមញ្ជូសាយំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៤៤) ទស្សិតោ, អត្ថិកេហិ តតោ គហេតព្ពោតិ។ ឥធ បន សាវកានំ វិបស្សនាចារំ សន្ធាយ “វិបស្សនាបាទក”ន្តិ វុត្តំ។

កាមំ ហេដ្ឋិមមគ្គញាណានិបិ អាសវានំ ខេបនញាណានិ ឯវ, អនវសេសតោ បន តេសំ ខេបនំ អគ្គមគ្គញាណេនេវាតិ អាហ **“អរហត្តមគ្គញាណត្ថាយា”**តិ។ **អាសវវិនាសនតោ**តិ អាសវានំ និស្សេសំ សមុច្ឆិន្ទនតោ។ អាសវានំ ខយេ ញាណំ អាសវក្ខយញាណន្តិ ទស្សេន្តោ **“តត្រ ចេតំ ញាណ”**ន្តិ វត្វា **“ខយេ”**តិ អាធារេ ភុម្មំ, ន វិសយេតិ ទស្សេន្តោ **“តត្ថ បរិយាបន្នត្តា”**តិ អាហ។ **អភិនីហរតី**តិ អភិមុខំ នីហរតិ, យថា មគ្គាភិសមយោ ហោតិ, សវនំ តទភិមុខំ បវត្តេតិ។ **ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិ ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស តទា ភិក្ខុនា បច្ចក្ខតោ គហិតភាវទស្សនំ។ **ឯត្តកំ ទុក្ខ**ន្តិ តស្ស បរិច្ឆិជ្ជ គហិតភាវទស្សនំ។ **ន ឥតោ ភិយ្យោ**តិ តស្ស អនវសេសតោ គហិតភាវទស្សនំ។ តេនាហ **“សព្ពម្បិ ទុក្ខសច្ច”**ន្តិអាទិ។ **សរសលក្ខណបដិវេធេនា**តិ សភាវសង្ខាតស្ស លក្ខណស្ស អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈនេន។ អសម្មោហបដិវេធោតិ ច យថា តស្មឹ ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា ទុក្ខសច្ចស្ស សរូបាទិបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិ។ តេនេវាហ **“យថាភូតំ បជានាតី”**តិ។ ទុក្ខំ សមុទេតិ ឯតស្មាតិ **ទុក្ខសមុទយោ។ យំ ឋានំ បត្វា**តិ យំ និព្ពានំ មគ្គស្ស អារម្មណបច្ចយដ្ឋេន ការណភូតំ អាគម្ម។ **បត្វា**តិ ច តទុភយវតោ បុគ្គលស្ស បវត្តិយាតិ កត្វា វុត្តំ។ **បត្វា**តិ វា បាបុណនហេតុ។ **អប្បវត្តិ**ន្តិ អប្បវត្តិនិមិត្តំ។ តេ វា ន បវត្តន្តិ ឯត្ថាតិ អប្បវត្តិ, និព្ពានំ។ **តស្សា**តិ ទុក្ខនិរោធស្ស។ **សម្បាបក**ន្តិ សច្ឆិកិរិយាវសេន សម្មទេវ បាបកំ។

កិលេសវសេនាតិ អាសវសង្ខាតកិលេសវសេន។ យស្មា អាសវានំ ទុក្ខសច្ចបរិយាយោ តប្បរិយាបន្នត្តា សេសសច្ចានញ្ច តំសមុទយាទិបរិយាយោ អត្ថិ, តស្មា វុត្តំ **“បរិយាយតោ”**តិ។ ទស្សេន្តោ សច្ចានីតិ យោជនា។

អាសវានញ្ចេត្ថ គហណំ “អាសវានំ ខយញាណាយា”តិ អារទ្ធត្តា។ តថា ហិ “កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតី”តិអាទិនា អាសវវិមុត្តិសីសេនេវ សព្ពកិលេសវិមុត្តិ វុត្តា។ “ឥទំ ទុក្ខន្តិ យថាភូតំ បជានាតី”តិអាទិនា មិស្សកមគ្គោ ឥធ កថិតោតិ “**សហ វិបស្សនាយ កោដិប្បត្តំ មគ្គំ កថេសី**”តិ វុត្តំ។ **ជានតោ បស្សតោ**តិ ឥមិនា បរិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយា វុត្តា។ **វិមុច្ចតី**តិ ឥមិនា បហានាភិសមយោ វុត្តោតិ អាហ “**ឥមិនា មគ្គក្ខណំ ទស្សេតី**”តិ។ **ជានតោ បស្សតោ**តិ វា ហេតុនិទ្ទេសោ។ យំ ជាននហេតុ កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតីតិ យោជនា។ ជម្មានញ្ហិ សមានកាលិកានម្បិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នតា សហជាតកោដិយា លព្ភតិ។ ភវាសវគ្គហណេនេវ ឯត្ថ ភវរាគស្ស វិយ ភវទិដ្ឋិយាបិ សមវរោធោតិ ទិដ្ឋាសវស្សបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

ខីណា ជាតីតិអាទីហិ បទេហិ។ **តស្សា**តិ បច្ចវេក្ខណញាណស្ស។ **ភូមិ**ន្តិ បវត្តិដ្ឋានំ។ យេនាធិប្បាយេន “កតមា បនស្សា”តិអាទិនា ចោទនា កតា, តំ វិវរន្តោ “**ន តាវស្សា**”តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **ន តាវស្ស អតីតា ជាតិ ខីណា** មគ្គភាវនាយាតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ ការណមាហ “**បុព្ពេវ ខីណត្តា**”តិ។ ន អនាគតា អស្ស ជាតិ ខីណាតិ យោជនា។ **ន អនាគតា**តិ ច អនាគតភាវសាមញ្ញំ គហេត្វា លេសេន ចោទេតិ។ តេនាហ “**អនាគតេ វាយាមាភាវតោ**”តិ។ អនាគតវិសេសោ បនេត្ថ អធិប្បេតោ, តស្ស ខេបនេ វាយាមោ លព្ភតេវ។ តេនាហ “**យា បន មគ្គស្សា**”តិអាទិ។ **ឯកចតុបញ្ចវោការភវេសូ**តិ ភវត្តយគ្គហណំ វុត្តនយេន អនវសេសតោ ជាតិយា ខីណភាវទស្សនត្ថំ។ **តន្តិ** យថាវុត្តំ ជាតឹ។ **សោ**តិ ខីណាសវោ ភិក្ខុ។

ព្រហ្មចរិយវាសោ នាម ឥធ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស និព្ពត្តនមេវាតិ អាហ “**បរិវុត្ថ**”ន្តិ។ សម្មាទិដ្ឋិយា ចតូសុ សច្ចេសុ បរិញ្ញាទិកិច្ចសាធនវសេន បវត្តមានាយ សម្មាសង្កប្បាទីនម្បិ ទុក្ខសច្ចេ បរិញ្ញាភិសមយានុគុណា បវត្តិ, ឥតរេសុ ច សច្ចេសុ នេសំ បហានាភិសមយាទិវសេន បវត្តិ បាកដា ឯវ។ តេន វុត្តំ “**ចតូសុ សច្ចេសុ ចតូហិ មគ្គេហិ បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយវសេនា**”តិ។ **បុថុជ្ជនកល្យាណកាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សត្តសេខំ សង្គណ្ហាតិ។

ឥត្ថត្តាយាតិ ឥមេ បការា ឥត្ថំ, តព្ភាវោ ឥត្ថត្តំ, តទត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេ បន បការា អរិយមគ្គព្យាបារភូតា បរិញ្ញាទយោ ឥធាធិប្បេតាតិ អាហ “**ឯវំសោឡសវិធកិច្ចភាវាយា**”តិ។ តេ ហិ មគ្គំ បច្ចវេក្ខតោ មគ្គានុភាវេន បាកដា ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ, បរិញ្ញាទីសុ ច បហានមេវ បធានំ តទត្ថត្តា ឥតរេសន្តិ អាហ “**កិលេសក្ខយាយ វា**”តិ។ បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណវសេន វា ឯតំ វុត្តំ។ ទុតិយវិកប្បេ **ឥត្ថត្តាយា**តិ និស្សក្កេ សម្បទានវចនន្តិ អាហ “**ឥត្ថភាវតោ**”តិ ។ **អបរ**ន្តិ អនាគតំ។ ឥមេ បន ចរិមកត្តភាវសង្ខាតា បញ្ចក្ខន្ធា។ **បរិញ្ញាតា តិដ្ឋន្តី**តិ ឯតេន តេសំ អប្បតិដ្ឋតំ ទស្សេតិ។ អបរិញ្ញាមូលកា ហិ បតិដ្ឋា។ យថាហ “កពឡីការេ ចេ, ភិក្ខវេ, អាហារេ អត្ថិ រាគោ, អត្ថិ នន្ទី, អត្ថិ តណ្ហា, បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ វិរូឡ្ហ”ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.៦៤; កថា. ២៩៦; មហានិ. ៧)។ តេនេវាហ – “**ឆិន្នមូលកា រុក្ខា វិយា**”តិអាទិ។

យស្សាតិ បុថុជ្ជនស្ស។ តស្ស ហិ សីលំ កទាចិ វឌ្ឍតិ, កទាចិ ហាយតិ។ សេក្ខាបិ បន សីលេសុ បរិបូរការិនោវ, អសេក្ខេសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ តេនាហ “**ខីណាសវស្សា**”តិអាទិ។ **វសិប្បត្ត**ន្តិ វសីភាវប្បត្តំ។ **សុដ្ឋុ សមាហិត**ន្តិ អគ្គផលសមាធិនា សម្មទេវ សមាហិតំ។ **ធិតិសម្បន្ន**ន្តិ អគ្គផលធិតិយា សមន្នាគតំ។ **មច្ចុំ ជហិត្វា ឋិត**ន្តិ អាយតឹ បុនព្ភវាភាវតោ វុត្តំ។ កថំ បុនព្ភវាភាវោតិ អាហ “**សព្ពេ បាបធម្មេ បជហិត្វា ឋិត**”ន្តិ។ សព្ពស្សបិ ញេយ្យធម្មស្ស ចតុសច្ចន្តោគធត្តា វុត្តំ “**ពុទ្ធន្តិ ចតុសច្ចពុទ្ធ**”ន្តិ។ **ពុទ្ធសាវកា**តិ សាវកពុទ្ធា នមស្សន្តិ, បគេវ ឥតរា បជា។ ឥតរា ហិ បជា សាវកេបិ នមស្សន្តិ។ ឥតិ ឯត្តកេន ឋានេន សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស វសេន គាថានំ អត្ថំ វត្វា ឥទានិ សាវកស្សបិ វសេន អត្ថំ យោជេត្វា ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សាវកោបិ គោតមោ** មុខនិព្ពត្តេន សម្បត្តេន សម្ពន្ធេន, យតោ សព្ពេបិ អរិយសាវកា ភគវតោ ឱរសបុត្តាតិ វុច្ចន្តីតិ។

និវុស្សតីតិ **និវាសោ**, និវុត្ថោ ខន្ធសន្តានោតិ អាហ “**និវុត្ថក្ខន្ធបរម្បរ**”ន្តិ។ **អវេតិ, អវេទី**តិ បាឋទ្វយេនបិ បុព្ពេនិវាសញាណស្ស កិច្ចសិទ្ធិយេវ ទស្សេតិ។ ឯកត្តកាយឯកត្តសញ្ញិភាវសាមញ្ញតោ វេហប្ផលាបិ ឯត្ថេវ សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ “**ឆ កាមាវចរេ, នវ ព្រហ្មលោកេ**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ ឥតរេ បន អបចុរភាវតោ ន វុត្តា។ ឯកច្ចានំ អវិសយភាវតោ ច អវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ជាតិ ខីយតិ ឯតេនាតិ **ជាតិក្ខយោ**, អរហត្តន្តិ អាហ “**អរហត្តំ បត្តោ**”តិ។ “អភិញ្ញាយា”តិ វត្តព្ពេ យការលោបេន “អភិញ្ញា”តិ និទ្ទេសោ កតោតិ អាហ “**ជានិត្វា**”តិ។ **កិច្ចវោសានេនា**តិ ចតូហិ មគ្គេហិ កត្តព្ពស្ស សោឡសវិធស្ស កិច្ចស្ស បរិយោសានេន។ **វោសិតោ**តិ បរិយោសិតោ, និដ្ឋិតោតិ អត្ថោ។ **មោនេយ្យេន សមន្នាគតោ**តិ កាយមោនេយ្យាទីហិ សមន្នាគតោ។ លបិតំ លបតីតិ **លបិតលាបនោ។ អត្តបច្ចក្ខតោ ញត្វា**តិ ឥមិនា តេសំ វិជ្ជានំ បដិលទ្ធភាវំ ទីបេតិ។

តិកណ្ណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ជាណុស្សោណិសុត្តវណ្ណនា

៦០. នវមេ **ទេយ្យធម្មស្សេតំ នាម**ន្តិ យាគំ ករោន្តេន ទាតព្ពទេយ្យធម្មំ សន្ធាយ វទតិ តទញ្ញស្ស បាឡិយំ ទេយ្យធម្មគ្គហណេនេវ គហិតត្តា។ **មតកភត្ត**ន្តិ មតកេ ឧទ្ទិស្ស ទាតព្ពភត្តំ, បិតុបិណ្ឌន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **វរបុរិសាន**ន្តិ វិសិដ្ឋបុរិសានំ, ឧត្តមបុរិសានន្តិ អត្ថោ។ **សព្ពមេតំ ទាន**ន្តិ យថាវុត្តភេទំ យញ្ញសទ្ធាទិទានំ។

ជាណុស្សោណិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សង្គារវសុត្តវណ្ណនា

៦១. ទសមេ ជិណ្ណានំ ហត្ថិសាលាទីនំ បដិសង្ខរណំ បុន បាកតិកករណំ ជិណ្ណបដិសង្ខរណំ , តស្ស ការកោ **ជិណ្ណបដិសង្ខរណការកោ។ ពាហិរសមយេ**តិ សត្ថុសាសនតោ ពាហិរេ អញ្ញតិត្ថិយសមយេ។ **សព្ពចតុក្កេនា**តិអាទីសុ សព្ពេសុ ទ្វិបទចតុប្បទាទិភេទេសុ បាណេសុ ឯកេកស្មិំ ចត្តារោ ចត្តារោ បាណេ វធិត្វា យជិតព្ពំ យញ្ញំ សព្ពចតុក្កំ នាម។ សេសេសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **យស្ស វា តស្ស វា**តិ និស្សក្កេ សាមិវចនន្តិ អាហ “**យស្មា វា តស្មា វា**”តិ។ **ឯវមស្សាយ**ន្តិ ឯត្ថ **អស្ស**តិ និបាតមត្តន្តិ អាហ “**ឯវំ សន្តេបិ អយ**”ន្តិ។

វឌ្ឍន្តោតិ បដ្ឋបេន្តោ។ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស ឱគធំ មូលំ បតិដ្ឋាភូតំ **ព្រហ្មចរិយោគធំ**។ តេនាហ “**អរហត្តមគ្គសង្ខាតស្សា**”តិអាទិ។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ចេត្ថ អរហត្តមគ្គស្សេវ គហណំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧត្តមំ បតិដ្ឋាភូតំ** អារម្មណូបនិស្សយភាវេន។

អប្បេហិ វេយ្យាវច្ចករាទីហិ អត្ថោ ឯតិស្សាតិ **អប្បដ្ឋា** ត្ថ-ការស្ស ដ្ឋ-ការំ កត្វា។ តេនាហ “**យត្ថ ពហូ**”តិអាទិ។ **យត្ថា**តិ យស្សំ បដិបទាយំ ។ អប្បោ សមារម្ភោ ឯតស្សាតិ **អប្បសមារម្ភោ។ បាសំសា**តិ បសំសារហា។ **ឯតំ យេវ កថាបេស្សាមី**តិ ឯតេនេវ ព្រាហ្មណេន កថាបេស្សាមិ។

សោប្បេនាតិ និទ្ទាយ។ **បមាទេនា**តិ ជាគរិយាទីសុ អននុយុញ្ជនតោ សតិវិប្បវាសលក្ខណេន បមាទេន។ **បច្ចនីកបដិហរណវសេនា**តិ បដិបក្ខាបនយនវសេន។ តថា ហិ ភគវតោ ច សាសនស្ស ច បដិបក្ខា តិត្ថិយា, តេសំ ហរណតោ បដិហារិយំ។ តេ ហិ ទិដ្ឋិហរណវសេន ទិដ្ឋិប្បកាសនេ អសមត្ថភាវេន ច ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនីហិ ហរិតា អបនីតា ហោន្តីតិ។ “បដី”តិ វា អយំ សទ្ទោ “បច្ឆា”តិ ឯតស្ស អត្ថំ ពោធេតិ “តស្មិំ បដិបវិដ្ឋម្ហិ, អញ្ញោ អាគញ្ឆិ ព្រាហ្មណោ”តិអាទីសុ (សុ. និ. ៩៨៥; ចូឡនិ. វត្ថុគាថា ៤) វិយ, តស្មា សមាហិតេ ចិត្តេ វិគតូបក្កិលេសេ កតកិច្ចេន បច្ឆា ហរិតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ បដិហារិយំ, អត្តនោ វា ឧបក្កិលេសេសុ ចតុត្ថជ្ឈានមគ្គេហិ ហរិតេសុ បច្ឆាហរណំ បដិហារិយំ, ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិយោ ច វិគតូបក្កិលេសេន កតកិច្ចេន ច សត្តហិតត្ថំ បុន បវត្តេតព្ពា, ហរិតេសុ ច អត្តនោ ឧបក្កិលេសេសុ បរសត្តានំ ឧបក្កិលេសហរណានិ ហោន្តីតិ បដិហារិយានិ ភវន្តិ, បដិហារិយមេវ **បាដិហារិយំ**។ បដិហារិយេ វា ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិសមុទាយេ ភវំ ឯកេកំ **បាដិហារិយ**ន្តិ វុច្ចតិ។ បដិហារិយំ វា ចតុត្ថជ្ឈានំ មគ្គោ ច បដិបក្ខហរណតោ, តត្ថ ជាតំ និមិត្តភូតេ, តតោ វា អាគតន្តិ **បាដិហារិយំ**។

អាគតនិមិត្តេនាតិ អាគតាការសល្លក្ខណវសេន។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ឯកោ រាជា**តិ ទក្ខិណមធុរាធិបតិ ឯកោ បណ្ឌុរាជា។ **ឯវម្បិ តេ មនោ**តិ ឥមិនា អាការេន តវ មនោ បវត្តោតិ អត្ថោ។ តេន បការេន បវត្តោតិ អាហ “**សោមនស្សិតោ វា**”តិអាទិ។ សាមញ្ញជោតនា វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ អធិប្បាយេនេវំ វុត្តំ។ “ឯវំ តវ មនោ”តិ ឥទញ្ច មនសោ សោមនស្សិតតាទិមត្តទស្សនំ, ន បន យេន សោ សោមនស្សិតោ វា ទោមនស្សិតោ វា, តំទស្សនំ។ សោមនស្សគ្គហណេន ចេត្ថ តទេកដ្ឋា រាគាទយោ សទ្ធាទយោ ច ទស្សិតា ហោន្តិ, ទោមនស្សគ្គហណេន ទោសាទយោ។ **ទុតិយ**ន្តិ “ឥត្ថម្បិ តេ មនោ”តិ បទំ។ **ឥតិបី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ និទស្សនត្ថោ “អត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយមេកោ អន្តោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥; ៣.៩០) វិយ។ តេនាហ “**ឥមញ្ច ឥមញ្ច អត្ថំ ចិន្តយមាន**”ន្តិ។ **បិ**-សទ្ទោ វុត្តត្ថសម្បិណ្ឌនត្ថោ។

កថេន្តានំ សុត្វាតិ កថេន្តានំ សទ្ទំ សុត្វា។ **តស្ស វសេនា**តិ តស្ស វិតក្កិតស្ស វសេន។ **អដ្ឋការកេនា**តិ វិនិច្ឆយការកេន។

ន អរិយានន្តិ អរិយានំ មគ្គផលចិត្តំ ន ជានាតីតិ អត្ថោ។ តញ្ហិ តេន អនធិគតត្តា ចេតោបរិយញាណេនបិ ន សក្កា វិញ្ញាតុំ, អញ្ញំ បន ចិត្តំ ជានាតិយេវ។ **ហេដ្ឋិមោ ឧបរិមស្ស ចិត្តំ ន ជានាតី**តិអាទីនិបិ មគ្គផលចិត្តមេវ សន្ធាយ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ សោតាបន្នាទយោបិ ហិ អត្តនា អធិគតមេវ មគ្គផលំ បរេហិ ឧប្បាទិតំ សម្មា ចេតោបរិយញាណេន ជានិតុំ សក្កោន្តិ, ន អត្តនា អនធិគតំ។ សព្ពេបិ អរិយា អត្តនោ ផលំ សមាបជ្ជន្តិ អធិគតត្តាតិ ទស្សេន្តោ **"ឯតេសុ ចា"**តិអាទិមាហ។ យទិ អរិយា អត្តនា អធិគតផលំ សមាបជ្ជន្តិ, ឧបរិមាបិ ហេដ្ឋិមំ ផលំ សមាបជ្ជន្តិ អធិគតត្តា លោកិយសមាបត្តិយោ វិយាតិ កស្សចិ អាសង្កា សិយា, តន្និវត្តនត្ថមាហ **"ឧបរិមោ ហេដ្ឋិមំ ន សមាបជ្ជតី"**តិ។

ឧបរិមោតិ សកទាគាមិអាទិអរិយបុគ្គលោ។ **ហេដ្ឋិមន្តិ** សោតាបត្តិផលាទឹ។ **ន សមាបជ្ជតី**តិ សតិបិ អធិគតត្តេ ន សមាបជ្ជតិ។ កស្មាតិ ចេ? ការណមាហ **"តេសញ្ហី"**តិអាទិ, តេសំ សកទាគាមិអាទីនំ ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា ផលសមាបត្តិ តេសុ តេសុយេវ ហេដ្ឋិមេសុ អរិយបុគ្គលេសុ បវត្តតិ, ន ឧបរិមេសូតិ អត្ថោ។ តមិនា ហេដ្ឋិមំ ផលចិត្តំ ឧបរិមស្ស ន ឧប្បជ្ជតីតិ ទស្សេតិ។ កស្មាតិ ចេ? បុគ្គលន្តរភាវូបគមនេន បដិប្បស្សទ្ធត្តា។ ឯតេន ឧបរិមោ អរិយោ ហេដ្ឋិមំ ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជតិ អត្តនា អធិគតត្តា យថា តំ លោកិយសមាបត្តិន្តិ ឯវំ បវត្តោ ហេតុ ព្យភិចារិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ លោកិយជ្ឈានេសុ បុគ្គលន្តរភាវូបគមនំ នាម អត្ថិ វិសេសាភាវតោ, ឥធ បន អសមុគ្ឃាដិតកម្មកិលេសនិរោធនេន បុថុជ្ជនេហិ វិយ សោតាបន្នស្ស សោតាបន្នាទីហិ សកទាគាមិអាទីនំ បុគ្គលន្តរភាវូបគមនំ អត្ថិ។ យតោ ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា ផលធម្មា ឧបរូបរិមគ្គធម្មេហិ និវត្តិតា បដិបក្ខេហិ វិយ អភិភូតា អប្បវត្តិធម្មតំយេវ អាបន្នា។ តេនេវ វុត្តំ **"បដិប្បស្សទ្ធត្តា"**តិ។

អបិច កុសលកិរិយប្បវត្តិ នាម អញ្ញា, វិបាកប្បវត្តិ ច អញ្ញាតិ អនន្តរផលត្តា ច លោកុត្តរកុសលានំ ហេដ្ឋិមតោ ឧបរិមោ ភវន្តរគតោ វិយ ហោតិ។ តំតំផលវសេនេវ ហិ អរិយានំ សោតាបន្នាទិនាមលាភោ។ តេ សចេ អញ្ញផលសមង្គិនោបិ ហោន្តិ, សោតាបន្នាទិនាមម្បិ តេសំ អវវត្ថិតំ សិយា។ តស្ស តស្ស វា អរិយស្ស តំ តំ ផលំ សទិសន្តិ កត្វា ន ឧបរិមស្ស ហេដ្ឋិមផលសមង្គិតាយ លេសោបិ សម្ភវតិ, កុតោ តស្សា សមាបជ្ជនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ហេដ្ឋិមា ច សោតាបន្នាទយោ ឧបរិមំ សកទាគាមិផលាទឹ ន សមាបជ្ជន្តិ អនធិគតត្តា។ ន ហិ អនធិគតំ សមាបត្តឹ សមាបជ្ជិតុំ សក្កា, តស្មា សព្ពេបិ អរិយា អត្តនោយេវ ផលំ សមាបជ្ជន្តីតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។

បវត្តេន្តាតិ បវត្តកា ហុត្វា, បវត្តនវសេនាតិ អត្ថោ។ **ឯវន្តិ** យថានុសិដ្ឋាយ អនុសាសនិយា វិធិវសេន បដិសេធវសេន ច បវត្តិតាការបរាមសនំ។ សា ច សម្មាវិតក្កា នាម មិច្ឆាវិតក្កានញ្ច បវត្តិអាការទស្សនវសេន បវត្តតិ។ តត្ថ អានិសំសស្ស អាទីនវស្ស ច វិភាវនត្ថំ **អនិច្ចសញ្ញមេវ,** ន និច្ចសញ្ញន្តិ អត្ថោ។ បដិយោគីនិវត្តនត្ថញ្ហិ **ឯវ**-ការគ្គហណំ។ ឥធាបិ ឯវសទ្ទគ្គហណស្ស អត្ថោ បយោជនញ្ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **ឥទំ**-គហណេបិ ឯសេវ នយោ។ **បញ្ចកាមគុណរាគន្តិ** និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ តទញ្ញរាគស្ស ទោសាទីនញ្ច បហានស្ស ឥច្ឆិតត្តា តប្បហានស្ស ច តទញ្ញរាគាទិខេបស្ស ឧបាយភាវតោ។ តថា វុត្តំ ទុដ្ឋលោហិតវិមោចនស្ស បុព្ពទុដ្ឋមំសខេបនូបាយតា វិយ។ **លោកុត្តរធម្មមេវា**តិ អវធារណំ បដិក្ខេបភាវតោ សាវជ្ជធម្មនិវត្តនបរំ ទដ្ឋព្ពំ, តស្ស អធិគមូបាយានិសំសភូតានំ តទញ្ញេសំ អនវជ្ជធម្មានំ នានន្តរិយភាវតោ។

ចិន្តាមណិកវិជ្ជាសរិក្ខកតន្តិ ឥមិនា "ចិន្តាមណី"តិ ឯវំ លទ្ធនាមា លោកេ ឯកា វិជ្ជា អត្ថិ, យាយ បរេសំ ចិត្តំ វិជានន្តីតិ ទីបេតិ។ "តស្សា កិរ វិជ្ជាយ សាធកោ បុគ្គលោ តាទិសេ ទេសកាលេ មន្តំ បរិជប្បិត្វា យស្ស ចិត្តំ ជានិតុកាមោ, តស្ស ទិដ្ឋហត្ថាទិវិសេសសញ្ញាននមុខេន ចិត្តាចារំ អនុមិនន្តោ កថេតី"តិ កេចិ។ អបរេ "វាចំ និច្ឆារាបេត្វា តត្ថ អក្ខរសល្លក្ខណវសេនា"តិ វទន្តិ។

ឥទញ្ច បន សព្ពន្តិ "ភវំ គោតមោ អនេកវិហិតំ ឥទ្ធិវិធំ បច្ចនុភោតី"តិអាទិនយប្បវត្តំ សព្ពម្បិ។

សង្គារវសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ព្រាហ្មណវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៧) ២. មហាវគ្គោ

១. តិត្ថាយតនសុត្តវណ្ណនា

៦២. ទុតិយស្ស បឋមេ **តិត្ថំ នាម ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ** តព្ពិនិមុត្តស្ស កស្សចិ ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតស្ស អភាវតោ។ ឯត្ថ ហិ សត្តា តរន្តិ ឧប្បិលវន្តិ ឧម្មុជ្ជនិមុជ្ជំ ករោន្តិ, តស្មា **“តិត្ថ”**ន្តិ វុច្ចតិ។ បារគមនសង្ខាតញ្ហិ តរណំ ទិដ្ឋិគតិកានំ នត្ថិ, តត្ថេវ អបរាបរំ និមុជ្ជនុម្មុជ្ជនវសេន បិលវនមេវ តេសំ តរណំ នាម។ **ឧប្បាទកា**តិ បូរណកស្សបាទយោ។ តិត្ថេ ជាតា **តិត្ថិយា,** យថាវុត្តំ វា ទិដ្ឋិគតសង្ខាតំ តិត្ថំ ឯតេសំ អត្ថីតិ តិត្ថិកា, តិត្ថិកា ឯវ **តិត្ថិយា។ មនោរមេ**តិ សាទុផលភរិតតាយ អភយទិសតាយ ច មនោរមេ។ **ឥមេសុយេវ តីសុ ឋានេសូ**តិ យថាវុត្តេសុ តិត្ថាយតនេសុ។

យោ យថា ជានាតិ, តស្ស តថា វុច្ចតីតិ ឥមិនា បុគ្គលជ្ឈាសយវសេន តថា វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **បុគ្គល**-សទ្ទោ ច តិស្សន្នម្បិ បកតីនំ សាធារណោ, តស្មា បុរិសគ្គហណេន តតោ វិសេសនំ យថា “អដ្ឋ បុរិសបុគ្គលា”តិ។ **បដិសំវិទិតំ ករោតី**តិ កេវលំ ជាននវសេន វិទិតំ ករោតិ។ **អនុភវតិ វា**តិ វិបាកលក្ខណប្បត្តំ អនុភវតិ។ **បុព្ពេកតហេតូ**តិ អន្តោគធាវធារណំ បទន្តិ អាហ **“បុព្ពេកតកម្មបច្ចយេនេវា”**តិ។ **ឥមិនា**តិ “សព្ពំ តំ បុព្ពេកតហេតូ”តិ ឥមិនា វចនេន។ **កម្មវេទន**ន្តិ កុសលាកុសលកម្មសហជំ វេទនំ។ **កិរិយវេទន**ន្តិ “នេវ កុសលា កុសលា ន ច កម្មវិបាកា”តិ ឯវំ វុត្តំ កិរិយចិត្តសហជំ វេទនំ។ ន កេវលញ្ច តេ កម្មកិរិយវេទនា ឯវ បដិក្ខិបន្តិ, អថ ខោ សាសនេ លោកេ ច បាកដេ វាតាពាធាទិរោគេ ច បដិក្ខិបន្តិ ឯវាតិ ទស្សេតុំ **“យេ វា ឥមេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បិត្តសមុដ្ឋានា**តិ បិត្តវិការាធិកសម្ភូតា ។ អនន្តរទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **សន្និបាតិកា**តិ បិត្តាទីនំ តិណ្ណម្បិ វិការានំ សន្និបាតតោ ជាតា។ **ឧតុបរិណាមជា**តិ សីតាទិឧតុនោ វិបរិណាមតោ វិសមបរិវុត្តិតោ ជាតា។ **វិសមបរិហារជា**តិ អសប្បាយាហារយោគបដិសេវនវសេន កាយស្ស វិសមំ បរិហរណតោ ជាតា។ **ឱបក្កមិកា**តិ ឧបក្កមតោ និព្ពត្តា។ **កម្មវិបាកជា**តិ កម្មស្ស វិបាកភូតក្ខន្ធតោ ជាតា។ វិរោធិបច្ចយសមុដ្ឋានា ធាតូនំ វិការាវត្ថា, តប្បច្ចយា វា ទុក្ខា វេទនា អាពាធនដ្ឋេន **អាពាធោ,** សោ ឯវ រុជ្ជនដ្ឋេន **រោគោ**។ តត្ថ “យោ យាប្យលក្ខណោ, សោ រោគោ, ឥតរោ អាពាធោ”តិ វទន្តិ។ សព្ពេសញ្ច នេសំ តំតំធាតូនំ វិសមំ អាសន្នការណំ, ន តថា ឥតរានិ។ តត្ថាបិ ច បកោបាវត្ថា ធាតុយោ អាសន្នការណំ, ន តថា បរបច្ចយាវត្ថាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អដ្ឋមំយេវ** កម្មវិបាកជំ អាពាធំ **សម្បដិច្ឆន្តិ** “សព្ពំ តំ បុព្ពេកតហេតូ”តិ វិបល្លាសគ្គាហេន។ **“បុព្ពេ”**តិ បុរាតនស្សេវ កម្មស្ស គហិតត្តា ឧបបជ្ជវេទនីយម្បិ តេ បដិក្ខិបន្តីតិ វុត្តំ **“ទ្វេ បដិពាហិត្វា”**តិ។ **សម្បដិច្ឆន្តី**តិ អនុជានន្តិ។

អត្តនា កតមូលកេនាតិ សាហត្ថិកកម្មហេតុ។ **អាណត្តិមូលកេនា**តិ បរស្ស អាណាបនវសេន កតកម្មហេតុ។ **ឥមា**តិ តិស្សោ វេទនា។ **សព្ពេ បដិពាហន្តី**តិ សព្ពេ រោគេ បដិសេធេន្តិ សព្ពេសម្បិ តេសំ ឯកេន ឥស្សរេនេវ និម្មិតត្តា តព្ភាវីភាវាសម្ភវតោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សព្ពំ បដិពាហន្តី**តិ ហេតុបច្ចយបដិសេធនតោ សព្ពំ និសេធេន្តិ។

មាតិកំ និក្ខិបិត្វាតិ តិណ្ណម្បិ វេទានំ អសារភាវទស្សនត្ថំ ឧទ្ទេសំ កត្វា។ **ត**ន្តិ តំ មាតិកំ។ **វិភជិត្វា ទស្សេតុ**ន្តិ ទោសទស្សនវសេនេវ វិភាគតោ ទស្សេតុំ។ **លទ្ធិបតិដ្ឋាបនត្ថ**ន្តិ អត្តនោ លទ្ធិយា បដិជានាបនត្ថំ។ **លទ្ធិតោ លទ្ធឹ សង្កមន្តី**តិ មូលលទ្ធិតោ អញ្ញលទ្ធឹ ឧបគច្ឆន្តិ បដិជានន្តិ។ **បុព្ពេកតហេតុយេវ បដិសំវេទេតី**តិ កម្មវេទនម្បិ វិបាកវេទនំ កត្វា វទន្តិ។ ទិដ្ឋិគតិកា ហិ ព្យាមូឡ្ហចិត្តា កម្មន្តរវិបាកន្តរាទីនិ អាលោឡេន្តិ, អសង្ករតោ សញ្ញាបេតុំ ន សក្កោន្តិ។ យថា ច អកុសលកម្មេ, ឯវំ កុសលកម្មេបីតិ ទស្សេតុំ **“ឯវំ បាណាតិបាតា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯវ**ន្តិ យថា បុព្ពេកតហេតុ ឯវ បាណាតិបាតិនោ នាម ហោន្តិ, ន ឥទានិ សយំកតការណា, ឯវំ បាណាតិបាតា វិរមណម្បិ បុព្ពេកតហេតុ ឯវាតិ វិចារិយមានោ បុព្ពេកតវាទោ អកិរិយវាទោ **ឯវ** សម្បជ្ជតិ។

កត្តុកម្យតាឆន្ទោ ន តណ្ហាឆន្ទោ។ **កត្តុកម្យតា**តិ កាតុមិច្ឆា។ **បច្ចត្តបុរិសការោ**តិ តេន តេន បុរិសេន កត្តព្ពកិច្ចំ ន ហោតិ បុព្ពេកតហេតុ ឯវ សិជ្ឈនតោ។ **ឧភយម្បិ តំ ឯស ន លព្ភតី**តិ កត្តព្ពករណំ សុចរិតបូរណំ, អកត្តព្ពអករណំ ទុច្ចរិតវិរតីតិ ឥទំ ឧភយម្បិ ឯស ន លភតិ។ **សមណាបិ ហិ បុព្ពេកតការណាយេវ ហោន្តី**តិ បុព្ពេកតការណាយេវ សមណាបិ ហោន្តិ, ន ឥទានិ សំវរសមាទានាទិនា។ **អស្សមណាបិ បុព្ពេកតការណាយេវា**តិ បុព្ពេកតការណាយេវ អស្សមណាបិ ហោន្តិ, ន សំវរភេទេន។

យថា បុព្ពេកតវាទេ ឆន្ទវាយាមានំ អសម្ភវតោ បច្ចុត្តបុរិសការានំ អភាវោ, ឯវំ ឥស្សរនិម្មានវាទេបិ ឥស្សរេនេវ សព្ពស្ស និម្មិតភាវានុជាននតោតិ វុត្តំ “**បុព្ពេកតវាទេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ**”តិ។ ឯស នយោ អហេតុកវាទេបីតិ អាហ “**តថា អហេតុកវាទេបី**”តិ។

ឥមេសន្តិអាទិនា ឥមេសំ តិត្ថាយតនានំ តុច្ឆាសារតាយ ថុសកោដ្ដនេន កុណ្ឌកមត្តស្សបិ អលាភោ វិយ បរមត្ថលេសស្សបិ អភាវោ, តថា ខជ្ជោបនកោភាសតោ តេជសោ ផុលិង្គមត្តស្សបិ អភាវោ វិយ អន្ធវេណិកស្សបិ មគ្គស្ស អប្បដិលាភោ វិយ សទ្ទមត្តំ និស្សាយ មិច្ឆាភាគេន វិបល្លត្ថតាយ **ទទ្ទរជាតកេ** (ជា. ១.២.៤៣-៤៣) សសកសទិសតា ច វិភាវិតា ហោតិ។ **សារភាវ**ន្តិ សីលសារាទិសម្បត្តិយា សារសព្ភាវំ។ **និយ្យានិកភាវ**ន្តិ ឯកន្តេនេវ វដ្ដតោ និយ្យានាវហភាវំ។ **អនិគ្គហិតោ**តិ ន និគ្គហេតព្ពោ។ តេនាហ “**និគ្គហេតុំ អសក្កុណេយ្យោ**”តិ។ **អសំកិលិដ្ឋោ**តិ សំកិលេសវិរហិតោ។ តេនាហ “**និក្កិលេសោ**”តិអាទិ។ **អនុបវជ្ជោ**តិ ធម្មតោ ន ឧបវទិតព្ពោ។ **អប្បដិកុដ្ឋោ** នាម អប្បដិសេធនំ វា សិយា អនក្កោសនំ វាតិ តទុភយំ ទស្សេន្តោ “**អប្បដិពាហិតោ អនុបក្កុដ្ឋោ**”តិ អាហ។

តស្ស ធម្មស្សាតិ “អយំ ខោ បន, ភិក្ខវេ”តិអាទិនា ឧទ្ទដ្ឋស្ស ធម្មស្ស។ **បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា**តិ កថេតុកម្យតាវសេន បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា។ **យថាបដិបាដិយា**តិ មាតិកាយ យថានិក្ខិត្តប្បដិបាដិយា។ **ធាតុយោ**តិ សភាវធារណដ្ឋេន ធាតុយោ។ តា បន យស្មា តណ្ហាទិដ្ឋិកប្បនាបរិកប្បិតអត្តសុភសុខសស្សតាទិបកតិអាទិធុវាទិជីវាទិកាយាទិកា វិយ ន ឥច្ឆាសភាវា ទិដ្ឋិអាទិរហិតេហិ វិមុច្ចមានឧទុម្ពរបុប្ផាទិលោកវោហារវត្ថូនិ វិយ ច វាចាវត្ថុមត្តា, អថ ខោ សច្ចបរមត្ថភូតាតិ អាហ “**សភាវា**”តិ, សច្ចសភាវាតិ អត្ថោ។ អត្តនោ សភាវំ ធារេន្តីតិ ហិ ធាតុយោ។ **និជ្ជីវនិស្សត្តភាវប្បកាសកោ**តិ ពាហិរបរិកប្បិតជីវាភាវប្បកាសកោ លោកិយមហាជនសំកប្បិតសត្តាភាវប្បកាសកោ ច។ **អាករដ្ឋេនា**តិ ឧប្បជ្ជនដ្ឋានភាវេន។ ឧប្បត្តិដ្ឋានម្បិ ហិ អាករោ អាយតនន្តិ វុច្ចតិ យថា “កម្ពោជោ អស្សានំ អាយតន”ន្តិ។ **មនោបវិចារា**តិ តំ តំ អារម្មណំ ឧបេច្ច មនសោ វិវិធចរណាការោ។ កេហិ កត្វាតិ អាហ “**វិតក្កវិចារបាទេហី**”តិអាទិ។ **អដ្ឋារសសុ ឋានេសូ**តិ ឆ សោមនស្សដ្ឋានិយានិ , ឆ ទោមនស្សដ្ឋានិយានិ, ឆ ឧបេក្ខាដ្ឋានិយានីតិ ឯវំ អដ្ឋារសសុ ឋានេសុ។

បតិដ្ឋាធាតូតិ សេសភូតត្តយស្ស ចេវ សព្ពុបាទារូបានញ្ច បតិដ្ឋាសភាវា ធាតុ។ ឥមិនា នយេន **អាពន្ធនធាតូ**តិអាទីសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អបិច កក្ខឡភាវសិទ្ធោ សហជាតធម្មានំ អាធារភាវោ **បតិដ្ឋា**ភាវោ។ ទ្រវភាវសិទ្ធំ សម្បិណ្ឌនំ **អាពន្ធនំ**។ ឧណ្ហភាវសិទ្ធំ មុទុតាបក្កតាវហំ **បរិបាចនំ**។ ថទ្ធភាវាវហំ ឧទ្ធុមាតនំ **វិត្ថម្ភនំ**។ រូបវិវិត្តោ រូបបរិយន្តោ អាកាសោតិ យេសំ សោ បរិច្ឆេទោ, តេហិ សោ អសម្ផុដ្ឋោវាតិ វុត្តំ “**អាកាសធាតូតិ អសម្ផុដ្ឋធាតូ**”តិ។ សញ្ជាននវិធុរា អារម្មណូបលទ្ធិ **វិជាននធាតុ។ វិត្ថារតោបិ កថេតុំ វដ្ដតិ** សង្ខេបន្តោគធត្តា វិត្ថារស្ស។ **សង្ខេបតោ កថេតុំ ន វដ្ដតិ** កថេតព្ពស្ស អត្ថស្ស អនវសេសបរិយាទានាភាវតោ។ តេនាហ “**វិត្ថារតោវ វដ្ដតី**”តិ។ **ឧភយថា**តិ សង្ខេបតោ វិត្ថារតោ ច។

អនិប្ផន្នាបិ អាកាសធាតុ ភូតានិ ឧបាទាយ គហេតព្ពតាមត្តេន “**ឧបាទារូប**”ន្តេវ វុច្ចតិ។ **ទិដ្ឋានេវាតិ សល្លក្ខេតព្ពានិ** ឧបាទារូបភាវសាមញ្ញតោ។ **តេន សហជាតា វេទនា វេទនាក្ខន្ធោ** សមុទាយេ បវត្តវោហារស្ស អវយវេបិ ទិស្សនតោ យថា “វត្ថេកទេសេ ទឌ្ឍេ វត្ថំ ទឌ្ឍ”ន្តិ។ “**ផស្សោ ច ចេតនា ច សង្ខារក្ខន្ធោ**”តិ វុត្តំ មហាភូមកត្តា តេសំ តប្បធានត្តា ច សង្ខារក្ខន្ធស្ស។ **អរូបក្ខន្ធា នាមំ** អារម្មណាភិមុខំ នមនតោ នាមាធីនគ្គហណតោ ច។ **រូបក្ខន្ធោ រូបំ** បរិព្យត្តំ រុប្បនដ្ឋេន។ **បច្ចយ**ន្តិ និស្សយភូតំ បច្ចយំ។ វិភាគេន **ទ្វាចត្តាលីស។ ឯកាសីតិ ចិត្តានិ** “សម្មសនចារោយ”ន្តិ កត្វា។ **អនុក្កមេន បដិបជ្ជមានោ**តិ ឯវំ កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិយំ ឋិតោ ឧបរិមេន តិស្សន្នំ វិសុទ្ធីនំ សម្បាទនវសេន វិសុទ្ធិភាវនំ ឧស្សុក្កាបេន្តោ។

ផស្សាយតនន្តិ ផស្សស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។ **សុវណ្ណាទីន**ន្តិ សុវណ្ណមណិវជិរាទីនំ។ អាកិណ្ណំ វិយ ហុត្វា ឧប្បជ្ជន្តិ ឯត្ថាតិ **អាករោ**។ យថា ចក្ខុ វិបាកផស្សស្ស វិសេសបច្ចយោ, ន តថា ឥតរេសន្តិ កត្វា វុត្តំ “**ទ្វេ ចក្ខុវិញ្ញាណានី**”តិអាទិ។ ឯស នយោ សេសវារេសុបិ។ ទ្វត្តិំសាយ វិបាកផស្សេសុ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសហគតផស្សេ ឋបេត្វា សេសា **ទ្វាវីសតិ វិបាកផស្សា** វេទិតព្ពា។ **ទិដ្ឋមេវ ហោតិ** តេន សមានយោគក្ខមត្តា។ “**សង្ខេបតោ តាវា**”តិ សង្ខេបកថំ អារភិត្វាបិ វិត្ថារកថាបេត្ថ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យាវាតិ វុត្តំ “**ហេដ្ឋា…បេ…. វេទិតព្ព**”ន្តិ។

សោមនស្សស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតំ **សោមនស្សដ្ឋានិយំ**។ តេនាហ “**សោមនស្សស្ស ការណភូត**”ន្តិ។ **ឧបវិចរតី**តិ ឧបេច្ច បវត្តតិ។ សភាវតោ សង្កប្បតោ ច សោមនស្សាទិឧប្បត្តិហេតុកា សោមនស្សដ្ឋានិយាទិតាតិ អាហ “**ឥដ្ឋំ វា ហោតូ**”តិអាទិ។ **ចតុត្ថំ ទិដ្ឋមេវ ហោតិ** តទវិនាភាវតោ។

អរិយសច្ចានីតិ បុរិមបទេ ឧត្តរបទលោបេនាយំ និទ្ទេសោតិ អាហ “**អរិយភាវករានី**”តិអាទិ។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៥៣១) **បកាសិតំ,** តស្មា ន ឥធ បកាសេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ **សុខាវពោធនត្ថ**ន្តិ ទេសិយមានាយ វដ្ដកថាយ សុខេន អវពោធនត្ថំ។ តេនាហ “**យស្ស ហី**”តិអាទិ។ **ទ្វាទសបទ**ន្តិ អវិជ្ជាទីហិ បទេហិ ទ្វាទសបទំ។ **បច្ចយវដ្ដ**ន្តិ បច្ចយប្បពន្ធំ។ **កថេតុកាមោ ហោតិ** បច្ចយាការមុខេន សច្ចានិ ទស្សេតុកាមតាយ។ **គព្ភាវក្កន្តិវដ្ដ**ន្តិ គព្ភោក្កន្តិមុខេន វិបាកវដ្ដំ ទស្សេតិ “គព្ភស្សាវក្កន្តិ ហោតី”តិអាទិនា។ តស្មា បនេត្ថ គព្ភាវក្កន្តិវសេនេវ វដ្ដំ ទស្សិតន្តិ អាហ “**គព្ភាវក្កន្តិវដ្ដស្មឹ ហី**”តិអាទិ។ **គព្ភាវក្កន្តិវដ្ដស្មិ**ន្តិ មាតុកុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តនវសេន បវត្តធម្មប្បពន្ធេ។ **ទស្សិតេ**តិ ទេសនាវសេន ទស្សិតេ។ បុរិមា ទ្វេ យោនិយោ ឥតរាហិ ឱឡារិកតាយ បរិព្យត្តតរាតិ វុត្តំ “**គព្ភាវក្កន្តិ…បេ…. អវពោធេតុម្បី**”តិ។

បច្ចយមត្តន្តិ ឆន្នំ ធាតូនំ សាធារណំ បច្ចយភាវមត្តំ, ន តេហិ ភាគសោ និប្ផាទិយមានំ បច្ចយវិសេសំ “កុតោ បនេតំ ឆន្នំ ធាតូន”ន្តិ អវិភាគេន វុត្តត្តា។ តេនាហ “**ឥទំ វុត្តំ ហោតី**”តិអាទិ។ **ន មាតុ ន បិតុ** តាសំ ធាតូនំ ឥមស្ស សត្តស្ស ពាហិរភាវតោ។ **គព្ភស្សា**តិ ឯត្ថ គព្ភតិ អត្តភាវភាវេន វត្តតីតិ គព្ភោ, កលលាទិអវត្ថោ ធម្មប្បពន្ធោ។ តន្និស្សិតត្តា បន សត្តសន្តានោ គព្ភោតិ វុត្តោ យថា មញ្ចនិស្សិតា “មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តី”តិ។ តន្និស្សយភាវតោ មាតុកុច្ឆិ គព្ភោតិ វុច្ចតិ “គព្ភេ វសតិ មាណវោ”តិអាទីសុ (ជា. ១.១៥.៣៦៣)។ គព្ភោ វិយាតិ វា គព្ភោ។ យថា ហិ និវាសដ្ឋានតាយ សត្តានំ ឱវរកោ “គព្ភោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ គព្ភសេយ្យកានំ សត្តានំ យាវ អភិជាតិ និវាសដ្ឋានតាយ មាតុកុច្ឆិ “គព្ភោ”តិ វុច្ចតិ។ ឥធ បន បឋមំ វុត្តអត្ថេនេវ គព្ភោតិ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ “**គព្ភោ ច នាមា**”តិអាទិ។

និរតិអត្ថេន និរយោ ច សោ យថាវុត្តេន អត្ថេន គព្ភោ ចាតិ **និរយគព្ភោ**។ ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។ អយំ បន វិសេសោ – ទេវមនុជាទយោ វិយ ឧទ្ធំ ទីឃា អហុត្វា តិរិយំ អញ្ចិតា ទីឃាតិ តិរច្ឆានា។ តេ ឯវ ខន្ធកោដ្ឋាសភាវេន យោនិ ច សោ វុត្តនយេន គព្ភោ ចាតិ **តិរច្ឆានយោនិគព្ភោ**។ បកដ្ឋតោ សុខតោ អបេតំ អបគមោ បេតភាវោ, តំ បត្តានំ វិសយោតិ **បេត្តិវិសយោ,** បេតយោនិ។ មនស្ស ឧស្សន្នតាយ សូរភាវាទិគុណេហិ ឧបចិតមានសតាយ ឧក្កដ្ឋគុណចិត្តតាយ **មនុស្សា**។ ទិព្ពន្តិ កាមគុណាទីហិ កីឡន្តិ លឡន្តិ ជោតន្តីតិ **ទេវា។ គព្ភ**សទ្ទោ វុត្តនយោ ឯវ។ **នានប្បការោ**តិ យថាវុត្តេន តទនន្តរភេទេន ច នានប្បការកោ។ **មនុស្សគព្ភោ អធិប្បេតោ** សុបាកដតាយ បច្ចក្ខភាវតោ។ **ឱក្កន្តិ** មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមិត្វា វិយ ឧប្បត្តិត្វាតិ កត្វា។ និព្ពត្តនំ **និព្ពត្តិ។ បាតុភាវោ** ឧប្បត្តិប្បកាសកោ ច។

សន្និបាតោ នាម អវេកល្លជាតិហីនវេកល្លេតិ ទស្សេតុំ “**ឥធ មាតាបិតរោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សត្តលោកេ។ **សន្និបតិតា**តិ សមោធានភាវតោ សន្និបតិតា សមាគតា សំសិលិដ្ឋា។ **ឧតុនី**តិ ឧតុមតី សញ្ជាតបុប្ផា។ ឥទញ្ច ឧតុសមយំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន លោកសមញ្ញាករជស្ស លគ្គនទិវសមត្តំ។ មាតុគាមស្ស ហិ យស្មឹ គព្ភាសយសញ្ញិតេ ឱកាសេ ទារកោ និព្ពត្តតិ, តត្ថ មហតី លោហិតបីឡកា សណ្ឋហិត្វា អគ្គហិតបុព្ពា ឯវ ភិជ្ជិត្វា បគ្ឃរតិ, វត្ថុ សុទ្ធំ ហោតិ បគ្ឃរិតលោហិតត្តា អនាមយត្តា ច។ វិសុទ្ធេ វត្ថុម្ហិ មាតាបិតូសុ ឯកវារំ សន្និបតិតេសុ យាវ សត្ត ទិវសានិ ខេត្តមេវ ហោតិ។ សុទ្ធំ វត្ថុ នហានតោ បរម្បិ កតិបយានិ ទិវសានិ គព្ភសណ្ឋហនតាយ ខេត្តមេវ ហោតិ បរិត្តស្ស លោហិតលេសស្ស វិជ្ជមានត្តា។ តស្មឹ សមយេ ហត្ថគ្គាហវេណិគ្គាហាទិនា អង្គបរាមសនេនបិ ទារកោ និព្ពត្តតិយេវ។ ឥត្ថិសន្តានេបិ ហិ សត្តបិ ធាតូ លព្ភន្តេវ។ តថា ហិ **បារិកាយ នាភិបរាមសនេន** សាមស្ស ពោធិសត្តស្ស, **ទិដ្ឋមង្គលិកាយ នាភិបរាមសនេន** (ជា. អដ្ឋ. ៤.១៥.មាតង្គជាតកវណ្ណនា; ម. និ. អដ្ឋ. ២.៦៥) មណ្ឌព្យស្ស និព្ពត្តិ អហោសិ។ គន្ធនតោ ឧប្បន្នគតិយា និមិត្តូបដ្ឋានេន សូចនតោ ទីបនតោ គន្ធោតិ លទ្ធនាមេន ភវគាមិកម្មុនា អព្ពតិ បវត្តតីតិ **គន្ធព្ពោ,** តត្ថ ឧប្បជ្ជមានកសត្តោ។ **បច្ចុបដ្ឋិតោ ហោតី**តិ ន មាតាបិតូនំ សន្និបាតំ ឱលោកយមានោ សមីបេ ឋិតោ បច្ចុបដ្ឋិតោ នាម ហោតិ, កម្មយន្តយន្តិតោ បន ឯកោ សត្តោ តស្មឹ ឱកាសេ និព្ពត្តនកោ ហោតីតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។ តទា ហិ តត្រូបគសត្តោ តត្រូបបត្តិអាវហន្តកម្មសង្ខាតេន បេល្លកយន្តេន តថត្តាយ បេល្លិតោ ឧបនីតោ វិយ ហោតិ។

វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ ឯត្ថ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយភាវេន គហិតត្តា “**តយោ អរូបិនោ ខន្ធា**”តិ វុត្តំ។ ឥធ បន វិញ្ញាណំ បច្ចយភាវេន អគ្គហេត្វា គព្ភោក្កន្តិយា ឯវ បច្ចយភាវេន គហិតត្តា “**វិញ្ញាណក្ខន្ធម្បិ បក្ខិបិត្វា**”តិ វុត្តំ។ ឥធ បន មនុស្សគព្ភស្ស ឱក្កន្តិយា អធិប្បេតត្តា “**គព្ភសេយ្យកានំ បដិសន្ធិក្ខណេ**”តិ វុត្តំ។

តណ្ហាយ សមុទយសច្ចភាវេន គហិតត្តា “**ឋបេត្វា តណ្ហ**”ន្តិ វុត្តំ។ **តស្សេវ បភាវិកា**តិ តស្សេវ យថាវុត្តស្ស ទុក្ខសច្ចស្ស ឧប្បាទិកា។ **ទុក្ខនិរោធោ**តិ ឯត្ថ ទុក្ខគ្គហណេន តណ្ហាបិ គហិតាតិ អាហ “**តេសំ ទ្វិន្នម្បិ…បេ…. ទុក្ខនិរោធោ**”តិ។ អវិសេសេន ហិ តេភូមកវដ្ដំ ឥធ ទុក្ខន្តិ អធិប្បេតំ។ អថ វា ទុក្ខស្ស អនុប្បត្តិនិរោធោ តព្ភាវិ

កាយ តណ្ហាយ អនុប្បត្តិនិរោធេន វិនា ន ហោតីតិ វុត្តំ “**តេសំ ទ្វិន្នម្បិ...បេ.... ទុក្ខនិរោធោ**”តិ។ **អនុប្បត្តិនិរោធោ**តិ ច អនុប្បត្តិនិរោធនិមិត្តំ និព្ពានំ ទស្សេតិ។

“**តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ**”ន្តិ វត្វា ឧភយត្ថ បាឡិយា បវត្តិអាការភេទំ ទស្សេតុំ “**អយំ បន វិសេសោ**”តិ អាហ។ **តត្ថា**តិ វិសុទ្ធិមគ្គេ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សុត្តេ។ **អវិជ្ជាយ ត្វេវា**តិ អវិជ្ជាយ តុ ឯវ។ **អសេសវិរាគនិរោធា**តិ ឯត្ថ អច្ចន្តមេវ សង្ខារេ វិរជ្ជតិ ឯតេនាតិ វិរាគោ, មគ្គោ, តស្មា វិរាគសង្ខាតេន មគ្គេន អសេសនិរោធា អសេសេត្វា និរោធា សមុច្ឆិន្ទនាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

សកលស្សាតិ អនវសេសស្ស។ **កេវលស្សា**តិ វា សុទ្ធស្ស, បរបរិកប្បិតសត្តជីវាទិវិរហិតស្សាតិ អត្ថោ។ **ខីណាការោបិ វុច្ចតិ** “និរុជ្ឈនំ និរោធោ”តិ ឥមិនា អត្ថេន។ **អរហត្តម្បិ និរោធោតិ វុច្ចតិ** និរោធន្តេ ឧប្បន្នត្តា។ **និព្ពានម្បិ និរោធោតិ វុច្ចតិ** អវិជ្ជាទីនំ និរោធស្ស និមិត្តភាវតោ អវិជ្ជាទយោ និរុជ្ឈន្តិ ឯត្ថាតិ និរោធោតិ កត្វា។ **ខីណាការទស្សនវសេនា**តិ អវិជ្ជាទីនំ អនុប្បត្តិនិរោធេន និរុជ្ឈនាការទស្សនវសេន។ **និព្ពានមេវ សន្ធាយ,** ន បន អរហត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ សភាវធម្មានំ និគ្គហោ នាម យថាវុត្តធម្មបរិច្ឆេទតោ ឩនាធិកភាវប្បកាសនេន អត្ថសភាវវិភាវនេនេវ ហោតីតិ អាហ “**និគ្គណ្ហន្តោ ហី**”តិអាទិ។

តិត្ថាយតនសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ភយសុត្តវណ្ណនា

៦៣. ទុតិយេ **បរិត្តាតុំ សមត្ថភាវេនា**តិ ឧប្បន្នភយតោ រក្ខិតុំ សមត្ថភាវេន។ នត្ថិ ឯត្ថ មាតាបុត្តំ អញ្ញមញ្ញំ តាយិតុំ សមត្ថន្តិ អមាតាបុត្តានិ, តានិយេវ **អមាតាបុត្តិកានិ**។ តេនាហ “**នត្ថិ ឯត្ថា**”តិអាទិ។ **យន្តិ** ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**យស្មិំ សមយេ**”តិ។ **មាតាបិ បុត្តំ បស្សិតុំ ន លភតិ,** បរិត្តាតុំ ន សមត្ថន្តិ អធិប្បាយោ ។ **បុត្តោបិ មាតរ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ចិត្តុត្រាសោយេវ ភយំ **ចិត្តុត្រាសភយំ**។ ឥមិនា ឱត្តប្បភយាទី និវត្តេតិ។ អដវិគ្គហណេន អដវិវាសិនោ វុត្តា “សព្ពោ គាមោ អាគតោ”តិអាទីសុ វិយាតិ អាហ “**អដវីតិ ចេត្ថ អដវិវាសិនោ ចោរា វេទិតព្ពា**”តិ។ **ឯតេ**តិ អដវិវាសិនោ ចោរា។ **ឯតំ វុត្ត**ន្តិ “អដវិសង្កោបោ”តិ ឥទំ វុត្តំ។ ឋានគមនាទិឥរិយាបថចក្កសមង្គិនោ ឥរិយាបថចក្កសមារូឡ្ហា នាម ហោន្តីតិ អាហ “**ឥរិយាបថចក្កម្បិ វដ្ដតី**”តិ។ ឥរិយាបថោយេវ បវត្តនដ្ឋេន ចក្កន្តិ **ឥរិយាបថចក្កំ**។

បរិយាយន្តីតិ បរិតោ តេន តេន ទិសាភាគេន គច្ឆន្តិ។ តេនាហ “**ឥតោ ចិតោ ច គច្ឆន្តី**”តិ។ មាតុបេមេន គន្តុំ អវិសហិត្វា អត្តនោ សន្តិកំ **អាគច្ឆន្តំ**។ អត្តសិនេហស្ស ពលវភាវតោ មាតរម្បិ អនបេក្ខិត្វា “អត្តានំយេវ រក្ខិស្សាមី”តិ **គច្ឆន្តំ។ ឯកស្មិំ ឋានេ និលីន**ន្តិ វុត្តនយេនេវ គន្ត្វា ឯកស្មិំ ខេមេ បទេសេ និសិន្នំ។ **កុល្លេ វា**តិអាទីសុ កូលំ បរតីរំ វហតិ បាបេតីហិ **កុល្លោ,** តរណត្ថាយ វេឡុនឡាទីហិ កលាបំ កត្វា ពទ្ធោ។ បត្ថរិត្វា ពទ្ធោ បន **ឧឡុម្បោ,** ចាដិអាទិ **មត្តិកាភាជនំ។ វុយ្ហមាន**ន្តិ ឧទកោឃេន អធោសោតំ នីយមានំ។

យថាវុត្តានិ តីណិ ភយានិ សមាតាបុត្តិកានិយេវ អស្សុតវតោ បុថុជ្ជនស្ស វសេន អមាតាបុត្តិកានិ ទស្សិតានីតិ អាហ “**ឯវំ បរិយាយតោ អមាតាបុត្តិកានិ ភយានិ ទស្សេត្វា**”តិ។

ភយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វេនាគបុរសុត្តវណ្ណនា

៦៤. តតិយេ **ឯវំនាមកេ ជនបទេ**តិ យត្ថ នាមគ្គហណេន កោសលសទ្ទស្ស រុឡ្ហីសទ្ទតំ ទស្សេតិ។ តថា ហិ កោសលា នាម ជានបទិនោ រាជកុមារា, តេសំ និវាសោ ឯកោបិ ជនបទោ រុឡ្ហីសទ្ទេន “កោសលា”តិ វុច្ចតិ។ អក្ខរចិន្តកា ហិ ឦទិសេសុ ឋានេសុ យុត្តេ វិយ សលិង្គវចនានិ (បាណិនិ ១.២.៥១) ឥច្ឆន្តិ។ អយមេត្ថ រុឡ្ហី យថា អញ្ញត្ថាបិ “កុរូសុ វិហរតិ, អង្គេសុ វិហរតី”តិ ច។ តព្ពិសេសនេ បន ជនបទសទ្ទេ ជាតិសទ្ទេ ឯកវចនមេវ យថា “កោសលេសុ ជនបទេ”តិ។ **ចារិក**ន្តិ ចរណំ។ ចរណំ វា ចារោ, សោ ឯវ **ចារិកា**។ តយិទំ មគ្គគមនំ ឥធាធិប្បេតំ, ន ចុណ្ណិកគមនមត្តន្តិ អាហ “**អទ្ធានគមនំ គច្ឆន្តោ**”តិ។ តំ វិភាគេន ទស្សេតុំ “**ចារិកា ច នាមេសា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ទូរេបី**តិ ទូរេបិ នាតិទូរេបិ។ **សហសា គមន**ន្តិ សីឃគមនំ។ **មហាកស្សបបច្ចុគ្គមនាទីសូ**តិ **អាទិ-**សទ្ទេន អាឡវកាទីនំ អត្ថាយ គមនំ សង្គណ្ហាតិ។ ភគវា ហិ មហាកស្សបត្ថេរំ បច្ចុគ្គច្ឆន្តោ មុហុត្តេន តិគាវុតមគ្គមគមាសិ។ អាឡវកស្សត្ថាយ តីសយោជនំ, តថា អង្គុលិមាលស្ស, បុក្កុសាតិស្ស បន បញ្ចចត្តាលីសយោជនំ,

មហាកប្បិនស្ស វិសយោជនសតំ, ធនិយស្សត្ថាយ សត្ត យោជនសតានិ, ធម្មសេនាបតិនោ សទ្ធិវិហារិកស្ស វនវាសិស្ស តិស្សសាមណេរស្ស តិគាវុតាធិកំ វីសយោជនសតំ អគមាសិ។ **ឥមំ សន្ធាយា**តិ ឥមំ អតុរិតចារិកំ សន្ធាយ។

ឧបលភីសូតិ ឯត្ថ សវនវសេន ឧបលភីសូតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**សោតទ្វារ...បេ.... ជានីសូ**”តិ អាហ។ សព្ពម្បិ វាក្យំ អវធារណផលត្តា អន្តោគធាវធារណន្តិ អាហ “**បទបូរណមត្តេ វា និបាតោ**”តិ។ **អវធារណត្ថេនា**តិ បន ឥមិនា ឥដ្ឋត្ថតោវធារណត្ថំ ខោ-សទ្ទគ្គហណន្តិ ទស្សេតិ។ **អស្សោសី**តិ បទំ ខោ-សទ្ទេ គហិតេ តេន ផុល្លិតមណ្ឌិតវិភូសិតំ វិយ ហោន្តំ បូរិតំ នាម ហោតិ, តេន ច បុរិមបច្ឆិមបទានិ សំសិលិដ្ឋានិ នាម ហោន្តិ, ន តស្មិំ អគ្គហិតេតិ អាហ “**បទបូរណេន ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតាមត្តមេវា**”តិ។ **មត្ត**សទ្ទោ វិសេសនិវត្តិអត្ថោ។ តេនស្ស អនត្ថន្តរទីបនតា ទស្សិតា ហោតិ, **ឯវ**សទ្ទេន បន ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតាយ ឯកន្តិកតា។

សមិតបាបត្តាតិ អច្ចន្តំ អនវសេសតោ សវាសនំ សមិតបាបត្តា។ ឯវញ្ហិ ពាហិរកវីតរាគសេក្ខាសេក្ខបាបសមនតោ ភគវតោ បាបសមនំ វិសេសិតំ ហោតិ។ តេនស្ស យថាភូតគុណាធិគតមេតំ នាមំ យទិទំ សមណោតិ ទីបេតិ។ អនេកត្ថត្តា និបាតានំ ឥធ អនុស្សវត្ថោ អធិប្បេតោតិ អាហ “**ខលូតិ អនុស្សវត្ថេ និបាតោ**”តិ។ **អាលបនមត្ត**ន្តិ បិយាលាបវចនមត្តំ។ បិយសមុទាហារា ហេតេ “ភោ”តិ វា “អាវុសោ”តិ វា “ទេវានំ បិយា”តិ វា។ **គោត្តវសេនា**តិ ឯត្ថ គំ តាយតីតិ គោត្តំ។ គោតមោតិ ហិ បវត្តមានំ វចនំ ពុទ្ធិញ្ច តាយតិ ឯកំសិកវិសយតាយ រក្ខតីតិ គោត្តំ។ យថា ហិ ពុទ្ធិ អារម្មណភូតេន អត្ថេន វិនា ន វត្តតិ, តថា អភិធានំ អភិធេយ្យភូតេន, តស្មា សោ គោត្តសង្ខាតោ អត្ថោ តានិ តាយតិ រក្ខតីតិ វុច្ចតិ។ កោ បន សោតិ? អញ្ញកុលបរម្បរាសាធារណំ តស្ស កុលស្ស អាទិបុរិសសមុទាគតំ តំកុលបរិយាបន្នសាធារណំ សាមញ្ញរូបន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច **សមណោ**តិ ឥមិនា បរិក្ខកជនេហិ ភគវតោ ពហុមតភាវោ ទស្សិតោ សមិតបាបតាកិត្តនតោ។ **គោតមោ**តិ ឥមិនា លោកិយជនេហិ ឧច្ចាកុលសម្ភូតតា ទីបិតា តេន ឧទិតោទិតវិបុលខត្តិយកុលវិភាវនតោ។ សព្ពខត្តិយានញ្ហិ អាទិភូតមហាសម្មតមហារាជតោ បដ្ឋាយ អសម្ភិន្នំ ឧឡារតមំ សក្យរាជកុលំ។

កេនចិ បារិជុញ្ញេនាតិ ញាតិបារិជុញ្ញភោគបារិជុញ្ញាទិនា កេនចិបិ បារិជុញ្ញេន បរិហានិយា **អនភិភូតោ** អនជ្ឈោត្ថដោ។ តថា ហិ តស្ស កុលស្ស ន កិញ្ចិ បារិជុញ្ញំ លោកនាថស្ស អភិជាតិយំ, អថ ខោ វឌ្ឍិយេវ។ អភិនិក្ខមនេ ច តតោបិ សមិទ្ធតមភាវោ លោកេ បាកដោ បញ្ញាតោតិ។ **សក្យកុលា បព្ពជិតោ**តិ ឥទំ វចនំ ភគវតោ សទ្ធាបព្ពជិតភាវទីបនំ វុត្តំ មហន្តំ ញាតិបរិវដ្ដំ មហន្តញ្ច ភោគក្ខន្ធំ បហាយ បព្ពជិតភាវសិទ្ធិតោ។

ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថេតិ ឥត្ថំ ឯវំបការោ ភូតោ ជាតោតិ ឯវំ កថនត្ថេ។ **ឧបយោគវចន**ន្តិ “អព្ភុគ្គតោ”តិ ឯត្ថ អភិ-សទ្ទោ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថជោតកោ, តេន យោគតោ “តំ ខោ បន ភវន្ត”ន្តិ ឥទំ សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនំ។ តេនាហ “**តស្ស ខោ បន ភោតោ គោតមស្សាតិ អត្ថោ**”តិ។ **កល្យាណគុណសមន្នាគតោ**តិ កល្យាណេហិ គុណេហិ យុត្តោ, តន្និស្សិតោ តព្ពិសយតាយាតិ អធិប្បាយោ។ **សេដ្ឋោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ កិត្តេតព្ពតោ កិត្តិ, សា ឯវ សទ្ទនីយតោ សទ្ទោតិ អាហ “**កិត្តិសទ្ទោតិ កិត្តិយេវា**”តិ។ អភិត្ថវនវសេន បវត្តោ សទ្ទោ **ថុតិឃោសោ។ សទេវកំ លោកំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា ឧគ្គតោ**តិ អនញ្ញសាធារណេ គុណេ អារព្ភ បវត្តត្តា សទេវកំ លោកំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា អភិភវិត្វា ឧគ្គតោ។

សោ ភគវាតិ យោ សោ សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា សព្ពកិលេសេ ភញ្ជិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ ទេវានំ អតិទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា លោកនាថោ ភាគ្យវន្តតាទីហិ ការណេហិ សទេវកេ លោកេ “ភគវា”តិ បត្ថដកិត្តិសទ្ទោ, សោ ភគវា។ “ភគវា”តិ ច ឥទំ សត្ថុ នាមកិត្តនំ។ តេនាហ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ “ភគវាតិ នេតំ នាមំ មាតរា កត”ន្តិអាទិ (មហានិ. ៨៤)។ បរតោ បន **ភគវា**តិ គុណកិត្តនំ។ យថា កម្មដ្ឋានិកេន “អរហ”ន្តិអាទីសុ នវសុ ឋានេសុ បច្ចេកំ **ឥតិ**-សទ្ទំ យោជេត្វា ពុទ្ធគុណា អនុស្សរិយន្តិ, ឯវំ ពុទ្ធគុណសំកិត្តនេនបីតិ ទស្សេន្តោ “**ឥតិបិ អរហំ ឥតិបិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ...បេ.... ឥតិបិ ភគវា**”តិ អាហ។ “ឥតិបេតំ ភូតំ ឥតិបេតំ តច្ឆ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៦) វិយ ឥធ **ឥតិ**សទ្ទោ អាសន្នបច្ចក្ខករណត្ថោ, **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, តេន ច តេសំ គុណានំ ពហុភាវោ ទីបិតោ, តានិ ច សំកិត្តេន្តេន វិញ្ញុនា ចិត្តស្ស សម្មុខីភូតានេវ កត្វា សំកិត្តេតព្ពានីតិ ទស្សេន្តោ “**ឥមិនា ច ឥមិនា ច ការណេនាតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ អាហ។ ឯវំ និរូបេត្វា កិត្តេន្តោ យោ កិត្តេតិ, តស្ស ភគវតិ អតិវិយ អភិប្បសាទោ ហោតិ។

អារកត្តាតិ សុវិទូរត្តា។ **អរីន**ន្តិ កិលេសារីនំ។ **អរាន**ន្តិ សំសារចក្កស្ស អរានំ។ **ហតត្តា**តិ វិទ្ធំសិតត្តា។ **បច្ចយាទីន**ន្តិ ចីវរាទិបច្ចយានញ្ចេវ បូជាវិសេសានញ្ច។ **តតោ**តិ វិសុទ្ធិមគ្គតោ (វិសុទ្ធិ. ១.១២៥-១២៧)។ យថា ច វិសុទ្ធិមគ្គតោ, ឯវំ តំសំវណ្ណនាតោបិ នេសំ វិត្ថារោ គហេតព្ពោ។

ឥមំ លោកន្តិ នយិទំ មហាជនស្ស សម្មុខមគ្គំ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ អនវសេសំ បរិយាទាយាតិ ទស្សេតុំ "**សទេវក**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តេនាហ "**ឥទានិ វត្តព្ពំ និទស្សេតី**"តិ។ **បជាតត្តា**តិ យថាសកំ កម្មកិលេសេហិ និព្ពត្តត្តា។ **បញ្ចកាមាវចរទេវគ្គហណំ** បារិសេសនយេន ឥតរេសំ បទន្តរេន គហិតត្តា។ **សទេវក**ន្តិ ច អវយវេន វិគ្គហោ សមុទាយោ សមាសត្ថោ។ **ឆដ្ឋកាមាវចរទេវគ្គហណំ** បច្ចាសត្តិនយេន។ តត្ថ ហិ សោ ជាតោ តន្និវាសី ច។ **សព្រហ្មកវចនេន ព្រហ្មកាយិកាទិព្រហ្មគ្គហណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បច្ចត្ថិកសមណព្រាហ្មណគ្គហណ**ន្តិ និទស្សនមត្តមេតំ អបច្ចត្ថិកានំ សមិតពាហិតបាបានញ្ច សមណព្រាហ្មណានំ សមណព្រាហ្មណវចនេន គហិតត្តា។ កាមំ "សទេវក"ន្តិអាទិវិសេសនានំ វសេន សត្តវិសយោ លោកសទ្ទោតិ វិញ្ញាយតិ តុល្យយោគ វិសយត្តា តេសំ, "សលោមកោ សបក្ខកោ"តិអាទីសុ បន អតុល្យយោគេបិ អយំ សមាសោ លព្ភតីតិ ព្យភិចារ ទស្សនតោ បជាគហណន្តិ អាហ "**បជាវចនេន សត្តលោកគ្គហណ**"ន្តិ។

អរូបិនោ សត្តា អត្តនោ អានេញ្ជវិហារេន វិហរន្តា ទិព្ពន្តីតិ ទេវាតិ ឥមំ និព្ពចនំ លភន្តីតិ អាហ "**សទេវកគ្គហណេន អរូបាវចរលោកោ គហិតោ**"តិ។ តេនាហ "អាកាសានញ្ចាយតនូបគានំ ទេវានំ សហព្យត"ន្តិ (អ. និ. ៣.១១៧)។ **សមារកគ្គហណេន ឆកាមាវចរទេវលោកោ គហិតោ** តស្ស សវិសេសំ មារស្ស វសេ វត្តនតោ។ **សព្រហ្មកគ្គហណេន រូបីព្រហ្មលោកោ គហិតោ** អរូបីព្រហ្មលោកស្ស គហិតត្តា។ **ចតុបរិសវសេនា**តិ ខត្តិយាទិចតុបរិសវសេន។ ឥតរា បន ចតស្សោ បរិសា សមារកាទិគ្គហណេន គហិតា ឯវាតិ។ **អវសេសសត្តលោកោ** នាគគរុឡាទិភេទោ។ **តីហាការេហី**តិ ទេវមារព្រហ្មសហិតតាសង្ខាតេហិ តីហិ បការេហិ។ **តីសុ បទេសូ**តិ "សទេវក"ន្តិអាទីសុ តីសុ បទេសុ។ **តេន តេនាការេនា**តិ សទេវកត្តាទិនា តេន តេន បការេន។ **តេធាតុកមេវ បរិយាទិន្ន**ន្តិ បោរាណា អាហូតិ យោជនា។

អភិញ្ញាតិ យការលោបេនាយំ និទ្ទេសោ, អភិជានិត្វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ "**អភិញ្ញាយ អធិកេន ញាណេន ញត្វា**"តិ។ **អនុមានាទិបដិក្ខេបោ**តិ អនុមានអត្ថាបត្តិអាទិប្បដិក្ខេបោ ឯកប្បមាណត្តា។ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារតាយ ហិ សព្ពបច្ចក្ខា ពុទ្ធា ភគវន្តោ។

អនុត្តរំ វិវេកសុខន្តិ ផលសមាបត្តិសុខំ។ តេន វិមិស្សាបិ កទាចិ ភគវតោ ធម្មទេសនា ហោតីតិ "**ហិត្វាបី**"តិ **បិ**-សទ្ទគ្គហណំ។ ភគវា ហិ ធម្មំ ទេសេន្តោ យស្មិំ ខណេ បរិសា សាធុការំ វា ទេតិ, យថាសុតំ វា ធម្មំ បច្ចវេក្ខតិ, តំ ខណំ បុព្ពភាគេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ផលសមាបត្តិំ សមាបជ្ជតិ, យថាបរិច្ឆេទញ្ច សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ ឋិតដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ ធម្មំ ទេសេតិ។ **អប្បំ វា ពហុំ វា ទេសេន្តោ**តិ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស វសេន អប្បំ វា, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស នេយ្យស្ស វា វសេន ពហុំ វា ទេសេន្តោ។ ធម្មស្ស កល្យាណតា ច និយ្យានិកតា ច សព្ពសោ អនវជ្ជភាវេនេវាតិ អាហ "**អនវជ្ជមេវ កត្វា**"តិ។

ទេសកាយត្តេន អាណាទិវិធិនា អតិសជ្ជនំ បពោធនំ ទេសនាតិ សា បរិយត្តិធម្មវសេន វេទិតព្ពាតិ អាហ "**ទេសនាយ តាវ ចាតុប្បទិកគាថាយបី**"តិអាទិ។ និទាននិគមានិបិ សត្ថុ ទេសនាយ អនុវិធានតោ តទន្តោគធានិ ឯវាតិ អាហ "**និទានំ អាទិ, ឥទមវោចាតិ បរិយោសាន**"ន្តិ។

សាសិតព្ពបុគ្គលគតេន យថាបរាធាទិសាសិតព្ពភាវេន អនុសាសនំ តទង្គវិនយាទិវសេន វិនយនំ សាសនន្តិ តំ បដិបត្តិធម្មវសេន វេទិតព្ពន្តិ អាហ "**សីលសមាធិវិបស្សនា**"តិអាទិ។ **កុសលាន**ន្តិ អនវជ្ជធម្មានំ សីលសមថវិបស្សនានំ សីលទិដ្ឋីនញ្ច អាទិភាវោ តំមូលិកត្តា ឧត្តរិមនុស្សធម្មានំ។ អរិយមគ្គស្ស អន្តទ្វយវិគមេន មជ្ឈិមាបដិបទាភាវោ វិយ សម្មាបដិបត្តិយា អារព្ភ និព្ពត្តីនំ វេមជ្ឈតាបិ មជ្ឈភាវោតិ វុត្តំ "**អត្ថិ, ភិក្ខវេ... បេ.... មជ្ឈិមំ នាមា**"តិ។ **ផលំ បរិយោសានំ នាម** សឧបាទិសេសតាវសេន។ **និព្ពានំ បរិយោសានំ នាម** អនុបាទិសេសតាវសេន។ ឥទានិ តេសំ ទ្វិន្នម្បិ សាសនស្ស បរិយោសានតំ អាគមេន ទស្សេតុំ "**តស្មាតិហ ត្វ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ "សាត្ថំ សព្យញ្ជន"ន្តិអាទិវចនតោ ធម្មទេសនាយ អាទិមជ្ឈបរិយោសានំ អធិប្បេតន្តិ អាហ "**ឥធ...បេ.... អធិប្បេត**"ន្តិ។ តស្មិំ តស្មិំ អត្ថេ កថាវធិសទ្ទប្បពន្ធោ គាថាវសេន សុត្តវសេន ច វវត្ថិតោ បរិយត្តិធម្មោ, សោ ឥធ ទេសនាតិ វុត្តោ, តស្ស បន អត្ថោ វិសេសតោ សីលាទិ ឯវាតិ អាហ "**ភគវា ហិ ធម្មំ ទេសេន្តោ...បេ.... ទស្សេតី**"តិ។ តត្ថ **សីលំ ទស្សេត្វា**តិ សីលគ្គហណេន សសម្ភារំ សីលំ គហិតំ, តថា មគ្គគ្គហណេន សសម្ភារោ មគ្គោតិ តទុភយវសេន អនវសេសតោ បរិយត្តិអត្ថំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតិ។ **តេនា**តិ សីលាទិទស្សនេន។ អត្ថវសេន ហិ ឥធ ទេសនាយ អាទិកល្យាណាទិភាវោ អធិប្បេតោ។ **កថិកសណ្ឋិតី**តិ កថិកស្ស សណ្ឋានំ កថនវសេន សមវដ្ឋានំ។

ន សោ សាត្ថំ ទេសេតិ និយ្យានត្ថវិរហតោ តស្សា ទេសនាយ។ **ឯកព្យញ្ជនាទិយុត្តា វា**តិ សិថិលាទិភេទេសុ ព្យញ្ជនេសុ ឯកប្បការេនេវ ទ្វិប្បការេនេវ វា ព្យញ្ជនេន យុត្តា ទមិឡភាសា វិយ។ វិវដករណតាយ ឱដ្ឋេ

អផុសាបេត្វា ឧច្ចារេតព្ពតោ **សព្ពនិរោដ្ឋព្យញ្ជនា វា** កិរាតភាសា វិយ។ សព្ពស្សេវ វិស្សដ្ឋនីយយុត្តតាយ **សព្ពវិស្សដ្ឋព្យញ្ជនា វា** យវនភាសា វិយ។ សព្ពស្សេវ សានុសារតាយ **សព្ពនិគ្គហិតព្យញ្ជនា វា** បារសិកាទិមិលក្ខភាសា វិយ។ សព្ពាបេសា ព្យញ្ជនេកទេសវសេនេវ បវត្តិយា អបរិបុណ្ណព្យញ្ជនាតិ កត្វា “**អព្យញ្ជនា**”តិ វុត្តា។

ឋានករណានិ សិថិលានិ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ អក្ខរំ បញ្ចសុ វគ្គេសុ បឋមតតិយន្តិ ឯវមាទិ **សិថិលំ**។ តានិ អសិថិលានិ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ អក្ខរំ វគ្គេសុ ទុតិយចតុត្ថន្តិ ឯវមាទិ **ធនិតំ**។ ទ្វិមត្តកាលំ **ទីឃំ**។ ឯកមត្តកាលំ **រស្សំ**។ តទេវ លហុកំ **លហុកមេវ**។ សំយោគបរំ ទីឃញ្ច **គរុកំ**។ ឋានករណានិ និគ្គហេត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ **និគ្គហិតំ**។ បរេន សម្ពន្ធំ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ **សម្ពន្ធំ**។ តថា ន សម្ពន្ធំ **វវត្ថិតំ**។ ឋានករណានិ វិស្សដ្ឋានិ កត្វា ឧច្ចារេតព្ពំ **វិមុត្តំ។ ទសធា ព្យញ្ជនពុទ្ធិយា បភេទោ**តិ ឯវំ សិថិលាទិវសេន ព្យញ្ជនពុទ្ធិយា អក្ខរុប្បាទកចិត្តស្ស ទសប្បការេន បភេទោ។ សព្ពានិ ហិ អក្ខរានិ ចិត្តសមុដ្ឋានានិ យថាធិប្បេតត្ថព្យញ្ជនតោ ព្យញ្ជនានិ ច។

អមក្ខេត្វាតិ អមិលេច្ឆេត្វា, អវិនាសេត្វា, អហាបេត្វាតិ អត្ថោ។ ភគវា យមត្ថំ ញាបេតុំ ឯកគាថំ ឯកវាក្យម្បិ ទេសេតិ, តមត្ថំ តាយ ទេសនាយ បរិមណ្ឌលបទព្យញ្ជនាយ ឯវ ទេសេតីតិ អាហ “**បរិបុណ្ណព្យញ្ជនមេវ កត្វា ធម្មំ ទេសេតី**”តិ។ ឥធ **កេវល**សទ្ទោ អនវសេសវាចកោ, ន អវោមិស្សតាទិវាចកោតិ អាហ “**សកលាធិវចន**”ន្តិ។ **បរិបុណ្ណ**ន្តិ សព្ពសោ បុណ្ណំ។ តំ បន កិញ្ចិ ឩនំ វា អធិកំ វា ន ហោតីតិ “**អនូនាធិកវចន**”ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ យទត្ថំ ទេសិតំ, តស្ស សាធកត្តា អនូនតា វេទិតព្ពា, តព្ពិធុរស្ស បន អសាធកត្តា អនធិកតា។ **សកល**ន្តិ សព្ពភាគវន្តំ។ **បរិបុណ្ណមេវា**តិ សព្ពសោ បរិបុណ្ណមេវ។ តេនាហ “**ឯកទេសនាបិ អបរិបុណ្ណា នត្ថី**”តិ។ **អបរិសុទ្ធា ទេសនា នាម ហោតិ** តណ្ហាសំកិលេសត្តា។ លោកាមិសំ ចីវរាទយោ បច្ចយា, តត្ថ អគធិតចិត្តតាយ **លោកាមិសនិរបេក្ខោ។ ហិតផរណេនា**តិ ហិតូបសំហរណេន។ **មេត្តាភាវនាយ មុទុហទយោ**តិ មេត្តាភាវនាយ ករុណាយ វា មុទុហទយោ។ **ឧល្លុម្បនសភាវសណ្ឋិតេនា**តិ សកលសំកិលេសតោ វដ្ដទុក្ខតោ ច ឧទ្ធរណាការាវដ្ឋិតេន ចិត្តេន, ករុណាធិប្បាយេនាតិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ យស្មា សិក្ខត្តយសង្គហំ សកលំ សាសនំ ឥធ ព្រហ្មចរិយន្តិ អធិប្បេតំ, តស្មា។ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ ឥមិនា សមានាធិករណានិ សព្ពបទានិ យោជេត្វា អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**សោ ធម្មំ ទេសេតិ…បេ… បកាសេតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ**”តិ អាហ។

សុន្ទរន្តិ ភទ្ទកំ។ ភទ្ទកតា ច បស្សន្តស្ស ហិតសុខាវហភាវេន វេទិតព្ពាតិ អាហ “**អត្ថាវហំ សុខាវហ**”ន្តិ។ តត្ថ **អត្ថាវហ**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថសំហិតហិតាវហំ។ **សុខាវហ**ន្តិ យថាវុត្តតិវិធសុខាវហំ។ **តថារូបាន**ន្តិ តាទិសានំ។ យាទិសេហិ បន គុណេហិ ភគវា សមន្នាគតោ, តេហិ ចតុប្បមាណិកស្ស លោកស្ស សព្ពថាបិ អច្ចន្តប្បសាទនីយោ តេសំ យថាភូតសភាវត្តាតិ ទស្សេន្តោ “**យថារូបោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យថាភូត…បេ… អរហត**ន្តិ ឥមិនា ធម្មប្បមាណលូខប្បមាណានំ សត្តានំ ភគវតោ បសាទាវហតា ទស្សិតា, ឥតរេន ឥតរេសំ។ **ទស្សនមត្តម្បិ សាធុ ហោតី**តិ ឯត្ថ កោសិយវត្ថុ កថេតព្ពំ។ **ឧភតោបក្ខិកា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិសម្មាទិដ្ឋិវសេន ឧភយបក្ខិកា។ **កេរាដិកា**តិ សឋា។

អនេកត្ថត្តា និបាតានំ **យាវញ្ចិទ**ន្តិ និបាតសមុទាយោ អធិមត្តប្បមាណបរិច្ឆេទំ ទីបេតីតិ អាហ “**អធិមត្តប្បមាណបរិច្ឆេទវចនមេត**”ន្តិ។ **អធិមត្តវិប្បសន្នានី**តិ អធិកប្បមាណេន វិប្បសន្នានិ។ **វិប្បសន្នានី**តិ ច បកតិអាការំ អតិក្កមិត្វា វិប្បសន្នានីតិ អត្ថោ។ ននុ ច ចក្ខាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ មនោវិញ្ញេយ្យត្តា កថំ តេន តេសំ វិប្បសន្នតា វិញ្ញាយតីតិ អាហ “**តស្ស ហី**”តិអាទិ។ **តស្សា**តិ ព្រាហ្មណស្ស។ **តេស**ន្តិ ចក្ខាទីនំ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ។ ឯវម្បិ មនិន្ទ្រិយេន បតិដ្ឋិតោកាសស្ស អទិដ្ឋត្តា កថំ មនិន្ទ្រិយស្ស វិប្បសន្នតា តេន វិញ្ញាយតីតិ អាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។ នយគ្គាហបញ្ញា ហេសា តស្ស ព្រាហ្មណស្ស។ **មនេ វិប្បសន្នេយេវ ហោតិ** បសន្នចិត្តសមុដ្ឋិតរូបសម្បទាហិ ឯវំ ចក្ខាទីនំ បតិដ្ឋិតោកាសស្ស បសន្នតាសម្ភវតោ។

ជម្ពោនទសុវណ្ណំ រត្តវណ្ណមេវ ហោតីតិ អាហ “**សុរត្តវណ្ណស្សា**”តិ។ **ជម្ពោនទសុវណ្ណស្ស ឃដិកា**តិ ជម្ពោនទសុវណ្ណបិណ្ឌំ។ ឥមិនា **នេក្ខ**ន្តិ នេក្ខប្បមាណជម្ពោនទសុវណ្ណេន កតំ អកតភណ្ឌំ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **នេក្ខ**ន្តិ វា អតិរេកបញ្ចសុវណ្ណេន កតបិលន្ធនំ កតភណ្ឌំ វុត្តំ។ តញ្ហិ ឃដ្ដនមជ្ជនក្ខមំ ហោតីតិ។ **សុវណ្ណ**ន្តិ ច បញ្ចធរណស្ស សមញ្ញា, តស្មា បញ្ចវីសតិធរណហិរញ្ញវិចិតំ អាភរណំ ឥធ នេក្ខន្តិ អធិប្បេតំ។ **ជម្ពោនទ**ន្តិ មហាជម្ពុសាខាយ បវត្តនទិយំ និព្ពត្តំ។ តំ កិរ រតនំ រត្តំ។ សុវណ្ណាការេ មហាជម្ពុផលរសេ វា បថវិយំ បវិដ្ឋេ សុវណ្ណង្កុរា ឧដ្ឋហន្តិ, តេន សុវណ្ណេន កតបិលន្ធនន្តិបិ អត្ថោ។ **សុបរិកម្មកត**ន្តិ សុដ្ឋុ កតបរិកម្មំ។ **សម្បហដ្ឋ**ន្តិ សម្មា បហដ្ឋំ ឃដ្ដនាទិវសេន សុកតបរិកម្មំ។ តេនាហ “**សុវណ្ណការ…បេ… សុបរិមជ្ជិតន្តិ អត្ថោ**”តិ។

វាឡរូបានីតិ អាហរិមានិ វាឡរូបានិ។ “អកប្បិយរូបាកុលោ អកប្បិយមញ្ចោ បល្លង្កោ”តិ សារសមាសេ។ **រតនចិត្រ**ន្តិ ភិត្តិច្ឆេទាទិវសេន រតនចិត្រំ។ រុក្ខតូលលតាតូលបោដកិតូលានំ វសេន **តិណ្ណំ តូលានំ**។ ឧទ្ទលោមិយំ

កេចីតិ សារសមាសាចរិយា ឧត្តរវិហារិនោ ច។ តថា ឯកន្តលោមិយំ។ **កោសេយ្យកដ្ដិស្សមយន្តិ** កោសេយ្យកសដមយំ។ **អជិនចម្មេហីតិ** អជិនមិគចម្មេហិ។ តានិ កិរ ចម្មានិ សុខុមតរានិ។ តស្មា ទុបដ្ដតិបដ្ដានិ កត្វា សិព្វន្តិ។ តេន វុត្តំ **“អជិនប្បវេណី”**តិអាទិ។

និកាមលាភីតិ យថិច្ឆិតលាភី។ តេនាហ **“ឥច្ឆិតិច្ឆិតលាភី”**តិ។ **វិបុលលាភីតិ** ឧឡារលាភី។ កសិរន្តិ ហិ បរិត្តំ វុច្ចតិ, តប្បដិក្ខេបេន **អកសិរំ** ឧឡារំ។ តេនាហ **“មហន្តលាភី”**តិអាទិ។

លទ្ធា ច ន កប្បន្តីតិ សាមញ្ញេន បដិសិទ្ធត្តា សព្វថា ន កប្បតីតិ កស្សចិ អាសង្កា សិយា, តន្និវត្តនត្ថំ **“កិញ្ចិ កិញ្ចិ កប្បតី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សុទ្ធកោសេយ្យន្តិ** រតនបរិសិព្វនរហិតំ។ ឯត្ថ ច “សុទ្ធកោសេយ្យំ បន វដ្ដតី”តិ **វិនយេ** (មហាវ. អដ្ឋ. ២៥៤) វុត្តត្តា ឥធាបិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ។ **ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១៥) **បន** “ឋបេត្វា តូលិកំ សព្វានេវ គោនកាទីនិ រតនបរិសិព្វិតានិ ន វដ្ដន្តី”តិ វុត្តំ។ តត្ថ “ឋបេត្វា តូលិក”ន្តិ ឯតេន រតនសិព្វនរហិតាបិ តូលិកា ន វដ្ដតីតិ ទីបេតិ។ **វចនតោតិ** ឯតេន **វិនយេ** (ចូឡវ. ២៩៧) វុត្តភាវំ ទស្សេតិ។ **ឯកេន វិធានេនាតិ** យថាវុត្តមេវ វិធានំ សន្ធាយ វទតិ។ យទិ ឯវំ កស្មា ភគវតា “លទ្ធា ច ន កប្បន្តី”តិ សាមញ្ញេន បដិសេធោ កតោតិ អាហ **“អកប្បិយំ បន ឧបាទាយា”**តិអាទិ។

បល្លង្កន្តិ ឯត្ថ **បរិ**-សទ្ទោ សមន្តតោតិ ឯតស្មិំ អត្ថេ វត្តតិ, តស្មា វាមូរុំ ទក្ខិណូរុញ្ច សមំ ឋបេត្វា ឧភោ បាទេ អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធេ កត្វា និសជ្ជា បល្លង្កន្តិ អាហ **“សមន្តតោ ឩរុពទ្ធាសន”**ន្តិ។ ឩរូនំ ពន្ធនវសេន និសជ្ជា។ **បល្លង្កំ អាភុជិត្វាតិ** ច យថា បល្លង្កវសេន និសជ្ជា ហោតិ, ឯវំ ឧភោ បាទេ អាភុជេ សមិញ្ជិតេ កត្វាតិ អត្ថោ។ តំ បន ឧភិន្នំ បាទានំ តថា សម្ពន្ធតាករណន្តិ អាហ **“ពន្ធិត្វា”**តិ។ **ឧជុំ កាយំ បណិធាយាតិ** ឧបរិមំ សរីរំ ឧជុកំ ឋបេត្វា អដ្ឋារស បិដ្ឋិកណ្ដកេ កោដិយា កោដិំ បដិបាទេត្វា។ ឯវញ្ហិ និសិន្នស្ស ចម្មមំសន្ហារូនិ ន បណមន្តិ។ អថស្ស យា តេសំ បណមនបច្ចយា ខណេ ខណេ វេទនា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តា ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ តាសុ អនុប្បជ្ជមានាសុ ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ, កម្មដ្ឋានំ ន បរិបតតិ, វុទ្ធិំ ផាតិំ គច្ឆតិ។ តេនាហ **“អដ្ឋារស បិដ្ឋិកណ្ដកេ”**តិអាទិ។ **ឧជុំ កាយំ ឋបេត្វាតិ** ឧបរិមំ កាយំ ឧជុកំ ឋបេត្វា, អយមេវ វា បាឋោ។ ហេដ្ឋិមកាយស្ស ហិ អនុជុកដ្ឋបនំ និសជ្ជាវចនេនេវ ពោធិតន្តិ។ **ឧជុំ កាយន្តិ** ឯត្ថ **កាយ**-សទ្ទោ ឧបរិមកាយវិសយោ។

បរិមុខន្តិ ឯត្ថ **បរិ**-សទ្ទោ អភិសទ្ទេន សមានត្ថោតិ អាហ **“កម្មដ្ឋានាភិមុខ”**ន្តិ, ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណតោ និវារេត្វា កម្មដ្ឋានំយេវ បុរក្ខត្វាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ យថា “វនន្តញ្ញេវ បវិសាមី”តិអាទិនា ភាវនានុរូបំ សេនាសនំ ទស្សិតំ, ឯវំ “និសីទាមី”តិ ឥមិនា អលីនានុទ្ធច្ចបក្ខិយោ សន្តោ ឥរិយាបថោ ទស្សិតោ, “បល្លង្កំ អាភុជិត្វា”តិ ឥមិនា និសជ្ជាយ ទឡ្ហភាវោ, “បរិមុខំ សតិំ ឧបដ្ឋបេត្វា”តិ ឥមិនា អារម្មណបរិគ្គហូបាយោ។ **បរិគ្គហិតនិយ្យានន្តិ** សព្វថា គហិតាសម្មោសំ បរិច្ចត្តសម្មោសំ សតិំ កត្វា, បរមសតិនេបក្កំ ឧបដ្ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ **បរីតិ បរិគ្គហដ្ឋោ** “បរិណាយិកា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១៦.២០) វិយ។ **មុខន្តិ និយ្យានដ្ឋោ** “សុញ្ញតវិមោក្ខ”ន្តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.២០៩-២១០) វិយ។ បដិបក្ខតោ និគ្គមនដ្ឋោ ហិ និយ្យានដ្ឋោ។

ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានិ ទិព្ពភាវាវហត្តា ទិព្ពវិហារា នាម ហោន្តីតិ តទាសន្នប្បវត្តចង្កមោបិ តទុបចារតោ ទិព្ពោ នាម ហោតីតិ អាហ **“ចត្តារិ ហិ រូបជ្ឈានានី”**តិអាទិ។ **សមាបជ្ជិត្វា ចង្កមន្តស្សាតិ** ឥទញ្ច ចង្កមន្តស្ស អន្តរន្តរា សមាបត្តិំ សមាបជ្ជិត្វា ឧដ្ឋាយុដ្ឋាយ ចង្កមនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ន ហិ សមាបត្តិំ សមាបជ្ជិត្វា អវុដ្ឋិតេន សក្កា ចង្កមិតុំ។ **សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ ចង្កមន្តស្សាបិ ចង្កមោតិ** ឥទំ បន សមាបត្តិតោ វុដ្ឋហិត្វា អន្តរន្តរា សមាបជ្ជិត្វា ចង្កមន្តស្ស វសេន វុត្តំ។ **ទ្វីសុ វិហារេសូតិ** ព្រហ្មវិហារេ, អរិយវិហារេ ច។ មេត្តាឈានាទយោ ហិតូបសំហារាទិវសេន បវត្តិយា ព្រហ្មភូតា សេដ្ឋភូតា វិហារាតិ **ព្រហ្មវិហារា**។ អនញ្ញសាធារណត្តា បន អរិយានំ វិហារាតិ **អរិយវិហារា**, ចតស្សោបិ ផលសមាបត្តិយោ។ ឥធ បន អរហត្តផលសមាបត្តិយេវ អាគតា។

បច្ចវេក្ខណាយ ផលសមាបត្តិ កថិតា សមាបត្តិំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋិតស្ស បច្ចវេក្ខណាសម្ភវតោ។ **ចង្កមាទយោតិ** ផលសមាបត្តិំ សមាបន្នស្សាបិ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតស្សាបិ ចង្កមដ្ឋាននិសជ្ជាទយោ។ **អរិយចង្កមាទយោ ហោន្តិ** ន បន បច្ចវេក្ខន្តស្សាតិ អធិប្បាយោ។

វេនាគបុរសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សរភសុត្តវណ្ណនា

៦៥. ចតុត្ថេ គិជ្ឈា ឯត្ថ សន្តីតិ គិជ្ឈំ, កូដំ។ តំ ឯតស្សាតិ គិជ្ឈកូដោ។ គិជ្ឈោ វិយាតិ វា គិជ្ឈំ, កូដំ។ តំ ឯតស្សាតិ គិជ្ឈកូដោ, បព្ពតោ។ តស្មិំ **គិជ្ឈកូដេ**។ តេនាហ “**គិជ្ឈា វា**”តិអាទិ។ **អចិរបក្កន្តោ**តិ ឯត្ថ ន ទេសន្តរបក្កមនំ អធិប្បេតំ, អថ ខោ សាសនបក្កមនន្តិ ទស្សេន្តោ “**ឥមស្មិំ សាសនេ បព្ពជិត្វា**”តិអាទិមាហ, តេនេវ ហិ “ឥមស្មា ធម្មវិនយា”តិ វុត្តំ។ លព្ភតីតិ លាភោ, ចតុន្នំ បច្ចយានមេតំ អធិវចនំ។ សក្កច្ចំ កាតព្ពោ ទាតព្ពោតិ សក្ការោ។ បច្ចយា ឯវ ហិ បណីតបណីតា សុន្ទរសុន្ទរា អភិសង្ខរិត្វា កតា សក្ការាតិ វុច្ចន្តិ។ សក្ការោតិ វា សុន្ទរការោ, បរេហិ អត្តនោ គារវកិរិយា បុប្ផាទីហិ វា បូជា។ លាភោ ច សក្ការោ ច លាភសក្ការា, តេ នដ្ឋា បហីនា ឯតេសន្តិ **នដ្ឋលាភសក្ការា**។

មហាលាភសក្ការោ ឧប្បជ្ជីតិ តទា កិរ ភគវតោ មហាលាភសក្ការោ ឧប្បជ្ជិ យថា តំ ចត្តារោ អសង្ខេយ្យេ បូរិតទានបារមិសញ្ចយស្ស។ សព្ពទិសាសុ ហិ យមកមហាមេឃោ វុដ្ឋហិត្វា មហោឃោ វិយ សព្ពបារមិយោ “ឯកស្មិំ អត្តភាវេ វិបាកំ ទស្សាមា”តិ សម្បិណ្ឌិតា វិយ លាភសក្ការមហោឃំ និព្ពត្តយឹសុ។ តតោ តតោ អន្នបានយានវត្ថមាលាគន្ធវិលេបនាទិហត្ថា ខត្តិយព្រាហ្មណាទយោ អាគន្ត្វា “កហំ ពុទ្ធោ , កហំ ភគវា, កហំ ទេវទេវោ នរាសភោ បុរិសសីហោ”តិ ភគវន្តំ បរិយេសន្តិ, សកដសតេហិបិ បច្ចយេ អាហរិត្វា ឱកាសំ អលភមានា សមន្តា គាវុតប្បមាណម្បិ សកដធុរេន សកដធុរំ អាហច្ច តិដ្ឋន្តិ ចេវ អនុពន្ធន្តិ ច អន្ធកវិន្ទព្រាហ្មណោ វិយ។ យថា ច ភគវតោ, ឯវំ ភិក្ខុសង្ឃស្សាបិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “តេន ខោ បន សមយេន ភគវា សក្កតោ ហោតិ គរុកតោ មានិតោ បូជិតោ អបចិតោ លាភី ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារានំ, ភិក្ខុសង្ឃោបិ សក្កតោ ហោតិ…បេ.… បរិក្ខារាន”ន្តិ (ឧទា. ៣៨)។

តថា –

> “យាវតា ខោ បន, ចុន្ទ, ឯតរហិ សង្ឃោ វា គណោ វា លោកេ ឧប្បន្នោ, នាហំ, ចុន្ទ, អញ្ញំ ឯកំ សង្ឃម្បិ សមនុបស្សាមិ ឯវំលាភគ្គយសគ្គប្បត្តំ យថរិវាយំ, ចុន្ទ, ភិក្ខុសង្ឃោ”តិ (ទី. និ. ៣.១៧៦)។

ស្វាយំ ភគវតោ ច សង្ឃស្ស ច ឧប្បន្នោ លាភសក្ការោ ឯកតោ ហុត្វា ទ្វិន្នំ មហានទីនំ ឧទកំ វិយ អប្បមេយ្យោ អហោសិ, ភគវតោ បន ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច ឧប្បន្នោ លាភសក្ការោ ធម្មស្សាបិ ឧប្បន្នោយេវ។ ធម្មធរានញ្ហិ កតោ សក្ការោ ធម្មស្ស កតោ នាម ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**តិណ្ណំ រតនានំ មហាលាភសក្ការោ ឧប្បជ្ជី**”តិ។

វុត្តមត្ថំ បាឡិយា និទស្សេន្តោ “**យថាហា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សក្កតោ**តិ សក្ការប្បត្តោ។ យស្ស ហិ ចត្តារោ បច្ចយេ សក្កត្វា សុអភិសង្ខតេ បណីតបណីតេ ឧបនេតិ, សោ សក្កតោ។ **គរុកតោ**តិ គរុភាវហេតូនំ ឧត្តមគុណានំ មត្ថកប្បត្តិយា អនញ្ញសាធារណេន គរុការេន សព្ពទេវមនុស្សេហិ បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុកតោ។ យស្មិញ្ហិ គរុភាវំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា បច្ចយេ ទេន្តិ, សោ គរុកតោ។ **មានិតោ**តិ សម្មាបដិបត្តិយា មានិតោ មនេន បិយាយិតោ។ តាយ ហិ វិញ្ញូនំ មនាបតា។ **បូជិតោ**តិ មាននាទិបូជាយ ចេវ ចតុបច្ចយបូជាយ ច បូជិតោ។ យស្ស ហិ សព្ពមេតំ បូជនញ្ច ករោន្តិ, សោ បូជិតោ។ **អបចិតោ**តិ នីចវុត្តិករណេន អបចិតោ។ សត្ថារញ្ហិ ទិស្វា មនុស្សា ហត្ថិក្ខន្ធាទីហិ ឱតរន្តិ, មគ្គំ ទេន្តិ, អំសកូដតោ សាដកំ អបនេន្តិ។ អាសនតោ វុដ្ឋហន្តិ, វន្ទន្តីតិ ឯវំ សោ តេហិ អបចិតោ នាម ហោតិ។

អវណ្ណំ បត្ថរិត្វាតិ អវណ្ណំ តត្ថ តត្ថ សំកិត្តនវសេន បត្ថរិត្វា។ **អាវដ្ដនិមាយ**ន្តិ អាវដ្ដេត្វា គហណមាយំ។ អាវដ្ដេតិ បុរិមាការតោ និវត្តេតិ អត្តនោ វសេ វត្តេតិ ឯតាយាតិ អាវដ្ដនី, មាយា, តំ អាវដ្ដនិមាយំ **ឱសារេត្វា** បរិជប្បេត្វាតិ អត្ថោ។ **កោដិតោ បដ្ឋាយា**តិ អន្តិមកោដិតោ បដ្ឋាយ។ ថទ្ធកាយេន ផរុសវាចាយ តិណ្ណំ រតនានំ អវណ្ណកថនំ អនត្ថាវហត្តា វិសសិញ្ចនសទិសា ហោតីតិ អាហ “**វិសំ សិញ្ចិត្វា**”តិ។ **អញ្ញាតោ**តិ អាញាតោ។ តេនាហ “**ញាតោ**”តិអាទិ។

កាយង្គន្តិ កាយមេវ អង្គំ, កាយស្ស វា អង្គំ, សីសាទិ។ **វាចង្គ**ន្តិ “ហោតុ, សាធូ”តិ ឯវមាទិវាចាយ អវយវំ។ **ឯកកេនា**តិ អសហាយេន។ **ឥមស្ស បនត្ថស្សា**តិ “ចរិយំ ចរណកាលេ”តិអាទិនា វុត្តស្ស។ **យតោ យតោ គរុ ធុរ**ន្តិ យស្មិំ យស្មិំ ឋានេ ធុរំ គរុ ភារិកំ ហោតិ, អញ្ញេ ពលិពទ្ទា ឧក្ខិបិតុំ ន សក្កោន្តិ។ **យតោ គម្ភីរវត្តនី**តិ វត្តន្តិ ឯត្ថាតិ វត្តនី, ទុម្មគ្គស្សេតំ នាមំ, យស្មិំ ឋានេ ឧទកចិក្ខល្លមហន្តតាយ វា វិសមច្ឆិន្នតដភាវេន វា មគ្គោ គម្ភីរោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **តទាស្សុ កណ្ហំ យុញ្ជេន្តី**តិ **អស្សុ**តិ និបាតមត្តំ, តទា កណ្ហំ យុញ្ជេន្តីតិ អត្ថោ។ យទា ធុរញ្ច គរុ

ហោតិ មគ្គោ ច គម្ភីរោ, តទា អញ្ញេ ពលិពទ្ទេ អបនេត្វា កណ្ឌមេវ យុញ្ជន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ស្វាស្សុ តំ វហតេ ធុរន្តិ** ឯត្ថបិ **អស្សុ**តិ និបាតមត្តមេវ, សោ តំ ធុរំ វហតីតិ អត្ថោ។

គេហវេតនន្តិ គេហេ និវុដ្ឋភាវហេតុ ទាតព្ពំ។ **កាឡកោ នាម នាមេនា**តិ អញ្ជនវណ្ណោ កិរេស, តេនស្ស “កាឡកោ”តិ នាមំ អកំសុ។ **កាឡកំ ឧបសង្កមិត្វា អាហា**តិ កាឡកោ កិរ ឯកទិវសំ ចិន្តេសិ “មយ្ហំ មាតា ទុគ្គតា មំ បុត្តដ្ឋានេ ឋបេត្វា ទុក្ខេន បោសេតិ, យំនូនាហំ ភតឹ កត្វា ឥមំ ទុគ្គតភាវតោ មោចេយ្យ”ន្តិ។ សោ តតោ បដ្ឋាយ ភតឹ ឧបធារេន្តោ វិចរតិ។ អថ តស្មឹ ទិវសេ គាមគោរូបេហិ សទ្ធឹ តត្ថ សមីបេ ចរតិ។ សត្ថវាហបុត្តោបិ គោសុត្តវិត្តកោ, សោ “អត្ថិ នុ ខោ ឯតេសំ គុន្នំ អន្តរេ សកដានិ ឧត្តារេតុំ សមត្ថោ ឧសភាជានីយោ”តិ ឧបធារយមានោ ពោធិសត្តំ ទិស្វា “អយំ អាជានីយោ សក្ខិស្សតិ មយ្ហំ សកដានិ ឧត្តារេតុ”ន្តិ អញ្ញាសិ។ តេន តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯវមាហ។ **សោ អញ្ញេសំ...បេ.... គេហមេវ អគមាសី**តិ តទា កិរ គាមទារកា “កឹ នាមេតំ កាឡកស្ស គលេ”តិ តស្ស សន្តិកំ អាគច្ឆន្តិ។ សោ តេ អនុពន្ធិត្វា ទូរតោវ បលាបេន្តោ មាតុ សន្តិកំ គតោ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។

សាយន្ហសមយន្តិ សាយន្ហកាលេ។ ភុម្មត្ថេ ឯតំ ឧបយោគវចនំ។ ន ហេត្ថ អច្ចន្តសំយោគោ សម្ភវតិ។ **បដិសល្លានា វុដ្ឋិតោ**តិ ឯត្ថ តេហិ តេហិ សទ្ធិវិហារិកអន្តេវាសិកឧបាសកឧបាសិកាទិសត្តេហិ ចេវ រូបារម្មណាទិសង្ខារេហិ ច បដិនិវត្តេត្វា អបសក្កិត្វា និលីយនំ វិវេចនំ កាយចិត្តេហិ តតោ វិវិត្តតាយ បដិសល្លានំ កាយវិវេកោ, ចិត្តវិវេកោ ច។ យោ តតោ ទុវិធវិវេកតោ វុដ្ឋិតោ ភវង្គុប្បត្តិយា សព្រហ្មចារីហិ សមាគមេន ច អបេតោ។ សោ បដិសល្លានា វុដ្ឋិតោ នាម ហោតិ។ អយំ បន យស្មា បដិសល្លានានំ ឧត្តមតោ ផលសមាបត្តិតោ វុដ្ឋាសិ, តស្មា **“ផលសមាបត្តិតោ”**តិ វុត្តំ។ **កាយសក្ខិនោ ភវិស្សាមា**តិ នាមកាយេន ទេសនាសម្បដិច្ឆនវសេន សក្ខិភូតា ភវិស្សាម។ ននុ ច “បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទី”តិ ឥទំ កស្មា វុត្តំ។ តិត្ថិយា ហិ ភគវតោ បដិបក្ខា, តេ កស្មា តស្ស អាសនំ បញ្ញាបេន្តីតិ អាហ **“តថាគតោ ហី”**តិអាទិ។

វិគ្គាហិកកថន្តិ វិគ្គាហសំវត្តនិកំ សារម្ភកថំ។ **អាយាចេយ្យាសី**តិ វចីភេទំ កត្វា យាចេយ្យាសិ។ **បត្ថេយ្យាសី**តិ មនសា អាសីសេយ្យាសិ។ **បិហេយ្យាសី**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **និត្តេជតំ អាបន្នោ**តិ តេជហានិយា និត្តេជភាវំ អាបន្នោ, និត្តេជភូតោតិ អត្ថោ។ តតោ ឯវ ភិក្ខុអាទយោបិ សម្មុខា ឱលោកេតុំ អសមត្ថតាយ **បត្តក្ខន្ធោ,** បតិតក្ខន្ធោតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“ឱនតគីវោ”**តិ។ **ទស្សិតធម្មេសូ**តិ វុត្តធម្មេសុ។ វចនមត្តមេវ ហិ តេសំ, ន បន ទស្សនំ តាទិសស្សេវ ធម្មស្ស អភាវតោ។ ភគវតោ ឯវ វា “ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធា”តិ បរស្ស វចនវសេន **ទស្សិតធម្មេសុ។ បដិចរិស្សតី**តិ បដិច្ឆាទនវសេ ចរិស្សតិ បវត្តិស្សតិ, បដិច្ឆាទនត្ថោ ឯវ វា **ចរតិ**-សទ្ទោ អនេកត្ថត្តា ធាតូនន្តិ អាហ **“បដិច្ឆាទេស្សតី”**តិ។ **អញ្ញេន វា អញ្ញ**ន្តិ បន បដិច្ឆាទនាការទស្សនន្តិ អាហ **“អញ្ញេន វា វចនេនា”**តិអាទិ។

តត្ថ **អញ្ញំ វចន**ន្តិ យំ សមនុយុញ្ជន្តេន ភគវតា បរស្ស ទោសវិភាវនំ វចនំ វុត្តំ, តំ តតោ អញ្ញេនេវ វចនេន បដិច្ឆាទេតិ។ “អាបត្តិំ អាបន្នោសី”តិ ចោទកេន វុត្តវចនំ វិយ “កោ អាបន្នោ, កឹ អាបន្នោ, កិស្មឹ អាបន្នោ, កំ ភណថ, កឹ ភណថា”តិអាទិវចនេន អញ្ញំ អាគន្តុកកថំ អាហរន្តោ “ត្វំ ឥត្ថន្នាមំ អាបត្តិំ អាបន្នោសី”តិ បុដ្ឋោ “បាដលិបុត្តំ គតោម្ហី”តិ វត្វា បុន “ន តវ បាដលិបុត្តគមនំ បុច្ឆាម, អាបត្តិំ បុច្ឆាមា”តិ វុត្តេ តតោ រាជគហំ គតោម្ហិ។ រាជគហំ វា យាហិ ព្រាហ្មណគេហំ វា, អាបត្តិំ អាបន្នោសីតិ។ “តត្ថ មេ សូករមំសំ លទ្ធ”ន្តិអាទីនិ វទន្តោ វិយ សមនុយុញ្ជកេន វុត្តវចនតោ អញ្ញំ អាគន្តុកកថំ អាហរន្តោ អបនាមេស្សតិ, វិក្ខេបំ គមយិស្សតិ។ អប្បតីតា ហោន្តិ តេន អតុដ្ឋា អសោមនស្សិកាតិ **អបច្ចយោ,** ទោមនស្សេតំ អធិវចនំ។ នេវ អត្តនោ, ន បរេសំ ហិតំ អភិរាធយតីតិ **អនភិរទ្ធិ**, ទោមនស្សមេវ។ តេនេវាហ **“អបច្ចយេន ទោមនស្សំ វុត្ត”**ន្តិ។

យស្ស ខោ បន តេ អត្ថាយ ធម្មោ ទេសិតោតិ ឯត្ថ **ធម្ម**-សទ្ទេន ចតុសច្ចធម្មោ វុត្តោតិ អាហ **“យស្ស មគ្គស្ស វា ផលស្ស វា អត្ថាយា”**តិ។ ចតុសច្ចធម្មោ ហិ មគ្គផលាធិគមត្ថាយ ទេសីយតិ។ **ន និគ្គច្ឆតី**តិ ន បវត្តេតិ។ **ន**ន្តិ នំ ធម្មំ។ ឥទានិ “យស្ស ខោ បន តេ អត្ថាយ ធម្មោ ទេសិតោ”តិ ឯត្ថ ធម្ម-សទ្ទេន បដិបត្តិធម្មោ ទស្សិតោ, ន បន ចតុសច្ចធម្មោតិ អធិប្បាយេន អត្ថវិកប្បំ ទស្សេន្តោ **“អថ វា”**តិអាទិមាហ។ **បញ្ច ធម្មា**តិ គម្ភីរញាណចរិយភូតានំ ខន្ធាទីនំ ឧគ្គហសវនធារណបរិចយយោនិសោមនសិការេ សន្ធាយាហ។ **តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយា**តិ ឯត្ថ **សម្មា**សទ្ទោ ឧភយត្ថាបិ យោជេតព្ពោ “សម្មា តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយា”តិ។ យោ ហិ សម្មា ធម្មំ បដិបជ្ជតិ, តស្សេវ សម្មា ទុក្ខក្ខយោ ហោតីតិ។ យោ បន វុត្តនយេន តក្ករោ, តស្ស និយ្យានំ អត្ថតោ ធម្មស្សេវ និយ្យានន្តិ តប្បដិក្ខេបេន **“សោ ធម្មោ...បេ.... ន និយ្យាតិ ន និគ្គច្ឆតី”**តិ អាហ។

យទិ តិរច្ឆានសីហស្ស នាទោ សព្ពតិរច្ឆានឯកច្ចមនុស្សាមនុស្សនាទតោ សេដ្ឋត្តា សេដ្ឋនាទោ, កិមង្គំ បន តថាគតសីហស្ស នាទោតិ អាហ **"សីហនាទន្តិ សេដ្ឋនាទ"**ន្តិ។ យទិ វា តិរច្ឆានសីហនាទស្ស សេដ្ឋនាទតា និព្ភយតាយ អប្បដិសត្តុតាយ ឥច្ឆិតា, តថាគតសីហនាទស្សេវ អយមត្ថោ សាតិសយោតិ អាហ **"អភីតនាទំ អប្បដិនាទ"**ន្តិ។ "អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ"តិអាទិនា (ម. និ. ៣.១២៩; អ. និ. ១.២៦៨-២៧១) ហិ យោ អត្ថោ វុត្តោ, តស្ស ភូតតាយ អយំ នាទោ **សេដ្ឋនាទោ** នាម ហោតិ ឧត្តមនាទោ។ ភូតត្ថោ ហិ ឧត្តមត្ថោតិ។ ឥមមត្ថំ បន វទន្តស្ស ភគវតោ អញ្ញតោ ភយំ វា អាសង្កា វា នត្ថីតិ **អភីតនាទោ** នាម ហោតិ។ អភូតញ្ហិ វទតោ កុតោចិ ភយំ វា អាសង្កា វា សិយា, ឯវំ បន វទន្តំ ភគវន្តំ កោចិ ឧដ្ឋហិត្វា បដិពាហិតុំ សមត្ថោ នាម នត្ថីតិ អយំ នាទោ **អប្បដិនាទោ** នាម ហោតិ។

សមន្តតោ និគ្គណ្ឋនវសេន តោទនំ វិជ្ឈនំ **សន្និតោទកំ**, សម្មា វា និតុទន្តិ បីឡេន្តិ ឯតេនាតិ **សន្និតោទកំ**។ **វាចាយា**តិ ច បច្ចត្តេ ករណវចនំ។ តេនាហ **"វចនបតោទេនា"**តិ។ **សញ្ជម្ភរិមកំសូ**តិ សមន្តតោ សម្ភរិតំ អកំសុ, សព្ពេ បរិព្ពាជកា វាចាតោទនេហិ តុទីសូតិ អត្ថោ។ តេនាហ **"សម្ភរិតំ...បេ.... វិជ្ឈឹសូ"**តិ។ **សិង្គាលកំយេវា**តិ សិង្គាលមេវ, "សេគាលកំយេវា"តិបិ បាឋោ។ **តស្សេវា**តិ សិង្គាលរវស្សេវ។ អថ វា **ភេរណ្ឌកំយេវា**តិ ភេទណ្ឌសកុណិសទិសំយេវាតិ អត្ថោ។ ភេទណ្ឌំ នាម ឯកោ បក្ខី ទ្វិមុខោ, តស្ស កិរ សទ្ទោ អតិវិយ វិរូបោ អមនាបោ។ តេនាហ **"អបិច ភិន្នស្សរំ អមនាបសទ្ទំ នទតី"**តិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

សរភសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. កេសមុត្តិសុត្តវណ្ណនា

៦៦. បញ្ចមេ កេសមុត្តំ និវាសោ ឯតេសន្តិ **កេសមុត្តិយា**តិ អាហ **"កេសមុត្តនិគមវាសិនោ"**តិ។ **អដ្ឋវិធបានកានី**តិ អម្ពបានាទិអដ្ឋវិធានិ បានានិ។

"មា អនុស្សវេនា"តិអាទីសុ បន ឯកោ ទហរកាលតោ បដ្ឋាយ ឯវំ អនុស្សវោ អត្ថិ, ឯវំ ចិរកាលកតាយ អនុស្សុតិយា លព្ភមានំ កថមិទំ អញ្ញថា សិយា, តស្មា ភូតមេតន្តិ អនុស្សវេន គណ្ហាតិ, តថា គហណំ បដិក្ខិបន្តោ **"មា អនុស្សវេនា"**តិ អាហ។ អនុ អនុ សវនំ **អនុស្សវោ**។ អបរោ "អម្ហាកំ បិតុបិតាមហាទិវុទ្ធានំ ឧបទេសបរម្បរាយ ឥទមាភតំ, ឯវំ បរម្បរាភតកថំ នាម ន អញ្ញថា សិយា, តស្មា ភូតមេត"ន្តិ គណ្ហាតិ, តំ បដិក្ខិបន្តោ **"មា បរម្បរាយា"**តិ អាហ។ ឯកោ កេនចិ កិស្មិញ្ចិ វុត្តមត្តេ "ឯវំ កិរ ឯត"ន្តិ គណ្ហាតិ, តំ និសេធេន្តោ **"មា ឥតិកិរាយា"**តិ អាហ។ បិដកំ គន្ថោ សម្បទីយតិ ឯតស្សាតិ បិដកសម្បទានំ, គន្ថស្ស ឧគ្គណ្ហនកោ។ តេន បិដកឧគ្គណ្ហនកភាវេន ឯកច្ចោ តាទិសំ គន្ថំ បគុណំ កត្វា តេន តំ សមេន្តំ សមេតិ, តស្មា "ភូតមេត"ន្តិ គណ្ហាតិ, តំ សន្ធាយេស បដិក្ខេបោ **"មា បិដកសម្បទានេនា"**តិ, អត្តនោ ឧគ្គហគន្ថសម្បត្តិយា មា គណ្ហិត្ថាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សមេត**ន្តិ សំគតំ។

កោចិ កញ្ចិ វិតក្កេន្តោ "ឯវមេវ តេន ភវិតព្ព"ន្តិ កេវលំ អត្តនោ សង្កប្បវសេន "ភូតមិទ"ន្តិ គណ្ហាតិ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ **"មា តក្កហេតូ"**តិ។ អញ្ញោ "ឥមាយ យុត្តិយា ភូតមិទ"ន្តិ កេវលំ អនុមានតោ នយគ្គាហេន គណ្ហាតិ, តំ បដិក្ខិបន្តោ **"មា នយហេតូ"**តិ អាហ។ កស្សចិ "ឯវមេតំ សិយា"តិ បរិកប្បេន្តស្ស ឯកំ ការណំ ឧបដ្ឋាតិ, សោ "អត្ថេត"ន្តិ អត្តនោ បរិកប្បិតាការេន គណ្ហាតិ, តំ បដិសេធេន្តោ **"មា អាការបរិវិតក្កេនា"**តិ អាហ។ អបរស្ស ចិន្តយតោ យថាបរិកប្បិតំ កញ្ចិ អត្ថំ "ឯវមេតំ ន អញ្ញថា"តិ អភិនិវិសន្តស្ស ឯកា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ។ យា យស្ស តំ ការណំ និជ្ឈាយន្តស្ស បច្ចក្ខំ វិយ និរូបេត្វា ចិន្តេន្តស្ស ខមតិ។ សោ "អត្ថេត"ន្តិ ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិយា គណ្ហាតិ, តំ សន្ធាយាហ **"មា ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិយា"**តិ។

អកុសលវេរស្សាតិ បាណាតិបាតាទិបញ្ចវិធំ វេរំ សន្ធាយ វទតិ។ កោធោ នាម ចេតសោ ទុក្ខន្តិ អាហ **"កោធចិត្តស្ស អភាវេនា"**តិ។ **កិលេសស្សា**តិ ចិត្តំ វិពាធេន្តស្ស ឧបតាបេន្តស្ស ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចាទិកិលេសស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

កេសមុត្តិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សាឡ្ហសុត្តវណ្ណនា

៦៧. ឆដ្ឋេ បាតោ អសិតព្ពភោជនំ បាតរាសំ, ភុត្តំ បាតរាសំ ឯតេសន្តិ **ភុត្តបាតរាសា**។ **ទាសា** នាម អន្តោជាតា វា ធនក្កីតា វា ករមរានីតា វា សយំ វា ទាសព្យំ ឧបគតា។ ភត្តវេតនភតា **កម្មការា** នាម។

និច្ឆាតោតិ ឯត្ថ ឆាតំ វុច្ចតិ តណ្ហា ជិឃច្ឆាហេតុតាយ, សា អស្ស នត្ថីតិ និច្ឆាតោ។ តេនាហ "**និត្តណ្ហោ**"តិ។ **អព្ភន្តរេ សន្តាបករានំ កិលេសានន្តិ** អត្តនោ សន្តានេ ទរថបរិឡាហជននេន សន្តាបនកិលេសានំ។ អន្តោតាបនកិលេសានំ អភាវា សីតោ សីតលោ ភូតោ ជាតោតិ **សីតិភូតោ**។ តេនាហ "**សីតលីភូតោ**"តិ។ មគ្គផលនិព្ពានសុខានិ វា បដិសំវេទេតីតិ **សុខប្បដិសំវេទី**។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សាឡ្ហសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. កថាវត្ថុសុត្តវណ្ណនា

៦៨. សត្តមេ **កថាវត្ថូនី**តិ កថាយ បវត្តិដ្ឋានានិ។ យស្មា តេហិ វិនា កថា ន បវត្តតិ, តស្មា "**កថាការណានី**"តិ វុត្តំ។ អតតិ សតតិ សតតំ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ **អទ្ធា**, កាលោតិ អាហ "**អតីតមទ្ធានំ នាម កាលោបិ វត្តតី**"តិ។ ធម្មប្បវត្តិមត្តតាយ ហិ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានោបិ កាលោ តស្សេវ ធម្មស្ស បវត្តិអវត្ថាវិសេសំ ឧបាទាយ តេនេវ វោហារេន អតីតោតិអាទិនា វោហរិយតិ, អតីតាទិភេទោ ច នាមាយំ និប្បរិយាយតោ ធម្មានំយេវ ហោតិ, ន កាលស្សាតិ អាហ "**ខន្ធាបិ វត្តន្តី**"តិ។ យថាវុត្តមត្ថំ ឥតរេសុ ទ្វីសុ អតិទិសតិ "**អនាគតបច្ចុប្បន្នេសុបិ ឯសេវ នយោ**"តិ។ **អតីតមទ្ធាន**ន្តិអាទីសុ ច ទ្វេ បរិយាយា សុត្តន្តបរិយាយោ, អភិធម្មបរិយាយោ ច។ សុត្តន្តបរិយាយេន បដិសន្ធិតោ បុព្ពេ អតីតោ អទ្ធា នាម, ចុតិតោ បច្ឆា អនាគតោ អទ្ធា នាម, សហ ចុតិបដិសន្ធីតិ តទន្តរំ បច្ចុប្បន្នោ អទ្ធា នាម។ អភិធម្មបរិយាយេន តីសុ ខណេសុ ឧប្បាទតោ បុព្ពេ អតីតោ អទ្ធា នាម, ឧប្បាទតោ ឧទ្ធំ អនាគតោ អទ្ធា នាម, ខណត្តយំ បច្ចុប្បន្នោ អទ្ធា នាម។ ឥត្ថាយំ សុត្តន្តទេសនាតិ សុត្តន្តបរិយាយេនេវ អតីតាទិវិសយំ កថំ ទស្សេន្តោ "**អតីតេ កស្សបោ នាមា**"តិអាទិមាហ។

ឯកំសេនេវ ព្យាកាតព្ពោ វិស្សជ្ជេតព្ពោតិ **ឯកំសព្យាករណីយោ**។ "ចក្ខុ អនិច្ច''ន្តិ បញ្ហេ ឧត្តរបទាវធារណំ សន្ធាយ "**ឯកំសេនេវ ព្យាកាតព្ព**"ន្តិ វុត្តំ និច្ចតាយ លេសស្សបិ តត្ថ អភាវតោ, បុរិមបទាវធារណេ បន វិភជ្ជព្យាករណីយតាយ។ តេនាហ "**អនិច្ចំ នាម ចក្ខូតិ បុដ្ឋេន បនា**"តិអាទិ។ ចក្ខុសោតេ វិសេសត្ថសាមញ្ញត្ថានំ អសាធារណភាវតោ ទ្វិន្នំ តេសំ សទិសចោទនា បដិច្ឆន្នមុខេនេវ ព្យាករណីយា បដិក្ខេបវសេន អនុញ្ញាតវសេន ច វិស្សជ្ជិតព្ពតោតិ អាហ "**យថា ចក្ខុ, តថា សោតំ...បេ.... អយំ បដិបុច្ឆាព្យាករណីយោ បញ្ហោ**"តិ។ **តំ ជីវំ តំ សរីរ**ន្តិ ជីវសរីរានំ អនញ្ញតាបញ្ហោ យស្ស យេន អនញ្ញតា ចោទិតា, សោ ឯវ បរមត្ថតោ នុបលព្ភតីតិ ច ឈានត្តយស្ស មេត្តេយ្យតាកិត្តនសទិសោតិ អព្យាកាតព្ពតាយ **ឋបនីយោ** វុត្តោ។ ឯវរូបោ ហិ បញ្ហោ តិធា អវិស្សជ្ជនីយត្តា ព្យាករណំ អកត្វា ឋបេតព្ពោ។

តិដ្ឋតិ ឯត្ថ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ **ឋានំ**, ការណន្តិ អាហ "**ការណាការណេ**"តិ។ **យុត្តេន ការណេនា**តិ អនុរូបេន ការណេន។ **បហោតី**តិ និគ្គណ្ហិតុំ សមត្ថោ ហោតិ។ **សស្សតវាទិភាវមេវ ទីបេតី**តិ អត្តនា គហិតេ ឧច្ឆេទវាទេ ទោសំ ទិស្វា អត្តនោបិ សស្សតវាទិភាវមេវ ទីបេតិ។ **បុគ្គលវាទិម្ហី**តិ ឥមិនា វច្ឆគុត្តិយវាទី ទស្សេតិ។ បញ្ហំ បុច្ឆន្តេហិ បដិបជ្ជិតព្ពា បដិបទា បញ្ហបុច្ឆនកានំ វត្តំ។

បដិចរតីតិ បដិច្ឆាទនវសេន ចរតិ បវត្តតិ។ បដិច្ឆាទនត្ថោ ឯវ វា ចរតិសទ្ទោ អនេកត្ថត្តា ធាតូនន្តិ អាហ "**បដិច្ឆាទេតី**"តិ។ **អញ្ញេនញ្ញ**ន្តិ បន បដិច្ឆាទនាការទស្សនន្តិ អាហ "**អញ្ញេន វចនេនា**"តិអាទិ។ តត្ថ **អញ្ញេន វចនេនា**តិ យំ ចោទកេន ចុទិតកស្ស ទោសវិភាវនំ វចនំ វុត្តំ, តំ តតោ អញ្ញេន វចនេន បដិច្ឆាទេតិ។ យោ ហិ "អាបត្តិំ អាបន្នោសី"តិ វុត្តេ "កោ អាបន្នោ, កិំ អាបន្នោ, កិស្មិំ អាបន្នោ, កំ ភណថ, កិំ ភណថា"តិ វទតិ។ "ឯវរូបំ កិញ្ចិ តយា ទិដ្ឋ"ន្តិ វុត្តេ "ន សុណាមី"តិ សោតំ វា ឧបនេតិ, អយំ អញ្ញេនញ្ញំ បដិចរតិ នាម។ "កោ អាបន្នោ"តិអាទិនា ហិ ចោទនំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ វិក្ខេបាបជ្ជនំ អញ្ញេនញ្ញំ បដិចរណំ, ពហិទ្ធា កថាបនាមនំ វិស្សជ្ជេត្វាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ តេនេវាហ "**អាគន្តុកកថំ ឱតារេន្តោ**"តិអាទិ។ តត្ថ **អបនាមេតី**តិ វិក្ខេបេតិ។ **តត្រា**តិ តស្មិំ ពហិទ្ធាកថាយ អបនាមនេ។

ឧបនិសីទតិ ផលំ ឯត្ថាតិ ការណំ ឧបនិសា, ឧបេច្ច និស្សយតីតិ វា ឧបនិសា, សហ ឧបនិសាយាតិ **សឧបនិសោ**តិ អាហ "**សឧបនិស្សយោ សបច្ចយោ**"តិ។

ឱហិតសោតោតិ អនញ្ញវិហិតត្តា ធម្មស្សវនាយ អបនាមិតសោតោ។ តតោ ឯវ តទត្ថំ **ឋបិតសោតោ**។ **កុសលធម្ម**ន្តិ អរិយមគ្គោ អធិប្បេតោតិ អាហ “**អរិយមគ្គ**”ន្តិ។

កថាវត្ថុសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អញ្ញតិត្ថិយសុត្តវណ្ណនា

៦៨. អដ្ឋមេ ភគវា មូលំ ការណំ ឯតេសំ យាថាវតោ អធិគមាយាតិ **ភគវំមូលកា**។ តេនាហ “ភគវន្តញ្ហិ និស្សាយ មយំ ឥមេ ធម្មេ អាជានាម បដិវិជ្ឈាមា”តិ។ **អម្ហាកំ ធម្មា**តិ តេហិ អត្តនា អធិគន្តព្ពតាយ វុត្តំ។ សេវិតព្ពាសេវិតព្ពានញ្ហិ យាថាវតោ អធិគមញ្ញាណានិ អធិគច្ឆនកសម្ពន្ធីនិ, តានិ ច សម្មាសម្ពុទ្ធមូលកានិ អនញ្ញវិសយត្តា។ តេនាហ “**បុព្ពេ កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធេនា**”តិអាទិ។ **ឥមេ ធម្មា**តិ ឥមេ ញាណធម្មា។ **អាជានាមា**តិ អភិមុខំ បច្ចក្ខតោ ជានាម។ **បដិវិជ្ឈាមា**តិ តស្សេវ វេវចនំ, អធិគច្ឆាមាតិ អត្ថោ។ ភគវា នេតា ឯតេសន្តិ **ភគវំនេត្តិកា។ នេតា**តិ សេវិតព្ពធម្មេ វេនេយ្យសន្តានំ បាបេតា។ **វិនេតា**តិ អសេវិតព្ពធម្មេ វេនេយ្យសន្តានតោ អបនេតា។ តទង្គវិនយាទិវសេន វា **វិនេតា**។ អថ វា យថា អលមរិយញាណទស្សនវិសេសោ ហោតិ, ឯវំ វិសេសតោ **នេតា។ អនុនេតា**តិ “ឥមេ ធម្មា សេវិតព្ពា, ឥមេ ន សេវិតព្ពា”តិ ឧភយសម្បាបនាបនយនត្ថំ បញ្ញាបេតា។ តេនាហ “**យថាសភាវតោ**”តិអាទិ។

បដិសរន្តិ ឯត្ថាតិ បដិសរណំ, ភគវា បដិសរណំ ឯតេសន្តិ **ភគវំបដិសរណា**។ អាបាថំ ឧបគច្ឆន្តា ហិ ភគវា បដិសរណំ សមោសរណដ្ឋានំ។ តេនាហ “**ចតុភូមកធម្មា**”តិអាទិ។ បដិសរតិ សភាវសម្បដិវេធវសេន បច្ចេកំ ឧបគច្ឆតីតិ វា បដិសរណំ, ភគវា បដិសរណំ ឯតេសន្តិ **ភគវំបដិសរណា**។ បដិសរតិ បដិវិជ្ឈតីតិ វា បដិសរណំ, តស្មា បដិវិជ្ឈនវសេន ភគវា បដិសរណំ ឯតេសន្តិ **ភគវំបដិសរណា**។ តេនាហ “**អបិចា**”តិអាទិ។ **បដិវេធវសេនា**តិ បដិវិជ្ឈិតព្ពតាវសេន។ អសតិបិ មុខេ អត្ថតោ ឯវំ វទន្តោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**ផស្សោ អាគច្ឆតិ អហំ ភគវា កិន្នាមោ**”តិ។ ផស្សោ ញាណស្ស អាបាថំ អាគច្ឆន្តោយេវ ហិ អត្តនោ “អហំ កិន្នាមោ”តិ នាមំ បុច្ឆន្តោ វិយ, ភគវា ចស្ស នាមំ ករោន្តោ វិយ ហោតិ។

បដិភាតូតិ ឯត្ថ បដិសទ្ទាបេក្ខាយ “ភគវន្ត”ន្តិ ឧបយោគវចនំ, អត្ថោ បន សាមិវចនវសេនេវ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ភគវតោ**”តិ។ **បដិភាតូ**តិ ច ភាគោ ហោតុ។ ភគវតោ ហិ ឯស ភាគោ, យទិទំ ធម្មស្ស ទេសនា, អម្ហាកំ បន ភាគោ សវនន្តិ អធិប្បាយោ។ ឯវញ្ហិ សទ្ទលក្ខណេន សមេតិ។ កេចិ បន **បដិភាតូ**តិ បទស្ស ទិស្សតូតិ អត្ថំ វទន្តិ, ញាណេន ទិស្សតុ, ទេសីយតូតិ វា អត្ថោ។ **ឧបដ្ឋាតូ**តិ ញាណស្ស បច្ចុបតិដ្ឋតុ។ បាឡិយំ **កោ អធិប្បយាសោ**តិ ឯត្ថ កោ អធិកប្បយោគោតិ អត្ថោ។

លោកវជ្ជវសេនាតិ លោកិយជនេហិ បកតិយា គរហិតព្ពវជ្ជវសេន។ **វិបាកវជ្ជវសេនា**តិ វិបាកស្ស អបាយសំវត្តនិកវជ្ជវសេន។ **កថ**ន្តិអាទិនា ឧភយវជ្ជវសេនបិ អប្បសាវជ្ជតាយ វិសយំ ទស្សេតិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អញ្ញតិត្ថិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អកុសលមូលសុត្តវណ្ណនា

៧០. នវមេ លុព្ភតីតិ **លោភោ**។ ទុស្សតីតិ **ទោសោ**។ មុយ្ហតីតិ **មោហោ**។ លោភាទីនិ បនេតានិ អសហជាតានំ បាណាតិបាតាទីនំ កេសញ្ចិ អកុសលានំ ឧបនិស្សយបច្ចយដ្ឋេន, សហជាតានំ អទិន្នាទានាទីនំ កេសញ្ចិ សម្បយុត្តា ហុត្វា ឧប្បាទកដ្ឋេន, សយញ្ច អកុសលានីតិ សាវជ្ជទុក្ខវិបាកដ្ឋេនាតិ អាហ “**អកុសលានំ មូលានិ, អកុសលានិ ច តានិ មូលានី**”តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “រត្តោ ខោ, អាវុសោ, រាគេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ បាណម្បិ ហនតី”តិអាទិ។ **យទបី**តិ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តន្តិ អាហ “**យោបិ, ភិក្ខវេ, លោភោ**”តិ។ **តទបី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោតិ អាហ “**សោបិ អកុសលមូល**”ន្តិ។ វិនាបិ លិង្គវិបល្លាសេន អត្ថយោជនំ ទស្សេន្តោ “**អកុសលមូលំ វា**”តិអាទិមាហ។ **សព្ពត្ថា**តិ “យទបិ, ភិក្ខវេ, ទោសោ, តទបិ អកុសលមូល”ន្តិអាទីសុ។ **អភិសង្ខរោតី**តិ ឯត្ថ **អាយូហតី**តិ អត្ថំ វត្វា តញ្ច អាយូហនំ បច្ចយសមវាយសិទ្ធិតោ សម្បិណ្ឌនំ រាសិករណំ វិយ ហោតីតិ អាហ “**សម្បិណ្ឌេតិ រាសឹ ករោតី**”តិ។

បាឡិយំ “វធេនា”តិអាទីសុ **វធេនា**តិ មារណេន វា បោថនេន វា។ **វធ**សទ្ទោ ហិ ហឹសនត្ថោ វិហេឋនត្ថោ ច ហោតិ។ **ពន្ធនេនា**តិ អន្ទុពន្ធនាទិនា។ **ជានិយា**តិ ធនជានិយា, “សតំ គណ្ហថ, សហស្សំ គណ្ហថា”តិ ឯវំ បវត្តិត

ទណ្ឌេនាតិ អត្ថោ។ **គរហាយា**តិ បញ្ចសិខមុណ្ឌកករណំ, គោមយសិញ្ចនំ, តីវាយ កុរណ្ឌកពន្ធនន្តិ ឯវមាទីនិ កត្វា គរហបាបនេន។ តត្ថ **បញ្ចសិខមុណ្ឌកករណំ** នាម កាកបក្ខករណំ។ **គោមយសិញ្ចនំ** សីសេន កណោទការសេចនំ។ **កុរណ្ឌកពន្ធនំ** គទ្ទុលពន្ធនំ។

កាលស្មិំ ន វទតីតិ យុត្តកាលេ ន វទតិ, វត្តព្ពកាលស្ស បុព្ពេ វា បច្ឆា វា អយុត្តកាលេ វត្តា ហោតិ។ **អភូតវាទី**តិ យំ នត្ថិ, តស្ស វត្តា។ តេនាហ “**ភូតំ ន វទតី**”តិ។ **អត្ថំ ន វទតី**តិ ការណំ ន វទតិ, អការណនិស្សិតំ និប្ផលំ វត្តា ហោតិ។ **ធម្មំ ន វទតី**តិ សភាវំ ន វទតិ, អសភាវំ វត្តា អយថាវាទីតិ អត្ថោ។ **វិនយំ ន វទតី**តិ សំវរវិនយំ ន វទតិ, ន សំវរវិនយប្បដិសំយុត្តស្ស វត្តា ហោតិ, អត្តនោ សុណន្តស្ស ច ន សំវរវិនយាវហស្ស វត្តាតិ អត្ថោ។

អតច្ឆន្តិ អភូតត្ថំ។ តេនាហ “**ឥតរំ តស្សេវ វេវចន**”ន្តិ។ អថ វា **អភូត**ន្តិ អសន្តំ អវិជ្ជមានំ។ **អតច្ឆ**ន្តិ អតថាការំ។

បុញ្ញកម្មតោ ឯតិ ឧប្បជ្ជតីតិ អយោ, វឌ្ឍិ។ តប្បដិក្ខេបេន **អនយោ,** អវឌ្ឍីតិ អាហ “**អនយំ អាបជ្ជតីតិ អវឌ្ឍិំ អាបជ្ជតី**”តិ។ **មាលុវាសិបាដិកា** នាម ទីឃសណ្ឋានំ មាលុវាបក្កំ , មាលុវាផលបោដ្ឋលិកាតិ អត្ថោ ។ **ផលិតាយា**តិ អាតបេន សុស្សិត្វា ភិន្នាយ។ **វដរុក្ខាទីនំ មូលេ**តិ វដរុក្ខាទីនំ សមីបេ។ **សកភាវេន សណ្ឋាតុំ ន សក្កោន្តី**តិ កស្មា ន សក្កោន្តិ? ភវនវិនាសភយា។ រុក្ខមូលេ បតិតមាលុវាពីជតោ ហិ លតា ឧប្បជ្ជិត្វា រុក្ខំ អភិរុហតិ។ សា មហាបត្តា ចេវ ពហុបត្តា ច មហាកោលិរបត្តសណ្ឋានេហិ តតោ ច មហន្តតរេហិ សាខាវិដបន្តរេហិ បត្តេហិ សមន្នាគតា។ អថ នំ រុក្ខំ មូលតោ បដ្ឋាយ វិនន្ធមានា សព្ពវិដបានិ សញ្ឆាទេត្វា មហន្តំ ភារំ ជនេត្វា តិដ្ឋតិ, សា វាតេ វាយន្តេ ទេវេ វា វស្សន្តេ ឱឃនហេដ្ឋាគតា ឱលម្ពនហេតុភូតំ ឃនភាវំ ជនេត្វា តស្ស រុក្ខស្ស សព្ពសាខំ ភិជ្ជតិ, ភូមិយំ និបាតេតិ។ តតោ តស្មិំ រុក្ខេ បតិដ្ឋិតវិមានំ ភិជ្ជតិ វិនស្សតិ។ ឥតិ តា ទេវតាយោ ភវនវិនាសភយា សកភាវេន សណ្ឋាតុំ ន សក្កោន្តិ។ ឯត្ថ ច យំ សាខដ្ឋកវិមានំ ហោតិ, តំ សាខាសុ ភិជ្ជមានាសុ តត្ថ តត្ថេវ ភិជ្ជិត្វា សព្ពសាខាសុ ភិន្នាសុ សព្ពំ ភិជ្ជតិ, រុក្ខដ្ឋកវិមានំ បន យាវ រុក្ខស្ស មូលមត្តម្បិ តិដ្ឋតិ, តាវ ន នស្សតីតិ វេទិតព្ពំ។ **តត្ថ តត្ថ បលុជ្ជិត្វា**តិ តត្ថ តត្ថ ភិជ្ជិត្វា។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អកុសលមូលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឧបោសថសុត្តវណ្ណនា

៧១. ទសមេ **តទហូ**តិ ឯត្ថ តស្មិំ អហនីតិ អត្ថោតិ អាហ “**តស្មិំ អហុ ឧបោសថេ**”តិ។ ឧបវសន្តិ ឯត្ថាតិ **ឧបោសថោ,** ឧបោសថទិវសោ។ **ឧបវសន្តី**តិ ច សីលេន វា អនសនេន វា ខីរសាយនាទិវិធិនា វា ឧបេតា ហុត្វា វសន្តីតិ អត្ថោ។ ឧបោសថទិវសេ ហិ សាសនិកា សីលេន, ពាហិរកា សព្ពសោ អាហារស្ស អភុញ្ជនេន ខីរសាយនមធុសាយនាទិវិធិនា វា ឧបេតា ហុត្វា វិហរន្តិ។ សោ បនេស ឧបោសថទិវសោ អដ្ឋមិចាតុទ្ទសិបន្នរសិភេទេន តិវិធោ, តស្មា សេសទ្វយនិវារណត្ថំ “**បន្នរសិកឧបោសថទិវសេ**”តិ វុត្តំ។ **វ វស្សុក្កត្ថេ**តិ វចសាយត្ថេ។ **ទិវ**សន្ទោ ទិវាសទ្ទោ វិយ ទិវសបរិយាយោ, តស្ស វិសេសនភាវេន វុច្ចមានោ ទិវាសទ្ទោ សវិសេសេន ទីបេតីតិ អាហ “**ទិវសស្ស ទិវា , មជ្ឈន្ហិកេ កាលេតិ អត្ថោ**”តិ។ **បដិច្ឆាបេត្វា**តិ សម្បដិច្ឆនំ ការេត្វា។ **វិបាកផលេនា**តិ សទិសផលេន។ **ន មហប្ផលោ** ហោតិ មនោទុច្ចរិតទុស្សីល្យេន ឧបក្កិលិដ្ឋភាវតោ។ **វិបាកានិសំសេនា**តិ ឧទ្រយផលេន។ **វិបាកោភាសេនា**តិ បដិបក្ខវិគមជនិតេន សភាវសង្ខាតេន វិបាកោភាសេន។ **ន មហាឱភាសោ** អបរិសុទ្ធភាវតោ។ **វិបាកវិប្ផារស្សា**តិ វិបាកវេបុល្លស្ស។

នាហំ ក្វចនីតិអាទិវចនស្ស មិច្ឆាភិនិវេសវសេន បវត្តត្តា “ឥទំ តស្ស មុសាវាទស្មិំ វទាមី”តិ បាឡិយំ វុត្តំ, ចតុកោដិកសុញ្ញតាទស្សនវសេន បវត្តំ បន អរិយទស្សនមេវាតិ ន តត្ថ មុសាវាទោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘នាហំ ក្វចនិ, កស្សចិ កិញ្ចនតស្មិំ, ន ច មម ក្វចនិ, កិស្មិញ្ចិ កិញ្ចនតត្ថី’”តិអាទិ (ម. និ. ៣.៧០)។

ឯត្ថ ហិ ចតុកោដិកសុញ្ញតា កថិតា។ កថំ? អរិយោ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៦០; ម. និ. អដ្ឋ. ៣.៧០) ហិ **នាហំ ក្វចនី**តិ ក្វចិ អត្តានំ ន បស្សតិ, **កស្សចិ កិញ្ចនតស្មិ**ន្តិ អត្តនោ អត្តានំ កស្សចិ បរស្ស កិញ្ចនភាវេ ឧបនេតព្ពំ ន បស្សតិ, ភាតិដ្ឋានេ ភាតរំ, សហាយដ្ឋានេ សហាយំ, បរិក្ខារដ្ឋានេ បរិក្ខារំ មញ្ញិត្វា ឧបនេតព្ពំ ន បស្សតីតិ អត្ថោ។ **ន ច មម ក្វចនី**តិ ឯត្ថ **មម**-សទ្ទំ តាវ ឋបេត្វា ក្វចនិ បរស្ស ច អត្តានំ ក្វចិ ន បស្សតីតិ អយមត្ថោ។ ឥទានិ មម-សទ្ទំ អាហរិត្វា “**មម កិស្មិញ្ចិ កិញ្ចនតត្ថី**”តិ សោ បរស្ស អត្តានំ “មម កិស្មិញ្ចិ កិញ្ចនភាវេន អត្ថី”តិ

ន បស្សតិ, អត្តនោ ភាតិកដ្ឋានេ ភាតរំ, សហាយដ្ឋានេ សហាយំ, បរិក្ខារដ្ឋានេ បរិក្ខារន្តិ កិស្មិញ្ចិ ឋានេ បរស្ស អត្តានំ ឥមិនា កិញ្ចនភាវេន ឧបនេតព្ពំ ន បស្សតីតិ អត្ថោ។ ឯវមេយំ យស្មា នេវ កត្ថចិ អត្តានំ បស្សតិ, ន តំ បរស្ស កិញ្ចនភាវេ ឧបនេតព្ពំ បស្សតិ។ ន កត្ថចិ បរស្ស អត្តានំ បស្សតិ, ន បរស្ស អត្តានំ អត្តនោ កិញ្ចនភាវេ ឧបនេតព្ពំ បស្សតិ, តស្មា អយំ សុញ្ញតា ចតុកោដិកាតិ វេទិតព្ពា។

យស្មា បន មិច្ឆាទិដ្ឋិកានំ យាថាវទស្សនស្ស អសម្ភវតោ យថាវុត្តចតុកោដិកសុញ្ញតាទស្សនំ ន សម្ភវតិ, តស្មា "នត្ថិ មាតា, នត្ថិ បិតា"តិអាទិវចនំ (ទី. និ. ១.១៧១) វិយ មិច្ឆាគាហវសេន "នាហំ ក្វចនី"តិអាទិ វុត្តន្តិ យុត្តោ ចេត្ថ មុសាវាទសម្ភវោ។ **កត្ថចីតិ** ឋានេ, កាលេ វា។ អថ "និប្បលោ"តិ កស្មា វុត្តំ។ "ន មហប្បលោ"តិ សទ្ទេន ហិ មហប្ផលាភាវោវ ជោតិតោ, ន បន សព្ពថា ផលាភាវោតិ អាហ "**ព្យញ្ជនមេវ ហិ ឯត្ថ សាវសេស**"ន្តិអាទិ។ **សេសបទេសុបីតិ** "ន មហានិសំសោ"តិអាទីសុបិ។

អដ្ឋហិ ការណេហីតិ –

> "អថ ខោ, ភន្តេ, សក្កោ ទេវានមិន្ទោ ទេវានំ តាវតឹសានំ ភគវតោ អដ្ឋ យថាភុច្ចេ វណ្ណេ បយិរុទាហាសិ – 'តំ កឹ មញ្ញន្តិ, ភោន្តោ ទេវា តាវតឹសា, យាវញ្ច សោ ភគវា ពហុជនហិតាយ បដិបន្នោ ពហុជនសុខាយ លោកានុកម្បាយ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ទេវមនុស្សានំ, ឯវំ ពហុជនហិតាយ បដិបន្នំ ពហុជនសុខាយ លោកានុកម្បាយ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ទេវមនុស្សានំ ឥមិនាបង្គេន សមន្នាគតំ សត្ថារំ នេវ អតីតំសេ សមនុបស្សាមិ, ន បនេតរហិ អញ្ញត្រ តេន ភគវតា"តិ –

អាទិនា **មហាគោវិន្ទសុត្តេ** (ទី. និ. ២.២៩៦) វិត្ថារិតេហិ ពហុជនហិតាយ បដិបន្នាទីហិ ពុទ្ធានុភាវទីបកេហិ អដ្ឋហិ ការណេហិ។ អថ "នវហិ ការណេហី"តិ អវត្វា "អដ្ឋហិ ការណេហី"តិ កស្មា វុត្តន្តិ អាហ "**ឯត្ថ ហិ…បេ… សព្ពេ លោកិយលោកុត្តរា ពុទ្ធគុណា សង្គហិតា**"តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឥមស្មឹ សុត្តេ "ឥតិបិ សោ ភគវា"តិ ឥមិនា វចនេន អវិសេសតោ សព្ពេបិ លោកិយលោកុត្តរា ពុទ្ធគុណា ទីបិតា, តស្មា តេន ទីបិតគុណេ សន្ធាយ "អដ្ឋហិ ការណេហី"តិ វុត្តន្តិ។ **អរហន្តិអាទីហិ បាដិយេក្កគុណាវ និទ្ទិដ្ឋាតិ** អរហន្តិអាទីហិ ឯកេកេហិ បទេហិ ឯកេកេ គុណាវ និទ្ទិដ្ឋាតិ អត្ថោ។

សហតន្តិកន្តិ បាឡិធម្មសហិតំ។ **បុរិមនយេនេវ យោជនា កាតព្ពាតិ** "កិលិដ្ឋស្មិញ្ហិ កាយេ បសាធនំ បសាធេត្វា នក្ខត្តំ កីឡមានា ន សោភន្តី"តិអាទិនា នយេន យោជនា កាតព្ពាតិ អត្ថោ។

សង្ឃស្ស អនុស្សរណំ នាម តស្ស គុណានុស្សរណមេវាតិ អាហ "**អដ្ឋន្នំ អរិយបុគ្គលានំ គុណេ អនុស្សរតី**"តិ។ **ទ្វេ តយោ វារេ គាហាបិតំ ឧសុមន្តិ** ទ្វេ តយោ វារេ ឧទ្ធនំ អារោបេត្វា សេទនវសេន គាហាបិតំ ឧសុមំ។ **បុរិមនយេនេវ យោជនា កាតព្ពាតិ** "កិលិដ្ឋស្មិញ្ហិ វត្ថេ បសាធនំ បសាធេត្វា នក្ខត្តំ កីឡមានា ន សោភន្តី"តិអាទិនា នយេន យោជនា កាតព្ពា។

បហីនកាលតោ បដ្ឋាយ…បេ… វិរតាវាតិ ឯតេន បហានហេតុកា ឥធាធិប្បេតា វិរតីតិ ទស្សេតិ។ កម្មក្ខយករញាណេន ហិ បាណាតិបាតទុស្សីល្យស្ស បហីនត្តា អរហន្តោ អច្ចន្តមេវ តតោ បដិវិរតាតិ វុច្ចតិ សមុច្ឆេទវសេន បហានវិរតីនំ អធិប្បេតត្តា។ កិញ្ចាបិ បហានវិរមណានំ បុរិមបច្ឆិមកាលតា នត្ថិ, មគ្គធម្មានំ បន សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ សម្មាវាចាទីនញ្ច បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេ អបេក្ខិតេ សហជាតានម្បិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេន គហណំ បុរិមបច្ឆិមភាវេនេវ ហោតីតិ, គហណប្បវត្តិអាការវសេន បច្ចយភូតេសុ សម្មាទិដ្ឋិអាទីសុ បហាយកធម្មេសុ បហានកិរិយាយ បុរិមកាលវោហារោ, បច្ចយុប្បន្នាសុ ច វិរតីសុ វិរមណកិរិយាយ អបរកាលវោហារោ ច ហោតីតិ បហានំ វា សមុច្ឆេទវសេន, វិរតិ បដិប្បស្សទ្ធិវសេន យោជេតព្ពា។

អថ វា បាណោ អតិបាតីយតិ ឯតេនាតិ **បាណាតិបាតោ**, បាណឃាតហេតុភូតោ ធម្មសមូហោ។ កោ បន សោ? អហិរិកានោត្តប្បទោសមោហវិហឹសាទយោ កិលេសា។ តេ ហិ អរហន្តោ អរិយមគ្គេន បហាយ សមុគ្ឃាតេត្វា បាណាតិបាតទុស្សីល្យតោ អច្ចន្តមេវ បដិវិរតាតិ វុច្ចន្តិ, កិលេសេសុ បហីនេសុ កិលេសនិមិត្តស្ស កម្មស្ស អនុប្បជ្ជនតោ។ **អទិន្នាទានំ បហាយាតិ**អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **វិរតាវាតិ** អវធារណេន តស្សា វិរតិយា កាលាទិវសេន អបរិយន្តតំ ទស្សេតិ។ យថា ហិ អញ្ញេ សមាទិន្នវិរតិកាបិ អនវដ្ឋិតចិត្តតាយ លាភជីវិតាទិហេតុ សមាទានំ ភិន្ទន្តិ, ន ឯវំ អរហន្តោ, អរហន្តោ បន សព្ពសោ បហីនបាណាតិបាតត្តា អច្ចន្តវិរតា ឯវាតិ។

ទណ្ឌនសង្ខាតស្ស បរវិហេឋនស្ស ច បរិវជ្ជនភាវទីបនត្ថំ ទណ្ឌសត្ថានំ និក្ខេបវចនន្តិ អាហ “**បរូបឃាតត្ថាយា**”តិអាទិ។ **លជ្ជី**តិ ឯត្ថ វុត្តលជ្ជាយ ឱត្តប្បម្បិ វុត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ បាបជិគុច្ឆនបាបុត្តាសរហិតំ, បាបភយំ វា អលជ្ជនំ អត្ថីតិ។ ធម្មគរុតាយ វា អរហន្តានំ ធម្មស្ស ច អត្តា ធីនត្តា អត្តាធិបតិភូតា លជ្ជាវ វុត្តា, ន បន លោកាធិបតិ ឱត្តប្បំ។ “**ទយំ មេត្តចិត្តតំ អាបន្នោ**”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ទយា-សទ្ទោ “អទយាបន្នោ”តិអាទីសុ ករុណាយ បវត្តតីតិ? សច្ចមេតំ, អយំ បន ទយា-សទ្ទោ អនុរក្ខណត្ថំ អន្តោនីតំ កត្វា បវត្តមានោ មេត្តាយ ករុណាយ ច បវត្តតីតិ ឥធ មេត្តាយ បវត្តមានោ វុត្តោ។ មិជ្ជតិ សិនិយ្ហតីតិ មេត្តា, មេត្តា ឯតស្ស អត្ថីតិ មេត្តំ, មេត្តំ ចិត្តំ ឯតស្សាតិ មេត្តចិត្តោ, តស្ស ភាវោ **មេត្តចិត្តតា,** មេត្តាឥច្ចេវ អត្ថោ។

សព្ពបាណភូតហិតានុកម្បីតិ ឯតេន តស្សា វិរតិយា បវត្តាវសេន អបរិយន្តតំ ទស្សេតិ។ **បាណភូតេ**តិ បាណជាតេ។ **អនុកម្បកា**តិ ករុណាយនកា, យស្មា បន មេត្តា ករុណាយ វិសេសបច្ចយោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**តាយ ឯវ ទយាបន្នតាយា**”តិ។ ឯវំ យេហិ ធម្មេហិ បាណាតិបាតា វិរតិ សម្បជ្ជតិ, តេហិ លជ្ជាមេត្តាករុណាធម្មេហិ សមង្គិភាវោ ទស្សិតោ។

បរបរិគ្គហិតស្ស អាទានន្តិ បរសន្តកស្ស អាទានំ។ ថេនោ វុច្ចតិ ចោរោ, តស្ស ភាវោ **ថេយ្យំ,** កាមញ្ចេត្ថ “លជ្ជី ទយាបន្នោ”តិ ន វុត្តំ, អធិការវសេន បន អត្ថតោ វុត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា ហិ លជ្ជាទយោ បាណាតិបាតប្បហានស្ស វិសេសបច្ចយា, ឯវំ អទិន្នាទានប្បហានស្សាបីតិ , តស្មា សាបិ បាឡិ អានេត្វា វត្តព្ពា។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ អថ វា **សុចិភូតេនា**តិ ឯតេន ហិរោត្តប្បាទីហិ សមន្នាគមោ, អហិរិកាទីនញ្ច បហានំ វុត្តមេវាតិ “លជ្ជី”តិអាទិ ន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

អសេដ្ឋចរិយន្តិ អសេដ្ឋានំ ហីនានំ, អសេដ្ឋំ វា លាមកំ ចរិយំ, និហីនវុត្តី មេថុនន្តិ អត្ថោ។ **ព្រហ្មំ សេដ្ឋំ អាចារ**ន្តិ មេថុនវិរតិមាហ។ **អារាចារី មេថុនា**តិ ឯតេន – “ឥធេកច្ចោ ន ហេវ ខោ មាតុគាមេន សទ្ធិំ ទ្វយំទ្វយសមាបត្តិំ សមាបជ្ជតិ, អបិច ខោ មាតុគាមស្ស ឧច្ឆាទនបរិមទ្ទនន្ហាបនសម្ពាហនំ សាទិយតិ, សោ តំ អស្សាទេតិ, តំ និកាមេតិ, តេន ច វិត្តិំ អាបជ្ជតី”តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៥០) វុត្តា សត្តវិធមេថុនសំយោគាបិ បដិវិរតិ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

“សច្ចតោ ថេតតោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៩) វិយ **ថេត**-សទ្ទោ ថិរបរិយាយោ, ថិរភាវោ ច សច្ចវាទិតាយ ឋិតកថត្តា កថាវសេន វេទិតព្ពោតិ អាហ “**ឋិតកថាតិ អត្ថោ**”តិ។ **ន ឋិតកថោ**តិ យថា ហលិទ្ទិរាគាទយោ អនវដ្ឋិតសភាវតាយ ន ឋិតា, ឯវំ ន ឋិតា កថា យស្ស សោ ន ឋិតកថោតិ ហលិទ្ទិរាគាទយោ យថា កថាយ ឧបមា ហោន្តិ, ឯវំ យោជេតព្ពំ។ ឯស នយោ “**បាសាណលេខា វិយា**”តិអាទីសុបិ។ សទ្ធា អយតិ បវត្តតិ ឯត្ថាតិ សទ្ធាយា, សទ្ធាយា **ឯវ សទ្ធាយិកា** យថា វេនយិកា។ សទ្ធាយ វា អយិតព្ពា **សទ្ធាយិកា,** សទ្ធេយ្យាតិ អត្ថោ។ **វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ** វិសំវាទនតោតិ អធិប្បាយោ។

ឯកំ ភត្តំ ឯកភត្តំ, តំ ឯតេសមត្ថីតិ **ឯកភត្តិកា,** ឯកស្មិំ ទិវសេ ឯកវារមេវ ភុញ្ជនកា។ តយិទំ រត្តិភោជនេនបិ សិយាតិ អាហ “**រត្តូបរតា**”តិ។ ឯវម្បិ សាយន្ហភោជនេនបិ សិយំ ឯកភត្តិកាតិ តទាសង្កានិវត្តនត្ថំ “**វិរតា វិកាលភោជនា**”តិ វុត្តំ។ អរុណុគ្គមនតោ បដ្ឋាយ យាវ មជ្ឈន្ហិកា អយំ ពុទ្ធានំ អរិយានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណោ ភោជនស្ស កាលោ នាម, តទញ្ញោ វិកាលោ។ អដ្ឋកថាយំ បន ទុតិយបទេន រត្តិភោជនស្ស បដិក្ខិត្តត្តា អបរណ្ហោ “វិកាលោ”តិ វុត្តោ។

សង្ខេបតោ “សព្ពបាបស្ស អករណ”ន្តិអាទិនយប្បវត្តំ (ទី. និ. ២.៩០; ធ. ប. ១៨៣) ភគវតោ សាសនំ សច្ឆន្ទរាគប្បវត្តិតោ នច្ចាទីនំ ទស្សនំ ន អនុលោមេតីតិ អាហ “**សាសនស្ស អននុលោមត្តា**”តិ។ អត្តនា បយោជិយមានំ បរេហិ បយោជាបីយមានញ្ច នច្ចំ នច្ចភាវសាមញ្ញតោ បាឡិយំ ឯកេនេវ នច្ចសទ្ទេន គហិតំ, តថា គីតវាទិតសទ្ទា ចាតិ អាហ “**នច្ចននច្ចាបនាទិវសេនា**”តិ ។ **អាទិ**-សទ្ទេន គាយនគាយាបនវាទនវាទាបនានិ សង្គណ្ហាតិ។ ទស្សនេន ចេត្ថ សវនម្បិ សង្គហិតំ វិរូបេកសេសនយេន។ អាលោចនសភាវតាយ វា បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ សវនកិរិយាយបិ ទស្សនសង្ខេបសព្ភាវតោ **ទស្សនា**ឥច្ចេវ វុត្តំ។ អវិសូកភូតស្ស គីតស្ស សវនំ កទាចិ វដ្ដតីតិ អាហ “**វិសូកភូតំ ទស្សន**”ន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ បរមត្ថជោតិកាយ **ខុទ្ទកបាឋដ្ឋកថាយ** “ធម្មូបសំហិតំ គីតំ វដ្ដតិ, គីតូបសំហិតោ ធម្មោ ន វដ្ដតី”តិ។

យំ កិញ្ចីតិ គន្ថិតំ វា អគន្ថិតំ វា យំ កិញ្ចិ **បុប្ផំ។ គន្ធជាត**ន្តិ គន្ធជាតិយំ។ តស្សាបិ “យំ កិញ្ចី”តិ វចនតោ ធូបិតស្សាបិ អធូបិតស្សាបិ យស្ស កស្សចិ វិលេបនាទិ ន វដ្ដតីតិ ទស្សេតិ។ **ឧច្ចា**តិ ឧច្ចសទ្ទេន សមានត្ថំ ឯកំ សទ្ទន្តរំ។ សេតិ ឯត្ថាតិ **សយនំ**។ ឧច្ចាសយនំ មហាសយនញ្ច សមណសារុប្បរហិតំ អធិប្បេតន្តិ អាហ

“**បមាណាតិក្កន្តំ អកប្បិយត្ថរណ**”ន្តិ, អាសន្ទាទិអាសនញ្ចេត្ថ សយនេន សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យស្មា បន អាធារេ បដិក្ខិត្តេ តទាធារកិរិយា បដិក្ខិត្តាវ ហោតិ, តស្មា “ឧច្ចាសយនមហាសយនា”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ អត្ថតោ បន តទុបភោគភូតនិសជ្ជានិបជ្ជនេហិ វិរតិ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ អថ វា “ឧច្ចាសយនាសនមហាសយនាសនា”តិ, ឯតស្មឹ អត្ថេ ឯកសេសនយេន អយំ និទ្ទេសោ កតោ យថា “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិ។ (ម. និ. ៣.១២៦; សំ. និ. ២.១) អាសនកិរិយាបុព្ពកត្តា វា សយនកិរិយាយ សយនគ្គហណេនេវ អាសនម្បិ សង្គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

“**កីវា**”តិ អយំ និបាតោ។ “កិត្តក”ន្តិ ឥមស្ស អត្ថំ ពោធេតីតិ អាហ “**កីវមហប្ផលោតិ កិត្តកំ មហប្ផលោ**”តិ។ **សេសបទេសូ**តិ “កីវមហានិសំសោ”តិអាទីសុ។ **រត្ត**-សទ្ទោ រតនបរិយាយោតិ អាហ “**បហូតរត្តរតនានន្តិ បហូតេន រត្តសង្ខាតេន រតនេន សមន្នាគតាន**”ន្តិ។ បាឡិយំ បន “បហូតសត្តរតនាន”ន្តិបិ បាឋោ ទិស្សតិ។ **ភេរិតលសទិសំ កត្វា**តិ ភេរិតលំ វិយ សមំ កត្វា។ **តតោ ឯកំ ភាគំ ន អគ្ឃតី**តិ យថាវុត្តំ ចក្កវត្តិរជ្ជំ តតោ សោឡសភាគតោ ឯកំ ភាគំ ន អគ្ឃតិ។ **តតោ ពហុតរំ ហោតី**តិ ចក្កវត្តិរជ្ជសិរិតោ ពហុតរំ ហោតិ។

ចាតុមហារាជិកានន្តិអាទីសុ **ចាតុមហារាជិកា** នាម សិនេរុបព្ពតស្ស វេមជ្ឈេ ហោន្តិ, តេសុ ពហូ បព្ពតដ្ឋាបិ អាកាសដ្ឋាបិ, តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា, ខិឌ្ឌាបទោសិកា, មនោបទោសិកា, សីតវលាហកា, ឧណ្ហវលាហកា, ចន្ទិមា, ទេវបុត្តោ, សូរិយោ, ទេវបុត្តោតិ ឯតេ សព្ពេ ចាតុមហារាជិកទេវលោកដ្ឋកា ឯវ។ តេត្តឹស ជនា តត្ថ ឧប្បន្នាតិ **តាវតឹសា**។ អបិច **តាវតឹសា**តិ តេសំ ទេវានំ នាមមេវាតិ វុត្តំ។ តេបិ អត្ថិ បព្ពតដ្ឋកា, អត្ថិ អាកាសដ្ឋកា, តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា, តថា យាមាទីនំ។ ឯកទេវលោកេបិ ហិ ទេវានំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ អប្បត្តា នាម នត្ថិ។ តត្ថ ទិព្ពសុខំ យាតា បយាតា សម្បត្តាតិ **យាមា**។ តុដ្ឋា បហដ្ឋាតិ **តុសិតា**។ បកតិបដិយត្តារម្មណតោ អតិរេកេន រមិតុកាមកាលេ យថារុចិតេ ភោគេ និម្មិនិត្វា និម្មិនិត្វា រមន្តីតិ **និម្មានរតិ**។ ចិត្តាចារំ ញត្វា បរេហិ និម្មិតេសុ ភោគេសុ វសំ វត្តេន្តីតិ **បរនិម្មិតវសវត្តី**។

តត្ថ ចាតុមហារាជិកានំ ទេវានំ មនុស្សគណនាយ នវុតិវស្សសតសហស្សានិ អាយុប្បមាណំ។ តាវតឹសានំ ទេវានំ តិស្សោ ច វស្សកោដិយោ សដ្ឋិ ច វស្សសតសហស្សានិ។ យាមានំ ទេវានំ ចុទ្ទស ច វស្សកោដិយោ ចត្តារិ ច វស្សសតសហស្សានិ។ តុសិតានំ ទេវានំ សត្តបញ្ញាស ច វស្សកោដិយោ សដ្ឋិ ច វស្សសតសហស្សានិ។ និម្មានរតីនំ ទេវានំ ទ្វេ ច វស្សកោដិសតានិ តិស្សោ ច វស្សកោដិយោ ចត្តារិ ច វស្សសតសហស្សានិ។ បរនិម្មិតវសវត្តីនំ ទេវានំ នវ ច វស្សកោដិសតានិ ឯកវីស កោដិយោ ច សដ្ឋិ ច វស្សសតសហស្សានិ។

មុដ្ឋិហត្ថបាទកេតិ បាទតលតោ យាវ អដនិយា ហេដ្ឋិមន្តោ, តាវ មុដ្ឋិរតនប្បមាណបាទកេ។ តញ្ច ខោ មជ្ឈិមស្ស បុរិសស្ស ហត្ថេន, យស្មិំទានិ វឌ្ឍកីហត្ថោតិ សមញ្ញា។ សីលសមាទានតោ បដ្ឋាយ អញ្ញំ កិញ្ចិ អកត្វា ធម្មស្សវនេន វា កម្មដ្ឋានមនសិការេន វា វីតិនាមេតព្ពន្តិ អាហ “**តំ បន ឧបវសន្តេន…បេ… វិចារេតព្ព**”ន្តិ។

វាចំ ភិន្ទិត្វា ឧបោសថង្គានិ សមាទាតព្ពានីតិ “ឥមញ្ច រត្តឹ ឥមញ្ច ទិវស”ន្តិ កាលបរិច្ឆេទំ កត្វា “ឧបោសថង្គវសេន អដ្ឋ សិក្ខាបទានិ សមាទិយាមី”តិ ឯកតោ កត្វា បុន បច្ចេកំ “បាណាតិបាតា វេរមណិសិក្ខាបទំ សមាទិយាមិ…បេ… ឧច្ចាសយនមហាសយនា វេរមណិសិក្ខាបទំ សមាទិយាមី”តិ ឯវំ វចីភេទំ កត្វា យថាបាឡិ សមាទាតព្ពានិ។ បាឡឹ អជានន្តេន បន អត្តនោ ភាសាយ បច្ចេកំ វា “ពុទ្ធបញ្ញត្តំ ឧបោសថំ អធិដ្ឋាមី”តិ ឯកតោ អធិដ្ឋានវសេន វា សមាទាតព្ពានិ, អញ្ញំ អលភន្តេន អធិដ្ឋាតព្ពានិ។ ឧបាសកសីលញ្ហិ អត្តនា សមាទិយន្តេនបិ សមាទិន្នំ បរសន្តិកេ សមាទិយន្តេនបិ, ឯកជ្ឈំ សមាទិន្នម្បិ សមាទិន្នមេវ ហោតិ បច្ចេកំ សមាទិន្នម្បិ។ តំ បន ឯកជ្ឈំ សមាទិយតោ ឯកាយេវ វិរតិ ឯកា ចេតនា ហោតិ។ សា បន សព្ពវិរតិចេតនានំ កិច្ចការីតិ តេនបិ សព្ពសិក្ខាបទានិ សមាទិន្នានេវ។ បច្ចេកំ សមាទិយតោ បន នានាវិរតិចេតនាយោ យថាសកំ កិច្ចវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ , សព្ពសមាទានេ បន វចីភេទោ កាតព្ពោយេវ។ **បរូបរោធបដិសំយុត្តា** បរវិហឹសាសំយុត្តា។

ននុ ច “មណិ”ន្តិ វុត្តេ វេឡុរិយម្បិ សង្គហិតមេវ, កិមត្ថំ បន វេឡុរិយន្តិ អាហ “**វេឡុរិយន្តិ…បេ… ទស្សេតី**”តិ។ “មណិ”ន្តិ វត្វាវ “វេឡុរិយ”ន្តិ ឥមិនា ជាតិមណិភាវំ ទស្សេតីតិ យោជេតព្ពំ។ **ឯកវស្សិកវេឡុវណ្ណ**ន្តិ ជាតិតោ ឯកវស្សាតិក្កន្តវេឡុវណ្ណំ។ **លទ្ធក**ន្តិ សុន្ទរំ។ **ចន្ទប្បភា តារគណាវ សព្ពេ**តិ យថា ចន្ទប្បភាយ កលំ សព្ពេ តារាគណា នានុភវន្តីតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**ចន្ទប្បភាតិ សាមិអត្ថេ បច្ចត្ត**”ន្តិ។

ឧបោសថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៨) ៣. អានន្ទវគ្គោ

១. ឆន្នសុត្តវណ្ណនា

៧២. តតិយស្ស បឋមេ **ឆន្នបរិព្ពាជកោ**តិ ន នគ្គបរិព្ពាជកោ។ **ពាហិរកសមយំ លុញ្ចិត្វា ហរន្តោ**តិ ពាហិរកានំ សមយំ និសេធេត្វា អាបន្នោ។

បញ្ញាចក្ខុស្ស វិពន្ធនតោ អន្ធំ ករោតីតិ **អន្ធករណោ**តិ អាហ “**យស្ស រាគោ ឧប្បជ្ជតី**”តិអាទិ។ **អចក្ខុករណោ**តិ អសមត្ថសមាសោយំ “អសូរិយបស្សានិ មុខានី”តិអាទីសុ វិយាតិ អាហ “**បញ្ញាចក្ខុំ ន ករោតីតិ អចក្ខុករណោ**”តិ។ **បញ្ញានិរោធិកោ**តិ អនុប្បន្នាយ លោកិយលោកុត្តរាយ បញ្ញាយ ឧប្បជ្ជិតុំ ន ទេតិ, លោកិយបញ្ញំ បន អដ្ឋសមាបត្តិបញ្ចាភិញ្ញាវសេន ឧប្បន្នម្បិ សមុច្ឆិន្ទិត្វា ខិបតីតិ បញ្ញានិរោធិកោតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អនុប្បន្នានុប្បាទឧប្បន្នបរិហានិនិមិត្តតាយ ហិ បញ្ញំ និរោធេតីតិ បញ្ញានិរោធិកោ។ វិហនតិ វិពាធតីតិ **វិឃាតោ,** ទុក្ខន្តិ អាហ “**ទុក្ខសង្ខាតស្ស វិឃាតស្សា**”តិ។ **កិលេសនិព្ពានន្តិ** ឥមិនា អសង្ខតនិព្ពានមេវ វទតិ។ អសង្ខតញ្ហិ និព្ពានំ នាម, តំ បច្ចក្ខំ កាតុំ ន ទេតីតិ **អនិព្ពានសំវត្តនិកោ។ លោកុត្តរមិស្សកោ កថិតោ** បុព្ពភាគិយស្សបិ អរិយមគ្គស្ស កថិតត្តា។

ឆន្នសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អាជីវកសុត្តវណ្ណនា

៧៣. ទុតិយេ **ន អញ្ញាតុកាមោ**តិ ន អាជានិតុកាមោយេវាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បរិគ្គណ្ហនត្ថំ បន អាគតោ**”តិ, បញ្ញាយ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ឧបបរិក្ខិត្វា គណ្ហនត្ថន្តិ អត្ថោ។ **ការណាបទេសោ**តិ ការណនិទ្ទេសោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

អាជីវកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. មហានាមសក្កសុត្តវណ្ណនា

៧៤. តតិយេ គិលានស្ស ភាវោ **គេលញ្ញ**ន្តិ អាហ “**គិលានភាវតោ**”តិ។ **ទីបេតី**តិ ទេសនាក្កមេនេវ បញ្ញាបេតិ។ បឋមញ្ហិ សេខសីលសមាធិបញ្ញាយោ វត្វា បច្ឆា អសេខសីលាទីនិ វទន្តោ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ។

មហានាមសក្កសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. និគណ្ឋសុត្តវណ្ណនា

៧៥. ចតុត្ថេ **ហំសវដ្ដកច្ឆន្នេនា**តិ ហំសវដ្ដកបរិច្ឆន្នេន, ហំសមណ្ឌលាការេនាតិ អត្ថោ។ នត្ថិ ឯតស្ស បរិសេសន្តិ **អបរិសេសំ**។ តេនាហ “**អប្បមត្តកម្បិ អសេសេត្វា**”តិ។ អបរិសេសធម្មជាននតោ វា អបរិសេសសង្ខាតំ ញាណទស្សនំ បដិជានាតីតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សតត**ន្តិ និច្ចំ។ **សមិត**ន្តិ តស្សេវ វេវចនន្តិ អាហ “**សតតំ សមិតន្តិ សព្ពកាលំ និរន្តរ**”ន្តិ។ អថ វា និច្ចដ្ឋេន **សតត**-សទ្ទេន អភិណ្ហប្បវត្តិ ជោតិតា សិយាតិ “**សមិត**”ន្តិ វុត្តំ។ តេន និរន្តរប្បវត្តិំ ទស្សេតីតិ អាហ “**សព្ពកាលំ និរន្តរ**”ន្តិ។

វិសុទ្ធិសម្បាបនត្ថាយាតិ រាគាទីហិ មលេហិ អភិជ្ឈាវិសមលោភាទីហិ ច ឧបក្កិលិដ្ឋចិត្តានំ សត្តានំ វិសុទ្ធិបាបនត្ថាយ។ **សមតិក្កមនត្ថាយា**តិ សោកស្ស ច បរិទេវស្ស ច បហានត្ថាយ។ **អត្ថំ គមនត្ថាយា**តិ កាយិកទុក្ខស្ស ច ចេតសិកទោមនស្សស្ស ចាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ អត្ថង្គមនាយ, និរោធាយាតិ អត្ថោ។ ញាយតិ និច្ឆយេន កមតិ និព្ពានំ។ តំ វា ញាយតិ បដិវិជ្ឈតីតិ ឯតេនាតិ **ញាយោ**, អរិយមគ្គោតិ អាហ “**មគ្គស្ស អធិគមនត្ថាយា**”តិ។ **អបច្ចយនិព្ពានស្ស សច្ឆិករណត្ថាយា**តិ បច្ចយរហិតត្តា អបច្ចយស្ស អសង្ខតស្ស តណ្ហាវានវិរហិតត្តា និព្ពានន្តិ លទ្ធនាមស្ស អមតស្ស សច្ឆិកិរិយាយ, អត្តបច្ចក្ខតាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ផុសិត្វា ផុសិត្វា**តិ បត្វា បត្វា។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

និគណ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. និវេសកសុត្តវណ្ណនា

៧៦. បញ្ចមេ កិច្ចករណីយេសុ សហភាវដ្ឋេន អមា ហោន្តីតិ **អមច្ចា**។ “អយំ អជ្ឈត្តិកោ”តិ ឯវំ ជានន្តិ, ញាយន្តិ វាតិ **ញាតី**។ **សស្សុសសុរបក្ខិកា**តិ សស្សុសសុរា ច តប្បក្ខិកោ ច សស្សុសសុរបក្ខិកា។ លោហិតេន សម្ពន្ធាតិ **សាលោហិតា**។ បិតុបក្ខិកា វា **ញាតី**, មាតុបក្ខិកា **សាលោហិតា**។ មាតុបិតុបក្ខិកា វា **ញាតី**, សស្សុសសុរបក្ខិកា **សាលោហិតា**។ អវេច្ច រតនស្ស គុណេ យាថាវតោ ញត្វា បសាទោ **អវេច្ចប្បសាទោ**។ សោ បន យស្មា មគ្គេនាគតត្តា កេនចិ អកម្បនីយោ ច អប្បធំសិយោ ច ហោតិ, តស្មា ឯវំ វុត្តំ “**អចលប្បសាទោ**”តិ។ **ភាវញ្ញថត្ត**ន្តិ សភាវស្ស អញ្ញថត្តំ។

វីសតិយា កោដ្ឋាសេសូតិ កេសាទិមត្ថលុង្គបរិយន្តេសុ។ **ទ្វាទសសុ កោដ្ឋាសេសូ**តិ បិត្តាទិមុត្តបរិយន្តេសុ។ **ចតូសុ កោដ្ឋាសេសូ**តិ “យេន ច សន្តប្បតិ, យេន ច ជីរីយតិ, យេន ច បរិទយ្ហតិ, យេន ច អសិតបីតខាយិតសាយិតំ សម្មា បរិណាមំ គច្ឆតី”តិ (ម. និ. ១.៣០៤) ឯវំ វុត្តេសុ ចតូសុ កោដ្ឋាសេសុ។ **ឆសុ កោដ្ឋាសេសូ**តិ “ឧទ្ធង្គមា វាតា, អធោគមា វាតា, កុច្ឆិសយា វាតា, កោដ្ឋាសយា វាតា, អង្គមង្គានុសារិនោ វាតា, អស្សាសោ បស្សាសោ”តិ (ម. និ. ២.៣០៥) ឯវំ វុត្តេសុ ឆសុ កោដ្ឋាសេសុ។ **វិត្ថម្ភនំ** សេសភូតត្តយសន្ធម្ភិតតាបាទនំ, “ឧបកីឡន”ន្តិ ឯកេ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

និវេសកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦-៧. បឋមភវសុត្តាទិវណ្ណនា

៧៧-៧៨. ឆដ្ឋេ **អភិសង្ខារវិញ្ញាណ**ន្តិ កម្មសហជាតំ វិញ្ញាណំ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ សត្តមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

បឋមភវសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សីលព្ពតសុត្តវណ្ណនា

៧៩. អដ្ឋមេ **ទុក្ករការិកានុយោគោ**តិ ទុក្ករកិរិយាយ អនុយោគោ។ **ឧបដ្ឋានេន សារ**ន្តិ ឧបដ្ឋានាការេន សារំ។ “**ឥទំ វរ**”ន្តិអាទិនា ឧបដ្ឋានាការំ វិភាវេតិ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ សត្ថារា បុច្ឆិតេ បញ្ហេ។

សីលព្ពតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. គន្ធជាតសុត្តវណ្ណនា

៨០. នវមេ មូលេ, មូលស្ស វា គន្ធោ **មូលគន្ធោ**តិ អាហ “**មូលវត្ថុកោ គន្ធោ**”តិ។ មូលំ វត្ថុ ឯតស្សាតិ **មូលវត្ថុកោ**។ ឥទានិ មូលំ គន្ធយោគតោ គន្ធោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**គន្ធសម្បន្នំ វា មូលមេវ មូលគន្ធោ**”តិ អាហ។ បច្ឆិមោយេវេត្ថ អត្ថវិកប្បោ យុត្តតរោតិ ទស្សេតុំ “**តស្ស ហិ គន្ធោ**”តិអាទិមាហ។ **វស្សិកបុប្ផាទីន**ន្តិ សុមនបុប្ផាទីនំ។

គន្ធជាតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ចូឡនិកាសុត្តវណ្ណនា

៨១. ទសមេ **អរុណវតិសុត្តន្តអដ្ឋុប្បត្តិយ**ន្តិ “ភូតបុព្ពំ, ភិក្ខវេ, រាជា អហោសិ អរុណវា នាម។ រញ្ញោ ខោ បន, ភិក្ខវេ, អរុណវតោ អរុណវតី នាម រាជធានី អហោសិ។ អរុណវតី ខោ បន, ភិក្ខវេ, រាជធានី សិខី ភគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ឧបនិស្សាយ វិហាសិ។ សិខិស្ស ខោ បន, ភិក្ខវេ, ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស អភិភូសម្ភវំ នាម សាវកយុគំ អហោសិ អគ្គំ ភទ្ទយុគំ។ អថ ខោ, ភិក្ខវេ, សិខី ភគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អភិភុំ ភិក្ខុំ អាមន្តេសី”តិអាទិនា **ព្រហ្មសំយុត្តេ** (សំ. និ. ១.១៨៥) អាគតស្ស អរុណវតិសុត្តន្តស្ស អដ្ឋុប្បត្តិយំ។ **អតិប្បគោ**តិ អតិវិយ បគោ, អតិវិយ បាតោតិ អត្ថោ, ន តាវ កុលេសុ ភត្តំ និដ្ឋាតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឧជ្ឈាយន្តីតិ អវឈាយន្តិ, ហេដ្ឋា កត្វា ចិន្តេន្តិ, លាមកតោ ចិន្តេន្តិ។ **អនេកវិហិតំ ឥទ្ធិវិកុព្ពនំ កត្វា**តិ “បកតិវណ្ណំ វិជហិត្វា នាគវណ្ណំ វា ទស្សេតិ, សុបណ្ណវណ្ណំ វា ទស្សេតី”តិអាទិនា (បដិ. ម. ៣.១៣) នយេន អាគតំ អនេកប្បការំ ឥទ្ធិវិកុព្ពនំ កត្វា។ **សហស្សិលោកធាតុ**ន្តិ ចក្កវាឡសហស្សំ។ **គាថាទ្វយំ អភាសី**តិ ថេរោ កិរ “កថំ ទេសិតា ខោ ធម្មទេសនា សព្ពេសំ បិយា មនាបា”តិ ចិន្តេត្វា “សព្ពេបិ បាសណ្ឌា សព្ពេ ទេវមនុស្សា អត្តនោ អត្តនោ សមយេ បុរិសការំ វណ្ណេយន្តិ, វីរិយស្ស អវណ្ណវាទី នាម នត្ថិ, វីរិយប្បដិសំយុត្តំ កត្វា ទេសេស្សាមិ។ ឯវមស្ស ធម្មទេសនា សព្ពេសំ បិយា ភវិស្សតិ មនាបា”តិ ញត្វា តីសុ បិដកេសុ វិចិនិត្វា “អារម្ភថ និក្កមថា”តិ (សំ. និ. ១.១៨៦) ឥទំ គាថាទ្វយំ អភាសិ។

កី អាលោកោ អយន្តិ កស្ស នុ ខោ អយំ អាលោកោតិ។ **វិចិនន្តាន**ន្តិ ចិន្តេន្តានំ។ **សព្ពេ**តិ លោកធាតុយំ សព្ពេ ទេវា ច មនុស្សា ច។ **ឱសដាយ បរិសាយា**តិ ធម្មស្សវនត្ថំ សមោសដាយ បរិមិតបរិច្ឆិន្នាយ បរិសាយ។ **អត្តោបិ នេសំ បាកដោ អហោសី**តិ ន កេវលំ តេ សទ្ទមេវ អស្សោសុំ, អថ ខោ អត្តោបិ តេសំ បកតិ សវនូបចារេ វិយ បាកដោ អហោសិ។ តេន សហស្សំ លោកធាតុំ វិញ្ញាបេតីតិ អធិប្បាយោ។

បរិហរន្តីតិ សិនេរុំ ទក្ខិណតោ កត្វា បរិវត្តេន្តិ។ **វិរោចមានា**តិ អត្តនោ ជុតិយា ទិព្ពមានា, សោភមានា វា។ **តាវ សហស្សធា លោកោ**តិ យត្តកោ ចន្ទិមសូរិយេហិ ឱភាសិយមានោ លោកធាតុសង្ខាតោ ឯកេកោ លោកោ, តត្តកេន បមាណេន សហស្សធា លោកោ, ឥមិនា ចក្កវាឡេន សទ្ធឹ ចក្កវាឡសហស្សន្តិ អត្ថោ។ **កស្មា បនេសា អានីតា**តិ ឯសា ចូឡនិកា លោកធាតុ កស្មា ភគវតា អានីតា, ទេសិតាតិ អត្ថោ។ **មជ្ឈិមិកាយ លោកធាតុយា បរិច្ឆេទទស្សនត្ថ**ន្តិ ទ្វិសហស្សិលោកធាតុយា បរិមាណទស្សនត្ថំ។

សហស្សិលោកធាតុយា សហស្សី ទ្វិសហស្សិលោកធាតុ, សា ចក្កវាឡគណនាយ ទសសតសហស្សចក្កវាឡ បរិមាណា។ តេនាហ “**សហស្សចក្កវាឡានិ សហស្សភាគេន គណេត្វា**”តិអាទិ។ កម្បូនទេវតូបសង្កមនាទិនា ជាតចក្កវាឡេន សហ យោគក្ខេមំ ឋានំ **ជាតិក្ខេត្តំ**។ តត្តកាយ ឯវ ជាតិក្ខេត្តភាវោ ធម្មតាវសេនេវ វេទិតព្ពោ, “បរិគ្គហវសេនា”តិ កេចិ។ សព្ពេសម្បិ ពុទ្ធានំ ឯវំ ជាតិក្ខេត្តំ តន្និវាសីនំយេវ ច ទេវតានំ ធម្មាភិសមយោតិ វទន្តិ។ **បដិសន្ធិគ្គហណា**ទីនំ សត្តន្នំយេវ គហណំ និទស្សនមត្តំ មហាភិនីហារាទិកាលេបិ តស្ស បកម្បនស្ស លព្ភនតោ។

សហស្សំ សហស្សធា កត្វា គណិតំ មជ្ឈិមិកន្តិអាទិនា មជ្ឈិមិកាយ លោកធាតុយា សហស្សំ តិសហស្សិ លោកធាតុ, សាយេវ ច មហាសហស្សិលោកធាតូតិ ទស្សេតិ។ សរសេនេវ អាណាបវត្តនំ **អាណាក្ខេត្តំ**, យំ ឯកជ្ឈំ សំវដ្ដតិ វិវដ្ដតិ ច។ **អាណា ផរតី**តិ តន្និវាសិទេវតានំ សិរសា សម្បដិច្ឆនេន វត្តតិ, តញ្ច ខោ កេវលំ ពុទ្ធានុភាវេនេវ, អធិប្បាយវសេន ច បន “យាវតា បន អាកង្ខេយ្យា”តិ (អ. និ. ៣.៨១) វចនតោ ពុទ្ធានំ អវិសយោ នាម នត្ថិ, វិសយក្ខេត្តស្ស បមាណបរិច្ឆេទោ នាម នត្ថិ។ **វិសមោ**តិ សូរិយុគ្គមនាទីនំ វិសមភាវតោ វិសមោ។ តេនេវាហ “**ឯកស្មឹ ឋានេ សូរិយោ ឧគ្គតោ ហោតី**”តិអាទិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ចូឡនិកាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អានន្ទវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៩) ៤. សមណវគ្គោ

១-៥. សមណសុត្តាទិវណ្ណនា

៨២-៨៦. ចតុត្ថស្ស បឋមេ សម្មា អាទានំ គហណំ **សមាទាន**ន្តិ អាហ “**សមាទានំ វុច្ចតិ គហណ**”ន្តិ។ អធិកំ វិសិដ្ឋំ សីលន្តិ **អធិសីលំ**។ លោកិយសីលស្ស អធិសីលភាវោ បរិយាយេនាតិ និប្បរិយាយមេវ តំ ទស្សេតុំ “**អបិច សព្ពម្បិ លោកិយសីល**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សិក្ខិតព្ពតោ**តិ អាសេវិតព្ពតោ។ បញ្ចបិ ទសបិ វា សីលានិ សីលំ នាម, បាតិមោក្ខសំវរោ អធិសីលំ នាម អនវសេសកាយិកចេតសិកសំវរភាវតោ មគ្គសីលស្ស បទដ្ឋានភាវតោ ច។ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ ចិត្តំ, វិបស្សនាបាទកជ្ឈានំ អធិចិត្តំ មគ្គសមាធិស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ។ កម្មស្សកតញាណំ បញ្ញា, វិបស្សនា អធិបញ្ញា មគ្គបញ្ញាយ អធិដ្ឋានភាវតោ។ អបិច និព្ពានំ បត្ថយន្តេន សមាទិន្នំ បញ្ចសីលំ ទសសីលម្បិ អធិសីលមេវ និព្ពានាធិគមស្ស បច្ចយភាវតោ។ និព្ពានំ បត្ថយន្តេន សមាបន្នា អដ្ឋ សមាបត្តិយោបិ អធិចិត្តមេវ។

> “កល្យាណការី កល្យាណំ, បាបការី ច បាបកំ;
> អនុភោតិ ទ្វយមេតំ, អនុពន្ធញ្ហិ ការណ”ន្តិ។ –

ឯវំ អតីតេ អនាគតេ ច វដ្ដមូលកទុក្ខសល្លក្ខណវសេន សំវេគវត្ថុតាយ វិមុត្តិអាកង្ខាយ បច្ចយភូតា កម្មស្សកតបញ្ញាបិ អធិបញ្ញាតិ វទន្តិ។ ទុតិយតតិយចតុត្ថបញ្ចមានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

សមណសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បឋមសិក្ខាសុត្តវណ្ណនា

៨៧. ឆដ្ឋេ **សមត្តការី**តិ អនូនេន បរិបូរេន អាការេន សមន្នាគតោ។ សិក្ខាបទានំ ខុទ្ទានុខុទ្ទកត្តំ អបេក្ខាសិទ្ធន្តិ អាហ “**តត្រាបិ សង្ខ្យាទិសេសំ ខុទ្ទក**”ន្តិអាទិ។ **អង្គុត្តរមហានិកាយវឡញ្ជនកអាចរិយា**តិ អង្គុត្តរនិកាយំ បរិហរន្តា អាចរិយា, អង្គុត្តរភាណកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **លោកវជ្ជំ នាបជ្ជតិ** លោកវជ្ជសិក្ខាបទានំ វីតិក្កមសាធកស្ស កិលេសគហនស្ស សព្ពសោ បហីនត្តា។ **បណ្ណត្តិវជ្ជមេវ អាបជ្ជតិ** បណ្ណត្តិវីតិក្កមំ វា អជានតោបិ អាបត្តិសម្ភវតោ។ **ចិត្តេន អាបជ្ជន្តោ វូបិយប្បដិគ្គហណំ អាបជ្ជតី**តិ ឧបនិក្ខិត្តសាទិយេន អាបជ្ជតិ។

ព្រហ្មចរិយស្ស អាទិភូតានិ អាទិព្រហ្មចរិយានិ, តានិ ឯវ **អាទិព្រហ្មចរិយកានិ** យថា “វិនយោ ឯវ វេនយិកោ”តិ អាហ “**មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស**”តិអាទិ។ **ចត្តារិ មហាសីលសិក្ខាបទានី**តិ ចត្តារិ បារាជិកានិ សន្ធាយ វទតិ។ បដិបក្ខធម្មានំ អនវសេសតោ សវនតោ បគ្ឃរណតោ សោតោ, អរិយមគ្គោតិ អាហ “**សោតសង្ខាតេន មគ្គេនា**”តិ។ វិនិបាតេតិ វិរូបំ សទុក្ខំ សឧបាយាសំ និបាតេតីតិ វិនិបាតោ, អបាយទុក្ខេ ខិបនកោ។ **ធម្មោ**តិ សភាវោ។ នាស្ស វិនិបាតោ ធម្មោតិ **អវិនិបាតធម្មោ**, ន អត្តានំ អបាយេសុ វិនិបាតនសភាវោតិ វុត្តំ ហោតិ។ កស្មា? យេ ធម្មា អបាយគមនីយា, តេសំ បហីនត្តា។ តេនាហ “**អវិនិបាតធម្មោតិ ចតូសុ អបាយេសុ អបតនសភាវោ**”តិ។ តត្ថ **អបតនសភាវោ**តិ អនុប្បជ្ជនសភាវោ។ **សោតាបត្តិមគ្គនិយាមេន និយតោ**តិ ឧបរិមគ្គាធិគមស្ស អវស្សំភាវីភាវតោ និយតោ។ តេនេវាហ “**សម្ពោធិបរាយណោ**”តិ។ ហេដ្ឋិមន្តតោ សត្តមភវតោ ឧបរិ អនុប្បជ្ជនធម្មតាយ វា **និយតោ**។ សម្ពុជ្ឈតីតិ សម្ពោធិ, អរិយមគ្គោ។ សោ បន បឋមមគ្គស្ស អធិគតត្តា អវសិដ្ឋោ ច អធិគន្តព្ពភាវេន ឥច្ឆិតព្ពោតិ ឧបរិមគ្គត្តយសង្ខាតា សម្ពោធិ បរំ អយនំ បរាគតិ អស្សាតិ **សម្ពោធិបរាយណោ**។ តេនាហ “**ឧបរិមគ្គត្តយសម្ពោធិបរាយណោ**”តិ។

តនុភាវាតិ បរិយុដ្ឋានមន្ទតាយ ច កទាចិ ករហចិ ឧប្បត្តិយា ច តនុភាវេន។ តនុត្តញ្ហិ ទ្វីហិ ការណេហិ វេទិតព្ពំ អធិច្ចុប្បត្តិយា ច បរិយុដ្ឋានមន្ទតាយ ច។ សកទាគាមិស្ស ហិ វដ្ដានុសារិមហាជនស្ស វិយ កិលេសា អភិណ្ហំ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, កទាចិ ករហចិ ឧប្បជ្ជន្តិ វិរឡាការា ហុត្វា វិរឡវាបិតេ ខេត្តេ អង្កុរា វិយ។ ឧប្បជ្ជមានាបិ ច វដ្ដានុសារិមហាជនស្សេវ មទ្ទន្តា ផរន្តា ឆាទេន្តា អន្ធការំ ករោន្តា ន ឧប្បជ្ជន្តិ, មន្ទមន្ទា ឧប្បជ្ជន្តិ តនុកាការា ហុត្វា អព្ភបដលមិវ មក្ខិកាបត្តមិវ ច។ តត្ថ កេចិ ថេរា ភណន្តិ “សកទាគាមិស្ស កិលេសា កិញ្ចាបិ ចិរេន ឧប្បជ្ជន្តិ, ពហលាវ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តថា ហិស្ស បុត្តា ច ធីតរោ ច ទិស្សន្តី”តិ។ ឯតំ បន អប្បមាណំ។ បុត្តធីតរោ ហិ

អង្គបច្ចង្គបរាមសនមត្តេនបិ ហោន្តីតិ។ ទ្វីហិយេវ ការណេហិស្ស កិលេសានំ តនុត្តំ វេទិតព្ពំ អធិច្ចុប្បត្តិយា ច បរិយុដ្ឋានមន្ទតាយ ចាតិ។

ហេដ្ឋាភាគិយានន្តិ ឯត្ថ **ហេដ្ឋា**តិ មហគ្គតភូមិតោ ហេដ្ឋា, កាមភូមិយន្តិ អត្ថោ។ តេសំ បច្ចយភាវេន ហេដ្ឋាភាគស្ស ហិតាតិ ហេដ្ឋាភាគិយា, តេសំ ហេដ្ឋាភាគិយានំ, ហេដ្ឋាភាគស្ស កាមភវស្ស បច្ចយភាវេន គហិតានន្តិ អត្ថោ។ សំយោជេន្តិ ពន្ធន្តិ ខន្ធគតិភវាទីហិ ខន្ធគតិភវាទយោ, កម្មំ វា ផលេនាតិ **សំយោជនានី**តិ អាហ “**សំយោជនានន្តិ ពន្ធនាន**”ន្តិ។ អសមុច្ឆិន្នរាគាទិកស្ស ហិ ឯតរហិ ខន្ធាទីនំ អាយតឹ ខន្ធាទីហិ សម្ពន្ធោ, សមុច្ឆិន្នរាគាទិកស្ស បន តំ នត្ថិ, កតានម្បិ កម្មានំ អសមត្ថភាវាបត្តិតោ រាគាទីនំ អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច សំយោជនដ្ឋោ សិទ្ធោ។ **បរិក្ខយេនា**តិ សមុច្ឆេទេន។

ឱបបាតិកោតិ ឧបបាតិកយោនិកោ ឧបបតនេ សាធុការី។ សេសយោនិបដិក្ខេបវចនមេតំ។ តេន គព្ភវាសទុក្ខាភាវមាហ។ **តត្ថ បរិនិព្ពាយី**តិ ឥមិនា សេសទុក្ខាភាវំ។ តត្ថ បរិនិព្ពាយិតា ចស្ស កាមលោកេ ខន្ធពីជស្ស អបុនាគមនវសេនេវាតិ ទស្សេតុំ “**អនាវត្តិធម្មោ**”តិ វុត្តំ។ **ឧបរិយេវា**តិ ព្រហ្មលោកេយេវ។ **អនាវត្តិធម្មោ**តិ តតោ ព្រហ្មលោកា បុនប្បុនំ បដិសន្ធិវសេន ន អាវត្តនធម្មោ។ តេនាហ “**យោនិគតិវសេន អនាគមនធម្មោ**”តិ។

បទេសំ បទេសការី អារាធេតីតិ សីលក្ខន្ធាទីនំ បារិបូរិយា ឯកទេសភូតំ ហេដ្ឋិមមគ្គត្តយំ បទេសោ, តំ ករោន្តោ បទេសំ ឯកទេសភូតំ ហេដ្ឋិមំ ផលត្តយមេវ អារាធេតិ, និប្ផាទេតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បទេសការី បុគ្គលោ នាម សោតាបន្នោ**”តិអាទិ។ **បរិបូរំ បរិបូរការី**តិ សីលក្ខន្ធាទីហិ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីហិ ច បរិតោ បូរណេន បរិបូរសង្ខាតំ អរហត្តមគ្គំ ករោន្តោ និព្ពត្តេន្តោ បរិបូរំ អរហត្តផលំ អារាធេតិ, និប្ផាទេតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បរិបូរការី នាម អរហា**”តិអាទិ។

បឋមសិក្ខាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-១០. ទុតិយសិក្ខាសុត្តាទិវណ្ណនា

៨៨-៩១. សត្តមេ **កុលា កុលំ គមនកោ**តិ កុលតោ កុលំ គច្ឆន្តោ។ **ទ្វេ វា តយោ វា ភវេ**តិ ទេវមនុស្សវសេន ទ្វេ វា តយោ វា ភវេ។ មិស្សកភវវសេន ហេតំ វុត្តំ។ ទេសនាមត្តមេវ ចេតំ “**ទ្វេ វា តីណិ វា**”តិ។ យាវ ឆដ្ឋភវា សំសរន្តោបិ កោលំកោលោវ ហោតិ។ តេនេវាហ “**អយញ្ហិ ទ្វេ វា ភវេ…បេ…. ឯវមេត្ថ វិកប្បោ ទដ្ឋព្ពោ**”តិ។ ឧឡារកុលវចនោ វា ឯត្ថ កុលសទ្ទោ, កុលតោ កុលំ គច្ឆតីតិ **កោលំកោលោ**។ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយតោ បដ្ឋាយ ហិ នីចកុលេ ឧប្បត្តិ នាម នត្ថិ, មហាភោគកុលេសុ ឯវ និព្ពត្តតីតិ អត្ថោ។ កេវលោ ហិ កុលសទ្ទោ មហាកុលមេវ វទតិ “កុលបុត្តោ”តិអាទីសុ វិយ។ **ឯកពីជី**តិ ឯត្ថ ខន្ធពីជំ នាម កថិតំ, **ខន្ធពីជ**ន្តិ ច បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ វុច្ចតិ។ យស្ស ហិ សោតាបន្នស្ស ឯកំ ខន្ធពីជំ អត្ថិ, ឯកំ ភវគ្គហណំ, សោ ឯកពីជី នាម។ តេនាហ “**ឯកស្សេវ ភវស្ស ពីជំ ឯតស្ស អត្ថីតិ ឯកពីជី**”តិ។ “**មានុសកំ ភវ**”ន្តិ ឥទំ បនេត្ថ ទេសនាមត្តមេវ, “ទេវភវំ និព្ពត្តេតី”តិបិ បន វត្តុំ វដ្ដតិយេវ។

ឧទ្ធំវាហិភាវេន ឧទ្ធមស្ស តណ្ហាសោតំ វដ្ដសោតំ វាតិ **ឧទ្ធំសោតោ,** ឧទ្ធំ វា គន្ត្វា បដិលភិតព្ពតោ ឧទ្ធមស្ស មគ្គសោតន្តិ **ឧទ្ធំសោតោ**។ បដិសន្ធិវសេន អកនិដ្ឋភវំ គច្ឆតីតិ **អកនិដ្ឋគាមី។ យត្ថ កត្ថចី**តិ អវិហាទីសុ យត្ថ កត្ថចិ។ **សប្បយោគេនា**តិ វិបស្សនាញាណាភិសង្ខារសង្ខាតេន បយោគេន សហ, មហតា វិបស្សនាបយោគេនាតិ អត្ថោ។ **ឧបហច្ចា**តិ ឯតស្ស ឧបគន្ត្វាតិ អត្ថោ។ តេន វេមជ្ឈាតិក្កមោ កាលកិរិយាបគមនញ្ច សង្គហិតំ ហោតិ, តស្មា អាយុវេមជ្ឈំ អតិក្កមិត្វា បរិនិព្ពាយន្តោ ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី នាម ហោតីតិ អាហ “**យោ បន កប្បសហស្សាយុកេសុ អវិហេសូ**”តិអាទិ។ **សោ តិរិយោ ហោតី**តិ ញាណស្ស តិក្ខមជ្ឈមុទុភាវេន តិវិធោ ហោតិ។ តេនាហ “**កប្បសហស្សាយុកេសូ**”តិអាទិ។

សទ្ធាធុរេន អភិនិវិសិត្វាតិ “សចេ សទ្ធាយ សក្កា និព្ពត្តេតុំ, និព្ពត្តេស្សាមិ លោកុត្តរមគ្គ”ន្តិ ឯវំ សទ្ធាធុរវសេន អភិនិវិសិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា។ **បញ្ញាធុរេន អភិនិវិដ្ឋោ**តិ “សចេ បញ្ញាយ សក្កា, និព្ពត្តេស្សាមិ លោកុត្តរមគ្គ”ន្តិ ឯវំ បញ្ញាធុរំ កត្វា អភិនិវិដ្ឋោ។ យថាវុត្តមេវ អដ្ឋវិធត្តំ កោលំកោលសត្តក្ខត្តុបរមេសុ អតិទិសន្តោ “**តថា កោលំកោលា សត្តក្ខត្តុបរមា ចា**”តិ អាហ។ វុត្តនយេនេវ អដ្ឋ កោលំកោលា, អដ្ឋ សត្តក្ខត្តុបរមាតិ វុត្តំ ហោតិ។

តត្ថ សត្តក្ខត្តុំ បរមា ភវូបបត្តិ អត្តភាវគ្គហណំ អស្ស, តតោ បរំ អដ្ឋមំ ភវំ នាទិយតីតិ **សត្តក្ខត្តុបរមោ**។ ភគវតា គហិតនាមវសេនេវ ចេតានិ អរិយាយ ជាតិយា ជាតានំ តេសំ នាមានិ ជាតានិ កុមារានំ មាតាបិតូហិ គហិតនាមានិ វិយ។ ឯត្តកញ្ហិ ឋានំ គតោ ឯកពីជី នាម ហោតិ, ឯត្តកំ កោលំកោលោ, ឯត្តកំ សត្តក្ខត្តុបរមោតិ ភគវតា ឯតេសំ នាមំ គហិតំ។ និយមតោ បន អយំ ឯកពីជី, អយំ កោលំកោលោ, អយំ សត្តក្ខត្តុបរមោតិ នត្ថិ។ កោ បន នេសំ ឯតំ បភេទំ និយមេតីតិ? កេចិ តាវ ថេរា "បុព្ពហេតុ និយមេតី"តិ វទន្តិ, កេចិ បឋមមគ្គោ, កេចិ ឧបរិ តយោ មគ្គា, កេចិ តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនាតិ។

តត្ថ "បុព្ពហេតុ និយមេតី"តិ វាទេ បឋមមគ្គស្ស ឧបនិស្សយោ កតោ នាម ហោតិ, "ឧបរិ តយោ មគ្គា និរុបនិស្សយា ឧប្បន្នា"តិ វចនំ អាបជ្ជតិ។ "បឋមមគ្គោ និយមេហី"តិ វាទេ ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ និរត្ថកតា អាបជ្ជតិ។ "ឧបរិ តយោ មគ្គា និយមេន្តី"តិ វាទេ បឋមមគ្គេ អនុប្បន្នេយេវ ឧបរិ តយោ មគ្គា ឧប្បន្នាតិ អាបជ្ជតីតិ។ "តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនា និយមេតី"តិ វាទោ បន យុជ្ជតិ។ សចេ ហិ ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនា ពលវតី ហោតិ, ឯកពីជី នាម ហោតិ, តតោ មន្ទតរាយ កោលំកោលោ, តតោ មន្ទតរាយ សត្តក្ខត្តុបរមោតិ។

ឯកច្ចោ ហិ សោតាបន្នោ វដ្ដជ្ឈាសយោ ហោតិ វដ្ដាភិរតោ, បុនប្បុនំ វដ្ដស្មិំយេវ ចរតិ សន្ទិស្សតិ។ អនាថបិណ្ឌិកោ សេដ្ឋិ, វិសាខា ឧបាសិកា, ចូឡរថមហារថា ទេវបុត្តា, អនេកវណ្ណោ ទេវបុត្តោ, សក្កោ ទេវរាជា, នាគទត្តោ ទេវបុត្តោតិ ឥមេ ហិ ឯត្តកា ជនា វដ្ដជ្ឈាសយា វដ្ដាភិរតា អាទិតោ បដ្ឋាយ ឆ ទេវលោកេ សោធេត្វា អកនិដ្ឋេ ឋត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, ឥមេ ឥធ ន គហិតា។ ន កេវលញ្ចិមេវ, យោបិ មនុស្សេសុយេវ សត្តក្ខត្តុំ សំសរិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, យោបិ ទេវលោកេ និព្ពត្តោ ទេវេសុយេវ សត្តក្ខត្តុំ អបរាបរំ សំសរិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ ឥមេបិ ឥធ ន គហិតា, កាលេន ទេវេ, កាលេន មនុស្សេ សំសរិត្វា បន អរហត្តំ បាបុណន្តោវ ឥធ គហិតោ, តស្មា "សត្តក្ខត្តុបរមោ"តិ ឥទំ ឥជដ្ឋកវោកិណ្ណភវូបបត្តិកសុក្ខវិបស្សកស្ស នាមំ កថិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

"សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា"តិ (បុ. ប. ៣៤) វចនតោ បញ្ចសុ សកទាគាមីសុ ចត្តារោ វជ្ជេត្វា ឯកោវ គហិតោ។ ឯកច្ចោ ហិ ឥធ សកទាគាមិផលំ បត្វា ឥធេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ឥធ បត្វា ទេវលោកេ បរិនិព្ពាយតិ , ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា តត្ថេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតិ។ ឥមេ ចត្តារោបិ ឥធ ន គហិតា។ យោ បន ឥធ បត្វា ទេវលោកេ យាវតាយុកំ វសិត្វា បុន ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សតិ, អយំ ឯកោវ ឥធ គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ តស្ស បភេទំ ទស្សេន្តោ "**តីសុ បន វិមោក្ខេសូ**"តិអាទិមាហ។ ឥមស្ស បន សកទាគាមិនោ ឯកពីជិនា សទ្ធឹ កឹ នានាករណន្តិ? ឯកពីជិស្ស ឯកាវ បដិសន្ធិ, សកទាគាមិស្ស ទ្វេ បដិសន្ធិយោ, ឥទំ តេសំ នានាករណំ។ សុញ្ញតវិមោក្ខេន វិមុត្តខីណាសវោ បដិបទាវសេន ចតុព្ពិធោ ហោតិ, តថា អនិមិត្តអប្បណិហិតវិមោក្ខេហីតិ ឯវំ ទ្វាទស អរហន្តោ ហោន្តីតិ អាហ "**យថា បន សកទាគាមិនោ, តថេវ អរហន្តោ ទ្វាទស វេទិតព្ពា**"តិ។ អដ្ឋមនវមទសមានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

ទុតិយសិក្ខាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. សង្កវាសុត្តវណ្ណនា

៩២. ឯកាទសមេ វិហារបដិពទ្ធនវកម្មាទិភារំ ហរតិ បវត្តេតីតិ **ភារហារោ**។ តេនេវាហ "**នវេ អាវាសេ សមុដ្ឋាបេតិ, បុរាណេ បដិជគ្គតី**"តិ។ សិក្ខិតព្ពតោ សិក្ខា, បជ្ជិតព្ពតោ, បជ្ជន្តិ ឯតេហីតិ វា បទានិ, សិក្ខាយេវ បទានិ **សិក្ខាបទានី**តិ អាហ "**សិក្ខាសង្ខាតេហិ បទេហី**"តិ។ **ទស្សេតី**តិ បច្ចក្ខតោ ទស្សេតិ, ហត្ថាមលកំ វិយ បាកដេ វិភូតេ កត្វា វិភាវេតិ។ **គណ្ហាបេតី**តិ តេ ធម្មេ មនសា អនុបត្តិតេ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធេ ការេន្តោ ឧគ្គណ្ហាបេតិ។ **សមុស្សាហេតី**តិ សមាធិម្ហិ ឧស្សាហំ ជនេតិ។ **បដិលទ្ធគុណេហី**តិ តាយ ទេសនាយ តន្និស្សយបច្ចត្តបុរិសការេន ច តេសំ បដិវិទ្ធគុណេហិ។ **វោទាបេតី**តិ តេសំ ចិត្តសន្តានំ អស្សទ្ធិយាទិកិលេសមលាបគមនេន បភស្សរំ ករោតិ។ **សណ្ហំ សណ្ហំ កថេតី**តិ អតិវិយ សុខុមំ កត្វា កថេតិ។

អច្ចយនំ សាធុមរិយាទំ មទ្ទិត្វា វីតិក្កមនំ **អច្ចយោ**តិ អាហ "**អបរាធោ**"តិ។ អច្ចេតិ អតិក្កមតិ ឯតេនាតិ វា **អច្ចយោ,** វីតិក្កមស្ស បវត្តនកោ អកុសលធម្មោ។ សោ ឯវ អបរជ្ឈតិ ឯតេនាតិ **អបរាធោ**។ សោ ហិ អបរជ្ឈន្តំ បុរិសំ អធិភវិត្វា បវត្តតិ។ តេនាហ "**អតិក្កម្ម អធិភវិត្វា បវត្តោ**"តិ។ **បដិគ្គណ្ហាតូ**តិ អធិវាសនវសេន សម្បដិច្ឆតូតិ អត្ថោតិ អាហ "**ខមតូ**"តិ។ សទេវកេន លោកេន និស្សរណន្តិ អារណីយតោ **អរិយោ,** តថាគតោតិ អាហ "**អរិយស្ស វិនយេតិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សាសនេ**"តិ។ **បុគ្គលាធិដ្ឋានំ ករោន្តោ**តិ កាមំ "វុទ្ធិ ហេសា"តិ

ធម្មាធិដ្ឋានវសេន វាក្យំ អារទ្ធំ, តថាបិ ទេសនំ បន បុគ្គលាធិដ្ឋានំ ករោន្តោ “សំវរំ អាបជ្ជតី”តិ អាហាតិ យោជនា។

សង្កាវាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សមណវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១០) ៥. លោណកបល្លវគ្គោ

១. អច្ចាយិកសុត្តវណ្ណនា

៨៣. បញ្ចមស្ស បឋមេ **អតិបាតិកានី**តិ សីឃំ បវត្តេតព្ពានិ។ **ករណីយានី**តិ ឯត្ថ អវស្សកេ អនីយសទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោតិ អាហ “**អវស្សកិច្ចានី**”តិ។ **និក្ខន្តសេតង្កុរានី**តិ ពីជតោ និក្ខន្តសេតង្កុរានិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

អច្ចាយិកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវិវេកសុត្តវណ្ណនា

៨៤. ទុតិយេ សាណេហិ វាកេហិ និព្ពត្តិតានិ **សាណានិ**។ មិស្សសាណានិ **មសាណានិ** ន ភង្គានិ។ **ឯរកតិណាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អក្កមកចិកទលិវាកាទីនំ សង្គហោ។ ឯរកាទីហិ កតានិ ហិ ឆវានិ លាមកានិ ទុស្សានីតិ “**ឆវទុស្សានី**”តិ វត្តព្ពតំ លភន្តិ។ **កុណ្ឌក**ន្តិ តនុតរំ តណ្ឌុលប្បករណំ។ **បញ្ច ទុស្សីល្យានី**តិ បាណាតិបាតាទីនិ បញ្ច។ **ចត្តារោ អាសវា**តិ កាមាសវាទយោ ចត្តារោ អាសវា។ **សីលគ្គប្បត្តោ**តិ សីលេន, សីលស្ស វា អគ្គប្បត្តោ។

បវិវេកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សរទសុត្តវណ្ណនា

៨៥. តតិយេ **វិទ្ធេ**តិ ទូរីភូតេ។ ទូរភាវោ ច អាកាសស្ស វលាហកវិគមេន ហោតីតិ អាហ “**វលាហកវិគមេន ទូរីភូតេ**”តិ។ តេនេវ ហិ “វិទ្ធេ វិគតវលាហកេ”តិ វុត្តំ។ **នភំ អព្ភុស្សក្កមានោ**តិ អាកាសំ អភិលង្ឃន្តោ។ តមិនា តរុណសូរិយភាវោ ទស្សិតោ។ នាតិទូរោទិតេ ហិ អាទិច្ចេ តរុណសូរិយសមញ្ញា។ **ទុវិធមេវស្ស សំយោជនំ នត្ថី**តិ ឱរម្ភាគិយឧទ្ធម្ភាគិយវសេន ទុវិធម្បិ សំយោជនំ អស្ស បឋមជ្ឈានលាភិនោ អរិយសាវកស្ស នត្ថិ។ កស្មា បនស្ស ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនម្បិ នត្ថីតិ វុត្តំ។ ឱរម្ភាគិយសំយោជនានមេវ ហេត្ថ បហានំ វុត្តន្តិ អាហ “**ឥតរម្បី**”តិអាទិ, ឥតរំ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនំ បុន ឥមំ លោកំ បដិសន្ធិវសេន អានេតុំ អសមត្ថតាយ នត្ថីតិ វុត្តន្តិ អត្ថោ។ ឈានលាភិនោ ហិ សព្ពេបិ អរិយា ព្រហ្មលោកូបបន្នា ហេដ្ឋា ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ ឧប្បជ្ជន្តាបិ វេហប្ផលំ អកនិដ្ឋំ ភវគ្គញ្ច បត្វា ន បុនញ្ញត្ថ ជាយន្តិ, តត្ថ តត្ថេវ អរហត្តំ បត្វា បរិនិព្ពាយន្តិ។ តេនេវាហ “**ឥមស្មិំ សុត្តេ ឈានានាគាមី នាម កថិតោ**”តិ។ ឈានវសេន ហិ ហេដ្ឋា ន អាគច្ឆតីតិ ឈានានាគាមី។

សរទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. បរិសាសុត្តវណ្ណនា

៨៦. ចតុត្ថេ **បច្ចយពាហុល្លិកា**តិ ចីវរាទិពាហុល្លាយ បដិបន្នា។ អវីតតណ្ហតាយ ហិ តំ តំ បរិក្ខារជាតំ ពហុំ លន្តិ អាទិយន្តីតិ ពហុលា, តេ ឯវ **ពាហុលិកា** យថា “វេនយិកោ”តិ (ម. និ. ១.២៤៦; អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨)។ តេ បច្ចយពាហុល្លាយ យុត្តប្បយុត្តា ហោន្តីតិ ចីវរាទិពាហុល្លាយ បដិបន្នា នាម ហោន្តិ។ សិក្ខាយ អគារវភាវតោ សិថិលំ អគាឡ្ហំ គណ្ហន្តីតិ **សាថលិកា។ សិថិល**ន្តិ ច ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ។ សិថិលសទ្ទេន សមានត្ថស្ស សថលសទ្ទស្ស វសេន សាថលិកាតិ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ **អវគមនដ្ឋេនា**តិ អធោគមនដ្ឋេន, ឱរម្ភាគិយភាវេនាតិ អត្ថោ។ **និក្ខិត្តធុរា**តិ ឱរោបិតធុរា ឧជ្ឈិតុស្សាហា។ **ឧបធិវិវេកោ** និព្ពានំ។ **ទុវិធម្បិ វីរិយ**ន្តិ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច វីរិយំ។

ភណ្ឌនំ ជាតំ ឯតេសន្តិ **ភណ្ឌនជាតា**។ វិសេសនស្ស បរនិបាតវសេន ចេតំ វុត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ បន វិសេសនស្ស បុព្ពនិបាតវសេនេវ អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ជាតភណ្ឌនា**”តិ អាហ។ កលហោ ជាតោ ឯតេសន្តិ **កលហជាតា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **កលហស្ស បុព្ពភាគោ**តិ កលហស្ស ហេតុភូតា បដិភាគា តំសទិសី ច អនិដ្ឋកិរិយា។ **ហត្ថបរាមាសាទិវសេនា**តិ កុជ្ឈិត្វា អញ្ញមញ្ញស្ស ហត្ថេ គហេត្វា បលបនអច្ឆិន្ទនាទិវសេន។ “អយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ”តិអាទិនា វិរុទ្ធវាទភូតំ វិវាទំ អាបន្នាតិ **វិវាទបន្នា**។ តេនាហ “**វិរុទ្ធវាទំ អាបន្នា**”តិ។ មុខសន្និស្សិតតាយ វាចា ឥធ “មុខ”ន្តិ អធិប្បេតាតិ អាហ “**ផរុសា វាចា មុខសត្តិយោ**”តិ។

សតិបិ ឧភយេសំ កលាបានំ បរមត្ថតោ ភេទេ បច្ចុរជនេហិ បន ទុវិញ្ញេយ្យនានត្តំ ខីរោទកសម្មោទិតំ អច្ចន្តមេតំ សំសដ្ឋំ វិយ ហុត្វា តិដ្ឋតីតិ អាហ “**ខីរោទកំ វិយ ភូតា**”តិ។ យថា ខីរញ្ច ឧទកញ្ច អញ្ញមញ្ញំ សំសន្ទតិ, វិសុំ ន ហោតិ, ឯកត្តំ វិយ ឧបេតិ, ឯវំ សាមគ្គិវសេន ឯកត្តុបគតចិត្តុប្បាទាតិ អត្ថោ។ មេត្តចិត្តំ បច្ចុបដ្ឋាបេត្វា ឱលោកនំ ចក្ខូនិ វិយ ចក្ខូនិ នាមាតិ អាហ “**ឧបសន្តេហិ មេត្តចក្ខូហី**”តិ។ បិយភាវទីបកានិ ហិ ចក្ខូនិ **បិយចក្ខូនិ។ បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតី**តិ បមោទបច្ចយពលវបីតិមាហ។ **បញ្ចវណ្ណា បីតិ ឧប្បជ្ជតី**តិ ខុទ្ទិកាទិភេទេន បញ្ចប្បការា បីតិ ឧប្បជ្ជតិ។ **បីតិមនស្សា**តិ តាយ បីតិយា បីណិតមនស្ស, បស្សទ្ធិអាវហេហិ ឧឡារេហិ បីតិវេគេហិ តិន្តចិត្តស្សាតិ អត្ថោ។ **វិគតទរថោ**តិ កិលេសបរិឡាហានំ ទូរីភាវេន វូបសន្តទរថោ។

កេន ឧទកេន ទារិតោ បព្ពតប្បទេសោតិ កត្វា អាហ “**កន្ទរោ នាមា**”តិអាទិ។ ឧទកស្ស យថានិន្នំ បវត្តិយា នទិនិព្ពត្តនភាវេន “**នទិកុញ្ជោ**”តិបិ វុច្ចតិ។ សាវង្កា នទិយោ **បទរា។ អដ្ឋ មាសេ**តិ ហេមន្តគិម្ហឧតុវសេន អដ្ឋ មាសេ។ ខុទ្ទកា ឧទកវាហិនិយោ សាខា វិយាតិ **សាខា**។ ខុទ្ទកសោព្ភា **កុសុព្ភា** ឱការស្ស ឧការំ កត្វា។ យត្ថ ឧបរិ ឧន្នតប្បទេសតោ ឧទកំ អាគន្ត្វា តិដ្ឋតិ ចេវ សន្ទតិ ច, តេ កុសុព្ភា ខុទ្ទកអាវាដា។ **ខុទ្ទកនទិយោ**តិ បព្ពតបាទាទិតោ និក្ខន្តា ខុទ្ទកា នទិយោ។

បរិសាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៧. បឋមអាជានីយសុត្តាទិវណ្ណនា

៩៧-៩៩. បញ្ចមេ **អនុច្ឆវិកោ**តិ រញ្ញោ បរិភុញ្ជនយោគ្គោ។ **ហត្ថបាទាទិអង្គសមតាយា**តិ ហត្ថបាទាទិអវយវសមតាយ, រញ្ញោ វា សេនាយ អង្គភូតត្តា **រញ្ញោ អង្គ**ន្តិ វុច្ចតិ។ អានេត្វា ហុនិតព្ពន្តិ អាហុនំ, អាហុតីតិ អត្ថតោ ឯកន្តិ អាហ “**អាហុតិសង្ខាតំ បិណ្ឌបាត**”ន្តិ។ ទូរតោបិ អានេត្វា សីលវន្តេសុ ទាតព្ពស្សេតំ អធិវចនំ។ **បិណ្ឌបាត**ន្តិ ច និទស្សនមត្តំ។ អានេត្វា ហុនិតព្ពានញ្ហិ ចីវរាទីនំ ចតុន្នំ បច្ចយានមេតំ អធិវចនំ អាហុនន្តិ។ តំ អរហតីតិ **អាហុនេយ្យោ។ បដិគ្គហេតុំ យុត្តោ**តិ តស្ស មហប្ផលភាវករណតោ បដិគ្គណ្ហិតុំ អនុច្ឆវិកោ។

បាហុនកភត្តស្សាតិ ទិសវិទិសតោ អាគតានំ បិយមនាបានំ ញាតិមិត្តានំ អត្ថាយ សក្ការេ បដិយត្តស្ស អាគន្តុកភត្តស្ស។ តញ្ហិ ឋបេត្វា តេ តថារូបេ បាហុនកេ សង្ឃស្សេវ ទាតុំ យុត្តំ, សង្ឃោវ តំ បដិគ្គហេតុំ យុត្តោ។ សង្ឃសទិសោ ហិ បាហុនកោ នត្ថិ។ តថា ហេស ឯកស្មឹ ពុទ្ធន្តរេ វីតិវត្តេ ទិស្សតិ, កទាចិ អសង្ខេយ្យេបិ កប្បេ វីតិវត្តេ។ អព្ពោកិណ្ណញ្ច បិយមនាបតាទិករេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ។ ឯវំ បាហុនមស្ស ទាតុំ យុត្តំ, បាហុនញ្ច បដិគ្គហេតុំ យុត្តោតិ **បាហុនេយ្យោ**។ អយញ្ចេត្ថ អធិប្បាយោ “ញាតិមិត្តា វិប្បវុដ្ឋា ន ចិរស្សេវ សមាគច្ឆន្តិ, អនវដ្ឋិតា ច តេសុ បិយមនាបតា, ន ឯវមរិយសង្ឃោ, តស្មា សង្ឃោវ បាហុនេយ្យោ”តិ។

ទក្ខន្តិ ឯតាយ សត្តា យថាធិប្បេតាហិ សម្បត្តីហិ វឌ្ឍន្តីតិ ទក្ខិណា, បរលោកំ សទ្ទហិត្វា ទានំ។ តំ ទក្ខិណំ អរហតិ, ទក្ខិណាយ វា ហិតោ យស្មា មហប្ផលករណតាយ វិសោធេតីតិ **ទក្ខិណេយ្យោ**។

បុញ្ញត្ថិកេហិ អញ្ជលិ ករណីយោ ឯត្ថាតិ **អញ្ជលិករណីយោ**។ ឧភោ ហត្ថេ សិរសិ បតិដ្ឋាបេត្វា សព្ពលោកេន កយិរមានំ អញ្ជលិកម្មំ អរហតីតិ វា **អញ្ជលិករណីយោ**។ តេនាហ “**អញ្ជលិបគ្គហណស្ស អនុច្ឆវិកោ**”តិ។

យទិបិ បាឡិយំ “អនុត្តរ”ន្តិ វុត្តំ, នត្ថិ ឥតោ ឧត្តរំ វិសិដ្ឋន្តិ ហិ អនុត្តរំ, សមម្បិស្ស បន នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ “**អសទិស**”ន្តិ អាហ។ ខិត្តំ វុត្តំ ពីជំ មហប្ផលភាវករណេន តាយតិ រក្ខតិ, ខិបន្តិ វបន្តិ ឯត្ថ ពីជានីតិ វា ខេត្តំ, កេទារាទិ, ខេត្តំ វិយ ខេត្តំ, បុញ្ញានំ ខេត្តំ **បុញ្ញក្ខេត្តំ**។ យថា ហិ រញ្ញោ វា អមច្ចស្ស វា សាលីនំ វា យវានំ វា វិរុហនដ្ឋានំ “រញ្ញោ សាលិក្ខេត្តំ យវក្ខេត”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ សង្ឃោ សព្ពលោកស្ស បុញ្ញានំ វិរុហនដ្ឋានំ។ សង្ឃំ និស្សាយ ហិ លោកស្ស នានប្បការហិតសុខសំវត្តនិកានិ បុញ្ញានិ វិរុហន្តិ, តស្មា សង្ឃោ **អនុត្តរំ បុញ្ញក្ខេត្តំ លោកស្ស**។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ឆដ្ឋសត្តមានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

បឋមអាជានីយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បោត្ថកសុត្តវណ្ណនា

១០០. អដ្ឋមេ **នវោ**តិ នវវាយិមោ។ តេនាហ “**ករណំ ឧបាទាយ វុច្ចតី**”តិ។ **វាកមយវត្ថ**ន្តិ សាណាទិវាកសាដកំ។ **ទុព្ពណ្ណោ**តិ វិវណ្ណោ។ **ទុក្ខសម្ផស្សោ**តិ ខរសម្ផស្សោ។ អប្បំ អគ្ឃតីតិ **អប្បគ្ឃោ**។ អតិពហុំ អគ្ឃន្តោ កហាបណគ្ឃនកោ ហោតិ។ **បរិភោគមជ្ឈិមោ**តិ បរិភោគកាលវសេន មជ្ឈិមោ។ សោ ហិ នវភាវំ អតិក្កមិត្វា ជិណ្ណភាវំ អប្បត្តោ មជ្ឈេ បរិភោគកាលេបិ ទុព្ពណ្ណោ ច ទុក្ខសម្ផស្សោ ច អប្បគ្ឃោយេវ ហោតិ។ អតិពហុំ អគ្ឃន្តោ អឌ្ឍំ អគ្ឃតិ, ជិណ្ណកាលេ បន អឌ្ឍមាសកំ វា កាកណិកំ វា អគ្ឃតិ។ **ឧក្ខលិបរិបុញ្ឆន**ន្តិ កាឡុក្ខលិបរិបុញ្ឆនំ។ **នវោ**តិបិ ឧបសម្បទាយ បញ្ចវស្សកាលតោ ហេដ្ឋា ជាតិយា សដ្ឋិវស្សោបិ នវោយេវ។ **ទុព្ពណ្ណតាយា**តិ សរីរវណ្ណេនបិ គុណវណ្ណេនបិ ទុព្ពណ្ណតាយ។ ទុស្សីលស្ស ហិ បរិសមជ្ឈេ និត្តេជតាយ សរីរវណ្ណោបិ ន សម្បជ្ជតិ, គុណវណ្ណេន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ អដ្ឋកថាយំ បន សរីរវណ្ណេន ទុព្ពណ្ណតាបិ គុណវណ្ណស្ស អភាវេន ទុព្ពណ្ណតាយាតិ វុត្តំ។

យេ ខោ បនស្សាតិ យេ ខោ បន តស្ស ឧបដ្ឋាកា វា ញាតិមិត្តាទយោ វា ឯតំ បុគ្គលំ សេវន្តិ។ **តេសន្តិ** តេសំ បុគ្គលានំ ឆ សត្ថារេ សេវន្តានំ មិច្ឆាទិដ្ឋិកានំ វិយ។ ទេវទត្តេ សេវន្តានំ កោកាលិកាទីនំ វិយ ច តំ សេវនំ ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ ហោតិ។ **មជ្ឈិមោ**តិ បញ្ចវស្សកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ នវវស្សកាលា មជ្ឈិមោ នាម។ **ថេរោ**តិ ទសវស្សតោ បដ្ឋាយ ថេរោ នាម។ **ឯវមាហំសូ**តិ ឯវំ វទន្តិ។ **កឹ នុ ខោ តុយ្ហ**ន្តិ តុយ្ហំ ពាលស្ស ភណិតេន កោ អត្ថោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តថារូប**ន្តិ តថាជាតិកំ តថាសភាវំ ឧក្ខេបនីយកម្មស្ស ការណភូតំ។

តីហិ កប្បាសអំសូហិ សុត្តំ កន្តិត្វា កតវត្ថន្តិ តយោ កប្បាសអំសូ គហេត្វា កន្តិតសុត្តេន វាយិតំ សុខុមវត្ថំ, តំ នវវាយិមំ អនគ្ឃំ ហោតិ, បរិភោគមជ្ឈិមំ វីសម្បិ តឹសម្បិ សហស្សានិ អគ្ឃតិ, ជិណ្ណកាលេ, អដ្ឋបិ ទសបិ សហស្សានិ អគ្ឃតិ។

តេសំ តំ ហោតីតិ តេសំ សម្មាសម្ពុទ្ធាទយោ សេវន្តា វិយ តំ សេវនំ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ ហោតិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធញ្ហិ ឯកំ និស្សាយ យាវជ្ជកាលា មុច្ចនកសត្តានំ បមាណំ នត្ថិ, តថា សារិបុត្តត្ថេរមហាមោគ្គល្លានត្ថេរេ អវសេសេ ច អសីតិ មហាសាវកេ និស្សាយ សគ្គគតសត្តានំ បមាណំ នត្ថិ, យាវជ្ជកាលា តេសំ ទិដ្ឋានុគតឹ បដិបន្នសត្តានម្បិ បមាណំ នត្ថិយេវ។ **អាធេយ្យំ គច្ឆតី**តិ តស្ស មហាថេរស្ស តំ អត្ថនិស្សិតំ វចនំ យថា គន្ធករណ្ឌកេ កាសិកវត្ថំ អាធាតព្ពតំ ឋបេតព្ពតំ គច្ឆតិ, ឯវំ ឧត្តមង្គេ សិរស្មិំ ហទយេ ច អាធាតព្ពតំ ឋបេតព្ពតំ គច្ឆតិ។

បោត្ថកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. លោណកបល្លសុត្តវណ្ណនា

១០១. នវមេ **យថា យថា កម្មំ ករោតី**តិ យេន យេន បការេន បាណាតិបាតាទិបាបកម្មំ ករោតិ។ **វិបាកំ បដិសំវេទិយតេវា**តិ អវធារណេន កម្មសិទ្ធិយំ តព្ពិបាកស្ស អប្បវត្តិ នាម នត្ថីតិ ទីបេតិ។ តេនេវាហ “**ន ហិ សក្កា**”តិអាទិ។ **ឯវំ សន្ត**ន្តិ ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**ឯវំ សន្តេ**”តិ។ **អភិសង្ខារវិញ្ញាណនិរោធេនា**តិ កម្មវិញ្ញាណស្ស អាយតឹ អនុប្បត្តិធម្មតាបជ្ជនេន។

“អយម្បិ ខោ កាយោ ឯវំធម្មោ ឯវំភាវី ឯវំអនតីតោ”តិអាទិនា កាយស្ស អសុភានិច្ចាទិអាការអនុបស្សនា កាយភាវនាតិ អាហ “**កាយានុបស្សនាសង្ខាតាយ តាយ ភាវនាយា**”តិ។ **រាគាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ទោសមោហានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ “រាគោ ខោ, អាវុសោ, បមាណករណោ, ទោសោ បមាណករណោ, មោហោ បមាណករណោ, តេ ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ បហីនា ឧច្ឆិន្នមូលា តាលាវត្ថុកតា អនភាវំកតា អាយតឹ អនុប្បាទធម្មា”តិ (ម. និ. ១.៤៥៩) ហិ វុត្តំ។

យថា ហិ បព្ពតបាទេ បូតិបណ្ណស្ស ឧទកំ នាម ហោតិ, កាឡវណ្ណំ ឱលោកេន្តានំ ព្យាមសតំ គម្ភីរំ វិយ ខាយតិ, យដ្ឋឹ វា រជ្ជុំ វា គហេត្វា មិនន្តស្ស បិដ្ឋិបាទោទ្ធរណមត្តម្បិ ន ហោតិ, ឯវមេវ ឯកច្ចស្ស យាវ រាគាទយោ នុប្បជ្ជន្តិ, តាវ តំ បុគ្គលំ សញ្ជានិតុំ ន សក្កា ហោតិ, សោតាបន្នោ វិយ សកទាគាមី វិយ អនាគាមី វិយ ច ខាយតិ។ យទា បនស្ស រាគាទយោ ឧប្បជ្ជន្តិ, តទា រត្តោ ទុដ្ឋោ មូឡ្ហោតិ បញ្ញាយតិ។ ឥតិ តេ រាគាទយោ “ឯត្តកោ អយ”ន្តិ បុគ្គលស្ស បមាណំ ទស្សេន្តាវ ឧប្បជ្ជន្តីតិ បមាណករណា នាម វុត្តា។

ជាបេតុន្តិ ជិនធនំ កាតុំ។ **សោ**តិ រាជា, មហាមត្តោ វា។ **អស្សា**តិ អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វា យាចន្តស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

លោណកបល្លសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បំសុធោវកសុត្តវណ្ណនា

១០២. ទសមេ **អនីហតទោស**ន្តិ អនបនីតថូលកាឡកំ។ **អនបនីតកសាវ**ន្តិ អនបគតសុខុមកាឡកំ។ **បហដមត្ត**ន្តិ អាហដមត្តំ។

ទសកុសលកម្មបថវសេន ឧប្បន្នំ ចិត្តំ ចិត្តមេវ, វិបស្សនាបាទកអដ្ឋសមាបត្តិចិត្តំ វិបស្សនាចិត្តញ្ច តតោ ចិត្តតោ អធិកំ ចិត្តន្តិ **អធិចិត្ត**ន្តិ អាហ "**អធិចិត្តន្តិ សមថវិបស្សនាចិត្ត**"ន្តិ។ **អនុយុត្តស្សា**តិ អនុប្បន្នស្ស ឧប្បាទនវសេន ឧប្បន្នស្ស បដិព្រូហនវសេន អនុ អនុ យុត្តស្ស, តត្ថ យុត្តប្បយុត្តស្សាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច បុរេភត្តំ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា បច្ឆាភត្តំ បិណ្ឌបាតប្បដិក្កន្តោ និសីទនំ អាទាយ "អសុកស្មិំ រុក្ខមូលេ វា វនសណ្ឌេ វា បព្ភារេ វា សមណធម្មំ ករិស្សាមី"តិ និក្ខមន្តោបិ តត្ថ គន្ត្វា ហត្ថេហិ វា បាទេហិ វា និសជ្ជដ្ឋានតោ តិណបណ្ណានិ អបនេន្តោបិ អធិចិត្តំ អនុយុត្តោយេវ។ និសីទិត្វា បន ហត្ថបាទេ ធោវិត្វា មូលកម្មដ្ឋានំ គហេត្វា ភាវនំ អនុយុញ្ជន្តោ ភាវនាយ អប្បនំ អប្បត្តាយបិ អធិចិត្តមនុយុត្តោយេវ តទត្ថេនបិ តំសទ្ទវោហារតោ។ **ចិត្តសម្បន្នោ**តិ ធម្មចិត្តស្ស សមន្នាគតត្តា សម្បន្នចិត្តោ។ **បណ្ឌិតជាតិកោ**តិ បណ្ឌិតសភាវោ។

កាមេ អារព្ភាតិ វត្ថុកាមេ អារព្ភ។ កាមរាគសង្ខាតេន វា កាមេន បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **កាមវិតក្កោ**។ ព្យាបជ្ជតិ ចិត្តំ ឯតេនាតិ **ព្យាបាទោ**, ទោសោ។ វិហឹសន្តិ ឯតាយ សត្តេ, វិហឹសនំ វា តេសំ ឯតន្តិ **វិហឹសា**, បរេសំ វិហេឋនាការេន បវត្តស្ស ករុណាបដិបក្ខស្ស បាបធម្មស្សេតំ អធិវចនំ។ **ញាតកេ អារព្ភ ឧប្បន្នោ វិតក្កោ**តិ ញាតកេ អារព្ភ គេហស្សិតបេមវសេន ឧប្បន្នោ វិតក្កោ។ **ជនបទមារព្ភ ឧប្បន្នោ វិតក្កោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **អហោ វត មំ...បេ.... ឧប្បន្នោ វិតក្កោ**តិ "អហោ វត មំ បរេ ន អវជានេយ្យុំ, ន ហេដ្ឋា កត្វា មញ្ញេយ្យុំ, បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុំ ករេយ្យុ"ន្តិ ឯវំ ឧប្បន្នវិតក្កោ។ **ទសវិបស្សនុបក្កិលេសវិតក្កា**តិ ឱភាសាទិទសវិបស្សនុបក្កិលេសេ អារព្ភ ឧប្បន្នវិតក្កា។

អវសិដ្ឋា ធម្មវិតក្កា ឯតស្សាតិ **អវសិដ្ឋធម្មវិតក្កោ**, វិបស្សនាសមាធិ។ **ន ឯកគ្គភាវប្បត្តោ** ន ឯកគ្គតំ បត្តោ។ ឯកំ ឧទេតីតិ ហិ **ឯកោទិ**, បដិបក្ខេហិ អនភិភូតត្តា អគ្គំ សេដ្ឋំ ហុត្វា ឧទេតីតិ អត្ថោ។ សេដ្ឋោបិ ហិ លោកេ ឯកោតិ វុច្ចតិ, ឯកស្មិំ អារម្មណេ សមាធានវសេន បវត្តចិត្តស្សេតំ អធិវចនំ។ ឯកោទិស្ស ភាវោ **ឯកោទិភាវោ**, ឯកគ្គតាយេតំ អធិវចនំ។

និយកជ្ឈត្តន្តិ អត្តសន្តានស្សេតំ អធិវចនំ។ **គោចរជ្ឈត្ត**ន្តិ ឥធ និព្ពានំ អធិប្បេតំ។ តេនាហ "**ឯកស្មិំ និព្ពានគោចរេយេវ តិដ្ឋតី**"តិ។ **សុដ្ឋុ និសីទតី**តិ សមាធិបដិបក្ខេ កិលេសេ សន្និសីទេន្តោ សុដ្ឋុ និសីទតិ។ **ឯកគ្គំ ហោតី**តិ អព្យគ្គភាវប្បត្តិយា ឯកគ្គំ ហោតិ។ **សម្មា អាធិយតី**តិ យថា អារម្មណេ សុដ្ឋុ អប្បិតំ ហោតិ, ឯវំ សម្មា សម្មទេវ អាធិយតិ។

អភិញ្ញា សច្ឆិករណីយស្សាតិ ឯត្ថ "អភិញ្ញាយ សច្ឆិករណីយស្សា"តិ វត្តព្ពេ "អភិញ្ញា"តិ យ-ការលោបេន បនុន កាលកិរិយានិទ្ទេសោ កតោតិ អាហ "**អភិជានិត្វា បច្ចក្ខំ កាតព្ពស្សា**"តិ។ អភិញ្ញាយ ឥទ្ធិវិធាទិញាណេន សច្ឆិកិរិយំ ឥទ្ធិវិធបច្ចនុភវនាទិកំ **អភិញ្ញាសច្ឆិករណីយ**ន្តិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតី**តិ ឯត្ថ បន យស្ស បច្ចក្ខំ អត្ថិ, សោ សក្ខី, សក្ខិនោ ភព្ពតា សក្ខិភព្ពតា, សក្ខិភវនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សក្ខី ច សោ ភព្ពោ ចាតិ សក្ខិភព្ពោ។ អយញ្ហិ ឥទ្ធិវិធាទីនំ ភព្ពោ តត្ថ ច សក្ខីតិ សក្ខិភព្ពោ, តស្ស ភាវោ សក្ខិភព្ពតា, តំ បាបុណាតីតិ អត្ថោ។

អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានាទិភេទេតិ ឯត្ថ អភិញ្ញាបាទា ច អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានញ្ច អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានាទិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន អរហត្តញ្ច អរហត្តស្ស វិបស្សនា ច សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេវ **មជ្ឈិមនិកាយដ្ឋកថាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ២.១៩៨) –

> "សតិ សតិអាយតនេតិ សតិ សតិការណេ។ កិញ្ចេត្ថ ការណំ? អភិញ្ញា វា អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ វា, អវសានេ បន អរហត្តំ វា ការណំ អរហត្តស្ស វិបស្សនា វាតិ វេទិតព្ព"ន្តិ វុត្តំ។

យញ្ហិ តំ តត្រ តត្រ សក្ខិភព្ពតាសង្ខាតំ ឥទ្ធិវិធបច្ចនុភវនាទិ, តស្ស អភិញ្ញា ការណំ ។ អថ ឥទ្ធិវិធបច្ចនុភវនាទិ អភិញ្ញា, ឯវំ សតិ អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ ការណំ។ អវសានេ ឆដ្ឋាភិញ្ញាយ បន អរហត្តំ,

អរហត្តស្ស វិបស្សនា វា ការណំ។ អរហត្តញ្ហិ “កុទាស្សុ នាមាហំ តទាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមិ, យទរិយា ឯតរហិ ឧបសម្បជ្ជ វិហរន្តី”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥; ៣.៣០៧) អនុត្តរេសុ វិមោក្ខេសុ បិហំ ឧបដ្ឋបេត្វា អភិញ្ញា និព្ពត្តេន្តស្ស ការណំ។ ឥទញ្ច សាធារណំ ន ហោតិ, សាធារណវសេន បន អរហត្តស្ស វិបស្សនា ការណំ។ ឥមស្មិញ្ហិ សុត្តេ អរហត្តផលវសេន ឆឡភិញ្ញា វុត្តា។ តេនេវាហ “**អាសវានំ ខយាតិអាទិ ចេត្ថ ផលសមាបត្តិវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ព**”ន្តិ។

បំសុធោវកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. និមិត្តសុត្តវណ្ណនា

១០៣. ឯកាទសមេ យេហិ ផលំ និមីយតិ, ឧប្បជ្ជនដ្ឋានេ បក្ខិបមានំ វិយ ហោតិ, តានិ **និមិត្តានិ**។ តេនាហ “**តីណិ ការណានី**”តិ។ **កាលេន កាល**ន្តិ ឯត្ថ **កាលេនា**តិ ភុម្មត្ថេ ករណវចនំ។ **កាល**ន្តិ ច ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**កាលេ កាលេ**”តិ។ **មនសិ កាតព្ពា**តិ ចិត្តេ កាតព្ពា, ឧប្បាទេតព្ពាតិ អត្ថោ។ ឧបលក្ខិតសមាធានាការោ សមាធិយេវ ឥធ សមាធិនិមិត្តន្តិ អាហ “**ឯកគ្គតា ហិ ឥធ សមាធិនិមិត្តន្តិ វុត្តា**”តិ។ **ឋានំ តំ ចិត្តំ កោសជ្ជាយ សំវត្តេយ្យា**តិ ឯត្ថ ឋានំ អត្ថីតិ វចនសេសោ។ តំ ភាវនាចិត្តំ កោសជ្ជាយ សំវត្តេយ្យ, តស្ស សំវត្តនស្ស ការណំ អត្ថីតិ អត្ថោ។ **តំ** វា មនសិករណំ **ចិត្តំ កោសជ្ជាយ សំវត្តេយ្យ**, ឯតស្ស ឋានំ ការណំ អត្ថីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ការណំ វិជ្ជតី**”តិអាទិ។ **ញាណជវ**ន្តិ សង្ខារេសុ អនិច្ចាទិវសេន បវត្តមានំ បញ្ញាជវំ។

យំ កិញ្ចិ សុវណ្ណតាបនយោគ្គអង្គារភាជនំ ឥធ “ឧក្កា”តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**អង្គារកបល្ល**”ន្តិ។ **សជ្ជេយ្យា**តិ យថា តត្ថ បក្ខិត្តំ សុវណ្ណំ តប្បតិ, ឯវំ បដិយាទិយេយ្យ។ **អាលិម្បេយ្យា**តិ អាទិយេយ្យ, ជលេយ្យាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**តត្ថ អង្គារេ…បេ… គាហាបេយ្យា**”តិ។ **មូសាយ វា បក្ខិបេយ្យា**តិ តត្ថកេ វា បក្ខិបេយ្យ។ **ឧបធារេតី**តិ សល្លក្ខេតិ។

និមិត្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

លោណកបល្លវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

៣. តតិយបណ្ណាសកំ

(១១) ១. សម្ពោធវគ្គោ

១-៣. បុព្ពេវសម្ពោធសុត្តាទិវណ្ណនា

១០៤-១០៦. តតិយស្ស បឋមេ **សម្ពោធិតោ បុព្ពេវា**តិ សម្ពោធោ វុច្ចតិ ចតូសុ មគ្គេសុ ញាណំ “សាមំ សម្មា ពុជ្ឈិ ឯតេនា”តិ កត្វា, តតោ បុព្ពេយេវាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**អរិយមគ្គុប្បត្តិតោ អបរភាគេយេវា**”តិ។ **ពោធិសត្តស្សេវ សតោ**តិ ឯត្ថ យថា ឧទកតោ ឧគ្គន្ត្វា ឋិតំ បរិបាកគតំ បទុមំ សូរិយរស្មិសម្ផស្សេន អវស្សំ ពុជ្ឈិស្សតីតិ ពុជ្ឈនកបទុមន្តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ ពុទ្ធានំ សន្តិកេ ព្យាករណស្ស លទ្ធត្តា អវស្សំ អនន្តរាយេន បារមិយោ បូរេត្វា ពុជ្ឈិស្សតីតិ ពុជ្ឈនកសត្តោតិ **ពោធិសត្តោ**។ តេនាហ “**ពុជ្ឈនកសត្តស្សេវ…បេ…. អារភន្តស្សេវ សតោ**”តិ។ យា វា ឯសា ចតុមគ្គញាណសង្ខាតា ពោធិ, “តំ ពោធឹ កុទាស្សុ នាមាហំ បាបុណិស្សាមី”តិ បត្ថយមានោ បដិបជ្ជតីតិ ពោធិយំ សត្តោ អាសត្តោតិបិ **ពោធិសត្តោ**។ តេនាហ “**សម្ពោធិយា វា សត្តស្សេវ លគ្គស្សេវ សតោ**”តិ។

អថ វា ពោធីតិ ញាណំ “ពុជ្ឈតិ ឯតេនា”តិ កត្វា, ពោធិមា សត្តោ **ពោធិសត្តោ**, បុរិមបទេ ឧត្តរបទលោបំ កត្វា យថា “ញាណសត្តោ”តិ, ញាណវា បញ្ញវា បណ្ឌិតោ សត្តោតិ អត្ថោ។ ពុទ្ធានញ្ហិ បាទមូលេ អភិនីហារតោ បដ្ឋាយ បណ្ឌិតោវ សោ សត្តោ, ន អន្ធពាលោតិ ពោធិសត្តោ។ ឯវំ គុណវតោ ឧប្បន្ននាមវសេន ពោធិសត្តស្សេវ សតោ។ អស្សាទីយតីតិ **អស្សាទោ**, សុខំ។ តញ្ហ សាតាការលក្ខណន្តិ អាហ “**អស្សាទោតិ មធុរការោ**”តិ។ ឆន្ទរាគោ វិនីយតិ ចេវ បហីយតិ ច ឯត្ថាតិ **និព្ពានំ “ឆន្ទរាគវិនយោ ឆន្ទរាគប្បហានញ្ចា”តិ វុច្ចតិ**។ តេនាហ “**និព្ពាន**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **អាគម្មា**តិ ឥទំ យោ ជនោ រាគំ វិនេតិ បជហតិ ច, តស្ស អារម្មណករណំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ទុតិយតតិយានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

បុព្ពេវសម្ពោធសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤-៨. សមណព្រាហ្មណសុត្តាទិវណ្ណនា

១០៧-១១២. ចតុត្ថេ **សាមញ្ញា**ន្តិ អរិយមគ្គោ, តេន អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ **សាមញ្ញត្ថំ**, អរិយផលន្តិ អាហ “**សាមញ្ញត្ថន្តិ ចតុព្ពិធំ អរិយផល**”ន្តិ។ **ព្រហ្មញ្ញត្ថ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តេនាហ “**ឥតរំ តស្សេវ វេវចន**”ន្តិ។ អរិយមគ្គសង្ខាតំ សាមញ្ញមេវ វា អរណីយតោ **សាមញ្ញត្ថ**ន្តិ អាហ “**សាមញ្ញត្ថេន វា ចត្តារោ មគ្គា**”តិ។ បញ្ចមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

សមណព្រាហ្មណសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទុតិយនិទានសុត្តវណ្ណនា

១១៣. ទសមេ ***វិវដ្ដគាមិកម្មាន***ន្តិ វិវដ្ដូបនិស្សយកម្មានំ។ **តទភិនិវត្តេតី**តិ ឯត្ថ **តំ**-សទ្ទេន បឋមសនស្ស វិបាកស្ស បរាមាសោតិ អាហ “**តំ អភិនិវត្តេតី**”តិ, តំ វិបាកំ អភិភវិត្វា និវត្តេតីតិ អត្ថោ។ ឥទានិ ន កេវលំ វិបាកស្សេវ បរាមាសោ តំ-សទ្ទេន, អថ ខោ ឆន្ទរាគដ្ឋានិយានំ ធម្មានំ តព្ពិបាកស្ស ច បរាមាសោ ទដ្ឋព្ពោតិ អាហ “**យទា វា តេនា**”តិអាទិ។ **តេ ចេវ ធម្មេ**តិ តេ ឆន្ទរាគដ្ឋានិយេ ធម្មេ។ **និព្ពិជ្ឈិត្វា បស្សតី**តិ កិលេសេ និព្ពិជ្ឈិត្វា វិភូតំ បាកដំ កត្វា បស្សតីតិ។

ទុតិយនិទានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សម្ពោធវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១២) ២. អាបាយិកវគ្គោ

១. អាបាយិកសុត្តវណ្ណនា

១១៤. ទុតិយស្ស បឋមេ អបាយេសុ និព្ពត្តនសីលតាយ អបាយូបគា **អាបាយិកា**តិ អាហ “**អបាយំ គច្ឆិស្សន្តីតិ អាបាយិកា**”តិ។ អញ្ញោ ព្រហ្មចារិនោ សុនិវត្ថេ សុបារុតេ សុម្ភកបត្តធរេ គាមនិគមរាជធានីសុ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា ជីវិកំ កប្បេន្តេ ទិស្វា សយម្បិ តាទិសេន អាការេន តថាបដិបជ្ជនតោ “អហំ ព្រហ្មចារី”តិ បដិញ្ញំ ទេន្តោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**ព្រហ្មចារិបដិញ្ញោតិ ព្រហ្មចារិបដិរូបកោ**”តិ។ “អហម្បិ ភិក្ខូ”តិ វត្វា ឧបោសថង្គាទីនិ បវិសន្តោ បន ព្រហ្មចារិបដិញ្ញោ ហោតិយេវ, តថា សង្ឃិកំ លាភំ គណ្ហន្តោ។ តេនាហ “**តេសំ វា…បេ.… ឯវំបដិញ្ញោ**”តិ។ **អក្កោសតី**តិ “អស្សមណោសិ, សមណបដិញ្ញោសី”តិអាទិនា អក្កោសតិ។ **បរិភាសតី**តិ “សោ ត្វំ ‘ហោតុ, មុណ្ឌកសមណោ អហ’ន្តិ មញ្ញសិ, ឥទានិ តេ អស្សមណភាវំ អារោបេស្សាមី”តិអាទិនា វទន្តោ បរិភាសតិ។

កិលេសកាមោបិ អស្សាទិយមានោ វត្ថុកាមន្តោគធោយេវ, កិលេសកាមវសេន ច តេសំ អស្សាទនំ សិយាតិ អាហ “**កិលេសកាមេន វត្ថុកាមេ សេវន្តស្ស**”តិ។ **កិលេសកាមេនា**តិ ករណត្ថេ ករណវចនំ។ **នត្ថិ ទោសោ**តិ អស្សាទេត្វា វិសយបរិភោគេ នត្ថិ អាទីនវោ, តប្បច្ចយា ន កោចិ អន្តរាយោតិ អធិប្បាយោ។ **បាតព្យតំ អាបជ្ជតី**តិ បរិភុញ្ជនកតំ ឧបគច្ឆតិ។ បរិភោគត្ថោ ហិ អយំ បា-សទ្ទោ, កត្តុសាធនោ ច តព្ព-សទ្ទោ, យថារុចិ បរិភុញ្ជតីតិ អត្ថោ។ **បរិវិតព្ពតំ បរិភុញ្ជិតព្ពត**ន្តិ ឯត្ថាបិ កត្តុវសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អាបាយិកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុល្លភសុត្តវណ្ណនា

១១៥. ទុតិយេ បរេន កតស្ស ឧបការស្ស អនុរូបប្បវត្តិ អត្តនិ កតំ ឧបការំ ឧបការតោ ជានន្តោ វេទិយន្តោ **កតញ្ញូ កតវេទី**តិ អាហ “**ឥមិនា មយ្ហំ កត**”ន្តិអាទិ។

ទុល្លភសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អប្បមេយ្យសុត្តវណ្ណនា

១១៦. តតិយេ **សុខេន មេតព្ពោ**តិ យថា បរិត្តស្ស ឧទកស្ស សុខេន បមាណំ គយ្ហតិ, ឯវមេវ “ឧទ្ធតោ”តិអាទិនា យថាវុត្តេហិ អគុណង្គេហិ សមន្នាគតស្ស សុខេន បមាណំ គយ្ហតីតិ, សុខេន មេតព្ពោ។ **ទុក្ខេន មេតព្ពោ**តិ យថា មហាសមុទ្ទស្ស ទុក្ខេន បមាណំ គយ្ហតិ, ឯវមេវ “អនុទ្ធតោ”តិអាទិនា ទស្សិតេហិ គុណង្គេហិ សមន្នាគតស្ស ទុក្ខេន បមាណំ គយ្ហតិ, “អនាគាមី នុ ខោ ខីណាសវោ នុ ខោ”តិ វត្តព្ពតំ គច្ឆតិ, តេនេស ទុក្ខេន មេតព្ពោ។ **បមេតុំ ន សក្កោតី**តិ យថា អាកាសស្ស ន សក្កា បមាណំ គហេតុំ, ឯវំ ខីណាសវស្ស, តេនេស បមេតុំ ន សក្កាតិ **អប្បមេយ្យោ**។

សារភាវេន តុច្ឆត្តា នឡោ វិយ នឡោ, មានោតិ អាហ “**ឧន្នឡោតិ ឧគ្គតនឡោ**”តិ, ឧដ្ឋិតតុច្ឆមានោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ “**តុច្ឆមានំ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ**”តិ។ មានោ ហិ សេយ្យស្ស សេយ្យោតិ សទិសោតិ ច បវត្តិយា វិសេសតោ តុច្ឆោ។ **ចាបល្លេនា**តិ ចបលភាវេន, តណ្ហាលោលុប្បេនាតិ អត្ថោ។ **មុខរោ**តិ មុខេន ផរុសោ, ផរុសវាចោតិ អត្ថោ។ **វិកិណ្ណវាចោ**តិ វិសដវចនោ សម្ផប្បលាបិតាយ អបរិយន្តវចនោ។ តេនាហ “**អសញ្ញតវចនោ**”តិ, ទិវសម្បិ និរត្ថកវចនំ បលាបីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ចិត្តេកគ្គតារហិតោ**តិ ឧបចារប្បនាសមាធិរហិតោ ចណ្ឌសោតេ ពទ្ធនាវា វិយ អនវដ្ឋិតកិរិយោ។ **ភន្តចិត្តោ**តិ អនវដ្ឋិតចិត្តោ បណ្ណារុឡ្ហវាលមិគសទិសោ។ **វិវដិន្ទ្រិយោ**តិ សំវរាភាវេន គិហិកាលេ វិយ អសំវុតចក្ខាទិឥន្ទ្រិយោ។

អប្បមេយ្យសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អានេញ្ជសុត្តវណ្ណនា

១១៧. ចតុត្ថេ សហ ព្យយតិ គច្ឆតីតិ សហព្យោ, សហបវត្តនកោ។ តស្ស ភាវោ **សហព្យតា**, សហបវត្តីតិ អាហ **"សហភាវំ ឧបបជ្ជតី"**តិ។ "យាវតកំ តេសំ ទេវានំ អាយុប្បមាណំ, តំ សព្ពំ ខេបេត្វា និរយម្បិ គច្ឆតី"តិអាទិវចនតោ អរូបភវតោ ចុតស្ស អបាយូបបត្តិ វុត្តា វិយ ទិស្សតីតិ តន្និវត្តនត្ថំ ភគវតោ អធិប្បាយំ វិវរន្តោ "សន្ធាយភាសិតមិទំ វចន"ន្តិ ទីបេតិ **"និរយាទីហិ អវិប្បមុត្តត្តា"**តិអាទិនា។ ន ហិ តស្ស ឧបចារជ្ឈានតោ ពលវតរំ អកុសលំ អត្ថីតិ។ តមិនា តតោ ចវន្តានំ ឧបចារជ្ឈានមេវ បដិសន្ធិជនកំ កម្មន្តិ ទីបេតិ។ អធិកំ បយសតិ បយុជ្ជតិ ឯតេនាតិ **អធិប្បយាសោ**, សវិសេសំ ឥតិកត្តព្ពកិរិយា។ តេនាហ **"អធិកប្បយោគោ"**តិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

អានេញ្ជសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វិបត្តិសម្បទាសុត្តវណ្ណនា

១១៨. បញ្ចមេ **ទិន្នន្តិ** ទេយ្យធម្មសីសេន ទានំ វុត្តន្តិ អាហ **"ទិន្នស្ស ផលាភាវំ សន្ធាយ វទតី"**តិ។ ទិន្នំ បន អន្នាទិវត្ថុំ កថំ បដិក្ខិបតិ។ ឯស នយោ **"យិដ្ឋំ ហុត"**ន្តិ ឯត្ថាបិ។ **មហាយាគោ**តិ សព្ពសាធារណំ មហាទានំ។ **បហេណកសក្ការោ**តិ បាហុនកានំ កាតព្ពសក្ការោ។ **ផលន្តិ** អានិសំសផលំ និស្សន្ទផលញ្ច។ **វិបាកោ**តិ សទិសផលំ។ **បរលោកេ ឋិតស្ស អយំ លោកោ នត្ថី**តិ បរលោកេ ឋិតស្ស កម្មុនា លទ្ធព្ពោ អយំ លោកោ ន ហោតិ។ **ឥធលោកេ ឋិតស្សបិ បរលោកោ នត្ថី**តិ ឥធលោកេ ឋិតស្ស កម្មុនា លទ្ធព្ពោ បរលោកោ ន ហោតិ។ តត្ថ ការណមាហ **"សព្ពេ តត្ថ តត្ថេវ ឧច្ឆិជ្ជន្តី"**តិ។ ឥមេ សត្តា យត្ថ យត្ថ ភវយោនិគតិអាទីសុ ឋិតា, តត្ថ តត្ថេវ ឧច្ឆិជ្ជន្តិ, ទ្វយវិនាសេន វិនស្សន្តិ។

ផលាភាវវសេនាតិ មាតាបិតូសុ សម្មាបដិបត្តិមិច្ឆាបដិបត្តីនំ ផលស្ស អភាវវសេន "នត្ថិ មាតា, នត្ថិ បិតា"តិ វទតិ, ន មាតាបិតូនំ, នាបិ តេសុ សម្មាបដិបត្តិមិច្ឆាបដិបត្តីនំ អភាវវសេន តេសំ លោកបច្ចក្ខត្តា។ បុព្ពុឡកស្ស វិយ ឥមេសំ សត្តានំ ឧប្បាទោ នាម កេវលោ, ន ច ខនបុព្ពកោតិ ទស្សនត្ថំ **"នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា"**តិ វុត្តន្តិ អាហ **"ចវិត្វា ឧប្បជ្ជនកា សត្តា នាម នត្ថីតិ វទតី"**តិ។ **សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា បវេទេន្តី**តិ យេ ឥមញ្ច លោកំ បរញ្ច លោកំ អភិវិសិដ្ឋាយ បញ្ញាយ សយំ បច្ចក្ខំ កត្វា បវេទេន្តិ, តេ នត្ថីតិ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំ អភាវំ ទីបេតិ។

វិបត្តិសម្បទាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦-៧. អបណ្ណកសុត្តាទិវណ្ណនា

១១៩-១២០. ឆដ្ឋេ **ឆហិ តលេហិ សមន្នាគតោ បាសកោ**តិ ចតូសុ បស្សេសុ ចត្តារិ តលានិ, ទ្វីសុ កោដីសុ ទ្វេ តលានីតិ ឯវំ ឆហិ តលេហិ សមន្នាគតោ បាសកកីឡាបសុតានំ មណិសទិសោ បាសកវិសេសោ។ សត្តមំ ឧត្តានមេវ។

អបណ្ណកសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បឋមសោចេយ្យសុត្តវណ្ណនា

១២១. អដ្ឋមេ **សុចិភាវោ**តិ កិលេសាសុចិវិគមេន សុទ្ធភាវោ អសំកិលិដ្ឋភាវោ, អត្ថតោ កាយសុចរិតាទីនិ។

បឋមសោចេយ្យសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ទុតិយសោចេយ្យសុត្តវណ្ណនា

១២២. នវមេ សមុច្ឆេទវសេន បហីនសព្ពកាយទុច្ចរិតតាយ កាយេ, កាយេន វា សុចិ **កាយសុចិ**។ តេនាហ **"កាយទ្វារេ"**តិអាទិ។ **សោចេយ្យសម្បន្នន្តិ** បដិប្បស្សទ្ធកិលេសត្តា បរិសុទ្ធាយ សោចេយ្យសម្បត្តិយា ឧបេតំ។ និន្ហាតា អគ្គមគ្គសលិលេន វិក្ខាលិតា បាបា ឯតេនាតិ **និន្ហាតបាបកោ**, ខីណាសវោ។ តេនាហ **"ខីណាសវោ កថិតោ"**តិ។

ទុតិយសោចេយ្យសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. មោនេយ្យសុត្តវណ្ណនា

១២៣. ទសមេ មុនិនោ ភាវា **មោនេយ្យានិ**, យេហិ ធម្មេហិ ឧភយហិតមុននតោ មុនិ នាម ហោតិ, តេ មុនិភាវករា មោនេយ្យា បដិបទា ធម្មា ឯវ វុត្តា។ មុនិនោ វា ឯតានិ **មោនេយ្យានិ**, យថាវុត្តធម្មា ឯវ។ តត្ថ យស្មា កាយេន អកត្តព្ពស្ស អករណំ, កត្តព្ពស្ស ច ករណំ , “អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ កេសា”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០; សំ. និ. ៤.១២៧; ខុ. បា. ៣.ទ្វត្តឹសាការ) កាយសង្ខាតស្ស អារម្មណស្ស ជាននំ, កាយស្ស ច សមុទយតោ អត្ថង្គមតោ អស្សាទតោ អាទីនវតោ និស្សរណតោ ច យាថាវតោ បរិជាននតា, តថា បរិជាននវសេន បន បវត្តោ វិបស្សនាមគ្គោ, តេន ច កាយេ ឆន្ទរាគស្ស បជហនំ, កាយសង្ខារំ និរោធេត្វា បត្តព្ពសមាបត្តិ វា, សព្ពេ ឯតេ កាយមុខេន បវត្តា មោនេយ្យប្បដិបទា ធម្មា **កាយមោនេយ្យំ នាម**។ តស្មា ឥមត្ថំ ទស្សេតុំ “កតមំ កាយមោនេយ្យំ? តិវិធកាយទុច្ចរិតស្ស បហានំ កាយមោនេយ្យំ, តិវិធកាយសុចរិតម្បិ កាយមោនេយ្យ”ន្តិអាទិនា (មហានិ. ១៤) បាឡិ អាគតា។ ឥធាបិ តេនេវ បាឡិនយេន អត្ថំ ទស្សេន្តោ **“តិវិធកាយទុច្ចរិតប្បហានំ កាយមោនេយ្យំ នាមា”**តិអាទិមាហ។

ឥទានិ “កតមំ វចីមោនេយ្យំ? ចតុព្ពិធវចីទុច្ចរិតស្ស បហានំ វចីមោនេយ្យំ, ចតុព្ពិធំ វចីសុចរិតំ, វាចារម្មណេ ញាណំ, វាចាបរិញ្ញា, បរិញ្ញាសហគតោ មគ្គោ, វាចាយ ឆន្ទរាគស្ស បហានំ, វចីសង្ខារនិរោធោ ទុតិយជ្ឈានសមាបត្តិ វចីមោនេយ្យ”ន្តិ ឥមាយ បាឡិយា វុត្តមត្ថំ អតិទិសេន្តោ **“វចីមោនេយ្យេបិ ឯសេវ នយោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ចោបនវាចញ្ចេវ សទ្ទវាចញ្ច អារព្ភ បវត្តា បញ្ញា **វាចារម្មណេ ញាណំ**។ តស្សា វាចាយ សមុទយាទិតោ បរិជាននំ **វាចាបរិញ្ញា**។

“កតមំ មនោមោនេយ្យំ? តិវិធមនោទុច្ចរិតស្ស បហានំ មនោមោនេយ្យំ, តិវិធំ មនោសុច្ចរិតំ, មនារម្មណេ ញាណំ, មនបរិញ្ញា, បរិញ្ញាសហគតោ មគ្គោ, មនស្មឹ ឆន្ទរាគស្ស បហានំ, ចិត្តសង្ខារនិរោធោ សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិ មនោមោនេយ្យ”ន្តិ ឥមាយ បាឡិយា អាគតនយេន អត្ថំ វិភាវេន្តោ **“មនោមោនេយ្យេបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថំ ញត្វា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ច ឯកាសីតិវិធំ លោកិយចិត្តំ អារព្ភ បវត្តញាណំ **មនារម្មណេ ញាណំ។** តស្ស សមុទយាទិតោ បរិជាននំ **មនបរិញ្ញា**តិ អយំ វិសេសោ។

មោនេយ្យសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាបាយិកវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៣) ៣. កុសិនារវគ្គោ

១-២. កុសិនារសុត្តាទិវណ្ណនា

១២៤-១២៥. តតិយស្ស បឋមេ **តណ្ហាគេធេន គថិតោ**តិ តណ្ហាពន្ធនេន ពទ្ធោ។ **តណ្ហាមុច្ឆនាយា**តិ តណ្ហាយ វសេន មុច្ឆាបត្តិយា។ **មុច្ឆិតោ**តិ មុច្ឆំ មោហំ បមាទំ អាបន្នោ។ **អជ្ឈោបន្នោ**តិ អធិឱបន្នោ។ តណ្ហាយ អធិភវិត្វា អជ្ឈោត្ថដោ គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា វិយ ឋិតោ។ តេនាហ **"អជ្ឈោបន្នោតិ តណ្ហាយ គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា បវត្តោ"**តិ។ **អនាទីនវទស្សាវី**តិ គថិតាទិភាវេន បរិភោគេ អាទីនវមត្តម្បិ ន បស្សតិ។ **និស្សរណបញ្ញោ**តិ អយមត្ថោ អាហារបរិភោគេតិ តត្ថ បយោជនបរិច្ឆេទិកា "យាវទេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា"តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣; ២.២៤; ៣.៧៥; សំ. និ. ៤.១២០; អ. និ. ៦.៥៨; ៨.៩) បវត្តា អាហារបដិពទ្ធឆន្ទរាគនិស្សរណភូតា បញ្ញា អស្ស អត្ថីតិ និស្សរណបញ្ញោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។ ទុតិយេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

កុសិនារសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. គោតមកចេតិយសុត្តវណ្ណនា

១២៦. តតិយេ **សម្ពហុលា**តិ បញ្ចសតមត្តា។ បញ្ចសតា កិរ ព្រាហ្មណា តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ អបរភាគេ ភគវតោ ធម្មទេសនំ សុត្វា កាមេសុ អាទីនវំ នេក្ខម្មេ ច អានិសំសំ បស្សមានា ភគវតោ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា ន ចិរស្សេវ សព្ពំ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គណ្ហិត្វា បរិយត្តិំ និស្សាយ មានំ ឧប្បាទេសុំ – "យំ យំ ភគវា កថេតិ, តំ តំ មយំ ខិប្បមេវ ជានាម។ ភគវា ហិ ឥត្ថិលិង្គាទីនិ តីណិ លិង្គានិ, នាមាទីនិ ចត្តារិ បទានិ, បឋមាទយោ សត្ត វិភត្តិយោ មុញ្ចិត្វា ន កិញ្ចិ កថេតិ, ឯវំ កថិតេ ច អម្ហាកំ គណ្ឋិបទំ នាម នត្ថី"តិ, តេ ភគវតិ អគារវា ហុត្វា តតោ បដ្ឋាយ ភគវតោ ឧបដ្ឋានម្បិ ធម្មស្សវនម្បិ អភិណ្ហំ ន គច្ឆន្តិ។ តេ សន្ធាយ វុត្តំ **"សម្ពហុលា កិរ ព្រាហ្មណបព្ពជិតា…បេ.… ធម្មស្សវនំ ន គច្ឆន្តី"**តិ។ **មុខបដិញ្ញំ គហេត្វា**តិ "សច្ចំ កិរ តុម្ហេ, ភិក្ខវេ"តិអាទិនា តមត្ថំ បដិបុច្ឆិត្វា "សច្ចំ ភគវា"តិ តេហិ ភិក្ខូហិ វុត្តំ បដិវចនំ គហេត្វា។ តញ្ហិ អត្តនោ មុខេនេវ បដិញ្ញាតត្តា "មុខបដិញ្ញា"តិ វុច្ចតិ។

នេវ អាគតដ្ឋានំ ន គតដ្ឋានំ អទ្ទសំសុ។ កស្មា? អញ្ញាណតោ។ តេ កិរ តស្ស សុត្តស្ស អត្ថំ ន ជានីសុ។ តេសញ្ហិ តស្មិំ សមយេ វិចិត្រនយំ ទេសនាវិលាសយុត្តម្បិ តំ សុត្តំ ឃនបុថុលេន ទុស្សបដ្ដេន មុខំ ពន្ធំ កត្វា បុរតោ ឋបិតមនុញ្ញភោជនំ វិយ អហោសិ។ ននុ ច ភគវា អត្តនា ទេសិតំ ធម្មំ បរេ ញាបេតុំ កប្បសតសហស្សាធិកានិ ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ បារមិយោ បូរេត្វា សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ, សោ កស្មា យថា តេ ន ជានន្តិ, តថា ទេសេតីតិ? តេសំ មានភញ្ជនត្ថំ។ ភគវា ហិ "អភព្ពា ឥមេ ឥមំ មានខិលំ អនុបហច្ច មគ្គំ វា ផលំ វា សច្ឆិកាតុ"ន្តិ តេសំ សុតបរិយត្តិំ និស្សាយ ឧប្បន្នំ អដ្ឋុប្បត្តិំ កត្វា ទេសនាកុសលោ មានភញ្ជនត្ថំ "សព្ពធម្មមូលបរិយាយ"ន្តិអាទិនា **មូលបរិយាយសុត្តំ** (ម. និ. ១.១) អភាសិ។

សម្មាសម្ពុទ្ធោ "មយ្ហំ កថា និយ្យាតី"តិ មុខសម្បត្តមេវ កថេតីតិ ចិន្តយីសូតិ ឥទំ អង្គុត្តរភាណកានំ វឡញ្ជនកតន្តិនីហារេន វុត្តំ។ មជ្ឈិមភាណកា បន ឯវំ វទន្តិ – ឯវំ មានភញ្ជនត្ថំ ទេសិតញ្ច បន តំ សុត្តំ សុត្វា តេ ភិក្ខូ "តំយេវ កិរ បឋវិំ ទិដ្ឋិគតិកោ សញ្ជានាតិ, សេខោបិ អរហាបិ តថាគតោបិ អភិជានាតិ, កិំ នាមិទំ កថំ នាមិទ"ន្តិ ចិន្តេន្តា "បុព្ពេ មយំ ភគវតា កថិតំ យំកិញ្ចិ ខិប្បមេវ ជានាម, ឥទានិ បនិមស្ស មូលបរិយាយស្ស អន្តំ វា កោដិំ វា ន ជានាម ន បស្សាម, អហោ ពុទ្ធា នាម អប្បមេយ្យា អតុលា"តិ ឧទ្ធតទាឋា វិយ សប្បា និម្មទា ហុត្វា ពុទ្ធុបដ្ឋានញ្ច ធម្មស្សវនញ្ច សក្កច្ចំ អគមំសុ។ តេន សមយេន ធម្មសភាយំ សន្និសិន្នា ភិក្ខូ "អហោ ពុទ្ធានំ អានុភាវោ, តេ នាមព្រាហ្មណបព្ពជិតា តថា មានមទមត្តា ភគវតា មូលបរិយាយទេសនាយ និហតមានា កតា"តិ កថំ សមុដ្ឋាបេសុំ។ តំ សុត្វា ភគវា "ន, ភិក្ខវេ, ឥទានេវ, បុព្ពេបិ អហំ ឯវំ ឥមេ មានបគ្គហិតសិសេ ចរន្តេ និហតមានេ អកាសិ"ន្តិ វត្វា អតីតំ អាហរន្តោ "ភូតបុព្ពំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញតរោ ទិសាបាមោក្ខោ ព្រាហ្មណោ ពារាណសិយំ បដិវសតិ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ សនិឃណ្ដុកេដុភានំ សាក្ខរប្បភេទានំ ឥតិហាសបញ្ចមានំ បទកោ វេយ្យាករណោ លោកាយតមហាបុរិសលក្ខណេសុ អនវយោ, សោ បញ្ចមត្តានិ មាណវកសតានិ មន្តេ វាចេតិ។ បណ្ឌិតមាណវកា ពហុញ្ច គណ្ហន្តិ លហុញ្ច, សុដ្ឋុ ច ឧបធារេន្តិ"តិអាទិនា ជាតកំ កថេសិ។

តំ សុត្វា តេ ភិក្ខូ “បុព្ពេបិ មយំ មានេនេវ ឧបហតា”តិ ភិយ្យោសោមត្តាយ និហតមានា ហុត្វា អត្តនោ ឧបការកម្មដ្ឋានបរាយណា អហេសុំ។ តតោ ភគវា ឯកំ សមយំ ជនបទចារិកំ ចរន្តោ វេសាលឹ បត្វា គោតមកេ ចេតិយេ វិហរន្តោ ឥមេសំ បញ្ចសតានំ ភិក្ខូនំ ញាណបរិបាកំ វិទិត្វា ឥទំ គោតមកសុត្តំ កថេសិ។ ឥទញ្ច សុត្តំ សុត្វា តេ បញ្ចសតា ភិក្ខូ តស្មិំយេវ អាសនេ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណិំសូតិ។

អភិញ្ញាយាតិ កុសលាទិភេទំ ខន្ធាទិភេទញ្ច ទេសេតព្ពំ ធម្មំ, វេនេយ្យានញ្ច អាសយានុសយចរិយាធិមុត្តិអាទិភេទំ, តស្ស ច នេសំ ទេសេតព្ពប្បការំ យាថាវតោ អភិជានិត្វាតិ អត្ថោ។ **ឥមេ បញ្ចក្ខន្ធា ទ្វាទសាយតនានី**តិអាទិ បនេត្ថ និទស្សនមត្តំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **សប្បច្ចយ**ន្តិ សការណំ, វេនេយ្យានំ អជ្ឈាសយេន វា បុច្ឆាយ វា អដ្ឋុប្បត្តិយា វា សនិមិត្តំ ហេតូទាហរណសហិតញ្ចាតិ អត្ថោ។ រាគាទីនំ បដិហរណំ បដិហារិយំ, តទេវ បាដិហារិយំ, សហ បាដិហារិយេនាតិ **សប្បាដិហារិយំ**។ រាគាទិប្បដិសេធនវសេនេវ ហិ សត្ថា ធម្មំ ទេសេតិ។ តេនាហ “**បច្ចនីកបដិហរណេន សប្បាដិហារិយមេវ កត្វា**”តិ។ អបរេ បន “យថារហំ ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិបាដិហារិយសហិត”ន្តិ វទន្តិ អនុសាសនិបាដិហារិយរហិតា ទេសនា នត្ថីតិ កត្វា។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

គោតមកចេតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ភរណ្ឌុកាលាមសុត្តវណ្ណនា

១២៧. ចតុត្ថេ **អាឡារកាលាមកាលេ**តិ អាឡារកាលាមានំ ធរមានកាលេ។ **បរិញ្ញ**ន្តិ បហានបរិញ្ញំ។ សា ហិ សមតិក្កមោ, ន ឥតរា។ តេនាហ “**បរិញ្ញា នាម សមតិក្កមោ**”តិ។ ឯត្ថ ច បឋមោ សត្ថា រូបាវចរសមាបត្តិលាភី ទដ្ឋព្ពោ, ទុតិយោ អរូបាវចរសមាបត្តិលាភី, តតិយោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ទដ្ឋព្ពោ។ វុត្តញ្ហេតំ **បុគ្គលបញ្ញត្តិយំ** (បុ. ប. ១៣០) –

> “យ្វាយំ សត្ថា កាមានំ បរិញ្ញំ បញ្ញាបេតិ, ន រូបានំ បរិញ្ញំ បញ្ញាបេតិ, ន វេទនានំ បរិញ្ញំ បញ្ញាបេតិ, រូបាវចរសមាបត្តិយា លាភី សត្ថា តេន ទដ្ឋព្ពោ។ យ្វាយំ សត្ថា កាមានញ្ច បរិញ្ញំ បញ្ញាបេតិ, រូបានញ្ច បរិញ្ញំ បញ្ញាបេតិ, ន វេទនានំ បរិញ្ញំ បញ្ញាបេតិ, អរូបាវចរសមាបត្តិយា លាភី សត្ថា តេន ទដ្ឋព្ពោ។ យ្វាយំ សត្ថា កាមានញ្ច បរិញ្ញំ បញ្ញាបេតិ, រូបានញ្ច បរិញ្ញំ បញ្ញាបេតិ, វេទនានញ្ច បរិញ្ញំ បញ្ញាបេតិ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ សត្ថា តេន ទដ្ឋព្ពោ”តិ។

តត្ថ តិត្ថិយា សមយំ ជានន្តា កាមានំ បរិញ្ញំ បញ្ញាបេយ្យុំ បឋមជ្ឈានំ វទមានា។ រូបានំ បរិញ្ញំ បញ្ញាបេយ្យុំ អរូបភវំ វទមានា។ វេទនាបរិញ្ញំ បញ្ញាបេយ្យុំ អសញ្ញភវំ វទមានា។ តេ បន “ឥទំ នាម បឋមជ្ឈានំ, អយំ រូបភវោ, អយំ អសញ្ញភវោ”តិបិ ន ជានន្តិ។ តេ បញ្ញាបេតុំ អសក្កោន្តាបិ កេវលំ “បញ្ញាបេមា”តិ វទន្តិ។ តថាគតោ បន កាមានំ បរិញ្ញំ អនាគាមិមគ្គេន បញ្ញាបេតិ, រូបវេទនានំ អរហត្តមគ្គេន។ ឯវមេត្ថ ទ្វេ ជនា ពាហិរកា, ឯកោ សម្មាសម្ពុទ្ធោតិ ឥមស្មិំ លោកេ តយោ សត្ថារោ នាម។

ភរណ្ឌុកាលាមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ហត្ថកសុត្តវណ្ណនា

១២៨. បញ្ចមេ **អភិក្កន្តា**តិ អតិក្កន្តា, វិគតាតិ អត្ថោតិ អាហ “**ខយេ ទិស្សតី**”តិ។ តេនេវ ហិ “**និក្ខន្តោ បឋមោ យាមោ**”តិ អនន្តរំ វុត្តំ។ **អភិក្កន្តតរោ**តិ អតិវិយ កន្តតរោ។ តាទិសោ ច សុន្ទរោ ភទ្ទកោ នាម ហោតីតិ អាហ “**សុន្ទរេ ទិស្សតី**”តិ។ **កោ**តិ ទេវនាគយក្ខគន្ធព្ពាទីសុ កោ កតមោ? **មេ**តិ មម។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **ឥទ្ធិយា**តិ ឥមាយ ឯវរូបាយ ទេវិទ្ធិយា។ **យសសា**តិ ឥមិនា ឯទិសេន បរិវារេន បរិច្ឆេទេន។ **ជល**ន្តិ វិជ្ជោតមានោ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ អតិវិយ កន្តេន កមនីយេន អភិរូបេន។ **វណ្ណេនា**តិ ឆវិវណ្ណេន សរីរវណ្ណនិភាយ។ **សព្ពា ឱភាសយំ ទិសា**តិ ទស ទិសា បភាសេន្តោ, ចន្ទោ វិយ សូរិយោ វិយ ច ឯកោភាសំ ឯកាលោកំ ករោន្តោតិ គាថាយ អត្ថោ។ **អភិរូបេ**តិ ឧឡាររូបេ សម្បន្នរូបេ។ **អព្ភានុមោទនេ**តិ សម្បហំសនេ ។ **ឥធ បនា**តិ “អភិក្កន្តាយ រត្តិយា”តិ ឯតស្មិំ បទេ។ **តេនា**តិ សុន្ទរបរិយាយត្តា។ ខយេ វា ឥធ អភិក្កន្តសទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ, តេន “អភិក្កន្តាយ បរិក្ខីណាយ រត្តិយា”តិ វុត្តំ ហោតិ។

រូបាយតនាទីសូតិ **អាទិ**សទ្ទេន អក្ខរាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សុវណ្ណវណ្ណោ**តិ សុវណ្ណច្ឆវីតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**ឆវិយ**”ន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ “កញ្ចនសន្និភត្តចោ”តិ (ម. និ. ២.៣៩៩; សុ. និ. ៥៥៦)។ **សញ្ញទ្ឋា**តិ សម្ពន្ធិតា, គន្ថិតាតិ អត្ថោ។ **វណ្ណា**តិ គុណវណ្ណាតិ អាហ “**ថុតិយ**”ន្តិ, ថោមនាយន្តិ អត្ថោ។ **កុលវគ្គេ**តិ ខត្តិយាទិកុលកោដ្ឋាសេ។ តត្ថ “អច្ឆោ វិប្បសន្នោ”តិអាទិនា វណ្ណិតព្ពដ្ឋេន **វណ្ណោ**, ឆវិ។ វណ្ណនដ្ឋេន អភិត្ថវដ្ឋេន **វណ្ណោ**, ថុតិ។ អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ វណ្ណេតព្ពតោ ឋបេតព្ពតោ **វណ្ណោ**, ខត្តិយាទិកុលវគ្គោ។ វណ្ណីយតិ ញាបីយតិ ឯតេនាតិ **វណ្ណោ**, ញាបកការណំ។ វណ្ណនតោ ថូលរស្សាទិភាវេន ឧបដ្ឋានតោ **វណ្ណោ**, សណ្ឋានំ។ មហន្តំ ខុទ្ទកំ មជ្ឈិមន្តិ វណ្ណេតព្ពតោ បមិតព្ពតោ **វណ្ណោ**, បមាណំ។ វណ្ណីយតិ ចក្ខុនា បស្សីយតីតិ **វណ្ណោ**, រូបាយតនន្តិ ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ អត្ថេ វណ្ណសទ្ទស្ស បវត្តិ វេទិតព្ពា។ **សោ**តិ វណ្ណសទ្ទោ។ **ឆវិយា ទដ្ឋព្ពោ** រូបាយតនេ គយ្ហមានស្សបិ ឆវិមុខេនេវ គហេតព្ពតោ។ ឆវិគតា បន វណ្ណធាតុ ឯវ “សុវណ្ណវណ្ណោ”តិ ឯត្ថ វណ្ណគ្គហណេន គហិតាតិ អបរេ។

កេវលបរិបុណ្ណន្តិ ឯកទេសម្បិ អសេសេត្វា និរវសេសតោវ បរិបុណ្ណន្តិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**អនវសេសតា អត្ថោ**”តិ។ **កេវលកប្បា**តិ **កប្ប**-សទ្ទោ និបាតោ បទបូរណមត្តំ, “កេវលំ”ឥច្ចេវ អត្ថោ។ កេវលសទ្ទោ ច ពហុលវាចីតិ អាហ “**យេភុយ្យតា អត្ថោ**”តិ។ កេចិ បន “ឦសកំ អសមត្តំ កេវលំ កេវលកប្ប”ន្តិ វទន្តិ។ អនវសេសត្ថោ ឯត្ថ កេវលសទ្ទោ សិយា, អនត្ថន្តរេន បន កប្បសទ្ទេន បទវឌ្ឍនំ កតំ “កេវលា ឯវ កេវលកប្បា”តិ។ តថា វា កប្បនីយត្តា បញ្ញបេតព្ពត្តា កេវលកប្បា។ **អព្យាមិស្សតា** វិជាតិយេន អសង្ករោ សុទ្ធតា។ **អនតិរេកតា** តំបរមតា វិសេសាភាវោ។ **កេវលកប្ប**ន្តិ កេវលំ ទឡ្ហំ កត្វាតិ អត្ថោ។ កេវលំ វុច្ចតិ និព្ពានំ សព្ពសង្ខតវិវិត្តត្តា, តំ ឯតស្ស អធិគតំ អត្ថីតិ **កេវលី**, សច្ឆិកតនិរោធោ ខីណាសវោ។

កប្ប-សទ្ទោ បនាយំ សឧបសគ្គោ អនុបសគ្គោ ចាតិ អធិប្បាយេន ឱកប្បនិយបទេ លព្ភមានំ ឱកប្បសទ្ទមត្ថំ និទស្សេតិ, អញ្ញថា កប្បសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ ឱកប្បនិយបទំ អនិទស្សនមេវ សិយា។ **សមណកប្បេហី**តិ វិនយសិទ្ធេហិ សមណវោហារេហិ។ **និច្ចកប្ប**ន្តិ និច្ចកាលំ។ **បញ្ញត្តី**តិ នាមំ។ នាមញ្ហេតំ តស្ស អាយស្មតោ, យទិទំ កប្បោតិ។ **កប្បិតកេសមស្សូ**តិ កត្តរិយា ឆេទិតកេសមស្សុ។ **ទ្វង្គុលកប្បោ**តិ មជ្ឈន្ហិកវេលាយ វីតិក្កន្តាយ ទ្វង្គុលតាវិកប្បោ។ **លេសោ**តិ អបទេសោ។ អនវសេសំ ផរិតុំ សមត្ថស្ស ឱភាសស្ស កេនចិ ការណេន ឯកទេសផរណម្បិ សិយា, អយំ បន សព្ពស្សេវ ផរតីតិ ទស្សេតុំ សមន្តត្ថោ កប្បសទ្ទោ គហិតោតិ អាហ “**អនវសេសំ សមន្តតោ**”តិ។

អាភាយ ផរិត្វាតិ វត្ថមាលាលង្ការសរីរសមុដ្ឋិតាយ អាភាយ ផរិត្វា។ ទេវតានញ្ហិ សរីរោភាសំ ទ្វាទសយោជនមត្តំ ឋានំ។ តតោ ភិយ្យោបិ ផរិត្វា តិដ្ឋតិ, តថា វត្ថាភរណាទិសមុដ្ឋិតា បភា។

ហត្ថកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. កដុវិយសុត្តវណ្ណនា

១២៩. ឆដ្ឋេ គាវីនំ កយវិក្កយវសេន យោគោ ឯត្ថាតិ គោយោគោ, កយវិក្កយំ ករោន្តោ គាវីហិ យុជ្ជន្តិ ឯត្ថាតិ វា គោយោគោ, គាវីនំ វិក្កយដ្ឋានំ។ តត្ថ ជាតោ បិលក្ខរុក្ខោ **គោយោគបិលក្ខោ**, តស្មិំ។ សមីបត្ថេ ចេតំ ភុម្មវចនំ។ តេនាហ “**គាវីនំ វិក្កយដ្ឋានេ ឧដ្ឋិតបិលក្ខស្ស សន្តិកេ**”តិ។ រិត្តោ អស្សាទោ ឯតស្សាតិ **រិត្តស្សាទោ**។ តេនាហ “**ឈានសុខាភាវេន រិត្តស្សាទ**”ន្តិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

កដុវិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ទុតិយអនុរុទ្ធសុត្តវណ្ណនា

១៣១. អដ្ឋមេ **ឥទំ តេ មានស្មិ**ន្តិ ឯត្ថ **មានស្មិ**ន្តិ បច្ចត្តេ ភុម្មវចនំ។ **ឥទ**ន្តិ ច លិង្គវិបល្លាសេន នបុំសកនិទ្ទេសោ កតោតិ អាហ “**អយំ តេ នវវិធេន វឌ្ឍិតមានោ**”តិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

ទុតិយអនុរុទ្ធសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បដិច្ឆន្នសុត្តវណ្ណនា

១៣២. នវមេ **អសាធារណសិក្ខាបទ**ន្តិ ភិក្ខុនីនំ អសាធារណំ ភិក្ខូនំយេវ បញ្ញត្តសិក្ខាបទំ **សាធារណសិក្ខាបទ**ន្តិ ភិក្ខូនំ ភិក្ខុនីនញ្ច សាធារណំ ឧភតោបញ្ញត្តិសិក្ខាបទំ។

បដិច្ឆន្នសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. លេខសុត្តវណ្ណនា

១៣៣. ទសមេ **ចិរដ្ឋានតោ**តិ ចិរដ្ឋានតោវ។ បាសាណេ លេខសទិសា បរាបរាធនិព្ពត្តា កោធលេខា យស្ស សោ បាសាណលេខូបមសមន្នាគតោ **បាសាណលេខូបមោ**តិ វុត្តោ។ ឯវំ ឥតរេបិ។ **អនុសេតី**តិ អប្បហីនតាយ អនុសេតិ។ **ន ខិប្បំ លុជ្ជតី**តិ ន អន្តរា នស្សតិ កម្មដ្ឋានេនេវ នស្សនតោ។ **ឯវមេវ**ន្តិ ឯវំ តស្សបិ បុគ្គលស្ស កោធោ ន អន្តរា បុនទិវសេ វា អបរទិវសេ វា និដ្ឋាតិ, អទ្ធនិយោ បន ហោតិ, មរណេនេវ និដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ **កក្ខឡេនា**តិ អតិកក្ខឡេន ផរុសវចនេន ថទ្ធវចនេន។ **សំសន្ទតី**តិ ឯកីភវតិ។ **សម្មោទតី**តិ និរន្តរោ ហោតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

អថ វា **សន្ទិយតី**តិ ឋានគមនាទីសុ កាយកិរិយាសុ កាយេន សមោធានំ គច្ឆតិ, តិលតណ្ឌុលា វិយ មិស្សីភាវំ ឧបេតីតិ អត្ថោ។ **សំសន្ទតី**តិ ចិត្តកិរិយាសុ ចិត្តេន សមោធានំ គច្ឆតិ, ខីរោទកំ វិយ ឯកីភាវំ ឧបេតីតិ អត្ថោ។ **សម្មោទតី**តិ ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាទីសុ វចីកិរិយាសុ វាចាយ សមោធានំ គច្ឆតិ, វិប្បវាសាគតោបិ បិយសហាយកោ វិយ បិយតរភាវំ ឧបេតីតិ អត្ថោ។ អបិច កិច្ចករណីយេសុ តេហិ សទ្ធឹ អាទិតោវ ឯកកិរិយាភាវំ ឧបគច្ឆន្តោ **សន្ទិយតិ**, យាវ មជ្ឈា បវត្តន្តោ **សំសន្ទតិ**, យាវ បរិយោសានា អនិវត្តន្តោ **សម្មោទតី**តិ វេទិតព្ពោ។

លេខសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កុសិនារវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៤) ៤. យោធាជីវវគ្គោ

១. យោធាជីវសុត្តវណ្ណនា

១៣៤. ចតុត្ថស្ស បឋមេ យុជ្ឈនំ យោធោ, សោ អាជីវោ ឯតស្សាតិ **យោធាជីវោ**។ យុទ្ធមុបជីវតីតិ វា ឯតស្មិំ អត្ថេ **យោធាជីវោ**តិ និរុត្តិនយេន បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ តេនាហ “**យុទ្ធំ ឧបជីវតីតិ យោធាជីវោ**”តិ។ **សហ...បេ. ... បស្សតី**តិ បុព្ពភាគេ វិបស្សនាបញ្ញាយ សម្មសនវសេន, មគ្គក្ខណេ អភិសមយវសេន អត្ថបច្ចក្ខេន ញាណេន បស្សតិ។

យោធាជីវសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បរិសាសុត្តវណ្ណនា

១៣៥. ទុតិយេ **អប្បដិបុច្ឆិត្វា វិនីតា**តិ “តំ កិំ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ, រូបំ និច្ចំ វា អនិច្ចំ វា”តិអាទិនា អប្បដិបុច្ឆិត្វា កេវលំ ធម្មទេសនាវសេនេវ វិនីតបរិសា។ **ទុព្ពិនីតបរិសា**តិ ទុក្ខេន វិនីតបរិសា។ **បុច្ឆិត្វា វិនីតា**តិ “តំ កិំ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ”តិអាទិនា បុច្ឆិត្វា អនុមតិគ្គហណវសេន វិនីតា។ **សុវិនីតបរិសា**តិ សុខេន វិនីតបរិសា។ អនុមតិគ្គហណវសេន វិនយនញ្ហិ ន ទុក្ករំ ហោតិ។

បរិសាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឧប្បាទាសុត្តវណ្ណនា

១៣៧. ចតុត្ថេ **ឧប្បាទា វា តថាគតាន**ន្តិ តថាគតានំ ឧប្បាទេបិ វេនេយ្យបុគ្គលានំ មគ្គផលុប្បត្តិ វិយ សង្ខារានំ អនិច្ចាទិសភាវោ ន តថាគតុប្បាទាយត្តោ, អថ ខោ តថាគតានំ ឧប្បាទេបិ អនុប្បាទេបិ ហោតិ មេវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឋិតាវ សា ធាតូ**តិ ឋិតោ ឯវ សោ អនិច្ចសភាវោ ព្យភិចារាភាវតោ ន កទាចិ សង្ខារា អនិច្ចា ន ហោតិ។ កាមំ អសង្ខតា វិយ ធាតុ ន និច្ចោ សោ សភាវោ, តថាបិ សព្ពកាលិកោយេវាតិ អធិប្បាយោ។

អបរោ នយោ – **ឋិតាវ សា ធាតូ**តិ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិ ឯសា ធាតុ ឯស សភាវោ តថាគតានំ ឧប្បាទតោ បុព្ពេ ឧទ្ធញ្ច អប្បដិវិជ្ឈិយមានោ ន តថាគតេហិ ឧប្បាទិតោ, អថ ខោ សព្ពកាលំ សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា, ឋិតាវ សា ធាតុ, កេវលំ បន សយម្ភុញាណេន អភិសម្ពុជ្ឈនតោ “អយំ ធម្មោ តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ”តិ បវេទនតោ ច តថាគតោ ធម្មស្សាមីតិ វុច្ចតិ អបុព្ពស្ស តស្ស ឧប្បាទនតោ។ តេន វុត្តំ “**ឋិតាវ សា ធាតូ**”តិ។

អភិសម្ពុជ្ឈតីតិ ញាណេន អភិសម្ពុជ្ឈតិ។ **អភិសមេតី**តិ ញាណេន អភិសមាគច្ឆតិ។ **អាចិក្ខតី**តិ កថេតិ។ **ទេសេតី**តិ ទស្សេតិ។ **បញ្ញបេតី**តិ ជានាបេតិ។ **បដ្ឋបេតី**តិ ញាណមុខេ ឋបេតិ។ **វិវរតី**តិ វិវរិត្វា ទស្សេតិ។ **វិភជតី**តិ វិភាគតោ ទស្សេតិ។ **ឧត្តានីករោតី**តិ បាកដំ ករោតិ។

អថ វា **អភិសម្ពុជ្ឈតី**តិ បច្ចក្ខករណេន អភិមុខំ ពុជ្ឈតិ, យាថាវតោ បដិវិជ្ឈតិ។ តតោ ឯវ **អភិសមេតិ** អភិមុខំ សមាគច្ឆតិ។ អាទិតោ កថេន្តោ **អាចិក្ខតិ,** ឧទ្ទិសតីតិ អត្ថោ។ តមេវ ឧទ្ទេសំ បរិយោសាបេន្តោ **ទេសេតិ**។ យថាឧទ្ទិដ្ឋមត្ថំ និទស្សនវសេន បការេហិ ញាបេន្តោ **បញ្ញបេតិ**។ បការេហិ ឯតមត្ថំ បតិដ្ឋបេន្តោ **បដ្ឋបេតិ**។ យថាឧទ្ទិដ្ឋំ បដិនិទស្សនវសេន **វិវរតិ វិភជតិ**។ វិវដំ វិភត្តញ្ច អត្ថំ ហេតូទាហរណទស្សនេហិ បាកដំ ករោន្តោ **ឧត្តានីករោតិ**។

ឧប្បាទាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-១០. កេសកម្ពលសុត្តាទិវណ្ណនា

១៣៨-១៤៣. បញ្ចមេ **តន្តាវុតានំ វត្ថាន**ន្តិ ឥទំ “យានិ កានិចី”តិ ឥមិនា សមានាធិករណន្តិ អាហ “**បច្ចត្តេ សាមិវចន**”ន្តិ។ **វាយិតាន**ន្តិ វីតានំ។ **លាមកោ**តិ និហីនោ, **មក្ខលិ មោឃបុរិសោ**តិ ឯត្ថ **មក្ខលី**តិ តស្ស នាមំ។ តំ កិរ សកទ្ទមាយ ភូមិយា តេលឃដំ គហេត្វា គច្ឆន្តំ, “តាត, មា ខលី”តិ សាមិកោ អាហ។ សោ បមា

ទេន ខលិត្វា បតិត្វា សាមិកស្ស ភយេន បលាយិតុំ អារទ្ធោ។ សាមិកោ ឧបធាវិត្វា នំ ទុស្សកណ្ណេ អគ្គហេសិ, សាដកំ ឆឌ្ឌេត្វា អចេលកោ ហុត្វា បលាយិ។ សោ បណ្ណេន វា តិណេន វា បដិច្ឆាទេតុម្បិ អជានន្តោ ជាតរូបេនេវ ឯកំ គាមំ បាវិសិ។ មនុស្សា តំ ទិស្វា “អយំ សមណោ អរហា អប្បិច្ឆោ, នត្ថិ ឥមិនា សទិសោ”តិ បូវភត្តាទីនិ គហេត្វា ឧបសង្កមន្តិ។ សោ “មយ្ហំ សាដកំ អនិវត្ថភាវេន ឥទំ ឧប្បន្ន”ន្តិ តតោ បដ្ឋាយ សាដកំ លភិត្វាបិ ន និវាសេសិ, តទេវ ច បព្ពជ្ជំ អគ្គហេសិ។ តស្ស សន្តិកេ អញ្ញេបិ អញ្ញេបីតិ បញ្ចសតា មនុស្សា បព្ពជឹសុ។ តំ សន្ធាយាហ “មក្ខលិ មោឃបុរិសោ”តិ។ ឆដ្ឋាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ ឯវ។

កេសកម្ពលសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១-១៣. បឋមមោរនិវាបសុត្តាទិវណ្ណនា

១៤៤-១៤៦. ឯកាទសមេ អកុប្បធម្មតាយ ខយវយសង្ខាតំ អន្តំ អតីតាតិ អច្ចន្តា, ឯវំ អបរិហាយនសភាវត្តា អច្ចន្តា និដ្ឋា អស្សាតិ **អច្ចន្តនិដ្ឋោ**។ តេនាហ “**អន្តំ អតិក្កន្តនិដ្ឋោ**”តិអាទិ។ ន ហិ បដិវិទ្ធស្ស លោកុត្តរធម្មស្ស ទស្សនំ កុប្បនំ នាម អត្ថិ។ **ធុវនិដ្ឋោ**តិ សតតនិដ្ឋោ។ អច្ចន្តមេវ ចតូហិ យោគេហិ ខេមោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **អច្ចន្តយោគក្ខេមី**, និច្ចយោគក្ខេមីតិ អត្ថោ។ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស វុសិតត្តា តស្ស អបរិហាយនសភាវត្តា អច្ចន្តំ ព្រហ្មចារីតិ **អច្ចន្តព្រហ្មចារី**, និច្ចព្រហ្មចារីតិ អត្ថោ។ **បរិយោសាន**ន្តិ ព្រហ្មចរិយបរិយោសានំ វដ្ដទុក្ខបរិយោសានញ្ច ។ អច្ចន្តំ បរិយោសានមស្សាតិ **អច្ចន្តបរិយោសានោ**។ ទ្វាទសមតេរសមានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

បឋមមោរនិវាបសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

យោធាជីវវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤៧-១៥៦. មង្គលវគ្គោ ឧត្តានត្ថោយេវ។

តតិយបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

(១៦) ៦. អចេលកវគ្គវណ្ណនា

១៥៧-១៦៣. ឥតោ បរេសុ បន សុត្តបទេសុ “**គាឡ្ហា**”តិ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ “**កក្ខឡា**”តិ អាហ។ កក្ខឡថារោ ចស្សា ន លូខសភាវោ។ អថ ខោ តណ្ហាវសេន ថិរគ្គហណន្តិ អាហ “**លោភវសេន ថិរគ្គហណា**”តិ។ **អគាឡ្ហា បដិបទា**តិ វា កាមានំ ឱគាហនំ បដិបត្តិ, កាមសុខានុយោគោតិ អត្ថោ។ **និជ្ឈាមា បដិបទា**តិ កាយស្ស និជ្ឈាបនវសេន ខេបនវសេន បវត្តា បដិបត្តិ, អត្តកិលមថានុយោគោតិ អត្ថោ។ **និច្ចេលោ**តិ និស្សដ្ឋចេលោ សព្ពេន សព្ពំ បដិក្ខិត្តចេលោ។ នគ្គិយវតសមាទានេន **នគ្គោ**។ **បិតកោវ ឧច្ចារំ ករោតី**តិអាទិ និទស្សនមត្តំ វមិត្វា មុខវិក្ខាលនាទិអាចារស្សបិ តេន វិស្សដ្ឋត្តា។ **ជិវ្ហាយ ហត្ថំ អបលេខតិ** អវលេខតិ ឧទកេន អធោវនតោ។ ទុតិយវិកប្បេបិ ឯសេវ នយោ។ “ឯហិ, ភទន្តេ”តិ វុត្តេ ឧបគមនសង្ខាតោ វិធិ ឯហិភទន្តោ, តំ ចរតីតិ ឯហិភទន្តិកោ, តប្បដិក្ខេបេន **ន ឯហិភទន្តិកោ។ ន ករោតិ** “សមណេន នាម បរស្ស វចនករេន ន ភវិតព្ព”ន្តិ អធិប្បាយេន។

បុរេតរន្តិ តំ ឋានំ អត្តនោ ឧបគមនតោ បុរេតរំ។ តំ កិរ សោ “ភិក្ខុនា នាម យទិច្ឆកា ឯវ ភិក្ខា គហេតព្ពា”តិ អធិប្បាយេន ន គណ្ហាតិ។ **ឧទ្ទិស្ស កតំ** មម និមិត្តភាវេន ពហូ ខុទ្ទកា បាណា សង្ឃាតំ អាបាទិតាតិ ន គណ្ហាតិ។ **និមន្តនំ ន សាទិយតិ** ឯវំ តេសំ វចនំ កតំ ភវិស្សតីតិ។ កុម្ភិ អាទីសុបិ សោ សត្តសញ្ញីតិ អាហ “**កុម្ភិ-កឡោបិយោ**”តិអាទិ។ **កពឡន្តរាយោ ហោតី**តិ ឧដ្ឋិតស្ស ទ្វិន្នម្បិ កពឡន្តរាយោ ហោតិ។ គាម សភាគាទិវសេន សង្គម្ម កិត្តេន្តិ ឯតិស្សាតិ **សង្កិត្តិ**, យថាសំហតតណ្ឌុលាទិសញ្ចយោ។ **មានុសកានី**តិ វេយ្យាវច្ចករា មនុស្សា។

សុរាបានមេវាតិ មជ្ជលក្ខណប្បត្តាយ សុរាយ បានមេវ។ សុរាគហណេនេវេត្ថ មេរយម្បិ សង្គហិតំ។ ឯកាគារមេវ ឧញ្ឆតីតិ **ឯកាគារិកោ**។ ឯកាលោបេនេវ វត្តតីតិ **ឯកាលោបិកោ**។ ទីយតិ ឯតាយាតិ **ទត្តិ**, ទត្តិអាលោបមត្តគ្គាហិ ខុទ្ទកំ ភិក្ខាទានភាជនំ។ តេនាហ “**ខុទ្ទកបាតី**”តិ។ អភុញ្ជនវសេន ឯកោ អហោ ឯតស្ស អត្ថីតិ ឯកាហិកោ, អាហារោ, តំ **ឯកាហិកំ**។ សោ បន អត្ថតោ ឯកទិវសំ លង្ឃកោ ហោតីតិ អាហ “**ឯកាទិវសន្តរិក**”ន្តិ។ **ទ្វាហិក**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯកាហំ អភុញ្ជិត្វា ឯកាហំ ភុញ្ជនំ **ឯកាហវារោ**, តំ ឯកាហិកមេវ អត្ថតោ។ ទ្វីហំ អភុញ្ជិត្វា ទ្វីហំ ភុញ្ជនំ **ទ្វីហវារោ**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ ឧក្កដ្ឋោ បន បរិយាយភត្តភោជនិកោ ទ្វីហំ អភុញ្ជិត្វា ឯកាហមេវ ភុញ្ជតិ។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

មិច្ឆាវាយាមវសេនេវ ឧក្កុដិកវតានុយោគោតិ អាហ “**ឧក្កុដិកវីរិយមនុយុត្តោ**”តិ។
អត្តកិលមថានុយោគន្តិ អត្តនោ កិលមថានុយោគំ, សរីរទុក្ខការណន្តិ អត្ថោ។ សរីរបរិយាយោ ហិ ឥធ អត្តសទ្ទោ “អត្តន្តបោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.៤១៣) វិយ។ **ទ្វេ អន្តេ**តិ ឧភោ កោដិយោ, ឧភោ លាមកបដិបត្តិយោតិ អត្ថោ។ លាមកម្បិ ហិ អន្តោតិ វុច្ចតិ “អន្តមិទំ, ភិក្ខវេ, ជីវិកានំ (សំ. និ. ៣.៨០; ឥតិវុ. ៦១), កោដ្ឋកោ អន្តោ”តិ ឯវមាទីសុ។ មជ្ឈិមបដិបទាយ ឧប្បថភាវេន អមនីយា គន្តព្ពា ញាតព្ពាតិ **អន្តា**។ តតោ ឯវ លាមកា។

អចេលកវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បេយ្យាលវគ្គវណ្ណនា

១៦៤-១៨៤. សមនុញ្ញោតិ សម្មទេវ កតានុញ្ញោ។ តេនាហ “**សមានច្ឆាសយោ**”តិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

ឥតិ មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

តិកនិបាតវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា សមត្តា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អង្គុត្តរនិកាយេ

ចតុក្កនិបាត-ដីកា

១. បឋមបណ្ណាសកំ

១. ភណ្ឌគាមវគ្គោ

១-២. អនុពុទ្ធសុត្តាទិវណ្ណនា

១-២. ចតុក្កនិបាតស្ស បឋមេ អនុពោធោ បុព្ពភាគិយំ ញាណំ, បដិវេធោ អនុពោធេន អភិសមយោ។ តត្ថ យស្មា អនុពោធបុព្ពកោ បដិវេធោ អនុពោធេន វិនា ន ហោតិ។ អនុពោធោ ហិ ឯកច្ចោ បដិវេធសម្ពន្ធោ, តទុភយាភាវហេតុកញ្ច វដ្ដេ សំសរណំ, តស្មា វុត្តំ បាឡិយំ "អននុពោធា...បេ.... តុម្ហាកញ្ចា"តិ។ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន ភវតោ ភវន្តរូបគមនំ **សន្ធាវនំ**, អបរាបរំ ចវនូបបជ្ជនវសេន សញ្ចរណំ **សំសរណ**ន្តិ អាហ "**ភវតោ**"តិអាទិ។ សន្ធាវិតសំសរិតបទានំ កម្មសាធនតំ សន្ធាយាហ "**មយា ច តុម្ហេហិ ចា**"តិ បឋមវិកប្បេ។ ទុតិយវិកប្បេ បន ភាវសាធនតំ ហទយេ កត្វា "**មមញ្ចេវ តុម្ហាកញ្ចា**"តិ យថារុតវសេនេវ វុត្តំ ។ ទិយរជ្ជុនា ពទ្ធសកុណំ វិយ រជ្ជុហត្ថោ បុរិសោ ទេសន្តរំ តណ្ហារជ្ជុនា ពទ្ធំ សត្តសន្តានំ អភិសង្ខារោ ភវន្តរំ នេតិ ឯតាយាតិ **ភវនេត្តិ**។ តេនាហ "**ភវរជ្ជុ**"តិអាទិ។

វដ្ដទុក្ខស្ស អន្តករោតិ សកលវដ្ដទុក្ខស្ស សកសន្តានេ បរសន្តានេ ច វិនាសករោ អភាវករោ។ ពុទ្ធចក្ខុធម្មចក្ខុទិព្ពចក្ខុមំសចក្ខុសមន្តចក្ខុសង្ខាតេហិ **បញ្ចហិ ចក្ខូហិ ចក្ខុមា**។ សវាសនានំ កិលេសានំ សមុច្ឆិន្នត្តា សាតិសយំ កិលេសបរិនិព្ពានេន **បរិនិព្ពុតោ**។ ទុតិយំ ឧត្តានមេវ។

អនុពុទ្ធសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៤. បឋមខតសុត្តាទិវណ្ណនា

៣-៤. តតិយេ **កលិ**ន្តិ អបរាធំ។ **វិចិនាតី**តិ អាចិនោតិ បសវតិ។ **តេន ច កលិនា សុខំ ន បដិលភតី**តិ តេន អបរាធេន សុខំ ន វិន្ទតិ។ និន្ទិយប្បសំសាយ ហិ បសំសិយនិន្ទាយ ច សមកោវ វិបាកោ។ **បសំសិយនិន្ទា**តិ ច សម្បន្នគុណបរិធំសនវសេន បវត្តិយា មហាសាវជ្ជតាយ កដុកតរវិបាកា។ និន្ទិយប្បសំសា បន កថំ តាយ សមវិបាកាតិ ចេ? តស្មិំ អវិជ្ជមានគុណសមារោបនេន អត្តនោ បរេសញ្ច មិច្ឆាបដិបត្តិហេតុភាវតោ បសំសិយេន តស្ស សព្ភាវករណតោ ច។ លោកេបិ ហិ អសូរំ សូរេន សមំ ករោន្តោ គារយ្ហោ ហោតិ, បគេវ ទុប្បដិបន្នំ សុប្បដិបន្នេន សមំ ករោន្តោតិ។ **សកេន ធនេនា**តិ អត្តនោ សាបតេយ្យេន។ **អប្បមត្តកោវ កលី**តិ ទិដ្ឋធម្មិកត្តា សប្បដិការត្តា ច អប្បមត្តកោ អបរាធោ។ **អយំ...បេ.... មហន្តតរោ កលិ** កតូបចិតត្តា សម្បរាយិកត្តា អប្បដិការត្តា ច។

និរព្ពុទោតិ គណនាវិសេសោ ឯសោតិ អាហ "**និរព្ពុទគណនាយា**"តិ, សតសហស្សំ និរព្ពុទាតិ អត្ថោ។ និរព្ពុទបរិមាណំ បន វស្សគណនាយ ឯវំ វេទិតព្ពំ។ យថេវ ហិ សតំ សតសហស្សានំ កោដិ ហោតិ, ឯវំ សតំ សតសហស្សានំ កោដិយោ បកោដិ នាម ហោតិ, សតំ សតសហស្សានំ បកោដិយោ កោដិបកោដិ, សតំ សតសហស្សកោដិបកោដិយោ នហុតំ, សតំ សតសហស្សនហុតានិ និន្នហុតំ, សតំ សតសហស្សនិន្នហុតានិ ឯកំ អព្ពុទំ, តតោ វីសតិគុណិតំ និរព្ពុទំ។ **យំ អរិយេ គរហន្តោ និរយំ ឧបបជ្ជតី**តិ អរិយេ គរហន្តោ យំ និរព្ពុទសង្ខាតំ និរយំ ឧបបជ្ជតិ, និរព្ពុទោតិ ច បាដិយេក្កោ និរយោ នត្ថិ, អវីចិម្ហិយេវ បន និរព្ពុទគណនាយ បច្ចិតព្ពដ្ឋានស្សេតំ នាមំ។ ចតុត្ថំ ឧត្តានមេវ។

បឋមខតសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អនុសោតសុត្តវណ្ណនា

៥. បញ្ចមេ **អនុសោតំ គច្ឆតី**តិ សំសារសោតស្ស អនុកូលភាវេន គច្ឆតិ។ **បច្ចនីកបដិបត្តិយា**តិ សំសារសោតស្ស បដិកូលវសេន បវត្តនិព្ពិទានុបស្សនាទិបដិបត្តិយា ។ **ឋិតសភាវោ**តិ អចលប្បសាទាទិសមន្នាគមេន ឋិតសភាវោ។ អនាគាមី ហិ អស្សទ្ធិយេហិ កាមរាគព្យាបាទេហិ អកម្បនិយចិត្តតាយ តម្ហា លោកា អនាវត្តិធម្មតាយ ច ឋិតសភាវោ នាម។ **ឱឃំ តរិត្វា**តិ កាមោឃាទិចតុព្ពិធំ ឱឃំ អតិក្កមិត្វា។ **បរតីរំ គតោ**តិ និព្ពានបារំ គតោ។ **ព្រាហ្មណោ**តិ ពាហិតបាបតាយ ព្រាហ្មណោតិ សង្ខំ គតោ ខីណាសវោ។ តេនាហ "**សេដ្ឋោ និទ្ទោសោ**"តិ។ **បញ្ចវេរកម្ម**ន្តិ បាណាតិបាតាទិបញ្ចទុច្ចរិតំ។ **សហាបិ ទុក្ខេន សហាបិ ទោមនស្សេនា**តិ កិលេសបរិយុដ្ឋានេ សតិ ឧប្បន្នេន ទុក្ខទោមនស្សេន សទ្ធិម្បិ។ **បរិបុណ្ណ**ន្តិ តិស្សន្នំ សិក្ខានំ ឯកាយបិ អនូនំ។

បរិសុទ្ធន្តិ និរុបក្កិលេសំ។ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ សេដ្ឋចរិយំ។ ឥមិនា វារេន សោតាបន្នសកទាគាមិនោ កថិតា។ កឹ បន តេ វុទន្តា ព្រហ្មចរិយំ ចរន្តីតិ? អាម, កិលេសភេទនេន ភេទន្តា ចរន្តិ នាម, សីលសម្បន្នោ បុថុជ្ជនភិក្ខុ ឯត្ថេវ សង្គហិតោ។

ចេតោវិមុត្តិន្តិ ផលសមាធិ។ **បញ្ញាវិមុត្តិ**ន្តិ ផលញាណំ។ **ឆហាការេហិ បារគតោ**តិ អភិញ្ញាបារគូ, បរិញ្ញាបារគូ, ភាវនាបារគូ, បហានបារគូ, សច្ឆិកិរិយាបារគូ, សមាបត្តិបារគូតិ ឯវំ ឆហិ អាការេហិ សព្ពធម្មានំ បារំ បរិយោសានំ គតោ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អនុសោតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អប្បស្សុតសុត្តវណ្ណនា

៦. ឆដ្ឋេ **អប្បកំ សុតំ ហោតី**តិ នវង្គសត្ថុសាសនេ កិញ្ចិទេវ សុតំ ហោតិ។ តទេវ នវង្គសត្ថុសាសនំ ទស្សេតុំ "**សុត្តំ គេយ្យ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សុត្តាទីនិ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ "**ឧភតោវិភង្គនិទ្ទេសក្ខន្ធកបរិវារា**"តិអាទិមាហ។ កថំ បនាយំ វិភាគោ យុជ្ជេយ្យ។ សគាថកញ្ហិ សុត្តំ គេយ្យំ, និគ្គាថកំ សុត្តំ វេយ្យាករណំ។ តទុភយវិនិមុត្តញ្ច សុត្តំ ឧទានាទិវិសេសសញ្ញារហិតំ នត្ថិ, យំ សុត្តង្គំ សិយា។ **មង្គលសុត្តា**ទីនញ្ច (ខុ. បា. ៥.១ អាទយោ; សុ. និ. ២៦១ អាទយោ) សុត្តង្គសង្គហោ ន សិយា គាថាភាវតោ ធម្មបទាទីនំ វិយ ។ គេយ្យង្គសង្គហោ វា សិយា សគាថកត្តា សគាថាវគ្គស្ស វិយ។ តថា ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានន្តិ? វុច្ចតេ –

> "សុត្តន្តិ សាមញ្ញវិធិ, វិសេសវិធយោ បរេ;
> សនិមិត្តា និរុឡ្ហត្តា, សហតាញ្ញេន នាញ្ញតោ"។ (នេត្តិ. អដ្ឋ. សង្គហវារវណ្ណនា; ទី. និ. ដី. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា; សារត្ថ. ដី. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា)

សព្ពស្សបិ ហិ ពុទ្ធវចនស្ស សុត្តន្តិ អយំ **សាមញ្ញវិធិ**។ តេនេវាហ អាយស្មា មហាកច្ចានោ **នេត្តិយំ** (នេត្តិ. សង្គហវារោ) "នវវិធសុត្តន្តបរិយេដ្ឋី"តិ។ ឯត្តកំ តស្ស ភគវតោ សុត្តាគតំ សុត្តបរិយាបន្នំ (បាចិ. ៦៥៥, ១២៤២) សកវាទេ បញ្ច សុត្តសតានីតិ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; កថា. អដ្ឋ. និទានកថា) ឯវមាទិ ច ឯតស្ស អត្ថស្ស សាធកំ។ **វិសេសវិធយោ បរេ សនិមិត្តា** តទេកទេសេសុ គេយ្យាទយោ វិសេសវិធយោ តេន តេន និមិត្តេន បតិដ្ឋិតា។ តថា ហិ គេយ្យស្ស សគាថកត្តំ តព្ភាវនិមិត្តំ។ លោកេបិ ហិ សសិលោកំ សគាថកំ វា ចុណ្ណិយគន្ថំ "គេយ្យ"ន្តិ វទន្តិ។ គាថាវិរហេ បន សតិ បុច្ឆំ កត្វា វិស្សជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស តព្ភាវនិមិត្តំ។ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនញ្ហិ "ព្យាករណ"ន្តិ វុច្ចតិ។ ព្យាករណមេវ វេយ្យាករណំ។ ឯវំ សន្តេ សគាថកាទីនម្បិ បុច្ឆំ កត្វា វិស្សជ្ជនវសេន បវត្តានំ វេយ្យាករណភាវោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ គេយ្យាទិសញ្ញានំ អនោកាសភាវតោ, "គាថាវិរហេ សតី"តិ វិសេសិតត្តា ច។ តថា ហិ ធម្មបទាទីសុ កេវលំ គាថាពន្ធេសុ សគាថកត្តេបិ សោមនស្សញាណមយិកគាថាយុត្តេសុ "វុត្តំ ហេត"ន្តិអាទីវចនសម្ពន្ធេសុ អព្ភុតធម្មប្បដិសំយុត្តេសុ ច សុត្តវិសេសេសុ យថាក្កមំ គាថាឧទានឥតិវុត្តកអព្ភុតធម្មសញ្ញា បតិដ្ឋិតា, តថា សតិបិ គាថាពន្ធភាវេ ភគវតោ អតីតាសុ ជាតីសុ ចរិយានុភាវប្បកាសកេសុ ជាតកសញ្ញា, សតិបិ បញ្ហវិស្សជ្ជនភាវេ សគាថកត្តេ ច កេសុចិ សុត្តន្តេសុ វេទស្ស លភាបនតោ វេទល្លសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ ឯវំ តេន តេន សគាថកត្តាទិនា និមិត្តេន តេសុ តេសុ សុត្តវិសេសេសុ គេយ្យាទិសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ វិសេសវិធយោ សុត្តង្គតោ បរេ គេយ្យាទយោ។ យំ បនេត្ថ គេយ្យង្គាទិនិមិត្តរហិតំ, តំ សុត្តង្គំ វិសេសសញ្ញាបរិហារេន សាមញ្ញសញ្ញាយ បវត្តនតោ។ ននុ ច សគាថកំ សុត្តំ គេយ្យំ, និគ្គាថកំ សុត្តំ វេយ្យាករណន្តិ សុត្តង្គំ ន សម្ភវតីតិ ចោទនា តទវត្ថាវាតិ? ន តទវត្ថា សោធិតត្តា។ សោធិតញ្ហិ បុព្ពេ "គាថាវិរហេ សតិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស តព្ភាវនិមិត្ត"ន្តិ។

យញ្ច វុត្តំ – "គាថាភាវតោ មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តង្គសង្គហោ ន សិយា"តិ, តំ **ន, និរុឡ្ហត្តា**។ និរុឡ្ហោ ហិ មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តភាវោ។ ន ហិ តានិ ធម្មបទពុទ្ធវំសាទយោ វិយ គាថាភាវេន បញ្ញាតានិ, អថ ខោ សុត្តភាវេនេវ, តេនេវ ហិ អដ្ឋកថាយំ "សុត្តនាមក"ន្តិ នាមគ្គហណំ កតំ។ យំ បន វុត្តំ "សគាថកត្តា គេយ្យង្គសង្គហោ សិយា"តិ, តទបិ នត្ថិ, យស្មា **សហតាញ្ញេន**។ សហ គាថាហីតិ ហិ សគាថកំ។ សហភាវោ នាម អត្ថតោ អញ្ញេន ហោតិ, ន ច មង្គលសុត្តាទីសុ គាថាវិនិមុត្តោ កោចិ សុត្តប្បទេសោ អត្ថិ, យោ "សហ គាថាហី"តិ វុច្ចេយ្យ, ន ច សមុទាយោ នាម កោចិ អត្ថិ។ យទបិ វុត្តំ – "ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានំ គេយ្យង្គសង្គហោ សិយា"តិ, តទបិ ន, អញ្ញតោ។ អញ្ញា ឯវ ហិ តា គាថា ជាតកាទិបរិយាបន្នត្តា។ អតោ ន តាហិ ឧភតោវិភង្គាទីនំ គេយ្យង្គភាវោតិ។ ឯវំ សុត្តាទីនំ អង្គានំ អញ្ញមញ្ញំ សង្ករាភាវោ វេទិតព្ពោ។ អយមេត្ថ

សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន សមន្តបាសាទិកាយ វិនយសំវណ្ណនាយ **សារត្ថទីបនិយា** (សារត្ថ. ដី. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា) អម្ហេហិ បកាសិតោ, ឥច្ឆន្តេហិ តតោយេវ គហេតព្ពោ។

ន អត្ថមញ្ញាយ ធម្មមញ្ញាយ ធម្មានុធម្មប្បដិបន្នោ ហោតីតិ អដ្ឋកថាញ្ច បាឡិញ្ច ជានិត្វា លោកុត្តរធម្មស្ស អនុរូបធម្មំ បុព្ពភាគប្បដិបទំ បដិបន្នោ ន ហោតីតិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ តេនេវាហ **“ន អត្ថមញ្ញាយ ធម្មមញ្ញាយាតិ អដ្ឋកថញ្ច បាឡិញ្ច ជានិត្វា…បេ…. ន បដិបន្នោ ហោតី”**តិ។

អប្បស្សុតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សោភនសុត្តវណ្ណនា

៧. សត្តមេ **បញ្ញាវេយ្យត្តិយេនា**តិ សច្ចសម្បដិវេធាទិបញ្ញាវេយ្យត្តិយេន។ **វិនយំ ឧបេតា**តិ តទង្គាទិវសេន កិលេសានំ វិនយំ ឧបេតា។ **វេសារជ្ជេនា**តិ សារជ្ជករានំ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាទិបាបធម្មានំ វិគមនតោ វេសារជ្ជេន, សារជ្ជរហិតេនាតិ អត្ថោ។ តេបិដកវសេន ពហុ សុតំ ឯតេសន្តិ **ពហុស្សុតា**។ តមេវ បរិយត្តិធម្មំ ធារេន្តិ សុវណ្ណភាជនេ បក្ខិត្តសីហវសំ វិយ វិនស្សន្តំ អកត្វា សុប្បគុណសុប្បវត្តិភាវេន ហទយេ ឋបេន្តីតិ **ធម្មធរា**។ ឯទិសា ច អត្តនា សុតស្ស ធម្មស្ស អាចារភូតា នាម ហោន្តីតិ អាហ **“សុតធម្មានំ អាចារភូតា”**តិ។

សោភនសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វេសារជ្ជសុត្តវណ្ណនា

៨. អដ្ឋមេ ព្យាមោហវសេន សរណបរិយេសនំ សារជ្ជនំ សារទោ, ព្យាមោហភយំ។ វិគតោ សារទោ ឯតស្សាតិ វិសារទោ, តស្ស ភាវោ **វេសារជ្ជំ**។ តំ បន ញាណសម្បទំ, បហានសម្បទំ, ទេសនាវិសេសសម្បទំ ខេមញ្ច និស្សាយ បវត្តំ ចតុព្ពិធបច្ចវេក្ខណញាណំ។ តេនាហ **“ចតូសុ ឋានេសូ”**តិអាទិ។ ឧសភស្ស ឥទន្តិ **អាសភំ,** សេដ្ឋដ្ឋានំ។ សព្ពញ្ញុតបដិជាននវសេន អភិមុខំ គច្ឆន្តិ, អដ្ឋ វា បរិសា ឧបសង្កមន្តីតិ **អាសភា,** បុព្ពពុទ្ធា។ **ឥទំ បនា**តិ ពុទ្ធានំ ឋានំ សព្ពញ្ញុតមេវ វទតិ។ **តិដ្ឋមានោវា**តិ អវទន្តោបិ តិដ្ឋមានោវ បដិជានាតិ នាមាតិ អត្ថោ។ **ឧបគច្ឆតី**តិ អនុជានាតិ។

អដ្ឋសុ បរិសាសូតិ “អភិជានាមិ ខោ បនាហំ, សារិបុត្ត, អនេកសតំ ខត្តិយបរិសំ ឧបសង្កមិតា…បេ…. ព្រាហ្មណបរិសំ គហបតិបរិសំ, សមណបរិសំ, ចាតុមហារាជិកបរិសំ, តាវតឹសបរិសំ, មារបរិសំ, ព្រហ្មបរិសំ ឧបសង្កមិតា, តត្របិ មយា សន្និសិន្នបុព្ពញ្ចេវ សល្លបិតបុព្ពញ្ច សាកច្ឆា ច សមាបជ្ជិតបុព្ពា។ តត្រ វត មំ ‘ភយំ វា សារជ្ជំ វា ឱក្កមិស្សតី’តិ និមិត្តមេតំ, សារិបុត្ត, ន សមនុបស្សាមី”តិ (ម. និ. ១.១៥១) ឯវំ វុត្តបរិសាសុ។ **អភីតនាទំ នទតី**តិ បរតោ ទស្សិតញាណយោគេន វិសារទោ អហន្តិ អភីតនាទំ នទតិ។ **សីហនាទសុត្តេនា**តិ ខន្ធវគ្គេ អាគតេន សីហនាទសុត្តេន។

“ទេវមនុស្សានំ ចតុចក្កំ វត្តតី”តិ (អ. និ. ៤.៣១) សុត្តសេសេន សប្បុរិសូបនិស្សយាទិផលសម្បត្តិបវត្តិ វុត្តា, បុរិមសប្បុរិសូបនិស្សយាទិឧបនិស្សយា បច្ឆិមសប្បុរិសូបនិស្សយាទិសម្បត្តិបវត្តិ វា វុត្តា។ អាទិ-សទ្ទេន តត្ថ ច ចក្កសទ្ទស្ស គហណំ វេទិតព្ពំ។ វិចក្កសណ្ឋានា អសនិ ឯវ **អសនិវិចក្កំ។ ឧរចក្កាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អាណាសមូហាទីសុបិ ចក្កសទ្ទស្ស បវត្តិ វេទិតព្ពា។ “សង្ឃភេទំ ករិស្សាម ចក្កភេទ”ន្តិអាទីសុ (បារា. ៤០៩; ចូឡវ. ៣៤៣) ហិ អាណា “ចក្ក”ន្តិ វុត្តា។ “ទេវចក្កំ អសុរចក្ក”ន្តិអាទីសុ សមូហោតិ។

បដិវេធនិដ្ឋត្តា អរហត្តមគ្គញាណំ បដិវេធោតិ **“ផលក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាមា”**តិ វុត្តំ។ តេន បដិលទ្ធស្សបិ ទេសនាញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិ បរស្ស ពុជ្ឈនមត្តេន ហោតីតិ **“អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញស្ស សោតាបត្តិ…បេ…. ផលក្ខណេ បវត្តំ នាមា”**តិ វុត្តំ។ តតោ បរំ បន យាវ បរិនិព្ពានា ទេសនាញាណប្បវត្តិ តស្សេវ បវត្តិតស្ស ធម្មចក្កស្ស ឋានន្តិ វេទិតព្ពំ។

ទស្សិតធម្មេសូតិ វុត្តធម្មេសុ។ វចនមត្តមេវ ហិ តេសំ, ន បន ទស្សនំ តាទិសស្សេវ ធម្មស្ស អភាវតោ។ ភគវតោ ឯវ វា “ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធា”តិ បរស្ស វចនវសេន **ទស្សិតធម្មេសុ**។ “ធម្មបដិសម្ភិទា”តិអាទីសុ (វិភ. ៧១៨-៧២១) វិយ **ធម្ម**-សទ្ទោ ហេតុបរិយាយោតិ អាហ **“សហធម្មេនាតិ សហេតុនា”**តិ។ **ហេតូ**តិ ច ឧបបត្តិសាធនហេតុ វេទិតព្ពោ, ន ការកោ, សម្បាបកោ វា។ **និមិត្ត**ន្តិ ចោទនាយ ការណំ។ តត្ថ ចោទកោ

ចោទនំ ករោតីតិ **ការណំ,** ធម្មោ ចោទនំ ករោតិ ឯតេនាតិ **ការណំ**។ តេនាហ “**បុគ្គលោបី**”តិអាទិ។ **ខេមន្តិ** កេនចិ អប្បដិពាហិយភាវេន អនុបទ្ទុតំ។

អន្តរាយោ ឯតេសំ អត្ថិ, អន្តរាយេ វា និយុត្តាតិ **អន្តរាយិកា**។ ឯវំភូតា បន តេ យស្មា អន្តរាយករា នាម ហោន្តិ, តស្មា អាហ “**អន្តរាយំ ករោន្តីតិ អន្តរាយិកា**”តិ។ អសញ្ចិច្ច វីតិក្កមេ នាតិសាវជ្ជាតិ កត្វា វុត្តំ “**សញ្ចិច្ច វីតិក្កន្តា**”តិ។ **សត្ត អាបត្តិក្ខន្ធា**តិអាទិ និទស្សនមត្តំ ឥតរេសម្បិ ចតុន្នំ “អន្តរាយិកា”តិ វុត្តធម្មានំ តព្ភាវេ ព្យភិចារាភាវតោ។ **ឥធ បន មេថុនធម្មោ អធិប្បេតោ**តិ ឥទំ អដ្ឋុប្បត្តិវសេន វុត្តំ អរិដ្ឋសិក្ខាបទំ (បាចិ. ៤១៧) វិយ។ យស្មា តំខណម្បិ កាមានំ អាទីនវំ ទិស្វា វិរតោ ហោតិ ចេ, វិសេសំ អធិគច្ឆតិ, ន កាមេសុ អាសត្តោ, តស្មា វុត្តំ “**មេថុន...បេ....អន្តរាយោ ហោតី**”តិ។ តត្ថ **យស្ស កស្សចី**តិ ន កេវលំ បព្ពជិតស្សេវ, អថ ខោ យស្ស កស្សចិ។ តថា ហិ វុត្តំ “មេថុនមនុយុត្តស្ស, មុស្សតេវាបិ សាសន”ន្តិ (សុ. និ. ៨២០)។

តស្មិំ អនិយ្យានិកធម្មេតិ តស្មិំ បរេហិ បរិកប្បិតអនិយ្យានិកធម្មនិមិត្តំ។ និមិត្តត្ថេ ហិ ឥទំ កម្មសំយោគេ ភុម្មំ។

ឧបនិពទ្ធាតិ វិរចិតា។ តេនាហ “**អភិសង្ខតា**”តិ។ **បុថុភាវ**ន្តិ ពហុភាវំ។ **បុថូហិ វា សិតា**តិ ពហូហិ សមណព្រាហ្មណេហិ សិតា ឧបនិពទ្ធា។

វេសារជ្ជសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. តណ្ហុប្បាទសុត្តវណ្ណនា

៩. នវមេ ភវតិ ឯតេន អារោគ្យន្តិ **ភវោ,** គិលានបច្ចយោ។ បរិវុទ្ធោ ភវោ **អភវោ**។ វុទ្ធិអត្ថោ ហិ អយម ការោ យថា “សំវរាសំវរោ, ផលាផល”ន្តិ ច។ **សប្បិនវនីតាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន តេលមធុផាណិតាទីនំ គហណំ។ សប្បិនវនីតាទិគ្គហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ, សព្ពស្សបិ គិលានបច្ចយស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ភវាភវោ**តិ វា ឧទ្ទកោ ចេវ មហន្តោ ច ឧបបត្តិភវោ វេទិតព្ពោ។ តេនេវាហ “**សម្បត្តិភវេសូ**”តិអាទិ។ **ភវោ**តិ វា សម្បត្តិ, **អភវោ**តិ វិបត្តិ។ **ភវោ**តិ វុទ្ធិ, **អភវោ**តិ ហានិ។ តំនិមិត្តញ្ច តណ្ហា ឧប្បជ្ជតីតិ វុត្តំ “**ភវាភវហេតុ វា**”តិ។

តណ្ហាទុតិយោតិ តណ្ហាសហាយោ។ តណ្ហា ហិ និរុទកកន្តារេ មរីចិកាយ ឧទកសញ្ញា វិយ បិបាសាភិភូតំ តសិតំ សត្តំ អស្សាទទស្សនវសេន សហាយកិច្ចំ ករោន្តី ភវាទីសុ អនិព្ពិន្ទំ កត្វា បរិព្ភមាបេតិ។ តថា ហិ តំ បបាតកំ អចិន្តេត្វា មធុគ្គណ្ហនកលុទ្ទកា វិយ អនេកាទីនវាកុលេសុ ភវេសុ អានិសំសមេវ ទស្សេន្តី អនត្ថជាលេ សា បរិព្ភមាបេតិ, តស្មា តណ្ហា “បុរិសស្ស ទុតិយា”តិ វុត្តា។ ននុ ច អញ្ញោបិ កិលេសាទយោ ភវនិព្ពត្តិបច្ចយាតិ? សច្ចមេតំ, ន បន តថា វិសេសបច្ចយោ, យថា តណ្ហា។ តថា ហិ សា កុសលេហិ វិនា អកុសលេហិ, កាមាវចរាទិកុសលេហិ ច វិនា រូបាវចរាទិកុសលេហិ ភវនិព្ពត្តិយា វិសេសបច្ចយោ។ យតោ សមុទយសច្ចន្តិ វុច្ចតីតិ។ **ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវ**ន្តិ ឥត្ថភាវោ ច អញ្ញថាភាវោ ច ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវោ, សំសារោ, តំ ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវំ។ តត្ថ **ឥត្ថភាវោ** មនុស្សត្តំ, **អញ្ញថាភាវោ** តតោ អវសិដ្ឋសត្តាវាសា។ **ឥត្ថភាវោ** វា តេសំ តេសំ សត្តានំ បច្ចុប្បន្នោ អត្តភាវោ, **អញ្ញថាភាវោ** អនាគតត្តភាវោ។ ឯវរូបោ វា អញ្ញោបិ អត្តភាវោ **ឥត្ថភាវោ,** ន ឯវរូបោ **អញ្ញថាភាវោ**។ តេនេវាហ “**ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវន្តិ ឯត្ថ ឥត្ថភាវោ នាម អយំ អត្តភាវោ**”តិអាទិ។ សំសរណំ **សំសារោ**។

> “ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
> អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, សំសារោតិ បវុច្ចតី”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ២.៦១៩; ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៩៥ អបសាទនាវណ្ណនា; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.៦០; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.១៩៩; ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; វិភ. អដ្ឋ. ២២៦ សង្ខារបទនិទ្ទេសោ; សុ. និ. អដ្ឋ. ២.៥២៣; ឧទា. អដ្ឋ. ៣៩; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ១៤);

តេនាហ “**ខន្ធធាតុអាយតនានំ បដិបាដិ**”ន្តិ, ខន្ធធាតុអាយតនានំ ហេតុផលភាវេន អបរាបរប្បវត្តីតិ អត្ថោ។

ឯវមាទីនវំ ញត្វាតិ ឯត្ថ ឯតមាទីនវំ ញត្វាតិបិ បឋន្តិ, ឯតំ សកលវដ្ដទុក្ខស្ស សម្ភវំ សមុទយំ តណ្ហំ អាទីនវំ ញត្វាតិ អត្ថោ។ អថ វា **ឯវមាទីនវំ ញត្វា**តិ ឯតំ យថាវុត្តំ សំសារានតិវត្តនអាទីនវំ ទោសំ ញត្វា។

និគ្គហណោតិ ចក្ខុរូបាទានសង្ខាតស្ស សព្ពស្ស គហណស្ស បដិនិស្សជ្ជនេន និគ្គហណោ, ខន្ធបរិនិព្ពានេន សង្ខារប្បវត្តិតោ អបគច្ឆេយ្យាតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

គណ្ឌុប្បាទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. យោគសុត្តវណ្ណនា

១០. ទសមេ **យោជេន្តី**តិ កម្មំ វិបាកេន ភវាទី, ភវន្តរាទីហិ ទុក្ខេន សត្តំ យោជេន្តិ ឃដេន្តីតិ **យោគា**។ កាមនដ្ឋេន កាមោ ច សោ យថាវុត្តេនត្ថេន យោគោ ចាតិ **កាមយោគោ។ ភវយោគោ** នាម ភវរាគោតិ ទស្សេតុំ **“រូបារូបភវេសូ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ បឋមោ ឧបបត្តិភវេសុ រាគោ, ទុតិយោ កម្មភវេសុ, តតិយោ ភវទិដ្ឋិសហគតោ យថា រជ្ជនដ្ឋេន រាគោ, ឯវំ យុជ្ជនដ្ឋេន យោគោតិ វុត្តោ។ **ចតូសុ សច្ចេសុ អញ្ញាណ**ន្តិ ឥទំ សុត្តន្តនយំ និស្សាយ វុត្តំ។ សុត្តន្តសំវណ្ណនា ហេសាតិ, តទន្តោគធត្តា វា បុព្ពន្តាទីនំ។

សមុទយន្តិ ទ្វេ សមុទយា ខណិកសមុទយោ បច្ចយសមុទយោ ច។ ឧប្បាទក្ខណោ ខណិកសមុទយោ, បច្ចយោវ បច្ចយសមុទយោ។ សមុទយតេ សមុទយនំ សមុទយោ, សមុទេតិ ឯតស្មាតិ សមុទយោតិ ឯវំ ឧភិន្នំ សមុទយានំ សទ្ទត្ថតោបិ ភេទោ វេទិតព្ពោ។ បច្ចយសមុទយំ បជានន្តោបិ ភិក្ខុ ខណិកសមុទយំ បជានាតិ, ខណិកសមុទយំ បជានន្តោបិ បច្ចយសមុទយំ បជានាតិ។ បច្ចយតោ ហិ សង្ខារានំ ឧទយំ បស្សតោ ខណតោ ច នេសំ ឧទយទស្សនំ សុខំ ហោតិ, ខណតោ ច នេសំ ឧទយំ បស្សតោ បគេវ បច្ចយានំ សុគ្គហិតត្តា បច្ចយតោ ទស្សនំ សុខេន ឥជ្ឈតិ។ ឥធ បន ខណិកសមុទយំ ទស្សេន្តោ អាហ **“សមុទយន្តិ ឧប្បត្តិ”**ន្តិ។

អត្ថង្គមោបិ ទុវិធោ អច្ចន្តត្ថង្គមោ, ភេទត្ថង្គមោតិ។ អច្ចន្តត្ថង្គមោ អប្បវត្តិនិរោធោ, និព្ពានន្តិ កេចិ។ ភេទត្ថង្គមោ ខណិកនិរោធោ។ តទុភយំ បុព្ពភាគេ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាទិវសេន បស្សតោ អញ្ញតរទស្សនេន ឥតរទស្សនម្បិ សិទ្ធមេវ ហោតិ។ បុព្ពភាគេយេវ អារម្មណវសេន ខយតោ វយតោ សម្មសនាទិកាលេ ភេទត្ថង្គមំ បស្សន្តោ ព្យតិរេកវសេន អនុស្សវាទិតោ អច្ចន្តត្ថង្គមំ បស្សតិ, មគ្គក្ខណេ បន អារម្មណតោ អច្ចន្តត្ថង្គមំ បស្សន្តោ អសម្មោហតោ ឥតរម្បិ បស្សតិ។ ឥធ បន ភេទត្ថង្គមំ ទស្សេន្តោ អាហ **“អត្ថង្គមន្តិ ភេទ”**ន្តិ។ កាមានំ ឧប្បត្តិភេទគ្គហណេនេវ ចេត្ថ យថា កាមានំ បដិច្ចសមុប្បន្នតា វិភាវិតា, ឯវំ កាមវត្ថុនោបីតិ ឧភយេសម្បិ អនិច្ចតា ទុក្ខតា អនត្តតា ច វិភាវិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **មធុរភាវ**ន្តិ ឥមិនា កាមសន្និស្សិតំ សុខំ សោមនស្សំ ទស្សេតិ។ “យំ ខោ, ភិក្ខវេ, ឥមេ បញ្ច កាមគុណេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្សំ, អយំ កាមានំ អស្សាទោ”តិ (ម. និ. ១.១៦៦) ហិ វុត្តំ។ **អមធុរភាវ**ន្តិ ឥមិនា បន កាមហេតុកំ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ ទស្សេតិ។

ផស្សាយតនានន្តិ ឆទ្វារិកស្ស ផស្សស្ស ការណភូតានំ ចក្ខាទិអាយតនានំ។ តេនាហ **“ចក្ខាទីនំ ចក្ខុសម្ផស្សាទិការណាន”**ន្តិ។ បុនព្ភវករណំ បុនោភវោ ឧត្តរបទលោបេន, មនោ-សទ្ទស្ស វិយ ច បុរិមបទស្ស ឱការន្តតា ទដ្ឋព្ពា។ បុនោភវោ សីលមេតេសន្តិ **បោនោភវិកា**។ អថ វា សីលត្ថេន ឥកសទ្ទេន គមិតត្ថត្តា កិរិយាវាចកសទ្ទស្ស អទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ យថា អបូបភក្ខនសីលោ អាបូបិកោ។ អថ វា បុនព្ភវំ ទេន្តិ, បុនព្ភវាយ សំវត្តន្តិ, បុនប្បុនព្ភវេ និព្ពត្តេន្តីតិ **បោនោភវិកា**។ “តទ្ធិតា”តិ ហិ ពហុវចននិទ្ទេសា វិចិត្តត្តា វា តទ្ធិតានំ អភិធានលក្ខណត្តា វា “បុនព្ភវំ ទេន្តី”តិអាទីសុបិ អត្ថេសុ បោនោភវិកសទ្ទសិទ្ធិ ទដ្ឋព្ពា។

វិសំយោជេន្តិ បដិបន្នំ បុគ្គលំ កាមយោគាទិតោ វិយោជេន្តីតិ ***វិសំយោគា***, អសុភជ្ឈានាទីនិ វិសំយោជនការណានិ។ តេនាហ ***“វិសំយោគាតិ វិសំយោជនការណានី”***តិអាទិ។

យោគសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ភណ្ឌគាមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ចរវគ្គោ

១. ចរសុត្តវណ្ណនា

១១. ទុតិយស្ស បឋមេ **ចរតោ**តិ គច្ឆន្តស្ស, ចង្កមន្តស្ស វា។ **ឧប្បជ្ជតិ កាមវិតក្កោ វា**តិ វត្ថុកាមេសុ អវីតរាគតាយ តាទិសេ បច្ចយេ កាមបដិសំយុត្តោ វា វិតក្កោ ឧប្បជ្ជតិ ចេ , យទិ ឧប្បជ្ជតិ។ **ព្យាបាទវិតក្កោ វា វិហឹសាវិតក្កោ វា**តិ អាឃាតវិនយេ វិសេសេន ចិត្តស្ស អទមិតត្តា អាឃាតនិមិត្តេ ព្យាបាទបដិសំយុត្តោ វា វិតក្កោ, លេឌ្ឌុទណ្ឌាទីតិ បរហឹសនវសេន វិហឹសាបដិសំយុត្តោ វា វិតក្កោ ឧប្បជ្ជតិ ចេតិ សម្ពន្ធោ។ **តំ ចេ ភិក្ខុ អធិវាសេតី**តិ តំ យថាវុត្តំ កាមវិតក្កាទឹ យថាបច្ចយំ អត្តនោ ចិត្តេ ឧប្បន្នំ “ឥតិបាយំ វិតក្កោ បាបកោ, ឥតិបិ អកុសលោ, ឥតិបិ សាវជ្ជោ, សោ ច ខោ អត្តព្យាពាធាយ សំវត្តតី”តិអាទិនា នយេន បច្ចវេក្ខណាយ អភាវតោ អធិវាសេតិ អត្តនោ ចិត្តំ អារោបេត្វា វាសេតិ។ អធិវាសេន្តោយេវ ច **នប្បជហតិ** តទង្គាទិប្បហានវសេន ន បជិនិស្សជ្ជតិ។ តតោ ឯវ ច **ន វិនោទេតិ** អត្តនោ ចិត្តសន្តានតោ ន នុទតិ ន នីហរតិ។ តថា អវិនោទនតោ **ន ព្យន្តីករោតិ** ន វិគតន្តំ ករោតិ។ អាតាបី បហិតត្តោ យថា តេសំ អន្តោបិ នាវសិស្សតិ អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិ, ឯវំ ករោតិ, អយំ បន តថា ន ករោតីតិ អត្ថោ។ តថាភូតោ បន **ន អនភាវំ គមេតិ** អនុ អនុ អភាវំ ន គមេតិ។ ន បជហតិ ចេ, ន វិនោទេតិ ចេតិ ឥតិអាទិនា ចេ-សទ្ទំ យោជេត្វា អត្ថោ វេទិតព្វោ។

ឯវំភូតោតិ ឯវំ កាមវិតក្កាទីហិ បាបវិតក្កេហិ សមង្គិភូតោ។ **អនាតាបី**តិ កិលេសានំ អាតាបយិកស្ស វីរិយស្ស អភាវេន អនាតាបី។ បាបុត្រាសលក្ខណស្ស ឱត្តប្បស្ស អភាវេន **អនោត្តាបី។ សតតំ សមិតំ** សព្វកាលំ និរន្តរំ។ **កុសីតោ ហីនវីរិយោ**តិ កុសលេហិ ធម្មេហិ បរិហាបយិត្វា អកុសលបក្ខេ កុច្ឆិតំ សីទនតោ កោសជ្ជសមន្នាគមេន ច កុសីតោ, សម្មប្បធានវីរិយាភាវេន ហីនវីរិយោ វីរិយវិរហិតោតិ **វុច្ចតិ** កថីយតិ។ **ឋិតស្សា**តិ គមនំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា ឋិតវតោ។ សយនតវិរិយាបថស្ស វិសេសតោ កោសជ្ជបក្ខិកត្តា យថា តំសមង្គិនោ ភាវិតត្តា សម្ភវន្តិ, តំ ទស្សេតុំ “**ជាគរស្សា**”តិ វុត្តំ។

សុក្កបក្ខេ **តញ្ចេ ភិក្ខុ នាធិវាសេតី**តិ អារទ្ធវីរិយស្សបិ វិហរតោ អនាទិមតិ សំសារេ ចិរកាលភាវិតត្តា តថា រូបបច្ចយសមាយោគេ សតិសម្មោសេន វា កាមវិតក្កាទិ ឧប្បជ្ជតិ ចេ, តំ ភិក្ខុ អត្តនោ ចិត្តំ អារោបេត្វា ន វាសេតិ, អព្ភន្តរេ ន វាសេតីតិ អត្ថោ។ អនធិវាសេន្តោ កឹ ករោតិ? **បជហតិ** ឆឌ្ឌេតិ។ កឹ កចវរំ វិយ បិដកេនាតិ? ន, អបិច ខោ តំ **វិនោទេតិ** នុទតិ នីហរតិ។ កឹ ពលិពទ្ទំ វិយ បតោទេនាតិ? ន, អថ ខោ **ព្យន្តីករោតិ** វិគតន្តំ ករោតិ, យថា តេសំ អន្តោបិ នាវសិស្សតិ អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិ, តថា តេ ករោតិ។ កថំ បន តេ តថា ករោតិ? **អនភាវំ គមេតិ** អនុ អនុ អភាវំ គមេតិ, វិក្ខម្ភនប្បហានេន យថា សុវិក្ខម្ភិតា ហោន្តិ, តថា នេ ករោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯវំភូតោតិអាទីសុ ឯវំ កាមវិតក្កាទីនំ អនធិវាសេន សុវិសុទ្ធាសយោ សមានោ តាយ ច អាសយសម្បត្តិយា តន្និមិត្តាយ ច បយោគសម្បត្តិយា បរិសុទ្ធសីលោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ ភោជនេ មត្តញ្ញូ សតិសម្បជញ្ញេន សមន្នាគតោ ជាគរិយំ អនុយុត្តោ តទង្គាទិវសេន កិលេសានំ អាតាបនលក្ខណេន វីរិយេន សមន្នាគតត្តា **អាតាបី**។ សព្វសោ បាបុត្រាសេន សមន្នាគតត្តា **ឱត្តាបី សតតំ** រត្តិន្ទិវំ។ **សមិតំ** និរន្តរំ សមថវិបស្សនានុយោគវសេន ចតុព្វិធសម្មប្បធានសិទ្ធិយា **អារទ្ធវីរិយោ បហិតត្តោ**។ និព្ពានំ បតិ បេសិតចិត្តោតិ **វុច្ចតិ** កថីយតីតិ អត្ថោ។

គាថាសុ **គេហនិស្សិត**ន្តិ ឯត្ថ គេហវាសីហិ អបរិច្ចត្តត្តា គេហវាសិសភាវត្តា គេហធម្មត្តា វា គេហំ វុច្ចតិ វត្ថុកាមោ។ អថ វា គេហប្បដិពទ្ធភាវតោ, កិលេសកាមានំ និវាសដ្ឋានភាវតោ វា គេហាតិ វុច្ចន្តិ, តំវត្ថុកត្តា កាមវិតក្កាទិ គេហនិស្សិតំ នាម។ **កុម្មគ្គបដិបន្នោ**តិ យស្មា អរិយមគ្គស្ស ឧប្បថភាវតោ អភិជ្ឈាទយោ តទេកដ្ឋធម្មា ច កុម្មគ្គោ, តស្មា កាមវិតក្កាទិពហុលោ កុម្មគ្គបដិបន្នោ។ **មោហនេយ្យេសុ មុច្ឆិតោ**តិ មោហសំវត្តនិយេសុ រូបាទីសុ មុច្ឆិតោ សម្មត្តោ អជ្ឈោបន្នោ។ **សម្ពោធិ**ន្តិ អរិយមគ្គញាណំ។ **ផុដ្ឋុ**ន្តិ ផុសិតុំ បត្តុំ **តាទិសោ** មិច្ឆាសង្កប្បគោចរោ បុគ្គលោ **អភព្វោ**, ន កទាចិ តំ បាបុណាតីតិ អត្ថោ។

វិតក្កំ សមយិត្វានាតិ យថាវុត្តំ មិច្ឆាវិតក្កំ បដិសង្ខានភាវនាពលេន វូបសមេត្វា។ **វិតក្កូបសមេ រតោ**តិ នវន្នម្បិ មហាវិតក្កានំ អច្ចន្តូបសមភូតេ អរហត្តេ, និព្ពានេ ឯវ វា អជ្ឈាសយេន រតោ អភិរតោ។ **ភព្វោ សោ**តិ សោ យថាវុត្តោ សម្មាបដិបជ្ជមានោ បុគ្គលោ បុព្វភាគេ សមថវិបស្សនាពលេន សព្វវិតក្កេ យថារហំ

តទង្គាទិវសេន វុបសមេត្វា ឋិតោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តមគ្គញាណសង្ខាតំ និព្ពានសង្ខាតញ្ច អនុត្តរំ **សម្ពោធិ ផុដ្ឋំ** អធិគន្តុំ **ភព្ពោ** អរហា។ ឯវមេត្ថ បាឡិវណ្ណនា វេទិតព្ពា។

ចរសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សីលសុត្តវណ្ណនា

១២. ទុតិយេ **សម្បន្នសីលា**តិ ឯត្ថ តិវិធំ សម្បន្នំ បរិបុណ្ណសមង្គិមធុរវសេន។ តត្ថ –

“សម្បន្នំ សាលិកេទារំ, សុវា ភុញ្ជន្តិ កោសិយ;
បដិវេទេមិ តេ ព្រហ្មេ, ន នេ វារេតុមុស្សហេ”តិ។ (ជា. ១.១៤.១) –

ឥទំ **បរិបុណ្ណសម្បន្នំ** នាម។ “ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ ឧបាគតោ សមុបាគតោ ឧបបន្នោ សម្បន្នោ សមន្នាគតោ”តិ (វិភ. ៥១១) ឥទំ **សមង្គិសម្បន្នំ** នាម។ “ឥមិស្សា, ភន្តេ, មហាបថវិយា ហេដ្ឋិមតលំ សម្បន្នំ, សេយ្យថាបិ ខុទ្ទមធុំ អនីលកំ, ឯវមស្សាទ”ន្តិ (បារា. ១៧) ឥទំ **មធុរសម្បន្នំ** នាម។ ឥធ បរិបុណ្ណសម្បន្នវសេន អត្ថំ ទស្សេន្តោ **“សម្បន្នសីលាតិ បរិបុណ្ណសីលា”**តិ អាហ។ សមង្គិសម្បន្នវសេនបិ អត្ថោ យុជ្ជតិយេវ, តស្មា **សម្បន្នសីលា**តិ បរិបុណ្ណសីលា ហុត្វាតិបិ សីលសមង្គិនោ ហុត្វាតិបិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ សីលស្ស អនវសេសសមាទានេន អខណ្ឌាទិភាវប្បត្តិយា បរិបុណ្ណសីលា, សមាទានតោ បដ្ឋាយ អវិច្ឆិន្នតោ សីលសមង្គិនោ។ សមាទានវតោ ហិ អច្ចន្តវិរោធិធម្មានុប្បត្តិយា សីលសមង្គិតា វេទិតព្ពា, ចេតនាទីនំ បន សីលនលក្ខណានំ ធម្មានំ បវត្តិលក្ខណេន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។

តត្ថ “បរិបុណ្ណសីលា”តិ ឥមិនា អត្ថេន ខេត្តទោសវិគមេន ខេត្តបារិបូរី វិយ សីលទោសវិគមេន សីលបារិបូរី វុត្តា ហោតិ។ យថា ហិ ខេត្តំ ពីជខណ្ឌំ, វប្បខណ្ឌំ, ឧទកខណ្ឌំ, ឩសខណ្ឌន្តិ ចតុទោសសមន្នាគតំ អបរិបូរំ ហោតិ។ តត្ថ **ពីជខណ្ឌំ** នាម យត្ថ អន្តរន្តរា ពីជានិ ខណ្ឌានិ វា បូតីនិ វា ហោន្តិ, តានិ យត្ថ បតន្តិ, តត្ថ សស្សំ ន ឧដ្ឋេតិ, ខេត្តំ ខណ្ឌំ ហោតិ, អបរិបូរំ ហោតីតិ អត្ថោ។ **វប្បខណ្ឌំ** នាម យត្ថ អកុសលោ ពីជានិ វបន្តោ អន្តរន្តរា និបាតេតិ។ ឯវញ្ហិ សព្ពត្ថ សស្សំ ន ឧដ្ឋេតិ, ខេត្តំ ខណ្ឌំ ហោតិ។ **ឧទកខណ្ឌំ** នាម យត្ថ កត្ថចិ ឧទកំ អតិពហុំ វា ហោតិ, ន វា ហោតិ។ តត្រាបិ ហិ សស្សានិ ន ឧដ្ឋេន្តិ, ខេត្តំ ខណ្ឌំ ហោតិ។ **ឩសខណ្ឌំ** នាម យត្ថ កស្សកោ កិស្មិញ្ចិ បទេសេ នង្គលេន ភូមឹ ចត្តារោ បញ្ច វារេ កសន្តោ អតិគម្ភីរំ ករោតិ, តតោ ឩសំ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្រាបិ ហិ សស្សំ ន ឧដ្ឋេតិ, ខេត្តំ ខណ្ឌំ ហោតិ, តាទិសញ្ច ខេត្តំ ន មហប្ផលំ ហោតិ ន មហានិសំសំ។ តត្រាបិ ពហុម្បិ វបិត្វា អប្បំ លភតិ។ ឥមេសំ បន ចតុន្នំ ទោសានំ វិគមា ខេត្តំ បរិបុណ្ណំ ហោតិ, តាទិសញ្ច ខេត្តំ មហប្ផលំ ហោតិ មហានិសំសំ។ ឯវមេវ ខណ្ឌំ, ឆិទ្ទំ, សពលំ, កម្មាសន្តិ ចតុទោសសមន្នាគតំ សីលំ អបរិបូរំ ហោតិ, តាទិសញ្ច សីលំ ន មហប្ផលំ ហោតិ ន មហានិសំសំ។ ឥមេសំ បន ចតុន្នំ ទោសានំ វិគមា សីលំ បរិបុណ្ណំ ហោតិ, តាទិសញ្ច សីលំ មហប្ផលំ ហោតិ មហានិសំសំ។

“សីលសមង្គិនោ”តិ ឥមិនា បនត្ថេន សីលេន សមង្គិភូតា សមោធានគតា សមន្នាគតា ហុត្វា វិហរថាតិ ឥទមេវ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ ទ្វីហិ ការណេហិ សម្បន្នសីលតា ហោតិ សីលវិបត្តិយា អាទីនវទស្សនេន, សីលសម្បត្តិយា ច អានិសំសទស្សនេន។ តទុភយម្បិ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៤) វិត្ថារិតំ ។ តត្ថ “សម្បន្នសីលាតិ ឯត្តាវតា ច កិរ ភគវា ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ ឧទ្ទិសិត្វា ‘បាតិមោក្ខសំវរសំវុតា’តិ ឥមិនា តត្ថ ជេដ្ឋកសីលំ វិត្ថារេត្វា ទស្សេតី”តិ ទិវាវិហារវាសី សុមត្ថេរោ អាហ។ អន្តេវាសិកោ បនស្ស តេបិដកចូឡនាគត្ថេរោ អាហ – “ឧភយត្ថាបិ បាតិមោក្ខសំវរោ ភគវតា វុត្តោ, បាតិមោក្ខសំវរោយេវ ហិ សីលំ, ឥតរានិ បន តីណិ សីលន្តិ វុត្តដ្ឋានំ នាម អត្ថី”តិ វត្វា តំ អននុជានន្តោ អាហ – “ឥន្ទ្រិយសំវរោ នាម ឆទ្វាររក្ខាមត្តកមេវ, អាជីវបារិសុទ្ធិ ធម្មេន សមេន បច្ចយុប្បត្តិមត្តកំ, បច្ចយនិស្សិតំ បដិលទ្ធបច្ចយេ ឥទមត្ថន្តិ បច្ចវេក្ខិត្វា បរិភុញ្ជនមត្តកំ។ និប្បរិយាយេន បាតិមោក្ខសំវរោវ សីលំ។ យស្ស សោ ភិន្នោ, អយំ ឆិន្នសីសោ វិយ បុរិសោ ហត្ថបាទេ, សេសានិ រក្ខិស្សតីតិ ន វត្តព្ពោ។ យស្ស បន សោ អរោគោ, អយំ អច្ឆិន្នសីសោ វិយ បុរិសោ ជីវិតំ, សេសានិ បុន បាកតិកានិ កត្វា រក្ខិតុំ សក្កោតិ។ តស្មា ‘សម្បន្នសីលា’តិ ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរំ ឧទ្ទិសិត្វា ‘សម្បន្នបាតិមោក្ខា’តិ តស្សេវ វេវចនំ វត្វា តំ វិត្ថារេត្វា ទស្សេន្តោ ‘បាតិមោក្ខសំវរសំវុតា’តិអាទិមាហា”តិ។

បាតិមោក្ខសំវរសីលេន សំវុតាតិ យោ នំ បាតិ រក្ខតិ, តំ មោក្ខេតិ មោចេតិ អាបាយិកាទីហិ ទុក្ខេហីតិ បាតិមោក្ខន្តិ លទ្ធនាមេន សិក្ខាបទសីលេន បិហិតកាយវចីទ្វារា។ ឯវំភូតា ច តេន ឧបេតា សមន្នាគតា នាម ហោន្តីតិ អាហ **“ឧបេតា ហុត្វា”**តិ។ **អាចារេន ច គោចរេន ច សម្បន្នា**តិ កាយិកវាចសិកអវីតិក្កមសង្ខាតេន

អាចារេន, ន-វេសិយគោចរតាទិសង្ខាតេន គោចរេន ច សម្បន្នោ, សម្បន្នអាចារគោចរោតិ អត្ថោ។ **អណុប្បមាណេសូ**តិ អតិបរិត្តកេសុ អនាបត្តិគមនីយេសុ។ ទុក្កដទុព្ភាសិតមត្តេសូតិ អបរេ។ **ទោសេសូ**តិ គារយ្ហេសុ អកុសលធម្មេសុ។ **ភយតោ ទស្សនសីលា**តិ បរមាណុមត្តម្បិ វជ្ជំ សិនេរុប្បមាណំ វិយ កត្វា ភាយនសីលា។ **សព្ពសិក្ខាកោដ្ឋាសេសូ**តិ មូលបញ្ញត្តិអនុបញ្ញត្តិសព្ពត្ថបញ្ញត្តិបទេសបញ្ញត្តិអាទិភេទេសុ។ **តំ តំ សមាទាតព្ពំ សមាទាយា**តិ យំ កិញ្ចិ សិក្ខាកោដ្ឋាសេសុ មូលបញ្ញត្តិអាទិភេទេសុ សិក្ខិតព្ពំ បដិបជ្ជិតព្ពំ បូរិតព្ពំ កាយិកំ វាចសិកំ វា សីលំ, តំ សព្ពំ សម្មា អាទាយ, សម្មទេវ សក្កច្ចំ សព្ពសោ ច អាទិយិត្វាតិ អត្ថោ។

ឧទយំ បស្សន្តោ បញ្ចវីសតិ លក្ខណានិ បស្សតីតិ “អវិជ្ជាសមុទយា រូបសមុទយោតិ បច្ចយសមុទយដ្ឋេន រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ។ តណ្ហាសមុទយា…បេ…. កម្មសមុទយា…បេ…. អាហារសមុទយា រូបសមុទយោតិ បច្ចយសមុទយដ្ឋេន រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ។ និព្ពត្តិលក្ខណំ បស្សន្តោបិ រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ។ រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សន្តោ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតិ។ តថា អវិជ្ជាសមុទយា វេទនាសមុទយោតិ បច្ចយសមុទយដ្ឋេន វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ។ តណ្ហាសមុទយា…បេ…. កម្មសមុទយា…បេ…. ផស្សសមុទយា វេទនាសមុទយោតិ បច្ចយសមុទយដ្ឋេន វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ។ និព្ពត្តិលក្ខណំ បស្សន្តោបិ វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ។ វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សន្តោ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតី”តិអាទិនា នយេន ឯកេកស្មឹ ខន្ធេ បញ្ច បញ្ច កត្វា វុត្តានិ បញ្ចវីសតិ ឧទយលក្ខណានិ បស្សតិ។

វយំ បស្សន្តោ បញ្ចវីសតិ លក្ខណានិ បស្សតីតិ “អវិជ្ជានិរោធា រូបនិរោធោតិ បច្ចយនិរោធដ្ឋេន រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ។ តណ្ហានិរោធា…បេ…. កម្មនិរោធា…បេ…. អាហារនិរោធា រូបនិរោធោតិ បច្ចយនិរោធដ្ឋេន រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ។ វិបរិណាមលក្ខណំ បស្សន្តោបិ រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ។ រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សន្តោ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតិ។ អវិជ្ជានិរោធា…បេ…. តណ្ហានិរោធា…បេ…. ផស្សនិរោធា វេទនានិរោធោតិ បច្ចយនិរោធដ្ឋេន វេទនាក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ។ វិបរិណាមលក្ខណំ បស្សន្តោបិ វេទនាក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតី។ វេទនាក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សន្តោ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតិ”តិអាទិនា នយេន ឯកេកស្មឹ ខន្ធេ បញ្ច បញ្ច កត្វា វុត្តានិ បញ្ចវីសតិ វយលក្ខណានិ បស្សតិ។ **បេសិតត្តោ**តិ និព្ពានំ បតិ បេសិតចិត្តោ។ **កថយន្តី**តិ តថាវិធំ ភិក្ខុំ ពុទ្ធាទយោ អរិយា អាចិក្ខន្តិ។

យតំ ចរេតិ វាយមមានោ ចរេយ្យ, ចង្កមនាទិវសេន គមនំ កប្បេន្តោបិ “អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយ ឆន្ទំ ជនេតិ វាយមតី”តិអាទិនា (វិភ. ៤៣២) នយេន វុត្តប្បធានវីរិយំ ករោន្តោ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ យថា អកុសលធម្មា បហីយន្តិ, កុសលធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ, ឯវំ គមនំ កប្បេយ្យាតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **យតមេនំ បសារយេ**តិ ឯតំ បសារេតព្ពំ ហត្ថបាទាទឹ យតំ យតមានោ យថាវុត្តវីរិយសមង្គី ហុត្វា បសារេយ្យ, សព្ពត្ថ បធានំ ន ជហេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។

ឥទានិ យថា បដិបជ្ជន្តោ យតំ យតន្តោ នាម ហោតិ, តំ បដិបទំ ទស្សេតុំ “**ឧទ្ធ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧទ្ធ**ន្តិ ឧបរិ។ **តិរិយ**ន្តិ បរិតោ, បុរត្ថិមទិសាទិវសេន សមន្តតោ ទិសាភាគេសូតិ អត្ថោ។ **អបាចីន**ន្តិ ហេដ្ឋា។ **យាវតា ជគតោ គតី**តិ យត្តកា សត្តសង្ខារភេទស្ស លោកស្ស បវត្តិ, តត្ថ សព្ពត្ថាតិ អត្ថោ។ ឯត្តាវតា អនវសេសតា សម្មសនញាណស្ស វិសយំ សង្គហេត្វា ទស្សេតិ។ **សមវេក្ខិតា**តិ សមា ហេតុនា ញាយេន អវេក្ខិតា, អនិច្ចាទិវសេន វិបស្សិតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ធម្មាន**ន្តិ សត្តសុញ្ញានំ។ **ខន្ធាន**ន្តិ រូបាទីនំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ។ **ឧទយព្ពយ**ន្តិ ឧទយញ្ច វយញ្ច។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឧបរិ តិរិយំ អធោតិ តិធា សង្គហិតេ សព្ពស្មឹ លោកេ អតីតាទិភេទភិន្នានំ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធសង្ខាតានំ សព្ពេសំ រូបារូបធម្មានំ អនិច្ចាទិសម្មសនាធិគតេន ឧទយព្ពយញាណេន បញ្ចវីសតិយា អាការេហិ ឧទយំ, បញ្ចវីសតិយា អាការេហិ វយំ សមវេក្ខិតា សមនុបស្សិតា ភវេយ្យាតិ។

ចេតោសមថសាមីចិន្តិ ចិត្តសំកិលេសានំ អច្ចន្តវូបសមនតោ ចេតោសមថសង្ខាតស្ស អរិយមគ្គស្ស អនុច្ឆវិកំ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធឹ។ **សិក្ខមាន**ន្តិ បដិបជ្ជមានំ ភាវេន្តំ ញាណបរម្បរា និព្ពត្តេន្តំ។ **សទា**តិ សព្ពកាលំ រត្តិញ្ចេវ ទិវា ច។ **សត**ន្តិ ចតុសម្បជញ្ញសមន្នាគតាយ សតិយា សតោការឹ។ ឯវម្បេត្ថ គាថាវណ្ណនា ទដ្ឋព្ពា។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សីលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បធានសុត្តវណ្ណនា

១៣. តតិយេ **ឧត្តមវីរិយានី**តិ សេដ្ឋវីរិយានិ វិសិដ្ឋស្ស អត្ថស្ស សាធនតោ។ មារោ ធិយ្យតិ ឯត្ថាតិ **មារធេយ្យំ,** កិលេសមារស្ស បវត្តិដ្ឋានភូតំ, តំ តេភូមកវដ្ដន្តិ អាហ “**តេភូមកវដ្ដសង្ខាតំ មារធេយ្យ**”ន្តិ។ ជាតិមរណតោ ជាតំ ភយំ **ជាតិមរណភយំ,** ជាតិមរណមេវ វា ភយហេតុតោ ភយន្តិ **ជាតិមរណភយំ**។ តេនាហ “**ជាតិញ្ច មរណញ្ច…បេ…. ភយស្សា**”តិ សេសំ ឧត្តានមេវ។

បធានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សំវរសុត្តវណ្ណនា

១៤. ចតុត្ថេ សំវរាទីនំ សាធនវសេន បទហតិ ឯតេហីតិ **បធានានិ**។ **សំវរន្តស្ស ឧប្បន្នវីរិយ**ន្តិ យថា អភិជ្ឈាទយោ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ សតិយា ឧបដ្ឋានេ ចក្ខាទីនំ បិទហនេ អនលសស្ស ឧប្បន្នវីរិយំ។ **បជហន្តស្សា**តិ វិនោទេន្តស្ស។ **ឧប្បន្នវីរិយ**ន្តិ តស្សេវ បហានស្ស សាធនវសេន បវត្តវីរិយំ។ **ភាវេន្តស្ស ឧប្បន្នវីរិយ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សមាធិនិមិត្ត**ន្តិ សមាធិ ឯវ។ បុរិមុប្បន្នសមាធិ ហិ បរតោ ឧប្បជ្ជនកសមាធិស្ស ការណំ ហោតីតិ “សមាធិនិមិត្ត”ន្តិ វុត្តំ។

ឧបធិវិវេកត្តាតិ ខន្ធូបធិអាទិឧបធីហិ វិវិត្តត្តា វិនិស្សដត្តា។ **តំ អាគម្មា**តិ តំ និព្ពានំ មគ្គេន អធិគម ហេតុ។ រាគាទយោ វិរជ្ជន្តិ ឯត្ថ, ឯតេនាតិ **វិរាគោ**។ ឯវំ **និរោធោ**បិ ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា ឥធ ពោជ្ឈង្គមិស្សកវសេន ឥច្ឆិតា, តស្មា “**អារម្មណវសេន វា អធិគន្តព្ពវសេន វា**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ **អធិគន្តព្ពវសេនា**តិ តន្និន្នតាវសេន។ **វោស្សគ្គបរិណាមិ**ន្តិ វោស្សគ្គវសេន បរិណាមិតំ បរិច្ចជនវសេន ចេវ បក្ខន្ទនវសេន ច បរិណាមនសីលំ។ តេនាហ “**ទ្វេ វោស្សគ្គា**”តិអាទិ។ ខន្ធានំ បរិច្ចជនំ នាម តប្បដិពទ្ធកិលេសប្បហានវសេនាតិ យេនាការេន វិបស្សនា កិលេសេ បជហតិ, តេនេវាការេន តន្និមិត្តក្ខន្ធេ ច បជហតីតិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ អាហ “**វិបស្សនា… បេ…. បរិច្ចជតី**”តិ។ យស្មា វិបស្សនា វុដ្ឋានគាមិនិភាវំ បាបុណន្តី និន្នបោណបព្ភារភាវេន ឯកំសតោ និព្ពានំ បក្ខន្ទតីតិ វត្តព្ពតំ លភតិ, មគ្គោ ច សមុច្ឆេទវសេន កិលេសេ ខន្ធេ ច រាគំ បរិច្ចជតិ, តស្មា យថាក្កមំ វិបស្សនាមគ្គានំ វសេន **បក្ខន្ទនបរិច្ចាគវោស្សគ្គា** វេទិតព្ពា។ **វោសគ្គត្ថាយា**តិ បរិច្ចាគវោស្សគ្គត្ថាយ ចេវ បក្ខន្ទនវោស្សគ្គត្ថាយ ច។ **បរិណមតី**តិ បរិច្ចជតិ។ តំ បន បរិណាមនំ វុដ្ឋានគាមិនិភាវប្បត្តិយា ចេវ អរិយមគ្គភាវប្បត្តិយា ច ឥច្ឆិតន្តិ អាហ “**វិបស្សនាភាវញ្ច មគ្គភាវញ្ច បាបុណាតី**”តិ។ **សេសបទេសូ**តិ “ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតី”តិអាទីសុ សេសសម្ពោជ្ឈង្គកោដ្ឋាសេសុ។

ភទ្ទកន្តិ អភទ្ទកានំ នីវរណាទិបាបធម្មានំ វិក្ខម្ភនេន រាគវិគមនេន ឯកន្តហិតត្តា ទុល្លភត្តា ច ភទ្ទកំ សុន្ទរំ។ ន ហិ អញ្ញំ សមាធិនិមិត្តំ ឯវំ ទុល្លភំ រាគស្ស ឧជុវិបច្ចនីកភូតំ អត្ថិ។ **អនុរក្ខតី**តិ ឯត្ថ អនុរក្ខនា នាម អធិគតសមាធិតោ យថា បរិហានិ ន ហោតិ, ឯវំ បដិបត្តិសាសន-តប្បដិបក្ខវិគមនេនាតិ អាហ “**សមាធី**”តិអាទិ។ **អដ្ឋិកសញ្ញាទិកា**តិ អដ្ឋិកជ្ឈានាទិកា។ សញ្ញាសីសេន ហិ ឈានំ វទតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

សំវរសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ញត្តិសុត្តវណ្ណនា

១៥. បញ្ចមេ អត្តភាវោ ឯតេសំ អត្ថីតិ អត្តភាវិនោ, តេសំ **អត្តភាវីនំ**។ តេនាហ “**អត្តភាវវន្តាន**”ន្តិ។ **យាវ ឆត្តឹសាយ ឥន្ទានំ អាយុប្បមាណំ, តាវ បណីតេ កាមេ បរិភុញ្ជី**តិ មន្ធាតុរាជា កិរ ឯកទិវសំ អត្តនោ បរិណាយករតនំ បុច្ឆិ – “អត្ថិ នុ ខោ មនុស្សលោកតោ រមណីយតរំ ឋាន”ន្តិ។ កស្មា ទេវ ឯវំ ភណសិ, កឹ ន បស្សសិ ចន្ទិមសូរិយានំ អានុភាវំ, ននុ ឯតេសំ ឋានំ ឥតោ រមណីយតរន្តិ? រាជា ចក្ករតនំ បុរក្ខត្វា តត្ថ អគមាសិ។

ចត្តារោ មហារាជានោ “មន្ធាតុមហារាជា អាគតោ”តិ សុត្វា “តាវមហិទ្ធិកោ មហារាជា ន សក្កា យុទ្ធេន បដិពាហិតុ”ន្តិ សករជ្ជំ និយ្យាតេសុំ។ សោ តំ គហេត្វា បុន បុច្ឆិ – “អត្ថិ នុ ខោ ឥតោ រមណីយតរំ ឋាន”ន្តិ។ អថស្ស តាវតឹសភវនំ កថយឹសុ។ “តាវតឹសភវនំ, ទេវ, រមណីយំ, តត្ថ សក្កស្ស ទេវរញ្ញោ ឥមេ ចត្តារោ មហារាជានោ បារិចារិកា ទោវារិកភូមិយំ តិដ្ឋន្តិ។ សក្កោ ទេវរាជា មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ។ តស្សិមានិ ឧបភោគដ្ឋានានិ – យោជនសហស្សុព្ពេធោ វេជយន្តបាសាទោ, បញ្ចយោជនសតុព្ពេធា សុធម្មទេវសភា, ទិយឌ្ឍយោជនសតិកោ វេជយន្តរថោ, តថា ឯរាវណោ ហត្ថី, ទិព្ពរុក្ខសហស្សប្បដិមណ្ឌិតំ នន្ទនវនំ, ចិត្តលតាវនំ,

ផារុសកវនំ, យោជនសតុព្ពេធោ បារិច្ឆត្តកោ កោវិឡារោ, តស្ស ហេដ្ឋា សដ្ឋិយោជនាយាមា បញ្ញាសយោជនវិត្ថារា បញ្ចទសយោជនុព្ពេធា ជយសុមនបុប្ផវណ្ណា បណ្ឌុកម្ពលសិលា, យស្សា មុទុតាយ សក្កស្ស និសីទតោ ឧបឌ្ឍកាយោ អនុប្បវិសតី”តិ។

តំ សុត្វា រាជា តត្ថ គន្តុកាមោ ចក្ករតនំ អព្ភុក្កិរិ។ តំ អាកាសេ ឧដ្ឋហិ សទ្ធឹ ចតុរង្គិនិយា សេនាយ។ អថ ទ្វិន្នំ ទេវលោកានំ វេមជ្ឈតោ ចក្ករតនំ ឱតរិត្វា បថវិយា អាសន្នេ ឋានេ អដ្ឋាសិ សទ្ធឹ បរិណាយករតនប្បមុខាយ ចតុរង្គិនិយា សេនាយ។ រាជា ឯកកោវ អត្តនោ អានុភាវេន តាវតឹសភវនំ អគមាសិ។ សក្កោ “មន្ធាតា អាគតោ”តិ សុត្វា តស្ស បច្ចុគ្គមនំ កត្វា “ស្វាគតំ, មហារាជ, សកំ, តេ មហារាជ, អនុសាស មហារាជា”តិ វត្វា សទ្ធឹ នាដកេហិ រជ្ជំ ទ្វេ ភាគេ កត្វា ឯកំ ភាគមទាសិ។ រញ្ញោ តាវតឹសភវនេ បតិដ្ឋិតមត្តស្សេវ មនុស្សគន្ធសរីរនិស្សន្ទាទិមនុស្សភាវោ វិគច្ឆិ, ទេវលោកេ បវត្តិវិបាកទាយិនោ អបរបរិយាយវេទនីយស្ស កម្មស្ស កតោកាសត្តា សព្ពទា សោឡសវស្សុទ្ទេសិកតាមាលាមិលាយនាទិទេវភាវោ បាតុរហោសិ។ តស្ស សក្កេន សទ្ធឹ បណ្ឌុកម្ពលសិលាយ និសិន្នស្ស អក្ខិនិមិសនមត្តេន នានត្តំ បញ្ញាយតិ។ តំ អសល្លក្ខេន្តា ទេវា សក្កស្ស ច តស្ស ច នានត្តេ មុយ្ហន្តិ។ សោ តត្ថ ទិព្ពសម្បត្តឹ អនុភវមានោ តទា មនុស្សានំ អសង្ខ្យេយ្យាយុកតាយ យាវ ឆត្តឹស សក្កា ឧបបជ្ជិត្វា ចុតា, តាវ សក្ករជ្ជំ ការេត្វា “កឹ មេ ឥមិនា ឧបឌ្ឍរជ្ជេនា”តិ អតិត្តោ កាមេហិ តតោ ចវិត្វា អត្តនោ ឧយ្យានេ បតិតោ មនុស្សលោកេ ឧតុកក្ខឡតាយ វាតាតបេន ផុសិតគត្តោ កាលមកាសិ។ តេន វុត្តំ “**ទេវលោកេ បន យាវ ឆត្តឹសាយ ឥន្ទានំ អាយុប្បមាណំ, តាវ បណីតេ កាមេ បរិភុញ្ជី**”តិ។

បញ្ញត្តិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សោខុម្មសុត្តវណ្ណនា

១៦. ឆដ្ឋេ **សុខុមលក្ខណប្បដិវិជ្ឈនកានី**តិ អនិច្ចាទិសុខុមលក្ខណានំ បដិវិជ្ឈនកានិ។ **សុខុមលក្ខណបរិគ្គាហកញាណេនា**តិ សុខុមលក្ខណបរិគ្គាហកេន ញាណេន។ **បរតោ ជានិត្វា**តិ អវសវត្តនេន អញ្ញតោ ជានិត្វា។ សង្ខារា ហិ “មា ភិជ្ជិំសូ”តិ ឥច្ឆិតាបិ ភិជ្ជន្តេវ, តស្មា តេ អវសវត្តិតាយ បរេ នាម។ សា ច នេសំ បរតា អនិច្ចទស្សនេ បាកដា ហោតីតិ វុត្តំ “**ឥមិនា ហិ បទេន អនិច្ចានុបស្សនា កថិតា**”តិ។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

សោខុម្មសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-១០. បឋមអគតិសុត្តាទិវណ្ណនា

១៧-២០. សត្តមេ **ឆន្ទាគតិ**ន្តិ ឯត្ថ សន្ធិវសេន សរលោបោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឆន្ទេន អគតិ**”ន្តិ។ **ឆន្ទា**តិ ហេតុម្ហិ និស្សក្កវចនន្តិ អាហ “**ឆន្ទេនា**”តិ, បេមេនាតិ អត្ថោ។ ឆន្ទសទ្ទោ ហេត្ថ តណ្ហាបរិយាយោ, អកុសលច្ឆន្ទបរិយាយោ វា។ **សេសេសូ**តិ “ទោសាគតឹ គច្ឆតី”តិអាទីសុ។

ឯត្ថ ច យោ “អយំ មេ មិត្តោតិ វា, សន្ទិដ្ឋោតិ វា, ញាតកោតិ វា, លញ្ជំ វា បន មេ ទេតី”តិ ឆន្ទវសេន អស្សាមិកំ សាមិកំ ករោតិ, អយំ ឆន្ទេន អកត្តព្ពំ ករោតិ នាម។ យោ “អយំ មេ វេរី”តិ ចិរកាលានុពទ្ធវេរវសេន វា, តង្ខណុប្បន្នកោធវសេន វា សាមិកំ អស្សាមិកំ ករោតិ, អយំ ទោសេន អកត្តព្ពំ ករោតិ នាម។ យោ បន មន្ទត្តា មោមូហត្តា យំ វា តំ វា អយុត្តំ អការណំ វត្វា អស្សាមិកំ សាមិកំ ករោតិ, អយំ មោហេន អកត្តព្ពំ ករោតិ នាម។ យោ បន “អយំ រាជវល្លភោតិ វា វិសមេ ចោរាទិកេ វិសមានិ វា កាយទុច្ចរិតាទីនិ សមាទាយ វត្តនេន វិសមនិស្សិតោ វា, អនត្ថម្បិ មេ ករេយ្យា”តិ ភីតោ អស្សាមិកំ សាមិកំ ករោតិ, អយំ ភយេន អកត្តព្ពំ ករោតិ នាម។

យោ បន កិញ្ចិ ភាជេន្តោ “អយំ មេ សន្ទិដ្ឋោ វា សម្ភត្តោ វា”តិ បេមវសេន អតិរេកំ ទេតិ, “អយំ មេ វេរី”តិ ទោសវសេន ឩនកំ ទេតិ , យោ មុយ្ហន្តោ ទិន្នាទិន្នំ អជានមានោ កស្សចិ ឩនំ, កស្សចិ អធិកំ ទេតិ, “អយំ ឥមស្មឹ អទីយមានេ មយ្ហំ អនត្ថម្បិ ករេយ្យា”តិ ភីតោ កស្សចិ អតិរេកំ ទេតិ, សោ ចតុព្ពិធោបិ យថានុក្កមេន ឆន្ទាគតិអាទីនិ គច្ឆន្តោ អកត្តព្ពំ ករោតិ នាម។

និហីយតិ តស្ស យសោតិ តស្ស អគតិគាមិនោ កិត្តិយសោបិ បរិវារយសោបិ និហីយតិ បរិហាយតិ។ យស្សតិ តេន កិត្តីយតីតិ ហិ យសោ, កិត្តិ ថុតិឃោសោ។ យស្សតិ តេន បុរេចរានុចរភាវេន បរិវារយតីតិ យសោ, បរិវារោ។ អដ្ឋមនវមទសមានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

ចរវគ្គោ ទុតិយោ។

៣. ឧរុវេលវគ្គោ

១. បឋមឧរុវេលសុត្តវណ្ណនា

២១. តតិយស្ស បឋមេ មហាវេលា វិយ **មហាវេលា,** វិបុលវាលិកបុញ្ជកាយ មហន្តោ វេលាតដោ វិយាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“មហាវាលិករាសីតិ អត្ថោ”**តិ។ ឧរុ, មរុ, សិកតា, វាលុកា, វណ្ណុ, វាលិកាតិ ឥមេ សទ្ទា សមានត្ថា, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ តេនាហ **“ឧរូតិ វាលិកា វុច្ចតី”**តិ។

នជ្ជាតិ នទតិ សទ្ទាយតីតិ នទី, តស្សា នជ្ជា, នទិយា និន្នគាយាតិ អត្ថោ។ **នេរញ្ជរាយា**តិ “នេលញ្ជលាយា”តិ វត្តព្ពេ ល-ការស្ស រ-ការំ កត្វា “នេរញ្ជរាយា”តិ វុត្តំ, កទ្ទមសេវាលបណកាទិទោសរហិតសលិលាយាតិ អត្ថោ។ កេចិ “នីលំ-ជលាយាតិ វត្តព្ពេ នេរញ្ជរាយា”តិ វទន្តិ។ នាមមេវ វា ឯតំ តស្សា នទិយាតិ វេទិតព្ពំ។ តស្សា នទិយា តីរេ យត្ថ ភគវា វិហាសិ, តំ ទស្សេតុំ **“អជបាលនិគ្រោធេ”**តិ វុត្តំ។ កស្មា បនាយំ អជបាលនិគ្រោធោ នាម ជាតោតិ អាហ **“តស្សា”**តិអាទិ។ **កេចិ** បន “យស្មា តត្ថ វេទេ សជ្ឈាយិតុំ អសមត្ថា មហល្លកព្រាហ្មណា បាការបរិក្ខេបយុត្តានិ និវេសនានិ កត្វា សព្ពេ វសឹសុ, តស្មាស្ស អជបាលនិគ្រោធោតិ នាមំ ជាត”ន្តិ វទន្តិ ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – ន ជបន្តីតិ អជបា, មន្តានំ អនជ្ឈាយកាតិ អត្ថោ។ អជបាលន្តិ អាទិយន្តិ និវាសំ ឯត្ថាតិ **អជបាលោ**តិ។ អបរេ បន វទន្តិ “យស្មា មជ្ឈន្ហិកសមយេ អន្តោបវិដ្ឋេ អជេ អត្តនោ ឆាយាយ បាលេតិ រក្ខតិ, តស្មា ‘អជបាលោ’តិស្ស នាមំ រុឡ្ហ”ន្តិ។ សព្ពត្ថាបិ នាមមេតំ តស្ស រុក្ខស្ស។

បឋមាភិសម្ពុទ្ធោតិ បឋមំ អភិសម្ពុទ្ធោ, អនុនាសិកលោបេនាយំ និទ្ទេសោ។ តេនេវាហ **“សម្ពុទ្ធោ ហុត្វា បឋមមេវា”**តិ។ **បឋមន្តិ** ច ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ, តស្មា អភិសម្ពុទ្ធោ ហុត្វា បឋមំ អជបាលនិគ្រោធេ វិហរាមីតិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ **អយំ វិតក្កោ**តិ អយំ “កិន្នុ ខ្វាហំ...បេ.... វិហរេយ្យ”ន្តិ ឯវំ បវត្តវិតក្កោ។ ហត្ថី ច វានរោ ច តិត្តិរោ ច **ហត្ថិវានរតិត្តិរា**។

យេ វុឌ្ឍមបចាយន្តីតិ ជាតិវុឌ្ឍោ, វយោវុឌ្ឍោ, គុណវុឌ្ឍោតិ តយោ វុឌ្ឍា។ តេសុ ជាតិសម្បន្នោ **ជាតិវុឌ្ឍោ** នាម, វយេ ឋិតោ **វយោវុឌ្ឍោ** នាម, គុណសម្បន្នោ **គុណវុឌ្ឍោ** នាម។ តេសុ គុណសម្បន្នោ វយោវុឌ្ឍោ ឥមស្មិំ ឋានេ វុឌ្ឍោតិ អធិប្បេតោ។ **អបចាយន្តី**តិ ជេដ្ឋាបចាយិកាកម្មេន បូជេន្តិ។ **ធម្មស្ស កោវិទា**តិ ជេដ្ឋាបចាយនធម្មស្ស កោវិទា កុសលា។ **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ**តិ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ។ **បាសំសា**តិ បសំសារហា។ **សម្បរាយេ ច សុគ្គតី**តិ សម្បរេតព្ពេ ឥមំ លោកំ ហិត្វា គន្តព្ពេ បរលោកេបិ តេសំ សុគតិយេវ។ អយំ បនេត្ថ បិណ្ឌត្ថោ – ខត្តិយា វា ហោន្តុ ព្រាហ្មណា វា វេស្សា វា សុទ្ទា វា គហដ្ឋា វា បព្ពជិតា វា តិរច្ឆានគតា វា, យេ កេចិ សត្តា ជេដ្ឋាបចិតិកម្មេ សីលាទិគុណសម្បន្នានំ វយោវុឌ្ឍានំ អបចិតឹ ករោន្តិ, តេ ឥមស្មិញ្ច អត្តភាវេ ជេដ្ឋាបចិតិការកាតិ បសំសំ វណ្ណនំ ថោមនំ លភន្តិ, កាយស្ស ច ភេទា សគ្គេ និព្ពត្តន្តីតិ។

អញ្ញស្មិន្តិ បរស្មិំ។ អត្តា ន ហោតីតិ **អញ្ញោ,** បរោ។ សោ បនេត្ថ ន យោ កោចិ អធិប្បេតោ, អថ ខោ គរុដ្ឋានិយោ។ តេនាហ **“កញ្ចិ គរុដ្ឋានេ អដ្ឋបេត្វា”**តិ។ បតិស្សតីតិ គរុនោ អាណំ សម្បដិច្ឆតីតិ បតិស្សោ, ន បតិស្សោ **អប្បតិស្សោ, បតិស្សយរហិតោ,** គរុបស្សយរហិតោតិ អត្ថោ។

សទេវកេតិ អវយវេន វិគ្គហោ សមុទាយោ សមាសត្ថោ។ **សទេវក**គ្គហណេន បញ្ចកាមាវចរទេវគ្គហណំ បារិសេសញាយេន ឥតរេសំ បទន្តរេហិ សង្គហិតត្តា។ **សមារក**គ្គហណេន ឆដ្ឋកាមាវចរទេវគ្គហណំ បច្ចាសត្តិញាយេន។ តត្ថ ហិ មារោ ជាតោ តន្និវាសី ច ហោតិ។ **សព្រហ្មក**វចនេន ព្រហ្មកាយិកាទិព្រហ្មគ្គហណំ បច្ចាសត្តិញាយេនេវ។ **សស្សមណព្រាហ្មណិយា បជាយា**តិ សាសនស្ស បច្ចត្ថិកសមណព្រាហ្មណគ្គហណំ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ អបច្ចត្ថិកានំ អសមិតាពាហិតបាបានញ្ច សមណព្រាហ្មណានំ តេនេវ វចនេន គហិតត្តា។ កាមំ “សទេវកេ”តិអាទិវិសេសនានំ វសេន សត្តវិសយោ លោកសទ្ទោតិ វិញ្ញាយតិ តុល្យយោគវិសយត្តា តេសំ, “សលោមកោ សបក្ខកោ”តិអាទីសុ បន អតុល្យយោគេ អយំ សមាសោ លព្ភតីតិ ព្យភិចារទស្សនតោ **បជា**គហណន្តិ បជាវចនេន សត្តលោកគ្គហណំ។

ទេវភាវសាមញ្ញេន មារព្រហ្មេសុ គហិតេសុបិ ឥតរេហិ តេសំ លព្ភមានវិសេសទស្សនត្ថំ វិសុំ គហណន្តិ ទស្សេន្តោ **“មារោ នាមា”**តិអាទិមាហ។ មារោ ព្រហ្មានម្បិ វិចក្ខុកម្មាយ បហោតីតិ អាហ **“សព្ពេស”**ន្តិ។ **ឧបរី**តិ ឧបរិភាគេ។ **ព្រហ្មា**តិ ទសសហស្សិព្រហ្មានំ សន្ធាយាហ។ តថា ចាហ **“ទសហិ អង្គុលីហី”**តិអាទិ។ ឥធ ទីឃនិកាយាទយោ វិយ ពាហិរកានម្បិ គន្ថនិកាយោ លព្ភតីតិ អាហ **“ឯកនិកាយាទិវសេនា”**តិ។ **វត្ថុវិជ្ជាទី**តិ **អាទិ-**

សទ្ទេន វិជ្ជាដ្ឋានានិ សង្គយ្ហន្តិ។ យថាសកំ កម្មកិលេសេហិ បជាតត្តា និព្ពត្តត្តា បជា, សត្តនិកាយោ, តស្សា **បជាយ។ សទេវមនុស្សាយា**តិ វា ឥមិនា សម្មតិទេវគ្គហណំ តទវសិដ្ឋមនុស្សលោកគ្គហណញ្ច ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវំ ភាគសោ លោកំ គហេត្វា យោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អភាគសោ លោកំ គហេត្វា យោជនំ ទស្សេតុំ **"អបិចេត្ថា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **លោកវសេន វុត្តានិ** "លោកីយន្តិ ឯត្ថ កម្មំ កម្មផលានី"តិ កត្វា។ **បជាវសេន** "ហេតុបច្ចយេហិ បជាតា"តិ កត្វា។ **សីលសម្បន្នតរ**ន្តិ ឯត្ថ បរិបុណ្ណសម្បន្នតា អធិប្បេតា "សម្បន្នំ សាលិកេទារ"ន្តិអាទីសុ (ជា. ១.១៤.១) វិយ។ តេនាហ **"អធិកតរន្តិ អត្ថោ"**តិ។ បរិបុណ្ណញ្ហិ អធិកតរន្តិ វុត្តំ អរហតិ។ **ការណ**ន្តិ យុត្តិ។ **អត្ថ**ន្តិ អវិបរីតត្ថំ។ **វឌ្ឍិ**ន្តិ អតិវឌ្ឍិនិមិត្តំ។

ឥមិនា វចនេនាតិ ឥមស្មឹ សុត្តេ អនន្តរំ វុត្តវចនេន។ ន កេវលំ ឥមិនាវ, សុត្តន្តរម្បិ អានេត្វា បដិពាហិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ **"ន មេ អាចរិយោ អត្ថី"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ន មេ អាចរិយោ អត្ថី**តិ លោកុត្តរធម្មេ មយ្ហំ អាចរិយោ នាម នត្ថិ។ កិញ្ចាបិ លោកិយធម្មានម្បិ យាទិសោ លោកនាថស្ស អធិគមោ, ន តាទិសោ អធិគមោ បរូបទេសោ អត្ថិ។ លោកុត្តរធម្មេ បនស្ស លេសោបិ នត្ថិ។ **នត្ថិ មេ បដិបុគ្គលោ**តិ មយ្ហំ សីលាទីហិ គុណេហិ បដិនិធិភូតោ បុគ្គលោ នាម នត្ថិ។ **សរ**ន្តិ ករណេ ឯតំ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ **"សរន្តេនា"**តិ, **សរ**ន្តិ វា សរណហេតុ ចាតិ អត្ថោ។

យតោតិ ភុម្មត្ថេ តោសទ្ទោតិ អាហ **"យស្មឹ កាលេ"**តិ។ រត្តិយោ ជានន្តីតិ រត្តញ្ញូ, អត្តនោ បព្ពជិតទិវសតោ បដ្ឋាយ ពហូ រត្តិយោ ជានន្តិ, ចិរបព្ពជិតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ រត្តញ្ញូនំ មហន្តភាវោ **រត្តញ្ញុមហត្តំ**។ ភាវប្បធានោ ឯស និទ្ទេសោ។ "រត្តញ្ញុមហត្ត"ន្តិ វា បាឋោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ ថេរនវមជ្ឈិមានំ វសេន វិបុលភាវោ **វេបុល្លមហត្តំ**។ សិក្ខត្តយសង្គហិតស្ស សាសនព្រហ្មចរិយស្ស ឈានាភិញ្ញាទិវសេន វិបុលភាវោ **ព្រហ្មចរិយមហត្តំ**។ វិសិដ្ឋស្ស បច្ចយលាភស្ស វិបុលភាវោ **លាភគ្គមហត្តំ។ ចតុព្ពិធេន មហន្តេនា**តិ ចតុព្ពិធេន មហន្តភាវេន។ **មហាបជាបតិយា ទុស្សយុគទានកាលេ**តិ ភគវតោ សង្ឃេ គារវស្ស បាកដកាលទស្សនមត្តំ។ ន ហិ ភគវា តតោ បុព្ពេ សង្ឃេ គារវរហិតោ វិហាសិ។

បឋមឧរុវេលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយឧរុវេលសុត្តវណ្ណនា

២២. ទុតិយេ **ហុហុង្កជាតិកេនា**តិ សោ កិរ ទិដ្ឋមង្គលិកោ មានវសេន កោធវសេន ច "ហុហុ"ន្តិ ករោន្តោ វិចរតិ, តស្មា ហុហុង្កជាតិកោតិ វុច្ចតិ។ "ហុហុក្កជាតិកោ"តិបិ បឋន្តិ, តេន សទ្ទី អាគតាតិ អត្ថោ។ **ជរាជិណ្ណា**តិ ជរាយ ខណ្ឌទន្តបលិតកេសាទិភាវំ អាបាទិតា។ **វយោវុទ្ធា**តិ អង្គបច្ចង្គានំ វុទ្ធិមរិយាទប្បត្តា។ **ជាតិមហល្លកា**តិ ឧបបត្តិយា មហល្លកភាវេន សមន្នាគតា។ មហត្តំ លន្តិ គណ្ហន្តីតិ មហល្លកា, ជាតិយា មហល្លកា, ន វិភវាទិនាតិ ជាតិមហល្លកា។ **វយោអនុប្បត្តា**តិ បច្ឆិមវយំ សម្បត្តា, បច្ឆិមវយោ នាម វស្សសតស្ស បច្ឆិមោ តតិយោ ភាគោ។ **ជិណ្ណា**តិ វា បោរាណា, ចិរកាលប្បវត្តកុលន្វយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វុទ្ធា**តិ សីលាចារាទិគុណវុទ្ធិយុត្តា។ **មហល្លកា**តិ វិភវមហន្តតាយ សមន្នាគតា។ **មហទ្ធនា**តិ មហាភោគា។ **អទ្ធគតា**តិ មគ្គប្បដិបន្នា ព្រាហ្មណានំ វតចរិយាទិមរិយាទំ អវីតិក្កម្ម ចរមានា។ **វយោអនុប្បត្តា**តិ ជាតិវុទ្ធភាវំ អន្តិមវយំ អនុប្បត្តា។ **សុតំ នេត**ន្តិ ឯត្ថ សុតំ នោ ឯតន្តិ បទច្ឆេទោ។ **នោ**តិ ច ករណត្ថេ សាមិវចនំ។ តេនាហ **"អម្ហេហិ សុត"**ន្តិ។

អកាលេតិ អយុត្តកាលេ។ **អសភាវំ វទតី**តិ យំ នត្ថិ, តំ វទតិ។ **អនត្ថំ វទតី**តិ អការណនិស្សិតំ វទតិ។ **អការណនិស្សិត**ន្តិ ច និប្ផលន្តិ អត្ថោ។ ផលញ្ហិ ការណនិស្សិតំ។ អការណនិស្សិតតា ច តទវិនាភាវតោ អការណេ និស្សិតំ, និប្ផលំ សម្ផន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អវិនយំ វទតី**តិ ន សំវរវិនយប្បដិសំយុត្តំ វទតិ, អត្តនោ សុណន្តស្ស ច ន សំវរវិនយាវហំ វទតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ន ហទយេ និធេតព្ពយុត្តក**ន្តិ អហិតសំហិតត្តា ចិត្តំ អនុប្បវេសេត្វា និធេតុំ អយុត្តំ។ **កថេតុំ អយុត្តកាលេនា**តិ ធម្មំ កថេន្តេន យោ អត្ថោ យស្មឹ កាលេ វត្តព្ពោ, តតោ បុព្ពេ បច្ឆា ច តស្ស អកាលោ, តស្មឹ អយុត្តកាលេ វត្តា។ **អបទេសរហិត**ន្តិ សុត្តាបទេសរហិតំ។ **សាបទេសំ សការណំ កត្វា ន កថេតី**តិ "ភគវតា អសុកេ សុត្តេ ឯវំ វុត្ត"ន្តិ ឯវំ សាបទេសំ ការណសហិតំ កត្វា ន កថេតិ។

បរិយន្តរហិតន្តិ បរិច្ឆេទរហិតំ, សុត្តំ វា ជាតកំ វា និក្ខិបិត្វា តស្ស អនុយោគំ ឧបមំ វា វត្ថុំ វា អាហរិត្វា យំ សុត្តំ ជាតកំ វា និក្ខិបិតំ, តស្ស សរីរភូតំ កថំ អនាមសិត្វា ពាហិរកថំយេវ កថេតិ, និក្ខិត្តំ និក្ខិត្តមត្តមេវ ហោតិ, "សុត្តំ នុ ខោ កថេតិ ជាតកំ នុ ខោ, នាស្ស អន្តំ វា កោដឹ វា បស្សាមា"តិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ។ យថា វដរុក្ខសាខានំ គតគតដ្ឋានេ បារោហា ឱតរន្តិ, ឱតិណ្ណោ-តិណ្ណដ្ឋានេ វិរូឡ្ហី អាបជ្ជិត្វា បុន វឌ្ឍន្តិយេវ, ឯវំ អជ្ឈ

យោជនម្បិ យោជនម្បិ គច្ឆតិយេវ។ គច្ឆន្តោ គច្ឆន្តោ បន មូលរុក្ខោ វិនស្សតិ, អនុជាតបារោហមូលានិយេវ តិដ្ឋន្តិ, ឯវំ អយម្បិ និគ្រោធធម្មកថិកោ នាម ហោតិ។ និក្ខិត្តំ និក្ខិត្តមេវ កត្វា បស្សេនេវ បរិហរន្តោ គច្ឆតិ។ យោ បន ពហុម្បិ ភណន្តោ “ឯតទត្ថមិទំ វុត្ត”ន្តិ និក្ខិត្តសុត្តតោ អញ្ញម្បិ អនុយោគូបមាវត្ថុវសេន តទុបយោគីនំ អាហរិត្វា អាហរិត្វា ជានាបេតុំ សក្កោតិ, តថារូបស្ស ធម្មកថិកស្ស ពហុម្បិ កថេតុំ វដ្ដតិ។ **ន លោកិយលោកុត្តរអត្ថនិស្សិត**ន្តិ អត្តនោ បរេសញ្ច ន លោកិយលោកុត្តរហិតាវហំ។

បកដ្ឋានំ ឧក្កដ្ឋានំ សីលាទិអត្ថានំ ពោធនតោ សភាវនិរុត្តិវសេន ច ពុទ្ធាទីហិ ភាសិតត្តា បកដ្ឋានំ វចនប្បពន្ធានំ អាឡីតិ **បាឡិ**, បរិយត្តិធម្មោ។ បុរិមស្ស អត្ថស្ស បច្ឆិមេន អត្ថេន អនុសន្ធានំ **អនុសន្ធិ**, អត្ថមុខេន បន បាឡិប្បទេសានម្បិ អនុសន្ធិ ហោតិយេវ។ ស្វាយំ អនុសន្ធិ បុច្ឆានុសន្ធិអជ្ឈាសយានុសន្ធិយថានុសន្ធិអាទិវសេន ចតុព្ពិធោ, តំតំទេសនានំ បន បុព្ពាបរបាឡិវសេន អនុសន្ធិវសេន **បុព្ពាបរវសេនា**តិ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ។ **ឧគ្គហិត**ន្តិ ព្យញ្ជនសោ អត្ថសោ ច ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ គហិតំ, បរិយាបុណនវសេន ចេវ បរិបុច្ឆាវសេន ច ហទយេន គហិតន្តិ អត្ថោ។ វដ្ដទុក្ខនិស្សរណត្ថិកេហិ សោតព្ពតោ **សុតំ**, បរិយត្តិធម្មោ។ តំ ធារេតីតិ **សុតធរោ**។ យោ ហិ សុតធរោ, សុតំ តស្មឹ បតិដ្ឋិតំ ហោតិ សុប្បតិដ្ឋិតំ អរោគិកំ, តស្មា វុត្តំ “**សុតស្ស អាធារភូតោ**”តិ។ តេនាហ “**យស្ស ហី**”តិអាទិ។ ឯកំ បទំ ឯកក្ខរម្បិ អវិនដ្ឋំ ហុត្វា សន្និចីយតីតិ សន្និចយោ, សុតំ សន្និចយោ ឯតស្មិន្តិ **សុតសន្និចយោ។ អជ្ឈោសាយា**តិ អនុប្បវិសិត្វា។ **តិដ្ឋតី**តិ ន សម្មុស្សតិ។

បគុណាតិ វាចុគ្គតា។ **និច្ចលិក**ន្តិ អវិបរិវត្តំ។ **សំសន្ទិត្វា**តិ អញ្ញេហិ សំសន្ទិត្វា។ **សមនុគ្គាហិត្វា**តិ បរិបុច្ឆាវសេន អត្ថំ ឱគាហិត្វា។ បពន្ធស្ស វិច្ឆេទាភាវតោ **គង្គាសោតសទិសំ**។ “ភវង្គសោតសទិស”ន្តិ វា បាឋោ, អកិត្តិមំ សុខប្បវត្តីតិ អត្ថោ។ សុត្តេកទេសស្ស សុត្តមត្តស្ស ច វចសា បរិចយោ ឥធ នាធិប្បេតោ, វគ្គាទិវសេន បន អធិប្បេតោតិ អាហ “**សុត្តទសក…បេ…. សជ្ឈាយិតា**”តិ, “ទសសុត្តានិ គតានិ, ទសវគ្គានិ គតានី”តិអាទិនា សល្លក្ខេត្វា វាចាយ សជ្ឈាយិតាតិ អត្ថោ។ មនសា អនុ អនុ បេក្ខិតា ភាគសោ និជ្ឈាយិតា ចិន្តិតា **មនសានុបេក្ខិតា។ រូបគតំ វិយ បញ្ញាយតី**តិ រូបគតំ វិយ ចក្ខុស្ស វិភូតំ ហុត្វា បញ្ញាយតិ។ **សុប្បដិវិទ្ធា**តិ និជ្ជដំ និគ្គុម្ពំ កត្វា សុដ្ឋុ យាថាវតោ បដិវិទ្ធា។

អធិកំ ចេតោតិ **អភិចេតោ**, ឧបចារជ្ឈានចិត្តំ។ តស្ស បន អធិកតា បាកតិកកាមាវចរចិត្តេហិ សុន្ទរតាយ, សា បដិបក្ខតោ សុទ្ធិយាតិ អាហ “**អភិក្កន្តំ វិសុទ្ធំ ចិត្ត**”ន្តិ។ **អធិចិត្ត**ន្តិ សមាធិមាហ។ សោបិ ឧបចារសមាធិ ទដ្ឋព្ពោ។ វិវេកជំ បីតិសុខំ, សមាធិជំ បីតិសុខំ, អបីតិជំ កាយសុខំ, សតិបារិសុទ្ធិជំ ញាណសុខន្តិ ចតុព្ពិធម្បិ ឈានសុខំ បដិបក្ខតោ និក្ខន្តតំ ឧបាទាយ នេក្ខម្មសុខន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ “**នេក្ខម្មសុខំ វិន្ទតី**”តិ។ **ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ សមាបជ្ជិតុំ សមត្ថោ**តិ ឥមិនា តេសុ ឈានេសុ សមាបជ្ជនវសីភាវមាហ។ **និកាមលាភី**តិ បន វចនតោ អាវជ្ជនាធិដ្ឋានបច្ចវេក្ខណវសិយោបិ វុត្តា ឯវាតិ វេទិតព្ពា។ **សុខេនេវ បច្ចនីកធម្មេ វិក្ខម្ភេត្វា**តិ ឯតេន តេសំ ឈានានំ សុខប្បដិបទតំ ខិប្បាភិញ្ញតញ្ច ទស្សេតិ។

វិបុលានន្តិ វេបុល្លំ បាបិតានំ ឈានានំ។ វិបុលតា នាម សុភាវិតភាវេន ចិរតរប្បវត្តិយា, សា ច បរិច្ឆេទានុរូបាវ ឥច្ឆិតព្ពាតិ “**វិបុលាន**”ន្តិ វត្វា “**យថាបរិច្ឆេទេន វុដ្ឋាតុំ សមត្ថោតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ អាហ។ បរិច្ឆេទកាលញ្ហិ អប្បត្វាវ វុដ្ឋហន្តោ អកសិរលាភី ន ហោតិ យាវទិច្ឆិតំ បវត្តេតុំ អសមត្ថត្តា។ ឥទានិ យថាវុត្តេ សមាបជ្ជនាទិវសីភាវេ ព្យតិរេកវសេន វិភាវេតុំ “**ឯកច្ចោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **លាភីយេវ ហោតី**តិ ឥទំ បដិលទ្ធមត្តស្ស ឈានស្ស វសេន វុត្តំ។ **តថា**តិ ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ។ **បារិបន្ថិកេ**តិ វសីភាវស្ស បច្ចនីកធម្មេ។ ឈានាធិគមស្ស បន បច្ចនីកធម្មា បគេវ វិក្ខម្ភិតា, អញ្ញថា ឈានាធិគមោ ឯវ ន សិយា។ **កិច្ឆេន វិក្ខម្ភេតី**តិ កិច្ឆេន វិសោធេតិ។ កាមាទីនវបច្ចវេក្ខណាទីហិ កាមច្ឆន្ទាទីនំ វិយ អញ្ញេសម្បិ សមាធិបារិបន្ថិកានំ ទូរសមុស្សារណំ ឥធ វិក្ខម្ភនំ វិសោធនញ្ចាតិ វេទិតព្ពំ។ **នាឡិកយន្ត**ន្តិ កាលមាននាឡិកយន្តមាហ។

អដ្ឋបិតសង្កប្បោតិ ន សម្មាបណិហិតសង្កប្បោ។ **អភិញ្ញាបារគូ**តិ សព្ពេសំ លោកិយលោកុត្តរធម្មានំ អភិញ្ញាយ បារំ គតោ, សព្ពធម្មេ អភិវិសិដ្ឋាយ អគ្គមគ្គបញ្ញាយ ជានិត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ។ **បរិញ្ញាបារគូ**តិ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ បរិញ្ញាយ បារំ គតោ, បញ្ចក្ខន្ធេ បរិជានិត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ។ **ភាវនាបារគូ**តិ ចតុន្នំ មគ្គានំ ភាវនាយ បារំ គតោ, ចត្តារោ មគ្គេ ភាវេត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ។ **បហានបារគូ**តិ សព្ពកិលេសានំ បហានេន បារំ គតោ, សព្ពកិលេសេ បជហិត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ ។ **សច្ឆិកិរិយាបារគូ**តិ និរោធសច្ឆិកិរិយាយ បារំ គតោ, និរោធំ សច្ឆិកត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ។ **សមាបត្តិបារគូ**តិ សព្ពសមាបត្តីនំ សមាបជ្ជនេន បារំ គតោ, សព្ពា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ។ **ព្រហ្មចរិយស្ស កេវលី**តិ យំ ព្រហ្មចរិយស្ស កេវលំ សកលភាវោ, តេន សមន្នាគតោ, សកលចតុមគ្គព្រហ្មចរិយវាសោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**សកលព្រហ្មចរិយោ**”តិ, បរិបុណ្ណមគ្គព្រហ្មចរិយោតិ អត្ថោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ទុតិយឧរុវេលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. លោកសុត្តវណ្ណនា

២៣. តតិយេ **លោកោ**តិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ។ អត្ថតោ បុរិមស្មឹ អរិយសច្ចទ្វយំ, ឥធ បន ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ វេទិតព្ពំ។ តេនាហ “**លោកោតិ ទុក្ខសច្ច**”ន្តិ។ **វិសំយុត្តោ**តិ វិសំសដ្ឋោ ន បដិពទ្ធោ, សព្ពេសំ សំយោជនានំ សម្មទេវ សមុច្ឆិន្នត្តា តតោ វិប្បមុត្តោតិ អត្ថោ។ **លោកសមុទយោ**តិ សុត្តន្តនយេន តណ្ហា, អភិធម្មនយេន បន អភិសង្ខារេហិ សទ្ធឹ ទិយឌ្ឍកិលេសសហស្សំ។ **លោកនិរោធោ**តិ និព្ពានំ។ **សច្ឆិកតោ**តិ អត្តបច្ចក្ខោ កតោ។ **លោកនិរោធគាមិនី បដិបទា**តិ សីលាទិក្ខន្ធត្តយសង្គហោ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ។ សោ ហិ លោកនិរោធំ និព្ពានំ គច្ឆតិ អធិគច្ឆតិ, តទត្ថំ អរិយេហិ បដិបជ្ជីយតិ ចាតិ លោកនិរោធគាមិនី បដិបទាតិ វុច្ចតិ។

ឯត្តាវតា តថានិ អភិសម្ពុទ្ធោ យាថាវតោ គតោតិ **តថាគតោ**តិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ចត្តារិ ហិ អរិយសច្ចានិ តថានិ នាម។ យថាហ –

> “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? ឥទំ ទុក្ខន្តិ, ភិក្ខវេ, តថមេតំ អវិតថមេតំ អនញ្ញថមេត”ន្តិ (សំ. និ. ៥.១០៩០; បដិ. ម. ២.៨) វិត្ថារោ។

អបិច តថាយ គតោតិ **តថាគតោ, គតោ**តិ ច អវគតោ អតីតោ បត្តោ បដិបន្នោតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មា ភគវា សកលលោកំ តីរណបរិញ្ញាយ តថាយ អវិបរីតាយ គតោ អវគតោ, តស្មា លោកោ តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ។ លោកសមុទយំ បហានបរិញ្ញាយ តថាយ គតោ អតីតោតិ តថាគតោ។ លោកនិរោធំ សច្ឆិកិរិយាយ តថាយ គតោ បត្តោតិ តថាគតោ។ លោកនិរោធគាមិនី បដិបទំ តថំ អវិបរីតំ គតោ បដិបន្នោតិ តថាគតោតិ។ ឯវំ ឥមិស្សា បាឡិយា តថាគតភាវទីបនវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឥតិ ភគវា ចតុសច្ចាភិសម្ពោធវសេន អត្តនោ តថាគតភាវំ បកាសេត្វា ឥទានិ តត្ថ ទិដ្ឋាទិអភិសម្ពោធវសេនបិ តំ ទស្សេតុំ “**យំ, ភិក្ខវេ**”តិអាទិមាហ។ អដ្ឋកថាយំ បន “ចតូហិ សច្ចេហិ អត្តនោ ពុទ្ធភាវំ កថេត្វា”តិ វុត្តំ, តំ តថាគតសទ្ទពុទ្ធសទ្ទានំ អត្ថតោ និន្នានាករណតំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តថា ចេវ ហិ បាឡិ បវត្តាតិ។ **ទិដ្ឋន្តិ រូបាយតនំ** ទដ្ឋព្ពតោ។ តេន យំ ទិដ្ឋំ យំ ទិស្សតិ, យំ ទក្ខតិ, យំ សមវាយេ បស្សេយ្យ, តំ សព្ពំ ទិដ្ឋន្តេវ គហិតំ កាលវិសេសស្ស អនាមដ្ឋភាវតោ យថា “ទុទ្ធ”ន្តិ ទស្សេតិ។ **សុត**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សុតន្តិ សទ្ទាយតនំ** សោតព្ពតោ។ **មុត**ន្តិ សនិស្សយេ ឥន្ទ្រិយេ និស្សយំ មុញ្ចិត្វា បាបុណិត្វា គហេតព្ពំ។ តេនាហ “**បត្វា គហេតព្ពតោ**”តិ។ **វិញ្ញាត**ន្តិ វិជានិតព្ពំ។ តំ បន ទិដ្ឋាទិវិនិមុត្តំ វិញ្ញេយ្យន្តិ អាហ “**សុខទុក្ខាទិធម្មារម្មណ**”ន្តិ។ **បត្ត**ន្តិ យថា តថា បត្វា ហត្ថគតំ, អធិគតន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បរិយេសិត្វា វា អបរិយេសិត្វា វា**”តិ។ **បរិយេសិត**ន្តិ បត្តិយា អត្ថំ បរិយិដ្ឋំ។ តំ បន បត្តំ វា សិយា អប្បត្តំ វា, ឧភយថាបិ បរិយេសិតមេវាតិ អាហ “**បត្តំ វា អប្បត្តំ វា**”តិ។ ទ្វយេនបិ ទ្វិប្បការម្បិ បត្តំ ទ្វិប្បការម្បិ បរិយេសិតំ តេន តេន បការេន តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធន្តិ ទស្សេតិ។ **ចិត្តេន អនុសញ្ចរិត**ន្តិ តេ បន អបាបេត្វា ចិត្តេនេវ អនុ អនុ សញ្ចរិតំ, វិចរិតក្កិតន្តិ អត្ថោ។

បីតកន្តិអាទីតិ **អាទិ**សទ្ទេន លោហិតឱទាតាទិសព្ពំ រូបារម្មណភាគំ សង្គណ្ហាតិ។ **សុមនោ**តិ រាគវសេន លោភវសេន សទ្ធាទិវសេន វា សុមនោ។ **ទុម្មនោ**តិ ព្យាបាទវិតក្កវសេន វា វិហឹសាវិតក្កវសេន វា ទុម្មនោ។ **មជ្ឈត្តោ**តិ អញ្ញាណវសេន, ញាណវសេន វា មជ្ឈត្តោ។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។ តត្ថ **អាទិ**សទ្ទេន សង្ខសទ្ទោ, បណវសទ្ទោ, បត្តគន្ធោ, បុប្ផគន្ធោ, បុប្ផរសោ, ផលរសោ, ឧបាទិន្នំ, អនុបាទិន្នំ, មជ្ឈត្តវេទនា កុសលកម្មំ អកុសលកម្មន្តិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អប្បត្ត**ន្តិ ញាណេន អសម្បត្តំ, អវិទិតន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ញាណេន អសច្ឆិកត**”ន្តិ។ **លោកេន គត**ន្តិ លោកេន ញាតំ។ **តថេវ គតត្តា**តិ តថេវ ញាតត្តា អភិសម្ពុទ្ធត្តា , គតសទ្ទេន ឯកត្ថំ ពុទ្ធិអត្ថន្តិ អត្ថោ។ គតិអត្ថោ ហិ ធាតវោ ពុទ្ធិអត្ថា ភវន្តីតិ អក្ខរចិន្តកា។

យញ្ច, ភិក្ខវេ, រត្តឹ តថាគតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុជ្ឈតីតិ យស្សញ្ច វិសាខបុណ្ណមាយ រត្តិយំ តថាអាគតត្តាទិអត្ថេន តថាគតោ ភគវា ពោធិមណ្ឌេ អបរាជិតបល្លង្កេ និសិន្នោ តិណ្ណំ មារានំ មត្ថកំ មទ្ទិត្វា ឧត្តរិតរាភាវតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អាសវក្ខយញាណេន សទ្ធឹ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អធិគច្ឆតិ។ **យញ្ច រត្តឹ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតី**តិ យស្សញ្ច វិសាខបុណ្ណមាយ រត្តិយំយេវ កុសិនារាយំ ឧបវត្តនេ

មល្លានំ សាលវនេ យមកសាលានមន្តរេ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតិ។ **យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ**តិ ឥមាសំ ទ្វិន្នំ សឧបាទិសេសអនុបាទិសេសនិព្ពានធាតូនំ មជ្ឈេ បញ្ចចត្តាលីសវស្សបរិមាណកាលេ បឋមពោធិយម្បិ មជ្ឈិមពោធិយម្បិ បច្ឆិមពោធិយម្បិ យំ សុត្តគេយ្យាទិប្បភេទំ ធម្មំ **ភាសតិ** និទស្សនវសេន, **លបតិ** ឧទ្ទិសនវសេន, **និទ្ទិសតិ** បរិនិទ្ទិសនវសេន។ **សព្ពំ តំ តថេវ ហោតី**តិ តំ ឯត្ថន្តរេ ទេសិតំ សព្ពំ សុត្តគេយ្យាទិនវង្គំ ពុទ្ធវចនំ អត្ថតោ ព្យញ្ជនតោ ច អនូនំ អនធិកំ សព្ពាការបរិបុណ្ណំ រាគមទនិម្មទនំ ទោសមទនិម្មទនំ មោហមទនិម្មទនំ, នត្ថិ តត្ថ វាលគ្គមត្តម្បិ អវក្ខលិតំ, ឯកមុទ្ទិកាយ លញ្ឆិតំ វិយ ឯកាយ នាឡិយា មិតំ វិយ ឯកតុលាយ តុលិតំ វិយ ច តំ តថេវ ហោតិ យស្សត្ថាយ ភាសិតំ, ឯកន្តេនេវ តស្ស សាធនតោ, **នោ អញ្ញថា**, តស្មា តថំ អវិតថំ អនញ្ញថំ។ ឯតេន តថាវាទិតាយ តថាគតោតិ ទស្សេតិ។ គទអត្ថោ អយំ គតសទ្ទោ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា, តស្មា តថំ គទតីតិ តថាគតោតិ អត្ថោ។ អថ វា អាគទនំ អាគទោ, វចនន្តិ អត្ថោ។ តតោ អវិបរីតោ អាគទោ អស្សាតិ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា តថាគតោតិ ឯវមេត្ថ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

យថាវាទីតិ យេ ធម្មេ ភគវា "ឥមេ ធម្មា អកុសលា សាវជ្ជា វិញ្ញុគរហិតា សមត្តា សមាទិន្នា អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តី"តិ បរេសំ ធម្មំ ទេសេន្តោ វទតិ, តេ ធម្មេ ឯកន្តេនេវ សយំ បហាសិ។ យេ បន ធម្មេ ភគវា – "ឥមេ ធម្មា កុសលា អនវជ្ជា វិញ្ញុប្បសត្ថា សមត្តា សមាទិន្នា ហិតាយ សុខាយ សំវត្តន្តី"តិ វទតិ, តេ ធម្មេ ឯកន្តេនេវ សយំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, តស្មា យថាវាទី ភគវា តថាការីតិ វេទិតព្ពោ។ តថា សម្មទេវ សីលាទិបរិបូរណវសេន សម្មាបដិបទាយំ យថាការី ភគវា, តថេវ ធម្មទេសនាយ បរេសំ តត្ថ បតិដ្ឋាបនវសេន **តថាវាទី**។ ភគវតោ ហិ វាចាយ កាយោ អនុលោមេតិ, កាយស្សបិ វាចា, តស្មា យថាវាទី តថាការី, យថាការី តថាវាទី ច ហោតិ។ ឯវំភូតស្ស ច យថា វាចា, កាយោបិ តថា គតោ បវត្តោ។ យថា ច កាយោ, វាចាបិ តថា គតា បវត្តាតិ អត្ថោ។

អភិភូ អនភិភូតោតិ ឧបរិ ភវគ្គំ, ហេដ្ឋា អវីចិនិរយំ បរិយន្តំ កត្វា តិរិយំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ភគវា សព្ពសត្តេ អភិភវតិ សីលេនបិ សមាធិនាបិ បញ្ញាយបិ វិមុត្តិយាបិ, ន តស្ស តុលា វា បមាណំ វា អត្ថិ។ អសមោ អសមសមោ អប្បដិមោ អប្បដិភាគោ អប្បដិបុគ្គលោ អតុលោ អប្បមេយ្យោ អនុត្តរោ ធម្មរាជា ទេវទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា, តតោ ឯវ អយំ ន កេនចិ អភិភូតោ។ **ទក្ខតី**តិ សព្ពំ បស្សតិ។ វិសេសវចនិច្ឆាយបិ អភាវតោ អនវសេសវិសយោ ទសសទ្ទោ។ តេន យំ កិញ្ចិ នេយ្យំ នាម, សព្ពំ តំ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ បស្សតីតិ ទីបេតិ។ អវិបរីតំ អាសយាទិអវពោធេន ហិតូបសំហារាទិនា ច សត្តេ, ភាវញ្ញថត្តូបនយវសេន សង្ខារេ, សព្ពាការេន សុចិណ្ណវសិតាយ សមាបត្តិយោ, ចិត្តញ្ច វសេ វត្តេតីតិ **វសវត្តី**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

វិសំយុត្តោតិ ចតូហិ យោគេហិ វិសំយុត្តោ។ តេនាហ "**ចតុន្នំ យោគានំ បហានេន វិសំយុត្តោ**"តិ។ **តណ្ហាទិដ្ឋិឧបយេហិ វិរហិតោ**តិ សព្ពស្មិម្បិ លោកេ តណ្ហាទិដ្ឋិសង្ខាតេហិ ឧបយេហិ វិរហិតោ។

អភិភវិត្វា ឋិតោតិ តព្ពិសយកិលេសប្បហានេន អភិភុយ្យ អតិក្កមិត្វា ឋិតោ។ **ចត្តារោបិ គន្ថេ មោចេត្វា ឋិតោ**តិ សព្ពេ អភិជ្ឈាកាយគន្ថាទិកេ សកសន្តានតោ មោចេត្វា ឋិតោ។ វេនេយ្យសន្តានេ វា អត្តនោ ទេសនាវិលាសេន តេសំ បមោចនោតិ **សព្ពគន្ថប្បមោចនោ។ ផុដ្ឋស្ស បរមា សន្តី**តិ អស្ស អនេន ខីណាសវេន ពុទ្ធេន បរមា សន្តិ ញាណផុសនេន ផុដ្ឋាតិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ "**ផុដ្ឋស្សា**"តិអាទិ។ **និព្ពានេ កុតោចិ ភយំ នត្ថី**តិ កុតោចិ ភយការណតោ និព្ពានេ ភយំ នត្ថិ អសង្ខតភាវេន សព្ពសោ ខេមត្តា។ តេនាហ ភគវា – "ខេមញ្ច វោ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេស្សាមិ ខេមគាមិនិញ្ច បដិបទ"ន្តិអាទិ (សំ. និ. ៤.៣៧៩-៤០៨)។ និព្ពានប្បត្តស្ស វា កុតោចិ ភយំ នត្ថីតិ **និព្ពានំ អកុតោភយ**ន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ, ន កុតោចិ ភយំ ឯត្ថ ឯតស្មិំ អធិគតេតិ **អកុតោភយំ**, និព្ពានន្តិ ឯវមេត្ថ និព្ពចនញ្ច ទដ្ឋព្ពំ។

អនីឃោ និទ្ទុក្ខោ។ **សព្ពកម្មក្ខយំ បត្តោ**តិ សព្ពេសំ កម្មានំ ខយំ បរិយោសានំ អច្ចន្តភាវំ បត្តោ។ ឧបធី សម្មទេវ ខីយន្តិ ឯត្ថាតិ **ឧបធិសង្ខយោ**, និព្ពានន្តិ អាហ "**ឧបធិសង្ខយសង្ខាតេ និព្ពានេ**"តិ។ **ចក្ក**ន្តិ ធម្មចក្កំ។ **បវត្តយី**តិ តេបរិវដ្ដំ ទ្វាទសាការំ បវត្តេសិ ។ មហន្តេហិ សីលាទិគុណេហិ សមន្នាគតត្តា **មហន្តំ។ វីតសារទ**ន្តិ ចតុវេសារជ្ជយោគេន វីតសារទំ។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

លោកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. កាឡការាមសុត្តវណ្ណនា

២៤. ចតុត្ថេ **ពាឡ្ហំ ខោ នេ បសំសតីតិ** នេ សមណេ ពាឡ្ហំ កត្វា បសំសតិ វណ្ណយតិ។ **កីទិសំ** សីលំ ឯតេសន្តិ **កីសីលា**។ កោ សមាចារោ ឯតេសន្តិ **កីសមាចារា**។ **គុណមគ្គសណ្ឋិតា**តិ គុណគ្គសណ្ឋិតា។ **ម**-ការោ បទសន្ធិករោ, អគ្គគុណេ បតិដ្ឋិតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សន្តិន្ទ្រិយា** សន្តមានសា, “សន្តំ តេសំ គតំ ឋិត”ន្តិបិ បឋន្តិ។ **ឯកកិយា**តិ ឯកកា, ចតូសុ ឥរិយាបថេសុ ឯកកា ហុត្វា វិហរន្តីតិ អធិប្បាយោ។ តេនេវាហ “**អទុតិយា**”តិ។ **តាទិសា សមណា មមាតី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន –

“កាយកម្មំ សុចិ នេសំ, វាចាកម្មំ អនាវិលំ;
មនោកម្មំ សុវិសុទ្ធំ, តាទិសា សមណា មម។

“វិមលា សង្ខមុត្តាភា, សុទ្ធា អន្តរពាហិរា;
បុណ្ណា សុទ្ធេហិ ធម្មេហិ, តាទិសា សមណា មម។

“លាភេន ឧន្នតោ លោកោ, អលាភេន ច ឱនតោ;
លាភាលាភេន ឯកដ្ឋា, តាទិសា សមណា មម។

“យសេន ឧន្នតោ លោកោ, អយសេន ច ឱនតោ;
យសាយសេន ឯកដ្ឋា, តាទិសា សមណា មម។

“បសំសាយុន្នតោ លោកោ, និន្ទាយបិ ច ឱនតោ;
សមា និន្ទាបសំសាសុ, តាទិសា សមណា មម។

“សុខេន ឧន្នតោ លោកោ, ទុក្ខេនបិ ច ឱនតោ;
អកម្បា សុខទុក្ខេសុ, តាទិសា សមណា មមា”តិ។ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.៣០៣ ចូឡសុភទ្ទាវត្ថុ) –

ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ។

“**ទូរេ សន្តោ**”តិអាទិគាថាយ អយមត្ថោ។ **សន្តោ**តិ រាគាទីនំ សន្តតាយ ពុទ្ធាទយោ សន្តោ នាម, ឥធ បន បុព្ពពុទ្ធេសុ កតាធិការា ឧស្សន្នកុសលមូលា ភាវិតភាវនា សត្តា សន្តោតិ អធិប្បេតា។ **បកាសន្តី**តិ ទូរេ ឋិតាបិ ពុទ្ធានំ ញាណបថំ អាគច្ឆន្តា បាកដា ហោន្តិ។ **ហិមវន្តោវា**តិ យថា តិយោជនសហស្សវិត្ថតោ បញ្ចយោជនសតុព្ពេធោ ចតុរាសីតិយា កូដសហស្សេហិ បដិមណ្ឌិតោ ហិមវន្តបព្ពតោ ទូរេ ឋិតានម្បិ អភិមុខេ ឋិតោ វិយ បកាសតិ, ឯវំ បកាសន្តីតិ អត្ថោ។ **អសន្តេត្ថ ន ទិស្សន្តី**តិ លាភគរុកា, វិត្តិណ្ណបរលោកា, អាមិសចក្ខុកា, ជីវិកត្ថាយ បព្ពជិតា, ពាលបុគ្គលា អសន្តោ នាម។ តេ ឯត្ថ ពុទ្ធានំ ទក្ខិណស្ស ជាណុមណ្ឌលស្ស សន្តិកេ និសិន្នាបិ ន ទិស្សន្តិ ន បញ្ញាយន្តិ។ **រត្តិំ ខិត្តា យថា សរា**តិ រត្តិំ ចតុរង្គសមន្នាគតេ អន្ធការេ ខិត្តា សរា វិយ តថារូបស្ស ឧបនិស្សយភូតស្ស បុព្ពហេតុនោ អភាវេន ន បញ្ញាយន្តីតិ អត្ថោ។

ព្រហ្មទេយ្យន្តិ សេដ្ឋទេយ្យំ, យថា ទិន្នំ ន បុន គហេតព្ពំ ហោតិ និស្សដ្ឋំ បរិច្ចត្តំ, ឯវំ ទិន្នន្តិ អត្ថោ។

ទិដ្ឋំ ន មញ្ញតីតិ ឯត្ថ **ទិដ្ឋ**ន្តិ មំសចក្ខុនាបិ ទិដ្ឋំ, ទិព្ពចក្ខុនាបិ ទិដ្ឋំ, រូបាយតនស្សេតំ អធិវចនំ។ យញ្ហិ ចក្ខុទ្វយេន កតទស្សនកិរិយាសមាបនំ, យំ ចក្ខុទ្វយំ បស្សតិ អបស្សិ បស្សិស្សតិ, សមវាយេ បស្សេយ្យ, តំ សព្ពំ កាលវិសេសវចនិច្ឆាយ អភាវតោ “ទិដ្ឋ”ន្តេវ វុត្តំ យថា “ទុទ្ធ”ន្តិ។ តេនេវាហ “**ទិដ្ឋំ រូបាយតន**”ន្តិ។ **ឯវរូបានិ ហិ វចនានី**តិ “ទដ្ឋព្ពំ សោតព្ព”ន្តិអាទីនិ។

លាភេបិ តាទី, អលាភេបិ តាទីតិ យថា អលាភកាលេ លាភស្ស លទ្ធកាលេបិ តថេវាតិ តាទិសោ។ **យសេបី**តិ យសេ សតិបិ មហាបរិវារកាលេបិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

កាឡការាមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ព្រហ្មចរិយសុត្តវណ្ណនា

២៥. បញ្ចមេ **នយិទ**ន្តិ ឯត្ថ **ន**-ឥតិ បដិសេធេ និបាតោ, តស្ស “វុស្សតី”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ “ន វុស្សតី”តិ, **យ**-ការោ បទសន្ធិករោ។ **ឥទំ**-សទ្ទោ “ឯកមិទាហំ, ភិក្ខវេ, សមយំ ឧក្កដ្ឋាយំ វិហរាមិ សុភគវនេ សាលរាជ

មូលេ’’តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៩១; ម. និ. ១.៥០១) និបាតមត្តំ, ‘‘ឥទំ ខោ តំ, ភិក្ខវេ, អប្បមត្តកំ សីលមត្តក’’ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៧) យថារុត្តេ អាសន្នបច្ចក្ខេ អាគតោ។

‘‘ឥទញ្ហិ តំ ជេតវនំ, ឥសិសង្ឃនិសេវិតំ;
អាវុត្ថំ ធម្មរាជេន, បីតិសញ្ជននំ មមា’’តិ។ (ម. និ. ៣.៣៨៧-៣៨៨; សំ. និ. ១.៤៨, ១០១) –

អាទីសុ វត្តមានេ អាសន្នបច្ចក្ខេ។ ឥធាបិ វត្តមានេយេវ អាសន្នបច្ចក្ខេ ទដ្ឋព្ពោ។

ព្រហ្មចរិយ-សទ្ទោ –

‘‘កិំ តេ វតំ កិំ បន ព្រហ្មចរិយំ,
កិស្ស សុចិណ្ណស្ស អយំ វិបាកោ;
ឥទ្ធី ជុតី ពលវីរិយូបបត្តិ,
ឥទញ្ច តេ នាគ មហាវិមានំ។

‘‘អហញ្ច ភរិយា ច មនុស្សលោកេ,
សទ្ធា ឧភោ ទានបតី អហុម្ហា;
ឱបានភូតំ មេ ឃរំ តទាសិ,
សន្តប្បិតា សមណព្រាហ្មណា ច។

‘‘តំ មេ វតំ តំ បន ព្រហ្មចរិយំ,
តស្ស សុចិណ្ណស្ស អយំ វិបាកោ;
ឥទ្ធី ជុតី ពលវីរិយូបបត្តិ,
ឥទញ្ច មេ វីរ មហាវិមាន’’ន្តិ។ –

ឥមស្មិំ **បុណ្ណកជាតកេ** (ជា. ២.២២.១៥៩៥) ទានេ អាគតោ។

‘‘កេន បាណិ កាមទទោ, កេន បាណិ មធុស្សវោ;
កេន តេ ព្រហ្មចរិយេន, បុញ្ញំ បាណិម្ហិ ឥជ្ឈតី’’តិ។ –

ឥមស្មិំ **អង្កុរបេតវត្ថុស្មិំ** (បេ. វ. ២៧៥, ២៧៧) វេយ្យាវច្ចេ។

‘‘ឯវំ ខោ តំ, ភិក្ខវេ, តិត្តិរិយំ នាម ព្រហ្មចរិយំ អហោសី’’តិ ឥមស្មិំ **តិត្តិរជាតកេ** (ចូឡវ. ៣១១) បញ្ចសិក្ខាបទសីលេ។

‘‘តំ ខោ បន មេ, បញ្ចសិខ, ព្រហ្មចរិយំ នេវ និព្ពិទាយ ន វិរាគាយ…បេ.… យាវទេវ ព្រហ្មលោកូបបត្តិយា’’តិ ឥមស្មិំ **មហាគោវិន្ទសុត្តេ** (ទី. និ. ២.៣២៩) ព្រហ្មវិហារេ។

‘‘បរេ អព្រហ្មចារី ភវិស្សន្តិ, មយមេត្ថ ព្រហ្មចារី ភវិស្សាមា’’តិ ឥមស្មិំ **សល្លេខសុត្តេ** (ម. និ. ១.៨៣) មេថុនវិរតិយំ។

‘‘មយញ្ច ភរិយា នាតិក្កមាម,
អម្ហេ ច ភរិយា នាតិក្កមន្តិ;
អញ្ញត្រ តាហិ ព្រហ្មចរិយំ ចរាម,
តស្មា ហិ អម្ហំ ទហរា ន មីយរេ’’តិ។ –

ឥមស្មិំ **មហាធម្មបាលជាតកេ** (ជា. ១.១០.៩៧) សទារសន្តោសេ។

‘‘អភិជានាមិ ខោ បនាហំ, សារិបុត្ត, ចតុរង្គសមន្នាគតំ ព្រហ្មចរិយំ ចរិតា, តបស្សី សុទំ ហោមី’’តិ **លោមហំសសុត្តេ** (ម. និ. ១.១៥៥) វីរិយេ។

“ហីនេន ព្រហ្មចរិយេន, ខត្តិយេ ឧបបជ្ជតិ;
មជ្ឈិមេន ច ទេវត្តំ, ឧត្តមេន វិសុជ្ឈតី”តិ។ –

និមិជាតកេ (ជា. ២.២២.៤២៩) អត្តទមនវសេន កតេ អដ្ឋង្គិកេ ឧបោសថេ។

“ឥទំ ខោ បន មេ, បញ្ចសិខ, ព្រហ្មចរិយំ ឯកន្តនិព្ពិទាយ វិរាគាយ...បេ.... អយមេវ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ”តិ **មហាគោវិន្ទសុត្តេយេវ** (ទី. និ. ២.៣២៩) អរិយមគ្គេ។

“តយិទំ ព្រហ្មចរិយំ ឥទ្ធញ្ចេវ ផីតញ្ច វិត្ថារិកំ ពាហុជញ្ញំ បុថុភូតំ យាវ ទេវមនុស្សេហិ សុប្បកាសិត”ន្តិ **បាសាទិកសុត្តេ** (ទី. និ. ៣.១៧៤) សិក្ខត្តយសង្គហិតេ សកលស្មិំ សាសនេ។ ឥធាបិ អរិយមគ្គេ សាសនេ ច វត្តតិ។

វុស្សតីតិ វុសីយតិ, ចរិយតីតិ អត្ថោ។ **ជនកុហនត្ថ**ន្តិ “អហោ អយ្យោ សីលវា វត្តសម្បន្នោ អប្បិច្ឆោ សន្តុដ្ឋោ មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ”តិអាទិនា ជនស្ស សត្តលោកស្ស វិម្ហាបនត្ថំ។ កេចិ បន “**កុហនត្ថ**ន្តិ បាបិច្ឆស្ស ឥច្ឆាបកតស្ស សតោ សាមន្តជប្បនឥរិយាបថនិស្សិតបច្ចយបដិសេវនសង្ខាតេន តិវិធេន កុហនវត្ថុនា កុហកភាវេន ជនស្ស វិម្ហាបនត្ថ”ន្តិ វទន្តិ។ ឥធាបិ អយមេវត្ថោ ទស្សិតោ។ តេនេវាហ “**តីហិ កុហនវត្ថូហិ ជនស្ស កុហនត្ថាយា**”តិ, ជនស្ស វិម្ហាបនត្ថាយាតិ អត្ថោ។ **ជនលាបនត្ថ**ន្តិ “ឯវរូបស្ស នាម អយ្យស្ស ទិន្នំ មហប្ផលំ ភវិស្សតី”តិ បសន្នចិត្តេហិ “កេនត្ថោ, កឹ អាហរិយតូ”តិ វទាបនត្ថំ។ “ជនលបនត្ថ”ន្តិបិ បឋន្តិ, តស្ស បាបិច្ឆស្ស សតោ បច្ចយត្ថំ បរិកថោភាសាទិវសេន លបនភាវេន ឧបលាបកភាវេន ជនស្ស លបនត្ថន្តិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “**ន ជនលបនត្ថន្តិ ន ជនស្ស ឧបលាបនត្ថ**”ន្តិ។

ន ឥតិវាទប្បមោក្ខានិសំសត្ថន្តិ ឯត្ថ “ន លាភសក្ការសិលោកានិសំសត្ថ”ន្តិបិ បឋន្តិ។ តត្ថ យ្វាយំ “អាកង្ខេយ្យ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ‘លាភី អស្សំ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារាន’ន្តិ, សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី”តិ (ម. និ. ១.៦៥) សីលានិសំសភាវេន វុត្តោ ចតុបច្ចយលាភោ ច។ ចតុន្នំ បច្ចយានំ សក្កច្ចទានសង្ខាតោ អាទរពហុមានគរុករណសង្ខាតោ ច សក្ការោ, យោ ច “សីលសម្បន្នោ ពហុស្សុតោ សុតធរោ អារទ្ធវីរិយោ”តិអាទិនា នយេន ឧគ្គច្ឆនកថុតិឃោសសង្ខាតោ សិលោកោ ព្រហ្មចរិយំ វសន្តានំ ទិដ្ឋធម្មិកោ អានិសំសោ, តទត្ថន្តិ អត្ថោ។ កេចិ បន “**លាភសក្ការសិលោកានិសំសត្ថ**ន្តិ បាបិច្ឆស្សេវ សតោ លាភាទិគរុតាយ លាភសក្ការសិលោកសង្ខាតស្ស អានិសំសស្ស ឧទយស្ស និប្ផាទនត្ថ”ន្តិ ឯវមត្ថំ វទន្តិ។

ន ឥតិ មំ ជនោ ជានាតូតិ ឯវំ ព្រហ្មចរិយវាសេ សតិ “សីលវា កល្យាណធម្មោ”តិអាទិនា មំ លោកោ ជានាតុ សម្ភាវេតូតិ អត្ថនោ សន្តគុណវសេន សម្ភាវនត្ថម្បិ ន ឥទំ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតីតិ សម្ពន្ធោ។ កេចិ បន “បាបិច្ឆស្ស សតោ អសន្តគុណសម្ភាវនាធិប្បាយេន ‘ឥតិ ឯវំគុណោតិ មំ លោកោ ជានាតូ’តិ ន ឥទំ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតី”តិ ឯវមេត្ថ អត្ថំ វទន្តិ។ សព្ពត្ថាបិ បនេត្ថ បុរិមោ បុរិមោយេវ អត្ថវិកប្បោ សុន្ទរតរោ។

អថ ខោតិ ឯត្ថ **អថា**តិ អញ្ញត្ថេ និបាតោ, **ខោ**តិ អវធារណេ។ តេន កុហនាទិតោ អញ្ញទត្ថំយេវ ឥទំ, ភិក្ខវេ, ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតីតិ ទស្សេតិ។ ឥទានិ តំ បយោជនំ ទស្សេន្តោ “**សំវរត្ថំ បហានត្ថ**”ន្តិ អាហ។ តត្ថ បញ្ចវិធោ សំវរោ – បាតិមោក្ខសំវរោ, សតិសំវរោ, ញាណសំវរោ, ខន្តិសំវរោ, វីរិយសំវរោតិ។ “ឥតិ ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ”តិអាទិនា (វិភ. ៥១១) នយេន អាគតោ អយំ **បាតិមោក្ខសំវរោ,** សីលសំវរោតិបិ វុច្ចតិ។ “រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ, ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី”តិ (ម. និ. ១.២៩៥; សំ. និ. ៤.២៣៩; អ. និ. ៣.១៦) អាគតោ អយំ **សតិសំវរោ**។

“យានិ សោតានិ លោកស្មិំ, សតិ តេសំ និវារណំ;
សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ”តិ។ (សុ. និ. ១០៤១; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ ៤; នេត្តិ. ៤.១១, ៤៥) –

អាគតោ អយំ **ញាណសំវរោ**។ “ខមោ ហោតិ សីតស្ស ឧណ្ហស្សា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៤; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) នយេន អាគតោ អយំ **ខន្តិសំវរោ**។

“ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) នយេន អាគតោ អយំ **វីរិយសំវរោ**។

អត្ថតោ បន បាណាតិបាតាទីនំ បជហនវសេន វត្តប្បដិវត្តានំ បូរណវសេន ច បវត្តា ចេតនា ចេវ វិរតិ ច។ សង្ខេបតោ សព្ពោ កាយវចីសំយមោ, វិត្ថារតោ សត្តន្នំ អាបត្តិក្ខន្ធានំ អវីតិក្កមោ សីលសំវរោ។ សតិ ឯវ **សតិសំវរោ**, សតិប្បធានា វា កុសលា ខន្ធា។ ញាណមេវ **ញាណសំវរោ**។ អធិវាសនវសេន អទោសោ, អទោសប្បធានា វា តថាបវត្តា កុសលា ខន្ធា **ខន្តិសំវរោ**, បញ្ញាតិ ឯកេ។ កាមវិតក្កាទីនំ អភិភវនវសេន បវត្តំ វីរិយមេវ **វីរិយសំវរោ**។ តេសុ បឋមោ កាយទុច្ចរិតាទីសុ ទុស្សីលស្ស សំវរណតោ សំវរោ, ទុតិយោ មុដ្ឋស្សច្ចស្ស , តតិយោ អញ្ញាណស្ស, ចតុត្ថោ អក្ខន្តិយា, បញ្ចមោ កោសជ្ជស្ស សំវរណតោ បិទហនតោ សំវរោតិ វេទិតព្ពោ។ ឯវមេតស្ស សំវរស្ស អត្ថាយ **សំវរត្ថំ** សំវរនិប្ផាទនត្ថន្តិ អត្ថោ។

តីហិ បហានេហីតិ តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទសង្ខាតេហិ តីហិ បហានេហិ។ បញ្ចវិធប្បហានម្បិ ឥធ វត្តុំ វដ្ដតិយេវ។ បញ្ចវិធញ្ហិ បហានំ តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទប្បដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណវសេន។ តត្ថ យំ ទីបាលោកេនេវ តមស្ស បដិបក្ខភាវតោ អលោភាទីហិ លោភាទិកស្ស នាមរូបបរិច្ឆេទាទិវិបស្សនាញាណេហិ តស្ស តស្ស អនត្ថស្ស បហានំ, សេយ្យថិទំ – បរិច្ចាគេន លោភាទិមលស្ស, សីលេន បាណាតិបាតាទិទុស្សីល្យស្ស, សទ្ធាទីហិ អស្សទ្ធិយាទិកស្ស, នាមរូបវវត្ថានេន សក្កាយទិដ្ឋិយា, បច្ចយបរិគ្គហេន អហេតុវិសមហេតុទិដ្ឋីនំ, តស្សេវ អបរភាគេន កង្ខាវិតរណេន កថំកថីភាវស្ស, កលាបសម្មសនេន អហំមមាតិ គាហស្ស, មគ្គាមគ្គវវត្ថានេន អមគ្គេ មគ្គសញ្ញាយ, ឧទយទស្សនេន ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា, វយទស្សនេន សស្សតទិដ្ឋិយា, ភយទស្សនេន សភយេ អភយសញ្ញាយ, អាទីនវទស្សនេន អស្សាទសញ្ញាយ, និព្ពិទានុបស្សនេន អភិរតិសញ្ញាយ, មុច្ចិតុកម្យតាញាណេន អមុច្ចិតុកម្យតាយ, ឧបេក្ខាញាណេន អនុបេក្ខាយ, អនុលោមេន ធម្មដ្ឋិតិយំ និព្ពានេ ច បដិលោមភាវស្ស, គោត្រភុនា សង្ខារនិមិត្តគ្គាហស្ស បហានំ, ឯតំ **តទង្គប្បហានំ** នាម។

យំ បន ឧបចារប្បនាភេទេន សមាធិនា បវត្តិភាវនិវារណតោ ឃដប្បហារេនេវ ឧទកបិដ្ឋេ សេវាលស្ស, តេសំ តេសំ នីវរណាទិធម្មានំ បហានំ, ឯតំ **វិក្ខម្ភនប្បហានំ** នាម។ យំ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ ភាវិតត្តា តំតំមគ្គវតោ អត្តនោ សន្តានេ “ទិដ្ឋិគតានំ បហានាយា”តិអាទិនា (ធ. ស. ២៧៧; វិភ. ៦២៨) នយេន វុត្តស្ស សមុទយបក្ខិយស្ស កិលេសគហណស្ស អច្ចន្តំ អប្បវត្តិភាវេន សមុច្ឆិន្ទនំ, ឯតំ **សមុច្ឆេទប្បហានំ** នាម។ យំ បន ផលក្ខណេ បដិប្បស្សទ្ធត្តំ កិលេសានំ, ឯតំ **បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ** នាម។ យំ សព្ពសង្ខតនិស្សដត្តា បហីនសព្ពសង្ខតំ និព្ពានំ, ឯតំ **និស្សរណប្បហានំ** នាម ។ តស្ស បញ្ចវិធស្សបិ តថា តថា រាគាទិកិលេសានំ បដិនិស្សជ្ជនដ្ឋេន សមតិក្កមនដ្ឋេន វា បហានស្ស អត្ថាយ, បហានសាធនត្ថន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

តត្ថ សំវរេន កិលេសានំ ចិត្តសន្តានេ បវេសនិវារណំ បហានេន ច បវេសនិវារណមេវ សមុគ្ឃាតោ ចាតិ វទន្តិ។ ឧភយេនបិ បន យថារហំ ឧភយំ សម្បជ្ជតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សីលាទិធម្មា ឯវ ហិ សំវរណតោ សំវរំ, បជហនតោ បហានន្តិ។

អនីតិហន្តិ ឦតិយោ វុច្ចន្តិ ឧបទ្ទវា ទិដ្ឋធម្មិកា សម្បរាយិកា ច។ ឦតិយោ ហន្តីតិ ឦតិហំ, អនុ ឦតិហន្តិ **អនីតិហំ**, សាសនព្រហ្មចរិយំ មគ្គព្រហ្មចរិយញ្ច។ អថ វា ឦតីហិ អនត្ថេហិ សទ្ធិំ ហនន្តិ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ ឦតិហា, តណ្ហាទិឧបក្កិលេសា។ នត្ថិ ឯត្ថ ឦតិហាតិ **អនីតិហំ**។ ឦតិហា វា យថាវុត្តេនត្ថេន តិត្ថិយសមយា, តប្បដិបក្ខតោ ឥទំ **អនីតិហំ**។ “អនិតិហ”ន្តិបិ បាឋោ។ តស្សត្ថោ – “ឥតិហាយ”ន្តិ ធម្មេសុ អនេកំសគ្គាហភាវតោ វិចិកិច្ឆា ឥតិហំ នាម, សម្មាសម្ពុទ្ធប្បវេទិតត្តា យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជន្តានំ និក្កង្ខភាវសាធនតោ ច នត្ថិ ឯត្ថ ឥតិហន្តិ **អនិតិហំ**, អបរបត្តិយន្តិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ “បច្ចត្តំ វេទិតព្ពោ វិញ្ញូហី”តិ, “អតក្កាវចរោ”តិ (ទី. និ. ២.៦៧; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៧-៨) ច។ គាថាពន្ធសុខត្ថំ បន “អនីតិហ”ន្តិ ទីឃំ កត្វា បឋន្តិ។ បច្ឆិមំ បនេត្ថ អត្ថវិកប្បំ ទស្សេតុំ **“ឥតិហបរិវជ្ជិត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

និព្ពានសង្ខាតំ ឱឃធំ បតិដ្ឋំ បារំ គច្ឆតីតិ និព្ពានោគធគាមី, វិមុត្តិរសត្តា ឯកន្តេនេវ និព្ពានសម្បាបកោតិ អត្ថោ, តំ **និព្ពានោគធគាមិនំ** ព្រហ្មចរិយំ។ **និព្ពានោគធោ**តិ វា អរិយមគ្គោ វុច្ចតិ តេន វិនា និព្ពានាវគាហណស្ស អសម្ភវតោ តស្ស ច និព្ពានំ អនាលម្ពិត្វា អប្បវត្តនតោ, តញ្ចេតំ ឯកន្តសម្បាទនេន គច្ឆតីតិ **និព្ពានោគធគាមី**។ អថ វា **និព្ពានោគធគាមិន**ន្តិ និព្ពានស្ស អន្តោគាមិនំ។ មគ្គព្រហ្មចរិយញ្ហិ និព្ពានំ អារម្មណំ ករិត្វា តស្ស អន្តោ ឯវ បវត្តតីតិ។ ឥមមេវ ច អត្ថវិកប្បំ ទស្សេតុំ **“និព្ពានស្ស អន្តោគាមិន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សោតិ** យោ សោ សមតីស បារមិយោ បូរេត្វា សព្ពកិលេសេ ភញ្ជិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោ, សោ ភគវា **អទេសយិ** ទេសេសិ ។ **មហន្តេហី**តិ មហាអាតុមេហិ ឧឡារជ្ឈាសយេហិ។ មហន្តំ និព្ពានំ, មហន្តេ វា សីលក្ខន្ធាទិកេ ឯសន្តិ គវេសន្តីតិ **មហេសិនោ**, ពុទ្ធាទយោ អរិយា។ តេហិ **អនុយាតោ** បដិបន្នោ។

យថា ពុទ្ធេន ទេសិតន្តិ យថា អភិញ្ញេយ្យាទិភាវេន សម្មាសម្ពុទ្ធេន មយា ទេសិតំ, ឯវំ យេ ឯតំ មគ្គព្រហ្មចរិយំ តទង្គំ សាសនព្រហ្មចរិយញ្ច បដិបជ្ជន្តិ។ តេ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ អនុសាសន្តស្ស សត្ថុ មយ្ហំ សាសនការិនោ ឱវាទប្បដិករា សកលស្ស វដ្ដទុក្ខស្ស អន្តំ បរិយន្តំ អប្បវត្តិំ ករិស្សន្តិ, ទុក្ខស្ស វា អន្តំ និព្ពានំ សច្ឆិករិស្សន្តីតិ។

ព្រហ្មចរិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. កុហសុត្តវណ្ណនា

២៦. ឆដ្ឋេ **កុហកា**តិ សាមន្តជប្បនាទិនា កុហនវត្ថុនា កុហកា, អសន្តគុណសម្ភាវនិច្ឆាយ កោហញ្ញំ កត្វា បរេសំ វិម្ហាបកាតិ អត្ថោ។ **ថទ្ធា**តិ “កោធនោ ហោតិ ឧបាយាសពហុលោ, អប្បម្បិ វុត្តោ សមានោ អភិសជ្ជតិ កុប្បតិ ព្យាបជ្ជតិ បតិត្ថីយតី”តិ (អ. និ. ៣.២៥, ២៧) ឯវំ វុត្តេន កោធេន ច, “ទុព្ពចោ ហោតិ ទោវចស្សករណេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ អក្ខមោ អប្បទក្ខិណគ្គាហី អនុសាសនិ”ន្តិ (ម. និ. ១.១៨១; បារា. ៤២៦)។ ឯវំ វុត្តេន ទោវចស្សេន ច, “ជាតិមទោ, គោត្តមទោ, លាភមទោ, អារោគ្យមទោ, យោព្ពនមទោ, ជីវិតមទោ”តិ (វិភ. ៨៣២) ឯវំ វុត្តជាតិមទាទិភេទេន មានេន ច គរុកាតព្ពេសុ គរូសុបិ និបច្ចការំ អកត្វា អយោសលាកំ គិលិត្វា ឋិតា វិយ អនោនតា ហុត្វា វិចរណកា។ តេនាហ **“កោធេន ចា”**តិអាទិ។

ឧបលាបកាតិ មិច្ឆាជីវវសេន កុលសង្គណ្ហកា។ **លបា**តិ បច្ចយត្ថំ បយុត្តវាចាវសេន និប្បេសិកតាវសេន លបកាតិ អត្ថោ។ **សិង្គ**ន្តិ សិង្គារំ។ តញ្ហិ កុសលស្ស វិជ្ឈនតោ សុដ្ឋុ អាសេវិតតាយ សីសេ បរិក្ខិត្តំ សុនិព្ពត្តំ វិសាណំ វិយ ថិរត្តា ច សិង្គំ វិយាតិ សិង្គំ, នាគរិកភាវសង្ខាតស្ស កិលេសសិង្គស្សេតំ នាមំ។ សិង្គារភាវោ **សិង្គារតា,** សិង្គារករណកអាការោ វា។ ចាតុរភាវោ **ចាតុរតា**។ តថា **ចាតុរិយំ**។ បរិក្ខតភាវោ **បរិក្ខតតា,** បរិខណិត្វា ឋបិតស្សេវ ទឡ្ហសិង្គារស្សេតំ នាមំ។ ឥតរំ តស្សេវ វេវចនំ។ ឯវំ សព្ពេហិ វារេហិ កិលេសសិង្គារតាវ កថិតា។

ឧគ្គតនឡាតិ នឡសទិសំ តុច្ឆមានំ ឧក្ខិបិត្វា វិចរណកា។ តេនាហ **“តុច្ឆមានំ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតា”**តិ។ យស្មា តេ កុហនាទិយោគតោ ន សម្មាបដិបន្នា, តស្មា **“មម សន្តកា ន ហោន្តី”**តិ វុត្តំ។ **អបគតា**តិ យទិបិ តេ មម សាសនេ បព្ពជិតា, យថានុសិដ្ឋំ បន អប្បដិបជ្ជនតោ អបគតា ឯវ ឥមស្មា ធម្មវិនយា, ឥតោ តេ សុវិទូរេ ឋិតាតិ ទស្សេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “នភញ្ច ទូរេ បថវី ច ទូរេ,
> បារំ សមុទ្ទស្ស តទាហុ ទូរេ;
> តតោ ហវេ ទូរតរំ វទន្តិ,
> សតញ្ច ធម្មោ អសតញ្ច រាជា”តិ។ (ជា. ២.២១.៤១៤);

សព្ពត្ថ បត្ថដតាយ វេបុល្លំ បាបុណន្តីតិ សព្ពត្ថ បត្ថដភាវេន សីលាទិធម្មក្ខន្ធបារិបូរិយា វេបុល្លំ បាបុណន្តិ។

កុហសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សន្តុដ្ឋិសុត្តវណ្ណនា

២៧. សត្តមេ **និទ្ទោសានី**តិ អវជ្ជរហិតានិ អាគមនសុទ្ធិតោ កាយមណ្ឌនាទិកិលេសវត្ថុភាវាភាវតោ ច។ តត្ថ សុលភតាយ បរិយេសនទុក្ខស្ស អភាវោ ទស្សិតោ, អប្បតាយ បរិហរណទុក្ខស្សបិ អភាវោ ទស្សិតោ, អនវជ្ជតាយ អគរហិតព្ពតាយ ភិក្ខុសារុប្បភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ។ អប្បតាយ វា បរិក្ខារស្ស អវត្ថុតា, សុលភតាយ គេធាទីនំ អវត្ថុតា, អនវជ្ជតាយ អាទីនវទស្សននិស្សរណបញ្ញានំ អត្ថិតា ទស្សិតា ហោតិ។ អប្បតាយ វា លាភេន ន សោមនស្សំ ជនយន្តិ, អលាភេន ន ទោមនស្សំ ជនយន្តិ, អនវជ្ជតាយ វិប្បដិសារនិមិត្តំ អញ្ញាណុបេក្ខំ ន ជនយន្តិ អវិប្បដិសារវត្ថុភាវតោ។

បំសុកូលន្តិ សង្ការកូដាទីសុ យត្ថ កត្ថចិ បំសូនំ ឧបរិ ឋិតត្តា អព្ភុគ្គតដ្ឋេន បំសុកូលំ វិយាតិ បំសុកូលំ, បំសុ វិយ កុច្ឆិតភាវំ ឧលតិ គច្ឆតីតិ បំសុកូលន្តិ ឯវំ លទ្ធនាមំ រថិកាទីសុ បតិតនន្តកានិ ឧច្ចិនិត្វា កតចីវរំ។ **រុក្ខមូល**ន្តិ វិវេកានុរូបំ យំ កិញ្ចិ រុក្ខសមីបំ។ **យំ កិញ្ចិ មុត្ត**ន្តិ យំ កិញ្ចិ គោមុត្តំ។ កេចិ បនេត្ថ

“គោមុត្តបរិភាវិតហរីតកខណ្ឌំ **បូតិមុត្ត**”ន្តិ វទន្តិ។ “បូតិភាវេន អាបណាទិតោ វិស្សដ្ឋំ ឆឌ្ឌិតំ អបរិគ្គហិតំ យំ កិញ្ចិ ភេសជ្ជំ **បូតិមុត្ត**ន្តិ អធិប្បេត”ន្តិ អបរេ។

យតោ ខោតិ បច្ចត្តេ និស្សក្កវចនំ, យំ ខោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តេន តុដ្ឋោ ហោតី**តិ វុត្តកិរិយំ បរាមសតិ។ **តុដ្ឋោ**តិ សន្តុដ្ឋោ។ **ឥទមស្សាហ**ន្តិ យ្វាយំ ចតុព្ពិធេន យថាវុត្តេន បច្ចយេន អប្បេន សុលភេន សន្តោសោ, ឥទំ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ សីលសំវរាទីសុ អញ្ញតរំ ឯកំ សាមញ្ញង្គំ សមណភាវការណន្តិ អហំ វទាមិ។ សន្តុដ្ឋស្ស ហិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ បរិបុណ្ណំ ហោតិ, សមថវិបស្សនា ច ភាវនាបារិប្ធូរិំ គច្ឆន្តិ។ អថ វា សាមញ្ញំ នាម អរិយមគ្គោ, តស្ស សង្ខេបតោ ទ្វេ អង្គា ពាហិរំ អជ្ឈត្តិកន្តិ។ តត្ថ ពាហិរំ សប្បុរិសូបនិស្សយោ សទ្ធម្មស្សវនញ្ច។ អជ្ឈត្តិកំ បន យោនិសោមនសិការោ ធម្មានុធម្មប្បដិបត្តិ ច។ តេសុ យស្មា យថារហំ ធម្មានុធម្មប្បដិបត្តិភូតា តស្ស មូលភូតា ចេតេ ធម្មា, យទិទំ អប្បិច្ឆតា សន្តុដ្ឋិតា បវិវិត្តតា អសំសដ្ឋតា អារទ្ធវីរិយតាតិ ឯវមាទយោ, តស្មា វុត្តំ “**ឥទមស្សាហំ អញ្ញតរំ សាមញ្ញង្គន្តិ វទាមី**”តិ។

សេនាសនមារព្ភាតិ វិហារាទី មញ្ចបីឋាទិញ្ច សេនាសនំ និស្សាយ។ **ចីវរំ បានភោជន**ន្តិ និវាសនាទិចីវរំ អម្ពបានកាទិបានំ ខាទនីយភោជនីយាទិភុញ្ជិតព្ពវត្ថុញ្ច អារព្ភាតិ សម្ពន្ធោ។ **វិឃាតោ**តិ វិឃាតភាវោ, ចិត្តស្ស ទុក្ខំ ន ហោតីតិ យោជនា។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – “អមុកស្មិំ នាម អាវាសេ បច្ចយា សុលភា”តិ លភិតព្ពដ្ឋានគមនេន វា “មយ្ហំ បាបុណាតិ, ន តុយ្ហ”ន្តិ វិវាទាបជ្ជនេន វា នវកម្មករណាទិវសេន វា សេនាសនាទីនិ បរិយេសន្តានំ អសន្តុដ្ឋានំ ឥច្ឆិតាលាភាទិនា យោ វិឃាតោ ចិត្តស្ស ហោតិ, សោ តត្ថ សន្តុដ្ឋស្ស ន ហោតិ។ **ទិសា នប្បដិហញ្ញតី**តិ សន្តុដ្ឋិយា ចាតុទ្ទិសភាវេន ទិសា ន បដិហនតិ។ វុត្តញ្ហេតំ “ចាតុទ្ទិសោ អប្បដិឃោ ច ហោតិ, សន្តុស្សមានោ ឥតរីតរេនា”តិ (សុ. និ. ៤២)។

សមណធម្មស្ស អនុលោមាតិ សមណធម្មស្ស សមថវិបស្សនាភាវនាយ, អរិយមគ្គស្សេវ វា អនុច្ឆវិកា អប្បិច្ឆតាទយោ។ **តុដ្ឋចិត្តស្ស ភិក្ខុនោ**តិ តុដ្ឋចិត្តេន ភិក្ខុនា។ **អធិគ្គហិតា ហោន្តី**តិ បដិបក្ខធម្មេ អភិភវិត្វា គហិតា ហោន្តិ។ **អន្តោគតា**តិ អព្ភន្តរគតា។ ន **បរិពាហិរា**តិ ន ពាហិរា កតា។

សន្តុដ្ឋិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អរិយវំសសុត្តវណ្ណនា

២៨. អដ្ឋមេ *វំស*-សទ្ទោ “បិដ្ឋិវំសំ អតិក្កមិត្វា និសីទតី”តិអាទីសុ ទ្វិន្នំ គោបានសីនំ សន្ធានដ្ឋានេ បបេតព្ពទណ្ឌកេ អាគតោ។

“វំសោ វិសាលោ ច យថា វិសត្តោ,
បុត្តេសុ ទារេសុ ច យា អបេក្ខា;
វំសក្កឡីរោវ អសជ្ជមានោ,
ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ”តិ។ –

អាទីសុ កដ្ឋកេ។ “ភេរិសទ្ទោ មុទិង្គសទ្ទោ វំសតាលសទ្ទោ”តិអាទីសុ តូរិយវិសេសេ, វេណូតិបិ វុច្ចតិ ។ “ភិន្នេន បិដ្ឋិវំសេន មតោ ហត្ថី”តិអាទីសុ ហត្ថិអាទីនំ បិដ្ឋិវេមជ្ឈេ បទេសេ។ “កុលវំសំ បបេស្សាមី”តិអាទីសុ កុលន្វយេ។ “វំសានុរក្ខកោ បវេណិបាលកោ”តិអាទីសុ គុណានុបុព្ពិយំ គុណានំ បពន្ធប្បវត្តិយំ។ ឥធ បន ចតុបច្ចយសន្តោសភាវនារាមតាសង្ខាតគុណានំ បពន្ធេ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្ស បន វំសស្ស កុលន្វយំ គុណន្វយញ្ច និទស្សនវសេន ទស្សេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ខត្តិយវំសោ**តិ ខត្តិយកុលវំសោ។ ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។ **សមណវំសោ** បន សមណតន្តិ សមណបវេណិ។ **មូលគន្ធាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន យថា សារគន្ធាទីនំ សង្គហោ, ឯវមេត្ថ គោរសាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ, ទុតិយេន បន **អាទិ**-សទេន កាសិកវត្ថសប្បិមណ្ឌាទីនំ។

អរិយ-សទ្ទោ អមិលក្ខេសុបិ មនុស្សេសុ បវត្តតិ, យេសំ និវសនដ្ឋានំ អរិយំ អាយតនន្តិ វុច្ចតិ។ យថាហ “យាវតា, អានន្ទ, អរិយំ អាយតន”ន្តិ (ទី. និ. ២.១៥២; ឧទា. ៧៦)។ លោកិយសាធុជនេសុបិ “យេ ហិ វោ អរិយា បរិសុទ្ធកាយសមាចារា, តេសំ អហំ អញ្ញតរោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៥)។ ឥធ បន យេ “អារកា កិលេសេហី”តិអាទិនា លទ្ធនិព្ពចនា បដិវិទ្ធអរិយសច្ចា, តេ ឯវ អធិប្បេតាតិ ទស្សេតុំ “**កេ បន តេ អរិយា**”តិ បុច្ឆំ កត្វា “**អរិយា វុច្ចន្តី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យេ មហាបណិធានកប្បតោ បដ្ឋាយ យាវាយំ កប្បោ, ឯត្ថន្តរេ ឧប្បន្នា សម្មាសម្ពុទ្ធា។ តេ តាវ សរូបតោ ទស្សេត្វា តទញ្ញេបិ សម្មាសម្ពុទ្ធេ បច្ចេកពុទ្ធេ ពុទ្ធសាវកេ ច សង្គហេ

ត្វា អនវសេសតោ អរិយេ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យាវ សាសនំ អន្តរធាយតិ, តាវ សត្ថា ធរតិ ឯវ នាមាតិ ឥមមេវ ភគវន្តំ។ យេ ចេតរហិ ពុទ្ធសាវកា, តេ ច សន្ធាយ បច្ចុប្បន្នគ្គហណំ។ តស្មិំ តស្មិំ កាលេ តេ តេ បច្ចុប្បន្នាតិ ចេ, អតីតានាគតគ្គហណំ ន កត្តព្ពំ សិយា។

ឥទានិ យថា ភគវា “ធម្មំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ អាទិកល្យាណំ មជ្ឈេកល្យាណំ បរិយោសានកល្យាណំ សាត្ថំ សព្យញ្ជនំ កេវលបរិបុណ្ណំ បរិសុទ្ធំ ព្រហ្មចរិយំ បកាសេស្សាមិ, យទិទំ ឆ ឆក្កានី”តិ **ឆឆក្កទេសនាយ** (ម. និ. ៣.៤២០) អដ្ឋហិ បទេហិ វណ្ណំ អភាសិ។ ឯវំ មហាអរិយវំសទេសនាយ អរិយានំ វំសំ “ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, អរិយវំសា អគ្គញ្ញា រត្តញ្ញា វំសញ្ញា បោរាណា, អសំកិណ្ណា អសំកិណ្ណបុព្ពា ន សំកីយន្តិ ន សំកីយិស្សន្តិ, អប្បដិកុដ្ឋា សមណេហិ ព្រាហ្មណេហិ វិញ្ញូហី”តិ យេហិ នវហិ បទេហិ វណ្ណំ អភាសិ, តានិ តាវ អានេត្វា ថោមនាវសេនេវ វណ្ណេន្តោ **“តេ ខោ បនេតេ”**តិអាទិមាហ។ **អគ្គាតិ ជានិតព្ពា** សព្ពវំសេហិ សេដ្ឋភាវតោ សេដ្ឋភាវសាធនតោ ច។

រត្តញ្ញា ចិររត្តាតិ ជានិតព្ពា រត្តញ្ញូហិ ពុទ្ធាទីហិ តេហិ ច តថា អនុដ្ឋិតត្តា។ **វំសាតិ ជានិតព្ពា**តិ ពុទ្ធាទីនំ អរិយានំ វំសាតិ ជានិតព្ពា។ **បោរាណា**តិ បុរាតនា។ **ន អធុនុប្បត្តិកា**តិ ន អធុនាតនា។ **អសំកិណ្ណា**តិ ន ខិត្តា ន ឆឌ្ឌិតា។ តេនាហ **“អនបនីតា”**តិ។ **ន អបនីតបុព្ពា**តិ ន ឆឌ្ឌិតបុព្ពា, តិស្សន្នម្បិ សិក្ខានំ បរិបូរណូបាយភាវតោ ន បរិច្ចត្តបុព្ពា។ តតោ ឯវ ឥទានិបិ ន អបនីយន្តិ, អនាគតេបិ ន អបនីយិស្សន្តិយេវ។ ធម្មសភាវស្ស វិជាននេន **វិញ្ញូ**។ សមិតបាបា **សមណា** ចេវ ពាហិតបាបា **ព្រាហ្មណា** ច។ **តេហិ អប្បដិកុដ្ឋា** អប្បដិក្ខិត្តា។ យេ ហិ ន បដិក្កោសិតព្ពា, តេ អនិន្ទិតព្ពា។ អគរហិតព្ពា អបរិច្ចជិតព្ពតាយ អប្បដិក្ខិបិតព្ពា ហោន្តីតិ។

សន្តុដ្ឋោតិ ឯត្ថ យថាធិប្បេតសន្តោសមេវ ទស្សេន្តេន បច្ចយសន្តោសវសេន សន្តុដ្ឋោតិ វុត្តំ, ឈានវិបស្សនាទិវសេនបិ ឥធ ភិក្ខុនោ សន្តុដ្ឋតា ហោតីតិ។ **ឥតរីតរេនា**តិ ឥតរេន ឥតរេន។ ឥតរសទ្ទោ អនិយមវចនោ ទ្វិក្ខត្តុំ វុច្ចមានោ យំ-កិញ្ចិសទ្ទេហិ សមានត្ថោ ហោតីតិ វុត្តំ **“យេន កេនចី”**តិ។ ស្វាយំ អនិយម វាចិតាយ ឯវំ យថា ថូលាទីនំ អញ្ញតរវចនោ, ឯវំ យថាលទ្ធាទីនម្បិ អញ្ញតរវចនោតិ។ តត្ថ ទុតិយបក្ខស្សេវ ឥធ ឥច្ឆិតភាវំ ទស្សេន្តោ **“អថ ខោ”**តិអាទិមាហ។ ននុ ច យថាលទ្ធាទយោបិ ថូលាទយោ ឯវ? សច្ចមេតំ, តថាបិ អត្ថិ វិសេសោ។ យោ ហិ យថាលទ្ធេសុ ថូលាទីសុ សន្តោសោ, សោ យថាលាភសន្តោសោវ, ន ឥតរោ។ ន ហិ សោ បច្ចយមត្តសន្និស្សយោ ឥច្ឆិតោ, អថ ខោ អត្តនោ កាយពលសារុប្បភាវសន្និស្សយោបិ។ ថូលទុកាទយោ តយោបិ ចីវរេ លព្ភន្តិ, មជ្ឈិមោ ចតុបច្ចយសាធារណោ, បច្ឆិមោ បន ចីវរេ សេនាសនេ ច លព្ភតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឥមេ តយោ សន្តោសេ**តិ ឥទំ សព្ពសង្គាហិកនយេន វុត្តំ។ យេ ហិ បរតោ គិលានបច្ចយំ បិណ្ឌបាតេ ឯវ បក្ខិបិត្វា ចីវរេ វីសតិ, បិណ្ឌបាតេ បន្នរស, សេនាសនេ បន្នរសាតិ សមបញ្ញាស សន្តោសា វុច្ចន្តិ, តេ សព្ពេបិ យថារហំ ឥមេសុ ឯវ តីសុ សន្តោសេសុ សង្គហំ សមោសរណំ គច្ឆន្តីតិ។

ចីវរំ ជានិតព្ពន្តិ “ឥទំ នាម ចីវរំ កប្បិយ”ន្តិ ជាតិតោ ចីវរំ ជានិតព្ពំ។ **ចីវរខេត្ត**ន្តិ ចីវរស្ស ឧប្បត្តិក្ខេត្តំ។ **បំសុកូល**ន្តិ បំសុកូលចីវរំ, បំសុកូលលក្ខណប្បត្តំ ចីវរំ ជានិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ **ចីវរសន្តោសោ**តិ ចីវរេ លព្ភមានោ សព្ពោ សន្តោសោ ជានិតព្ពោ។ **ចីវរប្បដិសំយុត្តានិ ធុតង្គានិ ជានិតព្ពានិ**, យានិ គោបេន្តោ ចីវរសន្តោសេន សម្មទេវ សន្តុដ្ឋោ ហោតីតិ។ ខោមកប្បាសិកកោសេយ្យកម្ពលសាណភង្គានិ **ខោមាទីនិ**។ តត្ថ **ខោមំ** នាម ខោម សុត្តេហិ វាយិតំ ខោមបដចីវរំ។ តថា សេសានិបិ។ **សាណ**ន្តិ សាណវាកសុត្តេហិ កតចីវរំ។ **ភង្គ**ន្តិ បន ខោម សុត្តាទីនិ សព្ពានិ, ឯកច្ចានិ វា មិស្សេត្វា កតចីវរំ។ ភង្គម្បិ វាកមយមេវាតិ កេចិ។ **ឆា**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ យទិ ឯវំ ឥតោ អញ្ញា វត្ថជាតិ នត្ថីតិ? នោ នត្ថិ។ សា បន ឯតេសំ អនុលោមាតិ ទស្សេតុំ **“ទុកូលាទីនី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បត្តុណ្ណំ, សោមារបដ្ដំ, ចីនបដ្ដំ, ឥទ្ធិជំ, ទេវទិន្នន្តិ តេសំ សង្គហោ។ តត្ថ ទុកូលំ សាណស្ស អនុលោមំ វាកមយត្តា។ បត្តុណ្ណទេសេ សញ្ជាតវត្ថំ **បត្តុណ្ណំ**។ “កោសេយ្យវិសេសោ”តិ ហិ អភិធានកោសេ វុត្តំ។ សោមារទេសេ ចីនទេសេ ច ជាតវត្ថានិ **សោមារចីនបដ្ដានិ**។ បត្តុណ្ណាទីនិ តីណិ កោសេយ្យស្ស អនុលោមានិ បាណកេហិ កតសុត្តមយត្តា។ **ឥទ្ធិជំ** ឯហិភិក្ខូនំ បុញ្ញិទ្ធិយា និព្ពត្តចីវរំ, តំ ខោមាទីនំ អញ្ញតរំ ហោតីតិ តេសំ ឯវ អនុលោមំ។ ទេវតាហិ ទិន្នចីវរំ **ទេវទិន្នំ**, តំ កប្បរុក្ខេ និព្ពត្តំ ជាលិនិយា ទេវកញ្ញាយ អនុរុទ្ធត្ថេរស្ស ទិន្នវត្ថ សទិសំ, តម្បិ ខោមាទីនំយេវ អនុលោមំ ហោតិ តេសុ អញ្ញតរភាវតោ។

ឥមានីតិ អន្តោគធាវធារណវចនំ, ឥមានិ ឯវាតិ អត្ថោ។ ពុទ្ធាទីនំ បរិភោគយោគ្គតាយ **កប្បិយចីវរានិ**។ ឥទានិ អវធារណេន និវត្តិតានិ ឯកទេសេន ទស្សេតុំ **“កុសចីរ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ កុសតិណេហិ អញ្ញេហិ វា តាទិសេហិ តិណេហិ កតចីវរំ **កុសចីរំ**។ អក្កវាកាទីហិ វាកេហិ កតចីវរំ **វាកចីរំ**។ ចតុក្កោណេហិ តិកោណេហិ វា ផលកេហិ កតចីវរំ **ផលកចីរំ**។ មនុស្សានំ កេសេហិ កតកម្ពលំ **កេសកម្ពលំ**។ ចាមរីវាលអស្សវាលាទីហិ កតំ **វាល កម្ពលំ**។ មកចិតន្តូហិ វាយិតោ **បោត្ថកោ**។ **ចម្ម**ន្តិ មិគចម្មាទិ យំ កិញ្ចិ ចម្មំ។ ឧលូកបក្ខេហិ គន្ថិត្វា កតចីវរំ

ឧលូកបក្ខំ។ ភុជបត្តតចាទិមយំ **រុក្ខទុស្សំ**។ តិរីដកន្តិ អត្ថោ។ សុខុមតរាហិ លតាហិ លតាវាកេហិ វា វាយិតំ **លតាទុស្សំ**។ ឯរកវាកេហិ កតំ **ឯរកទុស្សំ**។ តថា **កទលិទុស្សំ**។ សុខុមេហិ វេឡុវិលីវេហិ កតំ **វេឡុទុស្សំ**។ **អាទិ-**សទ្ទេន វក្កលាទីនំ សង្គហោ។ **អកប្បិយចីវរានិ** តិត្ថិយទ្ធជភាវតោ។

អដ្ឋន្នំ មាតិកានំ វសេនាតិ "សីមាយ ទេតិ, កតិកាយ ទេតី"តិអាទិនា (មហាវ. ៣៧៩) អាគតានំ អដ្ឋន្នំ ចីវរុប្បត្តិមាតិកានំ វសេន។ ចីវរានំ បដិលាភក្ខេត្តទស្សនត្ថញ្ហិ ភគវតា "អដ្ឋិមា, ភិក្ខវេ, មាតិកា"តិអាទិនា មាតិកា ឋបិតា។ **មាតិកា**តិ ហិ មាតរោ ចីវរុប្បត្តិជនិកាតិ។

សោសានិកន្តិ សុសានេ បតិតំ។ **បាបណិក**ន្តិ អាបណទ្វារេ បតិតំ។ **រថិយ**ន្តិ បុញ្ញត្ថិកេហិ វាតបានន្តរេន រថិកាយ ឆឌ្ឌិតចោឡកំ។ **សង្ការកូដក**ន្តិ សង្ការដ្ឋានេ ឆឌ្ឌិតចោឡកំ។ **សិនាន**ន្តិ នហានចោឡកំ, យំ ភូតវេជ្ជេហិ សសីសំ នហាយិត្វា កាលកណ្ណិចោឡន្តិ ឆឌ្ឌេត្វា គច្ឆន្តិ។ **តិត្ថ**ន្តិ តិត្ថចោឡំ, សិនានតិត្ថេ ឆឌ្ឌិតបិលោតិកា។ **អគ្គិទឌ្ឍ**ន្តិ អគ្គិនា ទឌ្ឍប្បទេសំ។ តញ្ហិ មនុស្សា ឆឌ្ឌេន្តិ។ **គោខាយិតាទីនិ** បាកដានេវ។ តានិបិ ហិ មនុស្សា ឆឌ្ឌេន្តិ។ **ធជំ ឧស្សាបេត្វា**តិ នាវំ អារោហន្តេហិ វា យុទ្ធំ បវិសន្តេហិ វា ធជយដ្ឋិ ឧស្សាបេត្វា, តត្ថ ពទ្ធំ វាតេន **អានីតំ** តេហិ ឆឌ្ឌិតន្តិ អធិប្បាយោ។

សាទកភិក្ខុនាតិ គហបតិចីវរស្ស សាទិយនភិក្ខុនា។ **ឯកមាសមត្ត**ន្តិ ចីវរមាសសញ្ញិតំ ឯកមាសមត្តំ **វិតក្កេតុំ វដ្ដតិ,** ន តតោ បរន្តិ អធិប្បាយោ។ សព្ពស្សាបិ ហិ គណ្ហានិគ្គហត្ថា សាសនេ បដិបត្តីតិ។ **បំសុកូលិកោ អទ្ធមាសេនេវ ករោតិ** អបរប្បដិពទ្ធត្តា បដិលាភស្ស, ឥតរស្ស បន បរប្បដិពទ្ធត្តា មាសមត្តំ អនុញ្ញាតំ។ **ឥទំ មាសឌ្ឍមាសមត្តំ...បេ.... វិតក្កសន្តោសោ** វិតក្កេន្តស្ស បរិមិតកាលិកត្តា។ មហាថេរំ តត្ថ អត្តនោ សហាយំ ឥច្ឆន្តោបិ គរុគារវេន **"គាមទ្វារំ, ភន្តេ, គមិស្សាមិ"**ឥច្ចេវាហ។ ថេរោបិ តស្ស អជ្ឈាសយំ ញត្វា **"អហម្បាវុសោ, គមិស្សាមី"**តិ អាហ។ "ឥមស្ស ភិក្ខុនោ វិតក្កស្ស អវសរោ មា ហោតូ"តិ **បញ្ហំ បុច្ឆមានោ គាមំ បាវិសិ។ ឧច្ចារបលិពុទ្ធោ**តិ ឧច្ចារេន បីឡិតោ។ តទា ភគវតោ ទុក្ករកិរិយានុស្សរណមុខេន តថាគតេ ឧប្បន្នស្ស បីតិសោមនស្សវេគស្ស ពលវភាវេន កិលេសានំ វិក្ខម្ភិតត្តា **តស្មិំយេវ...បេ.... តីណិ ផលានិ បត្តោ**។

កត្ថ លភិស្សាមីតិ ចិន្តនាបិ លាភាសាបុព្ពិកាតិ តថា **"អចិន្តេត្វា"**តិ វុត្តំ។ "សុន្ទរំ លភិស្សាមិ, មនាបំ លភិស្សាមី"តិឯវមាទិចិន្តនាយ កា នាម កថា, កថំ បន គន្តព្ពន្តិ អាហ **"កម្មដ្ឋានសីសេនេវ គមន"**ន្តិ។ តេន ចីវរំ បដិច្ច កិញ្ចិបិ ន ចិន្តេតព្ពមេវាតិ ទស្សេតិ។ អបេសលោ អប្បតិរូបាយបិ បរិយេសនាយ បច្ចយោ ភវេយ្យាតិ **"បេសលំ ភិក្ខុំ គហេត្វា"**តិ វុត្តំ។ **អាហរិយមាន**ន្តិ សុសានាទីសុ បតិតំ វត្ថំ "ឥមេ ភិក្ខូ បំសុកូលបរិយេសនំ ចរន្តី"តិ ញត្វា កេនចិ បុរិសេន តតោ អានីយមានំ។ **ឯវំ លទ្ធំ គណ្ហន្តស្សាបី**តិ ឯវំ បដិលាភសន្តោសំ អកោបេត្វា លទ្ធំ គណ្ហន្តស្សាបិ។ **អត្តនោ បហោនកមត្តេនេវា**តិ យថាលទ្ធានំ បំសុកូលានំ ឯកបដ្ដទុបដ្ដានំ អត្ថាយ អត្តនោ បហោនកប្បមាណេនេវ។ អវធារណេន ឧបរិ បច្ចាសំ និវត្តេតិ។ គាមេ ភិក្ខាយ អាហិណ្ឌន្តេន សបទានចារិនា វិយ ទ្វារប្បដិបាដិយា ចរណំ **លោលុប្បវិវជ្ជនំ** នាម លោលុប្បស្ស ទូរសមុស្សារិតត្តា។

យាបេតុន្តិ អត្តភាវំ បវត្តេតុំ។ **ធោវនុបគេនា**តិ ធោវនយោគ្គេន។ **បណ្ណានី**តិ អម្ពជម្ពាទិបណ្ណានិ។ **អកោបេត្វា**តិ សន្តោសំ អកោបេត្វា។ **បហោនកនីហារេនេវា**តិ អន្តរវាសកាទីសុ យំ កាតុកាមោ, តស្ស បហោនកនិយាមេនេវ យថាលទ្ធំ ថូលសុខុមាទី គហេត្វា ករណំ។ **តិមណ្ឌលប្បដិច្ឆាទនមត្តស្សេវា**តិ និវាសនំ ចេ នាភិមណ្ឌលំ, ជាណុមណ្ឌលំ, ឥតរញ្ចេ គលវាដមណ្ឌលំ , ជាណុមណ្ឌលន្តិ តិមណ្ឌលប្បដិច្ឆាទនមត្តស្សេវ ករណំ។ តំ បន អត្ថតោ តិណ្ណំ ចីវរានំ ហេដ្ឋិមន្តេន វុត្តបរិមាណំយេវ ហោតិ។ **អវិចារេត្វា** ន វិចារេត្វា។

កុសិពន្ធនកាលេតិ មណ្ឌលានិ យោជេត្វា សិព្ពនកាលេ។ **សត្ត វារេ**តិ សត្ត សិព្ពនវារេ។ កប្បពិន្ទុអបទេសេន កស្សចិ វិការស្ស អករណំ **កប្បសន្តោសោ**។

សីតប្បដិឃាតនាទិ អត្ថាបត្តិតោ សិជ្ឈតីតិ មុខ្យមេវ ចីវរបរិភោគេ បយោជនំ ទស្សេតុំ **"ហិរិកោបីនប្បដិច្ឆាទនមត្តវសេនា"**តិ វុត្តំ។ តេនាហ ភគវា "យាវទេវ ហិរិកោបីនប្បដិច្ឆាទនត្ថ"ន្តិ (ម. និ. ១.២៣; អ. និ. ៦.៥៨; មហានិ. ២០៦)។ **វដ្ដតិ,** ន តាវតា សន្តោសោ កុប្បតិ សម្ភារានំ ទត្តិណេយ្យានំ អលាភតោ។ **សារណីយធម្មេ ឋត្វា**តិ សីលវន្តេហិ ភិក្ខូហិ សាធារណភោគិភាវេ ឋត្វា។ **ឥតី**តិអាទិនា បឋមស្សេវ អរិយវំសស្ស បំសុកូលិកង្គតេចីវរិកង្គានំ តេសញ្ចស្ស បច្ចយតំ ទស្សេន្តោ "ឥតិ ឥមេ ធម្មា អញ្ញមញ្ញស្ស សមុដ្ឋាបកា ឧបត្ថម្ភកា ចា"តិ ទីបេតិ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុ។

សន្តុដ្ឋោ ហោតិ វណ្ណវាទីតិ ឯត្ថ ចតុក្កោដិកំ សម្ភវតិ។ តត្ថ ចតុត្ថោយេវ បត្ថោ វណ្ណិតថោមិតោតិ តថា ទេសនា កតា។ **ឯកោ សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, សន្តោសស្ស វណ្ណំ ន កថេតិ** សេយ្យថាបិ ថេរោ នាឡកោ។ **ឯកោ ន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, សន្តោសស្ស វណ្ណំ កថេតិ** សេយ្យថាបិ ឧបនន្ទោ សក្យបុត្តោ។ **ឯកោ នេវ សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, ន សន្តោសស្ស វណ្ណំ កថេតិ** សេយ្យថាបិ ថេរោ លាឡុទាយិ ។ **ឯកោ សន្តុដ្ឋោ ចេវ ហោតិ, សន្តោសស្ស ច វណ្ណំ កថេតិ** សេយ្យថាបិ ថេរោ មហាកស្សបោ។

អនេសនន្តិ អយុត្តំ ឯសនំ។ តេនាហ “**អប្បតិរូប**”ន្តិ, សាសនេ ឋិតានំ អប្បតិរូបំ អយោគ្គំ។ **កោហញ្ញំ ករោន្តោ**តិ ចីវរុប្បាទននិមិត្តំ បរេសំ កុហនំ វិម្ហាបនំ ករោន្តោ។ **ឧត្តសតីតិ** តណ្ហាសន្តាសេន ឧបរូបរិ តសតិ។ **បរិតស្សតីតិ** បរិតោ តស្សតិ។ យថា សព្ពេ កាយវចិប្បយោគា តទត្ថា ឯវ ជាយន្តិ, ឯវំ សព្ពភាគេហិ តសតិ។ គធិតំ វុច្ចតិ គិទ្ធោ, សោ ចេត្ថ អភិជ្ឈាលក្ខណោ អធិប្បេតោ។ គធិតំ ឯតស្ស នត្ថីតិ **អគធិតោ**តិ អាហ “**វិគតលោភគិទ្ធោ**”តិ។ **មុច្ឆន្តិ** តណ្ហាវសេន មុយ្ហនំ។ តស្ស សមុស្សយស្ស អធិគតំ **អនាបន្នោ** អនុបគតោ។ **អនោត្ថតោ** អនជ្ឈោត្ថតោ។ **អបរិយោនទ្ធោ**តិ តណ្ហាច្ឆទនេន អច្ឆាទិតោ។ **អាទីនវំ បស្សមានោ**តិ ទិដ្ឋធម្មិកំ សម្បរាយិកញ្ច ទោសំ បស្សន្តោ។ គធិតបរិភោគតោ និស្សរតិ ឯតេនាតិ និស្សរណំ , តទមង្គិកតា។ តំ ប ជានាតីតិ **និស្សរណបញ្ញោ**។ តេនាហ “**យាវទេវ…បេ…. ជានន្តោ**”តិ។

នេវត្តានុក្កំសេតីតិ អត្តានំ នេវ ឧក្កំសេតិ ន ឧក្ខិបតិ ន ឧក្កដ្ឋតោ ទហតិ។ **អហន្តិ**អាទិ ឧក្កំសនាការ ទស្សនំ។ **ន វម្ភេតិ** ន ហីឡេតិ ន និហីនតោ ទហតិ។ **តស្មិំ ចីវរសន្តោសេតិ** តស្មិំ យថាវុត្តេ វីសតិវិធេ ចីវរសន្តោសេ។ កាមញ្ចេត្ថ វុត្តប្បការសន្តោសគ្គហណេនេវ ចីវរហេតុ អនេសនាបជ្ជនាទិបិ គហិតមេវ តស្មិំ សតិ តស្ស ភាវតោ, អសតិ ច អភាវតោ។ វណ្ណវាទិតាអត្តុក្កំសនបរវម្ភនានិ បន គហិតានិ ន ហោន្តីតិ “**វណ្ណវាទាទីសុ វា**”តិ វិកប្បោ វុត្តោ។ ឯត្ថ ច **ទក្ខោ**តិអាទិ យេសំ ធម្មានំ វសេនស្ស យថាវុត្តសន្តោសាទី តជ្ជន្តិ, តំទស្សនំ។ តត្ថ **ទក្ខោ**តិ តមិនា តេសំ សមុដ្ឋាបនបញ្ញំ ទស្សេតិ។ **អនលសោ**តិ តមិនា បគ្គណ្ហនវីរិយំ, **សម្បជានោ**តិ តមិនា បារិហារិយបញ្ញំ, **បដិស្សតោ**តិ តមិនា តត្ថ អសម្មោសវុត្តិំ ទស្សេតិ។

បិណ្ឌបាតោ ជានិតព្ពោតិ បភេទតោ បិណ្ឌបាតោ ជានិតព្ពោ។ **បិណ្ឌបាតក្ខេត្តន្តិ** បិណ្ឌបាតស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។ **បិណ្ឌបាតសន្តោសោ ជានិតព្ពោ**តិ បិណ្ឌបាតសន្តោសប្បភេទោ ជានិតព្ពោ។ តេច ភេសជ្ជម្បិ បិណ្ឌបាតគតិកមេវ។ អាហរិតព្ពតោ ហិ សប្បិអាទីនម្បិ គហណំ កតំ។

បិណ្ឌបាតក្ខេត្តំ បិណ្ឌបាតស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ ខេត្តំ វិយ ខេត្តំ។ ឧប្បជ្ជតិ ឯត្ថ, ឯតេនាតិ ច **ឧប្បត្តិដ្ឋានំ**។ សង្ឃតោ វា ហិ ភិក្ខុនោ បិណ្ឌបាតោ ឧប្បជ្ជតិ ឧទ្ទិស្សវសេន វា។ តត្ថ សកលស្ស សង្ឃស្ស ទាតព្ពភត្តំ **សង្ឃភត្តំ**។ កតិបយេ ភិក្ខូ ឧទ្ទិសិត្វា ឧទ្ទេសេន ទាតព្ពភត្តំ **ឧទ្ទេសភត្តំ**។ និមន្តេត្វា ទាតព្ពភត្តំ **និមន្តនំ**។ សលាកាយ ទាតព្ពភត្តំ **សលាកភត្តំ**។ ឯកស្មិំ បក្ខេ ឯកទិវសំ ទាតព្ពភត្តំ **បក្ខិកំ**។ ឧបោសថេ ឧបោសថេ ទាតព្ពភត្តំ **ឧបោសថិកំ**។ បាដិបទទិវសេ ទាតព្ពភត្តំ **បាដិបទិកំ**។ អាគន្តុកានំ ទាតព្ពភត្តំ **អាគន្តុកភត្តំ**។ ធុរគេហេ ឯវ បបេត្វា ទាតព្ពភត្តំ **ធុរភត្តំ**។ កុដិំ ឧទ្ទិស្ស ទាតព្ពភត្តំ **កុដិភត្តំ**។ គាមវាសិអាទីហិ វារេន ទាតព្ពភត្តំ **វារភត្តំ**។ វិហារំ ឧទ្ទិស្ស ទាតព្ពភត្តំ **វិហារភត្តំ**។ សេសានិ បាកដានេវ។

វិតក្កេតិ “កត្ថ នុ ខោ អហំ អជ្ជ បិណ្ឌាយ ចរិស្សាមី”តិ។ “**ស្វេ កត្ថ បិណ្ឌាយ ចរិស្សាមា**”តិ ថេរេន វុត្តេ “**អសុកគាមេ, ភន្តេ**”តិ កាមមេតំ បដិវចនទានំ, យេន បន ចិត្តេន ចិន្តេត្វា តំ វុត្តំ, តំ សន្ធាយាហ “**ឯត្តកំ ចិន្តេត្វា**”តិ។ **តតោ បដ្ឋាយា**តិ វិតក្កមាឡកេ បត្វា វិតក្កិតកាលតោ បដ្ឋាយ។ **តតោ បរំ វិតក្កេន្តោ អរិយវំសា ចុតោ ហោតីតិ** តទំ តិណ្ណម្បិ អរិយវំសិកានំ វសេន គហេតព្ពំ, ន ឯកចារិកស្សេវ។ សព្ពោបិ ហិ អរិយវំសិកោ ឯកវារមេវ វិតក្កេតុំ លភតិ, ន តតោ បរំ។ **បរិពាហិរោ**តិ អរិយវំសិកភាវតោ ពាហិភូតោ។ ស្វាយំ វិតក្កសន្តោសោ កម្មដ្ឋានមនសិការេន ន កុប្បតិ វិសុជ្ឈតិ ច។ តតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តេនេវាហ “**កម្មដ្ឋានសីសេន គន្តព្ព**”ន្តិ។ **គហេតព្ពមេវា**តិ អដ្ឋានប្បយុត្តោ **ឯវ**-សទ្ទោ។ យាបនមត្តមេវ គហេតព្ពន្តិ យោជេតព្ពំ។

ឯត្ថាតិ ឯតស្មិំ បិណ្ឌបាតប្បដិគ្គហណេ។ **អប្បន្តិ** អត្តនោ យាបនប្បមាណតោបិ អប្បំ គហេតព្ពំ ទាយកស្ស ចិត្តារាធនត្ថំ។ **បមាណេនេវា**តិ អត្តនោ បមាណេនេវ អប្បំ គហេតព្ពំ។ **បមាណេន គហេតព្ពន្តិ** ឯត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ “**បដិគ្គហណស្មិញ្ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **មក្ខេតីតិ** វិទ្ធំសេតិ អបនេតិ។ **វិនិបាតេតិ** វិនាសេតិ អដ្ឋានវិនិយោគេន។ **សាសនន្តិ** សត្ថុសាសនំ អនុសិដ្ឋិំ **ន ករោតិ** ន បដិបជ្ជតិ។ សបទានចារិនា វិយ ទ្វារបដិបាដិយា ចរណំ **លោលុប្បវិវជ្ជនសន្តោសោ**តិ អាហ “**ទ្វារបដិបាដិយា គន្តព្ព**”ន្តិ។

ហរាបេត្វាតិ អធិកំ អបនេត្វា។ អាហារគេធតោ និស្សរតិ ឯតេនាតិ **និស្សរណំ**។ ជិឃច្ឆាយ បដិវិនោទនត្ថំ កតា, កាយស្ស ឋិតិអាទិបយោជនំ បន អត្ថាបត្តិតោ អាគតមេវាតិ អាហ “**ជិឃច្ឆាយ…បេ…. សន្តោសោ នាមា**”តិ។ **និទហិត្វា ន បរិភុញ្ជិតព្ពំ** តទហុបិតិ អធិប្បាយោ។ ឥតរត្ថ បន សិក្ខាបទេនេវ វារិតំ។ **សារណីយធម្មេ ឋិតេនា**តិ សីលវន្តេហិ ភិក្ខូហិ សាធារណភោគិភាវេ ឋិតេន។

សេនាសនេនាតិ សយនេន អាសនេន ច។ យត្ថ យត្ថ ហិ មញ្ចាទិកេ វិហារាទិកេ ច សេតិ, តំ សេនំ។ យត្ថ យត្ថ បីឋាទិកេ អាសតិ, តំ អាសនំ។ តទុភយំ ឯកតោ កត្វា “**សេនាសន**”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**មញ្ចោ**”តិអាទិ។ តត្ថ **មញ្ចោ** មសារកាទិ។ តថា **បីឋំ**។ មញ្ចភិសិ, បីឋភិសីតិ ទុវិធោ **ភិសិ។ វិហារោ** បាការបរិច្ឆិន្នោ សកលោ អាវាសោ, “ទីឃមុខបាសាទោ”តិ កេចិ។ **អឌ្ឍយោគោ** ទីឃបាសាទោ, “ឯកបស្សច្ឆាទនកសេនាសន”ន្តិ កេចិ។ **បាសាទោ**តិ ចតុរស្សបាសាទោ, “អាយតចតុរស្សបាសាទោ”តិ កេចិ។ **ហម្មិយ**ន្តិ មុណ្ឌច្ឆទនបាសាទោ។ **គុហា**តិ កេវលា បព្ពតគុហា។ **លេណំ** ទ្វារពន្ធំ។ **អឌ្ដោ** ពហលភិត្តិកគេហំ, យស្ស គោបានសិយោ អគ្គហេត្វា ឥដ្ឋកាហិ ឯវ ឆទនំ ហោតិ, “អដ្ដាលាការេន ករិយតី”តិបិ វទន្តិ។ **មាឡោ** ឯកកូដសង្គហិតោ អនេកកោណោ បដិស្សយ វិសេសោ, “វដ្ដាការេន កតសេនាសន”ន្តិ កេចិ។

បិណ្ឌបាតេ វុត្តនយេនេវាតិ “សាទកោ ភិក្ខុ ‘អហំ កត្ថ វសិស្សាមី’តិ វិតក្កេតី”តិអាទិនា យថារហំ បិណ្ឌបាតេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ “តតោ បរំ វិតក្កេន្តោ អរិយវំសា ចុតោ ហោតិ បរិពាហិរោ, សេនាសនំ កុហឹ លភិស្សាមីតិ អចិន្តេត្វា កម្មដ្ឋានសីសេនេវ គន្តព្ព”ន្តិ ច ឯវមាទិ សព្ពំ បុរិមនយេនេវ។

កស្មា បនេត្ថ បច្ចយសន្តោសំ ទស្សេន្តេន ភគវតា គិលានបច្ចយសន្តោសោ ន គហិតោតិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ “**គិលានបច្ចយោ បន បិណ្ឌបាតេ ឯវ បវិដ្ឋោ**”តិ អាហ, អាហរិតព្ពតាសាមញ្ញេនាតិ អធិប្បាយោ។ យទិ ឯវំ តត្ថាបិ បិណ្ឌបាតេ វិយ វិតក្កសន្តោសាទយោបិ បន្នរស សន្តោសា ឥច្ឆិតព្ពាតិ? នោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តត្ថា**”តិអាទិ។ ននុ ចេត្ថ ទ្វាទសេវ ធុតង្គានិ វិនិយោគំ គតានិ, ឯកំ បន នេសជ្ជិកង្គំ ន កត្ថចិ វិនិយុត្តន្តិ អាហ “**នេសជ្ជិកង្គំ ភាវនារាមអរិយវំសំ ភជតី**”តិ។ អយញ្ច អត្ថោ អដ្ឋកថារុឡ្ហោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ “**វុត្តម្បិ ចេត**”ន្តិអាទិមាហ។

បឋវី បត្ថរមានោ វិយាតិអាទិ អរិយវំសទេសនាយ សុទុក្ករភាវទស្សនំ មហាវិសយត្តា តស្សា ទេសនាយ។ យស្មា នយសហស្សបដិមណ្ឌិតំ ហោតិ, អរិយមគ្គាធិគមាយ វិត្ថារតោ បវត្តិយមានា ទេសនា **ចិត្តប្បសាទកណ្ហេ** អយញ្ច ភាវនារាមអរិយវំសកថា អរិយមគ្គាធិគមាយ វិត្ថារតោ បវត្តិយមានា ឯវ ហោតីតិ វុត្តំ “**សហស្សនយបដិមណ្ឌិតំ…បេ…. ទេសនំ អារភី**”តិ។

បដិបក្ខវិធមនតោ អភិមុខភាវេន រមណំ អារមណំ **អារាមោ**តិ អាហ “**អភិរតីតិ អត្ថោ**”តិ។ ព្យធិករណានម្បិ បទានំ វសេន ភវតិ ពាហិរត្ថសមាសោ យថា “ឧរសិលោមោ កណ្ឋេកាឡោ”តិ អាហ “**ភាវនាយ អារាមោ អស្សាតិ ភាវនារាមោ**”តិ។ អភិរមិតព្ពដ្ឋេន វា អារាមោ, ភាវនា អារាមោ អស្សាតិ **ភាវនារាមោ**តិ ឯវម្បេត្ថ សមាសយោជនា វេទិតព្ពា។ **ភាវេន្តោ រមតី**តិ ឯតេន ភាវនារាមសទ្ទានំ កត្តុសាធនតំ កម្មធារយ សមាសតញ្ច ទស្សេតិ។ “**បជហន្តោ រមតី**”តិ វុត្តត្ថា **បហានារាមោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

កាមំ “នេសជ្ជិកង្គំ ភាវនារាមអរិយវំសំ ភជតី”តិ វុត្តំ ភាវនានុយោគស្ស អនុច្ឆវិកត្តា, នេសជ្ជិកង្គវសេន បន នេសជ្ជិកស្ស ភិក្ខុនោ ឯកច្ចាហិ អាបត្តីហិ អនាបត្តិភាវោតិ តម្បិ សង្គណ្ហន្តោ “**តេរសន្នំ ធុតង្គាន**”ន្តិ វត្វា វិនយំ បត្វា គរុកេ ឋាតព្ពន្តិ ឥច្ឆិតត្តា សល្លេខស្ស អបរិច្ចជនវសេន បដិបត្តិ នាម វិនយេ ឋិតស្សេវាតិ អាហ “**តេរសន្នំ…បេ…. កថិតំ ហោតី**”តិ។ កាមំ សុត្តាភិធម្មបិដកេសុបិ តត្ថ តត្ថ សីលកថា អាហដាយេវ, យេហិ បន គុណេហិ សីលស្ស វោទានំ ហោតិ, តេសុ កថិតេសុ យថា សីលកថាពាហុល្លំ វិនយបិដកំ កថិតំ ហោតិ, ឯវំ ភាវនាកថាពាហុល្លំ សុត្តបិដកំ អភិធម្មបិដកញ្ច ចតុត្ថេន អរិយវំសេន កថិតេន កថិតមេវ ហោតីតិ វុត្តំ “**ភាវនារាមេន អវសេសំ បិដកទ្វយំ កថិត**”ន្តិ។ “សោ នេក្ខម្មំ ភាវេន្តោ រមតី”តិ នេក្ខម្មបទំ អាទឹ កត្វា តត្ថ ទេសនាយ បវត្តត្តា សព្ពេសម្បិ វា សមថវិបស្សនាមគ្គធម្មានំ យថាសកំ បដិបក្ខតោ និក្ខមនេន នេក្ខម្មសញ្ញិតានំ តត្ថ អាគតត្តា សោ បាឋោ នេក្ខម្មបាឡីតិ វុច្ចតីតិ អាហ “**នេក្ខមបាឡិយា កថេតព្ពោ**”តិ។ តេនាហ **អដ្ឋកថាយំ** “សព្ពេបិ កុសលា ធមា, នេក្ខម្មន្តិ បវុច្ចរេ”តិ។ **ទសុត្តរសុត្តន្តបរិយាយេនា**តិ ទសុត្តរសុត្តន្តធម្មេន (ទី. និ. ៣.៣៥០ អាទយោ) ទសុត្តរសុត្តន្តេ អាគតនយេនាតិ វា អត្ថោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

សោតិ ជាគរិយំ អនុយុត្តោ ភិក្ខុ។ **នេក្ខម្ម**ន្តិ កាមេហិ និក្ខន្តភាវតោ នេក្ខម្មសញ្ញិតំ បឋមជ្ឈានូបចារំ, សោ “អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយា”តិអាទិនា (វិភ. ៥០៨) អាគតោ។ បឋមជ្ឈានស្ស បុព្ពភាគភាវនា ហិ ឥធាធិប្បេតា, តស្មា “អព្យាបាទ”ន្តិអាទីសុបិ ឯវមេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សឧបាយានញ្ហិ អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ អដ្ឋារសន្នំ មហាវិបស្សនានំ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានញ្ច វសេនេត្ថ ទេសនា បវត្តាតិ។ តត្ថ **អព្យាបាទ**ន្តិ មេត្តា។ **អាលោកសញ្ញា**ន្តិ វិភូតំ កត្វា មនសិករណេន ឧបដ្ឋិតអាលោកសញ្ជាននំ។ **អវិក្ខេប**ន្តិ សមាធិំ។ **ធម្មវវត្ថាន**ន្តិ កុសលាទិធម្មានំ យាថាវនិច្ឆយំ, “សបច្ចយនាមរូបវវត្ថាន”ន្តិបិ វទន្តិ។ ឯវំ កាមច្ឆន្ទាទិនីវរណប្បហានេន “អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយា”តិអាទិនា វុត្តស្ស បឋមជ្ឈានស្ស បុព្ពភាគបដិបទាយ ភាវនាក្កមំ បហានក្កមញ្ច ទស្សេត្វា ឥទានិ សហ ឧបាយេន អដ្ឋសមាបត្តីហិ អដ្ឋារសហិ ច មហាវិបស្សនាហិ តំ ទស្សេតុំ **“ញាណ”**ន្តិអាទិមាហ។ នាមរូបបរិគ្គហណកង្ខាវិតរណានញ្ហិ វិពន្ធភូតស្ស មោហស្ស ទូរីករណេន ញាតបរិញ្ញាយ ឋិតស្ស អនិច្ចសញ្ញាទយោ សិជ្ឈន្តិ។ តថា ឈានសមាបត្តីសុ អនភិរតិនិមិត្តេន បាមោជ្ជេន តត្ថ អនភិរតិយា វិនោទិតាយ ឈានាទីនំ សមធិគមោតិ សមាបត្តិវិបស្សនំ អរតិវិនោទនអវិជ្ជាបទាលនឧបាយោ។ ឧប្បដិបាដិនិទ្ទេសោ បន នីវរណសភាវាយ អវិជ្ជាយ ហេដ្ឋានីវរណេសុ សង្គហទស្សនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កិញ្ចាបិ បឋមជ្ឈានូបចារេយេវ ទុក្ខំ, ចតុត្ថជ្ឈានូបចារេយេវ សុខំ បហីយតិ, អតិសយប្បហានំ បន សន្ធាយាហ **“ចតុត្ថជ្ឈានំ សុខទុក្ខេ”**តិ។

អនិច្ចស្ស , អនិច្ចន្តិ ច អនុបស្សនា **អនិច្ចានុបស្សនា**, តេភូមកធម្មានំ អនិច្ចតំ គហេត្វា បវត្តាយ អនុបស្សនាយេតំ នាមំ។ **និច្ចសញ្ញា**ន្តិ សង្ខតធម្មេសុ និច្ចា សស្សតាតិ បវត្តំ មិច្ឆាសញ្ញំ។ សញ្ញាសីសេន ទិដ្ឋិចិត្តានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ **និព្ពិទានុបស្សន**ន្តិ សង្ខារេសុ និព្ពិន្ទនាការេន បវត្តំ អនុបស្សនំ។ **នន្ទិ**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហំ។ **វិរាគានុបស្សន**ន្តិ វិរជ្ជនាការេន បវត្តំ អនុបស្សនំ។ **និរោធានុបស្សន**ន្តិ សង្ខារានំ និរោធស្ស អនុបស្សនំ។ “តេ សង្ខារា និរុជ្ឈន្តិយេវ, អាយតឹ សមុទយវសេន ន ឧប្បជ្ជន្តី”តិ ឯវំ វា អនុបស្សនា **និរោធានុបស្សនា**។ តេនេវាហ “និរោធានុបស្សនាយ និរោធេតិ នោ សមុទេតី”តិ។ មុច្ចិតុកាមតា ហិ អយំ ពលប្បត្តាតិ។ បដិនិស្សជ្ជនាការេន បវត្តា អនុបស្សនា **បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា**។ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា ហិ អយំ។ **អាទាន**ន្តិ និច្ចាទិវសេន គហណំ។ សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណានំ វសេន ឯកត្តគ្គហណំ **ឃនសញ្ញា។ អាយូហនំ** អភិសង្ខរណំ។ អវត្ថាវិសេសាបត្តិ **វិបរិណាមោ។ ធុវសញ្ញា**ន្តិ ថិរភាវគ្គហណំ។

និមិត្តន្តិ សមូហឃនវសេន, សកិច្ចបរិច្ឆេទតាយ ច សង្ខារានំ សវិគ្គហតំ។ **បណិធិ**ន្តិ រាគាទិបណិធឹ។ សា បនត្ថតោ តណ្ហាវសេន សង្ខារេសុ និន្នតា។ **អភិនិវេស**ន្តិ អត្តានុទិដ្ឋិំ។ អនិច្ចទុក្ខាទិវសេន សព្ពធម្មតីរណំ **អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនា។ សារាទានាភិនិវេស**ន្តិ អសារេ សារន្តិ គហណវិបល្លាសំ។ “ឥស្សរកុត្តាទិវសេន លោកោ សមុប្បន្នោ”តិ អភិនិវេសោ **សម្មោហាភិនិវេសោ**។ កេចិ បន “អហោសឹ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធាន”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) បវត្តសំសយាបត្តិ សម្មោហាភិនិវេសោ”តិ វទន្តិ។ សង្ខារេសុ តាណលេណភាវគ្គហណំ **អាលយាភិនិវេសោ**។ “អាលយរតា អាលយសម្មុទិតា”តិ (ទី. និ. ២.៦៤, ៦៧; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៧, ៨) ច វចនតោ អាលយោ តណ្ហា, សាយេវ ចក្ខាទីសុ រូបាទីសុ ច អភិនិវេសវសេន បវត្តិយា អាលយាភិនិវេសោតិ កេចិ។ ឯវំ ឋិតា តេ សង្ខារា បដិនិស្សជ្ជីយន្តីតិ បវត្តំ ញាណំ **បដិសង្ខានុបស្សនា**។ វដ្តតោ វិគតត្តា វិវដ្តំ និព្ពានំ, តត្ថ អារម្មណសង្ខាតេន អនុបស្សនេន បវត្តិយា **វិវដ្តានុបស្សនា** គោត្រភុ។ **សំយោគាភិនិវេស**ន្តិ សំយុជ្ជនវសេន សង្ខារេសុ និវេសនំ។ **ទិដ្ឋេកដ្ឋេ**តិ ទិដ្ឋិយា សហជាតេកដ្ឋេ បហានេកដ្ឋេ ច។ **ឱឡារិកេ**តិ ឧបរិមគ្គវជ្ឈេ កិលេសេ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ, អញ្ញថា ទស្សនប្បហាតព្ពាបិ ទុតិយមគ្គវជ្ឈេហិបិ ឱឡារិកាតិ។ **អណុសហគតេ**តិ អណុភូតេ។ ឥទំ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈេ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ។ **សព្ពកិលេសេ**តិ អវសិដ្ឋសព្ពកិលេសេ។ ន ហិ បឋមាទិមគ្គេហិបិ បហីនា កិលេសា បុន បហីយន្តីតិ។

ឯវន្តិ បដិសម្ភិទាមគ្គេ (បដិ. ម. ១.៤១, ៩៥) នេក្ខម្មបាឡិយា យោជនំ និគមេត្វា **ទីឃនិកាយេ**តិអាទិនា ទសុត្តរបរិយាយេន (ទី. និ. ៣.៣៥០ អាទយោ) យោជនំ ទស្សេតិ ។ **ឯកំ ធម្មំ ភាវេន្តោ រមតិ, ឯកំ ធម្មំ បជហន្តោ រមតី**តិ ច នយិទំ ទសុត្តរសុត្តេ (ទី. និ. ៣.៣៥០ អាទយោ) អាគតនិយាមេន វុត្តំ, តត្ថ បន “ឯកោ ធម្មោ ភាវេតព្ពោ, ឯកោ ធម្មោ បហាតព្ពោ”តិ ទេសនា អាគតា។ ឯវំ សន្តេបិ យស្មា អត្ថតោ ភេទោ នត្ថិ, តស្មា បដិសម្ភិទាមគ្គេ (បដិ. ម. ១.៤១, ៩៥) នេក្ខម្មបាឡិយំ អាគតនីហារេនេវ **“ឯកំ ធម្មំ ភាវេន្តោ រមតិ, ឯកំ ធម្មំ បជហន្តោ រមតី”**តិ វុត្តំ។ ឯស នយោ សេសវារេសុបិ។

ឯវន្តិអាទិនា ទសុត្តរបរិយាយេន (ទី. និ. ៣.៣៥០ អាទយោ) យោជនំ និគមេត្វា ឥទានិ សតិបដ្ឋានសុត្តន្តបរិយាយេន (ម. និ. ១.១០៥ អាទយោ) យោជនំ ទស្សេតុំ **“មជ្ឈិមនិកាយេ”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ កាមញ្ចេត្ថ កាយានុបស្សនាវសេនេវ សំខិបិត្វា យោជនា កតា, ឯកវីសតិយា បន ឋានានំ វសេនបិ យោជនា កាតព្ពា។ ឥទានិ អភិធម្មនិទ្ទេសបរិយាយេន ទស្សេតុំ **“អភិធម្មេ និទ្ទេសបរិយាយេនា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **អនិច្ចតោ**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាសុ** (វិសុទ្ធិ. ២.៦៩៨; វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៦៩៨) វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

ឧក្កណ្ឋិតន្តិ អធិកុសលេសុ ធម្មេសុ បន្តសេនាសនេសុ ច ឧក្កណ្ឋាទិញ្ញ, អនន្តុយោគោតិ អត្ថោ។ អរិយវំសប្បូរកោ ធីរោ សីលវា ភិក្ខុ អរិយវំសបរិប្បូរណស្ស ភេទំ អនិច្ឆន្តោ សមាហិតោ វិបស្សកោ ច បច្ចយឃាតេន អរតិយា រតិយា ច សហិតា អភិភវិតា ហោតីតិ វុត្តំ "**អរតិរតិសហោ, ភិក្ខវេ, ធីរោ**"តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អរិយវំសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មបទសុត្តវណ្ណនា

២៩. នវមេ ឈានាទិភេទោ ធម្មោ បជ្ជតិ ឯតេនាតិ ធម្មបទំ, អនភិជ្ឈាវ ធម្មបទំ **អនភិជ្ឈាធម្មបទំ**, អនភិជ្ឈាបធានោ វា ធម្មកោដ្ឋាសោ **អនភិជ្ឈាធម្មបទំ**។ ឯវំ សេសេសុបិ។ អត្ថតោ បន **អនភិជ្ឈាធម្មបទំ** នាម អលោភោ វា អលោភសីសេន អធិគតជ្ឈានវិបស្សនាមគ្គផលនិព្ពានានិ វា។ **អព្យាបាទោ ធម្មបទំ** នាម មេត្តា វា មេត្តាសីសេន អធិគតជ្ឈានាទីនិ វា។ **សម្មាសតិធម្មបទំ** នាម សូបដ្ឋិតស្សតិ វា សតិសីសេន អធិគតជ្ឈានាទីនិ វា។ **សម្មាសមាធិធម្មបទំ** នាម អដ្ឋសមាបត្តិ វា អដ្ឋសមាបត្តិសីសេន អធិគតជ្ឈានវិបស្សនាមគ្គផលនិព្ពានានិ វា។ ទសអសុភវសេន វា អធិគតជ្ឈានាទីនិ **អនភិជ្ឈា ធម្មបទំ**។ ចតុព្រហ្មវិហារវសេន អធិគតានិ **អព្យាបាទោ ធម្មបទំ**។ ទសានុស្សតិ អាហារេបដិកូលសញ្ញាវសេន អធិគតានិ **សម្មាសតិធម្មបទំ**។ ទសកសិណអានាបានវសេន អធិគតានិ **សម្មាសមាធិធម្មបទំ។ អនភិជ្ឈាលូ**តិ អនភិជ្ឈាយនសីលោ។ អភិបុព្ពោ ឈេសទ្ទោ អភិជ្ឈាយនដ្ឋោ។ តេនេវាហ "**និត្តណ្ហោ ហុត្វា**"តិ។ **បកតិភាវំ អវិជហន្តេនា**តិ បរិសុទ្ធភាវំ សភាវសង្ខាតអនវជ្ជសង្ខាតំ បកតិភាវំ អវិជហន្តេន។ សាវជ្ជធម្មសមុប្បត្តិយា ហិ ចិត្តស្ស អនវជ្ជភាវោ ជហិតោ ហោតីតិ។

ធម្មបទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បរិព្ពាជកសុត្តវណ្ណនា

៣០. ទសមេ **អភិញ្ញាតា**តិ ឯទិសោ ច ឯទិសោ ចាតិ អភិលក្ខណវសេន ញាតា។ តេនាហ "**ញាតា បាកដា**"តិ។ **បដិសល្លានា វុដ្ឋិតោ**តិ ឯត្ថ **បដិសល្លាន**ន្តិ តេហិ តេហិ សទ្ធិវិហារិកអន្តេវាសិកឧបាសកាទិសត្តេហិ ចេវ រូបារម្មណាទិសង្ខារេហិ ច បដិនិវត្តិត្វា អបសក្កិត្វា សល្លីនំ និលីយនំ, ឯកីភាវោ បវិវេកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ យោ តតោ វុដ្ឋិតោ, សោ បដិសល្លានា វុដ្ឋិតោ នាម ហោតិ។ ភគវា បន យស្មា បដិសល្លានា ឧត្តមតោ ផលសមាបត្តិតោ វុដ្ឋាសិ, តស្មា វុត្តំ "**បដិសល្លានា វុដ្ឋិតោតិ ផលសមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតោ**"តិ។ **វត្ថុកាមេសូ**តិ រូបាទីសុ កិលេសកាមស្ស វត្ថុភូតេសុ កាមេសុ។ **ពហលរាគ**ន្តិ ចិរមូលទុម្មោចនីយតាហិ អជ្ឈោសានេន ពហលភូតំ កិលេសកាមំ ។ **សការណា**តិ យេហិការណេហិ បរេសំ វាទេ ទោសំ ទស្សេន្តិ, តេហិ ការណេហិ សការណា។ ន ហិ លក្ខណយុត្តេន ហេតុនា វិនា បរវាទេសុ ទោសំ ទស្សេតុំ សក្កា។

ឯវមាទីតិ ឯត្ថ **អាទិ**សទ្ទេន "នត្ថិ ហេតុ នត្ថិ បច្ចយោ សត្តានំ សំកិលេសាយា"តិ (ទី. និ. ១.១៦៨) ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ, តស្មា **ឯវមាទិវាទិនោ** ឯវំ ហេតុប្បដិក្ខេបវាទិនោតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច នត្ថិកទិដ្ឋិ វិបាកំ បដិពាហតិ, អកិរិយទិដ្ឋិ កម្មំ បដិពាហតិ, អហេតុកទិដ្ឋិ ឧភយំ បដិពាហតិ។ តត្ថ កម្មំ បដិពាហន្តេន វិបាកោ បដិពាហិតោ ហោតិ, វិបាកំ បដិពាហន្តេនបិ កម្មំ បដិពាហិតំ។ ឥតិ សព្ពេបេតេ អត្ថតោ ឧភយបដិពាហកា អហេតុវាទា ចេវ អកិរិយវាទា ច នត្ថិកវាទា ច ហោន្តិ។

ឱក្កន្តនិយាមាតិ ឱគាឡ្ហមិច្ឆត្តនិយាមា។ **សជ្ឈាយតី**តិ តំ ទិដ្ឋិទីបកំ គន្ថំ ឧគ្គហេត្វា បឋតិ។ **វីមំសតី**តិ តស្ស អត្ថំ វិចារេតិ។ **តស្សា**តិអាទិ វីមំសនាការទស្សនំ។ **តស្មិំ អារម្មណេ**តិ យថាបរិកប្បិតហេតុបច្ចយាភាវាទិកេ នត្ថិ ហេតូតិអាទិនយប្បវត្តាយ លទ្ធិយា អារម្មណេ។ **មិច្ឆាសតិ សន្តិដ្ឋតី**តិ "នត្ថិ ហេតូ"តិអាទិវសេន អនុស្សវូបលទ្ធេ អត្ថេ តទាការបរិវិតក្កនេហិ សវិគ្គហេ វិយ សរូបតោ ចិត្តស្ស បច្ចុបដ្ឋិតេ ចិរកាលបរិចយេន ឯវមេតន្តិ និជ្ឈានក្ខមភាវូបគមនេន និជ្ឈានក្ខន្តិយា តថាគហិតេ បុនប្បុនំ តថេវ អាសេវន្តស្ស ពហុលីករោន្តស្ស មិច្ឆាវិតក្កេន សមានីយមានា មិច្ឆាវាយាមោបត្ថម្ភិតា អតំសភាវំ តំសភាវន្តិ គណ្ហន្តី មិច្ឆាសតីតិ លទ្ធនាមា តំលទ្ធិសហគតា តណ្ហា សន្តិដ្ឋតិ។ **ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតី**តិ យថាវុត្តវិតក្កាទិបច្ចយលាភេន តស្មិំ អារម្មណេ អវដ្ឋិតតាយ អនេកគ្គតំ បហាយ ចិត្តំ ឯកគ្គំ អប្បិតំ វិយ ហោតិ មិច្ឆាសមាធិនា។ សោបិ ហិ បច្ចយវិសេសេន លទ្ធភាវនាពលោ កទាចិ សមាធានបដិរូបកិច្ចករោ ហោតិយេវ បហរណវិជ្ឈនាទីសុ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ជវនានិ ជវន្តីតិ អនេកក្ខត្តុំ តេនាការេន បុព្ពភាគិយេសុ ជវនវារេសុ បវត្តេសុ សព្ពបច្ឆិមេ ជវនវារេ សត្ត ជវនានិ ជវន្តិ។ **បឋមជវនេ សតេកិច្ឆោ ហោតិ, តថា ទុតិយាទីសូ**តិ ធម្មសភាវទស្សនមេតំ, ន បន តស្មិំ ខណេ តេសំ សតេកិច្ឆភាវាបាទនំ កេនចិ សក្កា កាតុំ។ **តត្ថា**តិ តេសុ តីសុ មិច្ឆាទស្សនេសុ។ **កោចិ ឯកំ ទស្សនំ ឱក្កមតី**តិ យស្ស ឯកស្មិំយេវ អភិនិវេសោ អាសេវនា បវត្តា, សោ ឯកំយេវ ទស្សនំ ឱក្កមតិ។ យស្ស ទ្វីសុ តីសុបិ វា អភិនិវេសោ អាសេវនា បវត្តា, សោ **ទ្វេ តីណិ ឱក្កមតិ**។ ឯតេន យា បុព្ពេ ឧភយបដិពាហិកតាមុខេន បវត្តា អត្ថសិទ្ធា សព្ពទិដ្ឋិកា, សា បុព្ពភាគិយា, មិច្ឆានិយាមោក្កន្តិយា បន យថាសកំ បច្ចយសមុទាគមទិដ្ឋិតោ ភិន្នារម្មណានំ វិយ វិសេសាធិគមានំ ឯកជ្ឈំ អនុប្បត្តិយា អភិកិណ្ណា ឯវាតិ ទស្សេតិ។ ឯកស្មិំ ឱក្កន្តេបិ ទ្វីសុ តីសុ ឱក្កន្តេសុបិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិកោវ ហោតីតិ ឥមិនា តិស្សន្នម្បិ ទិដ្ឋីនំ សមានផលតំ សមានពលញ្ច ទស្សេតិ។ តស្មា តិស្សោបិ ចេតនា ឯកស្ស ឧប្បន្នា អញ្ញមញ្ញំ អនុពលប្បទាយិកា ហោន្តិ។

កឹ បនេស ឯតស្មិញ្ញេវ អត្តភាវេ និយតោ, ឧទាហុ អញ្ញស្មិម្បីតិ? ឯតស្មិញ្ញេវ និយតោ។ អកុសលញ្ហិ នាមេតំ អពលំ, ន កុសលំ វិយ មហាពលំ។ អញ្ញថា សម្មត្តនិយាមោ វិយ អច្ចន្តិកោ សិយា, អាសេវនវសេន បន ភវន្តរេបិ តំ តំ ទិដ្ឋឹ រោចេតិយេវ។ តេនេវាហ **“វដ្ដខាណុកោ នាមេស សត្តោ”**តិ។ តស្មា “សកឹ និមុគ្គោ និមុគ្គោ ឯវ ពាលោ”តិ វិយ វដ្ដខាណុជោតនា, យាទិសេហិ បន បច្ចយេហិ អយំ តំ ទស្សនំ ឱក្កន្តោ បុន កទាចិ មិច្ឆត្តនិយាមោ តប្បដិក្ខេបបច្ចយេ បដិច្ច តតោ សីសុក្ខេបនមស្ស ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពំ។ តេន វុត្តំ **“យេភុយ្យេនា”**តិ។ **ឯទិសា**តិ “ពុទ្ធានម្បិ អតេកិច្ឆា”តិអាទិនា វុត្តសទិសា។

អត្តនោ និន្ទាភយេនាតិ “សម្មា ទិដ្ឋិញ្ច នាម តេ គរហន្តី”តិអាទិនា អត្តនោ ឧបរិ បរេហិ វត្តព្ពនិន្ទាភយេន។ **ឃដ្ដនភយេនា**តិ តថា បរេសំ អបសាទនភយេន។ សហធម្មេន បរេន អត្តនោ ឧបរិ កាតព្ពនិគ្គហោ ឧបារម្ភោ, តតោ បរិត្តាសោ ឧបារម្ភភយំ។ តំ បន អត្ថតោ ឧបវាទភយំ ហោតីតិ អាហ **“ឧបវាទភយេនា”**តិ។ បដិប្បស្សទ្ធិវសេន អភិជ្ឈា វិនយតិ ឯតេនាតិ **អភិជ្ឈាវិនយោ**, អរហត្តផលំ។ តេនាហ **“អភិជ្ឈាវិនយោ វុច្ចតិ អរហត្ត”**ន្តិ។

បរិព្ពាជកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧរុវេលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចក្កវគ្គោ

១. ចក្កសុត្តវណ្ណនា

៣១. ចតុត្ថស្ស បឋមេ **ចត្តារិ ចក្កានី**តិ ឯត្ថ ចក្កំ នាម ទារុចក្កំ, រតនចក្កំ, ធម្មចក្កំ, ឥរិយាបថចក្កំ, សម្បត្តិចក្កន្តិ បញ្ចវិធំ។ តត្ថ “យំ បនិទំ, សម្ម, រថការចក្កំ ឆហិ មាសេហិ និដ្ឋិតំ ឆារត្តូនេហី”តិ (អ. និ. ៣.១៥) ឥទំ ទារុចក្កំ។ “បិតរា បវត្តិតំ ចក្កំ អនុវត្តេតី”តិ (សំ. និ. ១.២១៥) ឥទំ រតនចក្កំ។ “មយា បវត្តិតំ ចក្ក”ន្តិ (សុ. និ. ៥៦២; ព. វ. ២៧.១៧; ជា. ១.១.១០៤; ១.៥.១០០, ១០៣) ឥទំ ធម្មចក្កំ។ “ចតុចក្កំ នវទ្វារ”ន្តិ (សំ. និ. ១.២៩, ១០៩) ឥទំ ឥរិយាបថចក្កំ។ “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, ចក្កានិ យេហិ សមន្នាគតានំ ទេវមនុស្សានំ ចតុចក្កំ បវត្តតី”តិ (អ. និ. ៤.៣១) ឥទំ សម្បត្តិចក្កំ។ ឥធាបិ ឯតទេវ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**ចត្តារិ សម្បត្តិចក្កានិ វត្តន្តី**”តិ។ **អនុច្ឆវិកេ ទេសេ**តិ បុញ្ញកិរិយាយ សម្មាបដិបត្តិយា អនុរូបទេសេ។ **សេវនំ** កាលេន កាលំ ឧបសង្កមនំ។ **ភជនំ** ភត្តិវសេន បយិរុបាសនំ។ **អត្តនោ សម្មា ឋបន**ន្តិ អត្តនោ ចិត្តសន្តានស្ស យោនិសោ ឋបនំ។ សទ្ធាទីសុ និវេសនន្តិ អាហ “**សចេ**”តិអាទិ។ **ឥទមេវ ចេត្ថ បមាណ**ន្តិ ឥទមេវ បុព្ពេកតបុញ្ញតាសង្ខាតំ សម្បត្តិចក្កំ ឯវ ឯតេសុ សម្បត្តិចក្កេសុ បមាណភូតំ ឥតរេសំ ការណភាវតោ ។ តេនាហ “**យេន ហី**”តិអាទិ។ **សោ ឯវ ច** កតបុញ្ញោ **បុគ្គលោ អត្តានំ សម្មា ឋបេតិ** អកតបុញ្ញស្ស តទភាវតោ។

ចក្កសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សង្គហសុត្តវណ្ណនា

៣២. ទុតិយេ **តស្ស ទានមេវ ទាតព្ព**ន្តិ បព្ពជិតស្ស បព្ពជិតបរិក្ខារំ បត្តចីវរាទិ, គិហិនោ គិហិបរិក្ខារំ វត្ថាវុធយានសយនាទិ ទាតព្ពំ។ **សព្ព**ន្តិ សព្ពំ ឧបការំ។ **មក្ខេត្វា នាសេតិ** មក្ខិភាវេ ឋត្វា។ **តេលេន វិយ មក្ខេតី**តិ សតធោតតេលេន មក្ខេតិ វិយ។ **អត្ថវឌ្ឍនកថា**តិ ហិតាវហកថា។ កថាគហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ, បរេសំ ហិតាវហោ កាយប្បយោគោបិ **អត្ថចរិយា**។ អដ្ឋកថាយំ បន វចិប្បយោគវសេនេវ អត្ថចរិយា វុត្តា។ **សមានត្តតា**តិ សទិសភាវោ, សមានដ្ឋានេ ឋបនំ, តំ បនស្ស សមានដ្ឋបនំ អត្តសទិសតាករណមុខេន ឯកសម្ភោគតា។ អត្តនោ សុខុប្បត្តិយំ តស្ស ច ទុក្ខុប្បត្តិយំ តេន ទុក្ខេន អត្តនា ឯកសម្ភោគតាតិ អាហ “**សមានសុខទុក្ខភាវោ**”តិ។ សា ច សមានសុខទុក្ខតា ឯកតោ និសជ្ជាទិនា បាកដា ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “**ឯកាសនេ**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ ជាតិយា ហីនោ ភោគេន អធិកោ ទុស្សង្គហោ ហោតិ។ ន ហិ សក្កា តេន សទ្ធឹ ឯកបរិភោគោ កាតុំ ជាតិយា ហីនត្តា។ តស្ស តថា អករិយមានេ ច សោ កុជ្ឈតិ ភោគេន អធិកត្តា, តស្មា សោ ទុស្សង្គហោ។ ភោគេន ហីនោ ជាតិយា អធិកោបិ ទុស្សង្គហោ ហោតិ។ សោ ហិ “អហំ ជាតិមា”តិ ភោគសម្បន្នេន សទ្ធិំ ឯកបរិភោគំ ឥច្ឆតិ, តស្មិំ អករិយមានេ កុជ្ឈតិ។ ឧភោហិបិ ហីនោ សុសង្គហោ ហោតិ។ ន ហិ សោ ឥតរេន សទ្ធឹ ឯកបរិភោគំ ឥច្ឆតិ ជាតិយា ហីនភាវតោ, ន អករិយមានោ កុជ្ឈតិ ភោគេន ហីនភាវតោ។ ឧភោហិ សទិសោបិ សុសង្គហោយេវ។ សទិសភាវេនេវ ឥតរេន សហ ឯកបរិភោគស្ស បច្ចាសីសាយ, អករណេ ច តស្ស កុជ្ឈនស្ស អភាវតោ។ ភិក្ខុ ទុស្សីលោ ទុស្សង្គហោ ហោតិ។ ន ហិ សក្កា តេន សទ្ធឹ ឯកបរិភោគំ កាតុំ, អករិយមានេ ច កុជ្ឈតិ។ សីលវា បន សុសង្គហោ ហោតិ។ សីលវា ហិ អទីយមានេបិ កិស្មិញ្ចិ អាមិសេ អករិយមានេបិ សង្គហេ ន កុជ្ឈតិ, អញ្ញំ អត្តនា សទ្ធឹ បរិភោគំ អករោន្តម្បិ ន ជាបកេន ចិត្តេន បស្សតិ បេសលភាវតោ។ តតោ ឯវ បរិភោគោបិ អនេន សទ្ធឹ សុករោ ហោតិ, តស្មា គិហិ ចេ, ឧភោហិ សទិសោ។ បព្ពជិតោ ចេ, សីលវា បុគ្គលោ ។ ឯវំ សមានត្តតាយ សង្គហេតព្ពោ។ តេនេវាហ “**សោ សចេ គហដ្ឋស្ស ជាតិយា បព្ពជិតស្ស សីលេន សទិសោ ហោតិ, តស្សាយំ សមានត្តតា កាតព្ពា**”តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សង្គហសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សីហសុត្តវណ្ណនា

៣៣. តតិយេ **សីហោ**តិ បរិស្សយសហនតោ បដិបក្ខហននតោ ច “សីហោ”តិ លទ្ធនាមោ មិគាធិបតិ។ **ចត្តារោ**តិ សមានេបិ សីហជាតិភាវេ វណ្ណវិសេសាទិសិទ្ធេន វិសេសេន ចត្តារោ សីហា។ តេ ឥទានិ នាមតោ វណ្ណតោ អាហារតោ ទស្សេត្វា ឥធាធិប្បេតសីហំ នានប្បការតោ វិភាវេតុំ “**តិណសីហោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។

តិណភក្ខោ សីហោ **តិណសីហោ** បុរិមបទេ ឧត្តរបទលោបេន យថា “សាកបត្ថិវោ”តិ (បាណិនិ ២.១.៦០)។ កាឡវណ្ណតាយ **កាឡសីហោ**។ តថា **បណ្ឌុសីហោ**។ តេនាហ **“កាឡគាវិសទិសោ, បណ្ឌុបលាសវណ្ណគាវិសទិសោ”**តិ ច។ រត្តកម្ពលស្ស វិយ កេសរោ កេសរកលោមោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **កេសរី**។ លាខាបរិកម្មកតេហិ វិយ បាទបរិយន្តេហីតិ ច យោជនា។

កម្មានុភាវសិទ្ធអធិបច្ចមហេសក្ខតាហិ **សព្ពមិគគណស្ស រាជា។ សុវណ្ណគុហតោ វា**តិអាទិ “សីហស្ស វិហារោ កិរិយា ឯវំ ហោតី”តិ កត្វា វុត្តំ។

សមំ បតិដ្ឋាបេត្វាតិ សព្ពភាគេហិ សមមេវ ភូមិយំ បតិដ្ឋាបេត្វា។ **អាកឌ្ឍិត្វា**តិ បុរតោ អាកឌ្ឍិត្វា។ **អភិហរិត្វា**តិ អភិមុខំ ហរិត្វា។ **សង្ឃាត**ន្តិ វិនាសំ។ វិសមិយដ្ឋិកំ ឋានំ **ឧសភំ**។

សមសីហោតិ សមជាតិកោ សមប្បភាវោ ច សីហោ។ **សមានោស្មី**តិ ទេសនាមត្តំ, សមប្បភាវតាយ ឯវំ **ន ភាយតិ។ សក្កាយទិដ្ឋិពលវតាយា**តិ “កេ អញ្ញេ អម្ហេហិ ឧត្តរិតរា, អថ ខោ មយមេវ មហាពលា”តិ ឯវំ ពលាតិមាននិមិត្តាយ អហំការហេតុភូតាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា ពលវភាវេន។ **សក្កាយទិដ្ឋិយា បហីនត្តា**តិ និរហំការត្តា អត្តសិនេហស្ស សុដ្ឋុ សមុគ្ឃាតត្តា **ន ភាយតិ**។

តថា តថាតិ សីហសទិសតាទិនា តេន តេន បការេន អត្តានំ កថេសីតិ វត្វា តមត្ថំ វិវរិត្វា ទស្សេតុំ **“សីហោតិ ខោ”**តិអាទិ វុត្តំ។

កតមហាភិនីហារស្ស លោកនាថស្ស ពោធិយា និយតភាវប្បត្តិយា ឯកន្តភាវី ពុទ្ធភាវោតិ កត្វា “តីសុ បាសាទេសុ និវាសកាលោ , មគធរញ្ញោ បដិញ្ញាទានកាលោ, បាយាសស្ស បរិភុត្តកាលោ”តិអាទិនា អភិសម្ពោធិតោ បុរិមាវត្ថាបិ សីហសទិសា កត្វា ទស្សិតា។ ភាវិនិ ភូតូបចារោបិ ហិ លោកវោហារោ។ វិជ្ជាភាវសាមញ្ញតោ ទ្វិវិជ្ជំ ឥតរវិជ្ជម្បិ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា បដិច្ចសមុប្បាទសម្មសនតោ តំ បុរេតរសិទ្ធំ វិយ កត្វា អាហ **“តិស្សោ វិជ្ជា សោធេត្វា”**តិ។ អនុលោមបដិលោមតោ បវត្តញាណស្ស វសេន **“យមកញាណមន្ថនេនា”**តិ វុត្តំ។

តត្ថ វិហរន្តស្សាតិ អជបាលនិគ្រោធមូលេ វិហរន្តស្ស។ **ឯកាទសមេ ទិវសេ**តិ សត្តសត្តាហតោ បរំ ឯកាទសមេ ទិវសេ។ **អចលបល្លង្កេ**តិ ឥសិបតនេ ធម្មចក្កប្បវត្តនត្ថំ និសិន្នបល្លង្កេ។ តម្បិ ហិ កេនចិ អប្បដិវត្តិយំ ធម្មចក្កប្បវត្តនត្ថំ និសជ្ជាតិ កត្វា វជិរាសនំ វិយ អចលបល្លង្កំ វុច្ចតិ។ **ឥមស្មិញ្ច បន បទេ**តិ “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, អន្តា”តិអាទិនយប្បវត្តេ ច ឥមស្មឹ សទ្ធម្មកោដ្ឋាសេ។ **ធម្មឃោសោ…បេ…. ទសសហស្សិលោកធាតុំ បដិច្ឆាទេសិ** “សព្ពត្ថ បិតា សុណន្តូ”តិ អធិដ្ឋានេន។ **សោឡសហាការេហី**តិ ទុក្ខបរិញ្ញា, សមុទយប្បហានំ, និរោធសច្ឆិកិរិយា, មគ្គភាវនាតិ ឯកេកស្មឹ មគ្គេ ចត្តារិ ចត្តារិ កត្វា សោឡសហិ អាការេហិ។

បឋមេន នយេន អភិសម្ពោធិតោ បុរិមតរាវត្ថាបិ អវស្សំភាវិតាយ គហេត្វា សីហសទិសតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អភិសម្ពុទ្ធាវត្ថាសុ ឯវ សីហសទិសតំ ទស្សេតុំ **“អបរោ នយោ”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **អដ្ឋហិ ការណេហី**តិ “តថា អាគតោតិ តថាគតោ, តថា គតោតិ តថាគតោ, តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ, តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ, តថទស្សិតាយ តថាគតោ, តថវាទិតាយ តថាគតោ, តថាការិតាយ តថាគតោ, អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១២; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.៣.៧៨; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧០; ឧទា. អដ្ឋ. ១៨; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨; ថេរគា. អដ្ឋ. ១.៣; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ១.២ និទានកថា; មហានិ. អដ្ឋ. ១៤; បដិ. ម. ១.៣៧) ឯវំ វុត្តេហិ អដ្ឋហិ តថាគតសាធកេហិ ការណេហិ។ យទិបិ ភគវា ពោធិបល្លង្កេ និសិន្នមត្តេវ អភិសម្ពុទ្ធោ ន ជាតោ, តថាបិ តាយ និសជ្ជាយ និសិន្នោវ បនុជ្ជ សព្ពំ បរិស្សយំ អភិសម្ពុទ្ធោ ជាតោ។ តថា ហិ តំ “អបរាជិតបល្លង្ក”ន្តិ វុច្ចតិ, តស្មា **“យាវ ពោធិបល្លង្កា វា”**តិ វត្វា តេន អបរិតុស្សន្តោ **“យាវ អរហត្តមគ្គញាណា វា”**តិ អាហ។

ឥតិ សក្កាយោតិ ឯត្ថ **ឥតិ**សទ្ទោ និទស្សនត្ថោ។ តេន សក្កាយោ សរូបតោ បរិមាណតោ បរិច្ឆេទតោ ច ទស្សិតោតិ អាហ **“អយំ សក្កាយោ”**តិអាទិ។ “អយំ សក្កាយោ”តិ ឥមិនា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា សរូបតោ ទស្សិតា។ **“ឯត្តកោ សក្កាយោ”**តិ ឥមិនា តេ បរិមាណតោ ទស្សិតា។ តស្ស ច បរិមាណស្ស ឯកន្តិកភាវំ ទស្សេន្តេន **“ន ឥតោ ភិយ្យោ សក្កាយោ អត្ថី”**តិ វុត្តំ។ **សភាវតោ**តិ សលក្ខណតោ។ **សរសតោ**តិ សកិច្ចតោ។ **បរិយន្តតោ**តិ បរិមាណបរិយន្តតោ។ **បរិច្ឆេទតោ**តិ យត្តកេ ឋានេ តស្ស បវត្តិតស្ស បរិច្ឆិន្នតោ។ **បរិវដុមតោ**តិ បរិយោសានប្បវត្តិតោ។ **សព្ពេបិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទស្សិតា ហោន្តិ** យថាវុត្តេន វិភាគេន។ **អយំ សក្កាយស្ស សមុទយោ នាមា**តិ អយំ អាហារាទិសក្កាយស្ស សមុទយោ នាម។ តេនាហ **“ឯត្តាវតា”**តិអាទិ។ **អត្ថង្គមោ**តិ

និរោធោ។ “អាហារសមុទយា អាហារនិរោធា”តិ ច អសាធារណមេវ តំ គហេត្វា សេសេសុ **អាទិ**-សទ្ទេន សង្គណ្ហាតិ។

បណ្ណាសលក្ខណបដិមណ្ឌិតន្តិ បណ្ណាសឧទយវយលក្ខណវិភូសិតំ សមុទយត្ថង្គមគ្គហណតោ។ **ខីណាសវត្តា**តិ អនវសេសំ សាវសេសញ្ច អាសវានំ បរិក្ខីណត្តា។ អនាគាមីនម្បិ ហិ ភយំ ចិត្តុត្រាសញ្ច ន ហោតីតិ។ **ញាណសំវេគោ** ភយតុបដ្ឋានបញ្ញា។ **ឥតរាសំ បន ទេវតាន**ន្តិ អខីណាសវទេវេ សន្ធាយ វទតិ។ **ភោតិ ធម្មាលបនមត្ត**ន្តិ សភាវកថនមត្តំ។

ចក្កន្តិ សត្ថុ អាណាចក្កំ។ តំ បន ធម្មតោ អាគតន្តិ **ធម្មចក្កំ**។ តត្ថ អរិយសាវកានំ បដិវេធធម្មតោ អាគតន្តិ **ធម្មចក្កំ**។ ឥតរេសំ ទេសនាធម្មតោ អាគតន្តិ **ធម្មចក្កំ**។ ទុវិធេបិ ញាណំ បធានន្តិ ញាណសីសេន វុត្តំ **“បដិវេធញាណម្បិ ទេសនាញាណម្បី”**តិ។ ឥទានិ តំ ញាណំ សរូបតោ ទស្សេតុំ **“បដិវេធញាណំ នាមា”**តិអាទិ វុត្តំ។ យស្មា តស្ស ញាណស្ស បដិវិទ្ធត្តា ភគវា តានិ សដ្ឋិ នយសហស្សានិ វេនេយ្យានំ ទស្សេតុំ សមត្ថោ អហោសិ, តស្មា តានិ សដ្ឋិ នយសហស្សានិ តេន ញាណេន សទ្ធិំយេវ សិទ្ធានីតិ កត្វា ទស្សេន្តោ **“សដ្ឋិយា ច នយសហស្សេហិ បដិវិជ្ឈី”**តិ អាហ។ **តិបរិវដ្ដ**ន្តិ “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិ ច “បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិ ច “បរិញ្ញាត”ន្តិ ច ឯវំ តិបរិវដ្ដំ, តំយេវ **ទ្វាទសាការំ**។ **ត**ន្តិ ទេសនាញាណំ។ **ឯស** ភគវា។ **អប្បដិបុគ្គលោ**តិ បដិនិធិភូតបុគ្គលរហិតោ។ **ឯកសទិសស្សា**តិ និព្ពិការស្ស។

សីហសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អគ្គប្បសាទសុត្តវណ្ណនា

៣៤. ចតុត្ថេ **អគ្គេសុ បសាទា**តិ សេដ្ឋេសុ បសាទា។ **អគ្គា វា បសាទា**តិ សេដ្ឋភូតា បសាទា។ សេដ្ឋវចនោ ហេត្ថ **អគ្គ**សទ្ទោ។ បុរិមស្មិំ អត្ថវិកប្បេ អគ្គសទ្ទេន ពុទ្ធាទិរតនត្តយំ វុច្ចតិ។ តេសុ ភគវា តាវ អសទិសដ្ឋេន, គុណវិសិដ្ឋដ្ឋេន, អសមសមដ្ឋេន ច អគ្គោ។ សោ ហិ មហាភិនីហារំ ទសន្នំ បារមីនំ បវិចយញ្ច អាទិំ កត្វា ពោធិសម្ភារគុណេហិ ចេវ ពុទ្ធគុណេហិ ច បយោជនេហិ ច សេសជនេហិ អសទិសោតិ អសទិសដ្ឋេនបិ អគ្គោ។ យេ ចស្ស តេ គុណា មហាករុណាទយោ, តេហិ សេសសត្តានំ គុណេហិ វិសិដ្ឋដ្ឋេនបិ សព្ពសត្តុត្តមតាយ អគ្គោ។ យេ បន បុរិមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា សព្ពសត្តេហិ អសមា, តេហិ សទ្ធិំ អយមេវ រូបកាយគុណេហិ ចេវ ធម្មកាយគុណេហិ ច សមោតិ អសមសមដ្ឋេនបិ អគ្គោ។ តថា ទុល្លភបាតុភាវតោ អច្ឆរិយមនុស្សភាវតោ ពហុជនហិតសុខាវហតោ អទុតិយអសហាយាទិភាវតោ ច ភគវា លោកេ អគ្គោតិ វុច្ចតិ។ យថាហ –

> “ឯកបុគ្គលស្ស, ភិក្ខវេ, បាតុភាវោ ទុល្លភោ លោកស្មិំ។ កតមស្ស ឯកបុគ្គលស្ស? តថាគតស្ស អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។ ឯកបុគ្គលោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ អច្ឆរិយមនុស្សោ។ ឯកបុគ្គលោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ ពហុជន...បេ.... សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ ឯកបុគ្គលោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ អទុតិយោ អសហាយោ អប្បដិមោ អប្បដិភាគោ អប្បដិបុគ្គលោ អសមោ អសមសមោ ទ្វិបទានំ អគ្គោ។ កតមោ ឯកបុគ្គលោ? តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ (អ. និ. ១.១៧១-១៧៣)។

ធម្មសង្ឃា អញ្ញធម្មសង្ឃេហិ អសទិសដ្ឋេន វិសិដ្ឋគុណតាយ ទុល្លភបាតុភាវាទិនា ច អគ្គា។ តថា ហិ តេសំ ស្វាក្ខាតតាទិសុប្បដិបន្នតាទិគុណវិសេសេហិ អញ្ញោ ធម្មសង្ឃសទិសា អប្បតរំ និហីនា វា នត្ថិ, កុតោ សេដ្ឋា។ សយមេវ តេហិ វិសិដ្ឋគុណតាយ សេដ្ឋា។ តថា ទុល្លភុប្បាទអច្ឆរិយភាវពហុជនហិតសុខាវហអទុតិយា សហាយាទិសភាវា ច តេ។ យទគ្គេន ហិ ភគវា ទុល្លភបាតុភាវោ, តទគ្គេន ធម្មសង្ឃាបីតិ។ **អច្ឆរិយា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ អគ្គេសុ សេដ្ឋេសុ ឧត្តមេសុ បវរេសុ គុណវិសិដ្ឋេសុ បសាទាតិ **អគ្គប្បសទា**។

ទុតិយស្មិំ បនត្ថេ យថាវុត្តេសុ អគ្គេសុ ពុទ្ធាទីសុ ឧប្បត្តិយា អគ្គភូតា បសាទា **អគ្គប្បសាទា**។ យេ បន អរិយមគ្គេន អាគតា អវេច្ចប្បសាទា, តេ ឯកន្តេនេវ អគ្គភូតា បសាទាតិ **អគ្គប្បសាទា**។ យថាហ – “ឥធ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ ពុទ្ធេ អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតោ ហោតី”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.១០៣៧-១០៣៨)។ អគ្គវិបាកត្តាបិ ចេតេ **អគ្គប្បសាទា**។ វុត្តម្បិ ចេតំ – “អគ្គេ ខោ បន បសន្នានំ អគ្គោ វិបាកោ”តិ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០)។

អបទា វាតិអាទីសុ **វា**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ, ន វិកប្បត្ថោ។ យថា “អនុប្បន្នោ វា កាមាសវោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ វា កាមាសវោ បវឌ្ឍតី”តិ (ម. និ. ១.១៧) ឯត្ថ អនុប្បន្នោ ច ឧប្បន្នោ ចាតិ អត្ថោ។ យថា ច “ភូតានំ វា សត្តានំ ឋិតិយា សម្ភវេសីនំ វា អនុគ្គហាយា”តិ ឯត្ថ ភូតានញ្ច សម្ភវេសីនញ្ចាតិ អត្ថោ។ យថា ច “អគ្គិតោ វា ឧទកតោ វា មិថុភេទតោ វា”តិ (ទី. និ. ២.១៥២) ឯត្ថ អគ្គិតោ ច ឧទកតោ ច មិថុភេទតោ ចាតិ អត្ថោ, ឯវំ “អបទា វា…បេ… អគ្គមក្ខាយតី”តិ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) ឯត្ថាបិ អបទា ច ទ្វិបទា ចាតិ សម្បិណ្ឌនវសេន អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន វុត្តំ “វា-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ, ន វិកប្បត្ថោ”តិ។

រូបិនោតិ រូបវន្តោ។ ន រូបិនោតិ **អរូបិនោ។ សញ្ញិនោ**តិ សញ្ញាវន្តោ។ ន សញ្ញិនោតិ **អសញ្ញិនោ**។ “អបទា វា”តិអាទិសព្ពបទេហិ កាមភវោ, រូបភវោ, អរូបភវោ, ឯកវោការភវោ, ចតុវោការភវោ, បញ្ចវោការភវោ, សញ្ញិភវោ, អសញ្ញិភវោ, នេវសញ្ញិនាសញ្ញិភវោតិ នវវិធេបិ ភវេ សត្តេបិ អនវសេសតោ បរិយាទិយិត្វា ទស្សេតិ។ ឯត្ថ ហិ រូបិគ្គហណេន កាមភវោ, រូបភវោ, បញ្ចវោការភវោ, ឯកវោការភវោ ច ទស្សិតោ, អរូបិគ្គហណេន អរូបភវោ, ចតុវោការភវោ ច ទស្សិតោ, សញ្ញិភវាទយោ បន សរូបេនេវ ទស្សិតា។ អបទាទិគ្គហណេន កាមភវបញ្ចវោការភវសញ្ញិភវានំ ឯកទេសោវ ទស្សិតោ។

កស្មា បនេត្ថ យថា អទុតិយសុត្តេ “ទ្វិបទានំ អគ្គោ”តិ ទ្វិបទា ឯវ គហិតា, ឯវំ ទ្វិបទគ្គហណមេវ អកត្វា អបទាទិគ្គហណំ កតន្តិ? វុច្ចតេ – អទុតិយសុត្តេ តាវ សេដ្ឋតរវសេន ទ្វិបទគ្គហណមេវ កតំ។ ឥមស្មិញ្ហិ លោកេ សេដ្ឋោ នាម ឧប្បជ្ជមានោ អបទចតុប្បទពហុបទេសុ ន ឧប្បជ្ជតិ, ទ្វិបទេសុយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ កតរេសុ ទ្វិបទេសុ? មនុស្សេសុ ចេវ ទេវេសុ ច។ មនុស្សេសុ ឧប្បជ្ជមានោ សកលលោកំ វសេ វត្តេតុំ សមត្ថោ ពុទ្ធោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ, ទេវេសុ ឧប្បជ្ជមានោ ទសសហស្សិលោកធាតុំ វសេ វត្តនកោ មហាព្រហ្មា ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ, សោ តស្ស កប្បិយការកោ វា អារាមិកោ វា សម្បជ្ជតិ។ ឥតិ តតោបិ សេដ្ឋតរវសេនេស ទ្វិបទានំ អគ្គោតិ តត្ថ វុត្តំ។ ឥធ បន អនវសេសបរិយាទានវសេន ឯវំ វុត្តំ “យាវតា, ភិក្ខវេ, សត្តា អបទា វា…បេ… នេវសញ្ញិនាសញ្ញិនោ វា, តថាគតោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ ។ និទ្ទារណេ ចេតំ សាមិវចនំ។ **ម**-ការោ បទសន្ធិករោ, អគ្គោ អក្ខាយតីតិ បទវិភាគោ។ តេនេវាហ **“គុណេហិ អគ្គោ”**តិអាទិ។

អគ្គោ វិបាកោ ហោតីតិ អគ្គេ សម្មាសម្ពុទ្ធេ បសន្នានំ យោ បសាទោ អគ្គោ សេដ្ឋោ ឧត្តមកោដិភូតោ វា, តស្មា តស្ស វិបាកោបិ អគ្គោ សេដ្ឋោ ឧត្តមកោដិភូតោ ឧឡារតមោ បណីតតមោ ហោតិ។ សោ បន បសាទោ ទុវិធោ លោកិយលោកុត្តរភេទតោ។ តេសុ លោកិយស្ស តាវ –

> “យេ កេចិ ពុទ្ធំ សរណំ គតាសេ,
> ន តេ គមិស្សន្តិ អបាយភូមឹ;
> បហាយ មានុសំ ទេហំ,
> ទេវកាយំ បរិបូរេស្សន្តី”។ (ទី. និ. ២.៣៣២; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៩០; សំ. និ. ១.៣៧);
>
> “ពុទ្ធោតិ កិត្តយន្តស្ស, កាយេ ភវតិ យា បីតិ;
> វរមេវ ហិ សា បីតិ, កសិណេនបិ ជម្ពុទីបស្ស”។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៦; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៩០);
>
> “សតំ ហត្ថី សតំ អស្សា, សតំ អស្សតរីរថា;
> សតំ កញ្ញាសហស្សានិ, អាមុក្កមណិកុណ្ឌលា;
> ឯកស្ស បទវីតិហារស្ស, កលំ នាគ្ឃន្តិ សោឡសឹ”។ (ចូឡវ. ៣០៥);
>
> “សាធុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ពុទ្ធំ សរណគមនំ ហោតិ, ពុទ្ធំ សរណគមនហេតុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ឯវមិធេកច្ចេ សត្តា កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតឹ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជន្តិ។ តេ អញ្ញេ ទេវេ ទសហិ ឋានេហិ អធិគ្គណ្ហន្តិ ទិព្ពេន អាយុនា, ទិព្ពេន វណ្ណេន, ទិព្ពេន សុខេន, ទិព្ពេន យសេន, ទិព្ពេន អាធិបតេយ្យេន, ទិព្ពេហិ រូបេហិ, ទិព្ពេហិ សទ្ទេហិ, ទិព្ពេហិ គន្ធេហិ, ទិព្ពេហិ រសេហិ, ទិព្ពេហិ ផោដ្ឋព្ពេហី”តិ (សំ. និ. ៤.៣៤១) –

ឯវមាទីនំ សុត្តបទានំ វសេន បសាទផលវិសេសយោគោ វេទិតព្ពោ, តស្មា សោ អបាយទុក្ខវិនិវត្តនេន សទ្ធឹ សម្បត្តិភវេសុ សុខវិសេសទាយកោវ ទដ្ឋព្ពោ។

លោកុត្តរោ បន សាមញ្ញផលវិបាកទាយកោ វដ្ដទុក្ខវិនិវត្តកោ។ សព្ពោបិ ចាយំ បសាទោ បរម្បរាយ វដ្ដទុក្ខំ វិនិវត្តេតិយេវ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"យស្មិំ សមយេ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ អត្តនោ សទ្ធំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មិំ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោសបរិយុដ្ឋិតំ…បេ… ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតមេវស្ស តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតចិត្តស្ស បាមោជ្ជំ ជាយតិ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ…បេ… នាបរំ ឥត្ថត្តាយាតិ បជានាតី"តិ។

ធម្មាតិ សភាវធម្មា។ **សង្ខតា**តិ សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតាតិ សង្ខតា, សបច្ចយា ធម្មា។ ហេតូហិ បច្ចយេហិ ច ន កេហិចិ កតា សង្ខតាតិ **អសង្ខតា,** អបច្ចយោ និព្ពានំ។ សង្ខតានំ បរិយោសិតភាវេន "អសង្ខតា"តិ បុថុវចនំ។ **វិរាគោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី**តិ តេសំ សង្ខតាសង្ខតធម្មានំ យោ វិរាគសង្ខាតោ អសង្ខតធម្មោ, សោ សភាវេនេវ សណ្ហសុខុមភាវតោ សន្តតរបណីតតរភាវតោ គម្ភីរាទិភាវតោ មទនិម្មទនាទិភាវតោ អគ្គំ សេដ្ឋំ ឧត្តមំ បវរន្តិ វុច្ចតិ។ **យទិទ**ន្តិ និបាតោ, យោ អយន្តិ អត្ថោ។ **មទនិម្មទនោ**តិអាទីនិ សព្ពានិ និព្ពានវេវចនានិ។ តេនេវាហ "**វិរាគោតិអាទីនិ និព្ពានស្សេវ នាមានី**"តិ។ **រាគមទាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មានមទបុរិសមទាទិកេ សង្គណ្ហាតិ ។ **សព្ពា បិបាសា**តិ កាមបិបាសាទិកា សព្ពា បិបាសា។ **សព្ពេ អាលយា សមុគ្ឃាតំ គច្ឆន្តី**តិ កាមាលយាទិកា សព្ពេបិ អាលយា សមុគ្ឃាតំ យន្តិ។ **វដ្ដានី**តិ កម្មវដ្ដវិបាកវដ្ដានិ។ **តណ្ហា**តិ អដ្ឋសតប្បភេទា សព្ពាបិ តណ្ហា។

អគ្គោ វិបាកោ ហោតីតិ ឯត្ថាបិ –

"យេ កេចិ ធម្មំ សរណំ គតាសេ…បេ…"។ (ទី. និ. ២.៣៣២; សំ. និ. ១.៣៧);

"ធម្មោតិ កិត្តយន្តស្ស, កាយេ ភវតិ យា បីតិ…បេ…"។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៦; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៩០);

"សាធុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ធម្មំ សរណគមនំ ហោតិ, ធម្មំ សរណគមនហេតុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ឯវមិធេកច្ចេ…បេ… ទិព្ពេហិ ផោដ្ឋព្ពេហី"តិ (សំ. និ. ៤.៣៤១) –

ឯវមាទីនំ សុត្តបទានំ វសេន ធម្មេ បសាទស្ស ផលវិសេសយោគោ វេទិតព្ពោ។

សង្ឃា វា គណា វាតិ ជនសមូហសង្ខាតា យាវតា លោកេ សង្ឃា វា គណា វា។ **តថាគតសាវកសង្ឃោ**តិ អដ្ឋអរិយបុគ្គលសមូហសង្ខាតោ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតោ តថាគតស្ស សាវកសង្ឃោ។ **អគ្គមក្ខាយតី**តិ អត្តនោ សីលសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិអាទិគុណវិសេសេន តេសំ សង្ឃានំ អគ្គោ សេដ្ឋោ ឧត្តមោ បវរោតិ វុច្ចតិ។ **យទិទ**ន្តិ យានិ ឥមានិ។ **ចត្តារិ បុរិសយុគានិ** យុគឡវសេន, បឋមមគ្គដ្ឋោ បឋមផលដ្ឋោតិ ឥទមេកំ យុគឡំ, យាវ ចតុត្ថមគ្គដ្ឋោ ចតុត្ថផលដ្ឋោតិ ឥទមេកំ យុគឡន្តិ ឯវំ ចត្តារិ បុរិសយុគានិ។ **អដ្ឋ បុរិសបុគ្គលា**តិ បុរិសបុគ្គលវសេន ឯកោ បឋមមគ្គដ្ឋោ, ឯកោ បឋមផលដ្ឋោតិ ឥមិនា នយេន អដ្ឋ បុរិសបុគ្គលា។ ឯត្ថ ច បុរិសោតិ វា បុគ្គលោតិ វា ឯកត្ថានិ ឯតានិ បទានិ, វេនេយ្យវសេន បនេវំ វុត្តំ។ **ឯស ភគវតោ សាវកសង្ឃោ**តិ យានិមានិ យុគឡវសេន ចត្តារិ យុគានិ បាដិយេក្កតោ អដ្ឋ បុរិសបុគ្គលា, ឯស ភគវតោ សាវកសង្ឃោ។ **អាហុនេយ្យោ**តិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ ឥធាបិ –

"យេ កេចិ សង្ឃំ សរណំ គតាសេ…បេ…"។ (ទី. និ. ២.៣៣២; សំ. និ. ១.៣៧);

"សង្ឃោតិ កិត្តយន្តស្ស, កាយេ ភវតិ យា បីតិ…បេ…"។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៦; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៩០);

"សាធុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, សង្ឃំ សរណគមនំ ហោតិ, សង្ឃំ សរណគមនហេតុ ខោ, ទេវានមិន្ទ…បេ… ទិព្ពេហិ ផោដ្ឋព្ពេហី"តិ (សំ. និ. ៤.៣៤១) –

អាទីនំ សុត្តបទានំ វសេន សង្ឃេ បសាទស្ស ផលវិសេសយោគោ តស្ស អគ្គវិបាកតា ច វេទិតព្ពា។ តថា អនុត្តរិយបដិលាភោ សត្តមភវាទិតោ បដ្ឋាយ វដ្ដទុក្ខសមុច្ឆេទោ អនុត្តរសុខាធិគមោតិ ឯវមាទិ ឧឡារផលនិប្ផាទនវសេន អគ្គវិបាកតា វេទិតព្ពា។

គាថាសុ **អគ្គតោ**តិ អគ្គេ រតនត្តយេ, អគ្គភាវតោ វា បសន្នានំ។ **អគ្គំ ធម្ម**ន្តិ អគ្គសភាវំ ពុទ្ធសុពោធិធម្មសុធម្មតំ សង្ឃសុប្បដិបត្តិំ, រតនត្តយស្ស អនញ្ញសាធារណំ ឧត្តមសភាវំ, ទសពលាទិស្វាក្ខាតតាទិសុប្បដិបន្នតាទិគុណសភាវំ វា។ **វិជានត**ន្តិ វិជានន្តានំ។ ឯវំ សាធារណតោ អគ្គប្បសាទវត្ថុំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អសាធារណតោ តំ វិភាគេន ទស្សេតុំ "**អគ្គេ ពុទ្ធេ**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បសន្នាន**ន្តិ អវេច្ចប្បសាទេន ច ឥតរប្បសាទេន ច បសន្នានំ អធិមុត្តានំ។ **វិរាគូបសមេ**តិ វិរាគេ ឧបសមេ ច, សព្ពស្ស រាគស្ស សព្ពេសំ កិលេសានំ អច្ចន្តវិរាគហេតុភូតេ អច្ចន្តឧបសមហេតុភូតេ ចាតិ អត្ថោ។ **សុខេ**តិ វដ្ដទុក្ខក្ខយភាវេន សង្ខារូបសមសុខភាវេន សុខេ។

អគ្គស្មិំ ទានំ ទទតន្តិ អគ្គេ រតនត្តយេ ទានំ ទទន្តានំ ទេយ្យធម្មំ បរិច្ចជន្តានំ។ តត្ថ ធរមានំ ភគវន្តំ ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧបដ្ឋហន្តា បូជេន្តា សក្ករោន្តា, បរិនិព្ពុតំ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស ធាតុចេតិយាទិកេ ឧបដ្ឋហន្តា បូជេន្តា សក្ករោន្តា ពុទ្ធេ ទានំ ទទន្តិ នាម។ "ធម្មំ បូជេស្សាមា"តិ ធម្មធរេ បុគ្គលេ ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧបដ្ឋហន្តា បូជេន្តា សក្ករោន្តា ធម្មញ្ច ចិរដ្ឋិតិកំ ករោន្តា ធម្មេ ទានំ ទទន្តិ នាម។ តថា អរិយសង្ឃំ ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧបដ្ឋហន្តា បូជេន្តា សក្ករោន្តា តំ ឧទ្ទិស្ស ឥតរស្មិម្បិ តថា បដិបជ្ជន្តា សង្ឃេ ទានំ ទទន្តិ នាម។ **អគ្គំ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី**តិ ឯវំ រតនត្តយេ បសន្នេន ចេតសា ឧឡារំ បរិច្ចាគំ ឧឡារញ្ច បូជាសក្ការំ បវត្តេន្តានំ ទិវសេ ទិវសេ អគ្គំ ឧឡារំ កុសលំ ឧបចីយតិ។ ឥទានិ តស្ស បុញ្ញស្ស អគ្គវិបាកតាយ អគ្គភាវំ ទស្សេតុំ "**អគ្គំ អាយូ**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អាយូ**តិ ទិព្ពំ វា មានុសំ វា អគ្គំ ឧឡារំ បរមំ អាយុ **បវឌ្ឍតិ** ឧបរូបរិ ព្រូហតិ។ **វណ្ណោ**តិ រូបសម្បទា។ **យសោ**តិ បរិវារសម្បទា។ **កិត្តី**តិ ថុតិឃោសោ។ **សុខ**ន្តិ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច សុខំ។ **ពល**ន្តិ កាយពលញ្ចេវ ញាណពលញ្ច។

អគ្គស្ស រតនត្តយស្ស ទានំ **ទាតា**។ អថ វា **អគ្គស្ស** ទេយ្យធម្មស្ស ទានំ ឧឡារំ កត្វា តត្ថ បុញ្ញំ បវត្តេតា។ **អគ្គធម្មសមាហិតោ**តិ អគ្គេន បសាទធម្មេន ទានាទិធម្មេន ច សំហិតោ សមន្នាគតោ អចលប្បសាទយុត្តោ, តស្ស វា វិបាកភូតេហិ ពហុជនស្ស បិយមនាបតាទិធម្មេហិ យុត្តោ។ **អគ្គប្បត្តោ បមោទតី**តិ យត្ថ យត្ថ សត្តនិកាយេ ឧប្បន្នោ, តត្ថ តត្ថ អគ្គភាវំ សេដ្ឋភាវំ អធិគតោ, អគ្គភាវំ វា លោកុត្តរមគ្គផលំ អធិគតោ បមោទតិ អភិរមតិ បរិតុស្សតីតិ។

អគ្គបសាទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វស្សការសុត្តវណ្ណនា

៣៥. បញ្ចមេ **អរិយេ ញាយេ**តិ សំកិលេសតោ អារកត្តា អរិយេ និទ្ទោសេ បរិសុទ្ធេ និយ្យានិកធម្មភាវតោ ញាយេ ការណេតិ អត្ថោ។ ញាយតិ និច្ឆយេន កមតិ និព្ពានំ, តំ វា ញាយតិ បដិវិជ្ឈតិ ឯតេនាតិ ញាយោ, អរិយមគ្គោ។ សោ ឯវ ច សម្បាបកហេតុភាវតោ ការណន្តិ វុច្ចតិ។ ឥធ បន សហ វិបស្សនាយ អរិយមគ្គោ អធិប្បេតោតិ អាហ "**សហវិបស្សនកេ មគ្គេ**"តិ។ គាថាសុ "**ញាយំ ធម្ម**"ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

វស្សការសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ទោណសុត្តវណ្ណនា

៣៦. ឆដ្ឋេ **ឧក្កាហិ ធារិយមានាហី**តិ ទីបិកាហិ ធារិយមានាហិ, ទណ្ឌទីបិកាសុ ជាលេត្វា ធារិយមានាសុ មាបិតត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តញ្ហិ នគរំ "មង្គលទិវសេ សុខណេ សុនក្ខត្តំ មា អតិក្កមី"តិ រត្តិម្បិ ឧក្កាសុ ធារិយមានាសុ មាបិតំ។ ឧក្កាសុ ឋាតិ **ឧក្កដ្ឋា**, ឧក្កាសុ វិជ្ជោតយន្តីសុ ឋិតា បតិដ្ឋិតាតិ មូលវិភុជាទិបក្ខេបេន (បាណិនិ ៣.២.៥) សទ្ទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ និរុត្តិនយេន វា ឧក្កាសុ ឋិតាសុ ឋិតា អាសីតិ **ឧក្កដ្ឋា**។ អបរេ បន ភណន្តិ "ភូមិភាគសម្បត្តិយា មនុស្សសម្បត្តិយា ឧបករណសម្បត្តិយា ច សា នគរី ឧក្កដ្ឋគុណយោគតោ **ឧក្កដ្ឋា**តិ នាមំ លភតី"តិ។ **សេតព្យ**ន្តិ តស្ស នគរស្ស នាមំ។ តំ បន កស្សបទសពលស្ស ជាតនគរន្តិ អាហ "**អតីតេ កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ជាតនគរ**"ន្តិ។

វិជ្ជន្តរិកាយាតិ វិជ្ជុនិច្ឆរណក្ខណេ។ **អន្តរតោ**តិ ហទយេ។ **អន្តរា**តិ អារម្ភនិព្ពត្តីនំ វេមជ្ឈេ។ **អន្តរិកាយា**តិ អន្តរាឡេ។ ឯត្ថ ច "តទន្តរំ កោ ជានេយ្យ (អ. និ. ៦.៤៤; ១០.៧៥), ឯតេសំ អន្តរា កប្បា គណនតោ អសង្ខេយ្យា (ពុ. វំ. ២៨.៣), អន្តរន្តរា កថំ ឱបាតេតី"តិ (ម. និ. ២.៤២៦) ច អាទីសុ វិយ ការណវេមជ្ឈេសុ

វត្តមានា អន្តរាសទ្ទា ឯវ ឧទាហរិតព្ពា សិយុំ, ន បន ចិត្តក្ខណវិវរេសុ វត្តមានា អន្តរអន្តរិកសទ្ទា។ អន្តរាសទ្ទស្ស ហិ អយមត្ថុទ្ធារោតិ។

អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ សិយា – យេសុ អន្តរាសទ្ទោ វត្តតិ, តេសុ អន្តរសទ្ទោបិ វត្តតីតិ សមានត្ថត្តា អន្តរាសទ្ទត្ថេ វត្តមានោ អន្តរសទ្ទោ ឧទាហដោ។ អន្តរាសទ្ទោ ឯវ វា "យស្សន្តរតោ"តិ ឯត្ថ គាថាសុខត្ថំ រស្សំ កត្វា វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អន្តរាសទ្ទោ ឯវ បន ឥកសទ្ទេន បទំ វឌ្ឍេត្វា "អន្តរិកា"តិ វុត្តោតិ ឯវមេត្ថ ឧទាហរណោទាហរិតព្ពានំ វិរោធាភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អយោជិយមានេ ឧបយោគវចនំ ន បាបុណាតិ** សាមិវចនស្ស បសង្គេ អន្តរាសទ្ទយោគេន ឧបយោគវចនស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តេនេវាហ "**អន្តរាសទ្ទេន បន យុត្តត្តា ឧបយោគវចនំ កត**"ន្តិ។

សកលជម្ពុទីបេ ឧប្បន្នំ មហាកលហំ វូបសមេត្វាតិ បរិនិព្ពុតេ ភគវតិ ធាតូនំ អត្ថាយ កុសិនារានគរំ បរិវារេត្វា ឋិតេហិ សេសរាជូហិ "អម្ហាកំ ធាតុយោ វា ទេន្តុ យុទ្ធំ វា"តិអាទិនា កោសិនារកេហិ មល្លេហិ សទ្ធិំ កតំ វិវាទំ វូបសមេត្វា។ សោ កិរ ព្រាហ្មណោ តេសំ វិវាទំ សុត្វា "ឯតេ រាជានោ ភគវតោ បរិនិព្ពុតដ្ឋានេ វិវាទំ ករោន្តិ, ន ខោ បនេតំ បតិរូបំ, អលំ ឥមិនា កលហេន, វូបសមេស្សាមិ ន"ន្តិ គន្ត្វា ឧន្នតេ បទេសេ ឋត្វា ទ្វេភាណវារបរិមាណំ ទោណគជ្ជិតំ នាម អវោច។ តត្ថ បឋមភាណវារេ តាវ ឯកបទម្បិ តេ ន ជានឹសុ។ ទុតិយភាណវារបរិយោសានេ ច "អាចរិយស្ស វិយ ភោ សទ្ទោ, អាចរិយស្ស វិយ ភោ សទ្ទោ"តិ សព្ពេ និរវា អហេសុំ។ ជម្ពុទីបតលេ កិរ កុលឃរេ ជាតោ យេភុយ្យេន តស្ស ន-អន្តេវាសិកោ នាម នត្ថិ, អថ ខោ សោ អត្តនោ វចនំ សុត្វា និរវេ តុណ្ហីភូតេ វិទិត្វា បុន –

"សុណន្តុ ភោន្តោ មម ឯកវាចំ,
អម្ហាក ពុទ្ធោ អហុ ខន្តិវាទោ;
ន ហិ សាធុយំ ឧត្តមបុគ្គលស្ស,
សរីរភាគេ សិយា សម្បហារោ។

"សព្ពេវ ភោន្តោ សហិតា សមគ្គា,
សម្មោទមានា ករោមដ្ឋភាគេ;
វិត្ថារិកា ហោន្តុ ទិសាសុ ថូបា,
ពហូ ជនា ចក្ខុមតោ បសន្នា"តិ។ (ទី. និ. ២.២៣៧) –

ឥមំ គាថាទ្វយំ វត្វា តំ កលហំ វូបសមេត្វា ធាតុយោ អដ្ឋធា ភាជេត្វា អទាសិ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ "**សកលជម្ពុទីបេ ឧប្បន្នំ មហាកលហំ វូបសមេត្វា ធាតុយោ ភាជេស្សតី**"តិ។ **លក្ខណចក្កានី**តិ ទ្វីសុ បាទតលេសុ ទ្វេ លក្ខណចក្កានិ។

អាសវេនាតិ កម្មកិលេសការណេន អាសវេន។ ឯត្ថ ហិ តេភូមកញ្ច កម្មំ, អវសេសា ច អកុសលា ធម្មា "អាសវា"តិ វុត្តា។ **ទេវូបបត្តី**តិ ទេវេសុ ឧប្បត្តិ និព្ពត្តិ។ ឯត្ថ ច យក្ខគន្ធព្ពកាយ វិនិមុត្តា សព្ពេ ទេវា ទេវគ្គហណេន គហិតា។ **គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ** អាកាសចារី។ **អហន្តិ** វិភត្តិវិបរិណាមេន យោជេតព្ពំ។

ទោណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អបរិហានិយសុត្តវណ្ណនា

៣៧. សត្តមេ **និព្ពានសន្តិកេយេវ ចរតី**តិ កិលេសនិព្ពានស្ស អនុបាទាបរិនិព្ពានស្ស ច សន្តិកេយេវ ចរតិ "ន ចិរស្សេវ អធិគមិស្សតី"តិ កត្វា ។ គាថាយ **អប្បមាទរតោ**តិ សមថវិបស្សនាយ អប្បមជ្ជនេ រតោ អភិរតោ, អប្បមាទេនេវ វត្តិទិវំ វីតិនាមេន្តោតិ អត្ថោ។ **បមាទំ ភយតោ បស្សន្តោ**តិ និរយូបបត្តិអាទិភយហេតុតោ បមាទំ ភយតោ បស្សន្តោ។ **អភព្ពោ បរិហានាយា**តិ សោ ឯវរូបោ សមថវិបស្សនាធម្មេហិ មគ្គផលេហិ វា បរិហានាយ អភព្ពោ។ សមថវិបស្សនាតោ ហិ សម្បត្តតោ ន បរិហាយតិ, ឥតរានិ ច អប្បត្តានិ បាបុណាតីតិ។

អបរិហានិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បតិលីនសុត្តវណ្ណនា

៣៨. អដ្ឋមេ **អន្តវា លោកោ**តិ ឯកបស្សេន វឌ្ឍិតំ កសិណនិមិត្តំ “លោកោ”តិ គាហេន វា តក្កេន វា ឧប្បន្នទិដ្ឋិ។ លាភី ហិ ឈានចក្ខុនា បស្សិត្វា គណ្ហាតិ, ឥតរោ តក្កមត្តេន។ **អនន្តវា**តិ សមន្តតោ វឌ្ឍិតំ អប្បមាណំ កសិណនិមិត្តំ “លោកោ”តិ គាហេន វា តក្កេន វា ឧប្បន្នទិដ្ឋិ។ **តំ ជីវំ តំ សរីរ**ន្តិ ជីវោ សរីរញ្ច ឯកមេវ វត្ថូតិ ឧប្បន្នទិដ្ឋិ។ **វិស្សដ្ឋានី**តិ សកបរិច្ចជនវសេន និស្សដ្ឋានិ។ **វន្តានី**តិ ឥទំ បុន អនាទិយនភាវទស្សនវសេន វុត្តំ។ ចត្តម្បិ ហិ កេចិ គណ្ហន្តិ, នយិទមេវន្តិ ទស្សនត្ថំ “**វន្តានី**”តិ វុត្តំ។ ន ហិ យំ យេន វន្តំ, ន សោ តំ បុន អាទីយតិ។ វន្តម្បិ កិញ្ចិ សសន្តតិលគ្គំ សិយា, នយិទមេវន្តិ ទស្សនត្ថំ “**មុត្តានី**”តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ “**ឆិន្នពន្ធនានិ កតានី**”តិ, សន្តតិតោ វិនិមោចនវសេន ឆិន្នពន្ធនានិ កតានីតិ អត្ថោ។ មុត្តម្បិ កិញ្ចិ មុត្តពន្ធនំ វិយ ផលំ កុហិញ្ចិ តិដ្ឋតិ, ន ឯវមិទន្តិ ទស្សនត្ថំ “**បហីនានី**”តិ វុត្តំ។ យថា កិញ្ចិ ទុន្និស្សដ្ឋំ បុន អាទាយ សម្មទេវ និស្សដ្ឋំ “បដិនិស្សដ្ឋ”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ វិបស្សនាយ និស្សដ្ឋានិ អាទិន្នសទិសានិ មគ្គេន បហីនានិ បដិនិស្សដ្ឋានិ នាម ហោន្តីតិ ទស្សនត្ថំ “**បដិនិស្សដ្ឋានី**”តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ “**យថា ន បុន ចិត្តំ អារោហន្តិ, ឯវំ បដិនិស្សជ្ជិតានី**”តិ។

កាមេសនាតិ កាមានំ ឯសនា, កាមសង្ខាតា វា ឯសនា កាមេសនា។ វុត្តញ្ហេតំ “តត្ថ កតមា កាមេសនា? យោ កាមេសុ កាមច្ឆន្ទោ កាមរាគោ កាមនន្ទី កាមបិបាសា កាមមុច្ឆា កាមជ្ឈោសានំ, អយំ វុច្ចតិ កាមេសនា”តិ, តស្មា កាមរាគោ “កាមេសនា”តិ វេទិតព្ពោ។ តេនេវាហ “**កាមេសនា...បេ.... អនាគាមិមគ្គេន បហីនា**”តិ។ ភវានំ ឯសនា **ភវេសនា**។ វុត្តម្បិ ចេតំ “តត្ថ កតមា ភវេសនា? យោ ភវេសុ ភវច្ឆន្ទោ...បេ.... ភវជ្ឈោសានំ, អយំ វុច្ចតិ ភវេសនា”តិ, តស្មា ភវេសនរាគោ រូបារូបភវបត្ថនាតិ វេទិតព្ពោ។ តេនេវាហ “**ភវេសនា បន អរហត្តមគ្គេន បហីយតី**”តិ។

ព្រហ្មចរិយស្ស ឯសនា **ព្រហ្មចរិយេសនា**។ សា ច មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស, ទិដ្ឋិគតិកសម្មតព្រហ្មចរិយស្ស ច គវេសនវសេន ទ្វិប្បការាតិ អាហ “**ព្រហ្មចរិយំ ឯសិស្សាមី**”តិអាទិ។ ទិដ្ឋិគតិកសម្មតស្ស ព្រហ្មចរិយស្ស ឯសនាបិ ហិ ព្រហ្មចរិយេសនាតិ វុច្ចតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “តត្ថ កតមា ព្រហ្មចរិយេសនា? សស្សតោ លោកោតិ វា, អសស្សតោ លោកោតិ វា, អន្តវា លោកោតិ វា, អនន្តវា លោកោតិ វា, តំ ជីវំ តំ សរីរន្តិ វា, អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរន្តិ វា, ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណាតិ វា, ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណាតិ វា, ហោតិ ច ន ច ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណាតិ វា, នេវ ហោតិ ន ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណាតិ វា, យា ឯវរូបា ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតំ ទិដ្ឋិគហនំ ទិដ្ឋិកន្តារំ ទិដ្ឋិវិសូកាយិកំ ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតំ ទិដ្ឋិសំយោជនំ គាហោ បតិដ្ឋាហោ អភិនិវេសោ បរាមាសោ កុម្មគ្គោ មិច្ឆាបថោ មិច្ឆត្តំ តិត្ថាយតនំ វិបរិយេសគ្គាហោ, អយំ វុច្ចតិ ព្រហ្មចរិយេសនា”តិ (វិភ. ៩១៩)។

តស្មា ទិដ្ឋិគតិកសម្មតស្ស ព្រហ្មចរិយស្ស ឯសនា ទិដ្ឋព្រហ្មចរិយេសនាតិ វេទិតព្ពា។ តេនេវាហ “**ទិដ្ឋិព្រហ្មចរិយេសនា បន សោតាបត្តិមគ្គេនេវ បដិប្បស្សម្ភតី**”តិ។ ឯត្តាវតា ច រាគទិដ្ឋិយោ ឯសនាតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ ន កេវលញ្ច រាគទិដ្ឋិយោ ឯវ ឯសនា, តទេកដ្ឋំ កម្មម្បិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “តត្ថ កតមា កាមេសនា? កាមរាគោ តទេកដ្ឋំ អកុសលំ កាយកម្មំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ, អយំ វុច្ចតិ កាមេសនា។ តត្ថ កតមា ភវេសនា? ភវរាគោ តទេកដ្ឋំ អកុសលំ កាយកម្មំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ, អយំ វុច្ចតិ ភវេសនា។ តត្ថ កតមា ព្រហ្មចរិយេសនា? អន្តគ្គាហិកា ទិដ្ឋិ តទេកដ្ឋំ អកុសលំ កាយកម្មំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ, អយំ វុច្ចតិ ព្រហ្មចរិយេសនា”តិ (វិភ. ៩១៩)។

នវវិធមានោតិ “សេយ្យស្ស សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៤.១០៨; ធ. ស. ១១២១; វិភ. ៨៦៦; មហានិ. ២១) អាគតោ នវវិធមានោ។

“កាមេសនា”តិអាទិគាថាយ បន **ព្រហ្មចរិយេសនា សហា**តិ ព្រហ្មចរិយេសនាយ សទ្ធិំ។ វិភត្តិលោបេន ហិ អយំ និទ្ទេសោ។ ករណត្ថេ វា ឯតំ បច្ចត្តវចនំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ “ព្រហ្មចរិយេសនាយ សទ្ធិំ កាមេសនា ភវេសនាតិ តិស្សោ ឯសនា”តិ។ តាសុ ព្រហ្មចរិយេសនំ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**ឥតិសច្ចបរាមាសោ, ទិដ្ឋិដ្ឋានា សមុស្សយា**”តិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – ឥតិ ឯវំ សច្ចន្តិ បរាមាសោ **ឥតិសច្ចបរាមាសោ**។ ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញន្តិ ទិដ្ឋិយា បវត្តិអាការំ ទស្សេតិ។ ទិដ្ឋិយោ ឯវ សព្ពានត្ថហេតុភាវតោ **ទិដ្ឋិដ្ឋានា**។ វុត្តញ្ហេតំ – “មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមាហំ, ភិក្ខវេ, វជ្ជំ វទាមី”តិ (អ. និ. ១.៣១០)។ តា ឯវ ច ឧបរូបរិ វុទ្ធិយា មានលោភាទិកិលេសសមុស្សយនេន វដ្ដទុក្ខសមុស្សយនេន ច **សមុស្សយា**, “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ មិច្ឆាភិនិវិសមានា សព្ពានត្ថហេតុកា កិលេសទុក្ខូបចយតោ ហេតុភូតា ច ទិដ្ឋិយោ ព្រហ្មចរិយេសនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯតេន បវត្តិអាការតោ និព្ពត្តិតោ ច ព្រហ្មចរិយេសនា ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។

សព្ពរាគវិរត្តស្សាតិ សព្ពេហិ កាមភវរាគេហិ វិរត្តស្ស។ តតោ ឯវ តណ្ហាក្ខយសង្ខាតេ និព្ពានេ វិមុត្តត្តា **តណ្ហាក្ខយវិមុត្តិនោ** អរហតោ។ **ឯសនា បដិនិស្សដ្ឋា**តិ កាមេសនា, ភវេសនា សព្ពសោ និស្សដ្ឋា បហីនា។ **ទិដ្ឋិដ្ឋានា សមូហតា**តិ ព្រហ្មចរិយេសនាសង្ខាតា ទិដ្ឋិដ្ឋានា ច បឋមមគ្គេនេវ សមុគ្ឃាតិតា។ ឯវម្បិ ឥមិស្សា គាថាយ អត្ថវណ្ណនា វេទិតព្ពា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បតិលីនសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ឧជ្ជយសុត្តវណ្ណនា

៣៩. នវមេ **អនុកុលយញ្ញា**ន្តិ អនុកុលំ កុលានុក្កមំ ឧបាទាយ ទាតព្ពទានំ។ តេនាហ "**អម្ហាកំ...បេ.... កុលានុកុលវសេន យជិតព្ព**"ន្តិ។ វំសបរម្បរាយ បច្ឆា ទុគ្គតបុរិសេហិ បទាតព្ពទានំ។ ឯវរូបំ កុលំ សីលវន្តេ ឧទ្ទិស្ស និពទ្ធទានំ, តស្មិំ កុលេ ទលិទ្ទានិបិ ន ឧបច្ឆិន្ទន្តិ។ តត្រិទំ វត្ថុ – អនាថបិណ្ឌិកស្ស ឃរេ បញ្ច សលាកភត្តសតានិ ទីយិំសុ។ ទន្តមយសលាកានំ បញ្ចសតានិ អហេសុំ។ អថ តំ កុលំ អនុក្កមេន ទាលិទ្ទិយេន អភិភូតំ។ ឯកា តស្មិំ កុលេ ទារិកា ឯកសលាកតោ ឧទ្ធំ ទាតុំ នាសក្ខិ។ សាបិ បច្ឆា សាតវាហនំ រដ្ឋំ គន្ត្វា ខលំ សោធេត្វា លទ្ធធញ្ញេន តំ សលាកំ អទាសិ។ ឯកោ ថេរោ រញ្ញោ អារោចេសិ។ រាជា តំ អានេត្វា អគ្គមហេសិដ្ឋានេ ឋបេសិ។ សា តតោ បដ្ឋាយ បុន បញ្ចបិ សលាកសតានិ បវត្តេសិ។

អស្សមេធន្តិអាទីសុ បោរាណករាជកាលេ កិរ សស្សមេធំ, បុរិសមេធំ, សម្មាបាសំ, វាចាបេយ្យន្តិ ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ អហេសុំ, យេហិ រាជានោ លោកំ សង្គណ្ហិំសុ។ តត្ថ និប្ផន្នសស្សតោ ទសមភាគគ្គហណំ **សស្សមេធំ** នាម, សស្សសម្បាទនេ មេធាវិតាតិ អត្ថោ។ មហាយោធានំ ឆមាសិកភត្តវេតនានុប្បទានំ **បុរិសមេធំ** នាម, បុរិសសង្គណ្ហនេ មេធាវិតាតិ អត្ថោ។ ទលិទ្ទមនុស្សានំ ហត្ថេ លេខំ គហេត្វា តីណិ វស្សានិ វិនា វឌ្ឍិយា សហស្សទ្វិសហស្សមត្តធនានុប្បទានំ **សម្មាបាសំ** នាម។ តញ្ហិ សម្មា មនុស្សេ បាសេតិ ហទយេ ពន្ធិត្វា វិយ ឋបេតិ, តស្មា សម្មាបាសន្តិ វុច្ចតិ។ "តាត, មាតុលា"តិអាទិនា បន សណ្ហវាចាភណនំ **វាចាបេយ្យំ** នាម, បេយ្យវជ្ជំ បិយវចនតាតិ អត្ថោ។ ឯវំ ចតូហិ វត្ថូហិ សង្គហិតំ រដ្ឋំ ឥទ្ធញ្ចេវ ហោតិ ផីតញ្ច បហូតអន្នបានំ ខេមំ និរព្ពុទំ, មនុស្សា មុទា មោទនា ឧរេ បុត្តេ នច្ចេន្តា អបារុតឃរទ្វារា វិហរន្តិ។ ឥទំ ឃរទ្វារេសុ អគ្គឡានំ អភាវតោ **និរគ្គឡ**ន្តិ វុច្ចតិ។ អយំ បោរាណិកា បវេណី។ អបរភាគេ បន ឱក្កាករាជកាលេ ព្រាហ្មណា ឥមានិ ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ ឥមញ្ច រដ្ឋសម្បត្តិំ បរិវត្តេន្តា ឧទ្ធមូលំ កត្វា អស្សមេធំ បុរិសមេធន្តិអាទិកេ បញ្ច យញ្ញេ នាម អកំសុ។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា **ព្រាហ្មណធម្មិយសុត្តេ** –

> "តេសំ អាសិ វិបល្លាសោ, ទិស្វាន អណុតោ អណុំ...បេ....;
> តេ តត្ថ មន្តេ គន្ថេត្វា, ឱក្កាកំ តទុបាគមុ"ន្តិ។ (សុ. និ. ៣០១-៣០៤);

ឥទានិ តេហិ បរិវត្តេត្វា ឋបិតមត្ថំ ទស្សេន្តោ "**អស្សមេធ**"ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **មេធន្តី**តិ វធេន្តិ។ **ទ្វីហិ បរិយញ្ញេហី**តិ មហាយញ្ញស្ស បុព្ពភាគេ បច្ឆា ច បវត្តេតព្ពេហិ ទ្វីហិ បរិវារយញ្ញេហិ។ **សត្តនវុតិបញ្ចបសុសតឃាតភីសនស្សា**តិ សត្តនវុតាធិកានំ បញ្ចន្នំ បសុសតានំ មារណេន ភេរវស្ស ជាបភីរុកានំ ភយាវហស្ស។ តថា ហិ វទន្តិ –

> "ឆសតានិ និយុជ្ជន្តិ, បសូនំ មជ្ឈិមេ ហនិ;
> អស្សមេធស្ស យញ្ញស្ស, ឩនានិ បសូហិ តីហី"តិ។ (សំ. និ. ដី. ១.១.១២០);

សម្មន្តិ យុគច្ឆិទ្ទេ បក្ខិបិតព្ពទណ្ឌកំ។ **បាសន្តី**តិ ខិបន្តិ។ **សំហារិមេហី**តិ សកដេហិ វហិតព្ពេហិ។ បុព្ពេ កិរ ឯកោ រាជា សម្មាបាសំ យជន្តោ សរស្សតិនទិតីរេ បថវិយា វិវរេ ទិន្នេ និមុគ្គោយេវ អហោសិ, អន្ធពាលព្រាហ្មណា គតានុគតិកតា "អយំ តស្ស សគ្គគមនមគ្គោ"តិ សញ្ញាយ តត្ថ សម្មាបាសយញ្ញំ បដ្ឋបេន្តិ។ តេន វុត្តំ "**និមុគ្គោកាសតោ បភុតី**"តិ។ អយូបោ អប្បកទិវសោ យាគោ, សយូបោ ពហុទិវសំ នេយ្យោ **សត្រយាគោ**តិ។ មន្តបទាភិសង្ខតានំ សប្បិមធូនំ **វាជ**មិតិ សមញ្ញា។ ហិរញ្ញសុវណ្ណគោមហីសាទិ **សត្តរសកទក្ខិណស្ស**។ សារគព្ភកោដ្ឋាគារាទីសុ នត្ថិ ឯត្ថ អគ្គឡន្តិ **និរគ្គឡោ**។ តត្ថ កិរ យញ្ញេ អត្តនោ សាបតេយ្យំ អនវសេសតោ អនិគូហិត្វា និយ្យាតីយតិ។

មហារម្ភាតិ ពហុបសុឃាតកម្មា។ អដ្ឋកថាយំ បន "វិវិធា យត្ថ ហញ្ញរេ"តិ វក្ខមានត្តា "មហាកិច្ចា មហាករណីយា"តិ បឋមោ អត្ថវិកប្បោ វុត្តោ។ ទុតិយោ បន អត្ថវិកប្បោ "មហារម្ភាតិ បបញ្ចវសេន

អជេឡកា”តិអាទិ វុត្តន្តិ អធិប្បាយេន “**អបិចា**”តិអាទិនា អារទ្ធោ។ **និរារម្ភា**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ននុ ច បាណាតិបាតាទិអកុសលកម្មស្ស អប្បមត្តកម្បិ ផលំ នុបលព្ភតិ, តស្មា តស្ស និប្ផលភាវំ អវត្វា “ន តេ ហោន្តិ មហប្ផលា”តិ កស្មា វុត្តន្តិ អាហ “**និរវសេសត្ថោ**”តិអាទិ។ អនុគតំ កុលន្តិ **អនុកុលំ,** កុលានុគតន្តិ អត្ថោ។ យេ និច្ចភត្តាទី បុព្ពបុរិសេហិ បដ្ឋបិតំ អបរាបរំ អនុបច្ឆិន្ទន្តា មនុស្សា ទទន្តិ, តេ អនុកុលំ យជន្តិ នាម។ តេនេវាហ “**យេ អញ្ញេ អនុកុលំ យជន្តី**”តិអាទិ។

ឧជ្ជយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឧទាយិសុត្តវណ្ណនា

៤០. ទសមេ **បាណសមារម្ភរហិត**ន្តិ បាណឃាតរហិតំ។ **អព្យាពជ្ឈំ សុខំ លោកំ, បណ្ឌិតោ ឧបបជ្ជតី**តិ កាមច្ឆន្ទាទិព្យាបាទវិរហិតត្តា អព្យាពជ្ឈំ និទ្ទុក្ខំ។ បរបីឡាភាវេ បន វត្តព្ពំ នត្ថិ។ ឈានសមាបត្តិវសេន សុខពហុលត្តា សុខំ ឯកន្តសុខំ ព្រហ្មលោកំ ឈានបុញ្ញេន, ឥតរបុញ្ញេន បន តទញ្ញសម្បត្តិភវសង្ខាតំ សុខំ លោកំ បណ្ឌិតោ សប្បញ្ញោ ឧបេតិ។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

ឧទាយិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចក្កវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. រោហិតស្សវគ្គោ

១. សមាធិភាវនាសុត្តវណ្ណនា

៤១. បញ្ចមស្ស បឋមេ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារាយាតិ** ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ សុខវិហារត្ថាយ, និក្កិលេសតាយ និរាមិសេន សុខេន វិហរណត្ថាយាតិ អត្ថោ។ ឥមិនា ចត្តារិ ផលសមាបត្តិជ្ឈានានិ ខីណាសវស្ស អាសវក្ខយាធិគមតោ អបរភាគេ អធិគតរូបារូបជ្ឈានានិ ច កថិតានិ។ **ទិព្ពចក្ខុញាណទស្សនប្បដិលាភាយាតិ** ទិព្ពចក្ខុញាណប្បដិលាភត្ថាយ។ ទិព្ពចក្ខុញាណញ្ហិ រូបគតស្ស ទិព្ពស្ស ឥតរស្ស ច ទស្សនដ្ឋេន ឥធ “ញាណទស្សន”ន្តិ អធិប្បេតំ។ **អាលោកសញ្ញំ មនសិ ករោតីតិ** ទិវា វា រត្តិំ វា សូរិយទីបចន្ទមណិឧក្កាវិជ្ជុលតាទីនំ អាលោកោ ទិវា រត្តិញ្ច ឧបលទ្ធោ, យថាលទ្ធវសេនេវ អាលោកំ មនសិ ករោតិ ចិត្តេ ឋបេតិ, តថា ច នំ មនសិ ករោតិ, យថាស្ស សុភាវិតាលោកកសិណស្ស វិយ កសិណាលោកោ យថិច្ឆកំ យាវទិច្ឆកញ្ច សោ អាលោកោ រត្តិយំ ឧបតិដ្ឋតិ , យេន តត្ថ ទិវាសញ្ញំ ឋបេតិ, ទិវា វិយ វិគតថិនមិទ្ធោ ហោតិ។ តេនាហ “**យថា ទិវា តថា រត្តិ**”ន្តិ។

យថា ទិវា អាលោកសញ្ញា មនសិ កតា, តថេវ នំ រត្តិម្បិ មនសិ ករោតីតិ យថា ទិវា ទិដ្ឋោ អាលោកោ, តថេវ តំ រត្តិំ មនសិ ករោតិ។ **ទុតិយបទេតិ** “យថា រត្តិំ តថា ទិវា”តិ ឥមស្មិំ វាក្យេ។ **ឯស នយោតិ** ឥមិនា យថា រត្តិយំ ចន្ទាលោកាទិ អាលោកោ ទិដ្ឋោ, ឯវមេវ រត្តិំ ទិដ្ឋាការេនេវ ទិវា តំ អាលោកំ មនសិ ករោតិ ចិត្តេ ឋបេតីតិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។ **ឥតិ វិវដេន ចេតសាតិ** ឯវំ អបិហិតេន ចិត្តេន, ថិនមិទ្ធាបិធានេន អបិហិតចិត្តេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អបរិយោនទ្ធេនាតិ** សមន្តតោ អនទ្ធេន អសញ្ឆាទិតេន។ **កិញ្ចាបីតិ**អាទិនា អត្ថនា វុត្តមេវត្ថំ សមត្ថេតិ។ **អាលោកសទិសំ កតំ** “យថា ទិវា តថា រត្តិ”ន្តិអាទិនា។

សតិដ្ឋានិកស្សាតិ “អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេ សម្បជានការី ហោតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៤; ២.៣៧៦; ម. និ. ១.១០៩) វុត្តស្ស សតិដ្ឋានិកស្ស សតិសម្បជញ្ញស្ស អត្ថាយ។ **បរិគ្គហិតវត្ថារម្មណតាយាតិ** វត្ថុនោ អារម្មណស្ស ច យាថាវតោ វិទិតភាវេន។ យថា ហិ សប្បំ បរិយេសន្តេន តស្ស អាសយេ វិទិតេ សោបិ វិទិតោ គហិតោ ឯវ ច ហោតិ មន្តាគទពលេន តស្ស គហណស្ស សុករត្តា, ឯវំ វេទនាយ អាសយភូតេ វត្ថុម្ហិ អារម្មណេ ច វិទិតេ អាទិកម្មិកស្សបិ វេទនា វិទិតា គហិតា ឯវ ហោតិ សលក្ខណតោ សាមញ្ញលក្ខណតោ ច តស្សា គហណស្ស សុករត្តា។ បគេវ បរិញ្ញាតវត្ថុកស្ស ខីណាសវស្ស។ តស្ស ហិ ឧប្បាទក្ខណេបិ ឋិតិក្ខណេបិ ភង្គក្ខណេបិ វេទនា វិទិតា បាកដា ហោន្តិ “តា វេទនា ឯវំ ឧប្បជ្ជិត្វា”តិអាទិនា។ ន កេវលញ្ច វេទនា ឯវ, ឥធ វុត្តា សញ្ញាទយោបិ អវុត្តា ចេតនាទយោបិ វិទិតាវ ឧប្បជ្ជន្តិ ឋេវ តិដ្ឋន្តិ ច និរុជ្ឈន្តិ ច។ និទស្សនមត្តញ្ហេតំ, យទិទំ បាឡិយំ វេទនាសញ្ញាវិតក្កគ្គហណំ។ តេន អនវសេសតោ សព្ពធម្មានម្បិ ឧប្បាទាទិតោ វិទិតភាវំ ទស្សេតិ។

អបិច វេទនាយ ឧប្បាទោ វិទិតោ ហោតិ, ឧបដ្ឋានំ វិទិតំ ហោតិ, អត្ថង្គមោ វិទិតោ ហោតិ។ កថំ វេទនាយ ឧប្បាទោ វិទិតោ ហោតិ ? អវិជ្ជាសមុទយា វេទនាសមុទយោ, តណ្ហាសមុទយា កម្មសមុទយោ, ផស្សសមុទយា វេទនាសមុទយោតិ និព្ពត្តិលក្ខណំ បស្សន្តោបិ វេទនាក្ខន្ធស្ស សមុទយំ បស្សតិ។ ឯវំ វេទនាយ ឧប្បាទោ វិទិតោ ហោតិ។ កថំ វេទនាយ ឧបដ្ឋានំ វិទិតំ ហោតិ? អនិច្ចតោ មនសិករោតោ ខយតុបដ្ឋានំ វិទិតំ ហោតិ, ទុក្ខតោ មនសិករោតោ ភយតុបដ្ឋានំ វិទិតំ ហោតិ, អនត្តតោ មនសិករោតោ សុញ្ញតុបដ្ឋានំ វិទិតំ ហោតិ។ ឯវំ វេទនាយ ឧបដ្ឋានំ វិទិតំ ហោតិ។ ឥតិ ខយតោ ភយតោ សុញ្ញតោ ជានាតិ។ កថំ វេទនាយ អត្ថង្គមោ វិទិតោ ហោតិ? អវិជ្ជានិរោធា វេទនានិរោធោ…បេ… ឯវំ វេទនាយ អត្ថង្គមោ វិទិតោ ហោតិ។ ឥមិនាបិ នយេនេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឥតិ រូបន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**សទ្ទោ អនវសេសតោ រូបស្ស សរូបនិទស្សនត្ថោតិ តស្ស **ឥទំ រូបន្តិ** ឯតេន សាធារណតោ សរូបនិទស្សនមាហ, **ឯត្តកំ រូបន្តិ** ឯតេន អនវសេសតោ, **ន ឥតោ បរំ រូបំ អត្ថីតិ** តព្ពិនិមុត្តស្ស អញ្ញស្ស អភាវំ។ **ឥតិ វេទនាតិ**អាទីសុបិ អយំ វេទនា, ឯត្តកា វេទនា, ឥតោ បរំ វេទនា នត្ថិ។ អយំ សញ្ញា…បេ… ឥមេ សង្ខារា…បេ… ឥទំ វិញ្ញាណំ, ឯត្តកំ វិញ្ញាណំ, ឥតោ បរំ វិញ្ញាណំ នត្ថីតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោតិ អាហ “**វេទនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ**”តិ។

ញាណេន ជានិត្វា បរោបរានិ។ **បរោបរានីតិ** បរានិ ច ឱបរានិ ច។ **ឧត្តមាធមានីតិ** បរត្តភាវសកត្តភាវាទីនិ ឧត្តមាធមានិ។ **ចលិតន្តិ** តណ្ហាទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតំ។ **អនីឃោតិ** រាគាទិព្យយរហិតោ។ **អតារិ សោតិ** សោ ឯវរូបោ អរហា ជាតិជរំ អតរិ។

សមាធិភាវនាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២-៤. បញ្ហព្យាករណសុត្តាទិវណ្ណនា

៤២-៤៤. ទុតិយេ **ឯតេសំ បញ្ហានន្តិ** ឯកំសព្យាករណាទីនំ ចតុន្នំ បញ្ហានំ។ **តស្មិំ តស្មិំ ឋានេ ព្យាករណំ ជានាតីតិ** “ចក្ខុំ អនិច្ចំ”ន្តិ បុដ្ឋេ “អនិច្ចំ”ន្តិ ឯកំសេនេវ ព្យាកាតព្ពំ។ “អនិច្ចា នាម ចក្ខុ”ន្តិ បុដ្ឋេ បន “ន កេវលំ ចក្ខុមេវ, សោតម្បិ អនិច្ចំ”ន្តិ ឯវំ វិភជិត្វា ព្យាកាតព្ពំ។ “យថា ចក្ខុំ តថា សោតំ, យថា សោតំ តថា ចក្ខុ”ន្តិ បុដ្ឋេ “កេនដ្ឋេន បុច្ឆសី”តិ បដិបុច្ឆិត្វា “ទស្សនដ្ឋេន បុច្ឆាមី”តិ វុត្តេ “ន ហី”តិ ព្យាកាតព្ពំ។ “អនិច្ចដ្ឋេន បុច្ឆាមី”តិ វុត្តេ “អាមា”តិ ព្យាកាតព្ពំ។ “តំ ជីវំ តំ សរីរ”ន្តិអាទីនិ បុដ្ឋេន បន “អព្យាកតមេតំ ភគវតា”តិ ឋបេតព្ពោ, ឯស បញ្ហោ ន ព្យាកាតព្ពោតិ ឯវំ ជានាតីតិ អត្ថោ។ **អត្ថសមាគមេនាតិ** អត្ថស្ស បដិលាភេន លទ្ធព្ពេន។ សមិតិ សង្គតិ សមោធានន្តិ សមយោ, បដិលាភោ។ សមយោ ឯវ **អភិសមយោ**, អភិមុខភាវេន វា សមយោ **អភិសមយោ**តិ ឯវមេត្ថ បទត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ តតិយចតុត្ថានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

បញ្ហព្យាករណសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៦. រោហិតស្សសុត្តាទិវណ្ណនា

៤៥-៤៦. បញ្ចមេ (សំ. និ. ១.១.១០៧) **ឯកោកាសេ**តិ ចក្កវាឡស្ស បរិយន្តសញ្ញិតេ ឯកស្មិំ ឱកាសេ។ **ភុម្មន្តិ** “យត្ថា”តិ ឥទំ ភុម្មវចនំ។ សាមញ្ញតោ វុត្តម្បិ “សោ លោកស្ស អន្តោ”តិ វចនតោ វិសិដ្ឋវិសយមេវ ហោតិ។ “ន ជាយតិ, ន មីយតី”តិ វត្វា បុន “ន ចវតិ, ន ឧបបជ្ជតី”តិ កស្មា វុត្តន្តិ អាហ **“ឥទំ អបរាបរំ...បេ. ... គហិត”**ន្តិ។ **បទគមនេនាតិ** បទសា គមនេន។ **សត្តា សង្ខារលោកស្ស អន្តំ សន្ធាយ វទតិ** ឧបរិ សព្ពានិ បកាសេតុកាមោ។ សង្ខារលោកស្ស ហិ អន្តោ និព្ពានំ។

ទឡ្ហំ ថិរំ ធនុ ឯតស្សាតិ ទឡ្ហធន្វា, សោ ឯវ “ទឡ្ហធម្មា”តិ វុត្តោ។ តេនាហ **“ទឡ្ហធនុ”**តិ។ **ឧត្តមប្បមាណំ** នាម សហស្សថាមធនុ។ ធនុគ្គណ្ហនសិប្បចិត្តកកាយ ធនុគ្គហោ, ន ធនុគ្គហណមត្តេនាតិ អាហ **“ធនុគ្គហោតិ ធនុអាចរិយោ”**តិ។ “ធនុគ្គហោ”តិ វត្វា “សិក្ខិតោ”តិ វុត្តេ ធនុសិក្ខាយ សិក្ខិតោតិ វិញ្ញាយតិ។ សិក្ខា ច ឯត្តកេន កាលេន សិក្ខន្តស្ស ឧក្កំសគតា ហោតីតិ អាហ **“ទ្វាទស វស្សានិ ធនុសិប្បំ សិក្ខិតោ”**តិ។ **ឧសភប្បមាណេ**តិ វីសតិ យដ្ឋិយោ ឧសភំ, តស្មិំ ឧសភប្បមាណេ បទេសេ។ **វាលគ្គន្តិ** វាលកោដឹ។ **កតហត្ថោតិ** បរិចិតហត្ថោ។ **កតសរក្ខេបោតិ** ថិរលក្ខេ ច ចលលក្ខេ ច បរេសំ ទស្សនវសេន សរក្ខេបស្ស កតាវី។ តេនាហ **“ទស្សិតសិប្បោ”**តិ, “កតយោគ្គោ”តិ កេចិ។ អសន្តិ ឯតេនាតិ **អសនំ**, កណ្ឌោ។ **តាលច្ឆាទិន្តិ** តាលច្ឆាយំ។ សា បន រតនមត្តា វិទត្ថិចតុរង្គុលា។

បុរត្ថិមា សមុទ្ទាតិ ឯកស្មិំ ចក្កវាឡេ បុរត្ថិមា សមុទ្ទា។ សមុទ្ទសីសេន បុរត្ថិមចក្កវាឡមុខវដ្ដិំ វទតិ។ **បច្ឆិមសមុទ្ទេតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **និប្បបញ្ចតន្តិ** អទន្ធការិតំ។ **សម្បត្តេតិ** តាទិសេន ជវេន គច្ឆន្តេន សម្បត្តេ។ **អនោតត្តេ**តិ ឯត្ថាបិ “សម្បត្តេ”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធោ, តថា “នាគលតាទន្តកដ្ឋ”ន្តិ ឯត្ថាបិ។ **តទាតិ** យទា សោ លោកន្តគវេសកោ អហោសិ, តទា។ **ទីឃាយុកកាលោតិ** អនេកវស្សសហស្សាយុកកាលោ។ **ចក្កវាឡលោកស្សា**តិ សាមញ្ញវសេន ឯកវចនំ, ចក្កវាឡលោកានន្តិ អត្ថោ។ ឥមស្មិំយេវ ចក្កវាឡេ និព្ពត្តិបុព្ពបរិចយសិទ្ធាយ និកន្តិយា។

សសញ្ញិម្ហិ សមនកេតិ ន រូបធម្មមត្តកេ, អថ ខោ បញ្ចក្ខន្ធសមុទាយេតិ ទស្សេតិ។ **សមិតបាបោតិ** សមុច្ឆិន្នសំកិលេសធម្មោ។ ឆដ្ឋំ ឧត្តានមេវ។

រោហិតស្សសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សុវិទូរសុត្តវណ្ណនា

៤៧. សត្តមេ **សុវិទូរវិទូរ**-សទ្ទានំ សមានត្ថានំយេវ ឯកត្ថ គហណំ ឥធ និទ្ទេសោ ទូរាសន្នភាវស្ស អបេក្ខាសិទ្ធត្តា ឥជាធិប្បេតស្ស ទូរភាវស្ស កេនចិ បរិយាយេន អនាសន្នភាវទស្សនត្ថំ កតន្តិ អាហ **“កេនចិ បរិយាយេន អនាសន្នានិ ហុត្វា”**តិអាទិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

សុវិទូរសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វិសាខសុត្តវណ្ណនា

៤៨. អដ្ឋមេ វាក្ករណចាតុរិយតោ វចនគុណហេតូនំ បូរិយា បោរិ, បោរិយំ ភវាតិ បោរី, តាយ **បោរិយា**។ តេនាហ "**បរិបុណ្ណវាចាយា**"តិ, អក្ខរបទបរិបុណ្ណាយ វាចាយាតិ អត្ថោ។ **អបលិពុទ្ធាយា**តិ បិត្តាទីហិ ន វិពទ្ធាយ អននុពុទ្ធិតាយ។ **អនេលគលាយា**តិ អនេលាយ អគលាយ និទ្ទោសាយ អគឡិតបទព្យញ្ជនាយ ច។ ថេរស្ស ហិ កថយតោ បទំ វា ព្យញ្ជនំ វា ន បរិហាយតិ។ តេនាហ "**អនេលគលាយាតិ និទ្ទោសាយ ចេវ អគឡិតាយ ចា**"តិអាទិ។ តត្ថ **និទ្ទោសាយា**តិ អត្ថតោ ច ព្យញ្ជនតោ ច វិគតទោសាយ។ **អបតិតបទព្យញ្ជនាយា**តិ អវិរហិតបទព្យញ្ជនាយ។ អថ វា **អនេលគលាយា**តិ ន ឯលំ ទោសំ គលតីតិ អនេលគលា។ អវិច្ឆិន្នវាចាយ អនេលគលាយ យថា ទន្ធមនុស្សា មុខេន ខេឡំ គឡន្តេន វាចំ ភាសន្តិ, ន ឯវរូបាយ។ អថ ខោ និទ្ទោសាយ វិសទវាចាយាតិ អត្ថោ។ វិវដ្ដប្បកាសិនី វាចា ន កទាចិ វិវដ្ដមុត្តាតិ កត្វា អាហ "**វិវដ្ដបរិយាបន្នាយា**"តិ, វិវដ្ដំ អមុញ្ចិត្វា បវត្តាយាតិ អត្ថោ។ វិវដ្ដប្បកាសិនី ហិ វាចា វិវដ្ដំ បរិច្ឆិជ្ជ អាបាទេន្តី បវត្តតិ។ នវលោកុត្តរធម្មោ សព្ពធម្មេហិ សមុស្សិតង្គេន អព្ភុគ្គតង្គេន ច ធជោ នាមាតិ អាហ "**អព្ភុគ្គតង្គេនា**"តិអាទិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

វិសាខសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. វិបល្លាសសុត្តវណ្ណនា

៤៩. នវមេ អនិច្ចាទីនិ វត្ថូនិ និច្ចន្តិអាទិនា វិបរីតតោ អសន្តីតិ វិបល្លាសា , សញ្ញាយ វិបល្លាសោ **សញ្ញាវិបល្លាសោ**។ ឥតរេសុបិ ឥីសុ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេតេ ចតុន្នំ វត្ថូនំ វសេន ចត្តារោ, តេសុ វត្ថូសុ សញ្ញាទីនំ វសេន ទ្វាទស ហោន្តិ។ តេសុ អដ្ឋ សោតាបត្តិមគ្គេន បហីយន្តិ។ **អសុភេ សុភ**ន្តិ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសា សកទាគាមិមគ្គេន តនុកា ហោន្តិ, អនាគាមិមគ្គេន បហីយន្តិ។ **ទុក្ខេ សុខ**ន្តិ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសា អរហត្តមគ្គេន បហីយន្តីតិ វេទិតព្ពា។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

វិបល្លាសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឧបក្កិលេសសុត្តវណ្ណនា

៥០. ទសមេ **ឧបក្កិលិដ្ឋភាវករណេនា**តិ មលីនភាវករណេន។ **បញ្ចវិធាយ សុរាយ ចតុព្ពិធស្ស ច មេរយស្សា**តិ ឯត្ថ បូវសុរា, បិដ្ឋសុរា, ឱទនសុរា, កិណ្ណបក្ខិត្តា, សម្ភារសំយុត្តាតិ បញ្ច សុរា។ បុប្ផាសវោ, ផលាសវោ, មធ្វាសវោ, គុឡាសវោតិ ចត្តារោ អាសវា, ចតុព្ពិធំ មេរយំ នាម។ តត្ថ បូវេ ភាជនេ បក្ខិបិត្វា តជ្ជំ ឧទកំ ទត្វា មទ្ទិត្វា កតា **បូវសុរា**។ ឯវំ សេសសុរាបិ។ **កិណ្ណា**តិ បន តស្សា សុរាយ ពីជំ វុច្ចតិ។ យេ សុរា "មោទកា"តិបិ វុច្ចន្តិ, តេ បក្ខិបិត្វា កតា **កិណ្ណបក្ខិត្តា**។ ធាតកិអាសវាទិនានាសម្ភារេហិ សំយោជិតា **សម្ភារសំយុត្តា**។មធុកតាលនាឡិកេរាទិបុប្ផរសោ ចិរបរិវាសិតោ **បុប្ផាសវោ**។ បនសាទិផលរសោ **ផលាសវោ**។ មុទ្ទិការសោ **មធ្វាសវោ**។ ឧច្ឆុរសោ **គុឡាសវោ**។

ឧបក្កិលេសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

រោហិតស្សវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

២. ទុតិយបណ្ណាសកំ

(៦) ១. បុញ្ញាភិសន្ទវគ្គោ

១. បឋមបុញ្ញាភិសន្ទសុត្តវណ្ណនា

៥១. ទុតិយស្ស បឋមេ **បុញ្ញាភិសន្ទា**តិ វា បុញ្ញនទិយោ។ អវិច្ឆេទេន និច្ចំ បវត្តិយមានានិ ហិ បុញ្ញានិ អភិសន្ទនដ្ឋេន “បុញ្ញាភិសន្ទា”តិ វុត្តា។ **អបរិមិត**ន្តិ អាឡ្ហកគណនាយ អបរិមិតំ, យោជនវសេន បនស្ស បរិមាណំ អត្ថិ។ តថា ហិ ហេដ្ឋា មហាបថវិយា ឧបរិ អាកាសេន បរតោ ចក្កវាឡបព្ពតេន មជ្ឈេ តត្ថ តត្ថ ឋិតេហិ ទីបបព្ពតបរិយន្តេហិ បរិច្ឆិន្នត្តា យោជនតោ សក្កា បមាណំ កាតុំ។ **ភេរវារម្មណេហី**តិ សវិញ្ញាណកាវិញ្ញាណកេហិ ភេរវារម្មណេហិ។ តថា ហិ តំ មហាសរីរមច្ឆកុម្ភីលយក្ខរក្ខសមហានាគទានវាទីនំ សវិញ្ញាណកានំ វឡវាមុខបាតាលាទីនំ អវិញ្ញាណកានញ្ច ភេរវារម្មណានំ វសេន “ពហុភេរវ”ន្តិ វុច្ចតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

បឋមបុញ្ញាភិសន្ទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយបុញ្ញាភិសន្ទសុត្តវណ្ណនា

៥២. ទុតិយេ **សោតាបន្នស្ស សទ្ធា អធិប្បេតា**តិ សោតាបន្នស្ស មគ្គេនាគតា សទ្ធា អធិប្បេតា។

ទុតិយបុញ្ញាភិសន្ទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៤. បឋមសំវាសសុត្តាទិវណ្ណនា

៥៣-៥៤. តតិយេ យថាកម្មំ តា តា គតិយោ **អរ**ន្តិ ឧបគច្ឆន្តីតិ អរិយា, សត្តា។ ឥមេ បន កុច្ឆិតា អរិយាតិ **កទរិយា**។ ថទ្ធមច្ឆរិនោ, ថទ្ធេន មច្ឆរេន សមន្នាគតាតិ អត្ថោ។ ថទ្ធមច្ឆរិយសទិសញ្ហិ កុច្ឆិតំ សព្ពទានិហីនំ នត្ថិ សព្ពគុណានំ អាទិភូតស្ស ភោគសម្បត្តិអាទិសព្ពសម្បត្តីនំ មូលភូតស្ស ទានស្ស និសេធនតោ។ តេនាហ “**កទរិយាតិ ថទ្ធមច្ឆរិនោ**”តិ។ ឯកច្ចោ ហិ អត្តនោ វសនដ្ឋានេ ភិក្ខូ ហត្ថំ បសារេត្វាបិ ន វន្ទតិ។ អញ្ញត្ថ គតោ វិហារំ បវិសិត្វា សក្កច្ចំ វន្ទិត្វា មធុរប្បដិសន្ថារំ ករោតិ “កឹ, ភន្តេ, អម្ហាកំ វសនដ្ឋានំ នាគច្ឆថ, សម្បន្នោ បទេសោ, បដិពលាហំ អយ្យានំ យាគុភត្តាទីហិ ឧបដ្ឋាតុំ កាតុ”ន្តិ។ ភិក្ខុ “សទ្ធោ អយំ ឧបាសកោ”តិ យាគុភត្តាទីហិ សង្គណ្ហាតិ។

អថេកោ ថេរោ តស្ស គាមំ គន្ត្វា បិណ្ឌាយ ចរតិ។ សោ តំ ទិស្វា អញ្ញេន វា គច្ឆតិ, ឃរំ វា បវិសតិ។ សចេបិ សម្មុខីភាវំ អាគច្ឆតិ, ហត្ថេន វន្ទិត្វា “អយ្យស្ស ភិក្ខំ ទេថ, អហំ ឯកេន កម្មេន គច្ឆាមី”តិ បក្កមតិ។ ថេរោ សកលគាមំ ចរិត្វា តុច្ឆបត្តោវ និក្ខមតិ។ ឥទំ តាវ មុទុមច្ឆរិយំ នាម។ យេន អទាយកោបិ ទាយកោ វិយ បញ្ញាយតិ។ ឥធ បន ថទ្ធមច្ឆរិយំ អធិប្បេតំ។ យេន សមន្នាគតោ ភិក្ខូសុ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋេសុ “ថេរា ឋិតា”តិ វុត្តេ “កឹ មយ្ហំ បាទា រុជ្ជន្តី”តិអាទីនិ វត្វា សិលាថម្ភោ វិយ ខាណុកោ វិយ ច ថទ្ធោ ហុត្វា តិដ្ឋតិ, សាមីចិម្បិ ន ករោតិ, កុតោ ទានំ។ អយមិធ អធិប្បេតោ។ តេន វុត្តំ “**ថទ្ធមច្ឆរិនោតិ ថទ្ធេន មច្ឆរេន សមន្នាគតាតិ អត្ថោ**”តិ។ មច្ឆរំ មច្ឆេរំ មច្ឆរិយន្តិ អត្ថតោ ឯកំ។

បរិភាសកាតិ ភិក្ខូ ឃរទ្វារេ ឋិតេ ទិស្វា “កឹ តុម្ហេ កសិត្វា អាគតា វបិត្វា លាយិត្វា, មយំ អត្តនោបិ ន លភាម, កុតោ តុម្ហាកំ, សីឃំ និក្ខមថា”តិអាទីហិ សន្តជ្ជកា។ **យាចកានំ វចនស្ស អត្ថំ ជានន្តី**តិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ ភិក្ខូ ឃរទ្វារេ ឋិតា តុណ្ហី ហោន្តិ, អត្ថតោ បន “ភិក្ខំ ទេថា”តិ វទន្តិ នាម អរិយាយ យាចនាយ។ វុត្តញ្ហេតំ “ឧទ្ទិស្ស អរិយា តិដ្ឋន្តិ, ឯសា អរិយាន យាចនា”តិ (មិ. ប. ៤.៥.៩)។ តត្រ យេ “មយំ បចាម, ឥមេ ន បចន្តិ, បចមានេ បត្វា អលភន្តា កុហឹ លភិស្សន្តី”តិ ទេយ្យធម្មំ សំវិភជន្តិ, តេ វទញ្ញូ យាចកានំ វចនស្ស អត្ថំ ជានន្តិ នាម ញត្វា កត្តព្ពករណតោ។ ចតុត្ថំ ឧត្តានមេវ។

បឋមសំវាសសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៦. សមជីវីសុត្តាទិវណ្ណនា

៥៥-៥៦. បញ្ចមេ **អនុគ្គណ្ហនត្ថ**ន្តិ នកុលមាតា នកុលបិតាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ សង្គហត្ថាយ។ នកុលស្ស ទារកស្ស បិតា **នកុលបិតា។ នកុលមាតា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។ ឆដ្ឋេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

សមជីវិសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-១០. សុប្បវាសាសុត្តាទិវណ្ណនា

៥៧-៦០. សត្តមេ **អាយុភាគបដិលាភិនី ហោតី**តិ អាយុកោដ្ឋាសស្ស បដិលាភិនី ហោតិ។ **តិវិធលោក**ន្តិ សត្តសង្ខារភាជនសង្ខាតំ តិវិធំ លោកំ។ **វិទិតំ កត្វា**តិ វិភូតំ កត្វា។ **លោកវិទូន**ន្តិ ករណត្ថេ សាមិវចនន្តិ អាហ **"ពុទ្ធេហិ បសត្ថា"**តិ។ អដ្ឋមនវមទសមានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

សុប្បវាសាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុញ្ញាភិសន្ទវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៧) ២. បត្តកម្មវគ្គោ

១-៤. បត្តកម្មសុត្តាទិវណ្ណនា

៦១-៦៤. ទុតិយស្ស បឋមេ យេ អនិដ្ឋា ន ហោន្តិ, តេ ឥដ្ឋាតិ អធិប្បេតាតិ អាហ “**អនិដ្ឋបដិក្ខេបេន ឥដ្ឋា**”តិ។ **ឥដ្ឋា**តិ ច បរិយិដ្ឋា វា ហោតុ មា វា, ឥដ្ឋារម្មណភូតាតិ អត្ថោ។ គវេសិតម្បិ ហិ ឥដ្ឋន្តិ វុច្ចតិ, តំ ឥធ នាធិប្បេតំ។ **មនេ**តិ មនស្មឹ។ **កន្តា**តិ វា កមនីយា, កាមេតព្ពាតិ អត្ថោ។ **មនំ អប្បាយន្តី**តិ ឥដ្ឋភាវេន មនំ វឌ្ឍេន្តិ។ កម្មសាធនោ ឥធ **ភោគ**-សទ្ទោតិ អាហ “**ភោគាតិ ភុញ្ជិតព្ពា**”តិអាទិ។ **ធម្មូបឃាតំ កត្វា** កុសលធម្មំ វិនោទេត្វា។ ឧបនិជ្ឈាយិយន្តីតិ **ឧបជ្ឈាយា**តិ អាហ “**សុខទុក្ខេសុ ឧបនិជ្ឈាយិតព្ពត្តា**”តិ, សុខទុក្ខេសុ ឧប្បន្នេសុ អនុស្សរិតព្ពត្តាតិ អត្ថោ។ **សន្ទិដ្ឋសម្ភត្តេហី**តិ ឯត្ថ តត្ថ តត្ថ សង្គម្ម ទិដ្ឋមត្តា នាតិទឡ្ហមិត្តា **សន្ទិដ្ឋា**, សុដ្ឋុ ភត្តា សិនេហវន្តោ ទឡ្ហមិត្តា **សម្ភត្តា**។

វិសមលោភន្តិ ពលវលោភំ។ **សុខិត**ន្តិ សញ្ជាតសុខំ។ **បីណិត**ន្តិ ធាតំ សុហិតំ។ តថាភូតោ បន យស្មា ពលសម្បន្នោ ហោតិ, តស្មា “**ពលសម្បន្នំ ករោតី**”តិ វុត្តំ។

សោភនេ កាយិកវាចសិកកម្មេ រតោតិ សូរតោ ឧការស្ស ទីឃំ កត្វា, តស្ស ភាវោ **សោរច្ចំ**, កាយិកវាចសិកោ អវីតិក្កមោ។ សោ បន អត្ថតោ សុសីលភាវោតិ អាហ “**ខន្តិសោរច្ចេ និវិដ្ឋាតិ អធិវាសនក្ខន្តិយញ្ច សុសីលតាយ ច និវិដ្ឋា**”តិ។ **ឯកមត្តាន**ន្តិ ឯកំ ចិត្តន្តិ អត្ថោ។ រាគាទីនញ្ហិ បុព្ពភាគិយំ ទមនាទិ បច្ចេកំ ឥច្ឆិតព្ពំ, ន មគ្គក្ខណេ វិយ ឯកជ្ឈំ បដិសង្ខានមុខេន បជហនតោ។ **ឯកមត្តាន**ន្តិ វា វិវេកវសេន ឯកំ ឯកាកិនំ អត្តានំ។ តេនេវាហ “**ឯកំ អត្តនោវ អត្តភាវ**”ន្តិអាទិ។ **ឧបរូបរិភូមីសូ**តិ ឆកាមសគ្គសង្ខាតាសុ ឧបរូបរិកាមភូមីសុ។ កម្មស្ស ផលំ **អគ្គំ** នាម។ តំ បនេត្ថ ឧច្ចគាមីតិ អាហ “**ឧទ្ធមគ្គមស្សា**”តិ។ សុវគ្គេ និយុត្តា, សុវគ្គប្បយោជនាតិ វា **សោវគ្គិកា។ ទសន្នំ វិសេសាន**ន្តិ ទិព្ពអាយុវណ្ណយសសុខអាធិបតេយ្យានញ្ចេវ ឥដ្ឋរូបាទីនញ្ច ផលវិសេសានំ។ វណ្ណគ្គហណេន ចេត្ថ សកោ អត្តភាវវណ្ណោ គហិតោ, រូបគ្គហណេន ពហិទ្ធា រូបារម្មណំ។ ទុតិយតតិយចតុត្ថានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

បត្តកម្មសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. រូបសុត្តវណ្ណនា

៦៥. បញ្ចមេ បមិនោតិ ឧឡារតាទិវិសេសំ ឯតេនាតិ បមាណំ, រូបកាយោ បមាណំ ឯតស្សាតិ ***រូបប្បមាណោ***។ តតោ ឯវ រូបេ បសន្នោតិ ***រូបប្បសន្នោ***។ ***ឃោសោ***តិ ចេត្ថ ថុតិឃោសោ។ ***លូខ***ន្តិ បច្ចយលូខតា។ **ធម្មា**តិ សីលាទយោ គុណធម្មា អធិប្បេតា។ ឥមេសំ បន ចតុន្នំ បុគ្គលានំ នានាករណំ បាឡិយំយេវ អាគតំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“កតមោ ច បុគ្គលោ រូបប្បមាណោ រូបប្បសន្នោ? ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ អារោហំ វា បស្សិត្វា បរិណាហំ វា បស្សិត្វា សណ្ឋានំ វា បស្សិត្វា បារិបូរិំ វា បស្សិត្វា តត្ថ បមាណំ គហេត្វា បសាទំ ជនេតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ រូបប្បមាណោ រូបប្បសន្នោ។

“កតមោ ច បុគ្គលោ ឃោសប្បមាណោ ឃោសប្បសន្នោ? ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ បរវណ្ណនាយ បរថោមនាយ បរបសំសនាយ បរវណ្ណហារិកាយ តត្ថ បមាណំ គហេត្វា បសាទំ ជនេតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ ឃោសប្បមាណោ ឃោសប្បសន្នោ។

“កតមោ ច បុគ្គលោ លូខប្បមាណោ លូខប្បសន្នោ? ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ ចីវរលូខំ វា បស្សិត្វា បត្តលូខំ វា បស្សិត្វា សេនាសនលូខំ វា បស្សិត្វា វិវិធំ វា ទុក្ករការិកំ បស្សិត្វា តត្ថ បមាណំ គហេត្វា បសាទំ ជនេតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ លូខប្បមាណោ លូខប្បសន្នោ។

“កតមោ ច បុគ្គលោ ធម្មប្បមាណោ ធម្មប្បសន្នោ? ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ សីលំ វា បស្សិត្វា សមាធិំ វា បស្សិត្វា បញ្ញំ វា បស្សិត្វា តត្ថ បមាណំ គហេត្វា បសាទំ ជនេតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ ធម្មប្បមាណោ ធម្មប្បសន្នោ”តិ (បុ. ប. ១៧១-១៧២)។

តត្ថ **អារោហ**ន្តិ ឧច្ចត្តំ។ សា ច ខោ តស្មឹ តស្មឹ កាលេ បមាណយុត្តា ទដ្ឋព្ពា។ **បរិណាហ**ន្តិ នាតិកិសថូលតាវសេន បីណត្តំ។ **សណ្ឋាន**ន្តិ តេសំ តេសំ អង្គបច្ចង្គានំ សុសណ្ឋិតត្តំ ទីឃរស្សវដ្ដាទិយុត្តដ្ឋានេសុ តថាភាវំ។ **បារិបូរិ**ន្តិ សព្ពេសំ សរីរាវយវានំ បរិបុណ្ណត្តំ អវិកលត្តំ។ **តត្ថ បមាណំ គហេត្វា**តិ តស្មឹ រូបេ រូបសម្បត្តិយំ បមាណភាវំ ឧបាទាយ។ **បសាទំ ជនេតី**តិ អធិមោក្ខំ ជនេតិ ឧប្បាទេតិ។

បរវណ្ណនាយាតិ "អសុកោ ឯទិសោ ច ឯទិសោ ចា"តិ បរស្ស គុណវចនេន។ **បរថោមនាយា**តិ បរម្មុខា បរស្ស សិលាយុប្បាទកេន អភិត្ថវនេន បរេន ថុតិវសេន, គាថាទិឧបនិពន្ធនេន វុត្តាយ ថោមនាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បរបសំសនាយា**តិ បរម្មុខា បរស្ស គុណសំកិត្តនេន។ **បរវណ្ណហារិកាយា**តិ បរម្បរវណ្ណហារិកាយ បរម្បរាយ បរស្ស កិត្តិសទ្ទស្ស ឧបសំហារេន។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ ថុតិឃោសេ។

ចីវរលូខន្តិ ថូលជិណ្ណពហុតុន្នកតាទិចីវរស្ស លូខភាវំ។ **បត្តលូខ**ន្តិ អនេកគន្ថិកាហតាទិបត្តស្ស លូខភាវំ។ **វិវិធំ វា ទុក្ករការិក**ន្តិ ធុតង្គាទិវសេន បវត្តនានាវិធំ ទុក្ករចរិយំ។ **សីលំ វា បស្សិត្វា**តិ សីលបារិបូរិវសេន វិសុទ្ធំ កាយវចីសុចរិតំ ញាណចក្ខុនា បស្សិត្វា, ឈានាទិអធិគមសុទ្ធិសមាធី វា វិបស្សនាភិញ្ញាសង្ខាតំ បញ្ញំ វា បស្សិត្វាតិ អត្ថោ។

ឯវមេតស្មឹ ចតុប្បមាណេ លោកសន្និវាសេ ពុទ្ធេសុ អប្បសន្នា មន្ទា, បសន្នា ពហុកា។ រូបប្បមាណស្ស ហិ ពុទ្ធរូបតោ ឧត្តរិ បសាទាវហំ រូបំ នាម នត្ថិ។ ឃោសប្បមាណស្ស ពុទ្ធានំ កិត្តិឃោសតោ ឧត្តរិ បសាទាវហោ ឃោសោ នាម នត្ថិ។ លូខប្បមាណស្ស កាសិកានិ វត្ថានិ មហារហានិ កញ្ចនភាជនានិ តិណ្ណំ ឧតូនំ អនុច្ឆវិកេ សព្ពសម្បត្តិយុត្តេ បាសាទវរេ បហាយ បំសុកូលចីវរសេលមយបត្តរុក្ខមូលាទិសេនាសនសេវិនោ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ លូខតោ ឧត្តរិ បសាទាវហំ អញ្ញំ លូខំ នាម នត្ថិ។ ធម្មប្បមាណស្ស សទេវកេ លោកេ អសាធារណសីលាទិគុណស្ស តថាគតស្ស សីលាទិគុណតោ ឧត្តរិ បសាទាវហោ អញ្ញោ សីលាទិគុណោ នាម នត្ថិ។ ឥតិ ភគវា ឥមំ ចតុប្បមាណិកំ លោកសន្និវាសំ មុដ្ឋិនា គហេត្វា វិយ ឋិតោតិ។

បមាណីសូតិ បមាណំ អគ្គហេសុំ។ **និយកជ្ឈត្តេ តស្ស គុណំ ន ជានាតី**តិ តស្ស អព្ភន្តរេ បវត្តមានំ សីលាទិគុណំ ន ជានាតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

រូបសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អហិរាជសុត្តវណ្ណនា

៦៧. សត្តមេ **ទដ្ឋវិសានេវា**តិ អវធារណេន ទិដ្ឋវិសាទយោ និវត្តេតិ។ កដ្ឋមុខាទយោ ហិ ចត្តារោ អាសីវិសា ទដ្ឋវិសោ, ទិដ្ឋវិសោ, ផុដ្ឋវិសោ, វាតវិសោតិ បច្ចេកំ ចតុព្ពិធា ហោន្តីតិ វិសវេគវិការវសេន សោឡស វុត្តា។ តេសុ ទដ្ឋវិសានំយេវ ឥធ គហណំ, ន ឥតរេសន្តិ ទស្សេតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អហិរាជសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ទេវទត្តសុត្តវណ្ណនា

៦៨. អដ្ឋមេ **កាលេ សម្បត្តេ**តិ គព្ភស្ស បរិបាកគតត្តា វិជាយនកាលេ សម្បត្តេ។ **ជោតក**ន្តិ អស្សតរិយា បុត្តំ។ "ផលំ វេ កទលឹ ហន្តី"តិអាទិគាថាយ កុក្កុជកេនេវ បត្តវដ្ដិបសវស្ស ឧច្ឆិន្នត្តា ផលុប្បត្តិ កទលិយា បរាភវាយ ហោតីតិ អាហ **"ផលំ វេ កទលឹ ហន្តី"**តិ។ **កុក្កុជកំ** នាម កទលិយា បុប្ផនាឡំ។ តថា ផលបាកបរិយោសានត្តា ឱសធីនំ **"ផលំ វេឡុំ នឡ"**ន្តិ វុត្តំ។ អយំ បនេត្ថ បិណ្ឌត្ថោ – យថា អត្តនោ ផលំ កទលិវេឡុនឡេ វិនាសេតិ, គព្ភោ ច អស្សតរឹ, ឯវំ អត្តនោ កម្មភូតោ សក្ការោ អសប្បុរិសំ វិនាសេតីតិ។

ទេវទត្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បធានសុត្តវណ្ណនា

៦៩. នវមេ បទហតិ ឯតេហីតិ **បធានានិ។ ឧត្តមវីរិយានិ** សេដ្ឋវីរិយានិ វិសិដ្ឋស្ស អត្ថស្ស សាធនតោ។ **កិលេសានំ សំវរត្ថាយា**តិ យថា អកិជ្ឈាទយោ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ សតិយា ឧបដ្ឋានេន កិលេសានំ សំវរណត្ថាយ។ **បជហនត្ថាយា**តិ កាមវិតក្កាទីនំ វិនោទនត្ថាយ។ **បធាន**ន្តិ តស្សេវ បជហនស្ស សាធនវសេន បវត្តវីរិយំ។

កុសលានំ ធម្មានំ ព្រូហនត្ថាយាតិ ពោជ្ឈង្គសង្ខាតានំ កុសលធម្មានំ វឌ្ឍនត្ថាយ។ **បធាន**ន្តិ តស្សេវ វឌ្ឍនស្ស សាធនវសេន បវត្តវីរិយំ។

បធានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អធម្មិកសុត្តវណ្ណនា

៧០. ទសមេ ***វិសម***ន្តិ ភាវនបុំសកមេតំ។ តេនាហ **“*វិសមា ហុត្វា*”**តិ។ **អសមយេនា**តិ អកាលេ។ កុម្មន្តេ ហេតំ ករណវចនំ។ បកដ្ឋំ បធានំ អញ្ជសំ ឯតេសន្តិ បញ្ជសា, អញ្ជសំ បគតា បដិបន្នាតិ វា បញ្ជសា, បកតិមគ្គគាមិនោ។ ន បញ្ជសា **អបញ្ជសា,** អមគ្គប្បដិបន្នា។ តេ បន យស្មា មគ្គតោ អបគតា នាម ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ **“មគ្គតោ អបគតា”**តិអាទិ។

គាថាសុ បន ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ **គុន្នំ ចេ តរមានាន**ន្តិ គាវីសុ មហោឃំ តរន្តីសុ។ **ជិម្ហំ គច្ឆតិ បុង្គវោ**តិ យទិ យូថបតិ ឧសភោ កុដិលំ គច្ឆតិ។ **សព្ពា តា ជិម្ហំ គច្ឆន្តី**តិ សព្ពា តា គាវិយោ កុដិលមេវ គច្ឆន្តិ។ កស្មា? **នេត្តេ ជិម្ហំ គតេ សតិ** តស្ស កុដិលគតត្តា។ សោ ហិ តាសំ បច្ចយិកោ ឧបទ្ទវហរោ ច។ **ឯវមេវ**ន្តិ យថា ចេតំ, ឯវមេវ យោ មនុស្សេសុ បធានសម្មតោ, យទិ សោ អធម្មចារី សិយា, យេ តស្ស អនុជីវិនោ, សព្ពេបិ អធម្មិកា ហោន្តិ។ សាមិសម្បទា ហិ បកតិសម្បទំ សម្បាទេតិ។ យស្មា ឯតទេវំ, តស្មា **សព្ពំ រដ្ឋំ ទុក្ខំ សេតិ, រាជា ចេ ហោតិ អធម្មិកោ**។

អធម្មិកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បត្តកម្មវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៨) ៣. អបណ្ណកវគ្គោ

១-២. បធានសុត្តាទិវណ្ណនា

៧១-៧២. តតិយវគ្គស្ស បឋមេ យវតិ តេន ផលំ មិស្សិតំ វិយ ហោតីតិ **យោនិ**, ឯកន្តិកំ ការណំ។ **អស្សវា**តិ យថាវុត្តស្ស ភិក្ខុនោ។ **បរិបុណ្ណា**ន្តិ អវិកលំ អនវសេសំ។ អាសវេ ខេបេតីតិ **អាសវក្ខយោ**, អគ្គមគ្គោ។ តថ បន អរហត្តផលំ អធិប្បេតន្តិ អាហ "**អរហត្តត្ថាយា**"តិ។ ទុតិយំ ឧត្តានមេវ។

បធានសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៥. សប្បុរិសសុត្តាទិវណ្ណនា

៧៣-៧៥. តតិយេ **បញ្ហត្ថាយ អភិនីតោ**តិ បញ្ហករណត្ថាយ អភិមុខំ នីតោ។ **អលម្ពិតំ កត្វា**តិ អលម្ពំ កត្វា, អយមេវ វា បាឋោ, វិបលម្ពំ អកត្វាតិ អត្ថោ។ **អវជានាតី**តិ អវញ្ញំ ករោតិ, និន្ទតីតិ អត្ថោ។ ចតុត្ថបញ្ចមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

សប្បុរិសសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. កុសិនារសុត្តវណ្ណនា

៧៦. ឆដ្ឋេ នគរំ បវិសិតុកាមា ឧយ្យានតោ ឧបេច្ច វត្តន្តិ គច្ឆន្តិ ឯតេនាតិ **ឧបវត្តនំ**។ យថេវ ហិ កលម្ពនទិតីរតោ រាជមាតុវិហារទ្វារេន ថូបារាមំ គន្តព្ពំ ហោតិ, ឯវំ ហិរញ្ញវតិកាយ បារិមតីរតោ សាលវនំ ឧយ្យានំ, យថា អនុរាធបុរស្ស ថូបារាមោ ទក្ខិណបច្ឆិមទិសាយ, ឯវំ តំ ឧយ្យានំ កុសិនារាយ ទក្ខិណបច្ឆិមទិសាយ ហោតិ។ យថា ថូបារាមតោ ទក្ខិណទ្វារេន នគរំ បវិសនមគ្គោ បាចីនមុខោ គន្ត្វា ឧត្តរេន និវត្តតិ, ឯវំ ឧយ្យានតោ សាលបន្តិ បាចីនមុខា គន្ត្វា ឧត្តរេន និវត្តា, តស្មា តំ "ឧបវត្តន"ន្តិ វុច្ចតិ។ **អន្តរេ**តិ ទ្វិន្នំ សាលរុក្ខានំ វេមជ្ឈេ។ តត្ថ ហិ បញ្ញាបិយមានស្ស មញ្ចស្ស ឯកា សាលបន្តិ សីសភាគេ ហោតិ, ឯកា បាទភាគេ។ តត្រាបិ ឯកោ តរុណសាលោ សីសភាគស្ស អាសន្នោ ហោតិ, ឯកោ បាទភាគស្ស។ អបិច **យមកសាលា** នាម មូលខន្ធវិដបបត្តេហិ អញ្ញមញ្ញំ សំសិព្ពិត្វា ឋិតសាលាតិបិ វទន្តិ។

ទ្វេឡ្ហកន្តិ ទ្វិធាគាហោ, អនេកំសគ្គាហោតិ អត្ថោ។ **វិមតី**តិ សំសយាបត្តីតិ អាហ "**វិនិច្ឆិតុំ អសមត្ថតា**"តិ។ **តំ វោ វទាមី**តិ តំ សំសយវន្តំ ភិក្ខុំ សន្ធាយ វោ តុម្ហេ វទាមីតិ។ **និក្កង្ខភាវបច្ចក្ខករណ**ន្តិ ពុទ្ធាទីសុ តេសំ ភិក្ខូនំ និក្កង្ខភាវស្ស បច្ចក្ខការិយា យាថាវតោ តមត្ថំ បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ អត្ថេ។

កុសិនារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អចិន្តេយ្យសុត្តវណ្ណនា

៧៧. សត្តមេ **លោកចិន្តា**តិ លោកសន្និវេសប្បដិសំយុត្តា វីមំសា។ តេនាហ "**កេន នុ ខោ ចន្ទិមសូរិយា**"តិអាទិ។ **នាឡិកេរាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អវុត្តានំ ឱសធិតិណវនប្បតិអាទីនំ សង្គហោ។ **ឯវរូបា លោកចិន្តា**តិ ឯទិសា វុត្តសទិសា អញ្ញាបិ សា លោកចិន្តា។

អចិន្តេយ្យសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ទក្ខិណសុត្តវណ្ណនា

៧៨. អដ្ឋមេ **ទានសង្ខាតាយ ទក្ខិណាយា**តិ ទេយ្យធម្មសង្ខាតាយ ទក្ខិណាយ។ វិសុទ្ធិ នាម មហាជុតិកតា។ សា បន មហប្ផលតាយ វេទិតព្ពាតិ អាហ "**មហប្ផលភាវេនា**"តិ។ **វិសុជ្ឈតី**តិ ន កិលិស្សតិ, អមលិនា មហាជុតិកា មហាវិប្ផារា ហោតីតិ អត្ថោ។ **សុចិធម្មោ**តិ រាគាទិអសុចិវិធមនេន សុចិសភាវោ។ **លាមកធម្មោ**តិ ហីនសភាវោ បាបកិរិយាយ។ អកុសលធម្មា ហិ ឯកន្តនិហីនា។ ជូជកោ សីលវា កល្យាណធម្មោ ន ហោតិ, តស្ស មហាពោធិសត្តស្ស អត្តនោ បុត្តទានំ ទានបារមិយា មត្ថកំ គណ្ហន្តំ មហាបថវិកម្បនសមត្ថំ ជាតំ។ ស្វាយំ

ទាយកគុណោតិ អាហ “**វេស្សវន្តោ មហារាជា កថេតព្ពោ**”តិអាទិ។ **ឧទ្ធរតីតិ** ពហុលំ បាបកម្មវសេន លទ្ធព្ព វិនិបាតតោ ឧទ្ធរតិ, តស្មា នត្ថិ មយ្ហំ កិញ្ចិ ចិត្តស្ស អញ្ញត្តត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

បេតទក្ខិណន្តិ បេតេ ឧទ្ទិស្ស ទាតព្ពទក្ខិណំ។ **បាបិតកាលេយេវា**តិ “ឥទំ ទានំ អសុកស្ស បេតស្ស ហោតូ”តិ តំឧទ្ទិសនវសេន បត្តិយា បាបិតកាលេយេវ។ **អស្សា**តិ បេតស្ស។ **បាបុណី**តិ ផលសម្បត្តិលាភនវសេន បាបុណិ។ អយញ្ហិ បេតេ ឧទ្ទិស្ស ទានេ ធម្មតា។ តទា កោសលរញ្ញោ បរិច្ចាគវសេន អតិវិយ ទានជ្ឈាសយតំ ពុទ្ធប្បមុខស្ស ច សង្ឃស្ស ឧក្កំសគតគុណវិសិដ្ឋតំ សន្ធាយាហ “**អសទិសទានំ កថេតព្ព**”ន្តិ។

ទក្ខិណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. វណិជ្ជសុត្តាទិវណ្ណនា

៧៩-៨០. នវមេ **តំសទិសា**តិ យាទិសា វណិជ្ជា បយុត្តា អយថាធិប្បាយា អញ្ញា វា សម្បជ្ជតិ, តាទិសាវាតិ អត្ថោ។ **ឆេទំ គច្ឆតី**តិ វិនាសំ បាបុណាតិ។ អធិប្បាយតោ បរា វិសិដ្ឋាតិ **បរាធិប្បាយោ**។ តេនេវាហ “**អជ្ឈាសយតោ អធិកតរផលា ហោតី**”តិ។ **ចីវរាទិនា បច្ចយេន វទេយ្យាសី**តិ ចីវរាទិបច្ចយហេតុ មំ វទេយ្យាសិ បត្ថេយ្យាសិ។ អថ វា យទា ចីវរាទិនា បច្ចយេន អត្ថោ ហោតិ, តទា មំ យាចេយ្យាសីតិ អត្ថោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ទសមំ ឧត្តានមេវ។

វណិជ្ជសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អបណ្ណកវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៩) ៤. មចលវគ្គោ

១-៦. បាណាតិបាតសុត្តាទិវណ្ណនា

៨១-៨៦. ចតុត្ថស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។ បញ្ចមេ (សំ. និ. ដី. ១.១.១៣២) “នីចេ កុលេ បច្ចាជាតោ”តិអាទិកេន អប្បកាសភាវេន តមតីតិ តមោ, តេន តមេន យុត្តោតិ **តមោ** បុគ្គលោ វុច្ចតិ។ តថា ហិ តំយោគតោ បុគ្គលស្ស តព្ពោហារោ យថា “មច្ចេរយោគតោ មច្ឆរោ”តិ, តស្មា **តមោ**តិ អប្បកាសភាវេន តមោតមភូតោ អន្ធការំ វិយ ជាតោ, អន្ធការត្តំ វា បត្តោតិ អត្ថោ។ វុត្តលក្ខណំ តមមេវ បរម្បរតោ អយនំ គតិ និដ្ឋា ឯតស្សាតិ **តមបរាយណោ**។ ឧភយេនបិ តមគ្គហណេន ខន្ធតមោ កថិតោ, ន អន្ធការតមោ។ **ខន្ធតមោ**តិ ច សម្បត្តិរហិតា ខន្ធបវត្តិយេវ ទដ្ឋព្ពា។ “ឧច្ចេ កុលេ បច្ចាជាតោ”តិអាទិកេន បកាសភាវេន ជោតេតីតិ ជោតិ, តេន ជោតិនាយុត្តោតិអាទិ សព្ពំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **ឥតរេ ទ្វេ**តិ ជោតិតមបរាយណោ, ជោតិជោតិបរាយណោតិ ឥតរេ ទ្វេ បុគ្គលេ។

វេណុវេត្តាទិវិលីវេហិ បេឡាភាជនាទិការកា **វិលីវការកា**។ មិគមច្ឆាទីនំ និសាទនតោ **នេសាទា**, មាគវិកមច្ឆពន្ធាទយោ។ រថេសុ ចម្មេន នហណករណតោ **រថការា**, ចម្មការា។ បុតតិ ករីសស្ស នាមំ, តំ កុសេន្តិ អបនេន្តីតិ **បុក្កុសា**, បុប្ផឆឌ្ឌកា។ **ទុព្ពណ្ណោ**តិ វិរូបោ។ **ឱកោដិមកោ**តិ អារោហាភាវេន ហេដ្ឋិមកោ, រស្សកាយោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**លកុណ្ឌកោ**”តិ។ លកុ វិយ ឃដិកា វិយ ឌេតិ បវត្តតីតិ **លកុណ្ឌកោ**, រស្សោ។ កណតិ និមីលតីតិ **កាណោ**។ តំ បនស្ស និមីលនំ ឯកេន អក្ខិនា ទ្វីហិបិ វាតិ អាហ “**ឯកច្ឆិកាណោ វា ឧភយច្ឆិកាណោ វា**”តិ។ កុណនំ កុណោ, ហត្ថវេកល្លំ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **កុណី**។ **ខញ្ជោ** វុច្ចតិ បាទវិកលោ។ ហេដ្ឋិមកាយសង្ខាតោ សរីរស្ស បក្ខោ បទេសោ ហតោ អស្សាតិ **បក្ខហតោ**។ តេនាហ “**បីឋសប្បី**”តិ។ បទីបេ បទីបនេ ឯតព្ពំ នេតព្ពន្តិ **បទីបេយ្យំ**, តេលកបាលាទិឧបករណំ។ **វុត្តន្តិ** អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។

អាគមនវិបត្តីតិ អាគមនដ្ឋានវសេន វិបត្តិ “អាគមោ ឯត្ថា”តិ កត្វា។ **បុព្ពុប្បន្នបច្ចយវិបត្តី**តិ បឋមុប្បន្នបច្ចយវសេន វិបរាវត្តិ។ ចណ្ឌាលាទិសភាវា ហិស្ស មាតាបិតរោ បឋមុប្បន្នបច្ចយោ។ **បវត្តបច្ចយវិបត្តី**តិ បវត្តេ សុខបច្ចយវិបត្តិ។ តាទិសេ និហីនកុលេ ឧប្បន្នោបិ កោចិ វិភវសម្បន្នោ សិយា, អយំ បន ទុគ្គតោ ទុរូបោ។ **អាជីវុបាយវិបត្តី**តិ អាជីវនុបាយវសេន វិបត្តិ។ សុខេន ហិ ជីវិកំ បវត្តេតុំ ឧបាយភូតា ហត្ថិសិប្បាទយោ ឥមស្ស នត្ថិ, បុប្ផឆឌ្ឌនសិលាកោដ្ដនាទិកម្មំ បន កត្វា ជីវិកំ បវត្តេតិ។ តេនាហ “**កសិរវុត្តិកេ**”តិ។ **អត្តភាវវិបត្តី**តិ ឧបធិវិបត្តិ។ **ទុក្ខការណសមាយោគោ**តិ កាយិកចេតសិកទុក្ខុប្បត្តិយា បច្ចយសមោធានំ។ **សុខការណវិបត្តី**តិ សុខបច្ចយបរិហានិ។ **ឧបភោគវិបត្តី**តិ ឧបភោគសុខស្ស វិនាសោ អនុបលទ្ធិ។ ជោតិ ចេវ ជោតិបរាយណភាវោ ច **សុក្កបក្ខោ**។ ឆដ្ឋំ ឧត្តានមេវ។

បាណាតិបាតសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បុត្តសុត្តវណ្ណនា

៨៧. សត្តមេ **ម-ការោ បទសន្ធិករោ** “អញ្ញមញ្ញ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ **និច្ចលសមណោ**តិ ថិរសមណោ។ អភិសិញ្ចិតព្ពោតិ **អភិសេកោ**តិ កម្មសាធនោ អភិសេកសទ្ទោ។ តេនាហ “**អភិសេកំ កាតុំ យុត្តោ**”តិ។

ពាកុលត្ថេរោ វិយាតិ ថេរោ ហិ មហាយសស្សី, តស្ស បុត្តធីតរោ នត្តុបនត្តកា សុខុមសាដកេហិ ចីវរានិ ការេត្វា រជាបេត្វា សមុគ្គេ បក្ខិបិត្វា បហិណន្តិ។ ថេរស្ស នហានកាលេ នហានកោដ្ឋកេ ឋបេន្តិ។ ថេរោ តានិ និវាសេតិ ចេវ បារុបតិ ច។ តេនេវេតំ វុត្តំ។

ខទិរវនមគ្គេ សីវលិត្ថេរោ វិយាតិ សត្ថរិ កិរ តំ មគ្គំ បដិបន្នេ ទេវតា “អម្ហាកំ អយ្យស្ស សីវលិត្ថេរស្ស សក្ការំ ករិស្សាមា”តិ ចិន្តេត្វា ឯកេកយោជនេ វិហារំ ការេត្វា ឯកយោជនតោ ឧទ្ធំ គន្តុំ អទត្វា បាតោវ ឧដ្ឋាយ ទិព្ពានិ យាគុអាទីនិ គហេត្វា “អម្ហាកំ អយ្យោ សីវលិត្ថេរោ កហំ និសិន្នោ”តិ វិចរន្តិ។ ថេរោ អត្តនោ អភិហដំ ពុទ្ធប្បមុខស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស ទាបេសិ។ ឯវំ សត្ថា សបរិវារោ តឹសយោជនិកំ កន្តារំ សីវលិត្ថេរស្ស បុញ្ញផលំ អនុភវមានោវ អគមាសិ។ តេនេវេតំ វុត្តំ។

អដ្ឋកនាគរសុត្តេ អាននុត្ថេរោ វិយាតិ អដ្ឋកនាគរកោ កិរ គហបតិ ថេរស្ស ធម្មទេសនាយ បសីទិត្វា បញ្ចសតគ្ឃនកំ វិហារំ ការេត្វា អទាសិ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។

បិលិន្ទវច្ឆត្ថេរោ វិយាតិ ថេរស្ស កិរ ឥទ្ធានុភាវេន បសន្នា មនុស្សា សប្បិអាទីនិ ពហូនិ ភេសជ្ជានិ អភិហរិំសុ។ បកតិយាបិ ច អាយស្មា បិលិន្ទវច្ឆោ លាភី ហោតិ បញ្ចន្នំ ភេសជ្ជានំ, លទ្ធំ លទ្ធំ បរិសាយ វិស្សជ្ជេតិ។ តេនេតំ វុត្តំ "**គិលានបច្ចយំ បិលិន្ទវច្ឆត្ថេរោ វិយា**"តិ។

តិណ្ណម្បិ សន្និបាតេន និព្ពត្តានីតិ បិត្តាទីនំ តិណ្ណម្បិ វិសមានំ សន្និបាតេន ជាតានិ។ អតិសីតាទិភាវេន ឧតុនំ បរិណាមោតិ អាហ "**អតិសីតអតិឧណ្ហឧតុតោ ជាតានី**"តិ។ បុរិមឧតុតោ វិសទិសោ ឧតុ ឧតុបរិណាមោ, តតោ ជាតានិ **ឧតុបរិណាមជានិ,** វិសភាគឧតុតោ ជាតានីតិ អត្ថោ។ ជង្គលទេសវាសីនញ្ហិ អនូបទេសេ វសន្តានំ វិសភាគោវ ឧតុ ឧប្បជ្ជតិ, អនូបទេសវាសីនញ្ច ជង្គលទេសេតិ។ ឯវំ មលយសមុទ្ទតីរាទិវសេនបិ ឧតុវិសភាគតា ឧប្បជ្ជតិយេវ។ តតោ ជាតានិ ឧតុបរិណាមជានិ នាម។

អត្តនោ បកតិចរិយានំ វិសមំ កាយស្ស បរិហរណវសេន **វិសមបរិហារជានិ**។ តានិ បន អច្ចាសនអតិដ្ឋានាទិនា វេទិតព្ពានីតិ អាហ "**អច្ចាសនអតិដ្ឋានាទិកា**"តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន មហាភារវហណសុធាកោដ្ដនអទេសកាលចរណាទីនិ សង្គណ្ហាតិ។ បរស្ស ឧបក្កមតោ និព្ពត្តានិ **ឱបក្កមិកានិ,** អយំ ចោរោតិ វា បារទារិកោតិ វា គហេត្វា ជណ្ណុកកប្បរមុគ្គរាទីហិ និប្បោថនឧបក្កមំ បច្ចយំ កត្វា ឧប្បន្នានីតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**វធពន្ធនាទិឧបក្កមេន និព្ពត្តានី**"តិ។ **កេវល**ន្តិ ពាហិរំ បច្ចយំ អនបេក្ខិត្វា កេវលំ, តេន វិនាតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**បុព្ពេកតកម្មវិបាកវសេនេវ ជាតានី**"តិ។

បុត្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨-១០. សំយោជនសុត្តាទិវណ្ណនា

៨៨-៩០. អដ្ឋមេ សោតាបន្នោ ចតូហិ វាតេហិ ឥន្ទខីលោ វិយ បរប្បវាទេហិ អកម្បិយោ អចលសទ្ធាយ សមន្នាគតត្តា សាសនេ លទ្ធប្បតិដ្ឋោ **សមណមចលោ** នាមាតិ អាហ "**សាសនេ លទ្ធប្បតិដ្ឋត្តា**"តិអាទិ។ **ថទ្ធភាវករានំ កិលេសានំ សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នត្តា**តិ ចិត្តស្ស ថទ្ធភាវករានំ ឧទ្ធម្ភាគិយកិលេសានំ សព្ពសោ អភាវា **សមណសុខុមាលោ** នាម សុខុមាលភាវប្បត្តិតោ។ នវមទសមានិ សុវិញ្ញេយ្យានេវ។

សំយោជនសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មចលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១០) ៥. អសុរវគ្គោ

១-២. អសុរសុត្តាទិវណ្ណនា

៩១-៩២. បញ្ចមស្ស បឋមទុតិយានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

អសុរសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ទុតិយសមាធិសុត្តវណ្ណនា

៩៣. តតិយេ **អប្បដិវានី**តិ ភាវប្បធានោ និទ្ទេសោតិ អាហ **“អនិវត្តនតា”**តិ។ “អប្បដិវានិតា”តិ វត្តព្ពេ “អប្បដិវានី”តិ វុត្តំ។ តថា ហិ វីរិយប្បវាហេ វត្តមានេ អន្តរា ឯវ បដិគមនំ និវត្តនំ បដិវានំ, តំ អស្ស អត្ថីតិ បដិវានី, ន បដិវានី អប្បដិវានី, តស្ស ភាវោ **អប្បដិវានិតា**, អនិវត្តនាតិ អត្ថោ។ **អប្បដិវានី**តិ វា ឥត្ថិលិង្គវសេនេវាយំ និទ្ទេសោ។ អន្តរាយេវ បដិគមនំ និវត្តនំ បដិវានី, ន បដិវានី **អប្បដិវានី**, អនិវត្តនាតិ អត្ថោ។

ទុតិយសមាធិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. តតិយសមាធិសុត្តវណ្ណនា

៩៤. ចតុត្ថេ **សណ្ឋបេតព្ព**ន្តិ សម្មទេវ ឋបេតព្ពំ។ យថា បន ឋបិតំ សណ្ឋបិតំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **“សន្និសាទេតព្ព”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សន្និសាទេតព្ព**ន្តិ សមាធិប្បដិបក្ខេ កិលេសេ សន្និសីទាបេន្តេន ចិត្តំ គោចរជ្ឈត្តេ សន្និសីទាបេតព្ពន្តិ។ **ឯកោទិ កាតព្ព**ន្តិ អព្យគ្គភាវាបាទនេន ឯកគ្គំ កាតព្ពំ។ **សមាទហិតព្ព**ន្តិ យថា អារម្មណេ សុដ្ឋុ អប្បិតំ ហោតិ, ឯវំ សម្មា សម្មទេវ អាទហិតព្ពំ, សុដ្ឋុ អារោបេតព្ពំ សមាហិតំ កាតព្ពន្តិ អត្ថោ។

តតិយសមាធិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៦. ឆវាលាតសុត្តាទិវណ្ណនា

៩៥-៩៦. បញ្ចមេ **ឆវាលាត**ន្តិ ឆវានំ ទឌ្ឍដ្ឋានេ អលាតំ។ តេនេវាហ **“សុសានេ អលាត”**ន្តិ។ **មជ្ឈដ្ឋានេ គូថមក្ខិត**ន្តិ បមាណេន អដ្ឋង្គុលមត្តំ ទ្វីសុ ឋានេសុ អាទិត្តំ មជ្ឈេ គូថមក្ខិតំ។ **កដ្ឋត្ថ**ន្តិ កដ្ឋេន កាតព្ពកិច្ចំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។ ឆដ្ឋំ ឧត្តានមេវ។

ឆវាលាតសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-១០. ខិប្បនិសន្តិសុត្តាទិវណ្ណនា

៩៧-១០០. សត្តមេ **ខិប្បនិសន្តី**តិ ខិប្បបញ្ញោ។ តេនាហ **“ខិប្បនិសាមនោ”**តិអាទិ។ **អនុរូបធម្ម**ន្តិ លោកុត្តរាធិគមស្ស អនុច្ឆវិកសភាវំ។ កល្យាណា សុន្ទរា បរិមណ្ឌលបទព្យញ្ជនា វាចា អស្សាតិ **កល្យាណវាចោ**។ តេនាហ **“សុន្ទរវចនោ”**តិ។ កល្យាណំ មធុរំ វាក្ករណំ ឧទាហារឃោសោ អស្សាតិ **កល្យាណវាក្ករណោ**។ គុណបរិបុណ្ណភាវេន បូរេ បុណ្ណភាវេ ភវាតិ បោរី, តាយ **បោរិយា**។ តេនាហ **“គុណបរិបុណ្ណាយា”**តិ។ បុរេ ភវត្តា បោរិយា នាគរិកិត្ថិយា សុខុមាលត្តនេន សទិសាតិ បោរី, តាយ **បោរិយា**។ “សុខុមាលត្តនេនា”តិ ឥមិនា តស្សា វាចាយ មុទុសណ្ហភាវោ វុត្តោ។ **អបលិពុទ្ធាយា**តិ បិត្តសេម្ហាទីហិ ន បលិវេឋិតាយ។ **អទោសាយា**តិ សន្ទិទ្ធវិលម្ពិតាទិទោសរហិតាយ **អគឡិតបទព្យញ្ជនាយា**តិ អបតិតបទព្យញ្ជនាយ អវិរហិតបទព្យញ្ជនាយ។ ឧភយមេតំ អនេលគលាយាតិ ឥមស្សេវ អត្ថវចនំ។ **អនេលគលាយា**តិ ហិ អនេលាយ ចេវ អគលាយ ចាតិ អត្ថោ។ **អត្ថំ វិញ្ញាបេតុំ សមត្ថាយា**តិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានំ បាកដំ កត្វា ភាសិតត្ថស្ស វិញ្ញាបនសត្ថាយ។ អដ្ឋមនវមទសមានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

ខិប្បនិសន្តិសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អសុរវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

៣. តតិយបណ្ណាសកំ

(១១) ១. វលាហកវគ្គោ

១-២. វលាហកសុត្តទ្វយវណ្ណនា

១០១-២. តតិយបណ្ណាសកស្ស បឋមេ **គជ្ជិតា**តិ ថនិតា។ តត្ថ គជ្ជិត្វា នោវស្សនភាវោ នាម បាបកោ។ មនុស្សា ហិ យទា ទេវោ គជ្ជតិ, តទា “សុវុដ្ឋិកា ភវិស្សតី”តិ ពីជានិ នីហរិត្វា វបន្តិ។ អថ ទេវេ អវស្សន្តេ ខេត្តេ ពីជានិ ខេត្តេយេវ នស្សន្តិ, គេហេ ពីជានិ គេហេយេវ នស្សន្តីតិ ទុព្ភិក្ខំ ហោតិ។ នោគជ្ជិត្វា វស្សនភាវោបិ បាបកោ។ មនុស្សា ហិ ឥមស្មឹ កាលេ “ទុព្ពុដ្ឋិកា ភវិស្សតី”តិ និន្នដ្ឋានេសុយេវ វប្បំ ករោន្តិ។ អថ ទេវោ វស្សិត្វា សព្ពពីជានិ មហាសមុទ្ទំ បាបេតិ, ទុព្ភិក្ខមេវ ហោតិ។ គជ្ជិត្វា វស្សនភាវោ បន ភទ្ទកោ។ តទា ហិ សុភិក្ខំ ហោតិ។ នោគជ្ជិត្វា នោវស្សនភាវោ ឯកន្តបាបកោវ។ **ភាសិតា ហោតិ នោ កត្តា**តិ “ឥទានិ គន្ថធុរំ បូរេស្សាមិ, វាសធុរំ បូរេស្សាមី”តិ កថេតិយេវ, ន ឧទ្ទេសំ គណ្ហាតិ, ន កម្មដ្ឋានំ ភាវេតិ។

កត្តា ហោតិ នោ ភាសិតាតិ “គន្ថធុរំ បូរេស្សាមិ, វាសធុរំ វា”តិ ន ភាសតិ, សម្បត្តេ បន កាលេ សមត្ថំ សម្បាទេតិ។ ឥមិនា នយេន ឥតរេបិ វេទិតព្ពា។ អថ វា សព្ពំ បនេតំ បច្ចយទាយកេហេវ កថិតំ។ ឯកោ ហិ “អសុកទិវសេ នាម ទានំ ទស្សាមី”តិ សង្ឃំ និមន្តេតិ, សម្បត្តេ កាលេ នោ ករោតិ។ អយំ បុគ្គលោ បុញ្ញេន បរិហាយតិ, ភិក្ខុសង្ឃោ បន លាភេន បរិហាយតិ។ អបរោ សង្ឃំ អនិមន្តេត្វា សក្ការំ កត្វា “ភិក្ខូ អានេស្សាមី”តិ ន លភតិ, សព្ពេ អញ្ញត្ថ និមន្តិតា ហោន្តិ។ អយម្បិ បុញ្ញេន បរិហាយតិ, សង្ឃោបិ លាភេន បរិហាយតិ។ អបរោ បឋមំ សង្ឃំ និមន្តេត្វា បច្ឆា សក្ការំ កត្វា ទានំ ទេតិ, អយំ កិច្ចការី ហោតិ។ អបរោ នេវ សង្ឃំ និមន្តេតិ, ន ទានំ ទេតិ, អយំ បាបបុគ្គលោតិ វេទិតព្ពោ។ ទុតិយំ ឧត្តានមេវ។

វលាហកសុត្តទ្វយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. កុម្ភសុត្តវណ្ណនា

១០៣. តតិយេ **រិត្តកោ**តិ អន្តោ រិត្តោ។ **បិហិតមុខោ**តិ បិទហិត្វា ឋបិតោ។ **អបារុតមុខោ**តិ វិវរិត្វា ឋបិតោ, ឧបមិតបុគ្គលេសុ បនេត្ថ អន្តោគុណសារវិរហិតោ ច **តុច្ឆោ,** ពាហិរសោភនតាយ **បិហិតោ** បុគ្គលោតិ វេទិតព្ពោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

កុម្ភសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឧទករហទសុត្តវណ្ណនា

១០៤. ចតុត្ថេ ឧទករហទោ ជណ្ណុកមត្តេបិ ឧទកេ សតិ បណ្ណរសសម្ភិន្នវណ្ណត្តា វា ពហលត្តា វា ឧទកស្ស អបញ្ញាយមានតលោ **ឧត្តានោ គម្ភីរោភាសោ** នាម ហោតីតិ អាហ **“បុរាណបណ្ណរស…បេ…. គម្ភីរោភាសោ នាមា”**តិ។ តិបោរិសចតុបោរិសេ បន ឧទកេ សតិ អច្ឆត្តា ឧទកស្ស បញ្ញាយមានតលោ **គម្ភីរោ ឧត្តានោភាសោ** នាម ហោតីតិ អាហ **“អច្ឆវិប្បសន្នមណិវណ្ណឧទកោ ឧត្តានោភាសោ នាមា”**តិ។ ឧភយការណសម្ភវតោ បន ឥតរេ ទ្វេ វេទិតព្ពា។ បុគ្គលេបិ កិលេសុស្សទភាវតោ គុណគម្ភីរតាយ ច អភាវតោ គុណគម្ភីរានំ សទិសេហិ អភិក្កមនាទីហិ យុត្តោ **ឧត្តានោ គម្ភីរោភាសោ** នាម។ ឥមិនា នយេន សេសា វេទិតព្ពា។

ឧទករហទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៦. អម្ពសុត្តាទិវណ្ណនា

១០៥-៦. បញ្ចមេ **អាមកំ ហុត្វា**តិ អន្តោ អាមំ ហុត្វា។ **បក្កំ អាមវណ្ណី**តិ អន្តោ បក្កំ ពហិ អាមសទិសំ។ តត្ថ យថា អម្ពេ អបក្កភាវោ អាមតា ហោតិ, ឯវំ បុគ្គលេបិ បុថុជ្ជនតា។ យថា ច តត្ថ បក្កសទិសតា បក្កវណ្ណិតា, ឯវំ បុគ្គលេបិ អរិយានំ អភិក្កមនាទិសទិសតា បក្កវណ្ណិតាតិ ឥមិនា នយេន សេសា វេទិតព្ពា។ ឆដ្ឋំ ឧត្តានមេវ។

អម្ពសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. មូសិកសុត្តវណ្ណនា

១០៧. សត្តមេ **អាវាដំ ខនតី**តិ អត្តនោ អាសយំ ពិលកូបំ ខនតិ។ **ន ច តត្ថ វសតី**តិ តត្ថ អវសិត្វា កិស្មិញ្ចិទេវ ឋានេ វសតិ, ឯវំ ពិឡារាទិអមិត្តវសំ គច្ឆតិ។ **វសិតា នោ គាធំ កត្តា**តិ សយំ ន ខនតិ, បរេន កតេ ពិលេ វសតិ, ឯវំ ជីវិតំ រក្ខតិ។ តតិយា ទ្វេបិ ករោន្តី ជីវិតំ រក្ខតិ។ ចតុត្ថី ទ្វេបិ អករោន្តី អមិត្តវសំ គច្ឆតិ។ ឥមាយ បន ឧបមាយ ឧបមិតេសុ បុគ្គលេសុ បឋមោ យថា សា មូសិកា គាធំ ខនតិ, ឯវំ នវង្គំ សត្ថុសាសនំ ឧគ្គណ្ហាតិ។ យថា បន សា តត្ថ ន វសតិ, កិស្មិញ្ចិទេវ ឋានេ វសន្តី អមិត្តវសំ គច្ឆតិ, ឥថា អយម្បិ បរិយត្តិវសេន ញាណំ បេសេត្វា ចតុសច្ចធម្មំ ន បដិវិជ្ឈតិ, លោកាមិសជ្ឈានេសុ វិចរន្តោ មច្ចុមារកិលេសមារទេវបុត្តមារសង្ខាតានំ វសំ គច្ឆតិ។ ទុតិយោ យថា មូសិកា គាធំ ន ខនតិ, ឯវំ នវង្គំ សត្ថុសាសនំ ន ឧគ្គណ្ហាតិ។ យថា បន បរេន ខនិតេ ពិលេ វសន្តី ជីវិតំ រក្ខតិ, ឯវំ បរស្ស កថំ សុត្វា ចតុសច្ចធម្មំ បដិវិជ្ឈិត្វា តិណ្ណំ មារានំ វសំ អតិក្កមតិ។ ឥមិនា នយេន តតិយចតុត្ថេសុបិ ឱបម្មសំសន្ទនំ វេទិតព្ពំ។

មូសិកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ពលីពទ្ទសុត្តវណ្ណនា

១០៨. អដ្ឋមេ ពលីពទ្ទោ គាវ យោ អត្តនោ គោគណំ ឃដ្ដេតិ ឧព្ពេជេតិ, បរគោណេ បន សូរតោ សុខសីលោ ហោតិ, អយំ **សគវចណ្ឌោ នោ បរគវចណ្ឌោ** នាម។ បុគ្គលោបិ អត្តនោ បរិសំ ឃដ្ដេន្តោ វិជ្ឈន្តោ ផរុសេ សមុទាចរន្តោ, បរបរិសាយ បន សោរច្ចំ និវាតវុត្តិតំ អាបជ្ជន្តោ **សគវចណ្ឌោ** នាមាតិ ឥមិនា នយេន សេសាបិ វេទិតព្ពា។

ពលីពទ្ទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. រុក្ខសុត្តវណ្ណនា

១០៩. **នវមេ** រុក្ខោ គាវ **ផេគ្គុ សារបរិវារោ**តិ វនជេដ្ឋករុក្ខោ សយំ ផេគ្គុ ហោតិ, បរិវាររុក្ខា បនស្ស សារា ហោន្តិ។ ឥមិនា នយេន សេសា វេទិតព្ពា។ បុគ្គលេសុ បន សីលសារវិរហិតតោ ផេគ្គុតា, សីលាចារសមន្នាគមេន ច សារតា វេទិតព្ពា។

រុក្ខសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អាសីវិសសុត្តវណ្ណនា

១១០. ទសមេ យស្ស វិសំ បជ្ជលិតតិណុក្កាយ អគ្គិ វិយ សីឃំ អភិរុហិត្វា អក្ខីនិ គហេត្វា ខន្ធំ គហេត្វា សីសំ គហេត្វា បិតន្តិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ មណិសប្បាទីនំ វិសំ វិយ, មន្តំ បន បរិវត្តេត្វា កណ្ណវាតំ ទត្វា ទណ្ឌកេន បហដមត្តេ ឱតរិត្វា ទដ្ឋដ្ឋានេយេវ តិដ្ឋតិ, អយំ **អាគតវិសោ ន ឃោរវិសោ** នាម។ យស្ស បន វិសំ សណិកំ អភិរុហតិ, អារុឡ្ហារុឡ្ហដ្ឋានេ បន អាសិត្តឧទកំ វិយ ហោតិ ឧទកសប្បាទីនំ វិយ, ទ្វាទសវស្សច្ចយេនបិ កណ្ណវិទ្ធខន្ធបិដ្ឋិកាទីសុ បញ្ញាយតិ, មន្តបរិវត្តនាទីសុ ច ករិយមានេសុ សីឃំ ន ឱតរតិ, អយំ **ឃោរវិសោ ន អាគតវិសោ** នាម។ យស្ស បន វិសំ សីឃំ អភិរុហតិ, ន សីឃំ ឱតរតិ អនេឡកសប្បាទីនំ វិសំ វិយ, អយំ **អាគតវិសោ ច ឃោរវិសោ ច។ អនេឡកសប្បោ** នាម មហាអាសីវិសោ។ យស្ស វិសំ មន្ទំ ហោតិ, ឱហារិយមានម្បិ សុខេនេវ ឱតរតិ នីលសប្បធមនិសប្បាទីនំ វិសំ វិយ, អយំ **នេវ អាគតវិសោ ន ឃោរវិសោ។ នីលសប្បោ** នាម សាខវណ្ណោ រុក្ខគ្គាទីសុ វិចរណសប្បោ។

អាសីវិសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វលាហកវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១២) ២. កេសិវគ្គោ

១-៧. កេសិសុត្តាទិវណ្ណនា

១១១-១១៧. ទុតិយស្ស បឋមេ **អស្សទម្មេ**តិ ទម្មនយោគ្គេ អស្សេ។ **សារេតី**តិ សិក្ខាបេតិ បវត្តេតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។ ទុតិយាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

កេសិសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨-១០. សំវេជនីយសុត្តាទិវណ្ណនា

១១៨-១២០. អដ្ឋមេ **សទ្ធស្សា**តិ ពុទ្ធាទីសុ បសន្នចិត្តស្ស វត្តសម្បន្នស្ស, យស្ស បាតោ វុដ្ឋាយ ចេតិយង្គណវត្តាទីនិ សព្ពវត្តានិ កតានេវ បញ្ញាយន្តិ។ **ទស្សនីយានី**តិ ទស្សនារហានិ។ **សំវេគោ** នាម សហោត្តប្បំ ញាណំ។ អភិជាតិដ្ឋានាទីនិបិ តស្ស ឧប្បត្តិហេតូនិ ភវន្តីតិ សិក្ខាបេន្តោ អាហ “**សំវេគជនកានី**”តិ។ **ឋានានី**តិ ការណានិ, បទេសដ្ឋានានិ វា។ នវមទសមានិ សុវិញ្ញេយ្យានិ។

សំវេជនីយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កេសិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៣) ៣. ភយវគ្គោ

១. អត្តានុវាទសុត្តវណ្ណនា

១២១. តតិយស្ស បឋមេ **អត្តានំ អនុវទន្តស្ស ឧប្បជ្ជនកភយ**ន្តិ អត្តានំ អនុវទន្តស្ស បាបកម្មិនោ ឧប្បជ្ជនកភយំ។ **ទុត្តិសកម្មការណេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកភយ**ន្តិ អគារិកានំ វសេន វុត្តំ , អនគារិកានំ បន វិនយ ទណ្ឌំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកភយម្បិ ទណ្ឌភយន្តេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អត្តានុវាទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ឩមិភយសុត្តវណ្ណនា

១២២. ទុតិយេ **កោធុបាយាសស្សេតំ អធិវចន**ន្តិ ឯត្ថ កុជ្ឈនដ្ឋេន **កោធោ**, ស្វេវ ចិត្តស្ស កាយស្ស ច អតិប្បមទ្ទនមថនុប្បាទនេហិ ទឡ្ហអាយាសដ្ឋេន **ឧបាយាសោ**។ អនេកវារំ បវត្តិត្វា អត្តនា សមវេតំ សត្តំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា សីសំ ឧក្ខិបិតុំ អទត្វា ឩមិសទិសតា ទដ្ឋព្ពា។ យថា ហិ ពាហិរំ ឧទកំ ឱតិណ្ណោ ឩមីសុ ឱសីទិត្វា មរតិ, ឯវំ ឥមស្មិំ សាសនេ កោធុបាយាសេ ឱសីទិត្វា វិព្ភមតិ, តស្មា កោធុបាយាសោ “**ឩមិភយ**”ន្តិ វុត្តោ។ **ឱទរិកត្តស្សេតំ អធិវចន**ន្តិ យថា ហិ ពាហិរំ ឧទកំ ឱតិណ្ណោ កុម្ភីលេន ខាទិតោ មរតិ, ឯវំ ឥមស្មិំ សាសនេ ឱទរិកត្តេន ឱទរិកភាវេន អាមិសគេធេន មិច្ឆាជីវេន ជីវិកកប្បនេន នាសិតសីលាទិគុណតាយ ខាទិតធម្ម សរីរោ វិព្ភមតិ, តស្មា ឱទរិកត្តំ “**កុម្ភីលភយ**”ន្តិ វុត្តំ។

អនុបដ្ឋិតាយ សតិយាតិ កាយគតំ សតឹ អនុដ្ឋាបេត្វា។ **អសំវុតេហី**តិ អបិហិតេហិ។ **បញ្ចន្នេតំ កាម គុណានំ អធិវចន**ន្តិ យថា ហិ ពាហិរំ ឧទកំ ឱតិណ្ណោ អាវដ្ដេ និមុជ្ជិត្វា មរតិ, ឯវំ ឥមស្មិំ សាសនេ បព្ពជិតោ បញ្ចកាមគុណាវដ្ដេ និមុជ្ជិត្វា វិព្ភមតិ។ កាមរាគាភិភូតោ ហិ សត្តោ ឥតោ ច ឯត្តោ, ឯត្តោ ច ឥតោតិ ឯវំ មនាបិយរូបាទិវិសយសង្ខាតេ អាវដ្ដេ អត្តានំ សំសារេត្វា យថា តតោ ពហិភូតេ នេក្ខម្មេ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេតិ, ឯវំ អាវដ្ដេត្វា ព្យសនាបាទនេន កាមគុណានំ អាវដ្ដសទិសតា ទដ្ឋព្ពា។

អនទ្ធំសេតីតិ កិលមេតិ វិលោលតិ។ **រាគានុទ្ធំសិតេនា**តិ រាគេន អនុទ្ធំសិតេន។ **មាតុគាមស្សេតំ អធិវចន**ន្តិ។ យថា ហិ ពាហិរំ ឧទកំ ឱតិណ្ណោ ចណ្ឌមច្ឆំ អាគម្ម លទ្ធប្បហារោ មរតិ, ឯវំ ឥមស្មិំ សាសនេ មាតុគាមំ អារព្ភ ឧប្បន្នកាមរាគោ វិព្ភមតិ, តស្មា មាតុគាមោ “**សុសុកាភយ**”ន្តិ វុត្តោ។ មាតុគាមោ ហិ យោនិសោមនសិការរហិតំ អធិបុរិសំ ឥត្ថិកុត្តភូតេហិ អត្តនោ ហាសភាវវិលាសេហិ អភិភុយ្យ គហេត្វា ធីរជាតិកម្បិ អត្តនោ រូបាទីហិ សម្បលោភនវសេន អនវសេសំ អត្តនោ ឧបការធម្មេ សីលាទិកេ សម្បាទេតុំ អសមត្ថំ ករោន្តោ អនយព្យសនំ បាបេតិ។

ឥមានិ បន ចត្តារិ ភយានិ ភាយិត្វា យថា ឧទកំ អនោរោហន្តស្ស ឧទកំ និស្សាយ ឧទកបិបាសាវិនយនំ សរីរសុទ្ធិបរិឡាហូបសមោ កាយឧតុគ្គាហាបនន្តិ, ឯវមាទិ អានិសំសោ នត្ថិ, ឯវមេវ ឥមានិ ចត្តារិ ភយានិ ភាយិត្វា សាសនេ អបព្ពជន្តស្សបិ ឥមំ សាសនំ និស្សាយ សង្ខេបតោ វដ្ដទុក្ខូបសមោ, វិត្ថារតោ បន សីលានិសំសាទិវសេន អនេកវិធោ អានិសំសោ នត្ថិ។ យថា បន ឥមានិ ចត្តារិ ភយានិ អភាយិត្វា ឧទកំ ឱរោហន្តស្ស វុត្តប្បការោ អានិសំសោ ហោតិ, ឯវំ ឥមានិ អភាយិត្វា សាសនេ បព្ពជន្តស្សបិ វុត្តប្បការោ អានិសំសោ ហោតិ។ **មហាធម្មរក្ខិតត្ថេរោ** បនាហ “ចត្តារិ ភយានិ ភាយិត្វា ឧទកំ អនោតរន្តោ សោតំ ឆិន្ទិត្វា បារតីរំ បាបុណិតុំ ន សក្កោតិ, អភាយិត្វា ឱតរន្តោ សក្កោតិ, ឯវមេវំ ភាយិត្វា សាសនេ អបព្ពជន្តោបិ តណ្ហាសោតំ ឆិន្ទិត្វា និព្ពានបារំ ទដ្ឋុំ ន សក្កោតិ, អភាយិត្វា បព្ពជន្តោ សក្កោតី”តិ។

ឩមិភយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បឋមនានាករណសុត្តវណ្ណនា

១២៣. តតិយេ **ព្រហ្មកាយិកានំ ទេវាន**ន្តិ ឯត្ថ ព្រហ្មានំ កាយោ សមូហោតិ ព្រហ្មកាយោ, តប្បរិយាបន្នតាយ តត្ថ គតាតិ **ព្រហ្មកាយិកា**។ ឯតាយ ច សព្ពស្សបិ ព្រហ្មកាយស្ស សមញ្ញាយ ភវិតព្ពំ។ **អាភស្សរានំ ទេវាន**ន្តិអាទិនា បន ទុតិយជ្ឈានភូមិកាទីនំ ឧបរិ គហិតត្តា គោពលីពទ្ទញាយេន តទវសិដ្ឋានំ

អយំ សមញ្ញា, តស្មា “ព្រហ្មកាយិកានំ ទេវានន្តិ” បឋមជ្ឈានភូមិកានំយេវ គហណំ វេទិតព្ពំ។ សហ ព្យយតិ គច្ឆតីតិ សហព្យោ, សហវត្តនកោ។ តស្ស ភាវោ **សហព្យតា**, សហបវត្តីតិ អាហ “**សហភាវំ ឧបគច្ឆតី**”តិ។ **កប្បោ អាយុប្បមាណ**ន្តិ ឯត្ថ យទិបិ ព្រហ្មបារិសជ្ជាទីនំ អាយុនោ អន្តរំ អត្ថិ, ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទេន បនេតំ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**បឋមជ្ឈានំ អត្ថិ ហីន**”ន្តិអាទិមាហ។

ទ្វេ កប្បា អាយុប្បមាណន្តិ ឯត្ថ បន ហីនជ្ឈានេន និព្ពត្តានំ វសេន អយំ បរិច្ឆេទោ កតោតិ ទស្សេតុំ “**ទុតិយជ្ឈានំ វុត្តនយេនេវ តិវិធំ ហោតី**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ចត្តារោ កប្បា**តិ ឯត្ថ បន ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទេន ចតុសដ្ឋិ កប្បា វត្តព្ពាតិ ទស្សេន្តោ “**យំ ហេដ្ឋា វុត្តំ ‘កប្បោ ទ្វេ កប្បា’តិ , កម្បិ អាហរិត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ**”តិ អាហ។ កថំ បនេត្ថ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ “**កប្បោតិ ច គុណស្សបិ នាម**”ន្តិ។ តត្ថ **បឋមំ វុត្តោ កប្បោ**, តតោ ឯកេន គុណេន, ឯកស្មឹ វារេ គណនាយាតិ អត្ថោ។ **ទ្វេ កប្បា ហោន្តី**តិ ឯកវារគណនាយ កប្បស្ស ទ្វិគុណិតត្តា ទ្វេ មហាកប្បា ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **ទុតិយេនា**តិ ទុតិយវារគណនាយ។ **ចត្តារោ**តិ ទុតិយវារគណនាយ ទ្វីសុ កប្បេសុ ទ្វិគុណិតេសុ ចត្តារោ មហាកប្បា ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **បុន តេ ចត្តារោ កប្បា**តិ វុត្តនយេន ទ្វេ វារេ គុណេត្វា យេ ចត្តារោ កប្បា ទស្សិតា, បុន តេ ចត្តារោ កប្បា ចតុក្ខត្តុំ ហោន្តីតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ទ្វេ វារេ គុណេត្វា យេ ចត្តារោ កប្បា ទស្សិតា, តេសុ ចតុក្ខត្តុំ គុណិតេសុ ចតុសដ្ឋិ កប្បា សម្បជ្ជន្តីតិ។ តថា ហិ ចត្តារោ ឯកស្មឹ វារេ គុណិតា អដ្ឋ ហោន្តិ, បុន តេ អដ្ឋ ទុតិយវារេ គុណិតា សោឡស ហោន្តិ, បុន តេ សោឡស តតិយវារេ គុណិតា ទ្វត្តឹស ហោន្តិ, បុន តេ ទ្វត្តឹស ចតុត្ថវារេ គុណិតា ចតុសដ្ឋិ ហោន្តិ។ តេនេវាហ “**ឥមេហិ ចតូហិ គុណេហិ គុណិតា ឯកេន គុណេន អដ្ឋ ហោន្តី**”តិអាទិ។ ឯត្ថ ច ហេដ្ឋា **ឧបោសថសុត្តេ** (អ. និ. ៣.៧១) –

> “យានិ មានុសកានិ បញ្ញាស វស្សានិ, ចាតុមហារាជិកានំ ទេវានំ ឯសោ ឯកោ រត្តិន្ទិវោ”តិ –

អាទិនា កាមាវចរទេវានមេវ អាយុប្បមាណំ ទស្សិតំ។ ហេដ្ឋាយេវ –

> “តយោមេ, ភិក្ខវេ, បុគ្គលា សន្តោ សំវិជ្ជមានា លោកស្មឹ។ កតមេ តយោ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ បុគ្គលោ សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា...បេ.... អាកាសានញ្ចាយតនូបគានំ ទេវានំ សហព្យតំ ឧបបជ្ជតិ។ អាកាសានញ្ចាយតនូបគានំ, ភិក្ខវេ, ទេវានំ វីសតិ កប្បសហស្សានិ អាយុប្បមាណ”ន្តិ (អ. និ. ៣.១១៧) –

អាទិនា អរូបាវចរានំយេវ អាយុប្បមាណំ វុត្តំ។ ឥធ បន រូបាវចរានមេវ អាយុប្បមាណំ ទស្សិតំ។ **វិភង្គបាឡិយំ** (វិភ. ១០២២) បន “មនុស្សានំ កិត្តកំ អាយុប្បមាណំ, វស្សសតំ អប្បំ វា ភិយ្យោ”តិអាទិនា ទេវមនុស្សានញ្ចេវ រូបារូបាវចរសត្តានញ្ច អាយុប្បមាណំ ទស្សិតំ។

តត្ថ សម្មាសម្ពុទ្ធេន មនុស្សានំ ទេវានញ្ច អាយុំ បរិច្ឆិន្ទមានេន ចតូសុ អបាយេសុ ភុម្មទេវេសុ ច អាយុ ន បរិច្ឆិន្នំ។ តំ កស្មាតិ? និរយេ តាវ កម្មមេវ បមាណំ។ យាវ កម្មំ ន ខីយតិ, តាវ បច្ចន្តិ។ តថា សេសអបាយេសុ។ ភុម្មទេវានម្បិ កម្មមេវ បមាណំ។ តត្ថ និព្ពត្តា ហិ កេចិ សត្តាហមត្តំ តិដ្ឋន្តិ, កេចិ អឌ្ឍមាសំ, កប្បំ តិដ្ឋមានាបិ អត្ថិយេវ។ តត្ថ មនុស្សេសុ គិហិភាវេ ឋិតាយេវ សោតាបន្នាបិ ហោន្តិ, សកទាគាមិផលំ អនាគាមិផលំ អរហត្តម្បិ បាបុណន្តិ, តេសុ សោតាបន្នាទយោ យាវជីវំ តិដ្ឋន្តិ, ខីណាសវា បន បរិនិព្ពាយន្តិ វា បព្ពជន្តិ វា។ កស្មា? អរហត្តំ នាម សេដ្ឋគុណំ, គិហិលិង្គំ ហីនំ, តំ ហីនតាយ ឧត្តមំ គុណំ ធារេតុំ ន សក្កោតិ, តស្មា តេ បរិនិព្ពាតុកាមា វា ហោន្តិ បព្ពជិតុកាមា វា។ ភុម្មទេវា បន អរហត្តំ បត្វាបិ យាវជីវំ តិដ្ឋន្តិ, ឆសុ កាមាវចរេសុ ទេវេសុ សោតាបន្នសកទាគាមិនោ យាវជីវំ តិដ្ឋន្តិ, អនាគាមិនា រូបភវំ គន្តុំ វដ្ដតិ ខីណាសវេន បរិនិព្ពាតុំ។ កស្មា? និលីយនោកាសស្ស អភាវា។ រូបាវចរារូបាវចរេសុ សព្ពេបិ យាវជីវំ តិដ្ឋន្តិ, តត្ថ រូបាវចរេ និព្ពត្តា សោតាបន្នសកទាគាមិនោ ន បុន ឥធាគច្ឆន្តិ, តត្ថេវ បរិនិព្ពាយន្តិ។ ឯតេ ហិ ឈានអនាគាមិនោ នាម។

អដ្ឋសមាបត្តិលាភីនំ បន កឹ និយមេតិ? បគុណជ្ឈានំ។ យទេវស្ស បគុណំ ហោតិ, តេន ឧបបជ្ជតិ។ សព្ពេសុ បគុណេសុ កឹ និយមេតិ? នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិ។ ឯកំសេនេវ ហិ សោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេ ឧបបជ្ជតិ។ នវសុ ព្រហ្មលោកេសុ និព្ពត្តអរិយសាវកានំ តត្រូបបត្តិបិ ឧបរូបបត្តិបិ, ន ហេដ្ឋូបបត្តិ។ បុថុជ្ជនានំ បន តត្រូបបត្តិបិ ហោតិ, ឧបរូបបត្តិបិ, ហេដ្ឋូបបត្តិបិ។ បញ្ចសុ សុទ្ធាវាសេសុ ចតូសុ ច អរូបេសុ អរិយសាវកានំ តត្រូបបត្តិបិ ហោតិ ឧបរូបបត្តិបិ។ បឋមជ្ឈានភូមិយំ និព្ពត្តោ អនាគាមី នវ ព្រហ្មលោកេ សោធេត្វា មត្ថកេ ឋិតោ បរិនិព្ពាតិ។ វេហប្ផលំ, អកនិដ្ឋំ, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនន្តិ ឥមេ តយោ ទេវលោកា សេដ្ឋភវា នាម។ ឥមេសុ តីសុ ឋានេសុ និព្ពត្តអនាគាមិនោ នេវ ឧទ្ធំ គច្ឆន្តិ, ន អធោ, តត្ថ តត្ថេវ បរិនិព្ពាយន្តីតិ ឥទំ បកិណ្ណកំ វេទិតព្ពំ។

បឋមនានាករណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤-៦. ទុតិយនានាករណសុត្តាទិវណ្ណនា

១២៤-៦. ចតុត្ថេ **តេ ធម្មេ**តិ តេ “រូបគត”ន្តិអាទិនា នយេន វុត្តេ រូបាទយោ ធម្មេ។ **អនិច្ចតោ**តិ ឥមិនា និច្ចប្បដិក្ខេបតោ តេសំ អនិច្ចតមាហ, តតោ ឯវ ច ឧទយវយវន្តតោ វិបរិណាមតោ តាវកាលិកតោ ច តេ អនិច្ចាតិ ជោតិតំ ហោតិ។ យញ្ហិ និព្ពត្តំ ហោតិ, តំ ឧទយវយបរិច្ឆិន្នំ ។ ជរាយ មរណេន ច តទេវ វិបរីតំ, ឥត្តរក្ខណមេវ ច ហោតីតិ។ **ទុក្ខតោ**តិ ឥមិនា សុខប្បដិក្ខេបតោ តេសំ ទុក្ខតមាហ។ តតោ ឯវ ច អភិណ្ហប្បដិបីឡនតោ ទុក្ខវត្ថុតោ ច តេ ទុក្ខាតិ ជោតិតំ ហោតិ។ ឧទយវយវន្តតាយ ហិ តេ អភិណ្ហប្បដិបីឡនតោ និរន្តរទុក្ខតាយ ទុក្ខស្សេវ ច អធិដ្ឋានភូតា។ បច្ចយយាបនីយតាយ រោគមូលតាយ ច **រោគតោ**។ ទុក្ខតាសូលយោគតោ កិលេសាសុចិបគ្ឃរណតោ ឧប្បាទជរាភង្គេហិ ឧទ្ធុមាតបរិបក្កបភិន្នតោ ច **គណ្ឌតោ**។ បីឡាជននតោ, អន្តោតុទនតោ, ទុន្នីហរណតោ ច **សល្លតោ**។ អវឌ្ឍិអាវហនតោ អឃវត្ថុតោ ច **អឃតោ**។ អសេរិភាវជននតោ អាពាធបទដ្ឋានតាយ ច **អាពាធតោ**។ អវសវត្តនតោ អវិធេយ្យតាយ ច **បរតោ**។ ព្យាធិជរាមរណេហិ បលុជ្ជនីយតាយ **បលោកតោ**។ សាមិនិវាសិការកវេទកអធិដ្ឋាយកវិរហតោ **សុញ្ញតោ**។ អត្តប្បដិក្ខេបដ្ឋេន **អនត្តតោ**។ រូបាទិធម្មា ហិ ន ឯត្ថ អត្តា អត្ថីតិ **អនត្តា**។ ឯវំ សយម្បិ អត្តា ន ហោន្តីតិ **អនត្តា**។ តេន អព្យាបារតោ និរីហតោ តុច្ឆតោ អនត្តាតិ ទីបិតំ ហោតិ។ លក្ខណត្តយមេវ សុខាវពោធនត្ថំ ឯកាទសហិ បទេហិ វិភជិត្វា គហិតន្តិ ទស្សេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ បញ្ចមឆដ្ឋានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

ទុតិយនានាករណសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បឋមតថាគតអច្ឆរិយសុត្តវណ្ណនា

១២៧. សត្តមេ វត្តមានសមីបេ វត្តមានេ វិយ វោហរិតព្ពន្តិ “**ឱក្កមតី**”តិ អាហ “**ឱក្កន្តោ ហោតីតិ អត្ថោ**”តិ។ ទសសហស្សចក្កវាឡបត្ថរណោ សមុជ្ជលភាវេន **ឧឡារោ។ ទេវានុភាវ**ន្តិ ទេវានំ បភានុភាវំ។ ទេវានញ្ហិ បភំ សោ ឱភាសោ អធិភវតិ, ន ទេវេ។ តេនាហ “**ទេវាន**”ន្តិអាទិ។ រុក្ខគច្ឆាទិនា កេនចិ ន ហញ្ញតីតិ **អឃា**, អសម្ពាធា។ តេនាហ “**និច្ចវិវដា**”តិ។ **អសំវុតា**តិ ហេដ្ឋា ឧបរិ កេនចិ អបិហិតា។ តេនាហ “**ហេដ្ឋាបិ អប្បតិដ្ឋា**”តិ។ តត្ថ **បិ**-សទ្ទេន យថា ហេដ្ឋា ឧទកស្ស បិធាយិកា សន្ធារិកា បថវី នត្ថិ អសំវុតា លោកន្តរិកា, ឯវំ ឧបរិបិ ចក្កវាឡេសុ ទេវវិមានានំ អភាវតោ អសំវុតា អប្បតិដ្ឋាតិ ទស្សេតិ។ អន្ធការោ ឯត្ថ អត្ថីតិ **អន្ធការា។ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ន ជាយតិ** អាលោកស្ស អភាវតោ, ន ចក្ខុនោ។ តថា ហិ “**តេនោភាសេន អញ្ញមញ្ញំ សញ្ជានន្តី**”តិ វុត្តំ។ ជម្ពុទីបេ ឋិតមជ្ឈន្ហិកវេលាយ បុព្ពវិទេហវាសីនំ អត្ថង្គមវសេន ឧបឌ្ឍំ សូរិយមណ្ឌលំ បញ្ញាយតិ, អបរគោយានវាសីនំ ឧគ្គមនវសេន។ ឯវំ សេសទីបេសុបីតិ អាហ “**ឯកប្បហារេនេវ តីសុ ទីបេសុ បញ្ញាយន្តី**”តិ។ ឥតោ អញ្ញថា ទ្វីសុ ឯវ ទីបេសុ បញ្ញាយន្តិ។ ឯកេកាយ ទិសាយ នវនវយោជនសតសហស្សានិ អន្ធការវិធមនម្បិ ឥមិនាវ នយេន ទដ្ឋព្ពំ។ **បភាយ នប្បហោន្តី**តិ អត្តនោ បភាយ ឱភាសិតុំ នាភិសម្ភុណន្តិ។ យុគន្ធរបព្ពតមត្ថកសមប្បមាណេ អាកាសេ វិចរណតោ “**ចក្កវាឡបព្ពតស្ស វេមជ្ឈេន ចរន្តី**”តិ វុត្តំ។

ព្យាវដាតិ ខាទនត្ថំ គណ្ហិតុំ ឧបក្កមន្តា។ **វិបរិវត្តិត្វា**តិ វិវដ្ដិត្វា។ **ឆិជ្ជិត្វា**តិ មុច្ចាបវត្តិយា ឋិតដ្ឋានតោ មុច្ចិត្វា, អង្គបច្ចង្គឆេទនវសេន វា **ឆិជ្ជិត្វា។ អច្ចន្តខារេ**តិ អាតបសន្តាបាភាវេន អតិសីតភាវំ សន្ធាយ អច្ចន្តខារតា វុត្តា សិយា។ ន ហិ តំ កប្បសណ្ឋានឧទកំ សម្បត្តិករមហាមេឃវុដ្ឋំ បថវិសន្ធារកំ កប្បវិនាសកឧទកំ វិយ ខារំ ភវិតុមរហតិ, តថា សតិ បថវីបិ វិលីយេយ្យ, តេសំ វា បាបកម្មផលេន បេតានំ បកតិឧទកស្ស បុព្ពខេឡភាវាបត្តិ វិយ តស្ស ឧទកស្ស ខារភាវាបត្តិ ហោតីតិ វុត្តំ “**អច្ចន្តខារេ ឧទកេ**”តិ។

បឋមតថាគតអច្ឆរិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ទុតិយតថាគតអច្ឆរិយសុត្តវណ្ណនា

១២៨. អដ្ឋមេ អាលីយន្តិ អភិរមិតព្ពដ្ឋេន សេវិយន្តីតិ អាលយា, បញ្ច កាមគុណា។ **អារមន្តី**តិ រតី វិន្ទន្តិ កីឡន្តិ លឡន្តិ។ អាលីយន្តិ វា អល្លីយន្តា អភិរមណវសេន សេវន្តីតិ អាលយា, តណ្ហាវិចរិតានិ។ តេហិ អាលយេហិ រមន្តីតិ **អាលយារាមា**។ យថេវ ហិ សុសជ្ជិតំ បុប្ផផលភរិតរុក្ខាទិសម្បន្នឧយ្យានំ បវិដ្ឋោ រាជា តាយ សម្បត្តិយា រមតិ, សម្មុទិតោ អាមោទិតបមោទិតោ ហោតិ, ន ឧក្កណ្ឋតិ, សាយម្បិ និក្ខមិតុំ ន ឥច្ឆតិ, ឯវមិមេហិ

កាមាលយតណ្ហាលយេហិ សត្តា រមន្តិ, សំសារវដ្តេ បមុទិតា អនុក្កណ្ឋិតា វសន្តិ។ តេន តេសំ ភគវា ទុវិធម្បិ អាលយំ ឧយ្យានភូមឹ វិយ ទស្សេន្តោ “**អាលយារាមា**”តិអាទិមាហ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

ទុតិយតថាគតអច្ឆរិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨-១០. អានន្ទអច្ឆរិយសុត្តាទិវណ្ណនា

១២៨-១៣០. នវមេ **បដិសន្ថារធម្ម**ន្តិ បកតិចារិត្តវសេន វុត្តំ, ឧបគតានំ បន ភិក្ខូនំ ភិក្ខុនីនញ្ច បុច្ឆាវិស្សជ្ជនវសេន ចេវ ចិត្តរុចិវសេន ច យថាកាលំ ធម្មំ ទេសេតិយេវ, ឧបាសកឧបាសិកានំ បន ឧបនិសិន្នកកថាវសេន។ ទសមំ ឧត្តានមេវ។

អានន្ទអច្ឆរិយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ភយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៤) ៤. បុគ្គលវគ្គោ

១. សំយោជនសុត្តវណ្ណនា

១៣១. ចតុត្ថស្ស បឋមេ ឧបបត្តិប្បដិលាភំ សំវត្តនិកានីតិ **ឧបបត្តិបដិលាភិយានិ។ ភវបដិលាភិយានី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **យេហី**តិ យេហិ សំយោជនេហិ ហេតុភូតេហិ, ករណភូតេហិ វា។ ននុ ច សោតាបន្នស្សបិ ឱរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ អប្បហីនានិ, កស្មា បន សកទាគាមីយេវ ឥធ គហិតោតិ អាហ "**សកទាគាមិស្សាតិ ឥទំ អប្បហីនសំយោជនេសុ អរិយេសុ ឧត្តមកោដិយា គហិត**"ន្តិ។ តត្ថ **អប្បហីនសំយោជនេសូ**តិ អប្បហីនឱរម្ភាគិយសំយោជនេសុ។ **ឧត្តមកោដិយា គហិត**ន្តិ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទេន គហិតំ។ សកទាគាមិតោ បរញ្ហិ អប្បហីនឱរម្ភាគិយសំយោជនោ អរិយោ នាម នត្ថិ។ ននុ ច សកទាគាមិស្ស បហីនានិបិ ឱរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ អត្ថិ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសសំយោជនានំ បហីនត្តា, តស្មា "ឱរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ អប្បហីនានី"តិ កស្មា វុត្តន្តិ អាហ "**ឱរម្ភាគិយេសុ ច អប្បហីនំ ឧបាទាយា**"តិអាទិ។ យស្មា កាមរាគព្យាបាទសំយោជនានិ សកទាគាមិស្ស អប្បហីនានិ, តស្មា តានិ អប្បហីនានិ ឧបាទាយ "**ឱរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ អប្បហីនានី**"តិ វុត្តំ, ន សព្ពេសំ អប្បហីនត្តាតិ អធិប្បាយោ។

សំយោជនសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បដិភានសុត្តវណ្ណនា

១៣២. ទុតិយេ បដិភានំ វុច្ចតិ ញាណម្បិ ញាណស្ស ឧបដ្ឋិតវចនម្បិ, តំ ឥធ អធិប្បេតំ, អត្ថយុត្តំ ការណយុត្តញ្ច បដិភានមស្សាតិ **យុត្តប្បដិភានោ**។ បុច្ឆានន្តរមេវ សីឃំ ព្យាកាតុំ អសមត្ថតាយ នោមុត្តប្បដិភានមស្សាតិ **នោមុត្តប្បដិភានោ**។ ឥមិនា នយេន សេសា វេទិតព្ពា។ ឯត្ថ បន បឋមោ កញ្ចិ កាលំ វីមំសិត្វា យុត្តមេវ បេក្ខតិ **តិបិដកចូឡនាគត្ថេរោ** វិយ។ សោ បន បញ្ហំ បុដ្ឋោ បរិគ្គហេត្វា យុត្តប្បត្តការណមេវ កថេតិ។ ទុតិយោ បុច្ឆានន្តរមេវ យេន វា តេន វា វចនេន បដិពាហតិ, វីមំសិត្វាបិ ច យុត្តំ ន បេក្ខតិ **ចតុនិកាយិកបិណ្ឌតិស្សត្ថេរោ** វិយ។ សោ បន បញ្ហំ បុដ្ឋោ បញ្ហបរិយោសានម្បិ នាគមេតិ, យំ វា តំ វា កថេតិយេវ, វចនត្ថំ បនស្ស វីមំសិយមានំ កត្ថចិ ន លគតិ។ តតិយោ បុច្ឆាសមកាលមេវ យុត្តំ បេក្ខតិ, តំខណំយេវ ច នំ ព្យាករោតិ **តិបិដកចូឡាភយត្ថេរោ** វិយ។ សោ បន បញ្ហំ បុដ្ឋោ សីឃមេវ កថេតិ, យុត្តប្បត្តការណោ ច ហោតិ។ ចតុត្ថោ បុដ្ឋោ សមានោ នេវ យុត្តំ បេក្ខតិ, ន យេន វា តេន វា បដិពាហិតុំ សក្កោតិ, តិព្ពន្ធការនិមុគ្គោ វិយ ហោតិ **លាឡុទាយិត្ថេរោ** វិយ។

បដិភានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៤. ឧគ្ឃដិតញ្ញូសុត្តាទិវណ្ណនា

១៣៣-៤. តតិយេ **ឧគ្ឃដិតញ្ញូ**តិ ឯត្ថ ឧគ្ឃដនំ នាម ញាណុគ្ឃដនំ, ញាណេន ឧគ្ឃដិតមត្តេយេវ ជានាតីតិ អត្ថោ។ **សហ ឧទាហដវេលាយា**តិ ឧទាហារេ ឧទាហដមត្តេយេវ។ **ធម្មាភិសមយោ ហោតី**តិ ចតុសច្ចធម្មស្ស ញាណេន សទ្ធិំ អភិសមយោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ "ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា"តិអាទិនា (វិភ. ៣៥៥) នយេន សំខិត្តេន មាតិកាយ ឋបិយមានាយ ទេសនានុសារេន ញាណំ បេសេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិតុំ សមត្ថោ បុគ្គលោ "ឧគ្ឃដិតញ្ញូ"តិ វុច្ចតិ។ វិបញ្ចិតំ វិត្ថារិតមេវ អត្ថំ ជានាតីតិ **វិបញ្ចិតញ្ញូ។ អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ សំខិត្តេន មាតិកំ ឋបេត្វា វិត្ថារេន អត្ថេ ភាជិយមានេ អរហត្តំ បាបុណិតុំ សមត្ថោ បុគ្គលោ "វិបញ្ចិតញ្ញូ"តិ វុច្ចតិ ។ ឧទ្ទេសាទីហិ នេតព្ពោតិ **នេយ្យោ។ អនុបុព្ពេន ធម្មាភិសមយោ**តិ អនុក្កមេន អរហត្តប្បត្តិ។ ព្យញ្ជនបទមេវ បរមំ អស្សាតិ **បទបរមោ។ ន តាយ ជាតិយា ធម្មាភិសមយោ ហោតី**តិ តេន អត្តភាវេន ឈានំ វា វិបស្សនំ វា មគ្គំ វា ផលំ វា និព្ពត្តេតុំ ន សក្កោតីតិ អត្ថោ។ ចតុត្ថំ ឧត្តានមេវ។

ឧគ្ឃដិតញ្ញូសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៨. សាវជ្ជសុត្តាទិវណ្ណនា

១៣៥-៨. បញ្ចមេ **សាវជ្ជោ**តិ សទោសោ។ **សាវជ្ជេន កាយកម្មេនា**តិ សទោសេន បាណាតិបាតាទិនា កាយកម្មេន។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ បុគ្គលោ តីហិ ទ្វារេហិ អាយូហនកម្មស្ស សទោសត្តា គូថកុណបាទិភរិតោ បទេសោ វិយ “សាវជ្ជោ”តិ វុច្ចតិ។ **សាវជ្ជេន ពហុល**ន្តិ យស្ស សាវជ្ជមេវ កាយកម្មំ ពហុលំ ហោតិ, អប្បំ អនវជ្ជំ។ សោ “សាវជ្ជេន ពហុលំ កាយកម្មេន សមន្នាគតោ អប្បំ អនវជ្ជេនា”តិ វុច្ចតិ។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ កោ បន ឯវរូបោ ហោតីតិ? យោ គាមធម្មតាយ វា និគមធម្មតាយ វា កទាចិ ករហចិ ឧបោសថំ សមាទិយតិ, សីលានិ បូរេតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ បុគ្គលោ តីហិ ទ្វារេហិ អាយូហនកម្មេសុ សាវជ្ជស្សេវ ពហុលតាយ អនវជ្ជស្ស អប្បតាយ “វជ្ជពហុលោ”តិ វុច្ចតិ។ យថា ហិ ឯកស្មិំ បទេសេ ទុព្ពណ្ណានិ ទុគ្គន្ធានិ បុប្ផានិ រាសិកតានស្សុ, តេសំ ឧបរិ តហំ តហំ អធិមុត្តកវស្សិកបាដលានិ បតិតានិ ភវេយ្យុំ, ឯវរូបោ អយំ បុគ្គលោ វេទិតព្ពោ។ យថា បន ឯកស្មិំ បទេសេ អធិមុត្តកវស្សិកបាដលានិ រាសិកតានស្សុ, តេសំ ឧបរិ តហំ តហំ ទុគ្គន្ធានិ ពទរបុប្ផាទីនិ បតិតានិ ភវេយ្យុំ។ ឯវរូបោ តតិយោ បុគ្គលោ វេទិតព្ពោ។ ចតុត្ថោ បន តីហិ ទ្វារេហិ អាយូហនកម្មស្ស និទ្ទោសត្តា ច ចតុមធុរភរិតសុវណ្ណបាតិ វិយ ទដ្ឋព្ពោ។ ឆដ្ឋាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

សាវជ្ជសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. ធម្មកថិកសុត្តាទិវណ្ណនា

១៣៩-១៤០. នវមេ **អប្បញ្ច ភាសតី**តិ សម្បត្តបរិសាយ ថោកមេវ កថេតិ។ **អសហិតញ្ចា**តិ កថេន្តោ ច បន ន អត្ថយុត្តំ កាលយុត្តំ កថេតិ។ **បរិសា ចស្ស ន កុសលា ហោតី**តិ សោតុំ និសិន្នបរិសា ចស្ស យុត្តាយុត្តំ ការណាការណំ សិលិដ្ឋាសិលិដ្ឋំ ន ជានាតីតិ អត្ថោ។ **ឯវរូបោ**តិ អយំ ឯវំជាតិកោ ពាលធម្មកថិកោ ឯវំជាតិកាយ ពាលបរិសាយ ធម្មកថិកោត្វេវ នាមំ លភតិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច ទ្វេយេវ ជនា សភាវធម្មកថិកា, ន ឥតរេ។ ឥតរេ បន ធម្មកថិកានំ អន្តោ បវិដ្ឋត្តា ឯវំ វុត្តា។ ទសមំ ឧត្តានមេវ។

ធម្មកថិកសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៥) ៥. អាភាវគ្គោ

១-៦. អាភាសុត្តាទិវណ្ណនា

១៤១-១៤៦. បញ្ចមស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

អាភាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-១០. ទុតិយកាលសុត្តាទិវណ្ណនា

១៤៧-១៥០. សត្តមេ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានសភាវស្ស កាលស្ស ភាវនាទិយោគោ ន សម្ភវតីតិ អាហ “**កាលាតិ តស្មិំ តស្មិំ កាលេ ធម្មស្សវនាទិវសេន បវត្តានំ កុសលធម្មានំ ឯតំ អធិវចន**”ន្តិ។ កាលសហចរិតា ហិ កុសលា ធម្មា ឥធ កាល-សទ្ទេន គហិតា អបរស្ស អសម្ភវតោ។ អដ្ឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

ទុតិយកាលសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាភាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

៤. ចតុត្ថបណ្ណាសកំ

(១៦) ១. ឥន្ទ្រិយវគ្គោ

១-៥. ឥន្ទ្រិយសុត្តាទិវណ្ណនា

១៥១-១៥៥. ចតុត្ថស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានានេវ។

ឥន្ទ្រិយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦-៨. កប្បសុត្តាទិវណ្ណនា

១៥៦-១៥៨. ឆឌ្ឌេ សំវដ្ដនំ វិនស្សនំ **សំវដ្ដោ,** សំវដ្ដតោ ឧទ្ធំ តថា ឋាយី **សំវដ្ដដ្ឋាយី**។ វិវដ្ដនំ និព្ពត្តនំ, វឌ្ឍនំ វា **វិវដ្ដោ**។ “តេជោសំវដ្ដោ, អាបោសំវដ្ដោ, វាយោសំវដ្ដោតិ ឯវំ សំវដ្ដសីមានុក្កមេន សំវដ្ដេសុ វត្តព្ពេសុ តថា អវត្វា អាបោសំវដ្ដោ, តេជោសំវដ្ដោ, វាយោសំវដ្ដោតិ វចនំ សំវដ្ដមហាភូតទេសនានុបុព្ពិយា”តិ កេចិ។ “ភាវីសំវដ្ដានុបុព្ពិយា”តិ អបរេ។ អាបេន សំវដ្ដោ **អាបោសំវដ្ដោ។ សំវដ្ដសីមា**តិ សំវដ្ដនមរិយាទា។ **សំវដ្ដតី**តិ វិនស្សតិ។ **សទា**តិ សព្ពកាលំ, តីសុបិ សំវដ្ដកាលេសូតិ អត្ថោ។ **ឯកំ ពុទ្ធក្ខេត្តំ វិនស្សតី**តិ ឯត្ថ ពុទ្ធក្ខេត្តំ នាម តិវិធំ ហោតិ ជាតិក្ខេត្តំ, អាណាក្ខេត្តំ, វិសយក្ខេត្តញ្ច។

តត្ថ **ជាតិក្ខេត្តំ** ទសសហស្សចក្កវាឡបរិយន្តំ ហោតិ, តថាគតស្ស បដិសន្ធិគ្គហណាទីសុ កម្បតិ។ **អាណាក្ខេត្តំ** កោដិសតសហស្សចក្កវាឡបរិយន្តំ, យត្ថ **រតនសុត្តំ** (ខុ. បា. ៦.១ អាទយោ; សុ. និ. ២២៤ អាទយោ) **ខន្ធបរិត្តំ** (អ. និ. ៤.៦៧; ចូឡវ. ២៥១) **ធជគ្គបរិត្តំ** (សំ. និ. ១.២៤៩) **អាដានាដិយបរិត្តំ** (ទី. និ. ៣.២៧៧-២៧៨) **មោរបរិត្ត**ន្តិ (ជា. ១.២.១៧-១៨) ឥមេសំ បរិត្តានំ អានុភាវោ វត្តតិ។ **វិសយក្ខេត្តំ** អនន្តាបរិមាណំ, យំ “យាវតា វា បនាកង្ខេយ្យា”តិ (អ. និ. ៣.៨១) វុត្តំ។ តត្ថ យំ យំ តថាគតោ អាកង្ខតិ, តំ តំ ជានាតិ។ ឯវមេតេសុ តីសុ ពុទ្ធក្ខេត្តេសុ ឯកំ អាណាក្ខេត្តំ វិនស្សតិ , តស្មិំ បន វិនស្សន្តេ ជាតិក្ខេត្តំ វិនដ្ឋមេវ ហោតិ, វិនស្សន្តញ្ច ឯកតោវ វិនស្សតិ, សណ្ឋហន្តញ្ច ឯកតោវ សណ្ឋហតិ។ សេសមេត្ថ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាសុ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៤០៤) វុត្តនយេនេវ គហេតព្ពំ។ សត្តមដ្ឋមានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

កប្បសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ភិក្ខុនីសុត្តវណ្ណនា

១៥៩. នវមេ **ឯវំ បវត្តំ បច្ចុប្បន្នតណ្ហំ និស្សាយា**តិ “កុទាស្សុ នាមាហម្បិ អាសវានំ ខយា”តិអាទិនា នយេន អនុត្តរេ វិមោក្ខេ បិហំ ឧប្បាទេន្តស្ស ឧប្បន្នតណ្ហំ និស្សាយ។ កថំ បន លោកុត្តរធម្មេ អារព្ភ អាសា ឧប្បជ្ជតីតិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ, ន អារម្មណករណវសេន តត្ថ បិហា បវត្តតិ អវិសយត្តា បុត្តលស្ស ច អនធិគតភាវតោ។ អនុស្សវូបលទ្ធេ បន អនុត្តរវិមោក្ខេ ឧទ្ទិស្ស បិហំ ឧប្បាទេន្តោ តត្ថ បិហំ ឧប្បាទេតិ នាម។ **នាកឡ្គតី**តិ កម្មបថភាវំ អប្បត្តតាយ បដិសន្ធិំ ន ទេតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ភិក្ខុនីសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សុគតវិនយសុត្តវណ្ណនា

១៦០. ទសមេ **វឡញ្ជេន្តី**តិ សជ្ឈាយន្តិ ចេវ វាចុគ្គតំ ករោន្តា ធារេន្តិ ច។ អវិគតតណ្ហតាយ តំ តំ បរិក្ខារជាតំ ពហុម្បិ អាទិយន្តីតិ ពហុលា, តេ ឯវ **ពាហុលិកា** យថា “វេនយិកោ”តិ (ម. និ. ១.២៤៦; អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨)។ តេ បន យស្មា បច្ចយពាហុលភាវា យុត្តប្បយុត្តា នាម ហោន្តិ, តស្មា អាហ **“បច្ចយពាហុល្លាយ បដិបន្នា**”តិ។ សិថិលំ គណ្ហន្តីតិ **សាថលិកា,** សិក្ខាយ អាទរគារវាភាវេន សិថិលំ អទឡ្ហំ គណ្ហន្តីតិ អត្ថោ។ **សិថិល**ន្តិ ច ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ, សិថិល-សទ្ទេន វា សមានត្ថស្ស សាថលសទ្ទស្ស វសេន **សាថលិកា**តិ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ **អវគមនតោ**តិ អធោគមនតោ, ឱរម្ភាគិយភាវតោតិ អត្ថោ។ **និព្ពីរិយា**តិ ឧជ្ឈិតុស្សាហា តទធិគមាយ អារម្ភម្បិ អកុរុមានា។

សុគតវិនយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥន្ទ្រិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៧) ២. បដិបទាវគ្គោ

១. សំខិត្តសុត្តវណ្ណនា

១៦១. ទុតិយស្ស បឋមេ **ទុក្ខាបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា**តិអាទីសុ បាឡិយា អាគតនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តថា ហិ –

> “តត្ថ កតមា ទុក្ខបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា បញ្ញា? កិច្ឆេន កសិរេន សមាធឹ ឧប្បាទេន្តស្ស ទន្ធំ តំ ឋានំ អភិជានន្តស្ស យា ឧប្បជ្ជតិ បញ្ញា បជាននា…បេ…. អមោហោ ធម្មវិចយោ សម្មាទិដ្ឋិ, អយំ វុច្ចតិ ទុក្ខបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា បញ្ញា។ តត្ថ កតមា ទុក្ខបដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា បញ្ញា? កិច្ឆេន កសិរេន សមាធឹ ឧប្បាទេន្តស្ស ខិប្បំ តំ ឋានំ អភិជានន្តស្ស យា ឧប្បជ្ជតិ បញ្ញា បជាននា…បេ…. សម្មាទិដ្ឋិ, អយំ វុច្ចតិ ទុក្ខបដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា បញ្ញា។ តត្ថ កតមា សុខបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា បញ្ញា? អកិច្ឆេន អកសិរេន សមាធឹ ឧប្បាទេន្តស្ស ទន្ធំ តំ ឋានំ អភិជានន្តស្ស យា ឧប្បជ្ជតិ បញ្ញា បជាននា…បេ…. សម្មាទិដ្ឋិ, អយំ វុច្ចតិ សុខបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា បញ្ញា។ តត្ថ កតមា សុខបដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា បញ្ញា? អកិច្ឆេន អកសិរេន សមាធឹ ឧប្បាទេន្តស្ស ខិប្បំ តំ ឋានំ អភិជានន្តស្ស យា ឧប្បជ្ជតិ បញ្ញា បជាននា…បេ…. សម្មាទិដ្ឋិ, អយំ វុច្ចតិ សុខបដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា បញ្ញា”តិ (វិភ. ៨០១) – អយមេត្ថ បាឡិ។

តត្ថ **កិច្ឆេន កសិរេន សមាធឹ ឧប្បាទេន្តស្សា**តិ បុព្ពភាគេ អាគមនកាលេ កិច្ឆេន កសិរេន ទុក្ខេន សសង្ខារេន សប្បយោគេន កិលេសេ វិក្ខម្ភេត្វា លោកុត្តរសមាធឹ ឧប្បាទេន្តស្ស។ **ទន្ធំ តំ ឋានំ អភិជានន្តស្សា**តិ វិក្ខម្ភិតេសុ កិលេសេសុ វិបស្សនាបរិវាសេ ចិរំ វសិត្វា តំ លោកុត្តរសមាធិសង្ខាតំ ឋានំ ទន្ធំ សណិកំ អភិជានន្តស្ស បដិវិជ្ឈន្តស្ស, បាបុណន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ យា ឯសា ឯវំ ឧប្បជ្ជតិ, អយំ កិលេសវិក្ខម្ភនប្បដិបទាយ ទុក្ខត្តា, វិបស្សនាបរិវាសបញ្ញាយ ច ទន្ធត្តា មគ្គកាលេ ឯកចិត្តក្ខណេ ឧប្បន្នាបិ បញ្ញា អាគមនវសេន “**ទុក្ខបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា នាមា**”តិ វុច្ចតិ។ ឧបរិ តីសុ បទេសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សំខិត្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វិត្ថារសុត្តវណ្ណនា

១៦២. ទុតិយេ **អកតាភិនិវេសោ**តិ អកតាធិការោ។ រូបាទំ លក្ខណាទីហិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា គហណំ **រូបបរិគ្គហោ។ តីសុ អទ្ធាសុ កិលមតី**តិ បុព្ពន្តេ អបរន្តេ បុព្ពន្តាបរន្តេតិ ឯវំ តីសុ បទេសេសុ កិលមតិ។ **បញ្ចសុ ញាណេសូ**តិ រូបបរិគ្គហាទីសុ បញ្ចសុ ញាណេសុ។ **នវសុ វិបស្សនាញាណេសូ**តិ ឧទយព្ពយាទិនវវិបស្សនាញាណេសុ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

វិត្ថារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អសុភសុត្តវណ្ណនា

១៦៣. តតិយេ “**យថា ឯតំ, តថា ឥទ**”ន្តិ **ឥមិនា នយេនា**តិ ឯតេន –

> “យថា ឥទំ តថា ឯតំ, យថា ឯតំ តថា ឥទំ;
> អជ្ឈត្តញ្ច ពហិទ្ធា ច, កាយេ ឆន្ទំ វិរាជយេ”តិ។ (សុ. និ. ២០៥); –

ឥមំ ទេសនានយំ សង្គណ្ហាតិ។ តស្សត្ថោ – យថា ឥទំ សវិញ្ញាណកាសុភំ អាយុឧស្មាវិញ្ញាណានំ អនបគមា ចរតិ តិដ្ឋតិ និសីទតិ សយតិ, តថា ឯតំ ឯតរហិ សុសានេ សយិតំ អវិញ្ញាណកម្បិ បុព្ពេ តេសំ ធម្មានំ អនបគមា អហោសិ។ យថា ច ឯតំ ឯតរហិ មតសរីរំ តេសំ ធម្មានំ អបគមា ន ចរតិ ន តិដ្ឋតិ ន និសីទតិ ន សេយ្យំ កប្បេតិ, តថា ឥទំ សវិញ្ញាណកម្បិ តេសំ ធម្មានំ អបគមា ភវិស្សតិ។ យថា ច ឥទំ សវិញ្ញាណកំ នេតរហិ សុសានេ មតំ សេតិ ន ឧទ្ធុមាតកាទិភាវមុបគតំ, តថា ឯតំ ឯតរហិ មតសរីរម្បិ បុព្ពេ អហោសិ។ យថា បនេតំ ឯតរហិ អវិញ្ញាណកាសុភំ មតកសុសានេ សេតិ ឧទ្ធុមាតកាទិភាវញ្ច ឧបគតំ, តថា ឥទំ សវិញ្ញាណកម្បិ ភវិស្សតីតិ។ តត្ថ **យថា ឥទំ តថា ឯត**ន្តិ អត្តនា មតសរីរស្ស សមានភាវំ ករោន្តោ ពាហិរេ ទោសំ បជហតិ។

យថា ឯតំ តថា ឥទន្តិ មតសរីរេន អត្តនោ សមានភាវំ ករោន្តោ អជ្ឈត្តិកេ រាគំ បជហតិ។ យេនាការេន ឧភយំ សមំ ករោតិ, តំ សម្បជានន្តោ ឧភយត្ថ មោហំ បជហតិ។

ពហិទ្ធា ទិដ្ឋានន្តិ ពហិទ្ធា សុសានាទីសុ ទិដ្ឋានំ ឧទ្ធុមាតកាទិទសន្នំ អសុភានំ។ “**នវន្នំ បាដិកុល្យានំ វសេនា**”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ អន្តិមជីវិកាភាវតោ បិណ្ឌបាតស្ស អលាភលាភេសុ បរិតស្សនគេធាទិសមុប្បត្តិតោ ភត្តស្ស សម្មទជននតោ កិមិកុលសំវឌ្ឍនតោតិ ឯវមាទីហិបិ អាការេហិ អាហារេបដិកូលតា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ – “អន្តមិទំ, ភិក្ខវេ, ជីវិកានំ យទិទំ បិណ្ឌោល្យំ អភិសាបោយំ លោកស្មិំ យទិទំ បិណ្ឌោល្យោ វិចរតិ បត្តបាណីតិ (សំ. និ. ៣.៨០; ឥតិវុ. ៩១)។ អលទ្ធា ច បិណ្ឌបាតំ បរិតស្សតិ, លទ្ធា ច បិណ្ឌបាតំ គធិតោ មុច្ឆិតោ អជ្ឈោបន្នោ អនាទីនវទស្សាវី អនិស្សរណបញ្ញោ បរិភុញ្ជតីតិ (អ. និ. ៣.១២៤)។ ភុត្តោ ច អាហារោ កស្សចិ កទាចិ មរណំ វា មរណមត្តំ វា ទុក្ខំ អាវហតី”តិ។

កដុកីដកាទយោ ទ្វត្តឹសកុលប្បភេទា កិមិយោ នំ ឧបនិស្សាយ ជីវន្តីតិ? វុច្ចតេ – អន្តិមជីវិកាភាវោ តាវ ចិត្តសំកិលេសវិសោធនត្ថំ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសនតោ បគេវ មនសិ កាតព្ពោ “មាហំ ឆវាលាតសទិសោ ភវេយ្យ”ន្តិ។ តថា បិណ្ឌបាតស្ស អលាភលាភេសុ បរិតស្សនគេធាទិសមុប្បត្តិនិវារណំ បគេវ អនុដ្ឋាតព្ពំ សុបរិសុទ្ធសីលស្ស បដិសង្ខានវតោ តទភាវតោ។ ភត្តសម្មទោ អនេកន្តិកោ បរិភោគេ អន្តោគធោវាតិ វេទិតព្ពោ។ កិមិកុលសំវឌ្ឍនំ បន សង្គហេតព្ពំ, សង្គហិតមេវ វា “នវន្នំ បាដិកុល្យានំ វសេនា”តិ ឯត្ថ និយមស្ស អកតត្តា។ ឥមិនា វា នយេន ឥតរេសម្បេត្ថ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ យថាសម្ភវមេត្ថ បដិកូលតាបច្ចវេក្ខណស្ស អធិប្បេតត្តា។

ឯវញ្ច កត្វា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.២៩៤-២៩៥) ទសហិ អាការេហិ បដិកូលតា វេទិតព្ពា។ សេយ្យថិទំ – គមនតោ, បរិយេសនតោ, បរិភោគតោ, អាសយតោ, និធានតោ, អបរិបក្កតោ, បរិបក្កតោ, ផលតោ, និស្សន្ទតោ, សម្មក្ខនតោតិ។ ឯវំ ទសន្នំ វសេន បាដិកុល្យវចនេនបិ តថ “នវន្ន”ន្តិ វចនំ ន វិរុជ្ឈតិ, សម្មក្ខនស្ស បរិភោគាទីសុ លព្ភមានភាវា វិសុំ តំ អគ្គហេត្វា ន វទន្តិ។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៣០៤) បន សម្មក្ខនំ បរិភោគាទីសុ លព្ភមានម្បិ និស្សន្ទវសេន វិសេសតោ បដិកូលន្តិ ទស្សេតុំ សព្ពបច្ឆា ឋបិតា។

ឧក្កណ្ឋិតសញ្ញាយ សមន្នាគតោតិ តីសុ ភវេសុ អរុច្ចនវសេន បវត្តាយ វិបស្សនាបញ្ញាយ សមន្នាគតោ។ និព្ពិទានុបស្សនា ហេសា សញ្ញាសីសេន វុត្តា។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

អសុភសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤-៦. បឋមខមសុត្តាទិវណ្ណនា

១៦៤-១៦៦. ចតុត្ថេ បធានករណកាលេ សីតាទីនិ នក្ខមតិ ន សហតីតិ **អក្ខមា**។ ខមតិ សហតិ អភិភវតីតិ **ខមា**។ ឥន្ទ្រិយទមនំ **ទមា**។ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១៤; ៦.៥៨) នយេន វិតក្កសមនំ **សមា**តិ អាហ “**អកុសលវិតក្កានំ វូបសមនបដិបទា**”តិ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ, សព្ពេសម្បិ កិលេសានំ សមនវសេន បវត្តា បដិបទា សមា។ បញ្ចមឆដ្ឋានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

បឋមខមសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-៨. មហាមោគ្គល្លានសុត្តាទិវណ្ណនា

១៦៧-១៦៨. សត្តមដ្ឋមេសុ **មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្សា**តិអាទិនា មោគ្គល្លានត្ថេរស្ស ហេដ្ឋា តិណ្ណំ មគ្គានំ សុខបដិបទទន្ធាភិញ្ញភាវោ, អរហត្តមគ្គស្ស ទុក្ខបដិបទខិប្បាភិញ្ញភាវោ វុត្តោ, សារិបុត្តត្ថេរស្ស បន ហេដ្ឋិមានំ តិណ្ណំ មគ្គានំ សុខបដិបទទន្ធាភិញ្ញភាវោ, អរហត្តមគ្គស្ស ច សុខបដិបទខិប្បាភិញ្ញភាវោ ទស្សិតោ។ យំ បន វុត្តំ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៨០១) “ពុទ្ធានំ បន ចត្តារោបិ មគ្គា សុខបដិបទខិប្បាភិញ្ញាវ អហេសុំ, តថា ធម្មសេនាបតិស្ស។ មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស បន បឋមមគ្គោ សុខបដិបទខិប្បាភិញ្ញោ អហោសិ, ឧបរិ តយោ ទុក្ខបដិបទទន្ធាភិញ្ញា”តិ។ យញ្ច វុត្តំ **អដ្ឋសាលិនិយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៤៧៦) “តថាគតស្ស ហិ សារិបុត្តត្ថេរស្ស ច ចត្តារោបិ មគ្គា សុខបដិបទខិប្បាភិញ្ញាវ អហេសុំ, មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស បន បឋមមគ្គោ សុខបដិបទខិប្បាភិញ្ញោ ឧបរិ តយោ ទុក្ខបដិបទខិប្បាភិញ្ញា”តិ, តំ សព្ពំ អញ្ញមញ្ញំ នានុលោមេតិ។ ឥមាយ

បាឡិយា ឥមាយ ច អដ្ឋកថាយ ន សមេតិ, តស្មា វីមំសិតព្ពមេតំ។ តំតំភាណកានំ វា មតេន តត្ថ តត្ថ តថា តថា វុត្តន្តិ គហេតព្ពំ។

មហាមោគ្គល្លានសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. សសង្ខារសុត្តវណ្ណនា

១៦៩. នវមេ សសង្ខារេន ទុក្ខេន កសិរេន អធិមត្តបយោគំ កត្វាវ កិលេសបរិនិព្ពានធម្មោតិ **សសង្ខារបរិនិព្ពាយី**។ អសង្ខារេន អប្បយោគេន អធិមត្តបយោគំ អកត្វាវ កិលេសបរិនិព្ពានធម្មោតិ **អសង្ខារបរិនិព្ពាយី**។ ធម្មានុសារី បុគ្គលោ ហិ អាគមនម្ហិ កិលេសេ វិក្ខម្ភេន្តោ អប្បទុក្ខេន អកសិរេន អកិលមន្តោវ វិក្ខម្ភេតុំ សក្កោតិ។ សទ្ធានុសារី បុគ្គលោ បន ទុក្ខេន កសិរេន កិលមន្តោ ហុត្វា វិក្ខម្ភេតុំ, តស្មា ធម្មានុសារិស្ស បុព្ពភាគមគ្គក្ខណេ កិលេសច្ឆេទកំ ញាណំ អទន្ធំ តិខិណំ សូរំ ហុត្វា វហតិ។ យថា នាម តិខិណេន អសិនា កទលិំ ឆិន្ទន្តស្ស ឆិន្នដ្ឋានំ មដ្ឋំ ហោតិ, អសិ សីឃំ វហតិ, សទ្ទោ ន សុយ្យតិ, ពលវវាយាមកិច្ចំ ន ហោតិ, ឯវរូបា ធម្មានុសារិនោ បុព្ពភាគភាវនា ហោតិ។ សទ្ធានុសារិនោ បន បុព្ពភាគក្ខណេ កិលេសច្ឆេទកំ ញាណំ ទន្ធំ អតិខិណំ អសូរំ ហុត្វា វហតិ។ យថា នាម កុណ្ឋេន អសិនា កទលិំ ឆិន្ទន្តស្ស ឆិន្នដ្ឋានំ ន មដ្ឋំ ហោតិ, អសិ សីឃំ ន វហតិ, សទ្ទោ សុយ្យតិ, ពលវវាយាមកិច្ចំ ឥច្ឆិតព្ពំ ហោតិ, ឯវរូបា សទ្ធានុសារិនោ បុព្ពភាគភាវនា ហោតិ។ ឯវំ សន្តេបិ នេសំ កិលេសក្ខយេ នានត្តំ នត្ថិ, អនវសេសាវ កិលេសា ខីយន្តិ។

សសង្ខារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. យុគនទ្ធសុត្តវណ្ណនា

១៧០. ទសមេ **សមថបុព្ពង្គមំ វិបស្សនំ ភាវេតី**តិ ឥទំ សមថយានិកស្ស វសេន វុត្តំ។ សោ ហិ បឋមំ ឧបចារសមាធិំ វា អប្បនាសមាធិំ វា ឧប្បាទេតិ, អយំ សមថោ។ សោ តញ្ច តំសម្បយុត្តេ ច ធម្មេ អនិច្ចាទីហិ វិបស្សតិ, អយំ វិបស្សនា, ឥតិ បឋមំ សមថោ, បច្ឆា វិបស្សនា។ តេន វុច្ចតិ "សមថបុព្ពង្គមំ វិបស្សនំ ភាវេតី"តិ។ **វិបស្សនាបុព្ពង្គមំ សមថំ ភាវេតី**តិ ឥទំ បន វិបស្សនាយានិកស្ស វសេន វុត្តំ។ សោ តំ វុត្តប្បការំ សមថំ អសម្បាទេត្វា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ អនិច្ចាទីហិ វិបស្សតិ។ **បឋមោ លោកុត្តរមគ្គោ និព្ពត្តតី**តិ សោតាបត្តិមគ្គំ សន្ធាយ វទតិ, លោកិយមគ្គវសេនេវ វា ឥមិស្សា បាឡិយា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ កថំ? **មគ្គោ សញ្ជាយតិ,** បុព្ពភាគិយោ លោកិយមគ្គោ ឧប្បជ្ជតិ។ **អាសេវតិ** និព្ពិទានុបស្សនាវសេន។ **ភាវេតិ** មុច្ចិតុកម្យតាវសេន។ **ពហុលីករោតិ** បដិសង្ខានុបស្សនាវសេន។ **អាសេវតិ** វា ភយតុបដ្ឋានាទិញាណវសេន។ **ភាវេតិ** មុច្ចិតុកម្យតាទិញាណវសេន។ **ពហុលីករោតិ** វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាវសេន។ **សំយោជនានិ បហីយន្តិ។ អនុសយា ព្យន្តី ហោន្តី**តិ មគ្គប្បដិបាដិយា បហីយន្តិ ព្យន្តី ហោន្តិ។

ធម្មុទ្ធច្ចវិគ្គហិតមានសន្តិ ឱភាសាទីសុ អរិយធម្មោតិ បវត្តំ ឧទ្ធច្ចំ វិក្ខេបោ ធម្មុទ្ធច្ចំ , តេន ធម្មុទ្ធច្ចេន វិបស្សនាវីថិតោ ឧក្កមនេន វិរូបំ គហិតំ បវត្តិយមានំ ធម្មុទ្ធច្ចវិគ្គហិតមានសំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "ធម្មុទ្ធច្ចវិគ្គហិតមានសំ ហោតិ, អនិច្ចតោ មនសិ ករោតិ, ឱភាសោ ឧប្បជ្ជតិ, ឱភាសោ ធម្មោតិ ឱភាសំ អាវជ្ជតិ, តតោ វិក្ខេបោ ឧទ្ធច្ចំ, តេន ឧទ្ធច្ចេន វិគ្គហិតមានសោ អនិច្ចតោ ឧបដ្ឋានំ យថាភូតំ នប្បជានាតិ។ ទុក្ខតោ...បេ.... អនត្តតោ ឧបដ្ឋានំ យថាភូតំ នប្បជានាតិ។ តថា អនិច្ចតោ មនសិករោតោ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ...បេ.... បីតិ បស្សទ្ធិ សុខំ អធិមោក្ខោ បគ្គហោ ឧបដ្ឋានំ ឧបេក្ខា និកន្តិ ឧប្បជ្ជតិ, និកន្តិ ធម្មោតិ និកន្តិំ អាវជ្ជតិ, តតោ វិក្ខេបោ ឧទ្ធច្ចំ, តេន ឧទ្ធច្ចេន វិគ្គហិតមានសោ អនិច្ចតោ ឧបដ្ឋានំ យថាភូតំ នប្បជានាតិ។ ទុក្ខតោ...បេ.... អនត្តតោ ឧបដ្ឋានំ យថាភូតំ នប្បជានាតី"តិ (បដិ. ម. ២.៦)។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

យុគនទ្ធសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដិបទាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៨) ៣. សញ្ចេតនិយវគ្គោ

១. ចេតនាសុត្តវណ្ណនា

១៧១. តតិយស្ស បឋមេ **កាយសញ្ចេតនាហេតូ**តិ កាយកម្មនិមិត្តំ, កាយិកស្ស កម្មស្ស កដត្តា ឧបចិតត្តាតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសសញ្ចេតនាទ្វយេបិ។ ឧទ្ធច្ចសហគតចេតនា បវត្តិវិបាកំ ទេតិយេវាតិ **“វីសតិវិធា”**តិ វុត្តំ។ **តថា វចីសញ្ចេតនា មនោសញ្ចេតនា**តិ ឯត្ថ កាមាវចរកុសលាកុសលវសេន វីសតិ ចេតនា លព្ភន្តិ។ ឥទំ តថា-សទ្ទេន ឧបសំហរតិ។ **អបិចេត្ថ នវ មហគ្គតចេតនាបិ លព្ភន្តី**តិ ឥមិនា នវហិ រូបារូបកុសលចេតនាហិ សទ្ធិំ មនោទ្វារេ ឯកូនតឹសាតិ តីសុ ទ្វារេសុ ឯកូនសត្តតិ ចេតនា ហោន្តីតិ ទស្សេតិ។ **អវិជ្ជាបច្ចយាវា**តិ ឥទំ តាបិ ចេតនា អវិជ្ជាបច្ចយាវ ហោន្តីតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ យថាវុត្តា ហិ ឯកូនសត្តតិ ចេតនា កុសលាបិ អវិជ្ជាបច្ចយា ហោន្តិ, បគេវ ឥតរា អប្បហីនាវិជ្ជស្សេវ ឧប្បជ្ជនតោ បហីនាវិជ្ជស្ស អនុប្បជ្ជនតោ។

យស្មា យំ តំ យថាវុត្តំ ចេតនាភេទំ កាយសង្ខារញ្ចេវ វចីសង្ខារញ្ច មនោសង្ខារញ្ច បរេហិ អនុស្សាហិតោ សាមម្បិ អសង្ខារិកចិត្តេន ករោតិ, បរេហិ ការិយមានោ សសង្ខារិកចិត្តេនបិ ករោតិ, “ឥទំ នាម កម្មំ ករោន្តោបិ តស្ស ឯវរូបោ នាម វិបាកោ ភវិស្សតី”តិ ឯវំ កម្មំ វិបាកញ្ច ជានន្តោបិ ករោតិ, មាតាបិតូសុ ចេតិយវន្ទនាទីនិ ករោន្តេសុ អនុករោន្តោ ទារកោ វិយ កេវលំ កម្មញ្ញេវ ជានន្តោ “ឥមស្ស បន កម្មស្ស អយំ វិបាកោ”តិ វិបាកំ អជានន្តោបិ ករោតិ , តស្មា តំ ទស្សេតុំ **“សាមំ វា ត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **បរេហិ អនាណត្តោ**តិ សរសេនេវ វត្តមានោ។ **ជានន្តោ**តិ អនុស្សវាទិវសេន ជានន្តោ។

ននុ ច ខីណាសវោ ចេតិយំ វន្ទតិ, ធម្មំ ភណតិ, កម្មដ្ឋានំ មនសិ ករោតិ, កថមស្ស កាយកម្មាទយោ ន ហោន្តីតិ? អវិបាកត្តា។ ខីណាសវេន ហិ កតកម្មំ នេវ កុសលំ ហោតិ នាកុសលំ, អវិបាកំ ហុត្វា កិរិយាមត្តេ តិដ្ឋតិ។ តេនស្ស តេ កាយាទយោ ន ហោន្តិ។ តេនេវាហ **“ខីណាសវស្ស កាយេន ករណកម្មំ បញ្ញាយតី”**តិអាទិ។ **ត**ន្តិ កុសលាកុសលំ។

ខិឌ្ឌាយ បទុស្សន្តីតិ ខិឌ្ឌាបទោសិនោ, ខិឌ្ឌាបទោសិនោ ឯវ **ខិឌ្ឌាបទោសិកា**។ ខិឌ្ឌាបទោសោ វា ឯតេសំ អត្ថីតិ **ខិឌ្ឌាបទោសិកា**។ តេ កិរ បុញ្ញវិសេសាធិគតេន មហន្តេន អត្តនោ សិរិវិភវេន នក្ខត្តំ កីឡន្តា តាយ សម្បត្តិយា មហន្តតាយ “អាហារំ បរិភុញ្ជិម្ហា ន បរិភុញ្ជិម្ហា”តិបិ ន ជានន្តិ។ អថ ឯកាហារាតិក្កមតោ បដ្ឋាយ និរន្តរំ ខាទន្តាបិ បិវន្តាបិ ចវន្តិយេវ ន តិដ្ឋន្តិ។ កស្មា? កម្មជតេជស្ស ពលវតាយ ករជកាយស្ស មន្ទតាយ។ មនុស្សានញ្ហិ កម្មជតេជោ មន្ទោ, ករជកាយោ ពលវា។ តេសំ តេជស្ស មន្ទតាយ កាយស្ស ពលវតាយ សត្តាហម្បិ អតិក្កមិត្វា ឧណ្ហោទកអច្ឆយាគុអាទីហិ សក្កា ករជកាយំ ឧបត្ថម្ភេតុំ។ ទេវានំ បន តេជោ ពលវា ហោតិ ឧឡារបុញ្ញនិព្ពត្តត្តា ឧឡារគរុសិនិទ្ធសុធាហារជីរណតោ ច។ ករជំ មន្ទំ មុទុសុខុមាលភាវតោ។ តេ ឯកំ អាហារវេលំ អតិក្កមិត្វាវ សណ្ឋាបេតុំ ន សក្កោន្តិ។ យថា នាម គិម្ហានំ មជ្ឈន្ហិកេ តត្តបាសាណេ ឋបិតំ បទុមំ វា ឧប្បលំ វា សាយន្ហសមយេ ឃដសតេនបិ សិញ្ចិយមានំ បាកតិកំ ន ហោតិ វិនស្សតិយេវ, ឯវមេវ បច្ឆា និរន្តរំ ខាទន្តាបិ បិវន្តាបិ ចវន្តិយេវ ន តិដ្ឋន្តិ។ កតមេ បន តេ ទេវាតិ? “ឥមេ នាមា”តិ អដ្ឋកថាយ វិចារណា នត្ថិ, “អាហារូបច្ឆេទេន អាតបេ ខិត្តមាលា វិយា”តិ វុត្តត្តា យេ កេចិ កពឡីការាហារូបជីវិនោ ទេវា ឯវំ ករោន្តិ, តេ ឯវំ ចវន្តីតិ វេទិតព្ពា។ **អភយគិរិវាសិនោ** បនាហុ “និម្មានរតិបរនិម្មិតវសវត្តិនោ តេ ទេវា, ខិឌ្ឌាយ បទុស្សនមត្តេនេវ ហេតេ ខិឌ្ឌាបទោសិកាតិ វុត្តា”តិ។ កោ បនេត្ថ ទេវានំ អាហារោ, កា អាហារវេលាតិ? “សព្ពេសម្បិ កាមាវចរទេវានំ សុធា អាហារោ, សា ហេដ្ឋិមេហិ ហេដ្ឋិមេហិ ឧបរិមានំ ឧបរិមានំ បណីតតមា ហោតិ។ តំ យថាសកំ ទិវសវសេនេវ ទិវសេ ទិវសេ ភុញ្ជន្តិ។ កេចិ បន ពទរប្បមាណំ សុធាហារំ បរិភុញ្ជន្តិ។ សោ ជិវ្ហាយំ ឋបិតមត្តោយេវ យាវ កេសគ្គនខគ្គា កាយំ ផរតិ, តេសំយេវ ទិវសវសេន សត្តទិវសំ យាបនសមត្ថោវ ហោតី”តិ វទន្តិ។

ឥស្សាបកតត្តា បទុដ្ឋេន មនសា បទុស្សន្តីតិ **មនោបទោសិកា**។ ឧស្សយវសេន វា មនសោ បទោសោ មនោបទោសោ, សោ ឯតេសំ អត្ថិ វិនាសហេតុភូតោតិ **មនោបទោសិកា**។ **អក្កុទ្ធោ រក្ខតី**តិ កុទ្ធស្ស សោ កោធោ ឥតរស្មិំ អក្កុជ្ឈន្តេ អនុបាទានោ ឯកវារមេវ ឧប្បត្តិយា អនាសេវនោ ចាវេតុំ ន សក្កោតិ, ឧទកន្តំ បត្វា អគ្គិ វិយ និព្ពាយតិ, តស្មា អក្កុទ្ធោ តំ ចវនតោ រក្ខតិ។ ឧភោសុ បន កុទ្ធេសុ ភិយ្យោ ភិយ្យោ អញ្ញមញ្ញម្ហិ បរិវឌ្ឍនវសេន តិខិណសមុទាចារោ និស្សយទហនរសោ កោធោ ឧប្បជ្ជមានោ ហទយវត្ថុំ និទហន្តោ អច្ចន្តសុខុមាលំ ករជកាយំ វិនាសេតិ, តតោ សកលោបិ អត្តភាវោ អន្តរធាយតិ។ តេនាហ **“ឧភោសុ បនា”**តិអាទិ។ តថា ចាហ ភគវា “អញ្ញមញ្ញម្ហិ បទុដ្ឋចិត្តា កិលន្តកាយ…បេ…. ចវន្តី”តិ (ទី. និ. ១.៤៧)។

កតមេ តេន ទេវា ទដ្ឋព្វាតិ ឯត្ថ **តេនា**តិ បច្ចត្តេ ករណវចនន្តិ អាហ “**កតមេ នាម តេ ទេវា ទដ្ឋព្វា**”តិ។ ករណត្ថេយេវ វា ឯតំ ករណវចនន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តេន វា អត្តភាវេនា**”តិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

ចេតនាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វិភត្តិសុត្តវណ្ណនា

១៧២. ទុតិយេ អត្ថប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណំ **អត្ថបដិសម្ភិទា។ អត្ថោ**តិ ចេត្ថ សង្ខេបតោ ហេតុផលំ។ តញ្ហិ ហេតុវសេន អរណីយំ គន្តព្ពំ បត្តព្ពំ, តស្មា “អត្ថោ”តិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យំ កិញ្ចិ បច្ចយសមុប្បន្នំ, និព្ពានំ, ភាសិតត្ថោ, វិបាកោ, កិរិយាតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា “អត្ថោ”តិ វេទិតព្ពា , តំ អត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណំ **អត្ថបដិសម្ភិទា**។ តេនាហ “**បញ្ចសុ អត្ថេសុ បភេទគតំ ញាណ**”ន្តិ។ **អាចិក្ខាមី**តិអាទីសុ អាទិតោ កថេន្តោ **អាចិក្ខតិ** នាម, ឧទ្ទិសតីតិ អត្ថោ។ តមេវ ឧទ្ទេសំ បរិយោសាបេន្តោ **ទេសេតិ**។ យថាឧទ្ទិដ្ឋមត្ថំ ឧទ្ទិសនវសេន បការេហិ ញាបេន្តោ **ញាបេតិ**។ បការេហិ ឯវ តមត្ថំ បតិដ្ឋាបេន្តោ **បដ្ឋបេតិ**។ យថាឧទ្ទិដ្ឋំ បដិនិទ្ទិសនវសេន **វិវរតិ**។ វិវដំ **វិភជតិ**។ វិភត្តអត្ថំ ហេតូទាហរណទស្សនេហិ បាកដំ ករោន្តោ **ឧត្តានី ករោតិ**។

តស្សេវា បដិសម្ភិទាតិ ធម្មនិរុត្តិបដិភានបដិសម្ភិទា។ តត្ថ **ធម្មបដិសម្ភិទា** នាម ធម្មប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ ញាណំ។ **ធម្មោ**តិ ច សង្ខេបតោ បច្ចយោ។ សោ ហិ យស្មា តំ តំ វិទហតិ បវត្តេតិ ចេវ បាបេតិ ច, តស្មា “ធម្មោ”តិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យោ កោចិ ផលនិព្ពត្តកោ ហេតុ, អរិយមគ្គោ, ភាសិតំ, កុសលំ, អកុសលន្តិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា “ធម្មោ”តិ វេទិតព្ពា, តំ ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ **ធម្មបដិសម្ភិទា**។ និរុត្តិប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ និរុត្តាភិលាបេ បភេទគតំ ញាណំ **និរុត្តិបដិសម្ភិទា**តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អត្ថេ ច ធម្មេ ច យា សភាវនិរុត្តិ, តំ សភាវនិរុត្តិំ សទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ សភាវនិរុត្តាភិលាបេ បភេទគតំ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទាតិ។

ឯវមយំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា សទ្ទារម្មណា នាម ជាតា, ន បញ្ញត្តិអារម្មណា។ កស្មា? យស្មា សទ្ទំ សុត្វា “អយំ សភាវនិរុត្តិ”តិ ជានន្តិ។ បដិសម្ភិទាប្បត្តោ ហិ “ផស្សោ”តិ វុត្តេ “អយំ សភាវនិរុត្តិ”តិ ជានាតិ, “ផស្សា”តិ វា “ផស្ស”ន្តិ វា វុត្តេ បន “អយំ អសភាវនិរុត្តិ”តិ ជានាតិ។ វេទនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អញ្ញំ បនេស នាមាខ្យាតឧបសគ្គព្យញ្ជនសទ្ទំ ជានាតិ ន ជានាតីតិ? យទគ្គេន សទ្ទំ ជានិត្វា “អយំ សភាវនិរុត្តិ, អយំ អសភាវនិរុត្តិ”តិ ជានាតិ, តទគ្គេន តម្បិ ជានិស្សតីតិ។ តំ បន “នយិទំ បដិសម្ភិទាកិច្ច”ន្តិ បដិក្ខិបិត្វា ឥទំ វត្ថុ កថិតំ –

តិស្សទត្តត្ថេរោ កិរ ពោធិមណ្ឌេ សុវណ្ណសលាកំ គហេត្វា “អដ្ឋារសសុ ភាសាសុ កតរភាសាយ កថេមី”តិ បវារេសិ។ តំ បន តេន អត្តនោ ឧគ្គហេ ឋត្វា បវារិតំ, ន បដិសម្ភិទាយ ឋិតេន។ សោ ហិ មហាបញ្ញតាយ តំ តំ ភាសំ កថាបេត្វា ឧគ្គហេត្វា ឯវំ បវារេសិ។ “ភាសំ នាម សត្តា ឧគ្គណ្ហន្តី”តិ វត្វា បនេត្ថ ឥទំ កថិតំ។ មាតាបិតរោ ហិ ទហរកាលេ កុមារកេ មញ្ចេ វា បីឋេ វា និបជ្ជាបេត្វា តំ តំ កថយមានា តានិ តានិ កិច្ចានិ ករោន្តិ។ ទារកា តេសំ តំ តំ ភាសំ វវត្ថាបេន្តិ “ឥមិនា ឥទំ វុត្ត”ន្តិ។ គច្ឆន្តេ គច្ឆន្តេ កាលេ សព្ពម្បិ ភាសំ ជានន្តិ។ មាតា ទមិឡី, បិតា អន្ធកោ។ តេសំ ជាតោ ទារកោ សចេ មាតុកថំ បឋមំ សុណាតិ, ទមិឡភាសំ ភាសិស្សតិ។ សចេ បិតុកថំ បឋមំ សុណាតិ, អន្ធកភាសំ ភាសិស្សតិ។ ឧភិន្នម្បិ បន កថំ អស្សុណន្តោ មាគធភាសំ ភាសិស្សតិ។ យោបិ អគាមកេ មហាអរញ្ញេ និព្ពត្តោ, តត្ថ អញ្ញោ កថេន្តោ នាម នត្ថិ, សោបិ អត្តនោ ធម្មតាយ វចនំ សមុដ្ឋាបេន្តោ, មាគធភាសមេវ ភាសិស្សតិ។ និរយេ, តិរច្ឆានយោនិយំ, បេត្តិវិសយេ, មនុស្សលោកេ, ទេវលោកេតិ សព្ពត្ថ មាគធភាសាវ ឧស្សន្នា, សេសា ឱដ្ឋកិរាតអន្ធកយោនកទមិឡភាសាទិកា អដ្ឋារស ភាសា បរិវត្តន្តិ, កាលន្តរេន អញ្ញថា ហោន្តិ ច នស្សន្តិ ច។

អយមេវេកា យថាភុច្ចព្រហ្មវោហារអរិយវោហារសង្ខាតា មាគធភាសា ន បរិវត្តតិ។ សា ហិ កត្ថចិ កទាចិ បរិវត្តន្តីបិ ន សព្ពត្ថ សព្ពទា សព្ពថាវ បរិវត្តតិ, កប្បវិនាសេបិ តិដ្ឋតិយេវ។ សម្មាសម្ពុទ្ធោបិ ហិ តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ តន្តិំ អារោបេន្តោ មាគធភាសាយ ឯវ អារោបេសិ។ កស្មា? ឯវញ្ហិ អាហរិតុំ សុខំ ហោតិ។ មាគធភាសាយ ហិ តន្តិំ អារុឡ្ហស្ស ពុទ្ធវចនស្ស បដិសម្ភិទាប្បត្តានំ សោតបថាគមនមេវ បបញ្ចោ។ តេន សង្ឃដិតមត្តេនេវ នយសតេន នយសហស្សេន អត្ថោ ឧបដ្ឋាតិ។ អញ្ញាយ ភាសាយ តន្តិំ អារុឡ្ហកំ សោធេត្វា ឧគ្គហេតព្ពំ ហោតិ, ពហុម្បិ ឧគ្គហេត្វា បន បុថុជ្ជនស្ស បដិសម្ភិទាប្បត្តិ នាម នត្ថិ, អរិយសាវកោ នោ បដិសម្ភិទាប្បត្តោ នាម នត្ថិ។

បដិភានប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ បដិភានេ បភេទគតំ ញាណំ **បដិភានបដិសម្ភិទា**។ អត្ថធម្មាទិវិសយេសុ ហិ តីសុ ញាណេសុ “ឥមានិ ញាណានិ ឥទមត្ថជោតកានី”តិ (វិភ. ៧២៥-៧៣១) ឯវំ បវត្តញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ ឥមា បន ចតស្សោ បដិសម្ភិទា ទ្វីសុ ឋានេសុ បភេទំ គច្ឆន្តិ, បញ្ចហិ ការណេហិ វិសទា ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ កតមេសុ ទ្វីសុ? សេក្ខភូមិយញ្ច អសេក្ខភូមិយញ្ច, តត្ថ សារិបុត្តត្ថេរស្ស មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស មហាកស្សបត្ថេរស្ស មហាកច្ចាយនត្ថេរស្ស មហាកោដ្ឋិកត្ថេរស្សាតិ អសីតិយាបិ មហាថេរានំ បដិសម្ភិទា អសេក្ខភូមិយំ បភេទគតា។ អានន្ទត្ថេរស្ស, ចិត្តស្ស គហបតិនោ, ធម្មិកស្ស ឧបាសកស្ស, ឧបាលិស្ស គហបតិនោ, ខុជ្ជុត្តរាយ ឧបាសិកាយាតិ ឯវមាទីនំ បដិសម្ភិទា សេក្ខភូមិយំ បភេទគតាតិ ឥមាសុ ទ្វីសុ ភូមីសុ បភេទំ គច្ឆន្តិ។ បភេទោ នាម មគ្គេហិ អធិគតានំ បដិសម្ភិទានំ បភេទគមនំ។

កតមេហិ បញ្ចហិ ការណេហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តីតិ? អធិគមេន, បរិយត្តិយា, សវនេន , បរិបុច្ឆាយ, បុព្ពយោគេន។ តត្ថ **អធិគមោ** នាម អរហត្តំ។ តញ្ហិ បត្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **សវនំ** នាម ធម្មស្សវនំ។ សក្កច្ចំ សុណន្តស្ស ហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **បរិបុច្ឆា** នាម អដ្ឋកថា។ ឧគ្គហិតបាឡិយា អត្ថំ កថេន្តស្ស ហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **បុព្ពយោគោ** នាម បុព្ពយោគាវចរតា ហរណបច្ចាហរណនយេន បរិហដកម្មដ្ឋានតា។ បុព្ពយោគាវចរស្ស ហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។

ឯតេសុ បន បរិយត្តិ, សវនំ, បរិបុច្ឆាតិ ឥមានិ តីណិ បភេទស្សេវ ពលវការណានិ, បុព្ពយោគោ អធិគមស្ស ពលវបច្ចយោ។ បភេទស្ស ហោតិ ន ហោតីតិ? ហោតិ, ន បន យថា អធិគមស្ស ពលវបច្ចយោ ហោតិ, តថា បភេទស្ស។ បរិយត្តិសវនបរិបុច្ឆា ហិ បុព្ពេ ហោន្តុ វា មា វា, បុព្ពយោគេន បន បុព្ពេ ចេវ ឯតរហិ ច សង្ខារសម្មសនំ វិនា បដិសម្ភិទាធិគមោ នាម នត្ថិ។ ឥមេ បន ទ្វេបិ ឯកតោ ហុត្វា បដិសម្ភិទា ឧបត្ថម្ភេត្វា វិសទា ហោន្តីតិ។

វិភត្តិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៤. មហាកោដ្ឋិកសុត្តាទិវណ្ណនា

១៧៣-៤. តតិយេ **ផស្សាយតនានន្តិ** ឯត្ថ អាករដ្ឋោ អាយតនសទ្ទោតិ អាហ “**ផស្សាករាន**”ន្តិអាទិ។ “សុវណ្ណាយតនំ, រជតាយតន”ន្តិអាទីសុ អាករោបិ “អាយតន”ន្តិ វុត្តោ, សញ្ជាតិសមោសរណាទិវសេនបិ អាយតនដ្ឋោ លព្ភតិយេវ។ **មា**-ឥតិ បដិសេធេ និបាតោ។ ស្វាយំ ឆន្នំ ផស្សាយតនានំ អសេសំ វិរាគនិរោធា អត្ថញ្ញំ វចនំ កិញ្ចីតិ សន្ធាយាហាតិ អាហ “**មា ភណីតិ អត្ថោ**”តិ។ **បញ្ចផស្សាយតនានិ និរុទ្ធានី**តិ ចក្ខាទីនញ្ច តត្ថ អភាវំ សន្ធាយ វទតិ។ **ឆដ្ឋស្សា**តិ មនាយតនស្ស។ ចតុត្ថេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

មហាកោដ្ឋិកសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៦. ឧបវាណសុត្តាទិវណ្ណនា

១៧៥-៦. បញ្ចមេ **វិជ្ជាយា**តិ ទិព្ពចក្ខុបុព្ពេនិវាសានុស្សតិអាសវក្ខយញាណសង្ខាតាយ តិវិធាយ វិជ្ជាយ, អដ្ឋវិធាយ វា។ អដ្ឋវិធាបិ ហិ វិជ្ជា វិបស្សនាញាណេន មនោមយិទ្ធិយា ច សហ អភិញ្ញា បរិគ្គហេត្វា វុត្តា។ **បន្នរសធម្មភេទេន ចរណេន សមន្នាគតោ**តិ សីលសំវរោ, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា, ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, ជាគរិយានុយោគោ, សទ្ធា, ហិរី, ឱត្តប្បំ, ពាហុសច្ចំ, វីរិយំ, សតិ, បញ្ញា, ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានីតិ ឯវំ បន្នរសភេទេន ចរណធម្មេន សមន្នាគតោ។ ឥមេយេវ ហិ បន្នរស ធម្មា យស្មា ឯតេហិ ចរតិ អរិយសាវកោ គច្ឆតិ អមតំ ទិសំ, តស្មា “**ចរណ**”ន្តិ វុត្តា។ ឆដ្ឋេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

ឧបវាណសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. រាហុលសុត្តវណ្ណនា

១៧៧. សត្តមេ **បថវីធាតុយេវេសា**តិ ទុវិធាបេសា ថទ្ធដ្ឋេន, កក្ខឡដ្ឋេន, ផរុសដ្ឋេន ឯកលក្ខណា បថវីធាតុ ឯវាតិ អជ្ឈត្តិកំ ពាហិរាយ សទ្ធិំ យោជេត្វា ទស្សេតិ។ កស្មា? ពាហិរាយ បថវីធាតុយា អចេតនាភាវោ បាកដោ, ន អជ្ឈត្តិកាយ, តស្មា ពាហិរាយ សទ្ធិំ ឯកសទិសា អចេតនាយេវាតិ គណ្ហន្តស្ស សុខបរិគ្គហា ហោតិ, យថា កិំ?

ទន្តេន គោណេន សទ្ធិំ យោជិតោ អនន្តោ កតិបាហមេវ វិសុកាយតិ វិប្ផន្ទតិ, អថ ន ចិរស្សេវ ទមថំ ឧបេតិ, ឯវំ អជ្ឈត្តិកំ ពាហិរាយ សទ្ធិំ ឯកសទិសាតិ គណ្ហន្តស្ស កតិបាហមេវ អចេតនភាវេន ឧបដ្ឋាតិ, អថ ន ចិរេនេវស្សា អចេតនភាវោ បាកដោ ហោតិ ធាតុមត្តតាយ ទស្សនតោ។ **នេតំ មម...បេ.... ទដ្ឋព្ពន្តិ** តំ ឧភយម្បិ “ន ឯតំ មម, ន ឯសោហមស្មិ, ន ឯសោ មេ អត្តា”តិ ឯវំ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ ទដ្ឋព្ពំ។ **យថាភូតន្តិ** យថាសភាវំ។ តញ្ហិ អនិច្ចាទិសភាវំ, តស្មា អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តាតិ ឯវំ ទដ្ឋព្ពន្តិ អត្ថោ។ យស្មា “នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា”តិ បស្សន្តោ នេវ កត្ថចិ អត្តានំ បស្សតិ, ន តំ បរស្ស កិញ្ចនភាវេ ឧបនេតព្ពំ បស្សតិ, ន បរស្ស អត្តានំ អត្តនោ កិញ្ចនភាវេ ឧបនេតព្ពំ បស្សតិ, តស្មា វុត្តំ “**ចតុកោដិកសុញ្ញតា នាម កថិតា**”តិ។

រាហុលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ជម្ពាលីសុត្តវណ្ណនា

១៧៨. អដ្ឋមេ **សន្តន្តិ** អង្គសន្តតាយ ចេវ អារម្មណសន្តតាយ ច កមនីយំ មនោហរំ។ **ចេតោវិមុត្តិន្តិ** រូបារូបាវចរំ ចិត្តវិមុត្តិំ។ តេនេវាហ “**អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ អញ្ញតរំ សមាបត្តិ**”ន្តិ។ **លេបមក្ខិតេនាតិ** លាខាមក្ខិតេន។ **បារិបន្ថិកេ អសោធេត្វាតិ** កាមច្ឆន្ទាទិបារិបន្ថិកេ អសោធេត្វា។ យោ ហិ កាមាទីនវបច្ចវេក្ខណាទីហិ កាមច្ឆន្ទំ ន សុដ្ឋុ វិក្ខម្ភេត្វា កាយប្បស្សទ្ធិវសេន ទុដ្ឋុល្លំ សុប្បដិប្បស្សទ្ធំ អកត្វា អារម្ភធាតុមនសិការាទិវសេន ថិនមិទ្ធំ ន សុដ្ឋុ បដិវិនោទេត្វា សមថនិមិត្តមនសិការាទិវសេន ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ ន សមូហតំ កត្វា អញ្ញេបិ សមាធិបរិបន្ថេ ធម្មេ ន សុដ្ឋុ សោធេត្វា ឈានំ សមាបជ្ជតិ។ សោ អសោធិតំ អាសយំ បវិដ្ឋភមរោ វិយ អសុទ្ធំ ឧយ្យានំ បវិដ្ឋរាជា វិយ ច ខិប្បមេវ និក្ខមតិ។ យោ បន សមាធិបរិបន្ថេ ធម្មេ សុដ្ឋុ វិសោធេត្វា ឈានំ សមាបជ្ជតិ, សោ សុវិសោធិតំ អាសយំ បវិដ្ឋភមរោ វិយ សុបរិសុទ្ធំ ឧយ្យានំ បវិដ្ឋរាជា វិយ ច សកលម្បិ ទិវសភាគំ អន្តោសមាបត្តិយំយេវ ហោតិ។

អាយមុខានីតិ នទិតឡាកកន្ទរបទរាទិតោ អាគមនមគ្គា។ តេ ច កន្ទរាយេវាតិ អាហ “**ចតស្សោ បវិសនកន្ទរា**”តិ។ **អបាយមុខានីតិ** អបគមនមគ្គា។ អបេន្តិ អបគច្ឆន្តិ ឯតេហីតិ ហិ អបាយា, តេ ឯវ មុខានីតិ **អបាយមុខានិ**។ តានិ ច ឧទកនិក្ខមនច្ឆិទ្ទានីតិ អាហ “**អបវាហនច្ឆិទ្ទានី**”តិ, អបាយសង្ខាតានិ ឧទកនិក្ខមនច្ឆិទ្ទានីតិ អត្ថោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ជម្ពាលីសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. និព្ពានសុត្តវណ្ណនា

១៧៩. នវមេ **អភិធម្មេ វុត្តនយេនាតិ** –

> “កតមា ហានភាគិនី បញ្ញា? បឋមស្ស ឈានស្ស លាភី កាមសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ ហានភាគិនី បញ្ញា, តទនុធម្មតា សតិ សន្តិដ្ឋតិ ឋិតិភាគិនី បញ្ញា។ អវិតក្កសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ វិសេសភាគិនី បញ្ញា។ និព្ពិទាសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ វិរាគូបសញ្ហិតា និព្ពេធភាគិនី បញ្ញា”តិ (វិភ. ៧៩៩) –

អាទិនា **វិភង្គេ** វុត្តនយេន ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ **បឋមស្ស ឈានស្ស លាភីតិ** យ្វាយំ អប្បគុណស្ស បឋមស្ស ឈានស្ស លាភី, តំ។ **កាមសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តីតិ** តតោ វុដ្ឋិតំ អារម្មណវសេន កាមសហគតា ហុត្វា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ តុទន្តិ ចោទេន្តិ។ តស្ស កាមានុបក្ខន្ទានំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សា បឋមជ្ឈានបញ្ញា ហាយតិ បរិហាយតិ, តស្មា “ហានភាគិនី បញ្ញា”តិ វុត្តា។ **តទនុធម្មតាតិ** តទនុរូបសភាវា។ **សតិ សន្តិដ្ឋតីតិ** តទំ មិច្ឆាសតី សន្ធាយ វុត្តំ, ន សម្មាសតី។ យស្ស ហិ បឋមជ្ឈានានុរូបសភាវា បឋមជ្ឈានំ សន្តតោ បណីតតោ ទិស្វា អស្សាទយមានា អភិនន្ទមានា និកន្តិ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស និកន្តិវសេន បឋមជ្ឈានបញ្ញា នេវ ហាយតិ ន វឌ្ឍតិ, ឋិតិកោដ្ឋាសិកា ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**ឋិតិភាគិនី បញ្ញា**”តិ។ **អវិតក្កសហគតាតិ** អវិតក្កំ ទុតិយជ្ឈានំ សន្តតោ បណីតតោ មនសិករោតោ អារម្មណវសេន អវិតក្កសហគតា សញ្ញាមនសិការា។ **សមុទាចរន្តីតិ** បគុណតោ បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋិតំ ទុតិយជ្ឈានាធិគមត្ថាយ តុទន្តិ ចោទេន្តិ, តស្ស ឧបរិ ទុតិយជ្ឈានានុបក្ខន្ទានំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សា បឋមជ្ឈានបញ្ញា វិសេសភូតស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស ឧប្បត្តិបទដ្ឋានតាយ “**វិសេសភាគិនី**”តិ វុត្តា។

និព្ពិទាសហគតាតិ តំយេវ បឋមជ្ឈានលាភី ឈានតោ វុដ្ឋិតំ និព្ពិទាសង្ខាតេន វិបស្សនាញាណេន សហគតា។ វិបស្សនាញាណញ្ហិ ឈានង្គភេទេ វត្តន្តេ និព្ពិន្ទតិ ឧក្កណ្ឋតិ, តស្មា “និព្ពិទា”តិ វុច្ចតិ។ **សមុទាចរន្តី**តិ និព្ពានសច្ឆិកិរិយត្ថាយ តុទន្តិ ចោទេន្តិ។ **វិរាគូបសញ្ហិតា**តិ វិរាគសង្ខាតេន និព្ពានេន ឧបសំហិតា។ វិបស្សនាញាណញ្ហិ សក្កា ឥមិនា មគ្គេន វិរាគំ និព្ពានំ សច្ឆិកាតុន្តិ បវត្តិតោ “វិរាគូបសំហិត”ន្តិ វុច្ចតិ។ តំ សម្បយុត្តសញ្ញាមនសិការាបិ វិរាគូបសំហិតា ឯវ នាម។ តស្ស តេសំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សា បឋមជ្ឈានបញ្ញា អរិយមគ្គប្បដិវេធស្ស បទដ្ឋានតាយ “**និព្ពេធភាគិនី**”តិ វុត្តាតិ។

និព្ពានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. មហាបទេសសុត្តវណ្ណនា

១៨០. ទសមេ **មហាឱកាសេ**តិ មហន្តេ ឱកាសេ មហន្តានិ ធម្មស្ស បតិដ្ឋាបនដ្ឋានានិ។ យេសុ បតិដ្ឋាបិតោ ធម្មោ និច្ឆីយតិ អសន្ទេហតោ។ កានិ បន តានិ? អាគមនវិសិដ្ឋានិ សុត្តោតរណាទីនិ។ ទុតិយវិកប្បេ អបទិសីយន្តីតិ អបទេសា, មហន្តា អបទេសា ឯតេសន្តិ **មហាបទេសា**។ “សម្មុខា មេតំ, អាវុសោ, ភគវតោ សុត”ន្តិអាទិនា កេនចិ អាភតស្ស ធម្មោតិ វិនិច្ឆយនេ ការណំ។ កឹ បន តន្តិ? តស្ស យថាភតស្ស សុត្តោតរណាទិ ឯវ។ យទិ ឯវំ កថំ ចត្តារោតិ? យស្មា ធម្មស្ស ទ្វេ សម្បទាយោ សត្ថា សាវកោ ច។ តេសុ សាវកា សង្ឃគណបុគ្គលវសេន តិវិធា។ ឯវមិមម្ហា មយាយំ ធម្មោ បដិគ្គហិតោតិ អបទិសិតព្ពានំ ភេទេន ចត្តារោ។ តេនាហ “**សម្មុខា មេតំ, អាវុសោ, ភគវតោ សុត**”ន្តិអាទិ។ តថា ច វុត្តំ **នេត្តិយំ** (នេត្តិ. ៤.១៨) “ចត្តារោ មហាបទេសា ពុទ្ធាបទេសោ, សង្ឃាបទេសោ, គណាបទេសោ, បុគ្គលាបទេសោ។ ឥមេ ចត្តារោ មហាបទេសា”តិ។ ពុទ្ធោ អបទេសោ ឯតស្សាតិ **ពុទ្ធាបទេសោ**។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ តេនាហ “**ពុទ្ធាទយោ...បេ.... មហាការណានី**”តិ។

នេវ អភិនន្ទិតព្ពន្តិ ន សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, គន្ថស្ស សម្បដិច្ឆនំ នាម សវនន្តិ អាហ “**ន សោតព្ព**”ន្តិ។ **បទព្យញ្ជនានី**តិ បទានិ ច ព្យញ្ជនានិ ច, អត្ថបទានិ ព្យញ្ជនបទានិ ចាតិ អត្ថោ។ បជ្ជតិ អត្ថោ ឯតេហីតិ **បទានិ**, អក្ខរាទីនិ ព្យញ្ជនបទានិ។ បជ្ជិតព្ពតោ **បទានិ**, សង្កាសនាទីនិ អត្ថបទានិ។ “អដ្ឋកថាយំ បទសង្ខាតានិ ព្យញ្ជនានីតិ ព្យញ្ជនបទានេវ វុត្តានី”តិ កេចិ។ អត្ថំ ព្យញ្ជេន្តីតិ **ព្យញ្ជនានិ**, ព្យញ្ជនបទានិ។ តេហិ ព្យញ្ជិតព្ពតោ **ព្យញ្ជនានិ**, អត្ថបទានីតិ ឧភយសង្គហតោ។ **ឥមស្មឹ ឋានេ**តិ តេនាភតសុត្តស្ស ឥមស្មឹ បទេសេ។ **បាឡិ វុត្តា**តិ កេវលោ បាឡិធម្មោ វុត្តោ។ **អត្ថោ វុត្តោ**តិ បាឡិយា អត្ថោ វុត្តោ និទ្ទិដ្ឋោ។ **អនុសន្ធិ កថិតោ**តិ យថារទ្ធទេសនាយ ឧបរិទេសនាយ ច អនុសន្ធានំ កថិតំ, សម្ពន្ធោ កថិតោ។ **បុព្ពាបរំ កថិត**ន្តិ បុព្ពេន បរំ អវិរុជ្ឈនញ្ចេវ វិសេសដ្ឋានញ្ច កថិតំ បកាសិតំ។ ឯវំ បាឡិធម្មាទីនិ សម្មទេវ សល្លក្ខេត្វា គហណំ សាធុកំ ឧគ្គហណន្តិ អាហ “**សុដ្ឋុ គហេត្វា**”តិ។ **សុត្តេ ឱតារេតព្ពានី**តិ ញាណេន សុត្តេ ឱគាហេត្វា តារេតព្ពានិ។ តំ បន ឱគាហេត្វា តរណំ តត្ថ ឱតរណំ អនុប្បវេសនំ ហោតីតិ វុត្តំ “**ឱតរិតព្ពានី**”តិ។ សំសន្ទេត្វា ទស្សនំ សន្ទស្សនន្តិ អាហ “**វិនយេ សំសន្ទេតព្ពានី**”តិ។

“កឹ បន តំ សុត្តំ, កោ វា វិនយោ”តិ វិចារណាយំ អាចរិយានំ មតិភេទមុខេន តមត្ថំ ទស្សេតុំ “**ឯត្ថ ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វិនយោ**តិ វិភង្គបាឋមាហ។ សោ ហិ មាតិកាសញ្ញិតស្ស សុត្តស្ស អត្ថេ សូចនតោ “សុត្ត”ន្តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ។ វិវិធនយត្តា វិសិដ្ឋនយត្តា ច **វិនយោ**, ខន្ធកបាឋោ។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ សុត្តវិនយេសុ បរិគ្គយ្ហមានេសុ វិនយបិដកម្បិ ន បរិយាទិយតិ បរិវារបាឡិយា អសង្គហិតត្តា។ សុត្តន្តាភិធម្មបិដកានិ វា **សុត្តំ** អត្ថសូចនាទិអត្ថសម្ភវតោ។ **ឯវម្បី**តិ សុត្តន្តាភិធម្មបិដកានិ សុត្តំ, វិនយបិដកំ វិនយោតិ ឯវំ សុត្តវិនយវិភាគេ វុច្ចមានេបិ។ **ន តាវ បរិយាទិយន្តី**តិ ន តាវ អនវសេសតោ បរិគ្គយ្ហន្តិ ។ កស្មាតិ ចេតិ អាហ “**អសុត្តនាមកញ្ហី**”តិអាទិ។ យស្មា សុត្តន្តិ ឥមំ នាមំ អនារោបេត្វា សង្គីតំ ជាតកាទិពុទ្ធវចនំ អត្ថិ, តស្មា វុត្តនយេន តីណិ បិដកានិ ន បរិយាទិយន្តីតិ។ សុត្តនិបាតឧទានឥតិវុត្តកានិ ទីឃនិកាយាទយោ វិយ សុត្តន្តិ នាមំ អារោបេត្វា អសង្គីតានីតិ អធិប្បាយេនេត្ថ ជាតកាទីហិ សទ្ធឹ តានិបិ គហិតានិ។ ពុទ្ធវំសចរិយាបិដកានំ បនេត្ថ អគ្គហណេ ការណំ មគ្គិតព្ពំ, កឹ វា ឯតេន មគ្គនេន។ សព្ពោបាយំ វណ្ណនានយោ ថេរវាទទស្សនមុខេន បដិក្ខិត្តោ ឯវាតិ។

កឹ អត្ថីតិ អសុត្តនាមកំ ពុទ្ធវចនំ នត្ថិយេវាតិ ទស្សេតិ។ **តំ សព្ពំ បដិក្ខិបិត្វា**តិ “សុត្តន្តិ វិនយោ”តិអាទិនា វុត្តសំវណ្ណនាយំ “នាយមត្ថោ ឥធាធិប្បេតោ”តិ បដិសេធេត្វា។ វិនេតិ ឯតេន កិលេសេតិ វិនយោ, កិលេសវិនយនូបាយោ, សោ ឯវ ការណន្តិ អាហ “**វិនយោ បន ការណ**”ន្តិ។

ធម្មោតិ បរិយត្តិធម្មោ។ **សរាគាយា**តិ សរាគភាវាយ កាមរាគភវរាគបរិព្រូហនាយ។ **សំយោគាយា**តិ ភវសំយោជនាយ។ **សឧបាទានាយា**តិ ចតុរូបាទានូបសំហិតតាយ។ **មហិច្ឆតាយា**តិ មហិច្ឆភាវាយ។ **អសន្តុដ្ឋិយា**តិ អសន្តុដ្ឋភាវាយ។ **កោសជ្ជាយា**តិ កុសីតភាវាយ។ **សង្គណិកាយា**តិ កិលេសសង្គណិកវិហារាយ។ **អាចយាយា**តិ តិវិធវដ្ដាចយាយ។ **វិរាគាយា**តិ សកលវដ្ដតោ វិរជ្ជនត្ថាយ។ **វិសំយោគាយា**តិ កាមរាគាទីហិ វិសំយុជ្ជនត្ថាយ។ **អនុបាទានាយា**តិ សព្ពស្សបិ កម្មភវស្ស អគ្គហណាយ។ **អប្បិច្ឆតាយា**តិ បច្ចយប្បិច្ឆតាទិវសេន សព្ពសោ ឥច្ឆាយ អបគមាយ។ **សន្តុដ្ឋិយា**តិ ទ្វាទសវិធសន្តុដ្ឋភាវាយ។ **វីរិយារម្ភាយា**តិ កាយិកស្ស ចេវ ចេតសិកស្ស ច វីរិយស្ស បគ្គណ្ហនត្ថាយ។ **វិវេកាយា**តិ បវិវិត្តភាវាយ កាមវិវេកាទិតទង្គវិវេកាទិវិវេកសិទ្ធិយា។ **អបចយាយា**តិ សព្ពស្សបិ វដ្ដស្ស អបចយនាយ, និព្ពានាយាតិ អត្ថោ។ ឯវំ យោ បរិយត្តិធម្មោ ឧគ្គហណធារណបរិបុច្ឆាមនសិការវសេន យោនិសោ បដិបជ្ជន្តស្ស សរាគាទិភាវបរិវជ្ជនស្ស ការណំ ហុត្វា វិរាគាទិភាវាយ សំវត្តតិ, ឯកំសតោ **ឯសោ ធម្មោ, ឯសោ វិនយោ** សម្មទេវ អបាយាទីសុ អបតនវសេន ធារណតោ កិលេសានំ វិនយនតោ ច។ សត្ថុ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ឱវាទានុរូបប្បវត្តិភាវតោ **ឯតំ សត្ថុសាសន**ន្តិ ច ជានេយ្យាសីតិ អត្ថោ។

ចតុសច្ចត្ថសូចនំ សុត្តន្តិ អាហ “**សុត្តេតិ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ**”តិ។ តេបិដកញ្ហិ ពុទ្ធវចនំ សច្ចវិនិមុត្តំ នត្ថិ។ រាគាទិវិនយការណំ យថា តេន សុត្តបទេន បកាសិតន្តិ អាហ “**វិនយេតិ ឯតស្មឹ រាគាទិវិនយការណេ**”តិ។ សុត្តេ ឱតរណញ្ចេត្ថ តេបិដកពុទ្ធវចនបរិយាបន្នតាវសេនេវ វេទិតព្ពំ, ន អញ្ញថាតិ អាហ “**សុត្តប្បដិបាដិយា កត្ថចិ អនាគន្ត្វា**”តិ។ **ឆល្លឹ ឧដ្ឋបេត្វា**តិ អរោគស្ស មហតោ រុក្ខស្ស តិដ្ឋតោ ឧបក្កមេន ឆល្លិកាយ សកលិកាយ បបដិកាយ វា ឧដ្ឋាបនំ វិយ អរោគស្ស សាសនធម្មស្ស តិដ្ឋតោ ព្យញ្ជនមត្តេន តប្បរិយាបន្នំ វិយ ហុត្វា ឆល្លិសទិសំ បុព្ពាបរវិរុទ្ធតាទិទោសំ ឧដ្ឋបេត្វា បរិទីបេត្វា។ តាទិសានិ បន ឯកំសតោ គុឡ្ហវេស្សន្តរាទិបរិយាបន្នានិ ហោន្តីតិ អាហ “**គុឡ្ហវេស្សន្តរ...បេ.... បញ្ញាយន្តីតិ អត្ថោ**”តិ។ **រាគាទិវិនយេ**តិ រាគាទិវិនយនត្ថេន អតទាការតាយ **អបញ្ញាយមានានិ ឆឌ្ឌេតព្ពានិ** ចជិតព្ពានិ ន គហេតព្ពានិ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពវារេសុ។

មហាបទេសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សញ្ចេតនិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១៩) ៤. ព្រាហ្មណវគ្គោ

១-៣. យោធាជីវសុត្តាទិវណ្ណនា

១៨១-១៨៣. ចតុត្ថស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

៤. អភយសុត្តវណ្ណនា

១៨៤. ចតុត្ថេ **សោចតី**តិ ចិត្តេ ឧប្បន្នពលវសោកេន សោចតិ, ចិត្តសន្តាបេន អន្តោ និជ្ឈាយតីតិ អត្ថោ។ **កិលមតី**តិ តស្សេវ សោកស្ស វសេន កាយេ ច ឧប្បន្នទុក្ខេន កិលមតិ។ **បរិទេវតី**តិ សោកុទ្ទេហកវសេន តំ តំ វិប្បលបន្តោ វាចាយ បរិទេវតិ។ **ឧរត្តាឡិ**ន្តិ ឧរត្តាឡំ, ឧរំ តាឡេត្វាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“ឧរំ តាឡេត្វា”**តិ។ **កង្ខាវិចិកិច្ឆា**តិ ឯត្ថ “ឯកមេវិទំ បញ្ចមំ នីវរណំ។ កឹ នុ ខោ ឥទ”ន្តិ អារម្មណំ កង្ខនតោ **កង្ខា,** “ឥទមេវ វរ”ន្តិ និច្ឆេតុំ អសមត្ថភាវតោ **“វិចិកិច្ឆា”**តិ វុច្ចតិ – “ធម្មសភាវំ វិចិនន្តោ កិច្ឆតិ, វិគតា ចិកិច្ឆា”តិ វា កត្វា។

អភយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ព្រាហ្មណសច្ចសុត្តវណ្ណនា

១៨៥. បញ្ចមេ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ សុញ្ញតានុបស្សនាធិការេ។ **ក្វចី**តិ កត្ថចិ ឋានេ, កាលេ, ធម្មេ វា។ អថ វា **ក្វចី**តិ អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា វា។ **អត្តនោ អត្តាន**ន្តិ សកត្តានំ “អយំ ខោ, ភោ ព្រហ្មា, មហាព្រហ្មា…បេ…. វសី បិតា ភូតភព្យាន”ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៤២) បរេហិ បរិកប្បិតំ អត្តានញ្ច កស្សចិ កិញ្ចនភូតំ ន បស្សតីតិ ទស្សេន្តោ **“កស្សចី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បរស្សា**តិ បរជាតិ បរោ បុរិសោតិ វា ឯវំ គហិតស្ស។ **ន ច មម ក្វចនី**តិ ឯត្ថ **មម-**សទ្ទោ អដ្ឋានប្បយុត្តោតិ អាហ **“មម-សទ្ទំ តាវ ឋបេត្វា”**តិ។ **បរស្ស ចា**តិ អត្តនោ អញ្ញស្ស។ បរោ បុរិសោ នាម អត្ថិ មមត្ថាយ ឋិតោ។ តស្ស វសេន មយ្ហំ សព្ពំ ឥជ្ឈតីតិ ឯកច្ចទិដ្ឋិគតិកបរិកប្បិតវសេន បរំ អត្តានំ តញ្ច អត្តនោ កិញ្ចនភូតំ ន បស្សតីតិ ទស្សេន្តោ **“ន ច ក្វចនី”**តិអាទិមាហ។ ឯត្ថ ច **នាហំ ក្វចនី**តិ សកអត្តនោ សព្ភាវំ ន បស្សតិ។ **ន កស្សចិ កិញ្ចនតស្មិ**ន្តិ សកអត្តនោ ឯវ កស្សចិ អត្តនិយតំ ន បស្សតិ។ **ន ច មមា**តិ ឯតំ ទ្វយំ យថារហំ សម្ពន្ធិតព្ពំ, អត្ថិ-បទំ បច្ចេកំ។ **ន ច ក្វចនិ បរស្ស អត្តា អត្ថី**តិ បរស្ស អត្តនោ អភាវំ បស្សតិ។ **តស្ស បរស្ស អត្តនោ មម កិញ្ចនតា នត្ថី**តិ បរស្ស អត្តនោ អនត្តនិយតំ បស្សតិ។ ឯវំ អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា ខន្ធានំ អត្តត្តនិយសុញ្ញតា-សុទ្ធសង្ខារបុញ្ជតា-ចតុកោដិកសុញ្ញតាបរិគ្គណ្ហនេន និដ្ឋា ហោតិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ព្រាហ្មណសច្ចសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឧម្មគ្គសុត្តវណ្ណនា

១៨៦. ឆដ្ឋេ **អាកឌ្ឍីយតី**តិ ចិត្តវសិកោ លោកោ តត្ថ តត្ថ ឧបកឌ្ឍីយតិ។ **តេសំយេវេត្ថ គហណំ វេទិតព្ព**ន្តិ យេ អបរិញ្ញាតវត្ថុកា ចិត្តស្ស វសំ គច្ឆន្តិ, តេសំយេវ គហណំ។ ន ហិ បរិញ្ញាតក្ខន្ធា បហីនកិលេសា ចិត្តស្ស វសំ គច្ឆន្តិ, ចិត្តំ បន អត្តនោ វសេ វត្តេន្តិ។ **សហ សីលេនា**តិ ចារិត្តវារិត្តសីលេន សទ្ធឹ។ **បុព្ពភាគបដិបទ**ន្តិ ធុតង្គមាទឹ កត្វា យាវ គោត្រភុញាណំ, តាវ បវត្តេតព្ពំ សមថវិបស្សនាសង្ខាតំ សម្មាបដិបទំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឧម្មគ្គសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. វស្សការសុត្តវណ្ណនា

១៨៧. សត្តមេ **វស្សការោ ព្រាហ្មណោ មគធមហាមត្តោ**តិ ឯត្ថ **វស្សការោ**តិ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស នាមំ។ មហតិយា ឥស្សរិយមត្តាយ សមន្នាគតោ មហាមត្តោ។ **ឥស្សរិយមត្តាយា**តិ ច ឥស្សរិយប្បមាណេនាតិ អត្ថោ, ឥស្សរិយេន ចេវ វិត្តូបករណេន ចាតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ, ឧបភោគូបករណានិបិ ហិ លោកេ “មត្តា”តិ វុច្ចន្តិ។ មគធរញ្ញោ, មគធរដ្ឋេ វា មហាមត្តោតិ **មគធមហាមត្តោ**។ តុទិសញ្ញិតោ គាមោ និវាសោ ឯតស្សាតិ **តោទេយ្យោ**។ តេនេវាហ **“តុទិគាមវាសិកស្សា”**តិ។ តុទិគាមវាសិកា ចស្ស តត្ថ អធិបតិភាវេនាតិ ទដ្ឋព្ពា។ សោ ហិ

តំ គាមំ សោណទណ្ឌោ វិយ, ចម្បំ កូដទន្តោ វិយ, ខាណុមតំ អធិបតិភាវេន អជ្ឈាវសតិ។ **មហទ្ធនោ ហោតិ** បញ្ចចត្តាលីសកោដិវិភវោ។ **បរិសតីតិ** បរិសាយំ, ជនសមូហេតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**សន្និបតិតាយ បរិសាយា**”តិ។ **អភិប្បសន្នោ**តិ ឯត្ថ អភិក្កមនត្ថោ **អភិ**-សទ្ទោតិ អាហ “**អតិក្កម្ម បសន្នោ**”តិ, បសាទនីយំ ឋានំ អតិក្កមិត្វា អប្បសាទនីយដ្ឋានេ បសន្នោតិ អធិប្បាយោ។ តំ តំ កិច្ចំ អត្ថំ បស្សតីតិ អត្ថទសា, អលំ សមត្ថា បដិពលា អត្ថទសា អលមត្ថទសា, អលមត្ថទសេ អតិសយន្តីតិ **អលមត្ថទសតរា**។ តេនាហ “**អត្ថេ បស្សិតុំ សមត្ថា**”តិអាទិ។ **នេវ សប្បុរិសំ ន អសប្បុរិសំ ជានាតិ** សប្បុរិសធម្មានំ អសប្បុរិសធម្មានញ្ច យាថាវតោ អជាននតោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

វស្សការសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ឧបកសុត្តវណ្ណនា

១៨៨. អដ្ឋមេ និព្ពត្តិវសេន និរយំ អរហតិ, និរយសំវត្តនិយេន វា កម្មុនា និរយេ និយុត្តោតិ **នេរយិកោ**។ អវីចិម្ហិ ឧប្បជ្ជិត្វា តត្ថ អាយុកប្បសញ្ញិតំ អន្តរកប្បំ តិដ្ឋតីតិ **កប្បដ្ឋោ**។ និរយូបបត្តិ បរិហរណវសេន តិកិច្ឆិតុំ អសក្កុណេយ្យោតិ **អតេកិច្ឆោ**។ **អបរិយាទិន្នាវា**តិ អបរិក្ខីណាយេវ។ សចេ ហិ ឯកោ ភិក្ខុ កាយានុបស្សនំ បុច្ឆតិ, អញ្ញោ វេទនានុបស្សនំ…បេ.… ចិត្តានុបស្សនំ។ “ឥមិនា បុដ្ឋេ អហំ បុច្ឆាមី”តិ ឯកោ ឯកំ ន ឱលោកេតិ, ឯវំ សន្តេបិ តេសំ វារោ បញ្ញាយតិ ឯវ, ពុទ្ធានំ បន វារោ ន បញ្ញាយតិ។ វិទត្ថិចតុរង្គុលំ ឆាយំ អតិក្កមនតោ បុរេតរំយេវ ភគវា ចុទ្ទសវិធេន កាយានុបស្សនំ, នវវិធេន វេទនានុបស្សនំ, សោឡសវិធេន ចិត្តានុបស្សនំ, បញ្ចវិធេន ធម្មានុបស្សនំ កថេតិ។ តិដ្ឋន្តុ វា ឯវំ ចត្តារោ។ សចេ ហិ អញ្ញោ ចត្តារោ សម្មប្បធានេសុ, អញ្ញោ ឥទ្ធិបាទេសុ, អញ្ញោ បញ្ចិន្ទ្រិយេសុ , អញ្ញោ បញ្ចពលេសុ, អញ្ញោ សត្តពោជ្ឈង្គេសុ, អញ្ញោ អដ្ឋមគ្គង្គេសុ បញ្ហេ បុច្ឆេយ្យុំ, តម្បិ ភគវា កថេយ្យ។ តិដ្ឋន្តុ វា ឯតេ អដ្ឋ។ សចេ អញ្ញេ សត្តតឹស ជនា ពោធិបក្ខិយេសុ បញ្ហេ បុច្ឆេយ្យុំ, តម្បិ ភគវា តាវទេវ កថេយ្យ។ កស្មា? យាវតា ហិ លោកិយមហាជនេ ឯកំ បទំ កថេន្តេ តាវ អានន្ទត្ថេរោ អដ្ឋ បទានិ កថេតិ។ អានន្ទត្ថេរេ បន ឯកំ បទំ កថេន្តេយេវ ភគវា សោឡស បទានិ កថេតិ។ កស្មា? ភគវតោ ហិ ជិវ្ហា មុទុ, ទន្តាវរណំ សុផុសិតំ, វចនំ អគឡិតំ, ភវង្គបរិវាសោ លហុកោ។ តេន វុត្តំ – “**អបរិយាទិន្នាវស្ស តថាគតស្ស ធម្មទេសនា, អបរិយាទិន្នំ ធម្មបទព្យញ្ជន**”ន្តិ។

តត្ថ **ធម្មទេសនា**តិ តន្តិដ្ឋបនា។ **ធម្មបទព្យញ្ជន**ន្តិ ឯត្ថ **ធម្មោ**តិ បាឡិ។ បជ្ជតិ អត្ថោ ឯតេនាតិ **បទំ**។ វាក្យញ្ច បទេនេវ សង្គហិតំ។ អត្ថំ ព្យញ្ជេតីតិ **ព្យញ្ជនំ**, អក្ខរំ។ តញ្ហិ បទវាក្យំ បរិច្ឆិជ្ជមានំ តំ តំ អត្ថំ ព្យញ្ជេតិ បកាសេតិ។ ឯតេន អបរាបរេហិ បទព្យញ្ជនេហិ សុចិរម្បិ កាលំ កថេន្តស្ស តថាគតស្ស ន កទាចិ តេសំ បរិយាទានំ អត្ថីតិ ទស្សេតិ។ **គុណធំសី**តិ គុណធំសនសីលោ។ **បគព្ភោ**តិ វាចាបាគព្ភិយេន សមន្នាគតោ។

ឧបកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. សច្ឆិករណីយសុត្តវណ្ណនា

១៨៩. នវមេ **នាមកាយេនា**តិ សហជាតនាមកាយេន។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

សច្ឆិករណីយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឧបោសថសុត្តវណ្ណនា

១៩០. ទសមេ **តុណ្ហីភូតំ តុណ្ហីភូត**ន្តិ អាមេឌិតវចនំ ព្យាបនិច្ឆាវសេន វុត្តន្តិ អាហ “**យតោ យតោ អនុវិលោកេតី**”តិ។ **អនុវិលោកេត្វា**តិ ឯត្ថ **អនុ**-សទ្ទោបិ ព្យាបនិច្ឆាវចនមេវាតិ អនុ អនុ វិលោកេត្វាតិ អត្ថោ, បញ្ចបសាទប្បដិមណ្ឌិតានិ អក្ខីនិ ឧម្មីលេត្វា តតោ តតោ វិលោកេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អល**ន្តិ យុត្តំ, ឱបាយិកន្តិ អត្ថោ “អលមេវ និព្ពិន្ទិតុ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២៧២; សំ. និ. ២.១២៤-១២៦) វិយ។ បុដពន្ធនេន បរិហរិត្វា អសិតព្ពំ **បុដោសំ** សម្ពលំ អ-ការស្ស ឱ-ការំ កត្វា។ តេនាហ “**បាថេយ្យ**”ន្តិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឧបោសថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ព្រាហ្មណវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(២០) ៥. មហាវគ្គោ

១. សោតានុគតសុត្តវណ្ណនា

១៩១. បញ្ចមស្ស បឋមេ **សោតានុគតានន្តិ** បសាទសោតំ អនុគន្ធា គតានំ, បគុណានំ វាចុគ្គតានន្តិ អត្ថោ។ ឯវំភូតា ច បសាទសោតំ ឱទហិត្វា ញាណសោតេន សុដ្ឋុ វវត្ថបិតា នាម ហោន្តីតិ អាហ **“បសាទសោត”**ន្តិអាទិ។ ឯកច្ចស្ស ហិ ឧគ្គហិតបុព្ពវចនំ តំ តំ បគុណំ និច្ចវិតំ សុដ្ឋុ វវត្ថបិតំ ន ហោតិ។ “អសុកំ សុត្តំ វា ជាតកំ វា កថេហី”តិ វុត្តេ “សជ្ឈាយិត្វា សំសន្ទិត្វា សមនុគ្គាហិត្វា ជានិស្សាមី”តិ វទន្តិ។ ឯកច្ចស្ស តំ តំ បគុណំ ភវង្គសោតសទិសំ ហោតិ “អសុកំ សុត្តំ វា ជាតកំ វា កថេហី”តិ វុត្តេ ឧទ្ធរិត្វា តមេវ កថេតិ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ **“ញាណសោតេន វវត្ថបិតាន”**ន្តិ។ តត្ថិលិង្គាទីនិ តីណិ **លិង្គានិ**។ នាមាទីនិ ចត្តារិ **បទានិ**។ បឋមាទយោ សត្ត **វិភត្តិយោ**។

វឡញ្ជេតីតិ បាឡឹ អនុសន្ធី បុព្ពាបរវសេន វាចុគ្គតំ ករោន្តោ ធារេតិ។ **វចសា បរិចិតា**តិ សុត្តទសក វគ្គទសកបណ្ណាសទសកវសេន វាចាយ សជ្ឈាយិតា, “ទសសុត្តានិ គតានិ, ទសវគ្គានិ គតានី”តិអាទិនា សល្លក្ខេត្វា វាចាយ សជ្ឈាយិតាតិ អត្ថោ។ វគ្គាទិវសេន ហិ តជ វចសា បរិចយោ អធិប្បេតោ, ន បន សុត្តេកទេសស្ស សុត្តមត្តស្ស វចសា បរិចយោ។ មនសា អនុ អនុ បេក្ខិតា ភាគសោ និជ្ឈាយិតា វិទិតា **មនុសានុបេក្ខិតា**។ យស្ស វាចាយ សជ្ឈាយិតំ ពុទ្ធវចនំ មនសា ចិន្តេន្តស្ស តត្ថ តត្ថ បាកដំ ហោតិ, មហាទីបំ ជាលេត្វា ឋិតស្ស រូបគតំ វិយ វិភូតំ ហុត្វា បញ្ញាយតិ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ ***សុប្បដិវិទ្ធា***តិ និជ្ជដំ និគ្គុម្ពំ កត្វា សុដ្ឋុ យាថាវតោ បដិវិទ្ធា។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សោតានុគតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ឋានសុត្តវណ្ណនា

១៩២. ទុតិយេ ***សំវាសេនា***តិ សហវាសេន។ ***សីលំ វេទិតព្ព***ន្តិ “អយំ សុសីលោ វា ទុស្សីលោ វា”តិ សហវសន្តេន ឧបសង្កមន្តេន ជានិតព្ពំ។ **តញ្ច ខោ ទីឃេន អទ្ធុនា, ន ឥត្តរ**ន្តិ តញ្ច សីលំ ទីឃេន កាលេន វេទិតព្ពំ, ន ឥត្តរេន។ ទ្វីហតីហញ្ហិ សំយតាការោ ច សំវុតិន្ទ្រិយាការោ ច ន សក្កា ទស្សេតុំ។ **មនសិ ករោតា**តិ តម្បិ “សីលមស្ស បរិគ្គហេស្សាមី”តិ មនសិករោន្តេន បច្ចវេក្ខន្តេនេវ សក្កា ជានិតុំ, ន ឥតរេន។ **បញ្ញវតា**តិ តម្បិ សប្បញ្ញេនេវ បណ្ឌិតេន។ ពាលោ ហិ មនសិករោន្តោបិ ជានិតុំ ន សក្កោតិ។

សំវោហារេនាតិ អបរាបរំ កថនេន។

> “យោ ហិ កោចិ មនុស្សេសុ, វោហារំ ឧបជីវតិ;
> ឯវំ វាសេដ្ឋ ជានាហិ, វាណិជោ សោ ន ព្រាហ្មណោ”តិ។ (ម. និ. ២.៤៥៧; សុ. និ. ៦១៩) –

ឯត្ថ ហិ ព្យវហារោ នាម។ “ចត្តារោ អរិយវោហារា, ចត្តារោ អនរិយវោហារា”តិ (ទី. និ. ៣.៣១៣) ឯត្ថ ចេតនា។ “សង្ខា សមញ្ញា បញ្ញត្តិ វោហារោ”តិ (ធ. ស. ១៣១៣-១៣១៥; មហានិ. ៧៣) ឯត្ថ បញ្ញត្តិ។ “វោហារមត្តេន សោ វោហរេយ្យា”តិ (សំ. និ. ១.២៥) ឯត្ថ កថាវោហារោ។ តជាបិ ឯសោវ អធិប្បេតោ។ ឯកច្ចស្ស ហិ សម្មុខាកថា បរម្មុខាកថាយ ន សមេតិ បរម្មុខាកថា សម្មុខាកថាយ។ តថា បុរិមកថា បច្ឆិមកថាយ, បច្ឆិមកថា ច បុរិមកថាយ។ សោ កថនេនេវ សក្កា ជានិតុំ “អសុចិ ឯសោ បុគ្គលោ”តិ។ សុចិសីលស្ស បន បុរិមំ បច្ឆិមេន, បច្ឆិមញ្ច បុរិមេន សមេតិ។ សម្មុខាកថិតំ បរម្មុខាកថិតេន សមេតិ, បរម្មុខាកថិតញ្ច សម្មុខាកថិតេន, តស្មា កថនេន សក្កា សុចិភាវោ ជានិតុន្តិ បកាសេន្តោ ឯវមាហ។

ថាមោតិ ញាណថាមោ។ យស្ស ហិ ញាណថាមោ នត្ថិ, សោ ឧប្បន្នេសុ ឧបទ្ទវេសុ គហេតព្ពំ គហណំ កត្តព្ពំ កិច្ចំ អបស្សន្តោ អទ្វារកឃរំ បវិដ្ឋោ វិយ ចរតិ។ តេនាហ **“អាបទាសុ, ភិក្ខវេ, ថាមោ វេទិតព្ពោ”**តិ។

សាកច្ឆាយាតិ សំកថាយ។ ទុប្បញ្ញស្ស ហិ កថា ឧទកេ គេណ្ឌុ វិយ ឧប្បិលវតិ។ បញ្ញវតោ កថេន្តស្ស បដិភានំ អនន្តំ ហោតិ។ ឧទកវិប្ផន្ទិតេនេវ ហិ មច្ឆោ ខុទ្ទកោ វា មហន្តោ វាតិ ញាយតិ។

ញាតិវិនាសោតិ ចោររោគភយាទីហិ ញាតីនំ វិនាសោ។ ភោគានំ ព្យសនំ **ភោគព្យសនំ**, រាជចោរាទិវសេន ភោគវិនាសោតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**ទុតិយបទេបិ ឯសេវ នយោ**"តិ។ **បព្ពុម្មត្តោ**តិ បញ្ញាគវេសនំ, ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស វីមំសនន្តិ អត្ថោ។ **អតប្បក**ន្តិ អតិត្តិករង្វេន អតប្បកំ សាទុរសភោជនំ វិយ។ **សណ្ហ**ន្តិ សុខុមសភាវំ។

ឋានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ភទ្ទិយសុត្តវណ្ណនា

១៨៣. តតិយេ ករណស្ស ឧត្តរំ កិរិយំ ករណុត្តរិយំ, តំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **ករណុត្តរិយលក្ខណោ**។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ភទ្ទិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សាមុគិយសុត្តវណ្ណនា

១៨៤. ចតុត្ថេ បុគ្គលស្ស បារិសុទ្ធិយា បធានភូតានិ វា អង្គានិ **បារិសុទ្ធិបធានិយង្គានិ**។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សាមុគិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វប្បសុត្តវណ្ណនា

១៨៥. បឋមេ **បិហិតត្តា**តិ អកុសលស្ស បវេសនទ្វារំ បិទហិត្វា ឋិតត្តា។ កាយេន សំវរិតព្ពញ្ហិ អបិហិតេន ទ្វារេន បវត្តនកំ បាបធម្មំ សំវរិត្វា ឋិតោ **កាយេន សំវុតោ នាម។ ខយវិរាគេនា**តិ អច្ចន្តខយសង្ខាតេន វិរជ្ជនេន, អនុប្បាទនិរោធេនាតិ អត្ថោ។ កី វិជ្ជា បុព្ពេ ឧប្បន្នាតិ? ឧភយមេតំ ន វត្តព្ពំ។ បហានាភិសមយភាវនាភិសមយានំ អភិន្នកាលត្តា បទីបុជ្ជលនេន អន្ធការំ វិយ វិជ្ជុប្បាទេន អវិជ្ជា និរុទ្ធាវ ហោតិ, វត្តព្ពំ វា ហេតុផលត្តមុបចារវសេន។ យថា ហិ បទីបុជ្ជលនហេតុកោ អន្ធការវិគមោ, ឯវំ វិជ្ជុប្បាទហេតុកោ អវិជ្ជានិរោធោ។ ហេតុផលធម្មា ច សមានកាលាបិ បុព្ពាបរកាលា វិយ វោហរិយន្តិ យថា "ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណ"ន្តិ (ម. និ. ១.៤០០; ៣.៤២១, ៤២៥, ៤២៦; សំ. និ. ២.៤៣-៤៤; ២.៤.៦០; កថា. ៤៦៥, ៤៦៧) បច្ចយាទានុប្បជ្ជនកិរិយា។ ចិត្តស្ស កាយស្ស ច វិហននតោ **វិឃាតោ**, ទុក្ខំ។ បរិទហនតោ **បរិឡាហោ**។

និច្ចវិហារាតិ សព្ពទា បវត្តនកវិហារា។ បបេត្វា ហិ សមាបត្តិវេលំ ភវង្គវេលញ្ច ខីណាសវា ឥមិនា ឆឡង្គុបេក្ខាវិហារេន សព្ពកាលំ វិហរន្តិ។ **ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ ទិស្វា។ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វាតិ ហិ និស្សយវោហារេន វុត្តំ។ សសម្ភារកថា ហេសា យថា "ធនុនា វិជ្ឈតី"តិ, តស្មា និស្សយសីសេន និស្សិតស្ស គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **រាគវសេន ន សោមនស្សជាតោ ហោតី**តិ គេហសិតបេមវសេនបិ ជវនក្ខណេ សោមនស្សជាតោ ន ហោតិ មគ្គេន សមុច្ឆិន្នត្តា, **ន ទោមនស្សជាតោ** បសាទញ្ចថត្តវសេនបិ។ **ឧបេក្ខកោ មជ្ឈត្តោ ហុត្វា វិហរតី**តិ អសមបេក្ខនេន មោហំ អនុប្បាទេន្តោ ញាណុបេក្ខាវសេនេវ ឧបេក្ខកោ វិហរតិ មជ្ឈត្តោ។ ខីណាសវោ ហិ ឥដ្ឋេបិ អនិដ្ឋេបិ មជ្ឈត្តេបិ អារម្មណេ យោ អសមបេក្ខនេន សមសមា អយោនិសោគហណេ អខីណាសវានំ មោហោ ឧប្បជ្ជតិ, តំ អនុប្បាទេន្តោ មគ្គេនេវ តស្ស សមុគ្ឃាតិតត្តា ញាណុបេក្ខាវសេនេវ ឧបេក្ខកោ វិហរតិ, អយញ្ចស្ស បដិបត្តិ សតិវេបុល្លប្បត្តិយា បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា ចាតិ វុត្តំ "**សតិសម្បជញ្ញបរិគ្គហិតាយា**"តិ។

ឯត្ថ ច "ឆសុ ទ្វារេសុ ឧបេក្ខកោ វិហរតី"តិ ឥមិនា ឆឡង្គុបេក្ខា កថិតា។ "សម្បជានោ"តិ វចនតោ បន ចត្តារិ ញាណសម្បយុត្តចិត្តានិ លព្ភន្តិ តេហិ វិនា សម្បជានតាយ អសម្ភវតោ។ "សតតវិហារា"តិ វចនតោ អដ្ឋបិ មហាកិរិយចិត្តានិ លព្ភន្តិ ញាណុប្បត្តិបច្ចយរហិតកាលេបិ បវត្តិជោតនតោ។ "អរជ្ជន្តោ អទុស្សន្តោ"តិ វចនតោ ហសិតុប្បាទវោដ្ឋព្ពនេហិ សទ្ធឹ ទស ចិត្តានិ លព្ភន្តិ។ អរជ្ជនាទុស្សនវសេន បវត្តិ ហិ តេសម្បិ សាធារណាតិ។ ននុ ចេត្ថ "ឧបេក្ខកោ វិហរតី"តិ ឆឡង្គុបេក្ខាវសេន ឥមេសំ សតតវិហារានំ អាគតត្តា សោមនស្សំ កថំ លព្ភតីតិ? អាសេវនតោតិ។ កិញ្ចាបិ ហិ ខីណាសវោ ឥដ្ឋានិដ្ឋេបិ អារម្មណេ មជ្ឈត្តេ វិយ ពហុលំ ឧបេក្ខកោ វិហរតិ អត្តនោ បរិសុទ្ធប្បកតិភាវាវិជហនតោ, កទាចិ បន តថា ចេតោភិសង្ខារភាវេ យំ តំ សភាវតោ ឥដ្ឋំ អារម្មណំ , តស្ស យាថាវតោ សភាវគ្គហណវសេនបិ អរហតោ ចិត្តំ សោមនស្សសហគតំ ហុត្វា បវត្តតេវ, តញ្ច ខោ បុព្ពាសេវនវសេន។

កាយោតិ (សំ. និ. ដី. ២.២.៥១) បញ្ចទ្វារកាយោ, សោ អន្តោ អវសានំ ឯតិស្សាតិ កាយន្តិកា, តំ **កាយន្តិកំ**។ តេនាហ – “**យាវ បញ្ចទ្វារកាយោ បវត្តតិ, តាវ បវត្ត**”ន្តិ។ **ជីវិតន្តិក**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បច្ឆា ឧប្បជ្ជិត្វា**តិ ឯតស្មិំ អត្តភាវេ មនោទ្វារិកវេទនាតោ បច្ឆា ឧប្បជ្ជិត្វា តតោ បឋមំ និរុជ្ឈតិ, តតោ ឯវ អត្ថសិទ្ធមត្ថំ សរូបេនេវ ទស្សេតុំ “**មនោទ្វារិកវេទនា បឋមំ ឧប្បជ្ជិត្វា បច្ឆា និរុជ្ឈតី**”តិ វុត្តំ។ ឥទានិ តមេវ សង្ខេបេន វុត្តំ វិវរិតុំ “**សា ហី**”តិអាទិមាហ។ យាវ តេត្តិំសវស្សានិ បឋមវយោ។ **បណ្ណាសវស្សកាលេ**តិ បឋមវយតោ យាវ បណ្ណាសវស្សកាលា, តាវ។ **ឋិតា ហោតី**តិ វឌ្ឍិហានិយោ អនុបគន្ត្វា សមរូបេនេវ ឋិតា ហោតិ។ **មន្ទា**តិ មុទុកា អតិខិណា។ **តទា**តិ អសីតិនវុតិវស្សកាលេ **វទន្តេបិ** តថាចិរបរិចិតេបីតិ អធិប្បាយោ។ **ភគ្គា**តិ តេជោភគ្គេន ភគ្គា ទុព្ពល្លា។ **ហទយកោដីយេវា**តិ ចក្ខាទិវត្ថូសុ អប្បវត្តិត្វា តេសំ អាទិអន្តកោដិភូតំ ហទយវត្ថុំយេវ។ **តាវា**តិ យាវ វេទនា វត្តតិ, តាវ។

វាបិយាតិ មហាតឡាកេន។ **បញ្ចឧទកមគ្គសម្បន្ន**ន្តិ បញ្ចហិ ឧទកស្ស បវិសននិក្ខមនមគ្គេហិ យុត្តំ។ **តតោ តតោ វិស្សន្ទមានំ** សព្ពសោ បុណ្ណត្តា។ **បឋមំ ទេវេ វស្សន្តេ**តិអាទិ ឧបមាសំសន្ទនំ។ **តមំ វេទនំ សន្ធាយា**តិ តមំ យថាវុត្តំ បរិយោសានប្បត្តំ មនោទ្វារិកវេទនំ សន្ធាយ។

កាយស្ស ភេទាតិ អត្តភាវស្ស វិនាសនតោ។ **បរតោ អគន្ត្វា**តិ បរលោកវសេន អគន្ត្វា។ វេទនានំ សីតិភាវោ នាម សង្ខារទរថបរិឡាហាភាវោ។ សោ បនាយំ សព្ពសោ អប្បវត្តិវសេនេវាតិ អាហ “**អប្បវត្តនធម្មានិ ភវិស្សន្តី**”តិ។

អត្តភាវំ នាសេតុកាមស្ស ទទ្ធំ ឧប្បន្នំ សំវេគញាណំ សន្ធាយាហ “**កុទាលោ វិយ បញ្ញា**”តិ។ តតោ និព្ពត្តិតជ្ឈានសមាធិំ សន្ធាយ “**បិដកំ វិយ សមាធិ**”តិ។ តន្និស្សាយ បវត្តេតព្ពវិបស្សនាវម្ភញាណំ សន្ធាយ “**ខនិត្តំ វិយ វិបស្សនា**”តិ ច វុត្តំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

វប្បសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សាឡ្ហសុត្តវណ្ណនា

១៩៦. ឆដ្ឋេ កាយទឡ្ហិពហុលតំ តបតីតិ តបោ, អត្តកិលមថានុយោគវសេន បវត្តំ វីរិយំ។ តេន កាយទឡ្ហិពហុលតានិមិត្តស្ស បាបស្ស ជិគុច្ឆនំ វិរជ្ជនំ **តបោជិគុច្ឆា**តិ អាហ “**ទុក្ករការិកសង្ខាតេនា**”តិអាទិ។ **តបោជិគុច្ឆវាទា**តិអាទីសុ តបោជិគុច្ឆំ វទន្តិ, មនសាបិ តមេវ សារតោ គហេត្វា វិចរន្តិ, កាយេនបិ តមេវ អល្លីនា នានប្បការំ អត្តកិលមថានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តីតិ អត្ថោ។ **អបរិសុទ្ធកាយសមាចារា**តិ អបរិសុទ្ធេន បាណាតិបាតាទិនា កាយសមាចារេន សមន្នាគតា។ **អបរិសុទ្ធវចីសមាចារា**តិ អបរិសុទ្ធេន មុសាវាទាទិនា វចីសមាចារេន សមន្នាគតា។ **អបរិសុទ្ធមនោសមាចារា**តិ អបរិសុទ្ធេន អភិជ្ឈាទិនា មនោសមាចារេន សមន្នាគតា។ កាមំ អកុសលកាយសមាចារវចីសមាចារប្បវត្តិកាលេបិ អភិជ្ឈាទយោ បវត្តន្តិយេវ, តទា បន តេ ចេតនាបក្ខិកា វា អព្ពោហារិកា វាតិ, មនោសមាចារវារេ ឯវ អភិជ្ឈាទិវសេន យោជនា កតា។ អថ វា ទ្វារន្តរេ បវត្តានំ បាណាតិបាតាទីនំ វចីសមាចារាទិភាវាភាវោ វិយ ទ្វារន្តរេ បវត្តានម្បិ អភិជ្ឈាទីនំ កាយសមាចារាទិភាវោ អសិទ្ធោ, មនោសមាចារភាវោ ឯវ បន សិទ្ធោតិ កត្វា មនោសមាចារវារេ ឯវ អភិជ្ឈាទយោ ឧទ្ធដា។ តថា ហិ វុត្តំ –

> “ទ្វារេ ចរន្តិ កម្មានិ, ន ទ្វារា ទ្វារចារិនោ;
> តស្មា ទ្វារេហិ កម្មានិ, អញ្ញមញ្ញំ វវត្ថិតា”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ កាមាវចរកុសលទ្វារកថា);

អបរិសុទ្ធាជីវាតិ អបរិសុទ្ធេន វេជ្ជកម្មទូតកម្មវឌ្ឍិយោគាទិនា ឯកវីសតិអនេសនាភេទេន អាជីវេន សមន្នាគតា។ ឥទញ្ច សាសនេ បព្ពជិតានំយេវ វសេន វុត្តំ, “យេបិ តេ សមណព្រាហ្មណា”តិ បន វចនតោ ពាហិរកវសេន គហដ្ឋវសេន ច យោជនា វេទិតព្ពា។ គហដ្ឋានម្បិ ហិ ជាតិធម្មកុលធម្មទេសធម្មវិលោមនវសេន អញ្ញថាបិ មិច្ឆាជីវោ លព្ភតេវ។

ញាណទស្សនាយាតិ ឯត្ថ **ញាណទស្សន**ន្តិ មគ្គញាណម្បិ វុច្ចតិ ផលញាណម្បិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណម្បិ បច្ចវេក្ខណញាណម្បិ វិបស្សនាញាណម្បិ។ “កឹ នុ ខោ, អាវុសោ, ញាណទស្សនវិសុទ្ធត្ថំ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតី”តិ (ម. និ. ១.២៥៧) ហិ ឯត្ថ មគ្គញាណំ “ញាណទស្សន”ន្តិ វុត្តំ។ “អយមញ្ញោ ឧត្តរិមនុស្សធម្មោ អលមរិយញាណទស្សនវិសេសោ អធិគតោ ផាសុវិហារោ”តិ (ម. និ. ១.៣២៨) ឯត្ថ ផលញាណំ។ “ភគវតោបិ ខោ ញាណំ ឧទបាទិ

សត្ថាហកាលកតោ អាឡារោ កាលាមោ”តិ (មហាវ. ១០) ឯត្ថ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។ “ញាណញ្ច បន មេ ទស្សនំ ឧទបាទិ, អកុប្បា មេ វិមុត្តិ, អយមន្តិមា ជាតី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៦; បដិ. ម. ២.៣០) ឯត្ថ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ “ញាណទស្សនាយ ចិត្តំ អភិនីហរតី”តិ (ទី. និ. ១.២៣៤-២៣៥) ឯត្ថ វិបស្សនាញាណំ។ ឥធ បន ញាណទស្សនាយាតិ មគ្គញាណំ “ញាណទស្សន”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**មគ្គញាណសង្ខាតាយ ទស្សនាយា**”តិ។ **អវិរាធិតំ វិជ្ឈតី**តិ អវិរាធិតំ កត្វា វិជ្ឈតិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សាឡ្ហសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. មល្លិកាទេវីសុត្តវណ្ណនា

១៩៧. សត្តមេ **អប្បេសក្ខា**តិ អប្បានុភាវា។ សា បន អប្បេសក្ខតា អាធិបតេយ្យសម្បត្តិយា បរិវារសម្បត្តិយា ច អភាវេន បាកដា ហោតិ។ តត្ថ បរិវារសម្បត្តិយា អភាវំ ទស្សេន្តោ “**អប្បបរិវារា**”តិ អាហ។ **ឥស្សុរា**តិ អាធិបតេយ្យសំវត្តនកម្មពលេន ឦសនសីលា។ សា បនស្សា ឥស្សរតា វិភវសម្បត្តិបច្ចយា បាកដា ជាតាតិ អឌ្ឍតាបរិយាយភាវេន វទន្តោ “**អឌ្ឍាតិ ឥស្សរា**”តិ អាហ។ មហន្តំ ធនមេតិស្សា ភូមិគតញ្ចេវ វេហាសដ្ឋញ្ចាតិ **មហទ្ធនា**។ ឥធ បន វេហាសដ្ឋធនេនេវ ធនេន មហទ្ធនតំ ទស្សេន្តោ “**វេហាសដ្ឋកធនេន មហទ្ធនា**”តិ អាហ។ ឦសតីតិ ឦសា, អភិភូតិ អត្ថោ។ មហតី ឦសា មហេសា, សុប្បតិដ្ឋិតមហេសតាយ បន បរេហិ មហេសោតិ អក្ខាតព្ពតាយ **មហេសក្ខា**។ យស្មា បន សោ មហេសក្ខភាវោ អាធិបតេយ្យបរិវារសម្បត្តិយា វិញ្ញាយតិ, តស្មា “**មហាបរិវារា**”តិ វុត្តំ។

សណ្ឋានបារិបូរិយា អធិកំ រូបមស្សាតិ **អភិរូបា។ សណ្ឋានបារិបូរិយា**តិ ច ហត្ថបាទាទិសរីរាវយវានំ សុសណ្ឋិតតាយាតិ អត្ថោ។ អវយវបារិបូរិយា ហិ សមុទាយបារិបូរិសិទ្ធិ។ **រូប**ន្តិ ច សរីរំ “រូបវន្តេវ សង្ខ្យំ គច្ឆតី”តិអាទីសុ វិយ។ **ទស្សនយុត្តា**តិ សុរូបភាវេន បស្សិតព្ពយុត្តា, ទិស្សមានា ចក្ខូនិ បិយាយតីតិ អញ្ញកិច្ចវិក្ខេបំ ហិត្វាបិ ទដ្ឋព្ពាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ទិស្សមានាវ សោមនស្សវសេន ចិត្តំ បសាទេតីតិ **បាសាទិកា**។ តេនាហ “**ទស្សនេន បាសាទិកា**”តិ។ បោក្ខរតាតិ វុច្ចតិ សុន្ទរភាវោ, វណ្ណស្ស បោក្ខរតា **វណ្ណបោក្ខរតា**, តាយ វណ្ណសម្បត្តិយាតិ អត្ថោ។ បោរាណា បន **បោក្ខរ**ន្តិ សរីរំ វទន្តិ , **វណ្ណំ** វណ្ណមេវ។ តេសំ មតេន វណ្ណញ្ច បោក្ខរញ្ច វណ្ណបោក្ខរានិ, តេសំ ភាវោ **វណ្ណបោក្ខរតា** ។ ឥតិ **បរមាយ វណ្ណបោក្ខរតាយា**តិ ឧត្តមបរិសុទ្ធេន វណ្ណេន ចេវ សរីរសណ្ឋានសម្បត្តិយា ចាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនេវាហ “**វណ្ណេន ចេវ សរីរសណ្ឋានេន ចា**”តិ។ តត្ថ **វណ្ណេនា**តិ វណ្ណធាតុយា។ សរីរំ នាម សន្និវេសវិសិដ្ឋោ ករចរណគីវាសីសាទិអវយវសមុទាយោ, សោ ច សណ្ឋានមុខេន គយ្ហតីតិ អាហ “**សរីរសណ្ឋានេនា**”តិ។

អភិសជ្ជតីតិ កុជ្ឈនវសេនេវ កុដិលកណ្តកោ វិយ តស្មិំ តស្មិំ សមុដ្ឋានេ មករទន្តោ វិយ លគតិ។ យញ្ហិ កោធស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតេ អារម្មណេ ឧបនាហស្ស បច្ចយភូតំ កុជ្ឈនវសេន អភិសជ្ជនំ, តំ ឥធាធិប្បេតំ, ន លុព្ភនវសេន។ **កុប្បតី**តិអាទីសុ បុព្ពុប្បត្តិ **កោបោ**, តតោ ពលវតរោ **ព្យាបាទោ** លទ្ធាសេវនតាយ ចិត្តស្ស ព្យាបជ្ជនតោ។ សាតិសយំ លទ្ធាសេវនតាយ តតោ ព្យាបាទតោបិ ពលវតរា បច្ចត្ថិកភាវេន ថាមប្បត្តិ **បតិត្ថិយនា។ អន្នំ បាន**ន្តិអាទីសុ អទិយតោ **អន្នំ**, ខាទនីយំ ភោជនីយញ្ច។ បាតព្យតោ **បានំ**, យំកិញ្ចិ បានំ។ វសិតព្ពតោ អច្ឆាទេតព្ពតោ **វត្ថំ**, និវាសនបារុបណំ។ យន្តិ តេនាតិ **យានំ**, ឆត្តុបាហនវយ្ហសិវិកាទិ យំកិញ្ចិ គមនបច្ចយំ។ ឆត្តម្បិ ហិ វស្សាតបទុក្ខនិវារណេន មគ្គគមនសាធនន្តិ កត្វា “**យាន**”ន្តិ វុច្ចតិ។ **មាល**ន្តិ យំកិញ្ចិ សុមនមាលាទិបុប្ផំ។ **គន្ធ**ន្តិ យំកិញ្ចិ ចន្ទនាទិវិលេបនំ។

មល្លិកាទេវីសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អត្តន្តបសុត្តវណ្ណនា

១៩៨. អដ្ឋមេ អាហិតោ អហំមានោ ឯត្ថាតិ អត្តា, អត្តភាវោ។ ឥធ បន យោ បរោ ន ហោតិ, សោ អត្តា, តំ **អត្តានំ។ បរ**ន្តិ អត្តតោ អញ្ញំ។ **ទិដ្ឋេ**តិ បច្ចក្ខភូតេ។ **ធម្មេ**តិ ឧបាទានក្ខន្ធធម្មេ។ តត្ថ ហិ អត្តា ភវតិ, អត្តសញ្ញាទិដ្ឋិ ភវតីតិ អត្តភាវសមញ្ញា។ តេនាហ “**ទិដ្ឋេវ ធម្មេតិ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ**”តិ។ **ឆាតំ វុច្ចតិ តណ្ហា** ជិឃច្ឆាហេតុតាយ។ **អន្តោ តាបនកិលេសាន**ន្តិ អត្តនោ សន្តានេ ទរថបរិឡាហជននេន សន្តាបនកិលេសានំ។

បរេសំ ហននឃាតនាទិនា រោទាបនតោ **លុទ្ទោ**។ តថា វិឃាតកភាវេន កាយចិត្តានំ វិទាលនតោ **ទារុណោ**។ ថទ្ធហទយោ **កក្ខឡោ**។ ពន្ធនាគារេ និយុត្តោ **ពន្ធនាគារិកោ**។

ខត្តិយាភិសេកេនាតិ ខត្តិយានំ កាតព្ពអភិសេកេន។ **សន្ថាគារ**ន្តិ សន្ថារវសេន កតំ អគារំ យញ្ញាគារំ។ **សប្បិតេលេនា**តិ សប្បិមិស្សេន តេលេន។ យមកស្នេហេន ហិ ឯសា តទា កាយំ អព្ភញ្ជតិ។ វច្ឆភាវំ តរិត្វា ឋិតោ **វច្ឆតរោ។ បរិក្ខេបករណត្ថាយា**តិ នវមាលាហិ សទ្ធិំ ទព្ភេហិ វេទិយា បរិក្ខិបនត្ថាយ។ **យញ្ញភូមិយ**ន្តិ អវសេសយញ្ញដ្ឋានេ។

ទូរសមុស្សារិតមានស្សេវ សាសនេ សម្មាបដិបត្តិ សម្ភវតិ, ន មានជាតិកស្សាតិ អាហ "**និហតមានត្តា**"តិ។ **ឧស្សន្នត្តា**តិ ពហុភាវតោ។ ភោគារោគ្យាទិវត្ថុកា មទា សុប្បហីយា ហោន្តិ និមិត្តស្ស អវដ្ឋានតោ, ន តថា កុលវិជ្ជាមទាតិ ខត្តិយព្រាហ្មណកុលានំ បព្ពជិតានម្បិ ជាតិវិជ្ជា និស្សាយ មានជប្បនំ ទុប្បជហន្តិ អាហ "**យេភុយ្យេន ហិ...បេ.... មានំ ករោន្តី**"តិ។ **វិជាតិតាយា**តិ និហីនជាតិតាយ។ **បតិដ្ឋាតុំ ន សក្កោន្តី**តិ សុវិសុទ្ធំ កត្វា សីលំ រក្ខិតុំ ន សក្កោន្តិ។ សីលវសេន ហិ សាសនេ បតិដ្ឋហន្តិ។ **បតិដ្ឋាតុ**ន្តិ វា សច្ចប្បដិវេធេន លោកុត្តរាយ បតិដ្ឋាយ បតិដ្ឋាតុំ។ យេភុយ្យេន ហិ ឧបនិស្សយសម្បន្នា សុជាតាយេវ ហោន្តិ, ន ទុជ្ជាតា។

បរិសុទ្ធន្តិ រាគាទីនំ អច្ចន្តមេវ បហានទីបនតោ និរុបក្កិលេសតាយ សព្ពសោ វិសុទ្ធំ។ **សទ្ធំ បដិលភតី**តិ បោថុជ្ជនិកសទ្ធាវសេន សទ្ទហតិ។ វិញ្ញុជាតិកានញ្ហិ ធម្មសម្បត្តិគ្គហណបុព្ពិកា សទ្ធាសិទ្ធិ ធម្មប្បមាណធម្មប្បសន្នភាវតោ។ **ជាយម្បតិកា**តិ ឃរណិបតិកា។ កាមំ "ជាយម្បតិកា"តិ វុត្តេ ឃរសាមិកឃរសាមិនិវសេន ទ្វិន្នំយេវ គហណំ វិញ្ញាយតិ, យស្ស បន បុរិសស្ស អនេកា បជាបតិយោ ហោន្តិ, តត្ថ កឹ វត្តព្ពន្តិ ឯកាយបិ សំវាសោ សម្ពាធោតិ ទស្សនត្ថំ "**ទ្វេ**"តិ វុត្តំ។ រាគាទិនា សកិញ្ចនដ្ឋេន, ខេត្តវត្ថុអាទិនា សបលិពោធដ្ឋេន រាគរជាទីនំ អាគមនបថតាបិ ឧប្បជ្ជនដ្ឋានតា ឯវាតិ ទ្វេបិ វណ្ណនា ឯកត្ថា, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ **អលគ្គនដ្ឋេនា**តិ អសជ្ជនដ្ឋេន អប្បដិពទ្ធភាវេន។ ឯវំ អកុសលកុសលប្បវត្តីនំ ឋានភាវេន ឃរាវាសបព្ពជ្ជានំ សម្ពាធព្ភោកាសតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ កុសលប្បវត្តិយាយេវ អដ្ឋានដ្ឋានភាវេន តេសំ តំ ទស្សេតុំ "**អបិចា**"តិអាទិ វុត្តំ។

សង្ខេបកថាតិ វិសុំ វិសុំ បទុទ្ធារំ អកត្វា សង្ខេបតោ អត្ថវណ្ណនា។ **ឯកម្បិ ទិវស**ន្តិ ឯកទិវសមត្តម្បិ។ **អខណ្ឌំ កត្វា**តិ ទុក្កដមត្តស្សបិ អនាបជ្ជនេន អខណ្ឌិតំ កត្វា។ **កិលេសមលេន អមលិន**ន្តិ តណ្ហាសំកិលេសាទិវសេន អសំកិលិដ្ឋំ កត្វា។ **បរិទហិត្វា**តិ និវាសេត្វា ចេវ បារុបិត្វា ច។ អគារវាសោ អគារំ ឧត្តរបទលោបេន, តស្ស វឌ្ឍិអាវហំ **អគារស្ស ហិតំ**។

ភោគក្ខន្ធោតិ ភោគរាសិ ភោគសមុទាយោ។ **អាពន្ធនដ្ឋេនា**តិ បុត្តោ នត្តាតិអាទិនា បេមវសេន សបរិច្ឆេទវសេន ពន្ធនដ្ឋេន។ អម្ហាកមេតេតិ ញាយន្តីតិ **ញាតី**, បិតាមហបិតុបុត្តាទិវសេន បរិវត្តនដ្ឋេន **បរិវដ្ដោ**។ សាមញ្ញវាចីបិ សិក្ខា-សទ្ទោ អាជីវសទ្ទសន្និធានតោ ឧបរិវុច្ចមានវិសេសាបេក្ខាយ ច វិសេសនិវិដ្ឋោវ ហោតីតិ វុត្តំ "**យា ភិក្ខូនំ អធិសីលសង្ខាតា សិក្ខា**"តិ។ សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន **សិក្ខា**, សហ អាជីវន្តិ ឯត្ថាតិ **សាជីវោ។ សិក្ខនភាវេនា**តិ សិក្ខាយ សាជីវេ ច សិក្ខនភាវេន។ **សិក្ខំ បរិបូរេន្តោ**តិ សីលសំវរំ បរិបូរេន្តោ។ **សាជីវញ្ច អវីតិក្កមន្តោ**តិ "នាមកាយោ, បទកាយោ, និរុត្តិកាយោ, ព្យញ្ជនកាយោ"តិ (បារា. អដ្ឋ. ១.៣៩) វុត្តំ សិក្ខាបទំ ភគវតោ ច វចនំ អវីតិក្កមន្តោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ ឥទមេវ ច "សិក្ខន"ន្តិ វុត្តំ, តត្ថ សាជីវានំ អវីតិក្កមោ សិក្ខាបារិបូរិយា បច្ចយោ។ តតោ ហិ យាវ មគ្គា សិក្ខាបារិបូរី ហោតីតិ។

អនុប្បទាតាតិ អនុពលប្បទាតា, អនុវត្តនវសេន វា បទាតា។ កស្ស បន អនុវត្តនំ បទានញ្ចាតិ? "សហិតាន"ន្តិ វុត្តត្តា សន្ធានស្សាតិ វិញ្ញាយតិ។ តេនាហ "**សន្ធានានុប្បទាតា**"តិ។ យស្មា បន អនុវត្តនវសេន សន្ធានស្ស បទានំ អាធានំ អារក្ខនំ វា ទឡ្ហីករណំ ហោតិ, តេន វុត្តំ "**ទ្វេ ជនេ សមគ្គេ ទិស្វា**"តិអាទិ។ អារមន្តិ ឯត្ថាតិ **អារាមោ**, រមិតព្ពដ្ឋានំ។ យស្មា បន អា-ការេន វិនាបិ អយមត្ថោ លព្ភតិ, តស្មា វុត្តំ "**សមគ្គរាមោតិបិ បាឡិ, អយមេវត្ថោ**"តិ។

ឯត្ថាតិ –

> "នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ, ឯការោ វត្តតី រថោ;
> អនីឃំ បស្ស អាយន្តំ, ឆិន្នសោតំ អពន្ធន"ន្តិ។ (សំ. និ. ៤.៣៤៧; ឧទា. ៦៥; បេដកោ. ២៥) –

ឥមិស្សា គាថាយ។ សីលញ្ហេត្ថ នេលង្គន្តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ – "ចិត្តោ គហបតិ, នេលង្គន្តិ ខោ, ភន្តេ, សីលានមេតំ អធិវចន"ន្តិ (សំ. និ. ៤.៣៤៧)។ **សុកុមារា**តិ អប្ផរុសតាយ មុទុកា។ **បុរស្ស ឯសា**តិ ឯត្ថ **បុរ**-សទ្ទោ តន្និវា

សិវាចកោ ទដ្ឋព្ពោ – “គាមោ អាគតោ”តិអាទីសុ វិយ។ តេនេវាហ “**នគរវាសិន**”ន្តិ។ មនំ អប្បាយតិ វឌ្ឍេតីតិ **មនាបោ**។ តេន វុត្តំ “**ចិត្តវុឌ្ឍិករា**”តិ។

កាលវាទីតិអាទិ សម្ផប្បលាបា បដិវិរតស្ស បដិបត្តិទស្សនំ។ អត្ថសំហិតាបិ ហិ វាចា អយុត្តកាលប្បយោគេន អត្ថាវហា ន សិយាតិ អនត្ថវិញ្ញាបនវាចំ អនុលោមេតិ, តស្មា សម្ផប្បលាបំ បជហន្តេន អកាលវាទិតា បរិហរិតព្ពាតិ វុត្តំ “**កាលវាទី**”តិ។ កាលេន វទន្តេនបិ ឧភយានត្ថសាធនតោ អភូតំ បរិវជ្ជេតព្ពន្តិ អាហ “**ភូតវាទី**”តិ។ ភូតញ្ច វទន្តេន យំ ឥធលោកបរលោកហិតសម្បាទកំ, តទេវ វត្តព្ពន្តិ ទស្សេតុំ “**អត្ថវាទី**”តិ វុត្តំ។ អត្ថំ វទន្តេនបិ លោកិយធម្មសន្និស្សិតមេវ អវត្វា លោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតំ កត្វា វត្តព្ពន្តិ ទស្សនត្ថំ “**ធម្មវាទី**”តិ វុត្តំ។ យថា ច អត្ថោ លោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**វិនយវាទី**”តិ វុត្តំ។ បញ្ចន្នញ្ហិ សំវរវិនយានំ បញ្ចន្នញ្ច បហានវិនយានំ វសេន វុច្ចមានោ អត្ថោ និព្ពានាធិគមនហេតុភាវតោ លោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតោ ហោតីតិ។ ឯវំ គុណវិសេសយុត្តោវ អត្ថោ វុច្ចមានោ ទេសនាកោសល្លេ សតិ សោភតិ, កិច្ចករោ ច ហោតិ, ន អញ្ញថាតិ ទស្សេតុំ “**និធានវតី វាចំ ភាសិតា**”តិ វុត្តំ។ ឥទានិ តំ ទេសនាកោសល្លំ វិភាវេតុំ “**កាលេនា**”តិអាទិមាហ។ បុច្ឆាទិវសេន ហិ ឱតិណ្ណវាចាវត្ថុស្មិំ ឯកំសាទិព្យាករណវិភាគំ សល្លក្ខេត្វា ឋបនាហេតូទាហរណសន្ទស្សនាទី តំតំកាលានុរូបំ វិភាវេន្តិយា បរិមិតបរិច្ឆិន្នរូបាយ វិបុលតរគម្ភីរោទារបរមត្ថវិត្ថារសង្គាហិកាយ កថាយ ញាណពលានុរូបំ បរេ យាថាវតោ ធម្មេ បតិដ្ឋាបេន្តោ “ទេសនាកុសលោ”តិ វុច្ចតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។

ឯវំ បដិបាដិយា សត្ត មូលសិក្ខាបទានិ វិភជិត្វា អភិជ្ឈាទិប្បហានំ ឥន្ទ្រិយសំវរជាគរិយានុយោគេហិ វិភាវេតុំ តម្បិ នីហរិត្វា អាចារសីលស្សេវ វិភជនវសេន បាឡិ បវត្តាតិ តទត្ថំ វិវរិតុំ “**ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ពីជានំ គាមោ សមូហោ **ពីជគាមោ**។ ភូតានំ ជាតានំ និព្ពត្តានំ រុក្ខគច្ឆលតាទីនំ សមូហោ **ភូតគាមោ**។ ននុ ច រុក្ខាទយោ ចិត្តរហិតតាយ ន ជីវា, ចិត្តរហិតតា ច បរិប្ផន្ទាភាវតោ ឆិន្នេ វិរុហនតោ វិសទិសជាតិភាវតោ ចតុយោនិអបរិយាបន្នតោ ច វេទិតព្ពា, វុទ្ធិ បន បវាឡសិលាលវណានម្បិ វិជ្ជតីតិ ន តេសំ ជីវភាវេ ការណំ, វិសយគ្គហណញ្ច នេសំ បរិកប្បនាមត្តំ សុបនំ វិយ ចិញ្ចាទីនំ, តថា ទោហឡាទយោ, អថ កស្មា ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា បដិវិរតិ ឥច្ឆិតាតិ? សមណសារុប្បតោ តន្និវាសិសត្តានុរក្ខណតោ ច។ តេនេវាហ – “ជីវសញ្ញិនោ ហិ មោឃបុរិស មនុស្សា រុក្ខស្មិ”ន្តិអាទិ (បាចិ. ៨៩)។

មូលមេវ ពីជំ **មូលពីជំ**, មូលំ ពីជំ ឯតស្សាតិបិ **មូលពីជំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ផឡុពីជ**ន្តិ បព្ពពីជំ។ បច្ចយន្តរសមវាយេ សទិសផលុប្បត្តិយា វិសេសការណភាវតោ វិរុហនសមត្ថេ សារផលេ និរុឡ្ហោ ពីជ-សទ្ទោ តទត្ថសំសិទ្ធិយា មូលាទីសុបិ កេសុចិ បវត្តតីតិ មូលាទិតោ និវត្តនត្ថំ ឯកេន ពីជ-សទ្ទេន វិសេសេត្វា វុត្តំ “**ពីជពីជ**”ន្តិ “រូបរូបំ, ទុក្ខទុក្ខ”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៣២៧) ច យថា។ កស្មា បនេត្ថ ពីជគាមភូតគាមំ ឧទ្ធរិត្វា ពីជគាមោ ឯវ និទ្ទិដ្ឋោតិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ, ននុ អវោចុម្ហា “មូលមេវ ពីជំ មូលពីជំ, មូលំ ពីជំ ឯតស្សាតិបិ មូលពីជ”ន្តិ។ តត្ថ បុរិមេន ពីជគាមោ និទ្ទិដ្ឋោ, ទុតិយេន ភូតគាមោ។ ទុវិធោបេស មូលពីជញ្ច មូលពីជញ្ច មូលពីជន្តិ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសនយេន វា ឧទ្ទិដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោ។ តេនេវាហ “**បញ្ចវិធស្ស**”តិអាទិ។ **នីលតិណរុក្ខាទិកស្សា**តិ អល្លតិណស្ស ចេវ អល្លរុក្ខាទិកស្ស ច។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឱសធិគច្ឆលតាទីនំ សង្គហោ។

ឯកំ ភត្តំ ឯកភត្តំ, តំ អស្ស អត្ថីតិ **ឯកភត្តិកោ**។ សោ បន រត្តិភោជនេនបិ សិយាតិ តន្និវត្តនត្ថំ អាហ “**រត្តូបរតោ**”តិ។ ឯវម្បិ អបរណ្ហភោជីបិ សិយា ឯកភត្តិកោតិ តន្និវត្តនត្ថំ “**វិរតោ វិកាលភោជនា**”តិ វុត្តំ។ អរុណុគ្គមនតោ បដ្ឋាយ យាវ មជ្ឈន្ហិកា អយំ ពុទ្ធាទីនំ អរិយានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណោ ភោជនស្ស កាលោ នាម, តទញ្ញោ វិកាលោ។ អដ្ឋកថាយំ បន ទុតិយបទេន រត្តិភោជនស្ស បដិក្ខិត្តត្តា “អតិក្កន្តេ មជ្ឈន្ហិកេ យាវ សូរិយត្ថង្គមនា ភោជនំ វិកាលភោជនំ នាមា”តិ វុត្តំ។

ទារុមាសកោតិ យេ វោហារំ គច្ឆន្តីតិ **ឥតិ**-សទ្ទេន ឯវំបការេ ទស្សេតិ។ អញ្ញេហិ គាហាបនេ ឧបនិក្ខិត្តសាទិយនេ ច បដិគ្គហណត្ថោ លព្ភតីតិ “**នេវ តំ ឧគ្គណ្ហាតិ, ន ឧគ្គហាបេតិ, ន ឧបនិក្ខិត្តំ សាទិយតី**”តិ វុត្តំ។ អថ វា តិវិធំ បដិគ្គហណំ កាយេន, វាចាយ, មនសាតិ។ តត្ថ កាយេន បដិគ្គហណំ **ឧគ្គណ្ហនំ**, វាចាយ បដិគ្គហណំ **ឧគ្គហាបនំ**, មនសា បដិគ្គហណំ **សាទិយន**ន្តិ តិវិធម្បិ បដិគ្គហណំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា បដិគ្គហណាតិ វុត្តន្តិ អាហ “**នេវ តំ ឧគ្គណ្ហាតី**”តិអាទិ។ ឯស នយោ **អាមកធញ្ញបដិគ្គហណា**តិអាទីសុបិ។ នីវារាទិឧបធញ្ញស្ស សាលិអាទិមូលធញ្ញន្តោគធត្តា វុត្តំ “**សត្តវិធស្ស**”តិ។ “អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, បញ្ច វសានិ ភេសជ្ជានិ អច្ឆវសំ, មច្ឆវសំ, សុសុការវសំ, សូករវសំ, គទ្រភវស”ន្តិ (មហាវ. ២៦២) វុត្តត្តា ឥទំ **ឱទិស្ស អនុញ្ញាតំ**

នាម។ តស្ស បន “កាលេ បដិគ្គហិត”ន្តិ (មហាវ. ២៦២) វុត្តត្តា បដិគ្គហណំ វដ្ដតិ សតិ បច្ចយេតិ អាហ “**អញ្ញត្រ ឧទិស្ស អនុញ្ញាតា**”តិ។

សារុប្បេន វព្ណេន **រូបកូដំ**, បតិរូបេន វព្ណនាតិ អត្ថោ។ អង្គេន អត្តនោ សរីរាវយវេន វព្ណនំ **អង្គកូដំ**។ គណ្ឋនវសេន វព្ណនំ **គហណកូដំ**។ បដិច្ឆន្នំ កត្វា វព្ណនំ **បដិច្ឆន្នកូដំ។ អក្កមតី**តិ និប្បីឡេតិ, បុព្ពភាគេ អក្កមតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ហទយ**ន្តិ នាឡិអាទិមានភាជនានំ អព្ភន្តរំ។ តេលាទីនំ នាឡិអាទីហិ មិននកាលេ ឧស្សាបិតា សិខាយេវ **សិខាភេទោ**, តស្សា ហាបនំ។ **កេចី**តិ សារសមាសាចរិយា ឧត្តរវិហារវាសិនោ ច។

វធោតិ មុដ្ឋិប្បហារកសាតាឡនាទីហិ ហឹសនំ, វិហេឋនន្តិ អត្ថោ។ វិហេឋនត្ថោបិ ហិ **វធ**-សទ្ទោ ទិស្សតិ “អត្តានំ វធិត្វា វធិត្វា រោទតី”តិអាទីសុ។ យថា ហិ អបដិគ្គហភាវសាមញ្ញេ សតិបិ បព្ពជិតេហិ អប្បដិគ្គហិតព្ពវត្ថុវិសេសភាវសន្ទស្សនត្ថំ ឥត្ថិកុមារិទាសិទាសាទយោ វិភាគេន វុត្តា, ឯវំ បរស្សហរណភាវតោ អទិន្នាទានភាវសាមញ្ញេ សតិបិ តុលាកូដាទយោ អទិន្នាទានវិសេសភាវទស្សនត្ថំ វិភាគេន វុត្តា។ ន ឯវំ បាណាតិបាតបរិយាយស្ស វធស្ស បុន គហណេ បយោជនំ អត្ថិ, តត្ថ សយំការោ, ឥធ បរំការោតិ ច ន សក្កា វត្តុំ “កាយវចិប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា ឆប្បយោគា”តិ (ទី. និ. ដី. ១.១០) វចនតោ, តស្មា យថាវុត្តោ ឯវមេត្ថ អត្ថោ យុត្តោ។ អដ្ឋកថាយំ បន “វធោតិ មារណ”ន្តិ វុត្តំ។ តម្បិ បោថនមេវ សន្ធាយាតិ ច សក្កា វិញ្ញាតុំ មារណសទ្ទស្ស វិហឹសនេបិ ទិស្សនតោ។

ចីវរបិណ្ឌបាតានំ យថាក្កមំ កាយកុច្ឆិបរិហរណមត្តជោតនាយំ អវិសេសតោ អដ្ឋន្នំ បរិក្ខារានំ តប្បយោជនតា សម្ភវតីតិ ទស្សេន្តោ “**តេ សព្ពេបី**”តិអាទិមាហ។ **ឯតេបី**តិ នវបរិក្ខារិកាទយោបិ អប្បិច្ឆា ច សន្តុដ្ឋា ច។ ន ហិ តត្តកេន មហិច្ឆតា អសន្តុដ្ឋិតា ហោតីតិ។

ចតូសុ ទិសាសុ សុខំ វិហរតិ, តតោ ឯវ សុខវិហារដ្ឋានភូតា ចតស្សោ ទិសា អស្ស សន្តីតិ **ចាតុទ្ទិសោ**។ តត្ថ ចាយំ សត្តេ វា សង្ខារេ វា ភយេន នប្បដិហញ្ញតីតិ **អប្បដិឃោ**។ ទ្វាទសវិធស្ស សន្តោសស្ស វសេន សន្តុស្សនតោ **សន្តុស្សមានោ។ ឥតរីតរេនា**តិ ឧច្ចាវចេន បរិស្សយានំ ពាហិរានំ សីហព្យគ្ឃាទីនំ, អព្ភន្តរានញ្ច កាមច្ឆន្ទាទីនំ កាយចិត្តុបទ្ទវានំ អភិភវនតោ **បរិស្សយានំ សហិតា**។ ពន្ធនភាវករភយាភាវេន **អច្ឆម្ភី។ ឯកោ** អសហាយោ។ តតោ ឯវ ខគ្គមិគសិង្គសទិសតាយ **ខគ្គវិសាណកប្បោ** ចរេយ្យាតិ អត្ថោ។

ឆិន្នបក្ខោ, អសញ្ជាតបក្ខោ វា សកុណោ គន្តុំ ន សក្កោតីតិ បក្ខិ-សទ្ទេន វិសេសេត្វា សកុណោ បាឡិយំ វុត្តោតិ អាហ “**បក្ខយុត្តោ សកុណោ**”តិ។ យស្ស សន្និធិការបរិភោគោ កិញ្ចិ ឋបេតព្ពំ សាបេក្ខាឋបនញ្ច នត្ថិ, តាទិសោ អយំ ភិក្ខូតិ ទស្សេន្តោ “**អយមេត្ថ សង្ខេបត្ថោ**”តិអាទិមាហ។ អរិយន្តិ អបេន្តិ តតោ ទោសា, តេហិ វា អារកាតិ **អរិយោ**តិ អាហ “**អរិយេនាតិ និទ្ទោសេនា**”តិ។ **អជ្ឈត្ត**ន្តិ អត្តនិ។ **និទ្ទោសសុខ**ន្តិ និរាមិសសុខំ កិលេសវជ្ជរហិតត្តា។

យថាវុត្តេ សីលសំវរេ បតិដ្ឋិតស្សេវ ឥន្ទ្រិយសំវរោ ឥច្ឆិតព្ពោ តទធិដ្ឋានតោ តស្ស ច បរិបាលកភាវតោតិ វុត្តំ “**សោ ឥមិនា អរិយេន សីលក្ខន្ធេន សមន្នាគតោ ភិក្ខូ**”តិ។ **សេសបទេសូ**តិ “ន និមិត្តគ្គាហី ហោតី”តិអាទិបទេសុ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – **ន និមិត្តគ្គាហី**តិ ឥត្ថិបុរិសនិមិត្តំ វា សុភនិមិត្តាទិកំ វា កិលេសវត្ថុភូតំ និមិត្តំ ន គណ្ហាតិ, ទិដ្ឋមត្តេយេវ សណ្ឋាតិ។ **នានុព្យញ្ជនគ្គាហី**តិ កិលេសានំ អនុ អនុ ព្យញ្ជនតោ បាកដភាវករណតោ អនុព្យញ្ជនន្តិលទ្ធវោហារំ ហត្ថបាទសិតហសិតកថិតវិលោកិតាទិភេទំ អាការំ ន គណ្ហាតិ។ យំ តត្ថ ភូតំ, តទេវ គណ្ហាតិ។ **យត្វាធិករណមេន**ន្តិអាទិម្ហិ យំការណា យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយាសំវរស្ស ហេតុ ឯតំ បុគ្គលំ សតិកវាដេន ចក្ខុន្ទ្រិយំ អសំវុតំ អបិហិតចក្ខុទ្វារំ ហុត្វា វិហរន្តំ ឯតេ អភិជ្ឈាទយោ ធម្មា អន្វាស្សវេយ្យុំ អនុប្បពន្ធេយ្យុំ។ **តស្ស សំវរាយ បដិបជ្ជតី**តិ តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយស្ស សតិកវាដេន បិទហនត្ថាយ បដិបជ្ជតិ។ ឯវំ បដិបជ្ជន្តោយេវ ច “**រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ, ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី**”តិ វុច្ចតិ។ **សោតេន សទ្ទំ សុត្វា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមិទំ សង្ខេបតោ រូបាទីសុ កិលេសានុពន្ធនិមិត្តាទិគ្គាហបរិវជ្ជនលក្ខណំ ឥន្ទ្រិយសំវរំ សីលំ វេទិតព្ពំ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាសុ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៣) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ **កិលេសេហិ អនវសិត្តសុខ**ន្តិអាទីសុ រូបាទីសុ និមិត្តាទិគ្គាហបរិវជ្ជនលក្ខណត្តា ឥន្ទ្រិយសំវរស្ស កិលេសេហិ អនវសិត្តសុខតា អវិកិណ្ណសុខតា ចស្ស វុត្តា។

អភិក្កមនំ **អភិក្កន្តោ**, បុរតោ គមនំ។ បដិក្កមនំ **បដិក្កន្តោ**, បច្ឆាគមនំ។ តទុភយម្បិ ចតូសុ ឥរិយាបថេសុ លព្ភតិ។ គមនេ តាវ បុរតោ កាយំ អភិហរន្តោ អភិក្កមតិ នាម, បដិនិវត្តេន្តោ បដិក្កមតិ នាម។ ឋានេបិ ឋិតកោវ កាយំ បុរតោ ឱណមន្តោ អភិក្កមតិ នាម, បច្ឆតោ អបនាមេន្តោ បដិក្កមតិ នាម។

និសជ្ជាយបិ និសិន្នកោវ អាសនស្ស បុរិមអង្គាភិមុខោ សំសរន្តោ អភិក្កមតិ នាម, បច្ឆិមំ អង្គប្បទេសំ បច្ចាសំសរន្តោ បដិក្កមតិ នាម។ និបជ្ជាយបិ ឯសេវ នយោ។

សាត្ថកសម្បជញ្ញន្តិអាទីសុ សមន្តតោ បការេហិ, បកដ្ឋំ វា សវិសេសំ ជានាតីតិ សម្បជានោ, សម្បជានស្ស ភាវោ សម្បជញ្ញំ, តថាបវត្តំ ញាណំ។ ធម្មតោ វឌ្ឍិសង្ខាតេន សហ អត្ថេន វត្តតីតិ សាត្ថកំ, អភិក្កន្តាទិសាត្ថកស្ស សម្បជញ្ញំ **សាត្ថកសម្បជញ្ញំ**។ សប្បាយស្ស អត្តនោ ឧបការាវហស្ស សម្បជញ្ញំ **សប្បាយសម្បជញ្ញំ**។ អភិក្កមាទីសុ ភិក្ខាចារគោចរេ, អញ្ញត្ថាបិ បវត្តេសុ អវិជហិតកម្មដ្ឋានសង្ខាតេ គោចរេ សម្បជញ្ញំ **គោចរសម្បជញ្ញំ**។ អភិក្កមាទីសុ អសម្មុយ្ហនមេវ សម្បជញ្ញំ **អសម្មោហសម្បជញ្ញំ**។ តត្ថ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២១៤; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៩) អភិក្កមនចិត្តេ ឧប្បន្នេ ចិត្តវសេនេវ អគន្ត្វា “កិន្នុ មេ ឯត្ថ គតេន អត្ថោ អត្ថិ នត្ថី”តិ អត្ថានត្ថំ បរិគ្គហេត្វា អត្ថបរិគ្គហណំ **សាត្ថកសម្បជញ្ញំ**។ តត្ថ ច **អត្ថោ**តិ ចេតិយទស្សនពោធិទស្សនសង្ឃទស្សនថេរទស្សនអសុភទស្សនាទិវសេន ធម្មតោ វឌ្ឍិ។ ចេតិយំ វា ពោធិំ វា ទិស្វាបិ ហិ ពុទ្ធារម្មណំ, សង្ឃទស្សនេន សង្ឃារម្មណំ បីតិំ ឧប្បាទេត្វា តទេវ ខយវយតោ សម្មសន្តោ អរហត្តំ បាបុណាតិ។ ថេរេ ទិស្វា តេសំ ឱវាទេ បតិដ្ឋាយ អសុភំ ទិស្វា តត្ថ បឋមជ្ឈានំ ឧប្បាទេត្វា តទេវ ខយវយតោ សម្មសន្តោ អរហត្តំ បាបុណាតិ, តស្មា ឯតេសំ ទស្សនំ “សាត្ថក”ន្តិ វុត្តំ។ កេចិ បន “អាមិសតោបិ វឌ្ឍិ អត្ថោយេវ តំ និស្សាយ ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយ បដិបន្នត្តា”តិ វទន្តិ។

តស្មិំ បន គមនេ សប្បាយាសប្បាយំ បរិគ្គហេត្វា សប្បាយបរិគ្គណ្ហនំ **សប្បាយសម្បជញ្ញំ**។ សេយ្យថិទំ – ចេតិយទស្សនំ តាវ សាត្ថំ។ សចេ បន ចេតិយស្ស មហាបូជាយ ទសទ្វាទសយោជនន្តរេ បរិសា សន្និបតន្តិ, អត្តនោ វិភវានុរូបំ ឥត្ថិយោបិ បុរិសាបិ អលង្កតបដិយត្តា ចិត្តកម្មរូបកានិ វិយ សញ្ចរន្តិ។ តត្រ ចស្ស ឥដ្ឋេ អារម្មណេ លោភោ, អនិដ្ឋេ បដិឃោ, អសមបេក្ខនេ មោហោ ឧប្បជ្ជតិ, កាយសំសគ្គាបត្តិំ វា អាបជ្ជតិ, ជីវិតព្រហ្មចរិយានំ វា អន្តរាយោ ហោតិ។ ឯវំ តំ ឋានំ អសប្បាយំ ហោតិ, វុត្តប្បការអន្តរាយាភាវេ សប្បាយំ។ ពោធិទស្សនេបិ ឯសេវ នយោ។ សង្ឃទស្សនម្បិ សាត្ថំ។ សចេ បន អន្តោគាមេ មហាមណ្ឌបំ ការេត្វា សព្ពរត្តិំ ធម្មស្សវនំ ករោន្តេសុ មនុស្សេសុ វុត្តប្បការេនេវ ជនសន្និបាតោ ចេវ អន្តរាយោ ច ហោតិ។ ឯវំ តំ ឋានំ អសប្បាយំ, អន្តរាយាភាវេ សប្បាយំ។ មហាបរិសាបរិវារានំ ថេរានំ ទស្សនេបិ ឯសេវ នយោ។ អសុភទស្សនម្បិ សាត្ថំ មគ្គផលាធិគមហេតុភាវតោ។ ទន្តកដ្ឋត្ថាយ សាមណេរំ គហេត្វា គតទហរភិក្ខុនោ វត្ថុបេត្ថ កថេតព្ពំ។ ឯវំ សាត្ថម្បិ បនេតំ បុរិសស្ស មាតុគាមាសុភំ អសប្បាយំ, មាតុគាមស្ស ច បុរិសាសុភំ។ សភាគមេវ សប្បាយន្តិ ឯវំ សប្បាយបរិគ្គណ្ហនំ សប្បាយសម្បជញ្ញំ នាម។

ឯវំ បរិគ្គហិតសាត្ថកសប្បាយស្ស បន អដ្ឋតឹសាយ កម្មដ្ឋានេសុ អត្តនោ ចិត្តរុចិយំ កម្មដ្ឋានសង្ខាតំ គោចរំ ឧគ្គហេត្វា ភិក្ខាចារគោចរេ តំ គហេត្វាវ គមនំ **គោចរសម្បជញ្ញំ** នាម។

អភិក្កមាទីសុ បន អសម្មុយ្ហនំ **អសម្មោហសម្បជញ្ញំ**។ តំ ឯវំ វេទិតព្ពំ – ឥធ ភិក្ខុ អភិក្កមន្តោ វា បដិក្កមន្តោ វា យថា អន្ធបុថុជ្ជនា អភិក្កមាទីសុ “អត្តា អភិក្កមតិ, អត្តនា អភិក្កមោ និព្ពត្តិតោ”តិ វា, “អហំ អភិក្កមាមិ, មយា អភិក្កមោ និព្ពត្តិតោ”តិ វា សម្មុយ្ហន្តិ, តថា អសម្មុយ្ហន្តោ “អភិក្កមាមី”តិ ចិត្តេ ឧប្បជ្ជមានេ តេនេវ ចិត្តេន សទ្ធិំ ចិត្តសមុដ្ឋានា វាយោធាតុ វិញ្ញត្តិំ ជនយមានា ឧប្បជ្ជតិ, ឥតិ ចិត្តកិរិយវាយោធាតុវិប្ផារវសេន អយំ កាយសម្មតោ អដ្ឋិសង្ឃាដោ អភិក្កមតិ, តស្សេវំ អភិក្កមតោ ឯកេកបទុទ្ធរណេ បថវីធាតុ, អាបោធាតូតិ ទ្វេ ធាតុយោ ឱមត្តា ហោន្តិ មន្ទា, ឥតរា ទ្វេ អធិមត្តា ហោន្តិ ពលវតិយោ។ តថា អតិហរណវីតិហរណេសុ។ វោស្សជ្ជនេ តេជោធាតុ, វាយោធាតូតិ ទ្វេ ធាតុយោ ឱមត្តា ហោន្តិ មន្ទា, ឥតរា ទ្វេ អធិមត្តា ពលវតិយោ។ តថា សន្និក្ខេបនសន្និរុម្ភនេសុ។ តត្ថ ឧទ្ធរណេ បវត្តា រូបារូបធម្មា អតិហរណំ ន បាបុណន្តិ, តថា អតិហរណេ បវត្តា វីតិហរណំ, វីតិហរណេ បវត្តា វោស្សជ្ជនំ, វោស្សជ្ជនេ បវត្តា សន្និក្ខេបនំ, សន្និក្ខេបនេ បវត្តា សន្និរុម្ភនំ ន បាបុណន្តិ។ តត្ថ តត្ថេវ បព្ពបព្ពំ សន្ធិសន្ធិ ឱធិឱធិ ហុត្វា តត្តកបាលេ បក្ខិត្តតិលំ វិយ បដបដាយន្តា ភិជ្ជន្តិ។ តត្ថ កោ ឯកោ អភិក្កមតិ, កស្ស វា ឯកស្ស អភិក្កមនំ? បរមត្ថតោ ហិ ធាតូនំយេវ គមនំ, ធាតូនំ ឋានំ, ធាតូនំ និសជ្ជនំ, ធាតូនំ សយនំ។ តស្មិំ តស្មិំ កោដ្ឋាសេ សទ្ធិំ រូបេន –

> “អញ្ញំ ឧប្បជ្ជតេ ចិត្តំ, អញ្ញំ ចិត្តំ និរុជ្ឈតិ;
> អវីចិមនុសម្ពន្ធោ, នទីសោតោវ វត្តតី”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២១៤; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៩; សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.៣៦៨);

ឯវំ អភិក្កមាទីសុ អសម្មុយ្ហនំ អសម្មោហសម្បជញ្ញំ នាមាតិ។ **បច្ចយសម្បត្តិ**ន្តិ បច្ចយបារិបូរិំ។ **ឥមេ ចត្តារោ**តិ សីលសំវរោ, សន្តោសោ, ឥន្ទ្រិយសំវរោ, សតិសម្បជញ្ញន្តិ ឥមេ ចត្តារោ អរញ្ញវាសស្ស សម្ភារា ។ **វត្តព្ពតំ**

អាបជ្ជតីតិ “អសុកស្ស ភិក្ខុនោ អរញ្ញេ តិរច្ឆានគតានំ វិយ វនចរកានំ វិយ ច និវាសមត្តមេវ, ន អរញ្ញវាសានុច្ឆវិកា កាចិ សម្មាបដិបត្តី”តិ អបវាទវសេន វុត្តព្ពតំ, អារញ្ញកេហិ វា តិរច្ឆានគតេហិ វនចរកវិសភាគជនេហិ វិប្បដិបត្តិវសេន វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ។ **ភេរវសទ្ទំ សាវេន្តិ**, តាវតា អបលាយន្តានំ **ហត្ថេហិ សីសំ… បេ…. ករោន្តិ**។ កាឡកសទិសត្តា **កាឡកំ**, វីតិក្កមសង្ខាតំ ថុល្លវជ្ជំ។ តិលកសទិសត្តា **តិលកំ**, មិច្ឆាវិតក្កសង្ខាតំ អណុមត្តវជ្ជំ។ **តន្តិ** បីតឹ។ វិភូតភាវេន ឧបដ្ឋានតោ **ខយតោ សម្មសន្តោ**។

វិវិត្តន្តិ ជនវិវិត្តំ។ តេនាហ **“សុញ្ញ”**ន្តិ។ តំ បន ជនសទ្ទនិគ្ឃោសាភាវេន វេទិតព្ពំ សទ្ទកណ្ដកត្តា ឈានស្សាតិ អាហ **“អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោសន្តិ អត្ថោ”**តិ។ **ឯតទេវា**តិ និស្សទ្ទតំយេវ។ **វិហារោ** បាការបរិច្ឆិន្នោ សកលោ អាវាសោ។ **អឌ្ឍយោគោ** ទីឃបាសាទោ, “គរុឡសណ្ឋានបាសាទោ”តិបិ វទន្តិ។ **បាសាទោ** ចតុរស្សបាសាទោ។ **ហម្មិយំ** មុណ្ឌច្ឆទនបាសាទោ។ **អដ្ដោ** បដិរាជូនំ បដិពាហនយោគ្គោ ចតុប្បញ្ចភូមកោ បតិស្សយវិសេសោ។ **មាឡោ** ឯកកូដសង្គហិតោ អនេកកោណវន្តោ បតិស្សយវិសេសោ។ អបរោ នយោ – **វិហារោ** នាម ទីឃមុខបាសាទោ។ **អឌ្ឍយោគោ** ឯកបស្សច្ឆទនកសេនាសនំ។ តស្ស កិរ ឯកបស្សេ ភិត្តិ ឧច្ចតរា ហោតិ, ឥតរបស្សេ នីចា។ ឯតេន តំ ឯកបស្សច្ឆទនកំ ហោតិ។ **បាសាទោ** នាម អាយតចតុរស្សបាសាទោ។ **ហម្មិយំ** មុណ្ឌច្ឆទនំ ចន្ទិកង្គណយុត្តំ។ **គុហា** នាម កេវលា បព្ពតគុហា។ **លេណំ** ទ្វារពទ្ធំ បព្ភារំ។ **មណ្ឌបោ**តិ សាខាមណ្ឌបោ។ អាវសថភូតំ សេនាសនំ វិហរិតព្ពដ្ឋេន **វិហារសេនាសនំ**។ មសារកាទិ មញ្ចបីឋំ តត្ថ អត្ថរិតព្ពភិសិ ឧបធានញ្ច មញ្ចបីឋសម្ពន្ធតោ **មញ្ចបីឋសេនាសនំ**។ ចិមិលិកាទិ ភូមិយំ សន្ថរិតព្ពតាយ **សន្ថតសេនាសនំ**។ អភិសង្ខតាភាវតោ កេវលំ សយនស្ស និសជ្ជាយ ច ឱកាសភូតំ រុក្ខមូលាទិ បដិក្កមិតព្ពដ្ឋានំ **ឱកាសសេនាសនំ។ សេនាសនគ្គហណេន គហិតមេវា**តិ “វិវិត្តំ សេនាសន”ន្តិ ឥមិនា សេនាសនគ្គហណេន គហិតមេវ សាមញ្ញជោតនាភាវតោ។

យទិ ឯវំ កស្មា “អរញ្ញ”ន្តិ វុត្តន្តិ អាហ **“ឥមស្ស បនា”**តិអាទិ។ **ភិក្ខុនីនំ វសេន អាគត**ន្តិ ឥទំ វិនយេ តថាអាគតំ សន្ធាយ វុត្តំ , **អភិធម្មេបិ** (វិភ. ៥២៩) បន “អរញ្ញន្តិ និក្ខមិត្វា ពហិ ឥន្ទខិលា សព្ពមេតំ អរញ្ញ”ន្តិ អាគតមេវ។ តត្ថ ហិ យំ ន គាមប្បទេសន្តោគធំ, តំ អរញ្ញន្តិ និប្បរិយាយវសេន តថា វុត្តំ។ **ធុតង្គនិទ្ទេសេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៣១) យំ វុត្តំ, តំ យុត្តំ, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេន គហេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ **រុក្ខមូល**ន្តិ រុក្ខសមីបំ។ វុត្តញ្ហេតំ “យាវតា មជ្ឈន្ហិកេ កាលេ សមន្តា ឆាយា ផរតិ, និវាតេ បណ្ណានិ បតន្តិ, ឯត្តាវតា រុក្ខមូល”ន្តិ។ **សេល**-សទ្ទោ អវិសេសតោ បព្ពតបរិយាយោតិ កត្វា វុត្តំ **“បព្ពតន្តិ សេល”**ន្តិ, ន សិលាមយមេវ។ បំសុមយាទិកោ ហិ តិវិធោបិ បព្ពតោ ឯវាតិ។ **វិវរ**ន្តិ ទ្វិន្នំ បព្ពតានំ មិថោ អាសន្នតរេ ឋិតានំ ឱវរកាទិសទិសំ វិវរំ។ **ឯកស្មិំយេវ វា** បព្ពតេ។ **ឧមង្គសទិស**ន្តិ សុទុង្គាសទិសំ។ **មនុស្សានំ អនុបចារដ្ឋាន**ន្តិ បកតិសញ្ចារវសេន មនុស្សេហិ ន សញ្ចរិតព្ពដ្ឋានំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន **“វនបត្ថ**ន្តិ វនសណ្ឋានមេតំ សេនាសនានំ អធិវចនំ។ **វនបត្ថ**ន្តិ ភីសនកានមេតំ។ **វនបត្ថ**ន្តិ សលោមហំសានមេតំ។ **វនបត្ថ**ន្តិ បរិយន្តានមេតំ។ **វនបត្ថ**ន្តិ ន មនុស្សូបចារានមេតំ សេនាសនានំ អធិវចន”ន្តិ (វិភ. ៥៣១) ឥមំ បាឡិប្បទេសំ សង្គណ្ហាតិ។ **អច្ឆន្ន**ន្តិ កេនចិ ឆទនេន អន្តមសោ រុក្ខសាខាយបិ ន ឆាទិតំ។ **និក្កឌ្ឍិត្វា**តិ នីហរិត្វា។ **បព្ភារលេណសទិសេ**តិ បព្ភារសទិសេ, លេណសទិសេ វា។

បិណ្ឌបាតបរិយេសនំ **បិណ្ឌបាតោ** ឧត្តរបទលោបេនាតិ អាហ **“បិណ្ឌបាតបរិយេសនតោ បដិក្កន្តោ”**តិ។ **បល្លង្ក**ន្តិ ឯត្ថ **បរិ**-សទ្ទោ សមន្តតោតិ ឯតស្មិំ អត្ថេ, តស្មា វាមោរុំ ទក្ខិណោរុញ្ច សមំ ឋបេត្វា ឧភោ បាទេ អញ្ញមញ្ញំ សម្ពន្ធេ កត្វា និសជ្ជា បល្លង្កន្តិ អាហ **“សមន្តតោ ឩរុពទ្ធាសន”**ន្តិ។ ឩរូនំ ពន្ធនវសេន និសជ្ជា បល្លង្កំ។ **អាភុជិត្វា**តិ ច យថា បល្លង្កវសេន និសជ្ជា ហោតិ, ឯវំ ឧភោ បាទេ អាភុជិតេ សមិញ្ជិតេ កត្វា។ តំ បន ឧភិន្នំ បាទានំ តថាសម្ពន្ធតាករណន្តិ អាហ **“ពន្ធិត្វា”**តិ។ ហេដ្ឋិមកាយស្ស អនុជុកំ ឋបនំ និសជ្ជាវចនេនេវ ពោធិតន្តិ **ឧជុំ កាយ**ន្តិ ឯត្ថ **កាយ**-សទ្ទោ ឧបរិមកាយវិសយោតិ អាហ **“ឧបរិមសរីរំ ឧជុកំ ឋបេត្វា”**តិ។ តំ បន ឧជុកំ ឋបនំ សរូបតោ បយោជនតោ ច ទស្សេតុំ **“អដ្ឋារសា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ន បណមន្តី**តិ ន ឱណមន្តិ។ **ន បរិបតតី**តិ ន វិគច្ឆតិ វីថិំ ន លង្ឃេតិ, តតោ ឯវ បុព្ពេនាបរំ វិសេសសម្បត្តិយា កម្មដ្ឋានំ វុឌ្ឍិំ ផាតិំ គច្ឆតិ។ **បរិមុខ**ន្តិ ឯត្ថ **បរិ**-សទ្ទោ អភិ-សទ្ទេន សមានត្ថោតិ អាហ **“កម្មដ្ឋានាភិមុខ”**ន្តិ, ពហិទ្ធាបុថុត្តារម្មណតោ និវារេត្វា កម្មដ្ឋានំយេវ បុរក្ខត្វាតិ អត្ថោ។ សមីបត្ថោ វា **បរិ**-សទ្ទោតិ ទស្សេន្តោ **“មុខសមីបេ វា កត្វា”**តិ អាហ។ ឯត្ថ ច យថា “វិវិត្តំ សេនាសនំ ភជតី”តិអាទិនា ភាវនានុរូបំ សេនាសនំ ទស្សិតំ, ឯវំ **និសីទតី**តិ ឥមិនា អលីនានុទ្ធច្ចបក្ខិយោ សន្តោ ឥរិយាបថោ ទស្សិតោ។ “បល្លង្កំ អាភុជិត្វា”តិ ឥមិនា និសជ្ជាយ ទឡ្ហភាវោ។ “បរិមុខំ សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វា”តិ ឥមិនា អារម្មណបរិគ្គហូបាយោ។

បរីតិ បរិគ្គហដ្ឋោ “បរិណាយិកា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១៦, ២០) វិយ។ **មុខន្តិ និយ្យានដ្ឋោ** “សុញ្ញតវិមោក្ខមុខ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ បដិបក្ខតោ និគ្គមនដ្ឋោ ហិ និយ្យានដ្ឋោ, តស្មា **បរិគ្គហិតនិយ្យានំ សតិ**ន្តិ សព្ពថា គហិតាសម្មោសំ បរិច្ចត្តសម្មោសំ សតឹ កត្វា, បរមសតិនេបក្កំ ឧបដ្ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។

អភិជ្ឈាយតិ គិជ្ឈតិ អភិកង្ខតិ ឯតាយាតិ **អភិជ្ឈា**, លោភោ។ **លុជ្ជនដ្ឋេនា**តិ ភិជ្ជនដ្ឋេន, ខណេ ខណេ ភិជ្ជនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **វិក្ខម្ភនវសេនា**តិ ឯត្ថ វិក្ខម្ភនំ អនុប្បាទនំ អប្បវត្តនំ បដិបក្ខេន សុប្បហីនត្តា។ **បហីនត្តា**តិ ច បហីនសទិសតំ សន្ធាយ វុត្តំ ឈានស្ស អនធិគតត្តា។ តថាបិ នយិទំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ វិយ សភាវតោ វិគតាភិជ្ឈំ, អថ ខោ ភាវនាវសេន។ តេនាហ “**ន ចក្ខុវិញ្ញាណសទិសេនា**”តិ។ **ឯសេវ នយោ**តិ យថា ចក្ខុវិញ្ញាណំ សភាវេន វិគតាភិជ្ឈំ អព្យាបន្នញ្ច ន ភាវនាយ វិក្ខម្ភិតត្តា, ន ឯវមិទំ។ ឥទំ បន ចិត្តំ ភាវនាយ បរិសោធិតត្តា អព្យាបន្នំ វិគតថិនមិទ្ធំ អនុទ្ធតំ និព្ពិចិកិច្ឆញ្ចាតិ អត្ថោ។ **បុរិមបកតិ**ន្តិ បរិសុទ្ធបណ្ឌរសភាវំ។ “យា តស្មឹ សមយេ ចិត្តស្ស អកល្យតា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១១៦២; វិភ. ៥៤៦) ថិនស្ស, “យា តស្មឹ សមយេ កាយស្ស អកល្យតា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១១៦៣; វិភ. ៥៤៦) ច មិទ្ធស្ស អភិធម្មេ និទ្ទិដ្ឋត្តា វុត្តំ “**ថិនំ ចិត្តគេលញ្ញំ, មិទ្ធំ ចេតសិកគេលញ្ញ**”ន្តិ។ សតិបិ ហិ អញ្ញមញ្ញំ អវិប្បយោគេ ចិត្តកាយលហុតាទីនំ វិយ ចិត្តចេតសិកានំ យថាក្កមំ តំតំវិសេសស្ស យា តេសំ អកល្យតាទីនំ វិសេសបច្ចយតា, អយមេតេសំ សភាវោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អាលោកសញ្ញី**តិ ឯត្ថ អតិសយត្ថវិសិដ្ឋអត្ថិអត្ថាវពោធកោយមីការោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**រត្តិម្បិ...បេ.... សមន្នាគតោ**”តិ។ **ឥទំ ឧភយ**ន្តិ សតិសម្បជញ្ញមាហ។

អតិក្កមិត្វាតិ វិក្ខម្ភនវសេន បជហិត្វា។ កថមិទំ កថមិទន្តិ បវត្តិយា កថំកថា, វិចិកិច្ឆា, សា ឯតស្ស អត្ថីតិ កថំកថី, ន កថំកថីតិ **អកថំកថី**, និព្ពិចិកិច្ឆោ។ **លក្ខណាទិភេទតោ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន បច្ចយបរិហានប្បហាយកាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេបិ ហិ បភេទតោ ទដ្ឋព្ពាតិ។ **ឧច្ឆិន្ទិត្វា បាតេន្តី**តិ ឯត្ថ ឧច្ឆិន្ទនំ បាតនញ្ច តាសំ បញ្ញានំ អនុប្បន្នានំ ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានមេវ។ ឥតិ មហគ្គតានុត្តរបញ្ញានំ ឯកច្ចាយ ច បរិត្តបញ្ញាយ អនុប្បត្តិហេតុភូតា នីវរណធម្មា ឥតរាយ ច សមត្ថតំ វិហនន្តិយេវាតិ “**បញ្ញាយ ទុព្ពលីករណា**”តិ វុត្តា។ **អប្បេន្តោ**តិ និគមេន្តោ។

អត្តន្តបសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨-១០. តណ្ហាសុត្តាទិវណ្ណនា

១៩៩-២០០. នវមេ តយោ ភវេ អជ្ឈោត្ថរិត្វា ឋិតំ “អជ្ឈត្តិកស្ស ឧបាទាយ អដ្ឋារស តណ្ហាវិចរិតានី”តិអាទិនា វុត្តំ តំ តំ អត្តនោ កោដ្ឋាសភូតំ ជាលមេតិស្សា អត្ថីតិ **ជាលិនី**។ តេនាហ “**តយោ វា ភវេ**”តិអាទិ។ **តត្ថ តត្ថា**តិ តស្មឹ តស្មឹ ភវេ, អារម្មណេ វា។ **អបិចា**តិអាទិនា និទ្ទេសនយេន វិសត្តិកាបទស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ និទ្ទេសបាឡិយា ឯកទេសំ ទស្សេតិ “**វិសមូលា**”តិអាទិនា។ អយញ្ហេត្ថ **និទ្ទេសបាឡិ** (មហានិ. ៣; ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ ២២, ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេសោ ១២៤) –

> “វិសត្តិកាតិ កេនដ្ឋេន វិសត្តិកា? វិសតាតិ វិសត្តិកា, វិសដាតិ វិសត្តិកា, វិសាលាតិ វិសត្តិកា, វិសក្កតីតិ វិសត្តិកា, វិសំហរតីតិ វិសត្តិកា, វិសំវាទិកាតិ វិសត្តិកា, វិសមូលាតិ វិសត្តិកា, វិសផលាតិ វិសត្តិកា ។ វិសបរិភោគាតិ វិសត្តិកា។ វិសាលា វា បន សា តណ្ហា រូបេ សទ្ទេ គន្ធេ រសេ ផោដ្ឋព្ពេ កុលេ គណេ អាវាសេ លាភេ យសេ បសំសាយ សុខេ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារេ កាមធាតុយា រូបធាតុយា អរូបធាតុយា កាមភវេ រូបភវេ អរូបភវេ សញ្ញិភវេ អសញ្ញិភវេ នេវសញ្ញិនាសញ្ញិភវេ ឯកវោការភវេ ចតុវោការភវេ បញ្ចវោការភវេ អតីតេ អនាគតេ បច្ចុប្បន្នេ ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតព្ពេសុ វិសដា វិត្ថតាតិ វិសត្តិកា”តិ។

តត្ថ (មហានិ. អដ្ឋ. ៣; សំ. និ. ដី. ១.១.១ ឱឃតរណសុត្តវណ្ណនា) **វិសតា**តិ វិត្ថតា រូបាទីសុ តេភូមកធម្មេសុ ព្យាបនវសេន។ **វិសដា**តិ បុរិមវចនមេវ ត-ការស្ស ដ-ការំ កត្វា វុត្តំ។ **វិសាលា**តិ វិបុលា។ **វិសក្កតី**តិ បរិសហតិ។ រត្តោ ហិ រាគវត្ថុនា បរេន តាឡិយមានោបិ សហតិ, វិប្ផន្ទនំ វា “វិសក្កន”ន្តិ វទន្តិ។ **វិសំហរតី**តិ តថា តថា កាមេសុ អានិសំសំ ទស្សេន្តី វីវិធេហិ អាការេហិ នេក្ខម្មាភិមុខប្បវត្តិតោ ចិត្តំ សំហរតិ សំខិបតិ។ វិសំ វា ទុក្ខំ, តំ ហរតិ ឧបនេតីតិ អត្ថោ។ អនិច្ចាទី និច្ចាទិតោ គណ្ហន្តី **វិសំវាទិកា** ហោតិ។ ទុក្ខនិព្ពត្តកស្ស កម្មស្ស ហេតុភាវតោ **វិសមូលា**, វិសំ វា ទុក្ខទុក្ខាទិភូតា វេទនា មូលំ ឯតិស្សាតិ **វិសមូលា**។ ទុក្ខសមុទយត្តា វិសំ ផលំ ឯតិស្សាតិ **វិសផលា**។ តណ្ហាយ រូបាទិកស្ស ទុក្ខស្ស បរិភោគោ ហោតិ, ន អមតស្សាតិ សា **វិសបរិភោគា** វុត្តា។ សព្ពត្ថ និរុត្តិវសេន បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ យោ បនេត្ថ បធានោ អត្ថោ, តំ ទស្សេតុំ បុន “**វិសដា វា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

តន្តំ វុច្ចតិ (ទី. និ. ដី. ២.៩៥ អបសាទនាវណ្ណនា; សំ. និ. ដី. ២.២.៦០) វត្ថវិននត្ថំ តន្តវាយេហិ ទណ្ឌកេ អាសញ្ជិត្វា បសារិតសុត្តវដ្ដិ “តនីយតី”តិ កត្វា, តំ បន សុត្តំ សន្តានាកុលតាយ និទស្សនភាវេន អាកុលមេវ

គហិតន្តិ អាហ “**តន្តំ វិយ អាកុលជាតោ**”តិ។ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**យថា នាមា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សមានេតុ**ន្តិ បុព្ពេនាបរំ សមំ កត្វា អានេតុំ, អវិសមំ ឧជុំ កាតុន្តិ អត្ថោ។ តន្តមេវ វា អាកុលំ តន្តាកុលំ, តន្តាកុលំ វិយ ជាតោ ភូតោតិ **តន្តាកុលកជាតោ**។ វិនននតោ គុលាតិ ឥត្ថិលិង្គវសេន លទ្ធនាមស្ស តន្តវាយស្ស គុណ្ឋិកំ នាម អាកុលភាវេន អគ្គតោ វា មូលតោ វា ទុវិញ្ញេយ្យមេវ ខលិពទ្ធតន្តសុត្តន្តិ អាហ “**គុលាគុណ្ឋិកំ វុច្ចតិ បេសការកញ្ជិយសុត្ត**”ន្តិ។

សកុណិកាតិ បដបទសកុណិកា។ សា ហិ រុក្ខសាខាសុ ឱលម្ពនកុដវា ហោតិ។ តញ្ហិ សា កុដវំ តតោ តតោ តិណហីរាទិកេ អានេត្វា តថា វិនតិ, យថា តេ បេសការកញ្ជិយសុត្តំ វិយ អគ្គេន វា អគ្គំ, មូលេន វា មូលំ សមានេតុំ វិវេចេតុំ វា ន សក្កា។ តេនាហ “**យថា**”តិអាទិ។ **តទុភយម្បិ** “គុលាគុណ្ឋិក”ន្តិ វុត្តំ កញ្ជិយសុត្តំ កុលាវកញ្ច។ **បុរិមនយេនេវា**តិ “ឯវមេវ សត្តា”តិអាទិនា វុត្តនយេនេវ។ កាមំ មុញ្ជបព្ពជតិណានិ យថាជាតានិបិ ទីឃភាវេន បតិត្វា អរញ្ញដ្ឋានេ អញ្ញមញ្ញំ វិនន្ធិត្វា អាកុលព្យាកុលានិ ហុត្វា តិដ្ឋន្តិ, តានិ បន ន តថា ទុព្ពិវេចិយានិ យថា រជ្ជុភូតានីតិ ទស្សេតុំ “**យថា តានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

អបាយាតិ អវឌ្ឍិកា, សុខេន, សុខហេតុនា វា វិរហិតាតិ អត្ថោ។ **ទុក្ខស្ស គតិភាវតោ**តិ អាបាយិកស្ស ទុក្ខស្ស បវត្តិដ្ឋានភាវតោ។ **សុខសមុស្សយតោ**តិ អព្ភុទយតោ។ **វិនិបតិតត្តា**តិ វិរូបំ និបាតត្តា, យថា តេនត្តភាវេន សុខសមុស្សយោ ន ហោតិ, ឯវំ និបតិតត្តា។ **ឥតរោ**តិ សំសារោ។ ននុ “អបាយ”ន្តិអាទិនា វុត្តោបិ សំសារោ ឯវាតិ? សច្ចមេតំ, និរយាទីនំ បន អធិមត្តទុក្ខភាវទស្សនត្ថំ អបាយាទិគ្គហណំ។ គោពលីពទ្ទញាយេនាយមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ខន្ធានញ្ច បដិបាដីតិ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ហេតុផលភាវេន អបរាបរប្បវត្តិ។ **អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា**តិ អវិច្ឆេទេន វត្តមានា។ **តំ សព្ពម្បី**តិ តំ “អបាយ”ន្តិអាទិនា វុត្តំ សព្ពំ អបាយទុក្ខញ្ច វដ្ដទុក្ខញ្ច។ **មហាសមុទ្ទេ វាតក្ខិត្តា នាវា វិយា**តិ ឥទំ បរិព្ភមនដ្ឋានស្ស មហន្តទស្សនត្ថញ្ចេវ បរិព្ភមនស្ស អនវដ្ឋិតតាទស្សនត្ថញ្ច ឧបមា។ **យន្តេ យុត្តគោណោ វិយា**តិ ឥទំ បន អវសីភាវទស្សនត្ថញ្ចេវ ទុប្បមោក្ខភាវទស្សនត្ថញ្ចាតិ វេទិតព្ពំ។

“**សមូហគ្គាហោ**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋីនំ សាធារណគ្គាហោ”តិ វទន្តិ, “ឥត្ថំ ឯវំ អញ្ញថា”តិ បន វិសេសំ អកត្វា គហណំ សមូហគ្គាហោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **វិសេសំ អកត្វា**តិ ច អនុបនិធានំ សមតោ អសមតោ ច ឧបនិធានន្តិ ឥមំ វិភាគំ អកត្វាតិ អត្ថោ។ **ឥត្ថ**ន្តិ ហិ អនុបនិធានំ កថិតំ។ **ឯវំ អញ្ញថា**តិ បន សមតោ អសមតោ ច ឧបនិធានំ។ **អញ្ញំ អាការ**ន្តិ បរសន្តានគតំ អាការំ។

អត្ថីតិ សទា សំវិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **សីទតី**តិ នស្សតិ។ **សំសយបរិវិតក្កវសេនា**តិ “កឹ នុ ខោ អហំ សិយំ, ន សិយ”ន្តិ ឯវំ បរិវិតក្កវសេន។ **បត្ថនាកប្បនវសេនា**តិ “អបិ នាម សាធុ បនាហំ សិយ”ន្តិ ឯវំ បត្ថនាយ កប្បនវសេន។ **សុទ្ធសីសា**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋីនំ សាធារណា សីសា។ “ឥត្ថំ ឯវំ អញ្ញថា”តិ វុត្តស្ស វិសេសស្ស អនិស្សិតត្តា “**សុទ្ធសីសា**”តិ វុត្តា។ តត្ថ ទិដ្ឋិសីសេហិ ទិដ្ឋិយា គហិតាយ តទវិនាភាវិនី តណ្ហា ទស្សិតា, ចតូហិ សីសេហិ ទ្វាទសហិ ច សីសមូលកេហិ មានទិដ្ឋីហិ អយមេវ តណ្ហា ទស្សិតាតិ អាហ “**ឯវមេតេ...បេ.... តណ្ហាវិចរិតធម្មា វេទិតព្ពា**”តិ។ ននុ ច មានទិដ្ឋិគ្គាហោបិ ឥធាធិប្បេតោ, យតោ “តណ្ហាមានទិដ្ឋិវសេន សមូហគ្គាហោ”តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ, តស្មា កថំ តណ្ហាវិចរិតានីតិ ឥទំ វចនំ? វុច្ចតេ – ទិដ្ឋិមានេសុបិ តណ្ហាវិចរិតានីតិ វចនំ អញ្ញមញ្ញំ វិប្បយោគីនំ ទិដ្ឋិមានានំ តណ្ហាយ អវិប្បយោគានំ តំមូលកត្តា តប្បធានតាយ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ទសមំ ឧត្តានមេវ។

តណ្ហាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

៥. បញ្ចមបណ្ណាសកំ

(២១) ១. សប្បុរិសវគ្គោ

១-១០. សិក្ខាបទសុត្តាទិវណ្ណនា

២០១-២១០. បញ្ចមស្ស បឋមេ **អសប្បុរិសោ**តិ លាមកបុរិសោ។ បាណំ អតិបាតេតីតិ **បាណាតិបាតី**។ អទិន្នំ អាទិយតីតិ **អទិន្នាទាយី**។ កាមេសុ មិច្ឆា ចរតីតិ **កាមេសុមិច្ឆាចារី**។ មុសា វទតីតិ **មុសាវាទី**។ សុរាមេរយមជ្ជបមាទេ តិដ្ឋតីតិ **សុរាមេរយមជ្ជបមាទដ្ឋាយី**។ **បាណាតិបាតេ សមាទបេតី**តិ យថា បាណំ អតិបាតេតិ, តថា នំ តត្ថ គហណំ គណ្ហាបេតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ យស្មា សយំកតេន ច ទុស្សីល្យេន សមន្នាគតោ, យញ្ច សមាទបិតេន កតំ, តតោ ឧបឌ្ឍស្ស ទាយាទោ, តស្មា “អសប្បុរិសេន អសប្បុរិសតរោ”តិ វុច្ចតិ។ **សប្បុរិសោ**តិ ឧត្តមបុរិសោ។ **សប្បុរិសេន សប្បុរិសតរោ**តិ អត្តនា ច កតេន សុសីល្យេន សមន្នាគតត្តា យញ្ច សមាទបិតោ ករោតិ, តតោ ឧបឌ្ឍស្ស ទាយាទត្តា ឧត្តមបុរិសេន ឧត្តមបុរិសតរោ។ ឯត្ថ ច បរេន កតំ ទុស្សីល្យំ សុសីល្យំ វា អាណត្តិយា អត្តនា ច វចីប្បយោគេន កតត្តិ អាណាបនវសេន បសុតបាបស្ស បុញ្ញស្ស វា ទាយាទោ “តតោ ឧបឌ្ឍស្ស ទាយាទោ”តិ វុត្តោ។ ទុតិយាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

សិក្ខាបទសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សប្បុរិសវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២១១-២២០. ទុតិយោ បរិសាវគ្គោ ឧត្តានត្ថោយេវ។

(២៣) ៣. ទុច្ចរិតវគ្គវណ្ណនា

២២១-២៣១. តតិយស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។ **ចិន្តាកវី**តិអាទីសុ វត្ថុអនុសន្ធិឧភយមេវ ចិរេន ចិន្តេត្វា ករណវសេន **ចិន្តាកវិ** វេទិតព្ពោ។ កិញ្ចិ សុត្វា សុតេន អស្សុតំ អនុសន្ធេត្វា ករណវសេន **សុតកវិ**, កិញ្ចិ អត្ថំ ឧបធារេត្វា តស្ស សង្ខិបនវិត្ថារណាទិវសេន **អត្ថកវិ** យំកិញ្ចិ បរេន កតំ កព្ពំ នាដកំ វា ទិស្វា តំសទិសមេវ អញ្ញំ អត្តនោ ឋានុប្បត្តិកប្បដិភានេន ករណវសេន **បដិភានកវិ** វេទិតព្ពោ។

ទុច្ចរិតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(២៤) ៤. កម្មវគ្គោ

១. សំខិត្តសុត្តវណ្ណនា

២៣២. ចតុត្ថស្ស បឋមេ **កាឡក**ន្តិ មលីនំ, ចិត្តស្ស អប្បភស្សរភាវករន្តិ អត្ថោ។ តំ បនេត្ថ កម្មបថប្បត្តមេវ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**ទសអកុសលកម្មបថ**”ន្តិ។ កណ្ហាភិជាតិហេតុតោ វា **កណ្ហំ**។ តេនាហ “**កណ្ហវិបាក**”ន្តិ។ អបាយូបបត្តិ មនុស្សេសុ ច ទោភគ្គិយំ កណ្ហវិបាកោ, យំ តស្ស តមភាវោ វុត្តោ។ **និព្ពត្តនតោ**តិ និព្ពត្តាបនតោ។ **បណ្ឌរក**ន្តិ ឱទាតំ, ចិត្តស្ស បភស្សរភាវករន្តិ អត្ថោ។ សុក្កាភិជាតិហេតុតោ វា **សុក្កំ**។ តេនាហ “**សុក្កវិបាក**”ន្តិ។ សគ្គូបបត្តិ មនុស្សសោភគ្គិយញ្ច សុក្កវិបាកោ, យំ តស្ស ជោតិភាវោ វុត្តោ។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន បន “**សគ្គេ និព្ពត្តនតោ**”តិ វុត្តំ, និព្ពត្តាបនតោតិ អត្ថោ។ **មិស្សកកម្ម**ន្តិ កាលេន កណ្ហំ កាលេន សុក្កន្តិ ឯវំ មិស្សករវសេន កតកម្មំ។ **សុខទុក្ខវិបាក**ន្តិ វត្វា តត្ថ សុខទុក្ខានំ បវត្តិអាការំ ទស្សេតុំ “**មិស្សកកម្មំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ កម្មស្ស កណ្ហសុក្កសមញ្ញា កណ្ហសុក្កាភិជាតិហេតុតាយាតិ អបចយគាមិតាយ តទុភយវិទ្ធំសកស្ស កម្មក្ខយករកម្មស្ស ឥធ សុក្កបរិយាយោបិ ឥច្ឆិតោតិ អាហ “**ឧភយ...បេ.... អយមេត្ថ អត្ថោ**”តិ។ តត្ថ **ឧភយវិបាកស្សា**តិ យថាធិគតស្ស ឧភយវិបាកស្ស។ សម្បត្តិភវបរិយាបន្នោ ហិ វិបាកោ ឥធ សុក្កំ សុក្កវិបាកោតិ អធិប្បេតោ, ន អច្ចន្តបរិសុទ្ធោ អរិយផលវិបាកោ។

សំខិត្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វិត្ថារសុត្តវណ្ណនា

២៣៣. ទុតិយេ **សព្យាពជ្ឈ**ន្តិ វា សទុក្ខំ, អត្តនា ឧប្បាទេតព្ពេន ទុក្ខេន សទុក្ខន្តិ អត្ថោ, ទុក្ខសំវត្តនិកន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ កាយសង្ខារាទីសុ កាយទ្វារេ គហណាទិវសេន ចោបនប្បត្តា ទ្វាទស អកុសលចេតនា អព្យាពជ្ឈកាយសង្ខារោ នាម។ វចីទ្វារេ ហនុសំចោបនវសេន វចីភេទប្បវត្តិកា តាយេវ ទ្វាទស វចីសង្ខារោ នាម។ ឧភយចោបនំ អប្បត្វា រហោ ចិន្តេន្តស្ស មនោទ្វារេ បវត្តា មនោសង្ខារោ នាម។ ឥតិ តីសុបិ ទ្វារេសុ កាយទុច្ចរិតាទិភេទា អកុសលា ចេតនាវ សង្ខារាតិ វេទិតព្ពា។ **អភិសង្ខរោតីតិ អាយូហតិ**, តំ បន អាយូហនំ បច្ចយសមវាយសិទ្ធិតោ សង្កឌ្ឍិត្វា បិណ្ឌនំ វិយ ហោតិ។ **សទុក្ខំ លោក**ន្តិ អបាយលោកមាហ។ **វិបាកផស្សា**តិ ផស្សសីសេន តត្ថ វិបាកប្បវត្តមាហ។ **វេមានិកបេតា**តិ ឥទំ ពាហុល្លតោ វុត្តំ, ឥតរេសម្បិ វិនិបាតិកានំ កាលេន សុខំ, កាលេន ទុក្ខំ ហោតិ។ **តស្ស បហានាយា**តិ តស្ស យថាវុត្តស្ស កម្មស្ស អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនាយ។ **យា ចេតនា**តិ យា អបចយគាមិនិចេតនា។ តេនេវាហ “**វិវដ្ដគាមិនី មគ្គចេតនា វេទិតព្ពា**”តិ។

វិត្ថារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៩. សោណកាយនសុត្តាទិវណ្ណនា

២៣៤-២៤០. តតិយេ **បុរិមានិ, ភន្តេ, ទិវសានិ បុរិមតរានី**តិ ឯត្ថ ហិយ្យោ ទិវសំ បុរិមំ នាម, តតោ បរំ បុរិមតរន្តិ អាហ “**អតីតានន្តរទិវសតោ បដ្ឋាយា**”តិអាទិ។ ឥតិ ឥមេសុ ទ្វីសុ បវត្តិតោ យថាក្កមំ បុរិមបុរិមតរភាវោ ទស្សិតោ។ ឯវំ សន្តេបិ យទេត្ថ “បុរិមតរ”ន្តិ វុត្តំ, តតោ បភុតិ យំ យំ ឱរំ, តំ តំ បុរិមំ។ យំ យំ បរំ, តំ តំ បុរិមតរំ ឱរបារភាវស្ស វិយ បុរិមតរភាវស្ស ច អបេក្ខាសិទ្ធត្តា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ ចតុត្ថាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

សោណកាយនសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០-១១. សមណសុត្តាទិវណ្ណនា

២៤១-២. ទសមេ **សេសបទេសុបី**តិ “ឥធ ទុតិយោ សមណោ”តិអាទីសុ សេសបទេសុបិ។ យថា ហិ “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិ (ទី. និ. ១.២២៦; ម. និ. ១.២៧១, ២៨៧, ២៩៧; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ. ៤.១២៣) ឯត្ថ ករោ និយមោ “វិវិច្ច អកុសលេហី”តិ ឯត្ថាបិ ករោយេវ ហោតិ សាវធារណអត្ថស្ស ឥច្ឆិតព្ពត្តា, ឯវមិធាបីតិ។ តេនាហ “**ទុតិយាទយោបិ ហី**”តិអាទិ។ សាមញ្ញផលាធិគមវសេន និប្បរិយាយតោ សមណភាវោតិ តេសំ វសេនេត្ថ ចត្តារោ សមណា ទេសិតា។ ឥមស្មិញ្ហិ ឋានេ ចត្តារោ ផលដ្ឋកសមណាវ អធិប្បេតា

សមិតបាបសមណគ្គហណតោ។ កស្មា បនេត្ថ មហាបរិនិព្ពានេ វិយ មគ្គង្គា តទត្ថាយ បដិបទាបិ ន គហិតាតិ? វេនេយ្យជ្ឈាសយតោ។ តត្ថ ហិ មគ្គាធិគមត្ថាយ វិបស្សនាបិ ឥតោ ពហិទ្ធា នត្ថិ, កុតោ មគ្គផលានីតិ ទស្សេន្តេន ភគវតា "ញាយស្ស ធម្មស្ស បទេសវត្តី, ឥតោ ពហិទ្ធា សមណោបិ នត្ថី"តិ (ទី. និ. ២.២១៤) វុត្តំ។ ឥធ បន និដ្ឋានប្បត្តមេវ តំតំសមណភាវំ គណ្ហន្តេន ផលដ្ឋកសមណាវ គហិតា, មគ្គដ្ឋតោ ផលដ្ឋោ សវិសេសំ ទក្ខិណេយ្យោតិ។ ស្វាយមត្ថោ ទ្វីសុ សុត្តេសុ ទេសនាភេទេនេវ វិញ្ញាយតីតិ។ **រិត្តា**តិ វិវិត្តា។ **តុច្ឆា**តិ និស្សារា បដិបន្នកសារាភាវតោ។

បវទន្តិ ឯតេហីតិ **បវាទា**។ ទិដ្ឋិគតិកានំ នានាទិដ្ឋិទីបកសមយាតិ អាហ "**ចត្តារោ សស្សតវាទា**"តិអាទិ។ តត្ថ **ចត្តារោ សស្សតវាទា**តិ លាភិវសេន តយោ, តក្កិវសេន ឯកោតិ ឯវំ ចត្តារោ សស្សតវាទា។ បុព្ពេនិវាសញាណលាភី តិត្ថិយោ មន្ទបញ្ញោ អនេកជាតិសតសហស្សមត្តំ អនុស្សរតិ, មជ្ឈបញ្ញោ ទស សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បានិ, តិក្ខបញ្ញោ ចត្តាលីស សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បានិ, ន តតោ បរំ។ សោ ឯវំ អនុស្សរន្តោ "សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា"តិ អភិវទតិ, តក្កី បន តក្កបរិយាហតំ វីមំសានុចរិតំ សយំបដិភានំ "សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា"តិ អភិវទតិ។ តេន វុត្តំ "លាភិវសេន តយោ, តក្កិវសេន ឯកោតិ ឯវំ ចត្តារោ សស្សតវាទា"តិ។

សត្តេសុ សង្ខារេសុ ច ឯកច្ចំ សស្សតន្តិ បវត្តោ វាទោ ឯកច្ចសស្សតវាទោ។ សោ បន ព្រហ្មកាយិកខិឌ្ឌាបទោសិកមនោបទោសិកត្តភាវតោ ចវិត្វា ឥធាគតានំ តក្កិនោ ច ឧប្បជ្ជនវសេន ចតុព្ពិធោតិ អាហ "**ចត្តារោ ឯកច្ចសស្សតវាទា**"តិ។

ចត្តារោ អន្តានន្តិកាតិ ឯត្ថ អមតិ គច្ឆតិ ឯត្ថ វោសានន្តិ អន្តោ, មរិយាទា។ តប្បដិសេធេន អនន្តោ។ អន្តោ ច អនន្តោ ច អន្តានន្តោ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសេន វា "នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន"ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១២៦; ឧទា. ១) វិយ។ អន្តានន្តសហចរិតោ វាទោ អន្តានន្តោ យថា "កុន្តា ចរន្តី"តិ។ អន្តានន្តសន្និស្សយោ វា យថា "មញ្ចា ឃោសន្តី"តិ។ សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **អន្តានន្តិកា**។ "អន្តវា អត្តា ច លោកោ ច, អនន្តវា អត្តា ច លោកោ ច, អន្តវា ច អនន្តវា ច អត្តា ច លោកោ ច, នេវន្តវា នានន្តវា"តិ ឯវំ បវត្តវាទា ចត្តារោ។ អវឌ្ឍិតកសិណស្ស តំ កសិណំ អត្តាតិ ច លោកោតិ ច គណ្ហន្តស្ស វសេន បឋមោ វុត្តោ, ទុតិយោ វឌ្ឍិតកសិណស្ស វសេន វុត្តោ, តតិយោ តិរិយំ វឌ្ឍេត្វា ឧទ្ធមធោ អវឌ្ឍិតកសិណស្ស, ចតុត្ថោ តក្កិវសេន វុត្តោ។ ឯត្ថ ច យុត្តំ តាវ បុរិមានំ តិណ្ណំ វាទានំ អន្តញ្ច អនន្តញ្ច អន្តានន្តញ្ច អារព្ភ បវត្តវាទត្តា អន្តានន្តិកត្តំ, បច្ឆិមស្ស បន តទុភយនិសេធនវសេន បវត្តវាទត្តា កថមន្តានន្តិកត្តន្តិ? តទុភយប្បដិសេធនវសេន បវត្តវាទត្តា ឯវ។ អន្តានន្តិកប្បដិសេធវាទោបិ ហិ អន្តានន្តវិសយោ ឯវ តំ អារព្ភ បវត្តត្តា។

ន មរតីតិ អមរា។ កា សា? "ឯវន្តិបិ មេ នោ"តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៦២) នយេន បរិយន្តរហិតា ទិដ្ឋិគតិកស្ស ទិដ្ឋិ ចេវ វាចា ច។ វិវិធោ ខេបោតិ វិក្ខេបោ, អមរាយ ទិដ្ឋិយា, វាចាយ វា វិក្ខេបោតិ អមរាវិក្ខេបោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **អមរាវិក្ខេបិកោ**។ អថ វា អមរា នាម មច្ឆជាតិ, សា ឧម្មុជ្ជនាទិវសេន ឧទកេ សន្ធាវមានា គាហំ ន គច្ឆតិ, ឯវមេវំ អយម្បិ វាទោ ឥតោ ចិតោ ច សន្ធាវតិ, គាហំ ន ឧបគច្ឆតីតិ អមរាវិក្ខេបោតិ វុច្ចតិ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **អមរាវិក្ខេបិកា**។ ស្វាយំ វាទោ មុសាវាទានុយោគឆន្ទរាគភយមោហភាវហេតុកតាយ ចតុធា បវត្តោតិ អាហ "**ចត្តារោ អមរាវិក្ខេបិកា**"តិ។

អធិច្ច យទិច្ឆកំ យំ កិញ្ចិ ការណំ កស្សចិ ពុទ្ធិបុព្ពំ វា វិនា សមុប្បន្នោតិ អត្តលោកសញ្ញិតានំ ខន្ធានំ អធិច្ចបវត្តិអាការារម្មណំ ទស្សនំ តទាការសន្និស្សយេន បវត្តិតោ តទាការសហចរិតតាយ ច "អធិច្ចសមុប្បន្ន"ន្តិ វុច្ចតិ យថា "មញ្ចា ឃោសន្តិ", "កុន្តា ចរន្តី"តិ ច។ តំ ឯតេសំ អត្ថីតិ **អធិច្ចសមុប្បន្និកា**។ លាភិវសេន តក្កិវសេន ច "**ទ្វេ អធិច្ចសមុប្បន្និកា**"តិ វុត្តំ។

សញ្ញីតិ បវត្តោ វាទោ សញ្ញិវាទោ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **សញ្ញិវាទា**។ រូបិចតុក្កំ ឯកន្តសុខចតុក្កន្តិ ឥមេសំ ចតុន្នំ ចតុក្កានំ វសេន **សោឡស សញ្ញិវាទា**។ ឥមេសុយេវ បុរិមានំ ទ្វិន្នំ ចតុក្កានំ វសេន **អដ្ឋ សញ្ញិវាទា, អដ្ឋ នេវសញ្ញិនាសញ្ញិវាទា** វេទិតព្ពា។ កេវលញ្ហិ តត្ថ "សញ្ញី អត្តា"តិ គណ្ហន្តានំ តា ទិដ្ឋិយោ, ឥធ អសញ្ញីតិ ច នេវសញ្ញីនាសញ្ញីតិ ច។

សត្ត ឧច្ឆេទវាទាតិ មនុស្សត្តភាវេ កាមាវចរទេវត្តភាវេ រូបាវចរត្តភាវេ ចតុព្ពិធារូបត្តភាវេ ច បត្វា សត្តស្ស ឧច្ឆេទបញ្ញាបនវសេន សត្ត ឧច្ឆេទវាទា។

បញ្ច ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទាតិ បញ្ចកាមគុណឧបភោគវសេន ចតុព្ភិធរូបជ្ឈានសុខបរិភោគវសេន ច ទិដ្ឋធម្មេ និព្ពុតិបញ្ញាបនវាទា។ **ទិដ្ឋធម្មោ**តិ បច្ចក្ខធម្មោ វុច្ចតិ, តត្ថ តត្ថ បដិលទ្ធត្តភាវស្សេតំ អធិវចនំ។ ទិដ្ឋធម្មេ និព្ពានំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ, ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ ទុក្ខវូបសមន្តិ អត្ថោ។ តំ វទន្តីតិ **ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទា**។

ញាយតិ គមតិ បដិវិជ្ឈតីតិ ញាយោ, សោ ឯវ និព្ពានសម្បាបកហេតុតាយ ធម្មោតិ អាហ “**ញាយស្ស ធម្មស្សា**”តិ។ **ឥតោ ពហិទ្ធា សមណោបិ នត្ថី**តិអាទីសុ កស្មា បនេតេ អញ្ញត្ថ នត្ថីតិ? អក្ខេត្តតាយ។ យថា ហិ ន អារគ្គេ សាសបោ តិដ្ឋតិ, ន ឧទកបិដ្ឋេ អគ្គិ ជលតិ, ន បិដ្ឋិបាសាណេ ពីជានិ វិរុហន្តិ, ឯវមេវ ពាហិរេសុ តិត្ថាយតនេសុ ន ឥមេ សមណា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឥមស្មិំយេវ សាសនេ ឧប្បជ្ជន្តិ។ កស្មា? សុក្ខេត្តតាយ។ សា បន នេសំ អក្ខេត្តតា សុក្ខេត្តតា ច អរិយមគ្គស្ស អភាវតោ ភាវតោ ច វេទិតព្ពា។ តេនាហ ភគវា –

> “យស្មិំ ខោ, សុភទ្ទ, ធម្មវិនយេ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ន ឧបលព្ភតិ, សមណោបិ តត្ថ ន ឧបលព្ភតិ, ទុតិយោបិ តត្ថ សមណោ ន ឧបលព្ភតិ, តតិយោបិ តត្ថ សមណោ ន ឧបលព្ភតិ, ចតុត្ថោបិ តត្ថ សមណោ ន ឧបលព្ភតិ។ យស្មិញ្ច ខោ, សុភទ្ទ, ធម្មវិនយេ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ឧបលព្ភតិ, សមណោបិ តត្ថ ឧបលព្ភតិ, ទុតិយោបិ តត្ថ… តតិយោបិ តត្ថ… ចតុត្ថោបិ តត្ថ សមណោ ឧបលព្ភតិ។ ឥមស្មិំ ខោ, សុភទ្ទ, ធម្មវិនយេ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ឧបលព្ភតិ។ ឥធេវ, សុភទ្ទ, សមណោ, ឥធ ទុតិយោ សមណោ, ឥធ តតិយោ សមណោ, ឥធ ចតុត្ថោ សមណោ, សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេភិ អញ្ញេហី”តិ (ទី. និ. ២.២១៤)។

អរិយមគ្គស្ស ច អភាវេ ភាវេ ច សុបរិសុទ្ធស្ស សីលស្ស សុបរិសុទ្ធាយ សមថវិបស្សនាភាវនាយ អភាវតោ ភាវតោ ច វេទិតព្ពោ។ តទុភយញ្ច ទុរក្ខាតស្វាក្ខាតភាវហេតុកំ ។ សោ ច អសម្មាសម្ពុទ្ធប្បវេទិតត្តា។ យស្មា តិត្ថាយតនំ អក្ខេត្តំ, សាសនំ ខេត្តំ, តស្មា យថា សុរត្តហត្ថបាទោ ភាសុរកេសរភារោ សីហោ មិគរាជា ន សុសានេ វា សង្ការកូដេ វា បដិវសតិ, តិយោជនសហស្សវិត្ថតំ បន ហិមវន្តំ អជ្ឈោគាហេត្វា មណិគុហាយមេវ វសតិ, យថា ច ឆទ្ទន្តោ នាគរាជា ន គោចរិយហត្ថិកុលាទីសុ នវសុ កុលេសុ ឧប្បជ្ជតិ, យថា ច វលាហកោ អស្សរាជា ន គទ្រភកុលេ វា ឃោដកកុលេ វា ឧប្បជ្ជតិ, សិន្ធុតីរេ បន សិន្ធវកុលេយេវ ឧប្បជ្ជតិ, យថា ច សព្ពកាមទទំ មនោហរំ មណិរតនំ ន សង្ការកូដេ វា បំសុបព្ពតាទីសុ វា ឧប្បជ្ជតិ, វិបុលបព្ពតព្ភន្តរេយេវ ឧប្បជ្ជតិ, យថា ច តិមិរបិង្គលោ មច្ឆរាជា ន ខុទ្ទកបោក្ខរណីសុ ឧប្បជ្ជតិ, ចតុរាសីតិយោជនសហស្សគម្ភីរេ មហាសមុទ្ទេយេវ ឧប្បជ្ជតិ, យថា ច ទិយឌ្ឍយោជនសតិកោ សុបណ្ណរាជា ន គាមទ្វារេ ឯរណ្ឌវនាទីសុ បដិវសតិ, មហាសមុទ្ទំ បន អជ្ឈោគាហេត្វា សិម្ពលិទហវនេយេវ បដិវសតិ, យថា ច ធតរដ្ឋោ សុវណ្ណហំសោ ន គាមទ្វារេ អាវាដកាទីសុ បដិវសតិ, នវុតិហំសសហស្សបរិវារោ បន ហុត្វា ចិត្តកូដេយេវ បដិវសតិ, យថា ច ចតុទ្ទីបិស្សរោ ចក្កវត្តិរាជា ន នីចកុលេ ឧប្បជ្ជតិ, អសម្ភិន្នជាតិយខត្តិយកុលេយេវ បន ឧប្បជ្ជតិ, ឯវមេវ ឥមេសុ សមណេសុ ឯកសមណោបិ ន អញ្ញត្ថ តិត្ថាយតនេ ឧប្បជ្ជតិ, អរិយមគ្គបរិក្ខតេ បន ពុទ្ធសាសនេយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ ភគវា – “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ…បេ…. សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេភិ អញ្ញេហី”តិ (ម. និ. ១.១៣៩-១៤០; អ. និ. ៤.២៤១)។ ឯកាទសមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

សមណសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កម្មវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(២៥) ៥. អាបត្តិភយវគ្គោ

១. សង្ឃភេទកសុត្តវណ្ណនា

២៤៣. បញ្ចមស្ស បឋមេ **វិវាទាធិករណាទីសុ**តិ វិវាទាធិករណំ អនុវាទាធិករណំ អាបត្តាធិករណំ កិច្ចាធិករណន្តិ ឥមេសុ ចតូសុ។ តត្ថ ធម្មោតិ វា អធម្មោតិ វា អដ្ឋារសហិ វត្ថូហិ វិវទន្តានំ ភិក្ខូនំ យោ វិវាទោ, ឥទំ **វិវាទាធិករណំ** នាម។ សីលវិបត្តិយា វា អាចារទិដ្ឋិអាជីវវិបត្តិយា វា អនុវទន្តានំ យោ អនុវាទោ ឧបវទនា ចេវ ចោទនា ច, ឥទំ **អនុវាទាធិករណំ** នាម។ មាតិកាយ អាគតា បញ្ច, វិភង្គេ ទ្វេតិ សត្តបិ អាបត្តិក្ខន្ធា, ឥទំ **អាបត្តាធិករណំ** នាម។ សង្ឃស្ស អបលោកនាទីនំ ចតុន្នំ កម្មានំ ករណំ, ឥទំ **កិច្ចាធិករណំ** នាម។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

សង្ឃភេទកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២-៣. អាបត្តិភយសុត្តាទិវណ្ណនា

២៤៤-៥. ទុតិយេ ភស្សតិ និវត្ថកភាវេន ខិបីយតីតិ ភស្តំ, ឆារិកា។ តស្ស បុដំ ភណ្ឌិកា **ភស្តបុដំ**។ តេនាហ “**ភស្តបុដន្តិ ឆារិកាភណ្ឌិក**”ន្តិ។ តតិយំ ឧត្តានត្ថមេវ។

អាបត្តិភយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤-៧. សេយ្យាសុត្តាទិវណ្ណនា

២៤៦-៩. ចតុត្ថេ **បេតា**តិ បេច្ចភាវំ គតា។ តេ បន យស្មា ឥធ កតកាលកិរិយា កាលេន កតជីវិតុច្ឆេទា ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ “**កាលកតា វុច្ចន្តី**”តិ, មតាតិ អត្ថោ។ អថ វា បេច្ចភាវំ គតា, បេត្តូបបត្តិវសេន និព្ពត្តិំ ឧបគតាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**អថ វា បេតវិសយេ និព្ពត្តា បេតា នាមា**”តិ។ **ឯកេន បស្សេន សយិតុំ ន សក្កោន្តិ** ទុក្ខុប្បត្តិតោ។

តេជុស្សទត្តាតិ ឥមិនា សីហស្ស អភីរុកភាវំ ទស្សេតិ។ ភីរុកា សេសមិគា អត្តនោ អាសយំ បវិសិត្វា សន្តាសបុព្ពកំ យថា តថា សយន្តិ, សីហោ បន អភីរុកោ សភាវតោ សតោការី ភិក្ខុ វិយ សតី ឧបដ្ឋបេត្វាវ សយតិ។ តេនាហ “**ទ្វេ បុរិមបាទេ**”តិអាទិ។ ទក្ខិណេ បុរិមបាទេ វាមស្ស បុរិមបាទស្ស ឋបនវសេន **ទ្វេ បុរិមបាទេ ឯកស្មិំ ឋានេ ឋបេត្វា**។ **បច្ឆិមបាទេ** វុត្តនយេនេវ ឥធាបិ ឯកស្មិំ ឋានេ ឋបនំ វេទិតព្ពំ, **បិតោកាសសល្លក្ខណំ** អភីរុកវសេនេវ។ **សីសំ បន ឧក្ខិបិត្វា**តិអាទិនា វុត្តសីហកិរិយា អនុត្រស្តប្បពុជ្ឈនា វិយ អភីរុភាវសិទ្ធធម្មតាវសេនេវាតិ វេទិតព្ពា។ **សីហវិជម្ភនំ** អតិវេលំ ឯកាការេ ឋបិតានំ សរីរាវយវានំ គមនាទិកិរិយាសុ យោគ្យភាវាបាទនត្ថំ។ **តិក្ខត្តុំ សីហនាទនទនំ** អប្បេសក្ខមិគរាជេហិ បរិត្តាសបរិហរណត្ថំ។

អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, តថាគតសេយ្យាតិ ឥមិនា ចតុត្ថជ្ឈានសេយ្យា តថាគតសេយ្យា នាមាតិ ទស្សេតិ។ សេតិ អព្យាវដភាវេន បវត្តតិ ឯត្ថាតិ សេយ្យា, ចតុត្ថជ្ឈានមេវ សេយ្យា **ចតុត្ថជ្ឈានសេយ្យា**។ កី បន តំ ចតុត្ថជ្ឈានន្តិ? អានាបានចតុត្ថជ្ឈានំ។ តត្ថ ហិ ឋត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ភគវា អនុក្កមេន អគ្គមគ្គំ អធិគន្ត្វា តថាគតោ ជាតោតិ។ តយិទំ បទដ្ឋានំ នាម ន សេយ្យា, តថាបិ យស្មា “ចតុត្ថជ្ឈានសមនន្តរា ភគវា បរិនិព្ពាយី”តិ **មហាបរិនិព្ពានេ** (ទី. និ. ២.២១៩) អាគតំ, តស្មា លោកិយចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិ ឯវ តថាគតសេយ្យាតិ កេចិ។ ឯវំ សតិ បរិនិព្ពានកាលិការ តថាគតសេយ្យា អាបជ្ជតិ, ន ច ភគវា លោកិយចតុត្ថជ្ឈានសមាបជ្ជនពហុលោ វិហាសិ។ អគ្គផលវសេន បវត្តំ បនេត្ថ ចតុត្ថជ្ឈានំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ យថា សត្តានំ និទ្ទូបគមលក្ខណា សេយ្យា ភវង្គចិត្តវសេន ហោតិ, សា បន នេសំ បឋមជាតិសមន្វយា យេភុយ្យវុត្តិកា, ឯវំ ភគវតោ អរិយជាតិសមន្វយំ យេភុយ្យវុត្តិកំ អគ្គផលភូតំ ចតុត្ថជ្ឈានំ តថាគតសេយ្យាតិ វេទិតព្ពំ។ បញ្ចមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។

សេយ្យាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បឋមវោហារសុត្តវណ្ណនា

២៥០-២៥៣. អដ្ឋមេ **អនវិយានន្តិ** អសាធូនំ និហីនានំ។ **វោហារា**តិ សំវោហារា អភិលាបា វា, “ទិដ្ឋំ មយា”តិ ឯវំវាទិតា។ ឯត្ថ ច តំតំសមុដ្ឋាបកចេតនាវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ នវមាទីសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

បឋមវោហារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាបត្តិភយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

(២៦) ៦. អភិញ្ញាវគ្គោ

១-៣. អភិញ្ញាសុត្តាទិវណ្ណនា

២៥៤-២៥៦. ឆដ្ឋស្ស បឋមេ បច្ចនីកសមនតោ **សមថោ**, សមាធីតិ អាហ “**ចិត្តេកគ្គតា**”តិ។ អនិច្ចាទិនា វិវិធេនាការេន ទស្សនតោ **វិបស្សនា**, សង្ខារបរិគ្គាហកញាណំ។ តេនាហ “**សង្ខារបរិគ្គហវិបស្សនាញាណ**”ន្តិ។

ទុតិយេ អនរិយេហិ បរិយេសិតព្ពត្តា អនរិយានំ បរិយេសនាតិ **អនរិយបរិយេសនា**។ សយំ លាមកតាយ អនរិយានំ បរិយេសនាតិ វា **អនរិយបរិយេសនា**។ **ជរាសភាវ**ន្តិ ជីរណបកតិកំ។ តតិយំ ឧត្តានមេវ។

អភិញ្ញាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤-១០. មាលុក្យបុត្តសុត្តាទិវណ្ណនា

២៥៧-២៦៣. ចតុត្ថេ **អបសាទេតី**តិ និគ្គណ្ហាតិ។ **ឧស្សាទេតី**តិ បគ្គណ្ហាតិ។ អបសាទនាការំ ឧស្សាទនាការញ្ច វិភាវេតុំ “**កថ**”ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ បញ្ចមាទីនិ ឧត្តានានេវ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មាលុក្យបុត្តសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អភិញ្ញាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ចតុក្កនិបាតវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា សមត្តា។

ទុតិយោ ភាគោ និដ្ឋិតោ។